PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI

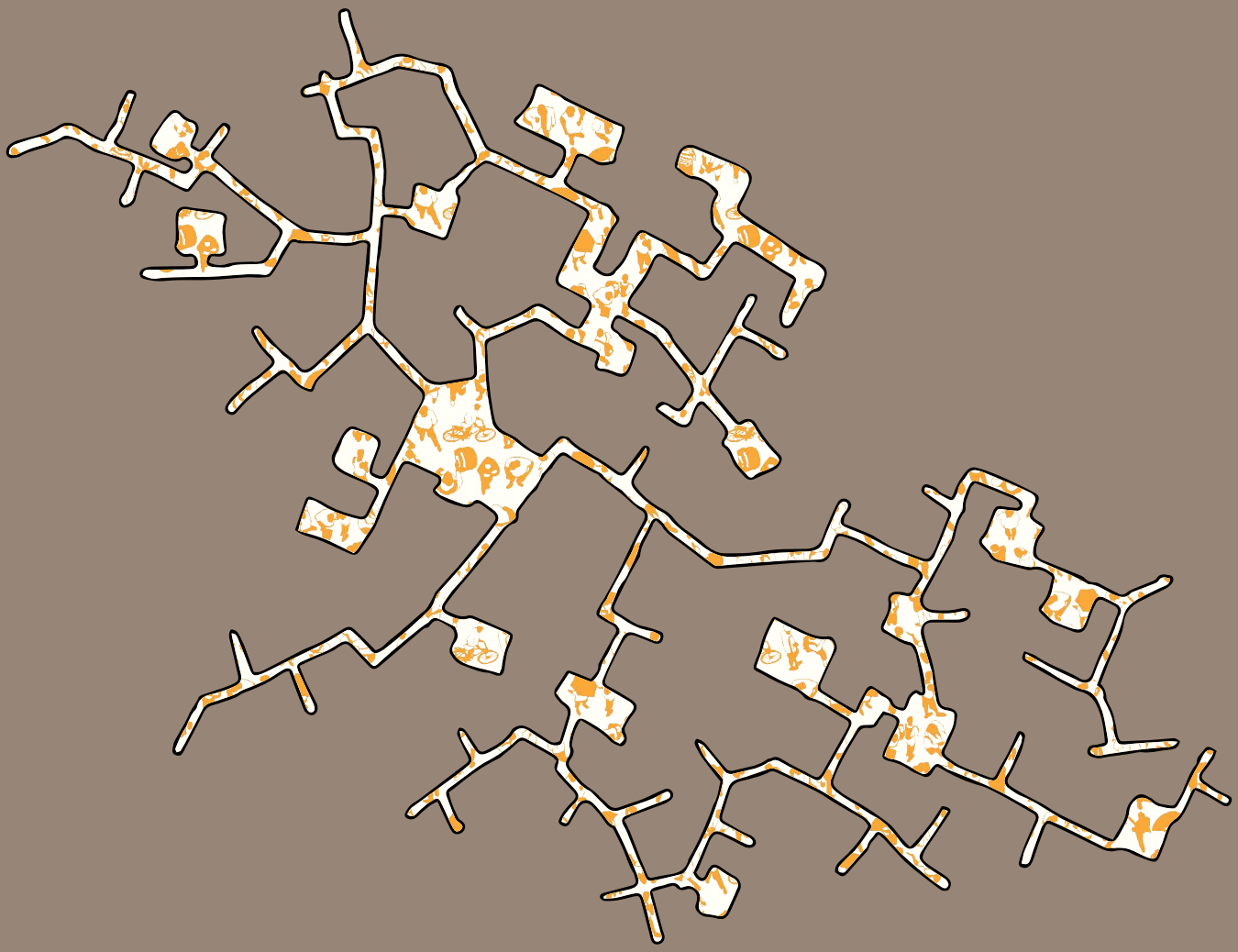

Cilt 30 | Sayı 2

Dört Ayda Bir Yayımlanır

ISSN 1300-7319

PLANLAMA

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü - Owner and Chief Editor

TMMOB Şehir Plancıları Odası adına **Orhan SARIALTUN**

Serbest Şehir Plancısı / TMMOB Şehir Plancıları Odası

Editörler - Executive Editors

Tayfun KAHRAMAN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Tuba İNAL ÇEKİÇ

Humboldt Üniversitesi- Berlin, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Süleyman BALYEMEZ

İstanbul Aydın Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü

Yayın Kurulu - Editorial Board

Kumru ÇILGIN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - İstanbul

Tolga ÇİLİNGİR

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - İzmir

Gökhan Hüseyin ERKAN

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Trabzon

Savaş Zafer ŞAHİN

Atılım Üniversitesi İşletme Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü - Ankara

Fikret ZORLU

Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Mersin

Yayın Sekretaryası - Editorial Secretariat

Oktay KARGÜL

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

Bedel EMRE

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi

PLANLAMA

ISSN 1300-7319

TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın Yayın Organıdır
Oda birimlerine ve üyelere ücretsiz gönderilir
Yılda Üç Defa Yayınlanır (Mart, Temmuz, Kasım)

PLANLAMA Ulrich's, Avery Index, Web of Science Emerging Sources Citation Index (ESCI), European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIHPLUS) ve TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin veri tabanlarında dizinlenmektedir.

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: TMMOB Şehir Plancıları Odası adına Orhan SARIALTUN

TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi
İletişim: planlama@planlamadergisi.org
Adres: Cihannüma Mah. Akdoğan Sok. Başar Apt. No:30 D:6-7 Beşiktaş/İSTANBUL
Tel: 0212 275 43 67
Faks: 0212 272 91 19
E-posta: planlama@planlamadergisi.org
İnternet adresi:
www.planlamadergisi.org
www.journalofplanning.org
www.jplanning.org

KARE
www.karepb.com

KARE YAYINCILIK tarafından tasarlanmıştır.

Basım tarihi: Temmuz, 2020
Yayın türü: Süreli yayın
Baskı adedi: 750
Matbaa: Aydan Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş
Alınteri Bulvarı, 3364 Sokak No: 4, Ostim, Ankara

PLANLAMA

Yazarlara Bilgi

TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın yayın organı olan Planlama Dergisi, kentsel ve bölgesel çalışma alanlarından orijinal makaleleri, araştırma özetlerini, kitap incelemelerini ve meslek alanına ilişkin güncel tartışma, görüş ve derlemeleri yayımlamaktadır. Oda üyelerine ücretsiz dağıtılan dergi; şehir ve bölge planlama alanındaki uygulama örneklerinin yanı sıra politika uygulamalarını, uygulama araçlarını ve sosyolojik çalışmaları meslektaşlarına ve okurlara ulaştırma çabasındadır. Yılda üç kez yayımlanan dergide her bir araştırma makalesi, tarafsız bir değerlendirme sürecine tabi tutulmakta olup, kendi alanlarında uzman hakemler tarafından gözden geçirilmektedir. Baş Editör(ler), derginin yayın kurulu üyelerinden gelen makalelerin değerlendirme süreçlerini yönetmek için harici ve bağımsız hakemleri davet etmektedir. Tüm yazılar için karar verme sürecindeki nihai otorite Baş Editör(ler)dir.

Planlama Dergisi Yayın Kurulu ve Kare Yayıncılık, editöryal ve yayın süreçlerini Bilim Editörleri Konseyi (Council of Science Editors - CSE), Yayın Etiği Komitesi (Committee on Publication Ethics - COPE), Avrupa Bilim Editörleri Birliği (European Association of Science Editors - EASE) kurallarına göre şekillendirmiştir. Yayın Kurulu Başkanı, Planlama Dergisinde tüm bilimsel içerik ve yazıların yayımlanma sürecinde karar veren nihai otoritedir.

Sorumlu yazar makaleyi göndermeden önce tüm yazarlar ORCİD kimlik numarası edinmeli ve bu numarayı sorumlu yazara iletmelidir. İlgili ORCID numarası edinmek için linki tıklayınız; https://orcid.org/

Etik kurul kararı gerektiren sosyal çalışmalarda etik kurul onayı alınmış olmalı, bu husus yazar(lar)ın kimlik ifşasına yol açmayacak biçimde yöntemde belirtilmeli ve başvuru formu ile etik kurul onay belgesi veya ilgili yasal dökümantasyon ayrı bir dosya olarak sisteme yüklenmelidir.

Dergide Türkçe ve İngilizce dillerinde makalelere yer verilmektedir. Araştırma makaleleri için yazı uzunluğu (metin, tablo, şekil, dipnot vd. dâhil; başlık, özet, anahtar kelimeler ve kaynakça hariç) 9000, derlemeler için 5000, görüş yazısı, kitap incelemesi ve diğer yazılar için 2500 kelimedir. Tüm yazılar önce baş editör(ler), bölüm editörleri ve editör yardımcılarından oluşan Yayın Kurulu tarafından ön değerlendirmeye alınır, ardından incelenmeleri için hakemlere gönderilir. Tüm yazılarda yazar adları gizlenerek anonim değerlendirme ve düzeltmeye başvurulur, gereken koşullarda yazarlardan yazıları hakkındaki soruları yanıtlaması veya eksikleri tamamlaması istenebilir. Dergide yayımlanmasına karar verilen yazılar yayına hazırlık sürecine alınır, bu aşamada tüm bilgilerin doğruluğu için ayrıntılı kontrol ve denetimden geçirilerek; yayın öncesi son şekline getirilen eser, yazarların kontrolüne ve onayına sunulur.

Dergiye yazı teslimi çalışmanın daha önce yayımlanmadığı ve Planlama Dergisi'nde yayımlanmasının yazar(lar) tarafından uygun bulunduğu anlamına gelmektedir. Yazar(lar); çalışmanın yayımlanmasını kabul ettiğinde yazıya ait her hakkı TMMOB Şehir Plancıları Odası'na devretmekte; izin almaksızın çalışmayı başka bir dilde ya da yerde yayımlamayacaklarını kabul etmektedir(ler)*. Gönderilen yazı daha önce herhangi bir toplantıda sunulmuş ise toplantı adı, tarihi ve düzenlendiği şehir, lisansüstü tez çalışmalarından üretilmiş yazılardaysa tezin ismi ve hazırlandığı kurum ilk sayfada dipnot ile belirtilmek üzere çevrimiçi başvuru sırasında editöre not olarak bildirilmeli, kimlik ifşasına yol açmamak adına metin dosyasında yer verilmemelidir.

Yazarlar, telif hakkıyla korunan materyali başka kaynaklardan çoğaltmak için izin almakla yükümlüdür ve telif hakkının yayıncıya devredilmesi için bir anlaşma imzalamaları gerekmektedir. Bir yazar olarak, başka bir kaynaktan herhangi bir şekli, tabloyu veya metni almak istiyorsanız izin almanız gerekmektedir. Bu doğrudan reprodüksiyonlarda olduğu gibi "türev reprodüksiyonlar" için de geçerlidir. (örneğin, telif hakkıyla korunan bir kaynaktan türetilen yeni bir şekil veya tablo oluşturmanız durumunda olduğu gibi).

*Telif hakkı devir işlemleri, makaleniz yayın kurulu ve hakemlerce onaylandıktan sonra, makalenizin yayına hazırlanma aşamasında yayıncı tarafından e-posta ile gerçekleştirilecektir.

Veri Tabanları

Planlama Dergisi, 2013 yılı itibariyle TÜBİTAK tarafından ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı listelerinde "Ulusal Hakemli Dergi" statüsüne alınmış olup, 2013 yılı sayılarından itibaren Ulrich's ve Avery (Index), 2015 yılı sayılarından itibaren Web of Science Emerging Sources Citation Index (ESCI), 2017 yılı sayılarından itibaren TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin Sosyal Bilimler Veri Tabanı ve 2019 itibarı ile European Reference Index For The Humanities And Social Sciences (ERIHPLUS)'ta dizinlenmektedir.

Telif Hakkı Bildirimi

Yayımlanan tüm materyallerin telif hakları dergi tarafından alınır. Yayıncının önceden yazılı izni olmaksızın, yayının hiçbir kısmı kullanılamaz. Makalelerin tüm hakları yayımlandıktan sonra dergiye ait olur.

AÇIK ERİŞİM VE ORTAK KULLANIM İZİNLERİ

Açık Erişim

Planlama Dergisi açık erişimli bir dergidir; bu, kullanıcıların tüm içeriğe ücretsiz olarak ulaşabileceği anlamına gelir. Okuyucular, yayıncı ya da yazarın izni olmaksızın, makalelerin tam metinlerini okuyabilir, indirebilir, kaynak göstermek şartıyla kopyalayabilir, dağıtabilir veya diğer yasal amaçlar için kullanabilir. Bu, BOAI açık erişim tanımı ile uyumludur.

Ortak Kullanıcı İzinleri

Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 (CC BY-NC 4.0) ticari olmayan amaçlar için, makalelerin dağıtımlarına veya kopyalanmalarına, ortak bir çalışma içinde kullanılmalarına, makalenin değiştirilmemesi ve kaynak gösterilmesi koşuluyla izin verir.

İntihal için tarama politikası

Makaleler, etik olmayan durumlar ve intihal tespiti amacıyla yayıncı tarafından iThenticate programı kullanılarak taranır. Benzerlik oranının toplamda %20'yi geçtiği durumlarda makale intihal olasılığı yönünden münhasıran incelemeye alınır. Bu inceleme aynı kaynağa dayalı alıntıların yoğun olması durumunda da işletilir. Editörler intihal incelemesinde gerekli görülmesi halinde hakem görüşüne de başvurabilir. Başvurunun intihal yönünden reddi veya olağan hakem değerlendirme sürecine alınması kararı editörlere aittir.

Yayın Kurulu, dergiye gönderilen çalışmalar hakkındaki intihal, atıf yönlendirmesi ve veri sahteciliği iddiaları ve/veya şüpheleri karşısında COPE kılavuzunda belirtilen ilkelere göre hareket edecektir. Yazar olarak listelenen herkesin ICMJE (www.icmje.org) tarafından önerilen yazarlık ölçütlerini karşılaması gerekmektedir

KATEGORİLER

Araştırma Makaleleri: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda yeterli bilimsel inceleme, gözlem ve araştırmalara dayanarak bir sonuca ulaşan orijinal ve özgün çalışmalardır. Türkçe yazılmış makaleler Türkçe başlık, Türkçe özet ve anahtar kelimeler, İngilizce başlık, İngilizce özet ve anahtar kelimeler ile giriş, materyal, metot, bulgular, tartışma, sonuç ve kaynaklar bölümlerinden oluşmalı; metin, tablo, şekil, dipnot vd. dâhil; başlık, özet,

anahtar kelimeler ve kaynakça hariç 9000 kelimeyi aşmamalıdır. İngilizce makaleler ise İngilizce başlık, İngilizce özet ve anahtar kelimeler ile Türkçe başlık, Türkçe özet ve anahtar kelimelere sahip olmalı; Türkçe makale yazım kurallarında belirtilen bölümlerden oluşmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetlerin her biri 200-350 kelimeden oluşmalıdır.

Derleme Makale: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda, belirli bir konudaki bilimsel çalışmalar veya güncel gelişmelere dair, o konuda yoğun çalışmaları bulunan deneyimli yazarlarca, kapsamlı bir literatür taramasına dayanarak mevcut bilgi birikimi ve düşünsel oluşumların sentezlendiği, eleştirel bir değerlendirmeyle kuvvetli ve zayıf yanlarının vurgulandığı, literatürdeki tartışmalı ya da eksik noktaların belirtildiği, ileriye yönelik araştırma gereksinimi olan alanların ortaya çıkarıldığı özgün yazılardır. Bu yazıların başlık ve özet bölümleri orijinal araştırma makalesi formatında yazılmalı, bundan sonraki bölümleri giriş, metin ve kaynaklardan oluşmalı ve 5000 kelimeyi geçmemelidir.

Görüş Yazısı: Makale kategorileri kısmında belirtilen alanlarda güncel ve önemli bir konunun ve/veya yazarın kendi görüş ve araştırmalarından elde ettiği sonuçların değerlendirildiği özgün yazılardır. Bu yazıların başlık ve özet bölümleri orijinal araştırma makalesi formatında yazılmalı, bundan sonraki bölümleri giriş, metin ve kaynaklardan oluşmalı ve 2500 kelimeyi geçmemelidir.

Yukarıda belirtilenler ve kitap inceleme kategorisi dışındaki (çeviri, yarışma sunumları, araştırma özetleri, oda görüşü ve değerlendirme ve tartışma başlıklarında yer alan) yazılar, Yayın Kurulu ve/veya Baş Editör(ler) süzgecinden geçtikten sonra yayımlanır.

Makale Başvurusu

Planlama Dergisi'ne makale başvuruları çevrimiçi olarak kabul edilmektedir. Planlama Dergisi'nin web sayfasında (www.planlamadergisi.org / www.journalofplanning.org / www.jplanning.org) "çevrimiçi makale gönder" ya da "journal agent" sekmesini kullanarak makale başvurusu yapılır.

Makale Hazırlama Detayları

Kabul edilen tüm makaleler, çizimler ve fotoğraflar yayıncının bünyesindedir. Makalenin tüm bölümleri, 11 punto büyüklükte "Arial" yazı karakterinde iki satır aralıklı olarak hazırlanmalı, sayfa kenarlarında 2,5 cm (1 inç) kenar boşlukları bırakılmalıdır. Ana metin ile tablo ve şekiller sisteme ayrı dosyalar olarak yüklenmeli, ana metin Word formatında olmalı, satır numaraları metnin içine dahil edilmemelidir. Makale sayfaları makale boyunca ardışık olarak numaralandırılmalıdır.

Ana Metin Dokümanı: Sayfalara göre sıralama, tam metin, kaynakça şeklinde yapılmalıdır. Makale başlığı, yazar adı, özet ve anahtar kelimeler çevrimiçi makale gönderme sisteminde istenilecek olup ayrı bir doküman olarak sisteme yüklenmemelidir.

Başvuru Mektubu: Başvuru mektubunun ayrı bir doküman olarak sisteme yüklenmesi gerekmekte olup; yazının tüm yazarlar tarafından okunup onaylandığı, orijinal bir çalışma ürünü olduğu ve başka bir yerde yayımlanmadığı veya yayımlanmak üzere değerlendirme sürecinde bulunmadığı açıkça ifade edilmelidir. Bunlara ek olarak; yazının başlığı, yazarların adı, soyadı ve unvanları, çalışmanın yapıldığı kurumun adı ve şehri, eğer varsa çalışmayı destekleyen fon ve kuruluşların açık adları, etik kurul izni gerektiren bir çalışma yapılmış ise izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) yer almalıdır. Bu sayfaya ayrıca "yazışmadan sorumlu" yazarın isim, açık adres, telefon, mobil telefon ve e-posta bilgileri eklenmelidir.

Etik Kurul Onay Belgesi: Etik kurul kararı gerektiren sosyal çalışmalarda etik kurul onayı alınmış olmalı ve etik kurul onay belgesi ayrı bir dosya olarak sisteme yüklenmelidir.

Tablo, şekil, grafik ve fotoğraflar: Tüm tablolar word dosyası olarak (.doc, .docx), şekil ve grafikler .jpg, .png formatlarında ayrı birer doküman olarak ve her birinin altına numaraları ve açıklayıcı bilgiler yazılmış olarak gönderilmelidir. Şekillerin ana metin içerisindeki yerleri metin içinde ayrı bir paragraf açılarak yazı ile (örneğin "Şekil 1 burada yer alacaktır" ifadesi kullanılarak) belirtilmelidir.

Teşekkür Sayfası: Teşekkür sayfasının ayrı bir doküman olarak sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

Kimlik Bilgileri Hakkında Uyarı: Makalenizin ana metin, kaynakça, tablo, şekil, grafik ya da fotoğraf dosyalarının içeriğinde ya da dosya adında; yazar(lar)ın adı ve soyadı ya da adı ve soyadının baş harfleri, yazar(lar)ın çalıştıkları kurumların adı ya da kısaltması bulunmamalıdır. Eğer makale bir tez çalışmasından üretildiyse ilgili çalışmanın adı ya da kısaltması, eğer makale daha önce bilimsel bir etkinlikte sunulduysa o etkinliğin adı ya da kısaltması bulunmamalıdır.

Ücretler

Makale gönderme, makale işlemleri ve yayın için herhangi bir ücret alınmamaktadır.

Bir makale hakemler tarafından değerlendirilip önerilen düzenlemeler yapılmak üzere yazara gönderildikten sonra 6 ay içerisinde yazardan yanıt gelmemesi halinde, uyarıda bulunmaksızın yazı iade edilir ve tekrar değerlendirmeye alınmaz.

Gönderilen yazılarda kaynakça gösteriminde uluslararası geçerliliği olan "APA 6.0 Yazım Kuralları ve Kaynak Gösterim Biçimi" kullanılacaktır;

KİTAP REFERANSLARI

Tek yazarlı kitap:

Abisel, N. (2006). Sessiz Sinema. Ankara: Deki.

Zizek, S. (2009). Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.).

İstanbul: Encore.

Çok yazarlı kitap:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. & Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

Editörlü kitap:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul: Hil.

Editörlü kitapta bölüm:

Kejanlıoğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Birden çok baskısı olan kitap:

Strunk, W. Jr. & White, E. B. (2000). The Elements of Style (4. Baskı). New York: Longman.

Sadece elektronik basılı kitap:

O'Keefe, E. (n.d.). Egoism & the cnsts in Western values. erişim

http://www.onlineoriginals.com/showitem .asp litem 1135

Kitabın elektronik versiyonu:

Freud, S. (1953). The method of interpreting dreams: An analysis of a specimen dream.

J. Strachey (Ed. & Trans.), The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121). http://books.google.com/books (Özgün eser 1900 tarihlidir)

Shotton, M. A (1989). Computer addiction? A study of computer dependency [DX Reader version]. Retrieved from http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumatic stress disorder sourcebook: A guide to healing, recovery, and growth [Adobe Digital Editions version]. doi: 10.1036/00713937

Elektronik adresten yararlanılan kaynakta, kaynağın erişilebileceği URL verilir:

http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avatar-in-sozde-solculugu-uzerine

Elektronik makaleler: varsa digital object identifier (DOI) numarası belirtilmelidir.

Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. Knowledge Management Research & Practice. Advance online publication. doi: 10.1057/palgrave.kmrp.8500141

Çok ciltli çalışmalar:

Pflanze, O. (1963-1990). Bismarc and the Development of Germany (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Metin İçinde: (Pflanze, 1963-1990)

Çok ciltli çalışmalarda tek cilt kullanımı:

Pflanze, O. (1990). The Period of Fortification, 1880-1898: Cilt 3. Bismarck and The Development of Germany. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Daha önceki bir baskının yeni basımı:

Smith, A. (1976). An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776).

Metin İçindeyse: (Smith, 1776/1976)

Kitaptan çevrilmiş bölüm:

Weber, M. (1958). The Protestan Ethic and The Spirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1904-1905).

Metin İçinde: (Weber, 1904-1905/1958)

MAKALE REFERANSLARI

Rapor ve teknik makaleler:

Gencel Bek, M. (1998). Mediscape Turkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Dergiden tek yazarlı makale:

Aktay, Y. (1999). Aklın Sosyolojik Soykütüğü: Soy Akıldan Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. Toplum ve Bilim, 82, 114-140.

Dergiden çok yazarlı makale:

Binark, F. M., Çelikcan, P. (1998). Mahremin Müzakereye Çağrılması ve Yıldo Örneği. Kültür ve İletişim, 1 (2), 197-214.

Elektronik dergiden makale:

Conway, P. (2003). Truth and reconciliation: The road not taken in Nambia. Online Journal of Peace and Conflict Resolution, 5 (1) (varsa doi numarası, yoksa URL verilir. URL örneği:

http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm

Kaynağa ait sayfanın adresi (URL) ya da varsa sadece doi numarası yeterlidir.

Yazarı belli olmayan editör yazısı:

Editorial: "What is a disaster" and why does this question matter? [Editorial•]. (2006). Journal of Contingencies and Crisis Management, 14, 1-2.

Elektronik gazete makaleleri:

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek.

www.hurriyet.com.tr

DİĞER REFERANSLAR

Yazarı belli olmayan gazete ve dergi yazıları için:

The United States and the Americas: One History in Two Halves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strong afterchocks continue in California. (2003, 26 Aralık). New York Times [Ulusal Baskı.]. s.23.

Metin İçinde: (United States and the Americas, 2003) (Strong aftershock, 2003)

Yazarı belli olan gazete ve dergi yazıları için:

Bruni, F. (2003, 26 Aralık). Pope pleads for end to terrorism and war. New York Times, s.21.

Tanıtım yazıları:

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in your genes. [Review of the book Nature via nurture: Genes, experience, and what makes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Basılmamış tezler, posterler, bildiriler:

YÖK'ten indirilmiş ise URL adresi de künye bilgileri sonuna verilir.

Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ansiklopediler:

Balkans: History. (1987). Encyclopaedia Britannica içinde (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570- 588). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

Metin İçinde: (Balkans: History, 1987)

Sözlükler:

Gerrymander. (2003). Merriam-Webster's collegiate dictionary (11. Baskı). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

Metin İçinde: (Gerrymander, 2003)

Görüşme:

Arroyo, Gloria Macapagal. (2003). A time for Prayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. Erişim Tarihi 13 Ocak 2004,

DEĞERLENDİRME VE BASIM SÜRECİ

Ön Değerlendirme: Dergi ön değerlendirmeyi tüm makale kategorileri için uygulamaktadır. Tüm makaleler dergi editör ekibi tarafından incelenir ve uygun bulunan makaleler ön değerlendirme amacıyla yayın kuruluna iletilir. Tüm makaleler editörlerce dergi yazım kuralları ve bilimsel içerik açısından değerlendirilir. Gerekli görüldüğünde yazıda istenen değişiklikler yazara editörlerce yazılı olarak bildirilir.

"Araştırma Makaleleri", ön değerlendirme sonucunda uygun bulunursa, yayın kurulu tarafından ilgili hakemlere gönderilerek "değerlendirme" süreci başlar.

Yazının Sorumluluğu: Yazarlar basılmış halde olan makalelerinde bulunan bilgilerin tüm sorumluluğunu üstlenirler. Dergi bu makalelerin sorumluluğunu üstlenmez.

Basım Hakkı: Dergide Basılmış bir Makalenin tamamı veya bir kısmı, makaleye ait resimler veya tablolar Planlama Dergisi editörü ve Planlama Dergisi Yayın Kurulu, bilgisi ve yazılı izni olmadan başka bir dergide basılamaz.

Gerekli Bilgiler: Dergi editörü ya da yayın kurulu ön değerlendirme sürecinde gerek duyduklarında makalenin dayandırıldığı verileri incelemek için yazardan isteyebilirler. Bu nedenle yazara kolay ulaşımı sağlayacak adres ve diğer iletişim araçlarının başlık sayfasında yer alması önemlidir.

PLANLAMA

Information to Authors

Journal of Planning which is the publication of UCTEA Chamber of Urban Planners, publishes original articles, research briefs, book reviews and current discussion, opinions and reviews on the field of urban and regional studies. The journal, annually distributed free to the members of the Chamber, aims to reach colleagues and readers with case studies and tools in urban and regional planning fields as well as politics and sociology. Each submission in the journal published three times a year are blind-reviewed by external, independent peer reviewers in order to ensure an unbiased evaluation process. Executive Editor(s) invite(s) an external and independent reviewer to manage the evaluation processes of manuscripts submitted by the editorial board members of the journal. Executive Editors are the final authority in the decision-making process for all submissions.

The Editorial Board of the Planning Journal and the Publisher, KARE Publishing adheres to the principles of the Council of Science Editors (CSE), the Committee on Publication Ethics (COPE), the European Association of Science Editors (EASE), and The editor-in-chief has full authority over the editorial and scientific content of the Planning Journal and the timing of publication of the content.

All authors' ORCID numbers need to be submitted when creating an account for correspondence. To obtain an ORCID number, please visit: https://orcid.org/

In social studies that required an ethics committee decision, ethics committee approval should be obtained and stated in a way that does not lead to the identity of the author (s), this issue should be clearly stated in the application letter and the ethics committee report or and equivalent official letter should be uploaded in the system as a separate file.

Manuscripts could be submitted in both English and Turkish. Preferred length for manuscripts (excluding title, abstract, keywords, references; including text, tables, figures, notes) is 9000 words for research articles, 5000 words for reviews, and 2500 words for book reviews and viewpoints. Each submission will be reviewed by the editorial board (executive editor(s), section editors, and associate editors) initially and then will be sent to reviewers for evaluation. Evaluation and improvement process is carried out anonymously. If necessary, further information might be requested from the authors. The manuscripts that are accepted, will be processed with detailed control for the accuracy and then will be asked again for an approval from the author before publication.

Submission of a manuscript implies that the work has not been published before and that its publication in Journal of Planning is approved by the author(s). The author(s) transfer(s) the copyright to UCTEA Chamber of Urban Planners after the approval, and the author(s) guarantee(s) that the manuscript will not be published elsewhere in any other language without the consent of the Chamber*. If the manuscript has been presented at a meeting, this should be stated together with the meeting name, date and the place of the meeting. If the manuscript has been generated as a part of a postgraduate thesis, this should be stated together with the thesis name and institution. For preventing identity disclosure, this statement should definitely not be indicated in the main text, but should be noticed to the editor in the related section of manuscript submission system in order to be located as a footnote,

Authors are responsible for obtaining permission to reproduce copyrighted material from other sources and are required to sign an agreement for the transfer of copyright to the publisher. As an author, you are required to secure permission if you want to reproduce any figure, table, or extract text from any other source. This applies to direct reproduction as well as "derivative reproduction" (such as when you have created a new figure or table which is derived substantially from a copyrighted source).

*Copyright transfer process will be fulfilled via e-mail -sent by the publisher- during the publication preparations, after your article is accepted.

Indexes

Journal of Planning is listed as "national peer-reviewed journal" in ULAKBIM Social Science DataBase by TUBITAK since 2013. The Journal is indexed in Ulrich's and Avery (Index) since 2013, Web of Science, Emerging Sources Citation Index (ESCI) Database since 2015, TUBITAK ULAKBIM TR Index Social Science DataBase since 2017, and European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIHPLUS) Database since 2019.

Copyright Notice

All published material will become the sole property and will be copyrighted by the Journal. No part of the publication may be used without prior written permission of the publisher. Articles and illustrations become the property of the Journal after publication.

Open Access and Commons User Licenses

Open Access

The Journal of Planning is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of the articles, or use them for any other lawful purpose, without asking prior permission from the publisher or the author. This is in accordance with the BOAI definition of open access.

Commons User Licenses

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Policy of screening for plagiarism:

Policy of screening for plagiarism: The manuscripts are scanned by the Publisher's Office using the iThenticate program for determination of plagiarism and non-ethical situations. In cases where the similarity rate exceeds 20% in total, the article is exclusively examined for the possibility of plagiarism. This review is also run if quotations based on the same resource are intense. Editors may also refer to the opinion of the referee if necessary in the plagiarism review. It is up to the editors to reject the submission in terms of plagiarism or to take it to the regular referee evaluation process.

In the event of alleged or suspected research misconduct, e.g., plagiarism, citation manipulation, and data falsification/fabrication, the Editorial Board will follow and act in accordance with COPE guidelines. Each individual listed as an author should fulfill the authorship criteria recommended by the European Association of Science Editors (https://ease.org.uk/)

CATEGORIES

Research Articles: These are the manuscripts that have an original and genuine conclusion based on a sufficient scientific study, observation and research. Articles in Turkish must have title, abstract and keywords in both Turkish and English in addition to Turkish introduction, material and method, findings, disputes, conclusion and references. There is a 9000 words limit for the research articles excluding title, abstract, keywords, references; including text, tables, figures, notes. Articles in English must

have title, abstract and keywords both in English and in Turkish, and also have to be written according to the manuscript preparation guide for the Turkish articles. The limit for the abstracts in all languages is between 200 to 350 words.

Review Articles: These are the manuscripts based on a comprehensive literature review or current developments drawn up by experienced writers with extensive studies or scientific researches in a particular field specified in the article categories. It is expected in these original articles that the existing knowledge accumulation and intellectual formations are synthesized, with a critical evaluation emphasizing their strengths and weaknesses, and the controversial or incomplete points in the literature are mentioned. The title and abstract section of these manuscripts should be written in the original research article format, the following sections should be arranged as introduction, main text, and references and should not exceed 5000 words.

Viewpoint Articles: These are the manuscripts written on the fields specified in the article categories that also reflect and evaluate the opinion and/or research results of the author over an important contemporary issue. The manuscript's title and abstract sections should be in the same format as research articles and continue with introduction, main text and references, and not exceed the limit of 2500 words.

The manuscripts apart from the above mentioned categories and book reviews (translations, presentation of competitions, research reviews, chamber viewpoints, and considerations and discussions) are accepted and published in accordance with the evaluation of Editorial Board and/or Executive Editors.

Article Submission

Submissions are only accepted online through "Online Manuscript Submission" or "Journal Agent" tab on the web site of the Journal (www.planlamadergisi.org / www.journalofplanning.org / www.jplanning.org)

ARTICLE PREPARATION DETAILS

Articles should have double-line spacing, leaving margin 2,5 cm (1 inch) on all sides. The font size is 11 points in Arial style. The main text, figures and tables should be uploaded as separate files, main text should be in Word format without adding line numbering. All pages of the main text should be numbered consecutively.

Main Text: Main text should be arranged as full text and references. Title, abstract, keywords and author name(s) will be requested in the online manuscript application system and shall not be uploaded as separate documents.

Application Letter: Application letter should be uploaded as a separate document. It must contain a brief statement that the article has been read and approved by all authors, that it has not been submitted to, or is not under consideration for publication in another journal. In addition, article title, author's name, surname and titles, institutions and places, research ethics committee approval including committee name, date and issue (if the content of the research necessitates), if available supporting institution and fund name should be stated. Besides, it should be written that; name, full address, telephone number, mobile phone number and e-mail address of the corresponding author.

Ethics Committee Approval Form: In social studies that required an ethics committee decision, ethics committee approval should be obtained and uploaded in the system as a separate file.

Figures, illustrations, tables and photos: All tables should be uploaded in a separate Word document (.doc, .docx) and figures should be uploaded as separate files in .jpg, .png format and all figures and tables should be numbered in the relevant order as in the main text. The desired position of figures and tables should be indicated in the text.

Acknowledgement: Acknowledgement should be uploaded as a separate document.

Notice about ID information: Name(s) and surname(s) or initial of name(s) and surname(s) of author(s), name of organization(s) of author(s) work(s) or the shortening of the organization(s) should not be mentioned in main text, references, tables and figures or in the filenames of these documents. If the manuscript is generated as a part of a postgraduate thesis, full title or the shortening of the thesis should not be written in main text and related documents or in the filenames. If the manuscript has been presented at a meeting, the name or the shortening of the meeting should not be mentioned in main text and related documents or in the filenames.

Fees

Article submission, article processing or publication are free of charge.

After a manuscript is evaluated by reviewer(s) and sent to author(s) for revising, the revision period limit is 6 months. If author(s) do(es)n't resubmit within this period, the manuscript will be returned to author(s) without notification and won't be included in evaluation process again.

The articles' reference must be written according to the international APA 6.0 Formatting and Style Guide;

BOOK REFERENCES

Single Author Book:

Zizek, S. (2009). Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore.

Multi-Author Book:

Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. & Ulusay, N. (2005). Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.

Edited Book:

Özbek, M. (Ed.) (2005). Kamusal Alan. İstanbul: Hil.

Edited Book Chapter:

Kejanlıoğlu, B. (2005). Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Meral Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 689-713). İstanbul: Hil.

Edition other than the First:

Strunk, W. Jr. & White, E. B. (2000). The Elements of Style (4. Baskı). New York: Longman.

Only Electronically Printed Book / e-Book as Main Reference:

O'Keefe, E. (n.d.). Egoism & the cnsts in Western values. date

http://www.onlineoriginals.com/showitem .asp litem 1135

Electronic Version of the Book / e-Book Version of Main Reference:

Freud, S. (1953). The method of interpreting dreams: An analysis of a specimen dream.

J. Strachey (Ed. & Trans.), The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 4, pp. 96-121).

http://books.google.com/books (Original edition is dated 1900)

Shotton, M. A (1989). Computer addiction? A study of computer dependency [DX Reader version]. Retrieved from

http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp

Schiraldi, G. R. (2001). The post-traumatic stress disorder sourcebook: A guide to healing, recovery, and growth [Adobe Digital Editions version]. doi: 10.1036/00713937

Web Links as Online References:

http://www.bianet.org/bianet/toplum/119375-avatar-in-sozde-solculugu-uzerine

Article From an Online Periodical with DOI Assigned

Von Ledebur, S. C. (2007). Optimizing knowledge transfer by new employees in companies. Knowledge Management Research & Practice. Advance online publication. doi: 10.1057/palgrave.kmrp.8500141

e-Newspaper Articles/Columns:

Çetin, Ö. (2010, 21 Ocak). Televizyon alışkanlıklarımız IPTV ile değişecek.

www.hurriyet.com.tr

Multivolume Work:

Pflanze, O. (1963-1990). Bismarc and the Development of Germany (Cilt 1-3). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Single Volume in a Multivolume Work:

Pflanze, O. (1990). The Period of Fortification, 1880-1898: Cilt 3. Bismarck and The Development of Germany. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Earlier Version of Former Edition:

Smith, A. (1976). An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776).

If in text: (Smith, 1776/1976)

Translation:

Weber, M. (1958). The Protestan Ethic and The Spirit of Capitalism. T. Parsons (Çev.). New York: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1904-1905).

If in text: (Weber, 1904-1905/1958)

ARTICLE REFERENCES

Reports and Technical Articles:

Gencel Bek, M. (1998). Mediscape Turkey 2000 (Report No. 2). Ankara: BAYAUM.

Single Author Article from a Journal:

Aktay, Y. (1999). Aklın Sosyolojik Soykütüğü: Soy Akıldan Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. Toplum ve Bilim, 82, 114-140.

Multi Author Article from a Journal:

Binark, F. M., Çelikcan, P. (1998). Mahremin Müzakereye Çağrılması ve Yıldo Örneği. Kültür ve İletişim, 1 (2), 197-214.

e-Journal Articles:

Conway, P. (2003). Truth and reconciliation: The road not taken in Nambia. Online Journal of Peace and Conflict Resolution, 5 (1) (If it has doi its number if it doesn't have a doi then URL shall be given. URL sample: http://www.trinstitute.org/ojpcr/5_1conway.htm)

Article of an Unknown Editor:

Editorial: "What is a disaster" and why does this question matter? [Editorial•]. (2006). Journal of Contingencies and Crisis Management, 14, 1-2.

OTHER REFERENCES

Unknown Editor Articles of Newspaper and/or Journal:

The United States and the Americas: One History in Two Halves. (2003, 13 Aralık). Economist, 36.

Strong afterchocks continue in California. (2003, 26 December). New York Times [National Edition.]. s.23.

If in text: (United States and the Americas, 2003) (Strong aftershock, 2003)

Newspaper and/or Journal Articles:

Bruni, F. (2003, 26 Aralık). Pope pleads for end to terrorism and war. New York Times, s.21.

White Papers:

Orr, H. A. (2003, 14 Ağustos). What's not in your genes. [Review of the book Nature via nurture: Genes, experience, and what makes us human]. New York Review of Books, 50, 38-40.

Unpublished thesis, posters and articles:

If it's downloaded from the YÖK page, URL address and information shall be given at the end.

Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

An Encyclopedia Entry:

Balkans: History. (1987). Encyclopaedia Britannica (15. Baskı. Cilt. 14, s. 570- 588). Chicago: Encyclopaedia Britannica.

If in text: (Balkans: History, 1987)

Dictionary:

Gerrymander. (2003). Merriam-Webster's collegiate dictionary (11. Edition). Springfield, MA: Merriam-Webster's.

If in text: (Gerrymander, 2003)

Interviews:

Arroyo, Gloria Macapagal. (2003). A time for Prayer. Michael Schuman ile söyleşi. Time. 28 Temmuz 2003. [Accessed:13 Ocak 2004]

EVALUATION AND PUBLISHING PROCESS

Pre-evaluation: Pre-evaluation is mandatory for all manuscripts. All manuscripts are reviewed by the editor and appropriate manuscripts are sent to the editorial board and reviewed in terms of scientific concept. All manuscripts are subject to editing and, if necessary, authors are asked for responses to outstanding questions or for addition of any missing information.

"Research Articles" that are found appropriate are sent to the referees for review by the editorial board.

Liability of the Article: The author has the complete liability of the content of the printed manuscript. The Journal of Planning has no responsibility over the information given within the text.

Right to Publish: Without the written permission of the editor and the editorial board of The Journal of Planning, manuscripts can not be fully or partly published in any other journal.

Further Information: The editors or the editorial board have the right to ask to make further research on the fact that the manuscript is based on. Therefore, communication information (address and other) of the author must be given in the title page.

PLANLAMA

İçindekiler / Content

Editörden xi

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

Kitap İncelemesi: Feyzan Erkip'in "Piyasa Yapmanın Yeni Yüzleri: AVM'ler, Sokaklar, Kentler" Başlıklı Çalışması
Özüduru BH 147

GÖRÜŞ / OPINION

Mekansal Planların Nitelik Sorunu
Quality Problem of Spatial Plans
Büyükcivelek AB 149

DERLEME / REVIEW

Kenti Sahiplenmenin Veri Altyapısı: Küyerelleşme Sürecinde Kültür Varlıkları Envanteri ve Paylaşımı
Data Infrastructure for the Sense of Claiming the City: The Inventory of Cultural Assets and Sharing it in the Process of Glocalization
Erdoğan A 154

ARAŞTIRMALAR / ARTICLES

Konut Piyasası Aktörleri Gözünden Türk Planlama Sistemi
Housing Market Actors Insights to Turkish Planning System
Alkay E 172

Ankara'da Kentlilik Bilincini Oluşturan Değişkenlerin Faktör Analizi İle Değerlendirilmesi
Evaluation of Variables Constituting Urban Consciousness in Ankara by Factor Analysis
Alkan Gökler L, Yenigül SB, Yalçıner Ercoşkun Ö, Öcalir Akünal EV 187

Planlama Perspektifinden Orman Sınırı Dışına Çıkatılan Alanlar Sorunu: İstanbul Örneği
The Issue of The Areas That are Removed Outside the Forest Boundaries From the Planning Perspective: İstanbul Case
Giritlioğlu PP 198

Adramytteion Antik Kenti Bütüncül Koruma Planı
Adramytteion Ancient City Comprehensive Heritage Preservation Plan
Başlık S, Akbulut MR 221

2002 Sonrası Milli Parklar Kanunu Kapsamında İlan Edilen Doğa Koruma Alanlarına Eleştirel Bir Bakış
Critical Outlook on Nature Protection Areas Which Announced According to 2873 National Park Law After 2002
Serter G 242

Kentsel Adaptasyon Planlaması: Türkiye'de Adaptasyon Odaklı Kentsel Politika ve Uygulamaların İncelenmesi
Adaptive Planning: Examining Adaptation Based Urban Policies and Practices in Turkey
İnce Keller İ, Kaya Erol N 257

Being Able to Exist in the City In Defiance of Planning: An Examination on a Woman-Friendly City in İzmir – Konak
Planlamaya Rağmen Kentte Var Olabilmek: İzmir Konak'ta Bir Kadın Dostu Kent İncelemesi
Efe Güney M, Tezcan S, Ağın C 273

İklim Duyarlı Kentsel Tasarım İlkeleri: Erzurum Kenti Örneği
Climate Sensitive Urban Design Principles: The Case of Erzurum City
Yavaş M, Yılmaz S 294

Bicycle Route Infrastructure Planning Using GIS in an Urban Area: The Case of İzmir
Kentsel Alanda CBS Kullanarak Bisiklet Altyapısı Rota Planlaması: İzmir Örneği
Özkan SP, Şenol F, Özçam Z 313

PLANLAMA

Editörden/Editorial

Tüm Dünya'nın salgın ile mücadele ettiği aylardan geçiyoruz. Bu süreçte pek çok zorluğu dayanışma, birlikte mücadele ile aşmaya çalışırken bilimin değerini bir kez daha kavradık. Bu zorlu süreçte bilimsel bilgi üretimine katkı koyma çabasını devam ettirmiş olan tüm meslektaşlarımıza ve özellikle hakemlerimize sonsuz teşekkürlerimizi sunmak istiyoruz. Salgın koşullarında ortaya çıkardığımız Planlama Dergisi'nin 2020 yılı 2. sayısında sizler ile birer adet kitap incelemesi, görüş yazısı ve derleme yazısının yanı sıra dokuz adet araştırma makalesi paylaşıyoruz.

Mesleğimizin en temel araştırma alanlarından biri olan mekanın dönüşümünü ticaret faaliyetleri eksinde ele alan "Piyasa Yapmanın Yeni Yüzleri: AVM'ler, Sokaklar, Kentler" kitabına ilişkin görüş yazısı dergimizin giriş yazısı olarak seçildi. Kitabın yalnızca Türkiye'de değil ABD, İngiltere gibi tüketim lideri ülkelerdeki durumunu da içerdiği ve tüketim mekanlarının güncel durumunu objektif bir tavır ile ele aldığı vurgusu yer almaktadır.

Derginin ikinci makalesi "Mekansal Planların Nitelik Sorunu"nu ele alan bir görüş yazısıdır. Ülkemizde planlamanın güncel durumunu, haksız kazanç kapısı haline gelen plan ve projeleri değerlendirirken mevzuatta yer alan mekansal planlama hiyerarşisini de ele alan yazıyı korumanın ilk ve temel adımı olan kültür envanteri veritabanı için güncel, genişletilebilir ve interaktif bir öneri sunan derleme makale takip etti. Vatandaşların kentlilik bilinci yaşanılan coğrafyanın tanınması ve sahiplenilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu bilincin sağlanmasında kentlerin kültür envanteri önemli olmakla birlikte günümüzde ne yazık ki yeraltı ve yerüstü kültür envanteri için geniş kapsamlı veri tabanlarına sahip değiliz. Bu kapsamda 2020 yılının ikinci sayısını tarihi alanlarda planlamaya değinen araştırma makaleleri ile de zenginleştirmeyi düşündük.

Bu sayımızda yer alan araştırma makaleleri oldukça zengin bir çerçeve sunmakta olup; planlama tartışmalarında konut alanları, kentlilik bilincini oluşturan faktör analizleri, orman statüsünden çıkarılan alanlara odaklanırken, koruma tartışmalarında arkeolojik sitler ve doğa koruma alanlarının durumu mercek altına alınmaktadır. 2000'li yıllar neoliberal ekonomi politikalarının etkisi altında kentsel mekanın değişim hızını artırmış ve ülkemiz planlama mevzuatı ihtiyaçları karşılayamaz noktaya gelmiştir. Buna Avrupa Birliği tam üyelik müzakerelerinin başlaması da eklendiğinde, planlamanın kurumsal yapısında ve planlama mevzuatında çok boyutlu ve çok kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. İlk araştırma makalesi, tüm bu süreçleri kurumsal iktisat perspektifinden değerlendirirken ikinci makale Ankara ilinde seçmiş olduğu ilçeler için faktör analizi yöntemini kullanarak kentlilik bilincine etki eden faktörleri belirleyerek, sürdürülebilir kentler için genel bir değerlendirme ortaya koymaktadır. Söz konusu iki makale de planlamanın değişken ve çok boyutlu yapısını ortaya koyarken, derginin üçüncü makalesi ülkemizin kamusal değerleri olan orman alanlarının bu dönüşüm içerisinde korunması gereken doğal alanlar statülerinin nasıl kentsel gelişme alanlarına evrilmiş olduğunu İstanbul kentini mercek altına alarak değerlendirmektedir.

Dördüncü araştırma makalesi, dünün Adramytteion Antik kenti olan bugünkü Balıkesir İli, Burhaniye İlçesi, Ören Mahallesinin koruma yaklaşımlarını tartışmaya açmaktadır. Koruma kavramı kentsel mekanda olduğu kadar doğal kültür varlıkları açısından da çeşitli çıkmazlara gebedir. 2002 sonrası 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamında değişiklikler yapılmış olup, bu değişiklikler uluslararası kıstaslar ile çelişen durumların oluşmasına neden olmuştur. Beşinci araştırma makalesi ile niceliksel tanımlamalara hapsedilen Tabiat Koruma Alanı, Milli Park, Tabiat Parkı ve Tabiat Alanı gibi koruma alanlarının 2002 sonraki süreçte yaşadıkları niteliksel sorunlara dikkat çekmektedir.

Yaşamın sürekliliğinin beraberinde getirmiş olduğu değişim süreçleri karşısında bir program çerçevesinde ihtiyaçların karşılanma çabası planlamayı doğurmuştur. Ancak değişim hızının gün geçtikçe yaşam biçiminin bileşenleri olan ekonomik, sosyal, ekolojik çevre için hız kazanmış olması kentsel dayanıklılık, kentsel direnç, kentsel adaptasyon kavramları ile yeni çözümlerin aranmasını tetiklemiştir. Sayımızda yer alan altıncı araştırma makalesinde Türkiye'de hazırlanmış olan 48 projeyi mercek altına almakta ve projelerin adaptasyon temelli planlama yaklaşımları, süreçleri ve odaklandıkları adaptasyon etmenleri ortaya konmuştur. Mekanın çok boyutlu ve çok aktörlü şekilde oluşan yapısı karşısında, sosyal grupları/tüm insanları çıkış noktası olarak kabul eden çözüm arayışları kadın dostu kent kavramını tartışmaya açmış olmasına karşın kentsel mekanda kadın dostu, yaşlı dostu, çocuk dostu kent olma kaygısı ile atılan tüm adımların aslında herkes için insan temelli bir planlama geliştirme çabası olduğu göz ardı edilmemelidir. Sayımızda yer alan yedinci araştırma makalesi, planlamanın kadın için sorun yarattığı konuları ve kadın dostu bir kentin mekânsal karşılıklarının ne olduğunu İzmir kentinin merkez ilçesi sayılan Konak'ın en çok kullanılan alanlarından birinde yaptığı alan araştırmasıyla tartışmaya açmaktadır.

Takip eden çalışma iklim koşullarına duyarlı bir planlama yaklaşımının kentsel mekanda yarattığı konforu mercek altına almaktadır. Soğuk iklim koşulları altındaki Erzurum'da kentsel planlama pratiklerinin mikro iklimi nasıl etkilediği açıklanmaya çalışılmıştır. Günümüz kentlerinde ulaşım alternatiflerinin zenginleştirilmesi kentin yaşam kalitesi üzerinde etkiye sahiptir. Ancak nüfus yoğunluğu gün geçtikçe artan kentler beraberinde araç yoğunluğunu da getirdiğinden bu alternatifleri yaratmak her zaman kolay olmamaktadır. Topografya, arazi kullanımı, nufus gibi özelliklerin birlikteliğinde bisiklet kullanımını teşvik edecek rotaların nasıl oluşturabileceğini İzmir özelinde ele alan makale ile 2020 Temmuz sayımız son buluyor.

İlgiyle okumanız dileğiyle kentsel ve bölgesel çalışma alanlarından orjinal makaleleri, araştırma özetlerini, kitap incelemeleri ile meslek alanına ilişkin güncel tartışma ve görüşleri meslektaşlarımıza ve tüm okurlarımıza sunmak üzere katkılarınızı beklediğimiz yeniden hatırlatırız.

Sağlıkla kalın.
Yayın Kurulu

Planlama 2020;30(2):147–148 | doi: 10.14744/planlama.2020.38991

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

Kitap İncelemesi: Feyzan Erkip'in "Piyasa Yapmanın Yeni Yüzleri: AVM'ler, Sokaklar, Kentler" Başlıklı Çalışması

Burcu Halide Özüduru

Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

Kent planlama literatüründe kent merkezlerinin gelişimi, üretim-tüketim ilişkileri, toplumsal değişim ve bu değişimin mekansal etkisi, alışveriş merkezlerinin (AVM) alışveriş caddeleri, kamusal alanlar, kent kültürü ve gelişimi üzerindeki etkileri her zaman tartışılsa da bu konularda yapılan araştırmalar perakende sektörünün sürekli ve hızlı değişimi, yerel koşullar ve ekonomik, sosyal, fiziksel yapının bu değişimde belirleyici olması; değişimin özelliklerinin incelenmesinde yaşanan zorluklar nedeniyle kısıtlı sayıdadır. Piyasa Yapmanın Yeni Yüzleri: AVM'ler, Sokaklar, Kentler kitabında Feyzan Erkip çok boyutlu, ilgi çekici ve sorgulayan bir yaklaşım ile bir yandan Türkiye'deki perakende sektörünün işleyişini ve gelişimini incelemekte; diğer yandan sokakların, kentlerin, alışveriş mekanlarının ve dolayısıyla kent kültürünün nasıl değiştiğini kendi gözlemleri, araştırma bulguları ve güncel verilerle inceleyerek özellikle 2000'li yıllardan sonra sektörde, toplumda ve kentsel kamusal mekanlarda nasıl bir değişim/dönüşüm gerçekleştiğinin tasvirini yapmaktadır. Bu tasviri yaparken sadece AVM'lerdeki değil, alışveriş caddelerindeki ve diğer kamusal alanlardaki çok boyutlu ilişkileri de tartışmakta; şehir planlama pratiklerini ve kentsel sorunları gözler önüne sermektedir. Kitabın anlatımı sadece akademik çevreler için değil, alışverişin evrimini merak eden, kentleri ve kentlerin işleyişini anlamaya meraklı kişilerin de edebi bir metin olarak okuyacağı şekildedir. Bu nedenle de kitap kolay okunabilir, yerinde örneklerle desteklenmiş, değerli bir eserdir.

Piyasa Yapmanın Yeni Yüzleri: AVM'ler, Sokaklar, Kentler kitabı yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Erkip, 1980'li yıllardan sonra kentlerde tüketimin nasıl değiştiğini anlatmakta ve tüketim olgusunun dinamikliğini üretimdeki değişiklikler, alışveriş caddelerindeki kamusallığın özelliklerinin evrimi ve toplumsal psikoloji hakkındaki gözlemleri ile incelemektedir. Bu bölümde alışveriş olgusunun tüketimin desteklenmesi politikaları ile birlikte hayatımızda giderek daha fazla nasıl bir yer edinmeye başladığını da anlatmakta; iki ana alışveriş mekanının yani AVM'ler ile alışveriş caddelerinin AVM'lerden yana avantajlarını sıralamaktadır. İkinci bölümde perakende sektörünün son yıllardaki hızlı değişimi küresel, ekonomik ve politik etkilerle ilişkilendirilerek anlatılmaktadır. Bu bölümün güncel verilerle işlenmesi, bugüne kadar hakkında daha az araştırma bulunan 2000 yılı sonrası dönemi, ülkedeki temel ekonomik ve sosyo-politik değişim ile birlikte ele alınmasını sağlamaktadır. Üçüncü bölümde, sektördeki aktörlerin tutumları, örgütlenme düzeyleri ve değişime adapte olma biçimleri tartışılarak, aktörler arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin çeşitliliği kapsamlı ve çok yönlü bir şekilde işlenmiştir. Erkip'in yorumUna göre mevcut meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşları kent yönetimi ile kentliler arasındaki ilişkinin şehir hayatının bir parçası olarak yorumlanarak girişime döndürülmesini öngörmüş; bu durum böylece, bugünkü modern alışveriş mekanlarının özelliklerinin de tasarlanmasına neden olmuştur.

Dördüncü bölümde, Türkiye'deki perakende sektörü ve planlamasındaki yasal düzenlemelerin eksiklikleri üzerinde durulmakta; kentsel mekan örüntüsü, perakende planlaması ve şehir planlama sistemleri arasındaki ilişki tüketim süreçleri ve küresel eğilimler üzerinden anlatılmaktadır. Bu bölümde Türkiye'de başka kaynaklarda yer edinmemiş bulgular paylaşılmakta olduğundan, sektördeki yasal mevzuatı etkileriyle an-

Geliş tarihi: 26.03.2020 Kabul tarihi: 24.04.2020
Online yayımlanma tarihi: 29.06.2020
İletişim: Burcu Halide Özüduru
e-posta: bozuduru@gazi.edu.tr

TMMOB Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

lamak kolaylaşmaktadır. Yine bu bölümde, küresel ölçekteki kentsel sorunlara yer verilmekte, Türkiye'deki planlama süreçleri belli başlı Avrupa ülkelerindeki sorunlar ile karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırma, yazarın bir uluslar arası projesinin bulguları ile desteklenerek anlatıldığı için ülkelerdeki özgün yaklaşımlar Türkiye perspektifinden de anlaşılabilecek özellikleri ile açıklanmaktadır. Bu aşamada ortaya çıkan en büyük tartışma konusu kentsel kamusal mekanlara yansıyan ve sosyal, ekonomik, fiziksel yapıdaki eğilimlerin bir sonucu olarak doğan AVM'lerin kent merkezlerine yaptığı etkidir. Bu konu özellikle 2000'li yıllardan sonra popülerleşen kentsel uyarlanma (resilience) stratejileri ve uygulamaları ile de ilişkilendirilerek tartışılmaktadır.

Beşinci bölümde perakende planlaması ile kamusal alanların kullanımı arasındaki sıkı ilişki nedeniyle, kentlerin kamusal alanlarının özellikleri ve kalitesi karşılaştırılarak, kamusallık (public sphere) kavramı sorgulanmaktadır. Aslında bu bölümde etraflı bir şekilde ele alınan başlıca konular AVM'lerin neden tercih edildiği, kent ve sokakların ne durumda olduğu, kamusallığın nereye kadar olması gerektiğidir. Bu kapsamda şehirlerde kronik problemler olarak ortaya çıkan güven(siz) lik, yabancı korkusu, toplumsal bölünme ve oluşan yeni kentsel mekanların özellikleri ile ayrışma, sınıfsal çatışmalar, engelli kesimin dışlanması gibi konular da kentsel uygarlık kavramı ile birlikte ele alınmaktadır. Beşinci bölümün temel konusu toplumda yaşanan değişim ve dönüşümün mekansal olarak kentlere yansımasıdır.

Altıncı bölümde, toplumun kamusal alanlara karşı tavrı sınıfsal ve ideolojik çatışmaların görüldüğü alışveriş caddeleri üzerinden anlatılmaktadır. Erkip burada alışveriş caddelerinin kent belleği ile gelişen özellikli alanlar olarak toplumun, ekonominin ve politik duruşun evrilmesiyle birlikte değişip, dönüşmekte olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca, yaşadığı şehir olarak Ankara'da yaptığı gözlemler ile 1960'ların Tunalı Hilmi Caddesi'nin bugüne kadarki değişimi ve dönüşümünü bir başkent olarak Ankara'nın değişimi ve dönüşümü ile paralel olduğunu, yerel ve merkezi yönetimlerin tavrının da mekansal bir görünümü olarak bu Cadde gibi birçok kamusal alanda yansıdığını aktarmaktadır. Bu bölümü okumak okuyucuyu Ankara'nın eski günlerine götürmekte ve okuyucuya Tunalı Hilmi Caddesi'nin özel sosyal dokusunun hızlı yapılaşma, Batılı modernleşme mekanları olarak anlatılan AVM'ler ve kültürel değişim ile birlikte ele alınırken değişikliklerin neler olduğunu göstermektedir. Yedinci bölüm olan sonuç bölümünde ise Türkiye örneğinin diğer ülkelerle karşılaştırıldığındaki benzerlik ve farklılıkları; perakende planlamasında yerel ve merkezi yönetim işbirliği ile olması gereken düzenlemeler; mekan-tasarım-toplum değişimi ve bu açılardan geleceğe bakış özetlenerek aktarılmaktadır.

Bu kitap ile Erkip, kent merkezlerinden kamusallık kavramına, geleneksellikten modernleşmeye, tarihi ve politik ilişkilerin çözümlemesinden toplumsal ve kültürel olayların mekanı şekillendirmesine, kamusallık kavramının sorgulanmasından kamusal mekanların değişim ve dönüşümüne uzanan pek çok konuda kişisel deneyimini aktararak, okuyucuyu yalnız bilgilendirmekle kalmamakta; alışverişin doğasındaki değişimi tasvir ederek geçmişe götürmektedir. Erkip'in araştırmacı yazarlığı ile özgün çalışmalardan oluşmuş bu kitap tüketimin, tüketim mekanlarının ve kamusal alanların toplumsal değişim ve dönüşüm ile alışverişin geleceğine dair de bir çok soru sormaktadır. Aslında gelecek sorgulandığında bugünkü koşulları incelemek Erkip'in de dediği gibi 'kenti, bir iktidar alanı olarak düşündüğümüzde, kentsel mekanın dönüşümü' daha iyi anlaşılacak ve 'bireylerin kentlerini benimseme, sahiplenme ve dönüştürmesi' daha kolay sağlanacaktır. Kentlerdeki kamusal yaşama ve toplumsal değişime dair güncel durumun işlendiği kitabın son bölümlerinde Erkip'in önceki bölümlerde araştırma bulguları ve veriler ile işleyerek ortaya koyduğu ilişkilerin kentsel yaşamda, fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak karşımıza çıktığını görüyoruz. Son olarak, şunu da söylemek gerekir ki alışveriş mekanlarındaki tüm değişim ve dönüşümleri aktarırken Erkip, mevcut yönetim şekli ile 'islamist rövanşçılık' kavramının kentsel mekanları özelleştirip, politik ve ideolojik dönüşümler ile çıkar beklentisinin yegane objesi haline getirilmesini de eleştirmektedir.

Piyasa Yapmanın Yeni Yüzleri: AVM'ler, Sokaklar, Kentler kitabı kent merkezi, alışveriş caddeleri, alışveriş merkezleri gibi kentin önemli parçaları ile ilişkili çalışmalar yapan şehir plancısı, mimar, gayrimenkul geliştirici, perakende coğrafyası konularında uzmanlaşmış coğrafyacılara ve kamu yöneticilerine çekici gelecek özgün bir kitaptır. Okuyucu bu kitap ile sadece Türkiye'deki durum hakkında değil, ABD ve İngiltere gibi perakende sektöründe ve tüketimde liderliği ele almış olan ülkelerdeki sosyal, ekonomik ve politik yaklaşımlar hakkında da bilgi edinmiş olacaktır. Bu yönleriyle bu kitap, perekande sektörü özelinde, çeşitli tüketim mekanlarının Türkiye'de geldiği en son halini örneklerle çözümleyebilmiş ve arka planındaki dönüşümü gözler önüne serebilmiş özellikli bir çalışmadır.

Planlama 2020;30(2):148–153 | doi: 10.14744/planlama.2020.07269

GÖRÜŞ / OPINION

Mekansal Planların Nitelik Sorunu

Quality Problem of Spatial Plans

Ahmet Burak Büyükcivelek

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

Giriş

Doktora tez danışmanıma tezimin bir aşamasındayken "Türkiye'de planlama yok olmuştur" dediğimde bana sorduğu soru "planlamaya ilişkin mevzuatınız yürürlükten mi kalktı?" olmuştu. Kanunlarda var olup da uygulamada olamayan bir şeyi bir İngiliz'e anlatmak oldukça zor olmuştu. İkna edip edemediğimi halen bilemiyorum. Ancak gündelik yaşam pratiklerimiz gösteriyor ki Türkiye artık plansız kentleşmeden ya da plansızlıktan değil her ölçek ve kapsamda "mış gibi" yapılmakta olan planlardan kaynaklanan sorunlardan muzdariptir. Planlar farklı nedenlerden dolayı yaşayanların gündelik sorunlarına yanıt vermekten çok uzak kalmakta, insanların gelecek hayallerini ve beklentilerini de karşılayamamaktadır. Kimi zaman var olan durumun üzerinde de katkılar koymasını beklediğimiz planlar belirli çıkar (güç) gruplarının taleplerini yerine getirmeye yarayan prosedüral belgelere dönüşmüş durumdadır. Farklı ölçeklerdeki planlara bu açıdan bakıldığında, planların sağladıkları olanaklardan çok sağlayamadıklarıyla ve meşrulaştırdığı sorunlarla anılmakta olduğunu ve halkın gözündeki plan ve plancı meşruiyetinin giderek yok olmaya başldığını görüyoruz.

Bu yazı Türkiye'de var olan plan yapım sürecinin farklı nedenlerden dolayı niteliksiz planlar[1] ürettiği varsayımından hareketle yazılmıştır. Amacım tartışmayı, pek çok örneğini farklı koşullarda inceleme fırsatı bulduğum mekansal planların niteliği üzerine yoğunlaştırmak yerine var olan durumda nitelikli planlar yapılmasını engelleyen bazı durumlara değinerek geliştirmek. Bu değerlendirme kapsamında planı hazırlayan plancıların niteliklerine ve onları çevreleyen bağlama odaklanmayı seçerek kendi başına bir tartışma konusu olabilecek planların hazırlanması sürecini incelemeyi tartışmanın dışında bırakmayı tercih ettim. Bunun yanında sunulan bu tartışmayla konuya "son noktayı" koymayı değil, planların niteliklerinin geliştirilmesi yönünde daha geniş bir tartışmanın başlamasını amaçladım.

Değerlendirmenin ilk bölümünde plan müelliflerinin belirlenmesi sürecini tanımlayan yasal çerçeveye, Plân Yapımını Yükümlenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik'e [PYYMYHY] (2006)[2] odaklanılmıştır. Yönetmeliğe ilişkin değerlendirmeler sunulduktan sonra değerlendirme ekseni plancılara yönlendirmiştir. Plancıların niteliksiz plan üretimine ne oranda neden oldukları tartışılmıştır. Yazının üçüncü bölümü planlama uygulama alanı ile kuramsal tartışmalar arasındaki kopukluğa değinirken, dördüncü ve son bölüm ise niteliksizleşme sürecinde piyasa mekanizmalarının belirleyici rolüne ayrılmıştır. Her bölümün kendi içinde kısa bir çözüm önerisi içermesine özen gösterilmiştir.

[1] Burada ulusal ve uluslararası yazından edinilen, akademisyenlerce planlama okullarındaki eğitiminin parçası haline getirilen konuların ve vurgulanan önceliklerin, uygulamayı yönlendirmeye aday olan planlarda ve plan eki belgelerde çoğunlukla yer almadığı vurgulanmak istenmiştir. Konular ve kavramlarla ilgili daha ayrıntılı bir değerlendirme yazının ilerleyen bölümlerinde bulunmaktadır.

[2] Plân Yapımını Yükümlenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik [PYYMYHY]. (2006). Erişim: 19 Nisan 2020. https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.9836&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=plan%20yap%C4%B1m%C4%B1.

Geliş tarihi: 20.04.2020 Kabul tarihi: 15.06.2020
Online yayımlanma tarihi: 17.06.2020
İletişim: Ahmet Burak Büyükcivelek
e-posta: aburakbc@gmail.com

TMMOB Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1. Plan Müelliflerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme

Türkiye'de mekansal planların yapımına ilişkin mevzuatta Plân Yapımını Yükümlenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik (2006) mekansal planların yapımına aday olan plancılarda aranması gereken özellikleri belirtmektedir. Yönetmeliğin 2. Bömü'nün 6. Maddesinde, planlama çalışması yapabilecek plancılarıdan öncelikle bir şehir ve bölge planlama bölümünden mezun olduğunu gösteren bir lisans diploması istenmektedir. Bu yeterlilik alanında yurtdışı denklikler de geçerli sayılmaktadır. Buna ek olarak aynı bölümün 7. Maddesi'nde plancıların plan yapabilirlikleri değerlendirilirken öğrenim şartının yanında;

"a) Plânlama Biriminde belirlenen sürelerde fiilen çalışmış veya b) Yükseköğretim kurumlarının plânlama ile ilgili uzmanlık dalında öğretim üyesi, öğretim görevlisi veya araştırma görevlisi olarak, belirlenen sürelerde fiilen çalışmış veya c) A, B, C veya D gruplarına giren işleri yapan özel plânlama bürolarında, çalışma süresine ait sigorta primlerinin ödendiğini belgenlemiş olmak kaydıyla, bu bürolar ilgili işleri yaptıkları sürece, belirlenen süreler kadar bu işlerde fiilen çalışmış veya d) Plânlarla ilgili yarışmalarda birincilik veya iki defa derece veya dört mansiyon almış veya e) Alt yeterlilik grubuna veya gruplarına giren işlerden belirlenen sayıda iş bitirmiş olmaları göz önünde bulundurulur" denilmektedir (PYYMYHY, 2006).

Yukarıda belirtilen şartlara ilişkin olarak mekansal plan yapmaya aday olan plancılar özellik ve deneyimlerine göre (A'dan F'ye) gruplara ayrılmaktadırlar. Örneğin en üst düzeyde bulunan, 10 bin hektar ve üzeri alanlarda iş yapabilecek, A Grubu Müelliflik için; "1) 5 inci maddede belirtilen B Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak, 2) B Grubu plânlamalardan en az bir işi ve C Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak, 3) B Grubu plânlamalardan en az bir işi, C Grubu plânlamalardan en az bir işi ve D Grubu plânlamalardan en az iki işi bitirmiş olmak, 4) Yükseköğretim kurumlarının plânlama ile ilgili bilim dalında doçent veya profesör unvanı almış veya plânlama birimlerinde iki yıl daire başkanlığı seviyesinde veya daha üst seviyede yönetici olarak görev yapmış veya en az 15 yıl çalışmış olmak" şartları aranmaktadır. Bunun yanında en alt düzeyde bulunan, yalnızca 25-300 hektar arasındaki ve en fazla 10 bin nüfuslu yerlerde çalışabilecek F grubu müelliflik için ise yalnızca; "Yükseköğretim kurumlarının Şehir ve Bölge Plânlama Bölümlerinden Şehir Plâncısı veya Şehir ve Bölge Plâncısı unvanı ile lisans eğitimini tamamlayarak mezun olmak" şartı arandığı belirtilmektedir (PYYMYHY, 2006, Madde 8).

Temelde alınması gereken planlama eğitimi sabit tutulduğunda farklı ölçütlere göre düzenlenmiş bu müelliflik sisteminin plancıları sınırları kesin şekilde belirlenmiş gruplara ayrıştırdığını görmek olanaklıdır. Kısıtlamaların ilk aşamalardaki tanımlayıcıları ileri eğitim ve uzmanlaşma olurken farklı maddelerde farklı şekillerde sıklıkla vurgulanan "deneyim" ise en önemli belirleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Peki, deneyim neye göre belirlenmektedir? ve acaba deneyim plancılar arasında oluşturduğu ayrımın kuvveti oranında nitelikli planların elde edilmesinde belirleyici olabilmekte midir?[3]

2. Deneyim ve Tekelleşmeye Karşı Nitelik Savunusu

Mevzuatta deneyim konusu kurumsal (devlet ya da akademide) görev alma süresi, kurumlarda edinilen konum (Prof., Doç., Daire Başkanlığı, vs.), yarışmalarda edinilen dereceler ve iş bitirmeler üzerinden belirleyici olmaktadır (PYYMYHY, 2006, Madde 8). Kurumsal düzenlerde konum edinme ve yükselme, bir oranda da bu konumlarda kalabilme kurumsal işleyişe ilişkin bir grup "sınavdan", "testten" başarılı şekilde geçmeyi gerektirmektedir. Yarışmalarda edinilen dereceler ise yarışmacıların kapsamı yerine niteliği ve değerlendirilen diğer ürünlerle birlikte ele alınması gereken bir alan sunmaktadır. Aynı zamanda pek çok yarışma iş birliği gerektirdiğinden bireysel bir değerlendirme için en doğru gösterge olmayacaktır. İş bitirme konusundaki deneyimin ölçütü ise çok zaman siyaset ve piyasa dinamlikleridir. Buna göre de, uygun siyasi bağlantılar iş alımını kolaylaştırırken, (siyaset dahilinde ya da değil) piyasanın[4] kabul ettiği işler de başarılı sayılmaktadır.

Yukarıda değinilen üç deneyim alanı da (iş-akademi deneyimi, yarışma deneyimi, piyasa deneyimi) kendi içlerinde sorunlar taşımaktadır. Bu alanlarda kazanılan hiçbir deneyim nitelkli plan üretimi konusunda gerekli olan donanımın sağlanmasını garanti edememektedir. Yine de iş ve yarışma deneyim alanlarının piyasa ve siyaset alanlarından bağımsız kaldıkları oranda içeriğe ve niteliğe katkı sağlayabileceğini söyleyebiliriz. Türkiye planlama alanında söz sahibi olan A sınıfı plancıların pek çoğu yasal olarak gerekli olan deneyim birikimlerini piyasalarda plan yaparak kazanmıştır. Piyasa üzerinden kazanılan plan yapma yetkisinin ise denetimi ne akademi ya da devlet gibi kurumsal bir otorite tarafından sağlanmaktadır ne de nitelikli yarışmalardaki gibi yetkin bir jüri grubu tarafından. Piyasada üretilen planların değerlendirmesini piyasa yapmaktadır bunun da içerikle ne şekilde ilişkili olduğu ilerleyen bölümlerde tartışılacaktır.

Deneyim üzerinden plancıları ayrıştıran ve bunun üzerinden nitelikli planlar üretilmesini amaçlayan sistem sorunlarla doludur. Var olan düzen, yalnızca "deneyim" üzerinden belir-

[3] Tartışmayı deneyim üzerinden geliştirmeden Türkiye'de şehir plancıları dışında başka bir meslek alanında karne sınıflamasının olmadığının akılda tutulması önemlidir.

[4] Piyasa sözcüğünü bir rekabet ortamının olduğu, bu rekabet ortamında ürün ya da hizmetlerin alan ve veren arasındaki uzlaşı üzerinden el değiştirdiği varsayımı bulunmaktadır. İhaleler, doğrudan teminler, plan üretim süreçleri ve bu süreçlerdeki emek kullanımı piyasa tanımının planlama için de kullanılmasını olanaklı kılmaktadır. Ayrıca piyasa kavramının salt iktisadi boyutuyla değil siyasi bağlantıları da içeren daha karmaşık süreçler bütünü olarak kullanıldığı göz önünde bulundurulmalıdır.

lenmiş, "seçkin" bir plancı sınıfı yaratmakta, ülke genelindeki önemli planlama etkinliklerinin bu sınıf üzerinden işlemesini sağlamaktadır. Bu düzende planların niteliğinden çok üst karne derecesindeki plancılar yarışmaktadır. Piyasa olarak adlandırdığım sistemde, alanın da (devlet ve yerel yönetimlerin) verenin de (üst sınıflı plancıların) razı olduğu bir döngü oluşmuştur. İki taraf için de temek kaygı nitelikli plan elde etmek değilken kentlerimiz planlı ama niteliksiz gelişme senaryolarına mahkum edilmiştir.

Konuya yeni mezun genç plancılar açısından yaklaşıldığında ise başka bir sorun alanı daha karşımıza çıkmaktadır. "Deneyim" vurgusu üzerine oturtulmuş bu sistem kategorik olarak yeni mezun plancıları dışlamaktadır. Pek çok yeni mezun planlama işini yapmayı düşünmemekte kısıtlamaların olmadığı, daha çok fırsatın olduğu başka bir meslek alanında yaşamını kazanmayı düşünmektedir. Planlama alanında etkinlik göstermeyi göze alan genç plancılar ise giderek daralan plan yapma ekonomisi içinde yüksek gruptaki plancılarla mücadele edecek güce de erişememektedir. Planlama alanında kalan mezunlar çaresizlik içinde bir planlama bürosuna girip imza atma yetkisini kullanamadan (dolayısıyla yasal olarak tanımlanan "deneyim" üzerinde hak iddia edemeden) tekniker olarak zor şartlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Alınmaya çalışılan tüm önemlere rağmen bir grup plancının, piyasaların ve siyasetin işine gelen bu durum daha da kötüleşerek devam etmektedir.

Planlama sistemimizin var olan haliyle; dışlayıcı pratiklerden faydalanan (tekelci rantlar üreten ve bu ranlardan yararlanan), sürekli fiyat kırarak rekabetci olmaya çalışan (cost competitive), konumunu siyasi olarak koruma altına almaya çalışan (hem sağ hem sol siyasetin parçası olarak) ve tüm bunların bir sonucu olarak gelişime ve yeniliğe kapalı olan bir sınıf ürettiğini görmek gerekmektedir. Nitelikli planlar elde etme çabası içinde tekelci rantlardan beslenen bu sınıfın daha adil, üretken, kapsayıcı ve nitelik artırıcı şekilde plan yapım süreçlerine katılmasının gerekliliği kaçınılmazdır.

Burada amaç deneyimli plancıları sistem dışına itmek değildir. Önerilen, plan yapımına ilişkin nitelik arayışının karnelerle ve sınıflamayla değil plan yapıcıların niteliğiyle belirlenmesidir. Plan yapıcıların niteliği ise üretilen plan sayısı, alanı ya da plancının çalıştığı kurumda edinilen konumla doğrudan ilişkili değildir. Plancıların daha önceden yapmış olduğu işlerin niteliğine bakmak ve niteliği evrensel ölçütlere, planlama ilkelerine, yerel gereksinimlere göre değerlendirmek kullanılmakta olan deneyim ölçütlerinden çok daha anlamlı olacaktır. Böyle bir bakış açısıyla yaratıcı, yenilikci ve vizyon sahibi olan, gereksinimleri gözeten planlar ön plana çıkabilecekdir. Benzer bir girişim müellifler arasındaki içi doldurulamayan deneyim farkını, eski mezun-yeni mezun ayrımını ortadan kaldırarak ürün niteliği üzerinden bir ayrışma sağlayacaktır.

Plan yapımına ilişkin deneyim temelli eleme ölçütleri yerine plan niteliklerine odaklanan ve bu niteliklerin rekabet halinde olduğu "kısmi yarışma" yaklaşımının benimsenmesi önerilebilir. Bu yaklaşımda düşüncelerin, kavramların, yaratıcılığın ve genelinde de kalitenin yarıştığı bir süreç tasarlamak olanaklıdır. Süreç genç plancıların önünü açacağı gibi tüm planclar için yetenekli olmayı, kendini geliştirmeyi, güncel konuları izlemeyi ve tüm bunları plan yapım sürecine taşımayı özendirecektir.

Bu bölüme son verirken farklı bir nitelik değerlendirmesi önerisinin yalnızca plancılarlarla sınırlı kalmasının yapısal bir değişim getirmeyeceyeceğinin altını çizmek gerekir. Plan yapımını talep eden yönetimlerin, kurumların da böyle bir bilinçle planları talep etmesi ve değerlendirmesi gerekmektedir. Siyasi ve iktisadi bağlamdan kopması zor olan (merkezi ve yerel yönetimler gibi) kurumların nitelik temelli bir değerlendirmeyi benimsemesinin kolay olmayacağı açıktır. Plan talep eden kurumlar ile plan müellifleri arasında tarafsız bir konumda yer alan, kamu yararı ve şehircilik ilkelerini savunan, Şehir Plancıları Odası, plancılar ile kurumlar arasında kalite temelli bir değerlendirme sisteminin gelişimine zemin hazırlayabilir. Odanın, planların içeriğini[5] şeffaf, nesnel ve katılımcı bir şekilde değerlendirmesine olanak sağlacak bir yasal çerçeve ile desteklenmesi de önerinin bir parçası olarak görülmelidir.

3. Kuram ile Uygulama Arasındaki Kopukluk

Önceki bölümde deneyim konusunun yüceltilmesiyle yaşanan sorunlar ve giderek kaybolmaya başlayan nitelik arayışından söz edildi. Bu bölümde, mekansal planlarda nitelik kaybına neden olan bir başka önemli nokta üzerinde durulacaktır, kuram ile uygulama arasındaki kopukluk.

Ülkemizde, mekansal planlar ve plan yapım süreçleri çok büyük ölçüde dünya tartışmalarının gerisinde kalmıştır. Planlama okullarında öğretilenler ile uygulamaya yansıyanlar arasındaki farklılaşma ise giderek artmaktadır. Eğitim artık uygulamayı belirle(ye)memektedir.[6]

Mekansal planlara ilişkin mevzuat çeşitli güncellemeler içermektedir. Planlama alanındaki uzmanlaşmalar göz önünde bulundurarak özel amaçlı planların üretilmesi sağlanmıştır. Katılım konusuna vurgu yapılarak planlama sürecinin daha demokratik olması amaçlanmıştır. Mekanın ve toplumsal ilişkilerin dinamik yapısı görülerek planlamanın stratejik boyutuna vurgu yapılmıştır. Ne var ki bu güncellemelerin uygulamayı yönlendirdiğini söylemek oldukça zordur. En düşük

[5] Var olan planlama sisteminde uygulamada olan ve planların şeklen denetilmesine yarayan Mesleki Denetim Uygulamaları'nın ötesine geçen bir sistem önerilmektedir.

[6] Günümüzde planlama eğitimi veren okulları arasında da eğitimi ve eğitimin niteliğini etkileyebilecek farklılıklar bulunmaktadır. Bu konudaki ayrıntılı tartışmalar için Türkiye Planlama Okulları Birliği'nin yaptığı çalışmalara bakılabilir (http://www.spo.org.tr/tupob/).

maliyet ile en kısa zamanda yapılmaya çalışılan planlar mevzuata zorlukla eklenmiş olan kavramlara ancak yüzeysel bir biçimde değinmektedirler.

Katılım, yaşam kalitesi, kamusal alanlar, çevre, kültürel miras ve koruma gibi konulara plan raporlarında yer verilse de kavramların mekansal yansımalarını görmek çok zaman olanaksız olmaktadır. Plan belgelerinde kentsel adalet, azınlık hakları ve toplumsal refah gibi pek çok kavramın görülmesine olanak bile olamamaktadır. Planlarda (ve raporlarında) planlama eğitiminin temelinde yer alan süreklilikler (yeşil alan sürekliliği, yeşil ve mavi koridorlar) ve ilişkiler (kent-deniz, kent-kır, insan-doğa, vs.) gibi konulara gereken önem verilmemektedir. Kentsel estetik, kentsel algı, kent kimliği, aidiyet, kentsel-kamusal sanat gibi konuların ise planlarda görülmesini ummak bile iyimser bir beklentinin ötesine gidememektedir.

Kuram (eğitim) ile uygulama arasındaki kopuşu bir oranda önceki bölümdeki tartışmayla, plan yapımından sorumlu olan müelliflerin niteliğine ilişkin sorunlarla ilişkilendirmek olanaklıdır. Böyle bir saptama ise bir kere daha Şehir Plancıları Odası'na atıfta bulunmayı gerektiren bir durum oluşturmaktadır. Oda, yalnızca kamu ile plancılar, uygulama ile kuram arasında değil aynı zamanda küresel gelişmeler ile gündelik yaşam arasında da çok önemli bir noktada durmaktadır. Odanın bu konumunu yalnızca planların nitelik kazanması açısından değil, Türkiye'de mekansal planların yapımına ilişkin geleceğin değişmesi açısından değerlendirmesi son derece önemlidir.

Şehir Plancıları Odası'nın planlama uygulama alanını geliştirici ve yönlendirici, yasaların el verdiği oranda da bağlayıcı bir eğitim programı ve uygulaması geliştirmesi gerekmektedir.[7] Eğitimler yalnızca uygulamaya yönelik sorunları, talepleri hedef almamalı aynı zamanda plan yapım süreçlerini ve planların niteliğini sorgulayan, yeni ve yaratıcı uygulamaları da içeren, güncel tartışmaları planlama pratiğine aktaran özelliklere de sahip olmalıdır. Seçilecek konuların yalnızca coğrafi bilgi sistemleri ya da planlama mevzuatı gibi en çok talep edilen konulara değil toplumsal ve ekonomik adalet, çevre, estetik ve mekansal kalite gibi en çok eksikliği hissedilen kavramlara da değinmesi beklenmelidir.

Şehir Plancıları Odası'nın yapabileceklerinin verili koşullar çerçevesinde sınırlı olduğu açıktır. Yukarıda önerildiği gibi bir meslek içi eğitim programı, planlama alanındaki temel işveren olan kamu ve yerel yönetimler tarafından da desteklenmelidir. Plancıların edindiği nitelikler kurumlarca da aranan nitelikler olmalıdır.

Plancıların bir sertifikasyon sistemi ile mezuniyet sonrasında da uygulamaya esas olacak şekilde eğitimlerine devam etmeleri bir öneri olarak değerlendirilebilir. Sınav ve uygulama temelli sorumluluklar ile edinilen sertifikaların süreli geçerliliği (örneğin beş yıl) olması plancıların gelişimlerini sürdürmeleri sağlanabilir. Süresi dolan sertifikaların ise güncellenen ders programlarıyla birlikte yenilenmesi gerekecektir.[8] Herkese açık olacak bu eğitimlere katılmak ve sertifika sahibi olmak ise devlet ve yerel yönetimler tarafından açılan, sertifika sahibi olmayı gerekli kılan, ihale süreçleriyle desteklenebilir.

Plan müelliflerinin niteliksel eksiklikleri ve güncel tartışmalardan kopmaları mekansal planlardaki nitelik kaybına ilişkin olarak değerlendirilmesi gereken noktalardır. Ancak değerlendirmenin son bölümü piyasa mekanizmalarının planlamaya etkisi ya da başka bir değişle piyasa mekanizmalarıyla planlama süreçlerinin uyumlanması konusuna ayrılmıştır.

4. Piyasa Koşulları ile Planlamanın Dansı

Sermaye döngülerinin sürdürülmesi ve hızlanması, bu bağlamda dolaşıma ve hıza engel olacak tüm engellerin kaldırılması ve (özellikle de kriz anlarında) mekanın sermaye döngülerine zemin olması kuramsal olarak tartışılagelen konulardır. Çok zaman sermayenin özgür dolaşımına engel olduğu düşünülen planlama kurumunun yok edilmesinin gerekliliği dile getirilse de piyasaların işlerliği üzerinde üstlendiği kritik ve araçsal konum planlamaya her zamankinden daha çok gereksinim duyulmasına neden olmaktadır. Planlama siyasiler tarafından dillendirilen pek çok politikanın mekansallaşmasına, somutlaşmasına ve gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır.[9] Türkiye özelinde baktığımızda planlama kurumunun piyasa mekanizmalarıyla tam bir uyum içinde çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumda plancı işverenin taleplerine boyun eğen edilgen bir kimliğe bürünürken planlama ise var olan duruma uyumlanan (statükocu) bir etkinliğe dönüşmektedir.

Böyle bir bağlam içinde daha eşitlikçi, katılımcı ve kamu yararı odaklı bir planlama yaklaşımının savunulduğu planlama eğitimi ile piyasa taleplerini gerçekleştirmeyi amaç edinmiş planlama pratiği arasındaki çatışmadan söz etmek olanaklıdır. Piyasa mekanizmalarına koşulsuz bağlılık, kentsel rantlar ve bunların (sağ ya da sol fark etmeksizin) siyaset üzerindeki belirleyiciliği plan yapımı konusundaki "tüm bilinenlerin" unutulmasına neden olmaktadır. Kısa erimli iktisadi (ve siyasi) kaygıların baskın olduğu bir ortamda toplumsal, çevresel ve estetik gibi konular kolayca göz ardı edilmekte, iktisadi konular ise çıkar gruplarının beklentilerini karşılayacak şekilde planlarda yer bulmak-

[7] Zaman zaman siyasilere yansıtılan taleplerin içinde mekansal planların nitel kapsamını artırmaya yönelik taleplerin (eğitim ve benzeri uygulamaların bağlayıcılığıyla ilgili konuların) de gündeme dahil edilmesi ileriye dönük daha bütüncül bir "kalite kontrol" mekanizmasının oluşmasına katkı sağlayabilir.

[8] Örneğin Makina Mühendisleri Odası, açtığı çok çeşitli sertifika programları ile üyelerinin bir yandan teknik beceri seviyelerini belirli bir standartta tutarken sertifika sahiplenin sertifika yetki alanlarına göre çalışmalar yapabilmesini ve ihalelere girmesini de sağlamaktadır (https://www.mmo.org.tr/egitimler).

[9] Planlar, teknik içeriğe (ölçekler, plan dili, soyutluk düzeyleri, vs.) aşina olmayanlar için pek çok konunun gizlenmesine olanak sağlarken, bu içeriğe hakim kimseler için sayısız olanak sunmaktadır.

tadır. Bu durum kimi zaman yapılaşmaya açılmaması gereken arazilerin yapılaşmaya açılmasıyla, kimi zaman gerekçelendirilmeyen emsal artışları ve kullanım değişiklikleriyle, kimi zaman da zorla yerinden edilen insanlarla planlama tartışmalarının konusu olmaktadır. Ne olduğunu anlamadan yaşam kalitesi düşen, giderek daha da mutsuzlaşan insanlar ise planlama süreçlerinin "tali hasarlı" kesimleri olarak yaşamlarını sürdürmektedirler.

Piyasa mekanizmaları, rant oluşumu ve rantların paylaşımı üçgeninde şekillenen mekansal planlar yapım süreçleri neredeyse aksamadan her ölçekteki mekanın "planlı bir şekilde" gelişmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla bir zamanlar plansız gelişimin eleştirildiği Türkiye'de neredeyse plansız bir alan kalmamış durumdadır. Ancak mekansal nitelik konusundaki sorunlarımız artarak devam etmektedir.

5. Sonuç

Prosedürel bir gereklilik haline dönüşen planlama ülkemizde bir yandan her yerdedir diğer yandan hiçbir yerde. Planlama, bazı toplumsal grupların haksız kazanç sağlaması, bunu dikkat çekmeden yapması ve sürdürebilmesi için vazgeçilmez bir etkinlik halini almışken, toplumun çok daha büyük bir kısmını oluşturan geri kalanlar için iyimser bir yaklaşımla "gereksiz", kötümser bir bakış açısıyla "zararlı" bir etkinliğe dönüşmüş durumdadır.

Günümüzde planlamanın varlık nedeninin toplumsal gereksinimlere ve kaygılara yanıt vermek olduğunu söylemek güçtür. Bu durumda planların ve plancının niteliği nasıl bir bağlamda tartışılmalıdır? Çalışma böyle bir tartışmayı demokrasi ve toplum temelli bir planlama eğitiminin plancıdan ve planlardan bekledikleri üzerinden gerçekleştirmeyi denemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi çalışmanın amacı planlardaki nitelik arayışını bir akademisyen-plancı görüşüyle çerçeveleyip son noktayı koymak değil, nitelikli yaşam alanları yaratma yolunda daha kapsayıcı bir tartışmanın ilk adımını atmaktır.

Planlama 2020;30(2):154–171 | doi: 10.14744/planlama.2020.64326

DERLEME / REVIEW

Kenti Sahiplenmenin Veri Altyapısı: Küyerelleşme Sürecinde Kültür Varlıkları Envanteri ve Paylaşımı

Data Infrastructure for the Sense of Claiming the City: The Inventory of Cultural Assets and Sharing it in the Process of Glocalization

Aygün Erdoğan

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Trabzon

ÖZ

Bir kentin yaşayanlarının "kentlilik" ya da "kentdaşlık" bilincine sahip olarak ve kendilerini o kente ait hissederek onu sahiplenmelerindeki temel koşul, kişilerin kendi mülkiyetindekilerle birlikte başkalarına ya da kamuya ait kültür varlıklarının ne olduklarını bilmeleri, farkında olmalarıdır. Kuramsal bir çerçeveyi temel alan bu çalışmada, söz konusu farkındalığın oluşmasını sağlayacak bir veri altyapısının nasıl bir süreçle hazırlanması gerektiği ve genel içeriği üzerinde durulmaktadır. Bu yapılırken, toplumsal dinamiklerin şekillendirdiği güncel bağlamda, Robertson'un, adının "küyerelleşme" olarak tanınmasını sağladığı döneme odaklanılmaktadır. Amaç, örnek bir alanın kültür varlıkları veri tabanının tasarımından çok; toplumun oluşturulması sırasında içinde yer alacağı ve sonradan erişimine, izlemesine ve gerektiğinde tepkisini dile getirebilmesine elverişli olacak etkileşimli, coğrafi temelli ve güncel teknolojili bir kültür varlıkları envanterinin gerekliliğini tartışmaktır. Çalışmada uluslararası ve/veya ulusal mevcut sistem ve standartlarla da uyumlu olması gereken kentsel kültür varlıkları envanterine vurgu yapılmaktadır. Ancak böyle bir veri altyapısının hem kendi kapsamının zaman içinde geliştirilebilir olması, hem de benzerlerinin kırsal yerleşimler ve daha geniş coğrafi ölçeklerde doğal varlıklar için hazırlanarak bu kaynakları koruma ve geliştirme amacıyla kullanılması da aynı derecede önemlidir.

Anahtar sözcükler: Coğrafi bilgi sistemi; kenti sahiplenme; kültür varlıkları envanteri; küyerelleşme; veri tabanı.

ABSTRACT

Development of sense of claiming the city in its residents with consciousness of "urbanity" or "citizenship" and sense of belonging depends basically on the knowledge and awareness for the cultural assets that are owned by the others or the public along with those on their own posession. Based on a theoretical discussion, the study focuses on the construction process and the general context of a data infrastructure that would contribute to formation of such awareness. For this purpose, within the contemporary context formed by social dynamics, the focus is the age of "glocalization" as popularized by Robertson. It discusses the requirement of an interactive, geographical and new-technology inventory of cultural assets that allows the inclusion of the community during its formation and later lets the access, monitoring and expression of the reaction of this community if needed, rather than the design of an inventory of cultural assets database for a case area. Such an inventory of urban cultural assets, which should also be compatible with the existing international and/or national systems and standards, is emphasized in this paper. However, the possibility to expand such a data infrastructure within its own context in time, formation of similar inventories for rural settlements and natural assets within a larger geographical context and their use for conservation and improvement of these resources are equally important.

Keywords: Geographic information system; sense of claiming the city; cultural assets inventory; glocalization; database.

Bu çalışmanın kısa bir biçimi 14 Eylül 2018 tarihinde Bayburt'ta gerçekleştirilen Bayburt'ta Kentleşme ve Kentlilik Bilinci Kongresi'nde sunulmuştur.

Geliş tarihi: 23.12.2018 Kabul tarihi: 25.02.2020
Online yayımlanma tarihi: 26.06.2020
İletişim: Aygün Erdoğan
e-posta: aygun@ktu.edu.tr

TMMOB Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1. Giriş

Aynı kentte yaşayanların "kentlilik" ya da "kentdaşlık" bilincinin ve aidiyet duygusunun gelişiminde temel ölçütlerden biri kişilerin kendi mülkiyetindekilerin yanı sıra başkalarına veya kamuya ait kültür varlıklarını sahiplenmeleridir. Bu sahiplenmenin ilk koşulu olan kültür varlıklarının farkındalığı için bir veri altyapısının nasıl oluşturulabileceği ve genel içeriği bu çalışmanın konusudur. Kuramsal bir çerçeveyi temel alan çalışmada, Robertson'un, adının "küyerelleşme" olarak tanınmasını sağladığı döneme odaklanılmaktadır. Tartışma, küresel ve yerelin dönüşümsel/yansımalı biçimde sürekli birbirini etkilediği, birbirinin içine girdiği küyerel bir ortamda kentlilerin/yerel toplumların, oluşturulması sırasında içinde yer alacağı ve sonradan erişimine, izlemesine ve gerektiğinde tepkisini dile getirebilmesine elverişli olacak etkileşimli, coğrafi temelli ve güncel teknolojili bir veri altyapısına sahip kültür varlıkları envanterinin gereğine dayanmaktadır.

Çalışmada ilk önce küresellik kavramının gelişimi ve farklılaşan kuramsal tanımları ve son yirmi yıldan fazla bir süredir sosyal bilimler yazınında kullanılmaya başlayan ve küresellik kavramının değişen niteliği ve bunun sonucu olarak evrildiği "küyerellik" olgusu ele alınmaktadır (2. Bölüm).

Küresel ve küyerel kavramsal tartışmaları üzerine oturan takip eden bölümlerde, önce, genel kapsamda yerel kültürün önemi ve küyerelliğin bu kültür varlıklarının korunmasındaki rolü (3. Bölüm) ve sonra, bu koruma üzerine gelişen uluslararası yasal çerçevenin Türkiye özelindeki yansımaları ve uygulamadaki durum (4. Bölüm) ele alınmaktadır. Küyerel ortamda, farklı kültürel birikimlere sahip yerelliklerin özelliklerini sürdürecek ve bunları küresel kültürün bir parçası haline getirebilecek, çalışmada konu edilen kültür varlıkları envanterinin nasıl hazırlanabileceği (5. Bölüm) ve bu kapsamda Türkiye'de ulusal ve yerel düzeyde yapılan çalışmalar (6. Bölüm) takip eden iki bölümde incelenmektedir. Kentlilerin yaşadıkları yeri sahiplenmelerinin, temel alınan nitelikteki veri altyapısına dayalı kültür varlıkları envanterlerinin kazandıracağı farkındalık için gerekli kurumsal ve politik değişimler ve bu yolda aşılması gereken zorluklar ve öneriler ise bütüne yönelik yorumlamalarla birlikte sonuç ve tartışma bölümünde (7. Bölüm) ele alınmaktadır.

Çalışmada kentlere yapılan vurgudan, kırsaldaki yerleşimlerin kültür varlıkları ile daha geniş coğrafyalardaki doğal varlıklar için benzer veri altyapısı ihtiyaçlarının olmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Diğer deyişle, burada kentlerin kültür varlığı envanterleri üzerinde durulsa da böyle bir veri altyapısının kendi kapsamında ve benzerlerinin kırsal yerleşimler ile daha geniş coğrafi kapsamda doğal varlıklar için de geliştirilmesi/oluşturulması aynı derecede önemlidir.

2. Kavramsal Çözümlemeler: Küresel ve Küyerel

Birçok araştırmacıya göre küreselleşme (*globalization*), günümüzden yaklaşık altı yüzyıl öncesindeki ticari ve yayılmacı hareketlere kadar giden çok eski bir olgudur (Khondker, 2004; Cuterela, 2012; Gaikwad, 2015). Bununla birlikte, Oxford İngilizce Sözlüğe göre, küreselleşmenin birebir adının ilk geçtiği yer, insanın eğitimdeki deneyimlerine yönelik bütüncül bir bakışa karşılık gelen bir kavram olması itibariyle, 1930 tarihli eğitimle ilgili bir çalışmadır (Cuterela, 2012; Gaikwad, 2015; Ruzana, 2015). 1960'lardan 1980'lere kadar ekonomistlerin ve sosyologların, ticaretin ve kültürel yaşamın uluslararasılaşmasıyla ilgili olarak zaman zaman kullandığı bu kavram (Khondker, 2004; Cuterela, 2012; Gaikwad, 2015; Ruzana, 2015), 1897'de Charles Taze Russell'in ortaya attığı "büyük şirketler/ortaklıklar" (*corporate giants*) kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Cuterela, 2012; Gaikwad, 2015). 1962'de, Marshall McLuhan'ın ortaya attığı dünyadaki tüm insanların aynı sosyal mekânda yaşaması olarak nitelenen "küresel köy" (*global village*) terimi de küreselleşmenin ana kavram olarak kullanımında etkili olmuştur (Beyer, 2007). Günümüzde "[b]u terim elektronik iletişimi kapsayan ileri düzeyde teknik altyapı olanaklarıyla kültürler, kimlikler ve fikirler arasında ulusların sınırlarını aşan erişim ve iletişimin artmasına karşılık gelmektedir" (Gaikwad, 2015, s. 4).

Kavramın kullanımı 1960–80 döneminde toplumsal yaşamın daha çok ekonomik ve bilişim boyutuna vurgu yaparken, tüm dünyada neoliberal politikaların ve etkilerinin giderek yoğunlaştığı döneme karşılık gelen 1980'lerin ortalarından itibaren kavram, sosyal bilimlerde ayrı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Khondker, 2004; Beyer, 2007; Cuterela, 2012; Gaikwad, 2015). Buna ek olarak, bu dönem itibariyle kavramın, yaşamın; ekonomi, politika, göç, askeriye, çevre, kültür (Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton, 1999), din, iletişim, ve teknoloji (Beyer, 2007) gibi birçok boyutunun değişimindeki etkisi ve belirleyiciliği görülür hale gelmiştir. Kavramın hem pratikte hem de akademik olarak yaygın kullanımında ekonomist Theodore Levitt'in 1983 yılında pazarın/piyasanın küreselleşmesi konusunda yayınladığı çalışması etkili olmuştur.[1] Ayrıca, 1980'lerin sonlarından itibaren soğuk savaşın bitmesiyle doğuyla batı ya da sosyalistle kapitalist arasında iki kutuplu dünyanın son bulması; ülkelerin ekonomik ve iletişim açısından birbirine daha çok bağlanması ve bölgesel birçok kuruluşun küreselleşmeye ortam sağlamasıyla sonuçlanmıştır (Beyer, 2007; Inozemtsev, 2008; Ruzana, 2015).

Etimoloji Sözlüğüne göre kök olarak küresel (*global*) ve fiil olarak küreselleştirmeden (*globalize*) türeyen küreselleşme (*globalization*), dünya çapındaki ekonomik bir sistemi ifade eder. Kavramı kuramsal boyutuyla derinlikli olarak tartışan Robertson'a (1992, s. 8) göre "küreselleşme … dünyanın bir

[1] Encyclopaedia Britannica, https://www.britannica.com/biography/Theodore-Levitt (erişim 10.08.2018).

Tablo 1. Beyer (2007) ve Giddens'in (1992) modernite ile küreselleşmeyi ve bunların küyerelleşmeyle olan ilişkilerini çeşitli açılardan nasıl ele aldıkları

	Neyi dışladığı/ içerdiği	Kendi evrenselliğini*	Hâkim yönetim yapısı	Hâkim ekonomi-politik	Sonrası süreçler ve etkileri
Modernite	Modern-öncesi/ geleneksel gibi bazı 'ötekileri' dışlaması	* Zamansallaştıran Zamanla her şeyin modern olması	Ulus-devlet yapısı Laisizm	• Devletçi ve ulusal politikalar • Kapitalist düzende Keynesçi politikaların baskın olduğu yapılar • 1980'lerin sonlarına kadarki dönemde sosyalist yapılar	Post-modernite (?): Küreselleşme
Küreselleşme	Toplumda 'ötekiler' dâhil her şeyi içermesi	* Mekânsallaştıran Yerelin yavaş yavaş küreseli kabullenişi	Zayıflayan ulus-devlet yapısı ve azalan egemen devlet güçleri Çoğulculuk	• Her alanda ulusaşırı etkileşimleri öne çıkaran politikalar, bu türlü kurumların hızla artması • Kapitalizmin, ağırlığını ulusaşırı şirketlerin baskınlığı ile her şeyde hissettirmesi • Neoliberal politikalar ve ekonomik düzen	Post-küreselleşme: Küyerelleşme

(?) Buradaki soru işaretinin nedeni, Beyer'in (2007) "post-modern"in, "modern"i olumsuzlayan bir kavram olarak görülmesindeki çekincesine ve Giddens'in (1992) modernitenin sonuçlarını "post-modernite" olarak değil "radikalleşen/radikalleşmiş modernite" (*radicalized modernity*) olarak tanımlamasına dayanmaktadır. Kaynak: Beyer, 2007 ve Giddens, 1992'den yorumlanarak hazırlanmıştır.

bütün olarak hem sıkışması hem de yoğunlaşması algısına karşılık gelmektedir". Modernitenin Sonuçları (*The Consequences of Modernity*) çalışmasında yer verdiği şekilde Giddens (1991) küreselleşmeyi kısaca, sosyal ilişkilerin farklı yerellikler bağlamında diyalektik bir yoğunlaşması olarak yorumlamakta ve modernitenin sonucu olarak görmektedir. Diğer bir deyişle yazar (1991, s. 64); "*[y]erel dönüşümleri*, zaman ve mekândaki sosyal bağlantıların yan ürünü olma ölçüsünde küreselleşmenin bir parçası" olarak görür.

Benzer şekilde küreselleşmeyi kavramsallaştırmaya çalışan Held vd. de (1999) bu kavramı mekân-zamansal boyutlarıyla ele almakta, küresel ağların yerelden bölgelerarasına kadar uzanan, küresel akışların hızının düzeyi ve küresel bağlantıların yoğunluğu ve etkilerinin eğilimi olarak tanımlamaktadır. Burada küreselleşme, Giddens'in de (1991) ileri sürdüğü gibi, modernite–ulus-devlet kavramlarının zayıfladığı bir süreç olarak görülmektedir. Buna karşılık "küyerelleşme"[2] kavramının sosyal bilimler alanına yerleşmesinde önemli etkisi olan Robertson ise böyle bir neden-sonuç ilişkisine varmanın neden mümkün olamayacağını açıklar ve küreselliğin "bu noktada, coğrafi olarak birbirinden uzak 'uygarlıklar'ın birbirinin içine nüfuz etmesi olarak görüldüğü"nü söyler (1995, s. 27).

Beyer (2007) küyerelliği açıklarken küreselliği; modern çağın/ modernitenin büyük bölümünü yerinden etmiş olan belirgin bir dönem olarak niteler. Yazar (2007), bu kapsamda modernite-küreselleşme arasındaki neden-sonuç ilişkisine yaklaşımı açısından Giddens ve Held vd. ile benzerlikler gösterse de mekân ve zaman boyutlarını farklı şekilde ele almıştır. Modernite ile küreselleşmenin ve bunların küyerelleşme ile olan ilişkilerinin; Giddens (1991) ve Beyer'in (2007) ele alış biçimlerine göre içerikleri, evrenselliklerini ortaya koyma biçimleri, hâkim yönetim yapısı ve ekonomi-politiği ile sonrası süreç ve etkileri bakımından nasıl farklılaştıkları Tablo 1'deki gibi özetlenebilir.

Tabloda görülen kendi evrenselliğini zamansallaştıran modernite ile mekânsallaştıran küreselleşme görüşlerine Soja (1989) ve Robertson da (1995) katılmaktadır. Soja'ya (1989) göre moderniteyi zamanın, post-moderniteyi ise mekânın önceliği belirlemekte iken; Robertson'a (1995) göre modernite zamansallığı içermekte, küresellik ise mekânı özellikli ve bağımsız bir kavram olarak ele almaktadır. Küyerelleşmeyi farklı ikili kavramlar üzerinden yola çıkarak ortaya koyan Robertson (1995) bu kavramların tarihsel bir farkındalıkla ele alınması gerektiğine ve birbirine kutup/tezat olarak görülen bu kavramların aslında böyle olmadığına vurgu yapar. Başka deyişle, yazar (1995); birinin ötekini silip yok etmesi ya da ezmesi veya ötekinin buna karşı direnç göstermesi ya da çeliştikleri üzerinden değil, bunların birbiri içine nüfuz eden ve birbirini tamamlayan bir bütünü oluşturdukları görüşünden yola çıkar. Ayrıca küreselliğin ve yerelliğin hem mekân hem de zamansallık üzerinden göreceliklerini de ortaya koyar.

Robertson'un (1995) küresel–yerel problemini ele alırken kullandığı ikili kavramlar temelde modern–postmodern, türdeş-

[2] Kökeni Japonca'da *dochakuka*…dan gelen [küyerellik] sözcüğün[ün] orijinal anlamı tarımsal bir ilke olarak çiftçilik tekniklerinin yerel koşullara göre değiştirilmesidir, ancak sonradan Japon işletmecilik alanında *küresel yerelleşme* için benimsenmiş, yerel koşullara [pazarlara] göre değişen küresel bakış [mal ve hizmetler] olarak ele alınmıştır.…" (Robertson, 1995, s. 28).

leştirme–ayrışıklaştırma (*homogenization–heterogenization*) ve evrenselcilik/evrensel–yörecilik/yöre'dir (*universalism/universal –particularism/particular*). Bunları tartışırken birçok yazara atıfla ayrıntılandırdığı ve örneklendirdiği ikili kavramlarla kimi zaman çakışan kimi zaman daha fazlasını kapsayan küreselleşme/küreselleştirme (*globalization/globalize*) ile yerelleşme/yerelleştirmenin (*localization/localize*) bunun karşısında durduğu yaklaşımları benimseyen yazında geçen kavramlar ve akımlar, Tablo 2'de özetlenmektedir. Ancak bu ele alış biçimi, bu tezatlığın altını çizmek amacını taşımamakta, aksine küyerelleşme kavramını destekler nitelikte söz konusu ikiliklerin birbirinden ayrılmazlığına, birbirini bütünlemelerine ve birbirinin içine girmelerine vurgu yapmaktadır.

Yaptığı kavramsal çözümlemelerden hareketle sosyal bilimlerde ayrı bir kavram olarak ve esasında artık küreselleşmenin yerine küyerelleşmenin kullanılması gerektiği tezini savunan Robertson'a (1995) göre günümüzde ne küresel ne de yerel olduğumuzdan, kalan sadece küyereldir. Bu noktada önceden küreselleşmeye yönelik yaptığı açıklamayı, bunun yerine küyerelleşmeyi koyarak tekrar eder. Buna göre küyerelleşme, "… geleneksel olarak küresel ve yerel veya –daha soyut biçimde– evrensel ve yöresel olarak bilinen olguların eş zamanlılığını ve birbiri içine nüfuz etmesini kapsar." (Robertson, 1995, s. 30).

Yazar, yerelin küreselle birlikte ve küreselin yerelle bir aradalığını kuvvetlendiren ve küyerelleşme vurgularını içeren şu açıklamalarıyla da bu çerçeveyi pekiştirmektedir:[3] "[K]üreseli yereli dışlıyormuş gibi tanımlamak sağduyudan uzak olur. ….Küresel yerelin karşıtı değildir veya kendisi yerelin karşısında durmaz. Tersine, sıklıkla yerel olarak tanımlanan şey özünde küreselin içinde yer alır. ….[Küreselik]…yerelliğin 'keşfi'ni içerir." (Robertson, 1995, s. 34–35).

3. Yerel Kültürün Önemi ve Varlıklarının Korunmasında Küyerelliğin Rolü

Farklı kültürden insanların yaşamın her alanında birbiriyle etkileşiminin büyük hız ve yoğunlukla gerçekleştiği günümüzde bu bütünleşme (küresellik) (Gaikwad, 2015) ve öte yandan farklılıkların daha belirginleşerek diğerlerini etkilemesi (yerellikler arası ilişkiler) insanların giderek artan biçimde farklı düşünce ve davranış biçimleri geliştirmeleri ve yeni aile yaşantılarına sahip olmalarında etkili olmaktadır. Toplumların birbirine olan etkilerinin farklı boyutları ve belirsizliklerin (Gaikwad, 2015) giderek artmakta olduğu da göz önüne alındığında, her yerelliğin küresel etkilere vereceği tepkinin; kendi özelliklerini koruyarak ve geliştirerek, yerelliğini küresel bütünün bir parçası yapabilme ve bu doğrultuda diğer yöre/toplumlarla rekabet edebilme ölçüsünde başarılı olacağı tespiti mümkündür.

Küyerellik, küresellik gibi mekânsal vurgunun öne çıktığı bir kavram olup, mekânla baş edebilmeyi kapsar (Khondker, 2004). Dünya nüfusunun günümüz itibariyle yaklaşık 7,6 milyar olduğu ve bu nüfusun yarıdan fazlasının kentlerde yaşadığı göz önüne alındığında "mekânsal ölçeğin" kültürel olarak genelde kentlere karşılık geldiği görülür.

Küyerellik çağında her bir kentte farklı düzeylerde ortaya çıkan ve kentlerin sosyal-kültürel-çevresel varlıklarını sürdürebilmede baş etmeleri gereken sorunları (Brandtner, 2012) için temel stratejilerinin ne olacağı son yıllarda tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalardan biri küresel süreçlerde etkili olan dinamiklerin, Meyer ve Rowan'ın (1977) botanik biliminden ödünç alarak önerdikleri eşbiçimci (*isomorphic*) (Tablo 2) değişimlerle yerel düzeyde kullanılabilirliği üzerinedir. Orijinal anlamıyla "ana kaynağından ayrı olarak aynı biçimin tekrar edilmesi olarak tanımlanan" (Khondker, 2004, s. 6) eşbiçimcilik (*isomorphism*); sosyal bilimlerde karşılığını, "tüm dünyada birbirine benzer örgütsel biçimlerin ve deneyimlerin ortaya çıkışını yereller arasında yolculuk eden fikirlere bağlayan bir yeni-kurumsal kavram" olarak bulmaktadır (Brandtner, 2012, s. 76). Bu kavramın kullanımı; kentlerin klasik teknokratik yönetim anlayışından kaymaları gereken karmaşık, çok aktörlü, çok paydaşlı ve katılımcı olma nitelikleriyle yönetişimlerinde; kurumsal süreçleri ve bunların eylemleri kapsamında, kentsel olguları mikro ve makro düzeyde, diğer deyişle yerel ve küresel ölçekte ele almayı gerektirir (Czarniawska Joerges, 2002 ve Sassen, 2001'den akt. Brandtner, 2012). Bu ise, *zorlayıcı* (*coercive*), *taklitçi* (*mimetic*) ve *normatif* (*normative*) olarak ele alınan farklı eşbiçimcilik türlerinin (bkz. DiMaggio ve Powell, 1983), kentlerin yönetişiminde küyerelliği temel alarak gerçekleşmesi anlamına gelmektedir.

Kentlerin temelde büyümenin getirdiği; "sosyal (sosyal dışlanma[/eşitsizlik/ayrışma/kutuplaşma] vb.), psikolojik (stres vb.), geleneksel planlamayı [kapsayan fiziksel] (ulaşım ve arazi kullanımı ikilemi vb.) … [ve çevresel] (karbon ayakizi [vb.])" (Brandtner, 2012, s. 77–78) problemlerinin çözümünde ve her bir yerel sorunun küresel boyutlarda çevresel, kültürel, ekonomik ve teknolojik riskleri arttırdığı (Cuterela, 2012) günümüzde küyerel çözümler öne çıkmaktadır. Bu durumda, kentlerin kültür varlıklarının korunmasını, yapısal ve örgütsel biçimlerde tezahür etmesiyle küyerel olan kentsel yönetişim anlayışının etkileri çerçevesinde de sorgulamak yerinde olacaktır. Çünkü çalışmanın temel savı olan, kentlilerin, oluştu-

[3] Robertson'un "küyerelleşme" kavramını yaygınlaştırdığı çalışması, yazında küresel ve yerel arasındaki göreceli dinamizmi ortaya koyan en iyilerden biri ve öncül kabul edilse de (Beckford, 2003, s. 125; Khondker, 2004), Radhakrishnan (2010) ve Ritzer (2003) gibi bazı kuramcıların eleştirilerine tabi olmuştur. Bunlar karşısında fikirlerini revize eden kuramcı, bunların bir kısmını yanıtlamıştır (Reudometof, 2016'dan akt. Gobo, 2016). Bu ve benzer kavramlar üzerine çalışan George Ritzer (*globalization =grobalization+glocalization; McDonaldization*) (1993; 2003) ve Ulrich Beck (*cosmopolitanization*) (2000; 2006) gibi kuramcılardan (Reudometof, 2016'dan akt. Gobo, 2016) başka Robertson'un çalışması üzerine kendi kavramlarını kurgulayan araştırmacılar da vardır (bkz. Khondker, 2004-*macro-localization*, *micro-globalization*; Chew, 2010-*lobalization*). Ancak bu çalışmaların ayrıntısı bu metnin doğrudan konusu olmayıp burada küyerelliğin ele alınışında Robertson'un açıklamaları ile yetinilmektedir.

Tablo 2. Küyerelliğin bileşenleri olan küresel ve yerel ile ilişkili olarak yazında yer verilen kavramlar

Küresellikle ilgili–GİBİ–görülen/Küreselliğin farklı açıları	**Yerellikle ilgili–GİBİ–görülen/Yerelliğin farklı açıları**
post-modernleşme/post-modern (*post-modernization/post-modern/post-modernism/post-modernize/post-modernity*)*	modernleşme/modern (*modernization/modern/modernism/modernize/modernity*)*
türdeşleştirme (*homogenization*)*	ayrışıklaştırma (*heterogenization*)*
evrenselcilik/evrensel/evrenselleşme/evrenselleştirme (*universalism/universal/universalize/universalization*)*	yörecilik/yöre/yöreselleşme/yöreselleştirme (*particularism/particular/particularize/particularization*)*
baskın evrenselik (*hegemonic universalism*)*	yerellik (*locality*)*
çoğulculuk (*pluralism*) çokluluk (*multiplicity*) dünya sistemi (*world-system*)*	tekillik/azınlık (*singularity/minority*)*
kültürel kapital (*cultural capital*)* kapitalizm (*capitalism/capitalization/capitalize*) kapitalist dünya sistemi (*world systemic capitalism*)*	anti-sistemik hareketler (*anti-systemic movements*)*
tek/bir dünya (*unicity of world*)*	kristalize dünya toplumu (*crystallized world society*)*
tekbiçimcilik (*uniformitarianism/uniformity*) eşbiçimcilik/eşbiçimci (*isomorphism/isomorphic*) tektipleştirme (*standardization*)*	farklılık ilkesi (*the principle of difference*)*
sömürgecilik (*colonialism/colonialization/colonialize*) batılılaşma (*westernization/westernize*)*	sömürgecilik sonrası (*post-colonial*) içsel 'gelenek' (*endogenous 'tradition'*)* - ideolojik dekolonizasyon (*ideological decolonization*)*
yayılmacılık (*imperialism/imperialization/imperialize*) kültürel yayılmacılık (*cultural imperializm*)* kitle kültürü (mass culture) *	özgür "yerel kültürler"in (*local cultures*) gücü ve etkileri* yerel kültürler (*local cultures*)*
Amerikanlaşma/sert yayılmacılık (*Americanism/Americanize/Americanization/hard-imperialism*) McDonaldslaşma (*McDonaldization*)	
McDünyası (*McWorld*)*	Cihad dünyası (*Jihad world*)*
küreselleştirme (*globalization*)*	lübnanlaştırma, balkanlaştırma,… (*lebanonization, balkanization,…*)*
küreselcilik/küresel (*globalizm/global*)*	kabilecilik/kabileye ait (*tribalizm/tribal*)*
küresellik (*globality*)*	ev/topluluk/yerellik (*home/community/locality*)*
evsizlik/köksüzlük (*homelessness/rootlessness*)*	ev ideolojisi (*ideology of home*)*
dünya mekânları (*world spaces*)*	küreselin 'mikro' olarak tezahürü (*'micro' manifestation of the global*)*
yöresizleşme (*delocalization*) çokyörelilik (*multilocality*)	
kültürlerarasılık (*cross-culturality*)* çokkültürlülük (*multiculturalism*) kültürel çoğulculuk (*cultural pluralizm*)* kültürlerin karışımı/çok etniklilik (*mixing of cultures/poly-ethnicity*)* 'yarı-olanlar' (*'halfies'*)* kültürel sentez (*cultural synthesis*) küresel melezleşme (*global hybridization*)* dilin melezleşmesi (*creolization*)*	
küresel kültür (*global culture*)*	kültürlerarası iletişim (*intercultural communication*)* birbirine bağlantılı yerel kültürler (*inter-connected local cultures*)*

Tablo 2 (Devamı). Küyerelliğin bileşenleri olan küresel ve yerel ile ilişkili olarak yazında yer verilen kavramlar

Küresellikle ilgili–GİBİ–görülen/Küreselliğin farklı açıları	Yerellikle ilgili–GİBİ–görülen/Yerelliğin farklı açıları
kozmopolitleşme/kozmopolitan ..... (*cosmopolitanization/cosmopolitan/cosmopolitizm/cosmopolitanize*)*	yerelleşme/yerel (*localization, local, localizm, localize*)*
yerelötesileşme (*translocalization/translocalism*), bölge/sınırötesileşme (*over-territoriality*) ulusötesileşme (*transnationalization/transnationalizm/transnationalize*) uluslararüstüleşme (*supranationalizm*) bölgeselleşme (*regionalization/regionalism/regionalize*)	
uluslararasılaşma ..... (*internationalism/internationalization/internationalize*)*	kültürel akıl olarak - ulus-devlet/ulusal kimlik (*nation-state/national identity*)* - ulus-devlet toplumu/ulusal toplum (*nation-state society/ national society*)*
internet vatandaşları (*netizens*)	
makro (*macro*	mikro (*micro*)*
nesnel (*objective*	öznel (*subjective*)*
	yerli/yerel/yerelleştirme (*native/indigeneous/indigenization*)*

* Yanında (*) işareti görülen kavramlar Robertson'un (1995) metninde geçen kavramlardır. Burada karmaşıklığı önlemek için orijinal kaynaklar yazılmamış olup, bunlar için adı geçen metne (Robertson, 1995) bakılması gerekir. Bunun dışındakiler ve bunlardan bir bölümüyle de ortak olarak bu tabloda yer alan diğer kavramlar, Brandtner, 2012; Gaikwad, 2015; Cuterela, 2012; Ruzana, 2015; Khondker, 2004; Beyer, 2007; Gobo, 2016; Beckford, 2003'ten alınmıştır.

rulması sırasında içinde yer alacağı ve sonradan erişimine, izlemesine ve gerektiğinde tepkisini dile getirebilmesine elverişli olacak etkileşimli, coğrafi temelli ve güncel teknolojili bir kültür varlıkları envanterine yönelik veri altyapısı ile farkındalık kazanarak bu varlıkları sahiplenmesi, farklı aktörlerin varlığının ve bunların kentin yönetimi üzerine olan etkisinin kabulüyle mümkün olabilecektir.

Yerelin/kentlerin üst düzeydeki yasalara uyumunu kapsayan *zorlayıcı*; Dünya Bankası (DB), OECD, Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası/ulusüstü kuruluşlardan yerele yayılan (en iyi uygulamalar, yarışmalar, ödüller vb.) *normatif* ve tüm dünyada farklı yerellere ait şeffaf/karşılaştırılabilir verilerin çoğalmasıyla artan karşılıklı *taklitçi* eşbiçimcilik, kavramın yukarıda değinilen türlerini özetlemektedir (Brandtner, 2012).

Kentsel yönetişimi; (1) seçkinci (*elitisit*) olan 'girişimci kentler' ve (2) eşitlikçi (*egalitarian*) eğilimlerin hâkim olduğu 'kapsayıcı kentler' bağlamında ele alarak örneklerle karşılaştıran ve eko-sosyal küyerelliğin nasıl bir kentsel yönetişimle mümkün olabileceğini inceleyen Brandtner'a (2012) göre her ikisi de birbirini tamamlayıcı olup, günümüz kentlerinde farklı düzeylerde geçerliliğini korumaktadır. İyi yönetişimin esasları[4] temel alındığında yazar (2012), sadece birinci yaklaşımın hâkim olduğu kentlerde eko-sosyal yapının istenen olumlu yönde gelişimini sağlamanın mümkün olamayacağını, sürdürülebilirliğin temel ölçütü olan kıt olanaklıların (*underprivileged*) kapsanmayışı ve pazar kapitalizminin gerçeklerini de içeren nedenleriyle açıklamaktadır.

Küresel eğilimler yönetişime yönlenen eğilimleri eşbiçimci süreçlerle teşvik ederken, her yerelde yansıması farklı olan bu sürecin etkilerinin; yerelin bağlamı ve yöneticilerinin normları ve değerleri dikkate alınmadan değerlendirilemeyeceği bilinmektedir (Pierre, 1999 ve Rhodes, 2007'den akt. Brandtner, 2012). Türkiye'de günümüzde geçerli olan üst ölçekli politikalar, değerler ve kentsel ölçekteki yansımaları genellikle ilk türdeki bir yaklaşımı içermekte (Eraydın, 2012) ve iyi yönetişim esaslarının birçoğu pratikte gerçekleşmemektedir.

AB ile DB gibi ulusötesi kurumlarla birlikte ulusal yönetimleri de etkileyerek kentsel yönetişimde hizmetlerin özelleşmesinin avantajlarından yararlanan çokuluslu şirketlerin birinci önceliği –ürünlerinden de önce– markanın oluşumu, üretimi ve pazarlanmasıdır. Bu şirketlerin birçoğu pazarlarını, tüketim potansiyeli olan farklı yörelerin insanlarında ihtiyaç yaratarak ve bu ihtiyaca karşılık vererek genişletmektedir (Cuterela, 2012).

Küyerel olabilme yarışında; McDonald's, KFC, Domino's, Coca-Cola, Nike, Levi's, vb. çokuluslu şirket markaları, ürünlerini hedef alınan yerelin kültürel özelliklerine uygun şekilde uyarlarlar (Cuterela, 2012; Gaikwad, 2015). Bu, küyerelliğin

[4] UNESCAP'a (*Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu*) göre bu esaslar "uzlaşma odaklı, katılımcı, yasalara uyumlu, etkili ve etkin, hesap sorulabilir, şeffaf, karşılık veren, adil ve kapsayıcı olma" şeklindeki sekiz özelliktir.

işletme alanındaki tanımının birebir yansımasıdır. '*French-fries*' sistemiyle dünyanın birçok kentinde yaygınlaşan ve kentlerde birçok insanın hayatının bir parçası haline gelen çokuluslu şirketler (Gaikwad, 2015) bu bağlamda her bir yerel kültüre uyum sağlayarak ona eklemlense de, o yerelin sosyal ve fiziksel yaşam kültürünün biçimsel olarak diğer yerleşmelerle bir ölçüde de olsa benzeşmesine neden olmaktadır. Buna benzer bir diğer etki de kentlerde kamusal alanların dönüşümü olup, sosyalleşmeye yönelik kulüpler, ticari etkinlikler gibi yatırımlar için parklar, spor/oyun alanları, sokaklar, vb. kamusal alanların giderek özelleşmeleri/kiralanmaları sürecidir (Cuterela, 2012). Benzer neoliberal süreçler Türkiye'deki kentlerde de yaşanmakta ve bunun yanı sıra kentlerin merkezleri ve hassas tarihi bölgelerinde dokularıyla birlikte korunması gereken birçok yapı yıkılarak yerine yeni dokularda yeni yapılar inşa edilmektedir (Ünlü, 2009).

Küyerel çağda varlığını sürdürmeye devam eden ulus-devletlerin kentsel/yerel yönetimleri, kültür varlıklarının korunması için iyi yönetişimin ilkelerini benimseyerek eşbiçimci yolları izleyebilirler. Diğer bir ifadeyle, bu amaçla yukarıda açıklanan benzer yerel (küresel) sorunlar için benzer küresel (yerel) çözümler üretmede; yerel aktörlerin *zorlayıcı*lıktan, *normatif* biçimde yayılan ve *taklitçi* davranışlarından kaynaklanan eşbiçimcilikten yararlanabilirler.

4. Dünyada ve Türkiye'de Kültür Varlıklarının Korunmasına Yönelik Yasalar ve Uygulamadaki Durum

Kültür denildiğinde ilk akla gelenin kültürün oluştuğu ve yaşadığı yer olan kentler olması nedeniyle, kültür varlıkları denildiğinde de ilk akla gelen, kentlerin mekânsal yapıları içinde tarihsel değere sahip alanlar olmaktadır. Ancak, kültürün geniş anlamı ve kent ekonomisiyle olan ilişkileri ve envanter tespitiyle doğrudan ilgili mülkiyete (Attard ve Vella, 2014) yönelik boyutları düşünüldüğünde, içinde yer alan fiziksel yapılarıyla birlikte, sosyal ve ekonomik yapılarını da kapsayan bütüncül çözümlemelerin kaçınılmaz olduğu görülür (Erdoğan ve Özkök, 2017). Buna göre temelde somut ve somut olmayan olarak ikiye ayrılan kültür varlıklarının kapsamı UNESCO'nun (*Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu*), kültür mirası ile ilgili Türkiye'nin de taraf olduğu farklı sözleşmelerinde yer verdiği tanımlarıyla ve onun sınıflamasına göre Tablo 3'te görüldüğü gibi olmaktadır.

Kültür varlıklarının korunmasına ilişkin tarihsel süreç incelendiğinde, dünyada küresel süreçlerin büyük hız kazandığı özellikle endüstri devrimi sonrasında teknolojinin gelişimiyle hızla değişen tarihi kentlerde/yerellerde yaşanan değişimin yaratığı tahribatın dönüm noktası olduğu görülür. Bu tahribatı önlemek amacıyla birçok üye ülkeye yol gösterici –bir anlamda *zorlayıcı* eşbiçimciliği kapsayan– kararların BM tarafından alınması yarım yüzyıl öncesine kadar gitmektedir. Bunun da öncesinde özellikle Avrupa'da 19. yüzyılın sonunda başlayan tarihi anıtlar ve çevreleri üzerinde ulusal, bölgesel ve yerel yönetimlerin korumaya yönelik ilgisi, uluslararası *Atina Sözleşmesi*'nin 1931'de yayınlanması ile sonuçlanmış, bunu 1964 yılında kabul edilen ICOMOS (*Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi*) *Venedik Tüzüğü* takip etmiştir (UNESCO, 1995).

1960'ların ortalarından itibaren *Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme* ve *Venedik Tüzüğü* ile başlayarak[5] taraf olunan ve yasalaşan birçok BM antlaşmasına karşın koruma çalışmalarının Türkiye'de yetersizliği ve/veya başarısızlığı üzerine 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK) yürürlüğe girmiştir. Bu yasal düzenleme, koruma uygulamalarındaki "mimari miras" bakışından "kültürel ve doğal miras" bakışına geçişi sağlayan ve bu kapsamda bütünleşik koruma uygulamaları anlayışına önem kazandıran UNESCO'nun 1972 tarihli *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi*'nin (Kamacı, 2014) ulusal mevzuata dâhil edilmesiyle çakışır. Neoliberal politikaların kentsel, kültürel ve doğal alanlar üzerindeki dönüştüren, baskılayıcı ve tahrip edici etkilerinin hızla arttığı son on yıllarda ise, bu duruma koşut olarak korumada "[k]ültürel peyzaj, [h]alk katılımı, [a]lan yönetimi, [s]osyo-ekonomik boyut ve [s]ürdürülebilirlik" gibi yeni hassasiyetlerin (Kamacı, 2014, s. 7) ortaya çıktığı konularda Avrupa Konseyi ve BM tarafından yeni sözleşmeler yayınlanmış ve bunlar Türkiye tarafından da imzalanmıştır. Ancak Kamacı'nın (2014, s. 19) belirttiği gibi, "…2863 sayılı yasa kapsamı açısından, başarılı koruma çalışmaları gerçekleştirebilecek nitelikte…. [ve] 2863/5226 sayılı yasayla… uluslararası düzenlemelerle paralel bir gelişme gösterirken, 2863/648 sayılı KHK ile önceki kazanımlarını kaybederek, korumanın güncel kaygılarından uzaklaşmıştır."

Özetle, 1950'lerde benimsenen yeni politikaların neden olduğu hızlı kentleşmeyle başlayan, 1980'ler ve 2000'ler sonrası dönemlerde de benzer değişimlerle günümüze dek giderek hızlanan, büyüyen çözümsüzlükler ve sürekli değişen yasalar, Türkiye'de kültürel mirasın büyük bölümünü oluşturan kentsel alanlardaki kültür varlıklarının korunmasına yönelik sorunların temel nedenleri olmuştur.

Yarım yüzyıl kadar öncesinde Mimarlar Odasının (Editöryal, 1973) eski kent parçalarındaki korumanın temel sorunları konusundaki yaptığı tespitlerin büyük bölümünün bugün de geçerliliğini koruması dikkat çekicidir. Söz konusu tespitler; (1) Hızlı kentleşme süreciyle kent merkezlerinde arazi fiyatlarının giderek artmış olması ve gayrimenkul eksenli gelişmeyi sağlaya-

[5] Osmanlı dönemi esas alındığında, Türkiye'de kültür varlıklarının korunmasına yönelik ilk kapsamlı yasal düzenlemelerin "Asar-ı Atika (Eski Eserler) Nizamnamesi" ile 1869 yılında yapıldığı, sonrasında birkaç kere revize edilen nizamnamenin 1906'daki dördüncü ve son halinin ise Cumhuriyet dönemindeki ilk ulusal yasa olan 1973 tarihli, 1710 sayılı Eski Eserler Kanununa kadar yürürlükte kaldığı görülür.

Tablo 3. Kültürel çeşitliliğe temel kültür varlıklarının (UNESCO ifadesiyle kültür mirasının)* UNESCO ilgili sözleşmeleri kapsamında tanımları**

Somut kültür varlıkları	Taşınmaz	UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına dair Sözleşme, 1972, madde 1 Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri. Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları. Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik sitleri kapsayan alanlar.
	Taşınır	UNESCO Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması için Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme, 1970, madde 1 Bu Sözleşme hükümlerine göre, dinsel nitelikte olsun olmasın, her Devlet tarafından arkeoloji, tarih öncesi, tarih, sanat veya bilim için önemli olarak gösterilen ve aşağıdaki kategorilere giren değerler kültür varlığı sayılırlar: a) Az bulunur zooloji, botanik, mineroloji ve anatomi örnekleri ile koleksiyonlar, paleontoloji bakımından değer taşıyan nesneler; b) Bilim ve teknik tarihi ile askeri ve sosyal tarihi kapsayan tarihe, ulusların idare adamlarının, bilginlerinin, düşünür ve sanatçılarının hayatlarına ve önemli olaylara değin varlıklar; c) Kanuna uygun veya aykırı olarak yapılan kazı ve arkeolojik bulgu ürünleri; d) Tarih ve sanat değeri taşıyan anıtlar ile arkeolojik sitelerden artakalmış kırık, dağınık parçalar; e) Yüz yıldan daha eskiye ait sikke, hakkedilmiş mühür, kitabe ve benzeri şeyler; f) Etnolojik gereçler; g) Sanat değeri bulunan aşağıda gösterilmiş varlıklar: i. Her türlü satıh üzerine, her türlü malzeme ile ve elle yapılmış tablolar, resimler, desenler (elle süslenmiş imalat ürünleri ile sanayie değin desenler bunların dışındadır); ii. Her türlü malzemeden yapılmış orijinal heykeller, heykelcilik sanatına değin ürünler; iii. Orijinal gravürler, baskılar ve taş basmalar; iv. Her türlü malzemeden meydana getirilmiş sanat değeri bulunan montajlar ve asamblajlar h) Az bulunur el yazmaları, 1500 yıllarından önce yapılmış baskılar, tarih, edebiyat ve bilim yönünden özel önem taşıyan eski kitaplar, yayınlar, belgeler (tek veya koleksiyon halinde); i) Posta ve damga pulları ile benzeri pullar (tek veya koleksiyon halinde); j) Arşivler (plak, fotoğraf ve sinema arşivleri dahil); k) Yüz yılı aşkın döşeme eşyaları ve eski müzik aletleri.
	Su altı (1)	UNESCO Sualtı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi, 2001, madde 1 (a) "Sualtı kültür mirası" en az yüz yıldır kısmen ya da tamamen, periyodik ya da sürekli olarak su altında bulunan; kültürel, tarihi ya da arkeolojik mahiyeti olan insan kalıntıları anlamına gelmektedir, aşağıdakiler gibi: i. arkeolojik ve doğal çevreleri ile birlikte ören yerleri, yapılar, binalar, eserler ve insan eliyle yapılmış kalıntılar; ii. arkeolojik ve doğal çevreleri ile birlikte deniz araçları, hava araçları, diğer araçlar ya da bunların yüklerinin veya diğer muhteviyatının herhangi bir kısmı; ve iii. tarih öncesi özellikler taşıyan nesneler.
Somut olmayan kültür varlıkları (2)		UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2003, madde 2 1. "Somut olmayan kültürel miras" toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar- anlamına gelir. …. 2. Yukarıda 1. fıkrada tanımlanan "somut olmayan kültürel miras", özellikle aşağıdaki alanlarda belirir:

Tablo 3 (devamı). Kültürel çeşitliliğe temel kültür varlıklarının (UNESCO ifadesiyle kültür mirasının)* UNESCO ilgili sözleşmeleri kapsamında tanımları**

	a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar; b) Gösteri sanatları; c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler; d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar; e) El sanatları geleneği.

* 1972 tarihli sözleşmenin 2. maddesinde doğal miras ise şu şekilde yer almıştır.
Estetik veya bilimsel açıdan istisnaî evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar,
Bilim veya muhafaza açısından istisnaî evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar,
Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnaî evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.
** 2863 sayılı yasanın 3. madde a fıkrası 1. bendinde (2004'teki bir değişiklikle) kültür varlıklarının genel tanımı "tarih öncesi ve tarihî devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihî devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yeraltında veya sualtındaki bütün taşınır veya taşınmaz varlıklardır." şeklinde yapılmıştır. Ancak yasanın taşınmaz ve taşınır varlıklara ilişkin alt bölümlerinde daha detaylı tanım ve listeler yer almaktadır. Bu yasanın yürürlüğe girdiği 1983 yılında somut olmayan varlıklar henüz gündemde olmadığından buradaki kültür varlıkları tanımı yasada belirtilmemekle birlikte somut olanları kapsamaktadır.
(1) 2863 sayılı yasa kapsamında ayrı bir varlık olarak ele alınmamakta ve yukarıda yazılı 3. maddede geçen kültür varlıkları tanımı içinde kapsanmaktadır.
(2) 2003 yılında kabul edilen ilgili UNESCO sözleşmesi 5448 sayılı yasa ile aynı biçimde 2006 yılında yürürlüğe girmiş olduğundan ulusal mevzuatta da burada verilen tanım aynı biçimde geçerlidir.
Kaynak: Tanımların Türkçeleri sözleşme adı aramasıyla bulunan çeşitli internet kaynaklarından alınmıştır.

cak imar uygulamalarının hazırlanmaya başlamasıyla birlikte eski kent dokularının imar baskıları sonucunda büyük bir ölçüde tahrip edilmiş olması; (2) Planların fiziksel nitelikte olması, uygulama zorunluluğunun olmaması ve politik yapıya bağlı olarak üzerinde yapılan değişikliklerle koruma uygulamalarının etkisiz kalması; (3) Ekonomik baskılar altında yaşayan halkın koruma olgusu ve tarihi alanların sosyo-kültürel değerine ilişkin ilgisinin olmayışı, (4) Plansız ve programsız gelişen turizm sektörü ile birlikte yüksek kâr hedefiyle tarihi-doğal alanlara yapılan büyük tahribatlar; (5) Bütüncül planlama anlayışının hâkim olmaması, politik ve ekonomik çıkarların toplumsal çıkarlarla çelişmesi sonucu tarihi değerlerin geleceğine yönelik koruma stratejilerinin geliştirilememesi (Editöryal, 1973) şeklinde özetlenebilir.

1948–1968 dönemini kapsayan ve 1970'lerin başı itibariyle değerlendirilen imar planlarının, tarihi alanların korunmasındaki etkinliğini tespit etmek amacıyla Edirne, Kütahya, Şanlıurfa, Kastamonu, Bodrum ve Ürgüp kentlerindeki durumu inceleyen Akçura ve Çapar da (1973); planlarda, sadece anıt nitelikteki eserlerin korunduğunu, sivil mimarlık örneklerinin, tarihi sokakların kısaca anıt eserler dışında kalan tarihi dokunun korunamadığını ve planların bu bölgeler üzerindeki gelişme baskılarını durduramadığını ve bununla birlikte plan bütününde getirilen ulaşım, yapılaşma kararlarıyla da tahribatın arttırıldığını tespit etmiştir.

Akay ve Eroğlu da (1979) 1970'lerin sonu itibariyle yaptıkları çalışmalarında, mevcut imar planı düzenlemelerinin tarihi alanları korumada yeterli olamadığını ve mevcut dönemin yasal-yönetsel yapısının da tarihi alanların korunması için uygun çerçeveyi sunamadığını belirtmektedir. Buna karşılık yazarlar (1979, s. 71); "tek başlarına koruma planları" ve "koruma boyutunun imar plan[lar]ına girmesi" olarak iki temel yaklaşımı değerlendirmekte ve sonuç olarak kent merkezlerinde tarihi alanları korumaya yönelik ekonomik işlev ve akışlar bazında düzenlemelerin yapılması ve tarihi alanları korumaya yönelik ayrı bir dilin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

1980'li yılların ortalarında gerçekleştirdiği çalışmasında, Kuban (1984), korumaya yönelik ortaya koyduğu temel sorunlardan yola çıkarak, koruma uygulamalarının eskiyi koruma ve restorasyon gibi sadece fizik yapıya getirilecek müdahalelerle tam olarak sağlanamayacağı, ayrıca tarihi alanlarda yapılacak çalışmalarda özellikle eski ve yeni dokunun bütüncül bir şekilde ele alınması ve koruma uygulamalarında fiziki yapıyla birlikte sosyal yapıya da yönelik stratejilerin geliştirilmesi gereği sonucuna varmaktadır.

Tarihi alanlarda yapılan koruma uygulamalarını, sosyo-ekonomik etkileri açısından 2000'li yıllar sonu itibariyle inceleyen Mazı'ya (2009) göre, 1950 sonrasında görülen hızlı kentleşme sonucunda geleneksel kent dokuları ya gelişme baskıları sonucunda yok olma noktasına gelmiş ya da gelişme sürecine uyum sağlayamayarak ekonomik açıdan eskime ve fiziki açıdan köhneme sürecine girmiştir. Bu süreçte oluşan yeni doku ile eskisi arasında ise kentsel yaşantı açısından büyük farklılıkların ortaya çıkmasından hareketle yazar (2009); tarihi alanların yakın çevresi ile bütüncül bir şekilde ele alınmasını, sit alanları içinde koruma bölgelerinin oluşturulmasını, özel/kamu mülkiyetine sahip alanlarda nitelikli uygulama projelerinin gerçekleştirilmesini önermekte, planlama ve koruma uygulamalarının fiziksel yapının yanı sıra sosyo-ekonomik yapıyı da ele alması gerektiğini belirtmektedir.

Tarihi konut bölgelerindeki koruma ve yenileme çalışmalarında meydana gelen sosyal problemler ve çözüm önerileri üzerine odaklanan Akkar Ercan (2010)'ın çalışma alanı İstanbul'un tarihi yarımadasındaki Fener-Balat bölgesidir. Çalışmada, şehir

merkezi ve çevresinde lüks, yeni ve farklı kentsel alanların geliştirilmesine rağmen tarihi alanlarda eskime, parçalanma ve sosyal dışlanma sorunlarının oluştuğu, koruma uygulama stratejilerinin ise turistler ve ziyaretçiler için özel mekânlar yaratmakla sınırlı kaldığı belirtilmiştir. Sonuç olarak; bu çalışmada da koruma uygulamalarının fiziksel boyutları kadar sosyo-ekonomik boyutlarının da ele alınması ve ayrıca uygulamalarda bu boyutu kapsayacak finans, yönetim ve organizasyon araçlarının oluşturulması gerektiği üzerinde durulmuştur (Akkar Ercan, 2010). Aysev Deneç de (2014) yine aynı bölgeyi konu alan çalışmasında, alana yönelik iki farklı projeyi karşılaştırmalı olarak eleştirel bir bakışla değerlendirmiştir. 2000'ler sonrasında kentsel yapı üzerindeki etkisini arttıran neoliberal politikaların küresel sermayeyi çekmek ve ekonomik yatırımları kolaylaştırmak amacıyla kullanılan mega projelerle yeni kentsel formların oluşturulduğunu belirten yazar (2014), tarihi bölgelerin, şehir merkezlerinin ve çeperlerinin "kentsel dönüşüm" uygulamaları ile mekânsal değişimlere uğratıldığı ve projelerde tarihi, kültürel, mekânsal, ekonomik ve sosyal hassasiyetin göz ardı edildiği tespitinde bulunmuştur.

Görüldüğü gibi Türkiye'de kentsel kültür varlıklarının korunmasına ilişkin 1950'lerde başlayan kötüye gidiş, son birkaç on yıldır, iyi kentsel yönetişim ilkelerinin benimsenmesi bir yana, buna karşıt olarak 'girişimci kent' bağlamında seçkinci bir yönetim anlayışının ön plana çıkmasıyla hızlanmış, büyük boyutlara ulaşmıştır. Buradan kültür varlıklarının korunmalarının günümüzde büyük ölçüde merkezi ve yerel yönetimlerin inisiyatifine bırakıldığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, çalışmanın çıkış noktasını oluşturan, her türlü kültür varlığından yerel halkın gereken bilgi ve ilgi yoksunluğu sonucu kentini ya da yaşadığı yereli sahiplenmeyişi ile giderek hızlanan kötüye gidiş durdurulamamaktadır. Bu kapsamda, ulusal veya uluslararası bir yasal statüye sahip olsun ya da olmasın her türlü somut ve taşınmaz kültür varlığı alanında yapılaşmalar ve sürekli artan rant baskıları sürmekte, bu alanların tarihsel süreçleri içinde süregelen sosyal ve ekonomik yapısı da bunlardan olumsuz etkilenmektedir (Erdoğan ve Özkök, 2017).

Tanımlanması somut kültür varlıklarına göre daha zor olan somut olmayan kültür varlıkları arasında yer alan ve UNESCO tarafından son yıllarda "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi"ne alınan bazı ritueller, zanaatlar/el sanatları ve geleneksel yeme-içme kültürünü kapsayan varlıklar dışında, ilgi ve bilinç eksikliği nedeniyle benzer kayıplar somut olmayan kültür varlığı alanında da yaşanmaktadır.

5. Küyerellik Sürecinde Kentsel Kültür Varlıklarına Yönelik Veri Altyapısı Oluşumu, Erişimi ve Paylaşımı

Küreselliğin, çokuluslu şirketlerin ve neoliberal politikaların etkilerine (kentlerin tektipleşmesi, geleneksel kent merkezlerinde geçmişte kamusal kullanımlara ayrılan parklar, okullar, hastaneler vb.'nin yer aldığı mekânların özelleşmesi ve ticaret, ofis, lüks konut, rezidans gibi rant yatırımlarına açılması vb.) karşın, yaşadıkları kentte kendisininkilerle birlikte başkalarına ya da kamuya ait kültür varlıklarının farkında olarak kentini/yerelini sahiplenen ve koruyan toplumlar/kentdaşlar, bu eylemleriyle küresel boyuttaki kültür varlıklarına olan sorumluluklarını da yerine getirebilir.

Kültür varlıklarına ilişkin veri altyapısı oluşturulması sürecinde yerel halkı birebir bu sürecin içine katmak suretiyle sağlanacak farkındalık ve sahiplenmeyle bunlar hakkında ortaya çıkan olumsuz karar ve girişimlerin önüne geçilmesi mümkündür. Sivil toplum kuruluşları (STK) her ne kadar toplumu/halkı örgütleme konusunda –çoğu zaman sadece tepkisel– girişimlerde bulunsalar da bu kuruluşların olmadığı ya da yetersiz olduğu yer ve zamanlarda bu etkileri de azalmaktadır. Bu durumda halkın kendisi, kendi yerel kültür envanterinin oluşması esnasında sahip olduğu bilgiyle bu kültür varlıkları üzerindeki tasarrufunu sadece tepkisel olarak değil, tespit sonrası kendi içinde süren bir bilgi paylaşımı ve denetleme ile kurabilir.

Bu kapsamda farklı ülke ve yerelliklerin gerçekleştirdiği birçok envanter çalışmasında, hazırlanan envantere halkın erişimi, onunla paylaşımı ve onunla birlikte sürekliliğinin sağlanmasının, veri tabanının oluşturulması kadar önemli olduğu görülmektedir (bkz. Bold, 2009; Luísa Soares vd., 2014). Bu amaçla yapılan benzer birçok çalışmada/uygulamada toplumun bu süreç ve sonrasındaki katılımını sürekli kılmayı sağlamaya verilen önem, yapılan çalışmaların adında da kendini göstermektedir. Başka deyişle, bu türlü kültürel –ve doğal– envanter çalışmalarının adında ve içeriğinde 'toplum' (*community*) kavramı öne çıkmakta (*Asset-based community building, Community cultural development, Community forestry vb.*) (Amanor, 2004; Collins, 2011; Tully ve Flood, 2016); 'sorumlu vatandaş' kavramı da bu toplumsal oluşumlarda önem kazanmaktadır (Bose, 2007). Aynı zamanda birçoğu üniversite, belediye veya ilgili kuruluşları, diğer resmi kurum ya da STK vb.'nin yürüttüğü bu çalışmalar, AB, BM, DB vb. birçok ulusüstü kuruluşun önceden açıklanan *normatif* eşbiçimcilik kapsamında teşvik ettiği 'sürdürülebilir kentler' konusundaki girişimlerine temel oluşturmaktadır (bkz. Amanor, 2004; Pereira Roders ve Van Oers, 2011; Luísa Soares vd., 2014; Tully ve Flood, 2016). Öte yandan, ulusal ölçekte bu tür politikaların/stratejilerin odağında olması gereken alttan-üste girişimlerle oluşacak (Kõivupuu, Printsmann ve Palang, 2010) ve yerel kapasitenin inşasını sağlayacak (Beaulieu, 2002) bu türlü veri altyapılarının oluşumunda yerel toplumların yasalarla *zorunlu* olarak desteklenmesi de gerekir.

Kültür varlıklarına yönelik bir envanterin oluşumu farklı ölçeklerde ele alınabilir. Bu konuda Birleşmiş Milletlerin UNESCO ve ICOMOS gibi ulusüstü kuruluşlarının tüzüklerinde yer alan temel ölçütler ile uyumlu olarak (bkz. Sürül, Özen ve Tutkun,

2003; Maietti, Piaia ve Turillazzi, 2016) üye ülkelerin hazırlayacağı ulusal ve yerel düzeydeki envanterler esas olmalıdır. 1965 yılında kurulan ICOMOS'un *Venedik Tüzüğü* kapsamındaki görevleri mimari ve arkeolojik mirasın korunmasına yönelik kuramsal, yöntemsel ve bilimsel tekniklere ilişkin uygulamaları teşvik etmektir. UNESCO'nun 1972 tarihli *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi* kapsamındaki görevleri ise "üstün evrensel değerler"e sahip kültür varlıklarının "dünya miras listesi" kapsamına alınmasına yönelik başvuruları değerlendirmek, korunma durumlarını izlemek ve ilgili ülkelerin bu konudaki destek taleplerini karşılayarak kapasite gelişimlerini sağlamaktır. Bu kapsamda sözleşmeye yönelik kurulan komitenin üç danışma kurulundan biri olan ICOMOS, listeye girmesi için önerilen yerel bir kültür varlığının söz konusu evrensel değerlere sahip olup olmadığını tespit ederken varlığın, aşağıdaki özelliklerden en az birini sağlama ve ayrıca bütüncüllük ve/veya otantiklik ile yeterli bir düzeyde koruma ve yönetime sahip olma ölçütlerini ele almaktadır (DMK, 2008, s. 16, 26).

i. yaratıcı insan dehasının bir başyapıtını temsil etmesi

ii. belli bir zaman diliminde veya dünyadaki kültürel bir alanda, mimari veya teknolojide, anıtsal sanatlarda, şehir planlanmasında veya peyzajların tasarımındaki gelişmelerde insani değerlerin (birbiriyle olan) önemli değişimini sergilemesi

iii. kültürel bir gelenek veya yaşayan ya da kaybolmuş bir medeniyete tek başına veya en azından bir istisnai tanıklık yapması (üstlenmesi)

iv. insanlık tarihinin bir veya birden fazla önemli/anlamlı dönemini gösteren yapı tipinin ya da mimari veya teknolojik topluluğu ya da peyzajın (üstün) değerli bir örneği olması

v. bir veya daha fazla kültürü temsil eden geleneksel insan yerleşimine, toprak veya deniz kullanımına ya da çevre ile insan etkileşiminin özellikle geri dönüşü olmayan etki altında savunmasız hale geldiğine ilişkin önemli bir örnek sunması

vi. doğrudan veya somut bir biçimde üstün evrensel anlamda/önemde olan olaylar veya yaşayan geleneklerle, fikirlerle, inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla ilişkili olması…[6] *(DMK, 2008, s. 25, 26).*

ICOMOS'un yukarıda sözü edilen ve 1972 itibariyle somut kültür varlıkları kapsamında belirlenen bu ölçütler, son maddesi itibariyle somut olmayan kültür varlıklarına da gönderme yapmaktadır. 2003 yılında UNESCO, bu varlıklarla ilgili ayrı çalışmaların yürütülmesi gereği doğrultusunda *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*'ni benimsemiştir. Bu durum, 2005 yılında ICOMOS kapsamında görev yapan uluslararası bilimsel komitelerden biri olan ICICH'in (*Somut Olmayan Kültürel Miras Uluslararası Komitesi*) oluşumunu ve başlangıçta mekândan bağımsız ele alınan bu varlıkların doğrudan mekânla ilişkilendirilmesi ve sonuç olarak ICOMOS'un görevlerinin zamanla genişlemesi tartışmalarını ortaya çıkarmıştır (Kaufman, 2013; Smith ve Campbell, 2017).

Küyerel bir ele alışla hazırlanacak bir kültür varlığı envanterinde, yerel bir kültür varlığının Tablo 3'te tanımları verilen somut yerel kültür varlıkları ile yine mekânla ilişkilendirilmesi önemli olan somut olmayan yerel kültür varlıklarının Tablo 2'de verilen ikili kavramlar temelinde *ulusal* ve bunun da ötesinde *evrensel* düzeydeki yerinin ortaya konması gerekir. Dolayısıyla, bu çerçevede hazırlanacak bir veri tabanı, farklı türdeki kültür varlıklarının *yerel* özelliklerinin yanı sıra ilk sözleşmenin doğrudan getirdiği, ikincisinin ise ilgili komiteye (IGCSICH-*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Hükümetlerarası Komitesi*) gönderme yaptığı "üstün evrensel değerler"i içeren ölçütler temelindeki özelliklerine de yer vermelidir.

Bu yapılırken ölçeğine göre ulusal ya da yerel fiziksel, sosyal ve kurumsal çeşitlilikler ne derece etkili olursa, halk bu işe ne kadar çok katılıp benimserse hazırlanan o envanter; o kentin/yerelin kimliğinin tespiti, planlanması ve yönetiminde o derece etkin ve yaygın olacaktır. Envanterlerin hazırlanmasındaki genel ilkeler ve süreç, her durumda coğrafi bilgileri kapsayacak olan kültür envanterleri için de geçerli olacaktır. Bunun için; katılımcı, paylaşımcı, yaygın, güvenilir, güncel, doğru, uyumlu, anlaşılır ve geliştirilebilir olma (Bold, 2009; Luísa Soares vd., 2014; Tully ve Flood, 2016; Erdoğan, Dedeoğlu Özkan, Sulak ve Barut, 2017) ilkelerini esas alacak, aşağıda sıralanan aşamaları içeren ve kavramsal bir şemasının sonuç ve tartışma bölümünde verildiği temel bir sürecin benimsenmesi önemlidir.

i. Envanterin hazırlanmasında aşağıda sıralı tüm aşamalarda koordinasyonu sağlayacak ve yapılan işleri düzenleyecek uzmanları, kurumları ve yerel halkı/toplumu temsil eden az sayıda üyenin yer aldığı bir kurulun (KK: u,k,h) ve aynı grupları daha fazla sayıda üyenin temsil ettiği bir çalışma takımının (ÇT: U,K,H) oluşturulması (bkz. Collins, 2011; Tully ve Flood, 2016; Erdoğan vd., 2017),

ii. Alanla ilgili tespitlere temel oluşturmak ve oluşturulacak envanter modeline esas olabilecek benzer model/örneklerin incelenmesini kapsayan yazın araştırmasının ÇT (U) uzmanlarınca yapılması (bkz. Collins, 2011; Luísa Soares vd., 2014; Erdoğan vd., 2017),

iii. Mevcut uluslararası (Myers, Dalgity, Avramides ve Wuthrich, 2012; Žarnić, Rajcic ve Moropoulou, 2012; Barton, Cox, Delgadillo Cruz ve Hansen, 2017), ulusal veri tabanlarına, envanterlerine ve standartlarına uyumlu coğrafi bilgi sistemi (CBS) ortamında –ilişkisel– bir envanter modelinin ÇT (U,K,H) tarafından oluşturulması (bkz. Bold, 2009; Collins, 2011; Myers vd., 2012; Attard ve Vella, 2014; Luísa Soares vd., 2014; Barton vd., 2017; Erdoğan vd., 2017); geniş katılımlı toplantılarla halkın görüş ve onayına sunulması ve böylece kentlide farkındalığın başlaması,

iv. Modeldeki veri ve bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliğinin sağlanması için açık kaynaklı, internet tabanlı (Hall, Chipeniuk, Feick, Leahy ve Deparday, 2010; Myers vd., 2012;

[6] Alıntı yapılan Türkçe rehberde ölçüt numaraları a-f arasında verilmektedir. Ancak bu numaraların isimlendirmesi, UNESCO'nun söz konusu rehberinin orijinal metnindeki karşılığı i-vi şeklinde olduğundan, orijinal metne referansla alıntıda a-f yerine, i-vi sıralaması kullanılmıştır.

Barton vd., 2017), güncel teknolojili CBS ortamında veri girişi yapacak ve bu aşamada bilgiye erişime sahip olacak yetkilendirmeler ile envanter veri girişi için ölçüt ve standart tanımlamalarının ÇT (U,K) uzman ve kurum temsilcilerince yapılması (bkz. Bold, 2009; Žarnić vd., 2012),

v. Alanın tarihsel ve kültürel birikiminin fiziksel, sosyal ve ekonomik tespiti (Erdoğan ve Özkök, 2017) için geniş katılımlı halk toplantılarını da içeren saha çalışmalarının ÇT (U,K,H) tarafından yapılması, gerektiğinde modelin revizyonu ve kurum, yazın ve saha çalışmalarından gelen verilerin ÇT (U) uzmanlarınca modele girilmesi, haritalanması (bkz. Tully ve Flood, 2016; Erdoğan vd., 2017),

vi. Verilerin doğrulanması, alanın bütüncül korunması ve geliştirilmesine yönelik planlamasını ve yönetimini sağlamak amacıyla verilerin analiz edilmesi, yorumlanması, alandaki önceliklerin ve alan yönetimi/planlaması ilkelerinin ÇT (U,K,H) tarafından geniş katılımlı halk toplantılarının yer aldığı süreçlerle tespit edilmesi (bkz. Luísa Soares vd., 2014; Tully ve Flood, 2016; Erdoğan vd., 2017),

vii. Toplumun/halkın ve kurumların katılımını sürdürecek şekilde ÇT (U,K,H) tarafından envanterin ve yapılan işlerin sonuçlarının yayın ve internet yoluyla paylaşımı; turizm, çevre, sanat ve eğitim etkinlikleriyle envanterin yaygınlaştırılması ve tanıtılması (bkz. Luísa Soares vd., 2014), böylelikle toplumsal farkındalığın sürdürülmesi ve

viii. Halkın internet ortamında etkileşimli şekilde envantere erişebileceği, kültür varlıklarının durumunu sorgulayabileceği, bunlarla ilgili herhangi bir değişiklik veya bir gelişmeyi sisteme girebileceği, açık kaynaklı bir tartışma (Hall vd., 2010) ve gerektiğinde örgütlenerek sahiplenme ortamının sağlandığı teknik altyapının ÇT (U,K) uzman ve kurum temsilcilerince modele entegre edilmesi.

6. Kültür Varlığı Envanterlerine Yönelik Türkiye'de Ulusal ve Yerel Düzeydeki Çalışmalar ve Sorunları

Türkiye'de kültür varlıkları envanteri ile ilgili ulusal düzeyde yapılan ve kimi zaman internet üzerinden kısıtlı paylaşımı da sağlanan çeşitli sistemler üzerine çalışmalar mevcuttur. Bunlardan ilki 2005 yılının sonlarında uygulanmasına başlanan "Türkiye Kültür Mirasları" projesidir. Bu proje ile kültür varlığı envanterleri konusunda gerek yasal yükümlülüklerle (Kültür ve Turizm Bakanlığı–KTB, Vakıflar Genel Müdürlüğü–VGM, Türk Tarih Kurumu–TTK) gerek araştırma amaçlı (Türkiye Bilimler Akademisi–TÜBA, üniversiteler, STK'lar vb.) birçok kurumun kendi yaptıkları çalışmaları bütünleştirerek ortak bir veri tabanında kullanımını sağlamak amaçlanmıştır. Projede 2005 yılı sonunda bu alanda etkin olan en önemli dört kurum; KTB, TÜBA, VGM ve TTK arasında imzalanan bir protokolle uygulamaya geçilmiştir. Bu kapsamda, proje ile her bir kurumun ayrı veri tabanlarındaki bilgiler, genel kullanım amaçlı standart bir genişletilebilir işaretleme dili (XML) ve yapısal sorgu dili (SQL) kullanan bir dosya transfer protokolü (FTP) ile internet ortamında belirli öznitelik verileri herkese açık olarak bütünleştirilmiştir[7] (Atalan Çayırezmez, 2007). Somut (taşınmaz ve taşınır) ve somut olmayan her iki türdeki varlıklar için veri girişi bulunan bu sistemin genel veri alanları, Tablo 4'te kültür varlıkları kapsamında asgari düzeyde girilmesi önemli olan bilgilerle karşılaştırılmaktadır. Her türlü kültür varlığına yönelik mevcut veri tabanlarının yeniden ele alınması ve yeni hazırlanacakların ise veri altyapısının oluşturulması, Tablo 4'te sıralı bu önemli bilgilerin aynı zamanda, varlıkların sahip oldukları *yerel* özelliklerinin yerel-küresel ilişkiler (Tablo 2) bağlamında incelenmesini ve önceden sözü edilen "üstün *evrensel* değerler"i bakımından sorgulanmasını gerektirmektedir.

Bir diğer çalışma, geçmişi 2006'da KTB-Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü sorumluluğundaki –ki o dönemde doğal varlıklar da bu bakanlığın sorumluluğunda idi– "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Otomasyon Sistemi"dir. Oluşturulduğu dönem itibariyle veri girişi ve ayrıntılı sorgulama yetkisi yalnızca yönetici konumundaki Türkiye bütününde bölgeler itibariyle etkin olan mülga Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarına verilmiştir. Bu sistemdeki veriler, sit alanları ile yapı ve anıt olarak tescil edilen noktasal sitleri kapsamaktadır (Atalan Çayırezmez, 2007). Genel veriler itibariyle; ili, ilçesi, adı, adresi, grubu, türü, derecesi, kurulu, tarihi ve karar no olarak herkesçe bir dönem sorgulanabilen sistem (Atalan Çayırezmez, 2007), hâlihazırda genel kullanıcılara kapalıdır.

Yine aynı bakanlık bünyesinde 2010–15 yılları arasında bu bakanlık ile mülga Kalkınma Bakanlığı tarafından desteklenen, somut taşınmaz kültür varlıkları kapsamında CBS ortamında ulusal düzeyde oluşturulan ve Tescilli Kültür Varlıkları Taşınmaz Ulusal Envanter Sistemi (TUES) olarak bilinen bir sistem daha geliştirilmiştir. Kullanımı ve veri girişi, günümüzde yeni yasal düzenlemelerle Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları olarak görev alanları daralan kurullarda 400'den fazla yetkili konumdaki kişiye açık olacak ve e-devleti kullanan diğer ulusal kuruluşlarla ve Türkiye Ulusal CBS (TUCBS) ile veri paylaşımını sağlayacak biçimde sistemin düzenlenmesi hedeflenmiştir (Boz, Gülbay, Aygün ve Erdoğmuş, 2014). Ancak hâlihazırda KTB'nin ilgili sitesine girildiğinde; bittiğinde kısmen de olsa halka açılması öngörülen TUES'in ve bir dönem genel kullanıcılara da hizmet eden ve ilk hali olduğu anlaşılan bir önceki sisteme karşın, sitenin genel olarak UNESCO ile ilgili etkinlikler, istatistik bilgiler ve listelerle hizmet verdiği görülmektedir. Buna göre, burada 'kültürel miras' başlığı altında (1) Somut Kültürel Miras, (2) Dünya Miras Listesi'nde Türkiye ve (3) Somut Olmayan Kültürel Miras olmak üzere üç alt başlık bulunmaktadır. Başlık içeriklerinde ise, kültür varlıklarının isimleri, dünya kalıcı/geçici

[7] 10.07.2018 erişim tarihi itibariyle işleyen, ancak makalenin yazım sürecinde içeriği sorunlu hale gelen sistemin adresi http://www.kulturvarliklari.org/ şeklindedir.

Tablo 4. Kültür varlıkları envanterine yönelik derlenmesi öngörülen asgari genel bilgiler ile "Türkiye Kültür Mirasları" projesi genel veri tabanı içeriğinin karşılaştırılması

	Sıra no
Envanter kodu	Envanter no
	Veritabanı
Envanter türü (somut –taşınmaz, taşınır–/somut olmayan)	Envanter türü (taşınmaz/taşınır/somut olmayan vb.)
Envanter adı	Varlık adı
Hangi kültürel konu/alanla ilgili (sanat, eğitim, etno-kültürel, vb.) • Hangi biçimde (görsel, edebi, el-sanatları, vb.) • Nasıl bir varlık (altyapı, bina, peyzaj, arkeolojik, vb.) • Bireysellik/kamusallık durumu*	Varlık türü (sit alanları ve yapılar, güzel sanatlar, yazma eserler, halk kültürü vb.) • Varlık alt türü (arkeolojik, resim vb.)
Coğrafi konumu/adresi* (harita üzerinde il, ilçe, köy olarak işaretlenerek ve koordinat bilgisi ile)	Bulunduğu yer İl İlçe Köy Web adresi
Ulaşımı/erişimi*	
Mülkiyet durumu (özel, vakıf, yerel yönetim, vb.)*	
Kullanımı/hizmeti/işlevi	
Tarihselliği (eski/güncel kullanımı)*	
Sürecindeki önemli değişimler ve tarihler*	
Yasal durum/uluslararası/ulusal koruma statüsü (varsa)	
Korunmuşluk durumu/tehditler	
Açıklamalar	
Veri girişi bilgileri (kişi, tarih vb.)	

* Somut, taşınmaz kültür varlıkları için geçerli.
Kaynak: Sol sütun, Tully ve Flood, 2016:33'ten yorumlanarak ve ona eklemeler yapılarak hazırlanmıştır. Sağ sütun, "Türkiye Kültür Mirasları" genel veri tabanı içeriğinden alınmıştır (www.kulturvarliklari.org) (erişim 10.07.2018).

miras listelerine alınma durumları ve genel bilgileri ile somut varlıklarla ilgili kazı, araştırma, müzecilik vb. konularında yapılan çalışmalar yer almaktadır.[8]

Ulusal düzeyde bir diğer çalışma, TÜBA tarafından 2001 yılında TÜBA Konseyince yaşama geçirilen TÜBA-TÜKSEK (Türkiye Kültür Sektörü) Kültür Envanteri Projesidir. O tarihte en az on yıl sürmesi planlanan bu proje kapsamında

> *[k]ültür mirasımızın gerektiği şekilde değerlendirilebilmesi, korunabilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için, öncelikle tüm kültür varlıklarımızın tam bir dökümünün yapılması, yani envanterinin çıkarılması zorunlu[ğu ve b]una ek olarak kültür varlıklarımızla ilgili birikmiş sorunların çözümü için yeni öneriler getirecek şekilde eğitim, müzecilik, restorasyon, mevzuatın ve idari yapının çağdaşlaştırılması, sanal ortamda veri tabanlarının uygulanabilmesine ait çalışmaların yapılarak, bu konularda raporların hazırlanması karar altına alın[mıştır] (Esin, 2003, s. xi)*

Bu doğrultuda, Esin'in (2003, s. xi) ifadesiyle gerekçesi "[a]ncak akademisyen ve uzmanlardan oluşacak ekiplerce çeşitli alanlarda kültür varlıklarının envanterlerinin çıkarılmasının, onların tahribine engel olacağı ve korunmalarını sağlayacağı açıktır" şeklinde özetlenen TÜBA TÜKSEK Kültür Envanteri Projesi Protokolü, aynı yıl içinde KTB ile TÜBA arasında imzalanmıştır. Burada üzerinde durulması gereken konu, kültür varlığı envanterlerinin hazırlanması sürecinin bütünündeki seçkinci yaklaşımdır. Projeye çeşitli pilot çalışmalarla başlanmış, sonrasında yaygınlaşması için çalıştaylar düzenlenmiştir. Bu envanterlerin paylaşımı ve duyurulması için 2003 yılında yayımına yılda bir sayı olarak başlanan ve ilk sayılarında pilot çalışmaların da içinde yer aldığı TÜBA Kültür Envanteri Dergisi (*Turkish Academy of Sciences Journal of Cultural Inventory*) (Esin, 2003); 2017'den beri yılda iki sayılı, hakemli ve uluslararası bir süreli yayın niteliğindedir.[9]

Diğer iki ulusal envanter sistemi de kendi iç işleyişinde kullanılmak amacıyla VGM'ce geliştirilen internet tabanlı (1) Sanat

[8] Buradaki bilgiler, bu çalışmanın yapıldığı dönem itibariyle geçerli olan durumu kapsamaktadır.
[9] 2017'ye kadar yıllık olan derginin 2003–2016 döneminde buna olan istisnalar; 2004'te iki sayı ile yayınlanması ve 2008 yılında ise yayınlanmamış olmasıdır.

Eserleri Bilgi Yönetim Sistemi ve (2) Entegre Vakıf Otomasyon Sistemidir (Günel ve Dişli, 2015).

Bu sistemleri tanıtarak, vakıf kültür varlıklarının yatırım önceliklerinin tespitine katkısını aktaran Günel ve Dişli'nin (2015, s. 171) açıklamalarına göre

> *Sanat Eserleri Bilgi Yönetim Sistemi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Sayısal Yönetim Sistemi ile birlikte yürütülmekte olup, bu sistemde vakıf kültür varlıklarının adı, bulunduğu bölge, il, ilçe, belde, pafta, ada, parsel, mülkiyet durumu, mülk sahibi, vakıf ismi, kurul kararı ve tarihi bilgileri girilmektedir. Sisteme kaydı yapılan toplam vakıf kökenli kültür varlığı sayısı [2015 kastedilerek] günümüz itibarı ile 21.162'dir. ….Entegre Vakıf Otomasyon Sistemi ise eski eser envanter sistemi dahil Vakıflar Genel Müdürlüğünce kullanılan başlıca sayısal sistemlerin entegre edildiği bir sistemdir. Bu sistem; alt yazılımlarından yatırım programı ile vakıf kültür varlıklarının envanterine ek olarak restorasyon önceliklerine yönelik bir karar destek yönetimi içermekte, eserler öncelik sırasına göre yatırım programına alınmaktadır.*

Yazarlar (2015, s. 171) bu sistemlerin tanıtımını "eski eserlerin envanteri, tespit, tescil ve korunmasını üstlenen Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı, Türk Tarih Kurumu ve benzeri kurumlara da örnek oluşturması ve tüm bu kurumlarla ortak bir envanter sisteminin oluşturulması açısından önem[li]" bulmaktadır. Ancak burada, bazılarına VGM'nin kendisinin de dâhil olduğu önceki çalışmaların söz konusu edilmediğine ve bu sistemlerdeki ayrıntılı verilerin kurumun kendi sayfaları içinden kısıtlı da olsa genel kullanıma açılmadıklarına dikkat çekmek gerekir.

Ulusal düzeyli bu çalışmalardan başka; bir kısmı kültür varlıkları konusuna ve kültür mirası yönetimine ilişkin genel kapsamlı kuramsal ve/veya yasal çalışmalar (bkz. Akipek, 2001; Yücel ve Zeren Gülersoy, 2006; Ahunbay, 2010; Aydın ve Güner, 2013; Emekli, 2014; Çoruhlu, Demir, Yıldız ve Yılmaz, 2016; Ulusan, 2016) ile saha çalışmalarını içeren (bkz. Özcan ve Koç San, 2011; Hacar, 2013; Göğebakan, 2018) ve CBS'yi sıklıkla kullanan (bkz. Yazıcı ve Şahin, 2013; Savran, Tuna, Macit ve Daş, 2017) çalışmalardan da söz edilmelidir.

Ayrıca özellikle son yıllarda; bu konuda toplumsal bilinci, kapasiteyi ve sahiplenmeyi geliştirmek üzere; birebir çocukları hedef alan uygulamalı eğitim ve atölye etkinliklerini (bkz. Eyüboğlu Erşen, 2013); gelişen, çeşitlenen müzeler ile dijital teknolojilerin, müzecilik alanında (bkz. Ayaokur, 2014; Özel, 2016) veya –bütüncüllük kaygısı olmaksızın– farklı kurumlar kapsamında kullanımını (bkz. Özbağ, 2010; Ülger ve Külcü, 2016; Akça, 2017) konu alan çalışmaların sıklığı da dikkat çekicidir. Bunlardan başka, dünyadaki örneklerine –bir anlamda *taklitçi* eşbiçimcilikle- benzer şekilde, bölgenin ve yerelin kendi kültürel ve doğal varlıklarını/farklılıklarını içeren özelliklerinin tüm dünya ile sanal ortamda paylaşılmasını ve yaygınlaşmasını sağlayan sosyal medya sayfaları, cep telefonu ve elektronik haberleşme uygulamaları gibi günümüz teknolojisini kullanan girişimler, Türkiye'de de hızla artmaktadır.

7. Sonuç ve Tartışma

Bir kentin yaşayanları, kendi mülkiyetindekilerle birlikte başkalarına veya kamuya ait kültür varlıklarının farkında ya da bilincinde olarak sahiplendikleri ölçüde kendilerini o kente ait hisseder ve "kentli" ya da "kentdaş" olurlar. Ancak o kişiler ya da toplum yaşadığı kentte/yerelde neye sahip olduğunun farkında değilse bu sahiplenme de gerçekleşmez. Küresel ve yerelin dönüşümsel/yansımalı biçimde birbirini sürekli etkilediği, birbirinin içine girdiği "küyerel" bir ortamda, farklı kültürel birikimlere sahip yerelliklerin özelliklerini sürdürecek ve bunları küresel kültürün bir parçası haline getirebilecek bu farkındalığın oluşumunun, hazırlanmasından sürekli değişen içeriğinin kontrolüne kadar nasıl bir veri altyapısına dayanabileceği bu çalışmanın temel sorusu olmuştur. Bu amaca yönelik veri altyapısının nasıl bir süreçle oluşturulabileceği ve genel içeriğini ortaya koymak üzere kuramsal bir çerçeveyi esas alan çalışmada, konuyla ilgili kavramsal çözümlemelerle birlikte uygulamadaki durumlar ve sorunlar değerlendirilmiş, buna yönelik incelemeler ve çıkarımlar yapılmıştır. Özetle konu, küyerellik çağında bir kültür varlıkları envanterinin neden ve nasıl hazırlanması gerektiğini ele alan yönleriyle tartışılmıştır.

Küreselliğin fiziksel olarak etkileri; kentlerde, özellikle kamusal ve tarihi mekânlarındaki kültür varlıkları üzerine; çevrede, doğal varlıklar üzerine yaptığı tahribatlar olarak; sosyo-ekonomide ise, insanlar arasında eşitsizlikleri arttırma, toplumu ayrıştırma, kutuplaştırma ve dışlanmalara neden olma olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde çözümü, sadece geleneksel ve seçkinci bir yönetim anlayışı ve 'girişimci kentler' gibi yaklaşımların hâkim olduğu neoliberal politikalar ve norm/değerlerle çözülmesi mümkün olmayan bu etkilerin bertarafı için önce bu yaklaşımı sorgulamak ve küyerel bağlamda düşünmek, eylemde bulunmak gerekir.

Küresel sürecin olumsuz etkileriyle karşılaşan yerellerin bunları olumlu yöne çevirme ve kendilerinin de küreseli etkileyerek eşbiçimcilik vb. küyerel süreçlerle onun bir parçası olabilme yolunda kentler; kendi özelliklerini koruyarak geliştirebilmelidir. Bunu kendi kentini/yerelini sahiplenmek suretiyle yaparken, her toplum, öncelikle kendi kültür varlıklarının bütün bilgisine sahip olarak öneminin farkına varmalı ve bunun için her türlü teknik/teknolojik altyapıyı değerlendirmelidir. Bu aynı zamanda, gerçek anlamda iyi kentsel yönetişim ve farklı bir kentsel planlama bakışını gerektirmektedir. Kültürün temelini oluşturan ve kültür kavramının ortaya çıktığı ortak yaşam alanı olan kentlerin/yerellerin kimliklerinin ve bunun olmasını

sağlayan kültür varlıklarının korunması ancak bu şekilde mümkün olabilir. Bu türlü temel bir dönüşümün Türkiye özelinde, en azından yakın ve orta vadede, üstten-alta gelişmesinin mümkün olamayacağı söylenebilir.

Nüfusun; dünyada yarıdan fazlasını, Türkiye'de ise dörtte üç kadarını[10] barındıran kentlerde, kendilerini oluşturan daha küçük yerel toplumlar; bu büyüklük, ekonomik, politik ve demografik önemleriyle böyle bir dönüşümün alttan-üste başlayacağı yerler olmalıdır. Bunun için önce hangi kültür varlıklarına sahip olunduğunun bilinmesi gerekir. Bu amaçla; eğitim, sanat, çevre vb. çok yönlü eylem ve etkinliklerle önce halkın bu kapsamdaki bir birikimi ortaya çıkarmak konusunda bilinçlendirilmesi, sonra bu bilinçle bir envanter şeklinde ortaya koyulacak kültür varlıklarının neler olduğunun farkına varması kilit rol oynayacaktır. Devamında ise, öneminin farkında olarak bu varlıkları sahiplenecek ve durumlarıyla ilgili sürekli bir paylaşma ve tartışma ortamını oluşturacak halkın, bunu yapmasını sağlayacak girişimler gerekmektedir. Alttan-üste gelişmesi önemli olan bu hareketin tetikleyicisi ve öncüsü öncelikle STK ve üniversiteler olmalıdır. Günümüz teknolojisiyle ve artık Türkiye'de on milyonlarca insanın "internet vatandaşı" olarak *Facebook* vb. sosyal medya ve *WhatsApp* gibi cep telefonu üzerinden elektronik haberleşme uygulamalarıyla bu türlü iletişim olanaklarına sahip olduğu düşünüldüğünde bu bilgilerin paylaşımının ve bunun getireceği olumlu sonuçların mümkün olabileceği görülmektedir.

Kültürlerarası iletişim açısından bakıldığında; küyerel bağlamda günümüz teknolojisinin sağladığı yoğun elektronik iletişim içindeki farklı kültürlerden insanların, diğerlerininkini tanıdığında bunları kendi kültürü ve kültür varlıkları ile karşılaştırma olanağını bulabileceği ve farklılıkların ayırdına varabileceği görülür. Ancak Gaikwad'a (2015, s. 5) göre "kültürlenmenin [(*acculturation*)] yeni bir safhası" olan ve dünya ölçeğinde kullanımı büyük kitlelere varan bu teknolojilerin; bir yandan uzak mekânları yakınlaştırırken, öte yandan insanlar arasındaki mesafeleri arttırdığı da unutulmamalıdır. Bu noktada, kentlerin kamusal alanlarının ve tarihi mekânlarının özelleşmeden ve rant baskılarına maruz bırakılmadan; niceliği ve niteliklerinin bu olumsuz etkiyi giderecek şekilde ve ortak yerel kültürün –yeniden– üretildiği ve yüzyüze paylaşıldığı mekânlar olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Yukarıda açıklandığı biçimde kenti sahiplenmenin temel ölçütü olan bir farkındalığı mümkün kılacak bir kültür varlığı veri altyapısı için farklı ülkelerdeki birçok örneğe ve hatta Türkiye'de gerçekleşen az sayıda da olsa iyi bazı yerel uygulamalara bakmak mümkündür. Bu çerçevede yabancı çalışmalar veya uygulamalar; kentlerin kendi idari, yasal, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısıyla uyumlu olacak şekilde uyarlanarak ve seçici olunarak örnek alınmalı, Khondker'in (2004, s. 8) deyişiyle "kör taklitçilik tuzağı"na düşülmemelidir. Bu, bir anlamda, küyerel bağlamda *taklitçi* eşbiçimciliğin *eleştirel* biçimde gerçekleşmesi olarak görülebilir. Buna göre kentler, *normatif* eşbiçimcilikle başka kentlerin iyi uygulama olarak teşvik edilen ve kabul gören girişimlerini alabilir, kendisinin üreteceği ve *zorlayıcı* eşbiçimcilikle yasal olarak üstten gelecek ulusötesi ve ulusal kuruluşların veritabanlarıyla uyumlu olacak şekilde kendi yerel kültür envanteri uygulamalarını geliştirebilir. Bunların yardımıyla bu kapsamda, zamansal değişim içinde standart verilerle kendi kültür varlıklarındaki değişimi tespit edebilir (örneğin sit alanların zaman içinde derecelerinin değişmesi, tescilden çıkarılması vb.), bununla ilgili paylaşımı ve tepkisel örgütlenmesini yapabilir.

Kültür varlıklarının tanımı kültürün tanımı ile ilişkili olarak birçok farklı bileşeni kapsar. Türkiye, 1960'ların ortalarından başlayarak kültür varlıklarıyla ilgili imzaya açılan uluslararası sözleşmelerin/tüzüklerin neredeyse bütününü tanımış ve zaman içinde bunları ulusal mevzuatı kapsamında yasalaştırmıştır. Buna karşılık 1950'ler, 1980'ler ve 2000'ler sonrasında benimsenen politikaların neden olduğu zaman içinde hızlanan ve büyüyen çözümsüzlükler ile sürekli değişen yasalar, korumanın; statülerinde, planlaması ve yönetiminde birçok soruna yol açmıştır. Bunun sonucunda *taşınmaz* kültür varlıklarının birçoğu yıllar içinde ya tahrip edilmiş ya da hatalı restorasyon, iyileştirme vb. koruma uygulamalarının kurbanı olmuş, *taşınır* olanların birçoğu ya kaybedilmiş ya da kaçırılmış, *somut olmayan*ların birçoğu ise ihmal edilerek ya unutulmuş ya da yok olmuştur.

Kültür varlıklarından sorumlu birçok kurumun ortaya koyduğu internet ortamında bazı kısıtlı veriler kapsamında genel kullanıcılara da hizmet etmesi planlanan çeşitli kültür envanteri projeleri bulunmaktadır. Yazından anlaşıldığı kadarıyla; ilgili kurumların girişimleriyle yönetimler değiştikçe farklı yıllarda benzer kapsamlı ve muhtemelen birbirinden kopuk ya da habersiz farklı projeler gündeme gelmiştir. Yine anlaşılmaktadır ki; bu konuda kurumlardaki tarihsel birikim, deneyim, yatırım ve emekler; kurum içi ve kurumlar arası yapıların ve işbölümlerinin yasalarla sürekli değişmesi ve kurumsallaşmanın bir türlü gerçekleşemeyişi nedeniyle son otuz yıldan fazla bir sürede büyük ölçüde yitirilmiştir.

Ulusal düzeyde güncel ve halka açık olarak yakın geçmişe kadar sorunsuz süren çalışmalardan biri 2005 yılında başlatılmasından itibaren genel kullanıcılara açık bilgileriyle internet üzerinden sorgulanabilen ancak herhangi bir coğrafi haritalama ve CBS altyapısı bulunmayan "Türkiye Kültür Mirasları" projesidir.[11] Benzer kapsamda günümüze kadar sorunsuz devam edebilen tek çalışma[12] ise, 2001'de başlatılan ve amacı,

[10] Bu bilgi, 2012 tarih ve 6360 sayılı yasa öncesi son duruma yöneliktir. Çünkü bu yasa sonrası; istatistiksel olarak 2013'te hesaplanmaya başlanan ve günümüzde bu oranın çok üstünde görülen yapay kentsel nüfus oranı 2018 itibariyle %92 civarında olup, burada dikkate alınmamıştır.

[11] Bkz. 7. dipnot.

[12] Bkz. 8. dipnot.

aynı yöntem ve standartlarla çalışacak akademik ekiplerce coğrafi bölge sınırlaması olmaksızın Türkiye'nin farklı yörelerinin somut ve somut olmayan kültür varlıklarının belgelenmesi suretiyle ülkenin sosyal ve ekonomik gelişimine katkı sağlamak olan TÜBA-TÜKSEK projesi ve bu çerçevede oluşturulan envanterlerin süreli, uluslararası ve hakemli bir dergi olan TÜBA-Kültür Envanteri Dergisinde yayınlanmasıdır. Bu çalışmalar elbette çok değerli olup akademik ve bilimsel açıdan düzenli bir birikimi sağlamaktadır. Ancak pratikteki yansımaları ne olacaktır? Envanteri hazırlanan ve bu dergide yayımlanan bölgelerdeki toplumlar bu envanterlerden haberdar mıdır? Bu dergideki yazıları ilgili yerellerden kaçar kişi okumuştur ve kültür varlıklarının farkına varmıştır? Onların korunmasında nasıl etkili olabileceği ya da hatta korunması gerektiğinin ve bunun öneminin bilincinde midir? Bu sorular yanıtsız durmaktadır.

Elbette bu türlü ve coğrafi bilgiyi de kapsayan ayrıntılı envanterlerin hazırlanması kolay değildir ve ayrıntı içeriğinin oluşumu şüphesiz ki uzmanlık gerektirir ve envanterin temel koşullarından biri olarak standart da olmalıdır. Ancak tüm bu gereklilikler, asgaride yerel bir envanterin hazırlanmasındaki önemin önce halka anlatımını, envantere girecek varlık içeriğinin temel listelerinin tespitinin halkla birlikte yapılmasını ve envanterin oluşumu sonrasındaki süreçte halkın bunu paylaşımı, takibi ve sahiplenmesindeki önemli rolünü önlememelidir. Aksine bunları sağlayacak her türlü sosyal, teknik ve idari olanaklar sağlanmalıdır. Ancak bu, doğrudan kendiliğinden, gelişigüzel gerçekleşecek bir girişim olmayacaktır. Bunun için TÜBA gibi akademik kurumların ve politikalarını değiştirme isteğinde olan yerel yönetimlerin bu envanterleri sadece akademisyen veya kurumsal uzmanlara ya da merkezi yönetimin inisiyatifine teslim eden seçkinci anlayışını değiştirmesi, üniversiteler ve STK'larla birlikte halkı alttan-üste örgütleyecek hareket için eyleme geçmesi gerekir.

Bugün geldiği noktada Türkiye, kültür varlıklarının korunması, planlanması ve yönetimi konusunda olması gereken yerin çok gerisinde bulunmaktadır. Bu noktada, somut ve somut olmayan tüm kültür varlıkları üzerindeki tahribat, kayıp ve yok oluşların durdurulması, küyerelleşmenin olanaklarının doğru kullanılarak gerekli adımların bir an önce atılmasına bağlıdır. Herhangi bir yerelde ya da kentte yaşayan halkın/toplumun bütününde bu varlıkların sahiplenilmesi yoluyla oluşacak "kentlilik"/"kentdaşlık" bilinci, ülkenin en öncelikli konularından biri olmalıdır. Halkın oluşumundan itibaren dâhil olduğu, internet tabanlı CBS vb. güncel teknolojileri kullanan etkileşimli ve coğrafi temelli bir kültür varlıkları veri altyapısının adımlarını tanımlayan bu çalışmada detayları önceden açıklanan ve Şekil 1'de kavramsal şeması sunulan bir envanter hazırlama süreciyle her bir yerelin/kentin, küresel/evrensel değerlerini ortaya koyarak sahiplenmesi bu kapsamda yol gösterici niteliktedir.

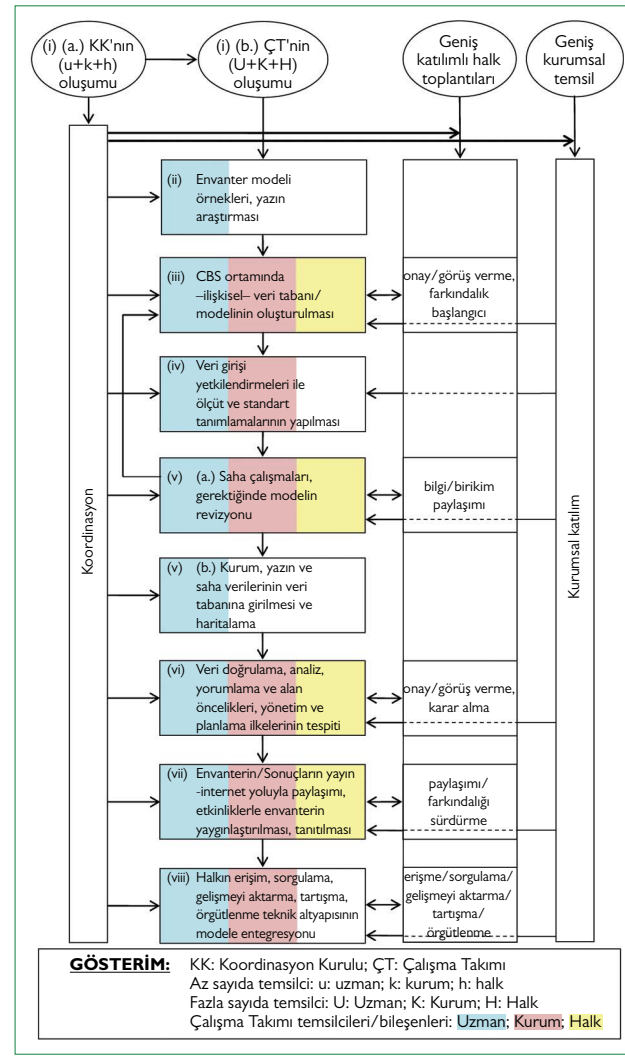

Şekil 1. Halkın/kentlinin oluşumundan itibaren dahil olduğu, internet tabanlı CBS vb. güncel teknolojileri kullanan etkileşimli ve coğrafi temelli bir kültür varlıkları envanterine yönelik veri altyapısının adımları (Kaynak: Yazarın kavramsallaştırmasıdır).

Benzer bir durum ülkenin doğal varlıkları için de söz konusudur. Bu çalışmada kentlerdeki kültür varlıkları üzerinde durulmuş olsa da; kırsaldaki kültür ve doğa varlıklarının bunlarla bir bütün oluşturduğu, kentsel kültür envanterleri kapsamında yapılması gerekenlerin bunlar için de benzer olduğu bilinmelidir. Burada "kentsel kültür varlıkları"na yönelik geçen tüm konularda, bunun yerine "kırsal kültür varlıkları"/"doğal varlıklar" konarak tartışmaların benzer kapsamlarla tekrarlanması yanlış olmayacaktır.

Teşekkür

Makale üzerinde yaptığı değerli yorum ve katkıları için KTÜ Emekli Öğretim Üyesi Prof. Dr. Saliha Aydemir'e, Dr. Öğr. Üyesi Gökhan H. Erkan'a ve makaleye ilişkin yapıcı eleştirileri için anonim hakemlere teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

Ahunbay, Z. (2010). Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme. TÜBA Kültür Envanteri Dergisi, 8, 103–118.

Akay, Z. & Eroğlu, M. (1979). Tarihi Çevre Koruması ve Planlama. Mimarlık Dergisi, 17(1), 71–72.

Akça, S. (2017). Dijital İnsanî Bilimler Yaklaşımıyla Kültür Varlıklarının Görünürlüğünün ve Kullanımının Artırılması: Türkiye için Kavramsal Bir Model Önerisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akçura, T., & Çapar, M. (1973). İmar Planlarında Tarihi Kent Dokusu ve Tarihi Eserlerle İlgili Tutumların İncelenmesi. Mimarlık Dergisi, 11(8), 8–10.

Akipek, S. (2001). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmenin Değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 50(4), 13–39.

Akkar Ercan, M. (2010). How to Shape up Conservation-led Regeneration Initiatives Regarding Community Needs? ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 27(1), 201–222.

Amanor, K.S. (2004). Natural and cultural assets and participatory forest management in West Africa (Working Paper 75) Conference Paper Series: International Conference on Natural Assets. Amherst, MA: Political Economy Research Institute, University of Massachusetts.

Atalan Çayırezmez, N. (2007, October). Cultural Heritage Inventory System of Turkey on the Web. Paper presented at the XXI International CIPA Symposium, Athens, Greece.

Attard, R., & Vella, M. (2014). The National Protective Inventory and Malta Scheduled Property Register: Malta's Baseline for Cultural Heritage Protection and More. In Saviour Formosa (Ed.), Future Preparedness Thematic and Spatial Issues for the Environment and Sustainability (75–84). Gudja, Malta: Gutenberg Press.

Ayaokur, A. (2014). Müzelerde Bilgi Yönetimi: Sadberk Hanım Müzesi Örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aydın, M., & Güner, S. (2013). Kültürel Mirasta Risk Yönetimi. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 3(1), 70–81.

Aysev Deneç, E. (2014). The Re-production of the Historical Center of İstanbul in 2000s: A Critical Account on Two Projects in Fener–Balat. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 31(2), 163–188.

Barton, C., Cox, A., Delgadillo Cruz, S., & Hansen, J. (2017). Cultural-heritage Inventory Implementations: The Versatility of the Arches System. [Special Issue on Documentation] APT Bulletin: The Journal of Preservation Technology, 48(4), 19–28.

Beaulieu, L. J. (2002). Mapping the Assets of Your Community: A Key Component forBuilding Local Capacity. (Report No. SRDC-227). Mississippi State, MS: Southern Rural Development Center, Erişim: https://dspace.library.uvic.ca/handle/1828/6829?show=full

Beck, U. (2000). What is Globalization? Oxford: Polity.

Beck, U. (2006). Cosmopolitan Vision. Oxford: Polity.

Beckford, J.A. (2003). Social Theory and Religion. Cambridge: Cambridge University Press.

Beyer, P. (2007). Globalization and Glocalization. In James A Beckford & Jay Demerath (Eds.), The SAGE Handbook of the Sociology of Religion (98–117). Los Angeles: SAGE Publications.

Bold, J.A. (Ed.) (2009). Guidance on Inventory and Documentation of the Cultural Heritage (2. Baskı). Council of Europe.

Bose, S. (2007). Inventory of Cultural Resources in a Community–Case Study Kolkata. SPAFA Journal, 17(3), 23–32.

Boz, L., Gülbay, Y., Aygün H.M., & Erdoğmuş E. (2014). Turkish National Immovable Cultural Heritage Inventory System. AgroLife Scientific Journal, 3(1), 35–38.

Brandtner, C. (2012). Eco-social glocalization? Egalitarian and elitist tendencies of the concept of urban governance. Momentum Quarterly: Zeitschrift für Sozialen Fortschritt, 1(2), 75–89.

Chew, M.M. (2010). Delineating the Emergent Global Cultural Dynamic of 'Lobalization': The Case of Pass-off Menswear in China. Continuum, 24(4), 559–571.

Collins, G.S. (2011). Cultural and Historic Preservation Planning in Small Cities and Suburbs: A Study of a Cultural Asset Inventory of Kennedale, Texas. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). The University of Texas at Arlington/Faculty of the Graduate School, Texas.

Cuterela, S. (2012). Globalization: Definition, Processes and Concepts. Revista Română de Statistică–Supliment Trim IV, 137–146.

Çoruhlu, Y.E., Demir, O., Yıldız, O., & Yılmaz, H. (2016). Kültür Varlığı Tescilli Taşınmazların, Kurucu Vakıfları Adına Tescili: Vakıflar Kanunu 30. Madde Uygulaması. İstanbul Barosu Dergisi, 90(1), 35–58.

DiMaggio, P., & Powell, W. (1983). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. American Sociological Review, 48(2), 147–160.

DMK (2008). Dünya Mirası Konvansiyonu'nun (WHC) Uygulaması İçin Operasyonel Rehber [Dünya Miras Komitesi]. UNESCO, Dünya Kültür ve Doğal Mirasının Korunması için Hükümetler Arası Komite, Dünya Miras Merkezi. Erişim: https://www.dropbox.com/s/m72yaiaurhp32op/OPGUI_rehber%20tam%20%C3%A7eviri.pdf?dl=0

Editöryal: Eski Kent Parçalarında Koruma ve Değerlendirme. [Editöryal]. (1973). Mimarlık Dergisi, 11(8), 2–3.

Emekli, G. (2014). Öğrenen Turizm Bölgeleri, Kentler ve Kent Turizmine Kuramsal Yaklaşım. Ege Coğrafya Dergisi, 20(2), 27–39.

Eraydın, A. (2012, Aralık). Girişimci Devlet, Otoriterleşen Populizm: Neoliberalizmin Yeni Evresinde Devletin Yeni Davranış Kalıpları. 3. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu bildiri kitabı içinde (13–33). Ankara: Matsa Basımevi.

Erdoğan, A., Dedeoğlu Özkan, S., Sulak, B., & Barut, M. (2017). Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlamasına Yönelik Veri Altyapısının Oluşturulması. Planlama, 27(3), 254–273.

Erdoğan, A., & Özkök, M.K. (2017). Kentsel Korumada Detaylandırılmış Koruma Potansiyel Matrisinin Kullanılabilirliği. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 34(2), 93–123.

Esin, U. (2003). Sunu. TÜBA Kültür Envanteri Dergisi, 1, xi–xvi.

Eyüboğlu Erşen, A. (2013, Nisan). Kırklareli Kentinin Korunmasında Çocukların Katılımı Üzerine Bir Araştırma. VIII. Uluslararası Sinan Sempozyumunda sunulan bildiri, Edirne.

Gaikwad, J.S. (2015). Globalization: An Age Old Process. International Journal of Art & Humanity Science, 2(2), 1–7.

Giddens, A. (1991). The Consequences of Modernity. Stanford, CA: Stanford University Press.

Gobo, G. (2016). Glocalization: A Critical Introduction. European Journal of Cultural and Political Sociology, 3(2–3), 381–385.

Göğebakan, Y. (2018). Kültür Varlıklarının Korunmasının ve Algılanabilirliklerinin Sağlanmasının Yönetsel ve Hukuksal Boyutu: Malatya Karakaş Konağı. [Özel Sayı] Sanat ve Tasarım Dergisi, 21, 121–141.

Günel, G., & Dişli, G. (2015, Ekim). Vakıf Kültür Varlıkları Envanter Sistemi. TMMOB 5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu bildiri kitabı içinde (171–186).

Hacar, A. (2013). Arkeolojik Alanların Korunmasında Planlamanın Önemi: Güvercinkayası Alan Yönetim Planı ve İlk Uygulamalar. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(3), 395–417.

Hall, G.B., Chipeniuk, R., Feick, R.D., Leahy, M.G., & Deparday, V. (2010). Community-based Production of Geographic Information using Open Source Software and Web 2.0. International Journal of Geographical Information Science, 24(5), 761–781.

Held, D., McGrew, A.G., Goldblatt, D., & Perraton, J. (1999). Global Transformations: Politics, Economics, and Culture. Stanford, CA: Stanford

University Press.

Inozemtsev, V. L. (2008). The Present Day Globalization. Age of Globalization [a special brief English version of the Russian journal]. (1), 46–47.

Kamacı, E. (2014). 2863 Sayılı KTVKK'nın Uluslararası Yasal Düzenlemeler Bağlamında Değerlendirilmesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 31(2), 1–23.

Kaufman, N. (2013). Putting Intangible Heritage in Its Place(s): Proposals for Policy and Practice. International Journal of Intangible Heritage, 8, 20–36.

Khondker, H.H. (2004). Glocalization as Globalization: Evolution of a Sociological Concept. Bangladesh e-Journal of Sociology, 1(2), 1–9.

Kõivupuu, M., Printsmann, A., & Palang, H. (2010). From Inventory to Identity? Constructing the Lahemaa National Park's (Estonia) Regional Cultural Heritage. In T. Bloemers, H. Kars, A. Van der Valk, & M. Wijnen (Eds.), The Cultural Landscape & Heritage Paradox: Protection and Development of the Dutch Archaeological-historical Landscape and its European Dimension (115–132). Amsterdam University Press.

Kuban, D. (1984). Çağdaş Koruma, Tasarım ve Planlama İlişkilerine Kuramsal Bir Yaklaşım. Mimarlık Dergisi, 22(3–4), 3–5.

Luísa Soares, A., Azambuja, S., Marques, T., Silva, I., Azambuja, J., & Arsénio, P. (2014, September). Historic Gardens of Lisbon–A Landscape Heritage Inventory Model. In I. Martinho Da Silva, T. Portela Marques, & G. Andrade (Eds.), Proceedings of the ECLAS Conference 2014 on Landscape: A Place Of Cultivation (413–416). University of Porto School of Sciences.

Maietti, F., Piaia, E., & Turillazzi, B. (2016, March). Digital Documentation: Sustainable Strategies for Cultural Heritage Assessment and Inspection. In R.P. Borg, P. Gauci, & C.S. Staines (Eds.), Proceedings of the SBE International Conference 2016 on Europe and the Mediterranean: Towards a Sustainable Built Environment (303-308). SBE Malta: Gutenberg Press.

Mazı, F. (2009). Tarihi Çevrenin Korunmasında Sosyo-ekonomik Faktörlerin Etkisi. Mevzuat Dergisi, 17(138).

Meyer, J.W., & Rowan, B. (1977). Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. American Journal of Sociology, 83(2), 340–363.

Myers, D., Dalgity, A., Avramides, I., & Wuthrich, D. (2012, Oct.–Nov.). Arches: An Open Source GIS for the Inventory and Management of Immovable Cultural Heritage. In M. Ioannides, D. Fritsch, J. Leissner, R. Davies, F. Remondino, & R. Caffo (Eds.), Proceedings of the Progress in Cultural Heritage Preservation 4th International Conference, EuroMed 2012 (817–824). Berlin Heidelberg: Springer-Verlag.

Özbağ, D. (2010). Ulusal Dijital Kültür Mirasının Korunması ve Arşivlenmesine Yönelik Kavramsal Bir Model Önerisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özcan, K., & Koç San, D. (2011). Kültürel Miras Yönetimi: Birgi Bütünleşik Sit Alanları için Bir Model. BAÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 13(2), 97–111.

Özel, N. (2016). Müzelerde Bilginin Düzenlenmesi ve Erişime Sunulması: Ankara'daki Müzelere Yönelik Bir Araştırma. DTCF Dergisi, 56(1), 177–209.

Pereira Roders, A., & Van Oers, R. (2011). Editorial: Bridging Cultural Heritage and Sustainable Development. Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development, 1(1), 5–14.

Radhakrishnan, S. (2010). Limiting Theory: Rethinking Approaches to Cultures of Globalization. In B.S. Turner (Ed.), Routledge International Handbook of Globalization (23–41). London: Routledge.

Ritzer, G. (1993). The McDonaldization of Society. London: SAGE Publications.

Ritzer, G. (2003). Rethinking Globalization: Glocalization/Grobalization and Something/Nothing. Sociological Theory, 21(3), 193–209.

Robertson, R. (1992). Globalization: Social Theory and Global Culture. London: SAGE Publications.

Robertson, R. (1995). Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. In M. Featherstone, S. Lash, & R. Robertson (Eds.), Global Modernities (25–44). London: SAGE Publications.

Ruzana, M. (2015). History of Globalization. Annals of the "Constantin Brâncuşi" University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series, (1), 75–81.

Savran, D., Tuna, G., Macit, F., & Daş, R. (2017). Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Taşınmaz Kültür Envanterinin Hazırlanması: Kırklareli İli Örneği. DÜMF Mühendislik Dergisi, 8(1), 147–158.

Smith, L., & Campbell, G. (2017). The Tautology of "Intangible Values" and the Misrecognition of Intangible Cultural Heritage, Heritage & Society, 10(1), 26–44.

Soja, E.W. (1989). Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory. London: Verso Press.

Sürül, A., Özen, H., & Tutkun, M. (2003, Sep-Oct). ICOMOS Digital Database of the Cultural Heritage of Trabzon. In M.O. Altan (Ed.),.), Proceedings of the XIXth CIPA International Symposium 2003 on New Perspectives to Save Cultural Heritage (29-34). Antalya.

Tully, H., & Flood, B. (2016). Preparing for a Cultural Inventory in Albany, Oregon (Community Cultural Development, Sustainable City Year Reports 2016–17). Albany: University of Oregon. Erişim: http://hdl.handle.net/1794/22456

Ulusan, E. (2016). Türkiye'de Kültürel Miras Alanlarında Yönetim Planlaması Deneyimi. İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi, 7(19), 372–401.

UNESCO (1995). The Conservation of Old Cities as Part of the Cultural Heritage–Seen within the Context of Modern Urbanization. Executive Board Session: 146 EX/18, Item 5.5.6 of the provisional agenda, Paris.

Ülger, D.K., & Külcü, Ö. (2016). Dijitalleştirme Çalışmalarına Kültürel Miras Ölçeğinde Genel Bir Bakış: VEKAM Örneği. Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 2(1), 42–55.

Ünlü, T. (2009). Kentsel Dönüşüm Sürecinin Tasarlanması: Tarsus Tarihi Merkezi. Planlama Dergisi, 3–4, 145–57.

Yazıcı, H., & Şahin, S.H. (2013). CBS Yardımıyla Zamantı Çayı Havzası Ekoturizm Çekiciliklerinin Sunulması. Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi, 5(3), 33–43.

Yücel, C., & Zeren Gülersoy, N. (2006). Türkiye'de Kentsel Sit Alanlarının Planlanması için Bir Sistem Önerisi. İTÜdergisi/a: Mimarlık, Planlama, Tasarım, 5(1), 3–14.

Žarnić, R., Rajcic, V., & Moropoulou, A. (2012, Oct.–Nov.). Identity Card of Cultural Heritage: How to Collect and Organize Data. In M. Ioannides, D. Fritsch, J. Leissner, R. Davies, F. Remondino, & R. Caffo (Eds.), Proceedings of the Progress in Cultural Heritage Preservation 4th International Conference, EuroMed 2012 (340–348). Berlin Heidelberg: Springer-Verlag.

Planlama 2020;30(2):172–186 | doi: 10.14744/planlama.2020.24471

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Konut Piyasası Aktörleri Gözünden Türk Planlama Sistemi

Housing Market Actors Insights to Turkish Planning System

Elif Alkay

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, İstanbul

ÖZ

Kapsam ve uygulama olarak şehir planlama eylemi ve plan uygulama süreçleri özellikle 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren yaygın tartışmalara konu olmuştur. Tartışmaların belirli bir hedef yılı için teknokratik yaklaşımla yapılan statik yapıdaki planların hızla değişen piyasa dinamikleriyle örtüşmediği, piyasa beklentilerini ihmal ettiği, kaynak kullanımında ekonomik verimli olmadığı, toplumsal değişim ve dinamikleri dikkate almadığı başlıklarında yoğunlaştığı söylenebilir. Dolaysıyla, eleştirilerin hedefinde hiyerarşik yapıdaki düzenleyici planlama sistemi, akılcı ve kapsamlı planlama anlayışı ve teknokratik yolla plan yapım yaklaşımı vardır. Neoliberal ekonomi politikaların etkinlik kazandığı 2000'li yıllarda böylesi bir sistemin kentsel gelişme ve imar uygulamalarını etkin bir şekilde yönlendiremeyeceği görüşüyle, ilaveten, Avrupa Birliği tam üyelik müzakerelerinin ivmesiyle planlama kurumsal yapılandırmasında ve planlama mevzuatında çok boyutlu ve çok kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Bu yapılandırma sürecinin temel hedefi kentsel gelişme ve imar uygulamalarında mevcut ekonomi politikaları ve piyasa farkındalığı yüksek bir planlama sistemidir. Ancak, düzenlemeler sonunda gelinen noktada planlama sistemi hala hiyerarşik yapıda düzenleyici planlama sistemidir. Çok sayıda merkez kurumun yetki kullanımına açıktır, plan yapım süreçleri teknokratiktir ve piyasa dinamiklerini ve piyasa aktörlerini dışsal almaktadır. Bu makalenin amacı 2000'li yıllarda yapılan tüm bu düzenlemelerin sonucunda oluşan planlama sistemi ve plan uygulama süreçlerini kurumsal iktisat perspektifinden değerlendirmektir. 2016 yılının Ocak-Haziran ayları arasında, anahtar aktörler ile yapılan mülakat görüşmeleri yoluyla kurumsal yapıda ve planlama sisteminde yapılan değişikliklerin temelde gayrimenkul sektörü özelde ise konut sektörü için nasıl bir piyasa ortamı yarattığı piyasa aktörlerinin değerlendirmeleriyle aktarılmıştır. Aktörlerle yapılan mülakatlardan beliren en temel sonuçlar: hiyerarşik yapıdaki planlama sisteminin çok katmanlı bir piyasa yapısı oluşturduğu; katmanlar doğrultusunda aktörlerin çeşitlendiği ve merkez yetkili kurumların

ABSTRACT

There has been a big debate on hierarchical planning system and plan implication processes since mid-1980s. The remarking topics have arisen around the technocratic planning approach that ignores actor participation in the process, results incompetent resource use and reflects societal dynamics ineffectively on spatial plans. The necessity of reforming technocratic approach and replacing it with collaborative approach; and, pre-regulatory land use plans with spatial strategic plans has been emphasized in order to strongly directing urban development in neoliberal era. The EU integration process stimulated the reforming period and substantial changes have been made on the planning system and regulations since 2003. Although institutional structure reframed and substantial changes made in regulations, amazingly, the hierarchical planning system has protected and technocratic planning is still dominate the plan making processes. Distinctively, the planning regime is recentralized. Recentralized multi-level hierarchical system is bulky and several numbers of responsible authorities make difficult to scrutinize the operations of actors in different levels. Actors and local dynamics are external in the planning process and conventional physical plans direct the urban development primarily rather than strategic plans. The aim of this paper is to investigate the material reflections of new planning regime in Turkey in urban areas as well as in housing construction market. Methodological approach based on old institutional economics. Several interviews were done with governmental institutions, municipalities and market actors in order to reflect insights to understanding the abilities and/or inabilities and capacity of the new regime. A remarkable pattern has arisen on interviews that capable of reflecting the gaps and conflicts of the new regime. Accordingly, hierarchical system causes multi-level markets

Bu makalenin ilk versiyonu, Kent İnşaat ve Ekonomi Kongresi'nde (2–4 Mayıs 2019, Gaziantep) bildiri olarak sunulmuştur.

Geliş tarihi: 14.08.2019 Kabul tarihi: 31.03.2020
Online yayımlanma tarihi: 29.06.2020
İletişim: Elif Alkay
e-posta: alkayel@itu.edu.tr, alkayelif@gmail.com

TMMOB Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ekonomik ve politik gücü yüksek aktörlerin yaptırımlarına açık olduğu; aktörlerin plan yapım süreçlerinden dışlandıkları dolayısıyla piyasa farkındalığı olmayan statik planlar üretildiği; plan uygulama süreçlerinde müzakereci yaklaşım benimsenerek plan bütünlüğü ve kararlarının bozulduğu; politik bağlantılar kullanılarak plan kararlarının birey faydasını gözeterek değiştirildiği ve toplumsal faydanın ihmal edildiği; dolayısıyla, yapısal duruma bağlı olarak koşulları belirsiz ve aktörlerin ekonomik-politik yaptırım gücü doğrultusunda sürekli değişen, riskli ve işlem maliyetleri yüksek bir piyasa yaratıldığıdır.

Anahtar sözcükler: Konut; kurumsal iktisat; planlama sistemi; planlama-piyasa ilişkileri.

that prevent perfect information between layers; actors diversify base on layers that provide excessive opportunities to politically and/or economically strong actors particularly in higher levels; static physical plans unaware about local and market dynamics and weak in capacity in directing urban development; the balance between flexibility and changes in plan decisions is failure; the market is uncertain and risky and transaction costs are arisen.

Keywords: Housing; institutional economics; planning system; planning-market relations.

1. Giriş

Liberal ekonomi politikalarının benimsenmesiyle birlikte Türkiye'de planlamaya dayalı en etkili kurumsal yapılandırma 1985 yılında çıkarılan 3194 sayılı İmar Kanunu ile olmuştur (Tekeli, 2009). Bu yasayla, merkezin elinde olan planlama yetkisi (turizm bölgeleri ve serbest bölgeler dışında) yerel yönetimlere devredilmiştir. Yasa hiyerarşik yapıda düzenleyici planlama sistemini ve kapsamlı-rasyonel planlama yaklaşımını benimser. Planlar uygulama süreci ile bir bütündür. Planlama süreci teknokratiktir, farklı aktörlerin katılımı söz konusu değildir, Alexander (1994)'ın tanımıyla, Oklidyen planlama anlayışının ürünü olan arazi kullanış planları hedeflenir. Aktörleri dışsal alan bu planlarda kaynak akışları yerel yönetimler tarafından belirlenir; sosyal ve ekonomik politikalar ile doğal kaynak ve çevre değerlerini merkezine alan bütünlüklü kentsel büyüme politikalarından ziyade özel mülkiyet üstünde, kamu eliyle, toplam arsa sunusunun artırılması öncelikli hedeftir.

Yıllar içinde, planlama uygulamalarına dayanan gözlem ve deneyimler, yukarıda genel hatlarıyla özetlenen bu sistemin kentsel dinamiklerin belirlediği taleplere çözüm üretebilecek stratejik planlama araçlarından yoksun olduğu argümanını kuvvetlendirmiştir. Yıllar sonrasını dikte eden statik çözümlerin ötesine geçilerek, eylemler ve müdahaleler için hedef alanda ve zamanında çözüm üretilebilecek bir planlama sistemine gerek vardır. Aynı zamanda yeni planlama sistemi hem Avrupa Birliği uyum süreciyle (SPO, 2003; Yıldız & Çıracı, 2006; Sert, 2012) hem de 2001 ekonomik krizi sonrası uygulamaya konan neoliberal ekonomi politikalarıyla yapısal olarak uyumlu olmalıdır. Planlamanın içerik ve işlevine dönük piyasa temelli bu gözlem, tartışma ve beklentiler doğrultusunda, 2004 yılından itibaren mevcut yasa ve yönetmeliklerde çok kapsamlı ve çok sayıda değişikliğe gidilmiştir. 644 sayılı KHK ile (RG. 27984, 2011) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulması ve Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (RG. 29030, 2014) ile tamamlanmış olduğunu kabul edebileceğimiz bu süreç bugün kentsel ve kırsal alanlarda imar faaliyetlerinin nasıl yürütüleceğini belirler durumdadır. Uzun bir sürece yayılan çok sayıdaki düzenlemenin temel hedefi, yasama erki tarafından bu şekilde açıkça belirtilmemiş olsa da, neoliberal ekonomi politikaları doğrultusunda biçimlenen piyasa mekanizmasını dikkate alan, piyasa farkındalığı yüksek plan ve plan uygulamalarını hedefleyen, planlama sistem ve uygulamalarından kaynaklanan işlem maliyetlerini en azda tutan bir planlama sisteminin oluşturulması olarak yorumlanabilir.

Kurumlar toplumun ivmesiyle sosyal ve politik bağlamda inşa edilen yapılardır ve işleyişe yönelik kural ve normları belirlerler. Mekânsal planlamaya yönelik mevzuat bu tür bir kurumsallaşma sürecinin ürünüdür ve potansiyel olarak yerel ölçekte mekâna dönük uygulamaların kural, standart ve normlarını belirler (Buitelaar, 2011). Yasalarla gelen kurallar ve normlar, özellikle, imar ve inşaat eylemlerine dönük karar alma süreçleri için bir standart getirdiklerinden ilgili tüm aktörler için koşulları belirli kurumsal hareket alanları, ya da diğer bir deyişle *piyasalar* oluştururlar. Bu belirlilik durumun aksi hali karmaşık bir yasal sistem ve/veya sürece çok sayıda müdahale demektir (Buitelaar vd., 2013). Hodgson (1988)'a göre piyasa "*bir dizi toplumsal kurumun belirli bir ürünün belirli bir biçimde ve yaygın olarak el değiştirmesine zemin hazırladığı, bu işlemin gerçekleştirildiği bir yapı*"dır. Hodgson'ın kurumsal iktisat yaklaşımı doğrultusunda yaptığı bu tanıma göre, mekânsal planlama hedefiyle oluşturulan kurumsal düzenlemeler, mekânsal planların ve bunların materyal karşılığı piyasa düzeninin de temel belirleyicisidir. Planlama kurumsal yapısı ve uzantısında elde edilen planlarla mülkiyet haklarının el değiştirmesi ve/veya mülkiyeti belirli bir toprak parçasının kullanışının değiştirilmesi bir dizi yasal mekanizmayla yürütülmektedir.

Kurumlar ve yasaların belirlediği bu kurumsal piyasa (değişim) ortamında aktörler çok çeşitlidir. Kurumlar ve yasalar sadece piyasa düzenini belirlemekle kalmaz aynı zamanda çok sayıdaki aktörün bu düzende nasıl hareket edeceklerini de belirler. Önemli olan, bu kurumsal düzenin bir yandan toplumun önceliklerini, toplumsal faydayı ve çevresel varlıkları ve değerleri gözeterek, diğer yandan da piyasa aktörlerinin temel beklentilerinin farkında olarak geniş bir arakesite çözüm üretebilmesidir. Bir diğer önemli konu da kurumsal yapılandırmayla gelen merkez politikaların yerel yönetimlerin beklentilerine karşılık verip veremediği, uyumluluk gösterip göstermediğidir. Buitelaar (2011)'e göre merkez politikalarının belirlediği kurum-

sal yapılandırma hem yereldeki hukuki belirlilik beklentisiyle uyumlu olmalı hem de yerele özgü enformel kurumları dışlamamalıdır. Enformel kurumlar gelenek, görenek ve alışkanlıklar doğrultusunda yereldeki işleyişe yön verirler ve aktörler tarafından kuvvetle sahiplenilirler. Bu yapıyı anlamak, yeni kurumsal yapılandırmanın enformel kurumlarla rekabet eden ya da onları ikame eden değil, enformel kurumları tamamlayıcı gören içermeci bir yaklaşımla oluşturulmasında; dolayısıyla, yeni yapının yerel düzeydeki uygulamalarda kurumsallaşabilmesinde önemli olacaktır.

Özetlenen kavramsal açıklamalar doğrultusunda bu çalışmanın amacı piyasa farkındalığı yüksek planlama hedefiyle yapılandırılan yeni planlama sisteminin belirtilen hedefi gerçekleştirme kabiliyetinin kurumsal iktisat yaklaşımıyla incelenmesidir. Bu inceleme hem kavramsal tartışmalar bağlamında hem de kurumsal yapılandırmanın uzantısında oluşan kurumsal alan, diğer bir deyişle *piyasa*, ve bu kurumsal alanda, *piyasada*, uygulamayı yürüten kurumlar bağlamında yapılmıştır. Yeni planlama sisteminin yapısal analizi geniş bir doküman taramasına dayanırken, uygulamadaki karşılığı devletin merkez kurumları, yerel yönetimler, konut inşaat sektörünün önde gelen aktörleri ile mülakatlar yoluyla ortaya konmuştur. Mülakat yapılan aktörler planlama-piyasa arakesitinde farklı yetki, sorumluluk ve beklenti ile eylemde bulunan aktörlerdir. 3'ü merkez kurum olmak üzere 4 büyük şehir belediyesi, 1 il belediyesi, 7 inşaat şirketi ve 1 uluslararası gayrimenkul değerleme şirketi ile yapılan derinlemesine mülakatlar yoluyla yeni planlama sisteminin yarattığı piyasa ortamı ve piyasa ortamındaki işleyişe dönük problemler ortaya konmuş ve tartışılmıştır.

Belirtilen amaca göre makale 5 bölümden oluşmaktadır. Girişi takip eden ikinci bölümde planlama ve piyasa ilişkileri kavramsal çerçeveden ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm 2000 sonrası yapılan düzenlemeler ile planlama sisteminde gelinen son halin kavramsal çerçeve bağlamında ortaya konduğu bölümdür. Dördüncü bölüm, yetkili kurumlar ve piyasa aktörlerinin mevcut planlama sistemi, planlar ve plan uygulama süreçlerine bakışının yansıtıldığı araştırma bulgularına dayanmaktadır. Son bölüm genel değerlendirme bölümüdür.

2. Kavramsal Çerçeve: Planlama ve Piyasa İlişkileri

Healey (1992)'e göre 1980'leri belirleyen tartışma konusu planlama-piyasa karşıtlığıdır ve bu konu tanımlandığı kadar basit değildir. Bu, planlama müdahaleleriyle piyasa işleyişi arasındaki ilişki ve etkileşimi detaylı analiz etmeyi ve analiz sonuçları üstünde temellenen çözüm önerileri geliştirmeyi gerektiren çok kapsamlı ve çok boyutlu bir konudur (Healey, 1992). Destekler şekilde Alexander (1992) da konvansiyonel yaklaşımın planlama ve piyasa arasındaki karşıtlığı açıklamaya odaklandığını, ancak, bunun gerçeği yansıtmaktan uzak olduğunu vurgulamıştır. Planlama piyasanın tamamlayıcısı değil kurumlar ve kurumlar arası hiyerarşik sistemin yarattığı bir durumdur. Esas olan, planlama ve bu hiyerarşik sistem arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarmaktır (Alexander, 1992). Bu iki görüşle birlikte devlet-piyasa ilişkilerinin analizi pek çok araştırmacının gündemine girmiştir. Bu araştırmalarda, piyasacı planlama yaklaşımı eleştirilirken, piyasa farkındalığı yüksek, hem gelişme ekonomisiyle hem de sürdürülebilir kaynak kullanışıyla entegrasyonu sağlanmış, sosyal politikaları önceleyen bir planlama yaklaşımının (Rydin, 2011) ve bu yaklaşım üstüne oturmuş stratejik piyasa yönetiminin nasıl olabileceği yaygın tartışma zemini bulmuştur.

Kentsel alanın inşasında özel sektörün etkinliğinin artmasına paralel olarak mekânın sadece arazi kullanış planları ile yönlendirilemeyeceği, yatırım planları ve toplumsal beklentilerle entegrasyonu sağlanmış ve iyi mekânlar hedefli stratejiler ile birleştirilmiş bir planlama anlayışının öne çıkarılması gerektiği görüşü bu tartışmaların temelini oluşturur. Planlama artık katı güdüm ve kontrol altında bir mekânsal planlama değil, amaçlanan mekânsal ve toplumsal gelişmeyi gerçekleştirebilmek hedefiyle tüm paydaşlarla birlikte öğrenilen bir süreçtir. Böylesi bir yaklaşımda planlar arazi ve emlak piyasasına bir müdahale aracı olarak görülmekten çok ne şekilde yapılanacağı toplum tarafından belirlenmiş yatırım alanları yaratan araçlar olarak görülmektedir. Dolayısıyla, planlar hem aktörleri hem de aktörlerin yetki ve sorumlulukları bağlamında ne şekilde hareket edeceğini belirleyen bir piyasa ortamı yaratırlar (Adams ve Tiesdell, 2010).

Williamson (1998), sosyal normlar, gelenekler, kurumsal değişim ilişkileri ve bilgi ağları ile açıklayıp sosyal olarak inşa edilen bir yapı olarak kabul ettiği piyasayı verili bir düzen olarak alır ve bu düzen içinde bireylerin hiyerarşik bir yapı oluşturduğunu belirtir. Hodgson (2001)'a göre de piyasalar, en başından itibaren, kurumlardan bağımsız değillerdir. Kurumları anlamadan sosyal ve kültürel mekânı anlamak mümkün olmadığı gibi bireyleri çevreleyen sosyal ve kültürel mekânı anlamadan kurumların nasıl oluştuğunu, biçimlendiğini ve etkileştiklerini anlamak da mümkün değildir. Dolayısıyla nedensellik ilişkisi yukarıdan-aşağı ve aşağıdan–yukarı bir yapısallık gösterir. Kurumlar, getirdikleri yaygın sosyal kurallar ve normlar yoluyla birey davranışlarını belirler, sınırlarını çizer ve toplumun tüm bireyleri için tahmin edilebilir ve tutarlı bir davranışlar ortamı yaratılmasını sağlarlar. Hodgson (2006)'a göre bu tanımın temel tartışma konusu kurumla birlikte tanımlanan kuralların anlam, içerik ve uygulamalarının esnetilebilir olup olmadığıdır. Çünkü amaçları doğrultusunda hareket eden bireyler kurumlar ve kuralların kendi amaç ve beklentileri doğrultusunda yeniden yapılandırılmasını ya da esnetilmesini bekleyebilirler.

Hodgson (1988)'ın kurumsal perspektiften yaptığı piyasa tanımını doğrultusunda planlar "*kurumsal işleyişin ürünüdür ve*

çok aktörlü bir piyasanın işleyiş biçiminin temel belirleyicisidir". Planların yarattığı ekonomik işleme konu olan piyasa yapısı üç temel ekonomik yaklaşımla incelenmektedir: neoklasik ekonomi, refah ekonomileri ve yeni kurumsal iktisat (Adams ve Tiesdell, 2010; Adams et al., 2005). En genel haliyle, neoklasik yaklaşımda temel olarak planlar yoluyla kentsel gelişme için ne büyüklükte arazi sunusu yapıldığına; refah ekonomileri yaklaşımında piyasa başarısızlıklarının üstesinden gelmek üzere planlama politikalarının nasıl araçsallaştırıldığına; yeni kurumsal iktisat yaklaşımı ile piyasada işlem maliyetlerinin nasıl azaltılabileceğine odaklanılmaktadır (Adams et al., 2005).

Neoklasik yaklaşım, yapısı gereği, piyasa aktörlerinin tam bilgiye sahip olduğu ve piyasada tam rekabet koşullarının bulunduğu varsayımlarına dayanır. Bu varsayımlar altında piyasanın denge durumuna ulaşacağını ve piyasa aktörlerinin faydalarını maksimize etmek üzere en rasyonel kararı verebileceklerini savunur. Oysa, planlama perspektifinden bakıldığında, planlar yoluyla yaratılan piyasada tam bilgilendirmenin mümkün olmadığı, sınırlı bilgi nedeniyle bireylerin akılcı değil fırsatçı davranabileceği ve mekan etkisi –kentsel gelişme ve özellikle de konut gelişimi için arsa sunusunun büyüklüğü, mekânsal dağılımı ve alt piyasaların bulunması (Ball, 2006; Adams et al., 2005)- nedeniyle piyasanın denge durumundan uzak olduğu çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur (Buitelaar, 2007; Adams et al., 2005). Kamu yararından ziyade birey yararını hedefleyen ve ideal kaynak kullanımından uzak olan neoklasik yaklaşıma refah ekonomileri perspektifinden bakıldığında piyasa daima verimsizlik ile sonuçlanacaktır. Kurumsal iktisat perspektifinden bakıldığında ise, doğru kurgulanmış bir kurumsal yapı ve yönetim anlayışıyla kaynak dağıtımındaki başarısızlıkları ya da ideal olmayan durumu aşmak mümkündür (Buitelaar, 2007; Adams et al., 2005).

Piyasalarda neoklasik yaklaşımın varsaydığı şekilde tam rekabet koşulları sağlanamadığından, kaynakların optimum dağılımı ve verimlilik sağlanamaz. Böylesi bir verimsizlik durumu devletin piyasaya müdahalesinin temel gerekçesidir (Buitelaar, 2003). Teorik olarak, planlama serbest piyasa sisteminin yarattığı kaçınılmaz negatif dışsallıkları azaltmak ve pozitif dışsallıkları artırmak hedefiyle arazi kullanışına dönük politika ve kararlar geliştirdiği sürece hem sosyal maliyetleri hem de kayıp maliyetlerini azaltacaktır (Alexander, 1981). Bu bağlamda, refah ekonomileri, piyasa verimliliğinin artırılması hedefiyle planlar yoluyla plansız (serbest) piyasaya yapılmış müdahaleleri analizin merkezine alır (Alexander, 2001; Buitelaar, 2007; Adams et al., 2005). Dolayısıyla bu bir karmaşık ilişkiler ağı ve ekonomik verimsizliği aşmak üzere kurgulanmış politikalar bütünü analizidir. Ancak, kurumsal iktisat perspektifinden bakıldığında, değişimin kurallarının belirlendiği piyasa zaten devlet eliyle yaratılmıştır ve ekonomik verimsizlik sadece piyasadan değil devlet müdahalelerinden de kaynaklanmaktadır. Bu değişimde devletin kendisi de bir aktördür. Ayrıca, piyasanın kendi iç dinamikleriyle denge durumuna gelmesi ve kaynak dağılımında verimliliğin sağlanması nasıl zorsa, bunun devlet müdahaleleriyle gerçekleşeceğinin de garantisi yoktur. Webster (1998)'dan aktaran Buitelaar (2003)'a göre bunun nedeni refah ekonomileri yaklaşımının kamu politikaları perspektifinden temel eksikliklerinin olmasıdır: öncelikle, kurumların, işlem maliyetlerinin, süreç verimliliğinin ve kamu politikalarının faydalarının ölçümü problemlidir, ayrıca, politikacıların öncelikli gündemleri olduğu ihmal edilmektedir. Planlama perspektifinden özetleyecek olursak, planlama-piyasa karşıtlığı gibi doğrusal bir tanımlamayla yapıyı anlamak mümkün değildir (Buitelaar, 2003, 2007; Healey, 1992, Alexander, 1992).

Yeni kurumsal iktisat yaklaşıma göre hiçbir piyasa, kurallar ve koşullar belirlenmeksizin, piyasadaki değişimi kendiliğinden ve düzgün bir biçimde gerçekleştiremez. Bu bağlamda devlet tüm piyasalar için değişimin kurallarını belirleyen ve uygulanması için zorlayandır (Buitelaar, 2003). Yeni kurumsal iktisat politik, hukuki ya da sosyal olmak üzere tüm kurumları verili bir çevre içinde birey davranışları ve bu davranışların doğurduğu sonuçlara referansla açıklar. Yeni kurumsal iktisat yaklaşımı doğrultusunda planlamanın, mülkiyet haklarının kesin ve net tanımlanması yoluyla koşulları belirli, riskin ve zayıflıkların düşük olduğu kurumsal yapıda bir piyasa yarattığı kabul edilir. Ancak, Hodgson (2006)'ın belirttiği gibi birey davranışları ve seçimleri karşısında kuralların ve normların esnetilebilmesi bu kurumsal yapıdaki piyasanın sürekli belirlilik ortamı yaratmasına engel olabilir hatta kurumların tutumları belirsizliğin sürekliliği ile sonuçlanabilir. Yeni kurumsal iktisattan farklı olarak, kurumsal iktisat sadece formel kurumları ve onlar uzantısındaki yasa ve düzenlemeleri değil aynı zamanda kurumların nasıl yapılandırıldığını, enformel kurumları ve aktörlerin davranışlarını içinde bulunduğu tarihsel, kültürel ve ekonomik durum ve yerel özellikler bağlamında ele alır (Coase, 1960; Buitelaar, 2003, 2007; Adams et al., 2005). Sadece kurumsal düzenlemelerin değil, kurumsal çevrenin, diğer bir deyişle, yasaların, sosyal ve politik durumun da piyasa yapısının şekillenmesinde etkili olduğunu belirtir. Bu nedenle, kurumsal iktisata göre, kurumsal düzenlemelerle yaratılan piyasa çok düzlemli, çok katmanlı, ağ ilişkileri ve aktörlerin farklılaşıp çelişebilen beklentileri nedeniyle karmaşık ve koordinasyonu zor bir piyasa yapısıdır. Bu durumun arazi kullanışı açısından anlamı hem arazideki işleve bağlı kullanım hem de kullanım hakkı değişikliklerine dönük kararların koordinasyonun zor ancak zorunlu olduğudur. Bu koordinasyonun başarılması hali Hodgson (2006)'ın endişesini geçersiz kılacaktır.

Kurumsal iktisat ekonomik hayatta kurumların önemini vurgulamanın yanında üstlendikleri rolü ve nasıl değişim gösterdiklerini de mercek altına alır. Üstlendikleri rol özellikle önemlidir çünkü kurumsal iktisada göre kurumlar bireylerin

alışkanlıkları, davranışları ve tercihleri üstünde önemli etiklere sahiptirler. Neoklasik ekonomik teori ve yeni kurumsal iktisattan farklı olarak, kurumsal iktisatın analiz yapıtaşı birey değil bir ağ yapısı içinde birbirleriyle etkileşim içinde olan, aynı zamanda da kendi kendini geliştirme kabiliyetine sahip kurumlardır. Bu yapıda bireyler bir taraftan kurumları yapılandırır ve değiştirirken diğer yandan da kurumlar bireyleri biçimlendirir ve sınırlandır (Hodgson, 2000). Hodgson (2001) kurumsal iktisat ve yeni kurumsal iktisat arasındaki yapısal farkın doğrusal açıklanamayacağını belirtse de en temel farkın bu çerçevede oluştuğunu belirtebiliriz. Bu ayrıca, her iki yaklaşımın, piyasanın konumu ve rolü gibi politika kurgusunu belirleyen temel sorulara bakış açısını da farklılaştırmaktadır.

Kurumsal iktisat doğrultusunda herhangi bir planlama yaklaşımını analiz etmek üzere Lai (1994) şu soruyu sormuştur: "*neden kullanışları belirleyen ve gelişmeyi belirli sınırlar içinde tutan kurumsal bir arazi kullanışı istenir*?" Bu soruya cevap ilk olarak planlamanın geniş tanımı içinde ve yarattığı negatif ve pozitif dışsallıklar bağlamında verilebilir. Bir parsel üstünde herhangi bir izin almaya gerek olmaksızın bireylerin kendi inisiyatifleri doğrultusunda karar vermeleri hem mekânda gelişigüzel gelişmelere hem de uzun dönemde yüksek toplumsal maliyete neden olacaktır (Alexander, 2001; Rydin, 2011). Oysa planlar, devlet yoluyla arazi piyasasına müdahaledir ve bir parsel üstündeki niteliksel ve niceliksel gelişmeyi mülk sahiplerinin inisiyatifinden çıkararak kendi politikaları doğrultusunda karara bağlarlar. Ayrıca, planlama yoluyla yerel kaynakların etkin ve sürdürülebilir kullanımı sağlanabileceği gibi, çevre kirliliği gibi negatif dışsallıklardan ya da uyumsuz arazi kullanışlarının bir araya gelmesinin yarattığı olumsuzluklardan da kurtulunabilir. Birbiriyle uyumlu arazi kullanışlarının entegrasyonu sağlanarak kaynak kullanımında verimlilik artırılabilir, yerel ekonomik gelişmeye katkıda bulunulabilir, özel sektör tarafından sağlanması olanaklı olmayan kamu alanları planlama yoluyla elde edilebilir (Rydin, 2011; Rydin, 2013).

Kavramsal olarak, ekonomik verimliliği yüksek planlar yapabilmek için, plancıların ve planların rolü kurumsal düzenlemelerle artırılabilir. Mekânsal planlama sürecine paydaşların katılımını sağlayacak yasal yapılandırma da gözden kaçırılmamalıdır. Paydaşların katılımı piyasanın eylem ve beklentilerinin mevcut dinamikler ve beklentiler çerçevesinde planlarla entegrasyonunda kilit rol oynayacaktır. Bu katılımın nasıl olacağı, katılım süreçlerinin planlara nasıl yansıtılacağı kurumsal düzenlemeler yanı sıra planlama pratiği ve toplumsal normlar ve alışkanlıklarla da belirlenecektir. Paydaşların katılımı yoluyla hem yerel dinamiklerin yarattığı piyasa beklentilerinin anlaşılması sağlanabilir hem de çevre duyarlı, yerel kaynak kullanışlarını önceleyen, kenti salt ekonomik işlev alanlarıyla değil kamu yararı öncelikli diğer tüm kentsel işlev alanlarıyla birlikte ele alan, böylelikle, farklı paydaşların farklı form ve eylem biçimlerinin işlevsel ve mekânsal biçimlenmeye yansımasının sağlandığı, uzlaşmacı bir plan geliştirilebilir. Takım çalışmalarıyla, paydaşların farklı ve belki çelişen beklentilerini müzakere ve uzlaşma yoluyla çözüme ulaştırarak herkes için daha yaşanabilir ve paydaşların güçleri doğrultusunda öne çıkarılmadığı ya da dışlanmadığı, toplumcu ve faydası yine toplumun tüm katmanlarınca paylaşılan bir plan geliştirilebilir. Alternatif gelişme stratejileri ile ekonomik ve finansal araçlar stratejik piyasa yönetimi anlayışıyla tartışılarak ortak toplumsal fayda çerçevesinde piyasanın şekillendirilmesi, regüle edilmesi ve stimüle edilmesi planlar yoluyla sağlanabilir (Lai, 1994; Alexander, 2001; Rydin, 2013).

İkinci cevap ise Coasian işlem maliyetleri yaklaşımına dayanır. Coasian işlem maliyetleri yaklaşımına göre kullanım hakkı ya da mülkiyet hakları transferinin hangi koşullarda gerçekleşeceğini kurumsal bir yaklaşımla üretilmiş arazi kullanış planları belirler. Ancak böylelikle yerel piyasalar ekonomik etkinliği ve verimi yüksek piyasalar olabilirler (Alexander, 2001; Buitelaar, 2007). Coase (1937)'dan aktarımla Buitelaar (2007) işlem maliyetlerinde kritik unsurun belirsizlik olduğunu belirtir. Belirsizliğin kaynağı eksik ve/veya asimetrik bilgilendirmedir ve bir aktörü diğer aktörlere göre dezavantajlı duruma getirir. Ayrıca, eksik ve/veya asimetrik bilgilendirme fırsatçılık ve manipülasyona olanak verir ki işlem maliyetlerine etkisi çok yüksektir. Esas soru kurumsal düzenlemeler ve kurumsal çevrenin belirlediği bu yapıda piyasada işlem maliyetlerinin nasıl oluştuğu, ne düzeyde olduğu ve piyasaya nasıl etkidiğidir (Buitelaar, 2007; Ball, 2006). Kurumsal iktisat çerçevesinden sorgulandığında bu durum planlama yoluyla yaratılan piyasalarda toplum etkisinin ne oranda olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Burada toplum etkisini ekonomik ve politik yaptırım güçleri doğrultusunda piyasaya yön verme kapasitesi yüksek piyasa aktörleri bağlamında almak gerekir. Adams ve Tiesdell (2010)'e göre piyasalar gerçekte salt planlama yoluyla değil bu aktörlerin de etkisiyle oluşmuştur. Molotch (1976)'un vurguladığı gibi, kentsel alanda inşaata dayalı dayalı ekonomik büyüme modeli kaçınılmaz olarak kamu ile ekonomik ve politik gücü yüksek özel sektör aktörleri arasında bir büyüme ittifakı kurulmasına neden olacak ve bu ittifak piyasa biçimlenmesi üstünde belirleyici rol oynayacaktır. Aktörler yanı sıra yerel dinamiklerin etkisi de kuvvetlidir. Diğer bir deyişle, kurumsal yapılandırma ve yasal düzenlemeler planlama eylemi için neyin yapılabilir neyin yapılamaz olduğunu tanımlıyor olsa da yerel dinamikler ve aktör ağ ilişkileri planlama eylemine etki ederek yerel bağlamda kendine özgü bir piyasa düzeni yaratabilir. Dolayısıyla, koşulları belirli, işlem maliyetleri öngörülebilir ve görece düşük piyasa koşulları yerini koşulların sürekli değiştiği, belirsizliğin ve işlem maliyetlerinin yüksek olduğu piyasa koşullarına bırakabilir.

Buitelaar (2003, 2007) hiyerarşik yapının yüksek belirsizlik ortamı için en açıklayıcı örnek olduğunu belirtir. Hiyerarşik düzen yapısı gereği komplekstir ve kompleks yapılar bir

eylemin yaratacağı etkinin sonuçları bakımından belirsizliği artıran yapılardır. Aktörler arası ilişkilerin dâhil olmasıyla hiyerarşik yapının yarattığı belirsizlik daha da artacaktır. Çünkü yatay, uzlaşmaya dayalı ve kendi kendini koordine etme eğilimindeki aktörler arası ilişkiler ile hiyerarşik düzenin dikey emir-kontrol mekanizması yapısal olarak uyumsuzdur. Planlama perspektifinden değerlendirildiğinde, hiyerarşik yapıdaki bir planlama sisteminde, farklı kurumlar aynı alan üstünde birden fazla işlem gerçekleşebilir. Hiyerarşide üst konumda bulunan bir kurumun alacağı kararlar bir alt kademede bulunan kurumu sınırlandırmanın ötesinde kurumun aldığı kararlarla çelişebilir. Belli bir arazi parçası üstünde işlev, mülkiyet ve kullanım hakkını değiştirebilen bu hedef odaklı kararlar hem karar vericiler hem aktörler için belirleyici olmasına rağmen yatayda ağ ilişkilerine sahip ve talepleri koşullara bağlı olarak beliren aktörleri güçleri doğrultusunda hiyerarşik katmanlara dâhil etmektedir. Bu durumun doğal sonucu: hiyerarşik katmanlar arasında sınırlı ve asimetrik bilgi akışı ve bunun doğurduğu haksız rekabet koşullarına dayalı bir piyasa ortamı ve mekânsal planlamayla mülkiyet hakları dağılımı arasında gerilimdir.

Özet olarak, piyasalar sadece kurumsal olarak değil aynı zamanda sosyal olarak inşa edilen yapılardır. Kurumlar ve kurumlar uzantısında gelen yasalar, normlar yanı sıra alışkanlıklar ve gelenekler gibi enformel kurumlar da bu yapının oluşumunda etkilidir; aktör davranışlarını doğrudan etkiler ve aktör davranışlarından doğrudan etkilenirler. Kurumsal düzenlemelerle piyasada aktörlerin ne şekilde davranabileceklerinin çerçevesi çizilip koşulları belirlenirken, kurumsal çevre ile sosyal ve politik yapı bağlamında ekonomik aktivitenin hangi koşullar altında gerçekleşeceği saptanmış olur. Planlama eylemi bakımından ele alındığında; planlar tüm aktörler için bir kullanım hakları rejimi yaratır. Teknik olarak kararları formüle edilmiş bir planda bu rejimin nasıl inşa edileceğinin kuralları belirlidir. Bu kurallarda herhangi bir değişiklik olmadığı sürece belirli ve riski düşük bir ekonomik eylem alanı (piyasa) yaratılır. Burada önemli olan konu plan kararlarında, kararların oluşumunda belirleyici olan yasa ve kurallarda netliğin olması ve uygulamada tutarlılığın sağlanmasıdır. Kararlarda bulanıklık ya da değişiklik yerel yönetimlerin formel prosedürün ve mevcut rejimin dışına çıkabilmesi demektir. Rejimden sapmanın büyüklüğü piyasadaki belirsizliğin büyüklüğü, bulanıklığın derinliği anlamına gelir. Bu nedenle, esneklik ve belirlilik arasındaki denge önemlidir. Bir diğer önemli konu da yaratılan piyasa ortamında, diğer bir deyişle kullanım haklarına bağlı oluşturulan rejimde, ekonomik aktörler ile uygulayıcılar yani yerel yönetimler arasındaki ilişkinin ne şekilde tesis edildiğidir. İşlem maliyetlerinin oluşumunda hangi güç gruplarının etkisi olduğu; oluşan maliyetin kim(ler) tarafından yüklenileceği de önemli bir konudur. İzleyen bölümlerde, Türk planlama sisteminin materyal karşılığı olan piyasa düzeni bu bölümde çizilen kavramsal çerçeve bağlamında değerlendirilirken, piyasa ile kurduğu etkileşim ve yarattığı sonuçlar aktör mülakatlarına dayanmaktadır.

3. Türk Planlama Sisteminin Kavramsal Çerçeve Bağlamında Değerlendirilmesi

Mekânsal planlar kentsel gelişmenin yön, içerik ve formunun temel belirleyicisidir. Gelişmenin mekânsal yönü, mekânsal içeriği arazi kullanış planları ile ortaya konur. Alexander (1994)'ın tanımıyla Oklidyen planlama anlayışının ürünü olan arazi kullanış planları, kentsel gelişmeyi fiziki boyuta indirgeyerek yerel formdaki sosyo-ekonomik dinamikleri, sosyal-kültürel-fiziksel-kurumsal yapılar arasındaki ilişki ve etkileşimleri ihmal ettiği, sadece öngörülen süre dilimi sonundaki arazi kullanış yapısını göstermeyi hedeflediği gerekçeleriyle eleştirilegelmektedir. Özellikle, neoliberal ekonomi politikaları ve beraberinde gelen kurumsal düzenlemeler mekana farklı bir anlam yükleyince bu eleştiriler yoğunluk kazanmış ve planlama olgusal ve yapısal olarak tartışmaya açılmıştır. Arazi kullanışını hedefleyen planlama anlayışının ötesine geçilerek yeni planlama anlayışında normatif, yenilikçi, politik, kapsayıcı ve sosyal öğrenme üstüne oturan bir anlayışın benimsenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak bu kavramlar etrafında biçimlenen bir planlama anlayışıyla bilginin eylemle birleşebileceği savunulmuştur. Böylelikle, hedef alanda bütüne ilişkin eylem alternatifleri bütünlüklü ve anlamlı analizler yapılarak değerlendirilebilecek ve ilgili aktörler sürece dâhil edilebilecektir. Daha da önemlisi yıllar sonrasını projekte eden ve dikte eden çözümlerin ötesine geçilerek belirlenen amaçlar ve yapısal çerçeve doğrultusunda yapılacak eylemler ve müdahaleler için yerinde ve zamanında süreç reçeteleri üretilebilecek, stratejik süreç yönetimi yapılabilecektir (Healey, 1997; Rydin, 2011).

Belirtilen bu yeni içerik ve kapsamıyla planlar, sosyo-ekonomik ve fiziki mekâna dair karmaşık problemlerin çözümünde kullanılacak kaynakların ve rol alacak aktörlerin -profesyoneller, girişimciler, yatırımcılar, arazi sahipleri gibi- kurumsal bağlamda geliştirilen mekânsal stratejiler ile belirlendiği bir yapıya bürünmüşlerdir (Alexander, 1981). Mekânsal planların bu yeni çok boyutlu ve çok kapsamlı tanımı kurumsal iktisat bakış açısıyla değerlendirildiğinde çok önemli üç işlevi yerine getirdikleri görülmektedir. Mekânsal planlar bu yeni içerik ve işlevleriyle imar eylemleri için piyasayı biçimlendirme, düzenleme ve işleyişi hızlandırma kabiliyetine sahiptir (Adams, Watkins, 2014). Mekânsal stratejiler doğrultusunda hazırlanan arazi kullanış planları kentsel gelişmeyi kontrol altına alan, sınırlayan ve mülkiyet hakları üstünde kullanımı belirleyen kararları tanımlayarak hem piyasayı biçimler hem de işleyiş düzenini belirlerler. Piyasa akışlarını hızlandırmaya yönelik kamulaştırma ya da arazi geliştirme süreçlerinde devlet destekleri gibi politikalar ise piyasanın işleyişinin nasıl hızlandırılacağını belirler. Planların hazırlanması esnasında bu üç etki (piyasanın biçimlendirilmesi, piyasanın düzenlenmesi ve işleyişi hızlandırma) kavramsal

olarak plan içeriğini belirlemese de piyasa aktörleri üstünde doğrudan ve dolaylı etkileri vardır ve esasında imar eyleminin gerçekleşeceği piyasa yapısal düzenini oluştururlar (Adams et al., 2016). Özet olarak, anlaşılmaktadır ki mekânsal planlar sadece kentsel gelişme yön, içerik ve formunu gösteren fiziki belgeler değildir. Planlar kentsel gelişme, içerik ve formunun nasıl bir piyasa düzeni içinde ve hangi kurum ve yetkililerce gerçekleşeceğini karara bağlayan belgelerdir (Alexander, 1992; Adams ve Tiesdell, 2010).

Alexander (1992), kurumsal düzenlemenin planlamanın kaçınılmaz bir parçası olduğunu belirtir. Kaynak akışları, kaynak akışlarında yerel özellikler ile yapısal içerikler, rol alacak aktörler, aktörlerin üstlenecekleri roller, sürece ne şekilde ve ne oranda müdahil olacakları, devlet yönetiminin bu süreçteki gücü ve kapasitesi, işbirliği çerçeveleri vb., ekonomik ve politik konjonktüre göre kurumsal yapıda yapılan düzenlemeler ile belirlenir (Alexander, 2014). Neoliberal ekonomi politikalarının benimsenmesiyle birlikte Türkiye'de planlamaya dayalı en etkili yapılandırma 1980'li yılların ilk yarısında yapılmıştır (Tekeli, 2009). Bunu, 2001 ekonomik krizi sonrasında yürütülen ekonomik yapısal uyum süreciyle birlikte başlamış ve günümüze dek devam edegelmiş süreç izler. Her iki dönemin ortak özelliği devletin kentsel mekânın yeniden üretilmesinde etkin rol alması, sürece müdahil olacak ve kaynak akışlarını yönlendirecek diğer aktörleri tanımlaması ve tüm bu yeniden yapılandırma sürecini kentsel imar-inşaat faaliyetlerinin büyümesine ivme kazandıracak şekilde formüle etmesidir.

Birinci dönemin en önemli yapısal dönüşümü 1985 tarihli 3194 sayılı İmar Kanunu'dur. Bu kanun ile daha önceden tümüyle merkezi yönetimin elinde olan planlama yetkileri belediyelere devredilmiştir. Planlama sistemi ölçek, ölçeğe bağlı içerik bakımından hiyerarşik bir yapıda tanımlanmış ve bu yapı içinde belediye sınırları içindeki yerlerin nazım ve uygulama imar planlarını yapma ya da yaptırma yetkisi tamamen yerel yönetimlere devredilmiştir. Birinci dönem, planlama kurumsal yapısının bir bütün olarak yeniden yapılandırıldığı, planlama yetkisinin (turizm bölgeleri ve serbest bölgeler dışında) yerel yönetimlere devredildiği, tanımlanan hiyerarşik yapısı içinde planlamaya uzun dönemli tahminler çerçevesinde mekânı kullanma ve modelleme (zoning) konusunda etkin rol verildiği dönemdir. Bu dönemde düzenleyici-belirleyici plan anlayışı hakimdir ve planlar uygulama süreci ile bir bütündür. İkinci dönem yapısal dönüşüm süreci birinci döneme göre çok daha karmaşıktır. Birbirini takip eden oldukça karmaşık ve bütünleşik olmayan kanunlar, kanunlarda yeniden düzenlemeler dönemidir. Farklı kanun ve yönetmeliklerle plan yapma ve yaptırma yetkisi ile onay yetkisinin farklı devlet kurumları arasında dağıtılıp yerel yönetimlerin planlama sürecindeki etkin rol ve yetkilerinin belirgin bir şekilde azaltıldığı, planlama yetkisinin, plan içeriğine bağlı olarak büyük oranda, yeniden merkezi yönetime aktarıldığı bir dönemdir. Mekânsal planlamada hala ölçekler hiyerarşisi bulunmaktadır (Ünal, 2014). Ancak farklı kanunlarla tanımlanmış olan içerik, müdahale türleri ve müdahale alanları bu hiyerarşik yapıyı tümden alt üst eder durumdadır. Planlama süreci ve plan artık sistematik bir bütünün parçaları ve sonucu değil, yetkileri çerçevesinde alana müdahale edebilen kamu aktörlerinin eylemleri sonucunda oluşmuş, birbirinden kopuk, sistem bütünlüğü olmayan, eklektik, toplumsal boyut ve etkileri göz ardı edilmiş, planlama sürecinde katılımı ihmal eden ancak plan uygulama sürecinde piyasa koşul ve taleplerini gözeterek piyasa aktörleriyle müzakereyi esas alan bir yapıya bürünmüştür.

644 sayılı KHK ile kurulan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB) en güçlü planlama otoritesidir. Ancak, ÇŞB dışında daha pek çok bakanlığın ve devlet kurumunun planlama yetkisi bulunmaktadır. Duyguluer (2012)'in yaptığı çalışmaya göre, 22 devlet kurumu planlama yetkisine sahiptir ve bu yetkiler kapsamında 66 adet özel plan türü bulunmaktadır.

2014 yılında onaylanan Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'ne (RG. 29030, 2014) göre yeni planlama sistemi geçmişte olduğu gibi hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Yapısı gereği hiyerarşik sistemde üst plan kararları alt planlar için bağlayıcıdır. Farklı ölçeklerdeki planlar arasında arazi kullanışı ve diğer plan kararları bakımından uyumsuzluk ya da tutarsızlık olamaz. Hiyerarşik yapı mekânsal stratejik planlar, çevre düzeni planları ve yerel planlar olmak üzere üç katmanla tanımlanabilir. En üst katman olan stratejik mekânsal planlar ekonomik ve sektörel gelişmenin temel prensiplerini ortaya koyan ve alt ölçekli planlar açısından temel yönlendirici olan planlardır. Çevre düzeni planları ekonomik ve sektörel kararların kentsel işlevler doğrultusunda içeriklendirildiği ve mekânsal gösteriminin yapıldığı, yerel planlara temel veri teşkil eden planlardır. Yerel planlar iki farklı ölçekte olmak üzere kentsel gelişmenin işlevlere dayalı mekânsal gösterimi ve bu işlevlerin mekanda nasıl yapılanacağının koşullarını belirleyen planlardır. ÇŞB tüm planları yapma/yaptırma yetkisine sahiptir, ancak yine de, büyük şehir belediyeleri plan onayını ÇŞB'den almak kaydıyla kendi çevre düzeni planlarını yapabilirler. Büyük şehir belediyesi olmayan yerlerde yerel yönetimler yerel planlarını kendileri yapar ya da yaptırırken; büyük şehir belediyeleri içindeki ilçe belediyeleri büyük şehirin onayını almak kaydıyla uygulama imar planlarını kendileri yapabilirler (Ünal, 2014). Bu durum, genel olarak, imar uygulamalarını yürüten ve yerel dinamiklerin esas takipçileri olan yerel yönetimlerin planlama sürecine dışsal kalmaları anlamına gelmektedir.

Merkezi, hiyerarşik yapıdaki ön-düzenleyici planlama sistemi yapısal olarak pek çok probleme sahiptir. En temel problemlerden birine örnek olarak planlama sürecine yetki doğrultusunda katılım verilebilir. Örneğin, çevre düzeni planlarının yapım sürecine büyük şehir belediyelerinde sadece büyük şehir belediye başkanı, büyük şehir olmayan belediyelerde ise

merkez ilçe belediye başkanı katılabilir. İlçe belediye başkanları planlama sürecinin dışında tutulur. Bunun anlamı yerel problem, görüş ya da dinamiklerin planlama sürecine ve dolayısıyla planlara aktarılamaması demektir. İlaveten, özel mevzuat hükümleri doğrultusunda uygulanan Özel Amaçlı Planlar yoluyla yerel yönetimlerin planlama yetkilerine belirgin kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin, Toplu Konut İdaresi Başkanlığına verilen planlama yetkileri yerelde imar eylemlerini yürüten yerel yönetimlerin üstünde yetki kullanımı anlamına gelir. Oysa özellikle yerel uygulamalarda, piyasa farkındalığı en yüksek, imar ve inşaat izinlerini veren ve gerektiğinde piyasa aktörleri ile müzakereyi yürüten kurumlar ilçe belediyeleridir. Toplumsal katılım planlama pratiğinde yoktur. Mekânsal planlar yapım yönetmeliği planlama sürecine toplumsal katılımı yetkili otoritenin inisiyatifine bırakmıştır (Keleş, 2015). Katılım genel olarak, plan yapım sürecinde kurum görüşlerinin alınarak plana yansıtılması (teknokratik katılım) (Ersoy, 2007) ve plan itirazları (reaktif katılım) şeklinde gerçekleşmekte toplumu dışsal almaktadır.

Toplumun farklı kesimlerinin ve piyasa aktörlerinin katılımını ihmal eden teknokratik ve katı ön-düzenleyici sistem uygulamada müzakereci yaklaşımı benimsemektedir. Müzakereci yaklaşım genel olarak iki şekilde uygulanmaktadır. İlki, bakanlık(lar) düzeyinde izlenen yaklaşımdır. Bakanlığın yetkileri doğrultusunda, müzakere süreçlerinde, yerel yönetimlerin yetki alanlarında yerel yönetimleri dikkate almaksızın karar geliştirildiği durumlardır. Mevcut planlara rağmen, farklı bakanlıklar yetkileri doğrultusunda, sermaye sahiplerinin başvurularını dikkate alarak, yerel yönetimleri atlayıp mevcut plan kararlarının ötesine geçen, plan bütünlüğünü bozan kararlar geliştirilebilmektedir. Bu müzakere süreçleri şeffaf olmadığı gibi doğal kaynaklar ile kültürel ve tarihi değeri olan alanların korunması ve sürdürülebilirliği gibi konuları dikkate almayan, sivil toplum kuruluşları ve meslek odaları ile yerel aktörlerin reflekslerini göz ardı eden süreçlerdir. İkincisi, yerel yönetimlerin plan uygulama süreçlerinde planlamada esneklik prensibi çerçevesinde sergiledikleri tutum, yerel ölçekteki yaklaşımdır. Arsa sahibi ya da inşaat şirketinin başvurusuyla hedef parsel üzerinde başvuru talepleri yerel yönetimlerin imar komisyonlarınca değerlendirilmekte ve talep eden lehine plan kararı değişiklikleri yapılabilmektedir. Bu durum, planlama sürecinde katılımcı olmayan ön-düzenleyici planlama sisteminin uygulamada müzakereci tutum sergilemesi ve planının, plan kararları ötesine geçilerek, bireysel/piyasa talepleri doğrultusunda uygulanmasıdır. Bu piyasacı planlama yaklaşımıdır ve 2000'lerin başında hedeflenen piyasa farkındalığı yüksek planlama sistemi hedefiyle çelişen bir durumdur. Ayrıca, ister merkezi yönetim ister yerel yönetimlerce gerçekleşsin, bu uygulamalar karşılıklılık ilişkileri üzerine kuruludur. Politik ve ekonomik gücü yüksek arsa ve sermaye sahipleri bu süreci yönlendirebilmektedir. Başvuranlar lehine geliştirilen kararlar hiyerarşik sistemin ve katı düzenleyici planların sürekli olarak bozulması anlamına gelir. Bu durumun en temel sonucu, koşulları belirliymiş gibi görünen bir piyasada, koşulların büyüme ittifakını oluşturan güçlü aktörlerin lehine, bu ittifakın ve ağ ilişkilerinin dışında bulunan diğer aktörlerinse aleyhine olacak şekilde sürekli olarak değişebilmesidir. Keser ve Akoğul (2013)'a göre, bu kararlar yargı denetimine tabi olsalar da uygulamaların genellikle başvuran lehine sonuçlandığı görülmektedir.

Kurumsal iktisat perspektifinden özetlendiğinde, hiyerarşik yapı ve çok sayıda yetkili kurum, çok katmanlı ve karmaşık bir yapı oluşturmaktadır. Katmanlar farklı ölçek ve içerikte biçimlendiğinden, katmanlara dâhil olan aktörler de farklılaşmakta, dolayısıyla, kurumlar ve yetkililer dışında belli bir alanda farklı ölçek ve amaçlarla çok sayıda aktör eylem yapabilmektedir. Ancak her katmanda yaratılan koşullar farklı olduğundan, aynı alan üstünde aktörlerin eylemleri farklı koşullara göre biçimlenmektedir. Bu oldukça karmaşık bir yapıyı ve eylem alanlarını beraberinde getirmektedir. Hiyerarşik düzen kontrol edilmesi güç, opak, katmanlar arası bilgi akışının zayıf ve/veya eksik olduğu bir yapı ve piyasa koşulları yaratmaktadır. Aktörlerin ekonomik ve politik güçleri doğrultusunda katmanlara katılabildiği bu yapıda belli bir alanda bir aktör için olumlu olan bir durum diğer katmanlardaki aktörler için olumsuz olabilecektir. Bundan kaynaklanan fiziksel olumsuzlukların dışında özellikle işlem maliyetlerinde oluşacak artışı kimin üstleneceği de belirsizdir. Politik ve ekonomik güçleri bağlamında farklı piyasa katmanlarına katılan aktörler ve yöneticiler arasındaki ilişki, aynı güce sahip ancak ağ ilişkileri dışında kalan diğer aktörler ile diğer katmanlardaki aktörler için belirsizlik ve risk ortamı yaratmakta, eksik bilgi ve asimetrik yapı nedeniyle belirsizlik ve risk ortamı sürekli kılınmaktadır. Plan uygulama süreçlerinde yasa ve yönetmeliklerin netliği hiyerarşinin farklı katmanlarındaki kararlar bağlamında kaybolmakta, uygulamada tutarlılık sağlanamamaktadır. Bunun ötesinde esneklik ve belirlilik arasındaki denge kaybolmaktadır. Koşulların belirlendiği herhangi bir katmandaki bir değişiklik farklı tezahürlerle diğer katmanları etkilemekte, dolayısıyla, sürekli belirliliğin sağlanması en önemli problem olabilmektedir. Özet olarak, planlama sistemi ve uzantısı planlar yazarın tanımlamasıyla *sürekli ve kararlı belirsizlik* ortamına zemin oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, bu araştırmada, 2000 sonrası planlama sistemi ve ürünü planların materyal karşılığı olan piyasa(lar)nın aktörler tarafından nasıl algılandığı sorgulanmıştır. Neoklasik ekonomik teori doğrultusunda planlardan beklenti, koşulları belirli, tam bilgilendirmenin sağlandığı, belirsizliğin ve riskin düşük olduğu piyasa düzeni yaratmalarıdır. Kurumsal iktisat perspektifinden ise böyle bir yapı varsayım ötesine geçemez, ancak, formel ve enformel kurumlar yoluyla işleyiş koşullarının belirlendiği kurumsallaşmış bir piyasa yaratılabilir. Türkiye'de 2000 sonrası planlama ikliminde, planlar ve plan uygulama süreçlerinin yarattığı kurumsal değişim (piyasa) ortamı aktör mülakatlarına dayanarak ortaya konmuş ve tartışılmıştır.

4. Planlama Sistemi ve Yarattığı Piyasa Ortamı: Piyasa Aktörlerinin Değerlendirmeleri

Planlama sisteminin konut piyasası ilişkisini analiz etmek üzere 2016 yılı Ocak ve Haziran ayları arasında, anahtar aktörlerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mekansal gelişme planlarını yapan ve yürüten kamu aktörleri ile kullanım hakları rejimine göre piyasa faaliyetlerini gerçekleştiren aktörler mülakat kümesini oluşturur. Kamu aktörlerinin seçiminde planlama sisteminin hiyerarşik yapısı ve yetki dağılımı belirleyici olmuştur. İnşaat şirketleri ise farklı sermaye birikimlerine sahip olan ve bu nedenle ekonomik ve politik yaptırım güçleri de farklılaşan aktörleri temsil edecek şekilde seçilmiştir. Özet olarak, anahtar aktörler farklı yetki ve sorumluluklarıyla piyasa düzenini kuran ve koşullarını belirleyen ya da koşulların yeniden değişimi için güç kullanabilen aktörlerdir. Bu tutum araştırma amaç ve hedefi doğrultusunda tutarlı olmakla birlikte kamu yararı adına denetleyici bir güç olan STK'lardan temsilciler ile mülakat yapılmaması çalışma için bir sınırlılık çizebilir. Sonuç olarak beş adet devlet kurumu, dört adet büyük şehir belediyesi, bir adet il merkez belediyesi, beş adet büyük ölçekli ve marka konut üreten inşaat firması, iki adet orta büyüklükte ve yerel ölçekte konut sunusu yapan firma ve bir adet uluslararası gayrimenkul değerleme şirketi ile mülakat yapılmıştır (bkz. Bilgi Notu). Mülakat yapılan belediyelerin seçiminde Alkay, Watkins ve Keskin (2018)'in analiz sonuçları dikkate alınmıştır. Mülakatlar geniş kapsamlı olmakla birlikte, bu makalede, hiyerarşik yapı, kentsel gelişme ve uygulama planları ve plan uygulama süreçlerinin yarattığı piyasa ortamının özellikle konut inşaat sektörü bağlamında değerlendirilmesine ışık tutan kısım yansıtılacaktır.

Mülakatların ilgili bölümünde, mevcut planlama sistemi doğrultusunda, anahtar aktörlerden planlar ve plan uygulama süreçlerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi istenmiş bu süreçten kaynaklanan problemleri ortaya koymaları beklenmiştir. Aktörlerin verdikleri cevaplar dağınık olmakla beraber, kavramsal çerçeve bağlamında ele alınıp değerlendirildiklerinde, Bölüm 3'de mekansal planların imar eylemleri için yarattığı ortam sınıflamasına uygun olarak gruplandırılabilecekleri görülmektedir (bkz. Bölüm 3). Buna göre planlama sistemine dayalı problemler: 1) planların stratejik piyasa biçimlenmesi yapacak nitelikte olmaması (strateji ve politikalara dayanmayan planların içerik ve nitelik sorunu); 2) planlar yoluyla piyasanın düzenlenmesinde başarısızlık (ön-düzenleyici planlarda ekonomik ve politik yaptırım gücü yüksek kişiler lehine değişikliklerin yapılması, aynı alan üstünde merkezi ve yerel yönetimlerin yetki kullanımlarının yarattığı çelişkiler); 3) piyasa işleyişinin hızlandırılmasında başarısızlık (plan uygulama araçlarının piyasa beklentileri ile uyuşmazlığı) olmak üzere gruplandırılabilir.

Plana dayalı stratejik piyasa biçimlenmesi

İçerikleri bağlamında 1/5000 ölçekli nazım imar planları ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planları yerel piyasayı biçimlendiren planlardır. 1990'lar sonrası planlama söylemine göre, yerel mekansal planlar kentsel gelişme dinamiklerini kaynak kullanımları, çevresel değerler, sosyal politikalar ve aktörler doğrultusunda mekânda modelleyen ve gereksinimler doğrultusunda çözümler geliştiren planlardır. Ancak mülakat yapılan aktörler planların konvansiyonel yaklaşımla yapıldığını ve kapsam olarak sadece kentsel gelişme yönü ile temel işlev alanlarını ve bu alanlarda yapı ve insan yoğunluklarının dağılımını gösterdiğini, politika ve stratejik kararlara dayanmadığını belirtmişlerdir. Bu nedenle planlar, sürekli ve hızla değişen kentsel dinamikler ve piyasa beklentilerini karşılamaktan ve sorunlara stratejik çözümler üretmekten uzaktır (D_1-4, BŞB_1-4).

Yerel yönetimler ve piyasa aktörleri plan yapımı esnasında katılımcı süreçlerin işletilmediğini belirtmişlerdir. Planların koşulları belirli ve riski görece az yatırım ortamı yaratmasının iki koşula bağlı olduğunu vurgulamışlardır: 1) piyasa aktörleriyle beraber diğer tüm aktörlerin görüşlerinin plana yansıtılması, 2) plan uygulama sürecinde planın amaç, politika ve stratejilerinden sapmadan uygulamanın yürütülmesi:

> "…*biz belediye olarak kendimizi sorguluyoruz. Planlama sürecine yatırımcıları dâhil etmek gerek demeye başladık. Çünkü plan kararların alınırken yatırımcıların görüşünü almazsanız planlar hep piyasa sürecinin gerisinde kalıyor. Plan sınırlarımız içinde buna çok örnek var. Belediye olarak yatırımcının önünü açmazsanız yatırımcı sonrasında bir yolunu bulup plan ötesinde karar aldırabiliyor. Bu planlar ve kentin gelişimi açısından daha riskli bir durum*…" (BŞB_2)

> "*...ne planlar ne de konut alanları kararları başarılı değil. Çünkü planlar piyasa dinamikleri hiç bilinmeden, hadi bilinmiyor, ilgili kişiler dinlenmeden, görüş alınmadan yapılıyor planlar. Yukarıdan aşağı yapılandırma var. Oysa en başından itibaren arazi sahipleri de inşaat firmaları da yerel halk da tüm bu planlama çalışmalarının içinde olmalı...*" (İ_6)

Bu haliyle piyasa aktörlerinin piyasacı planlama anlayışı yerine piyasa dinamiklerinin farkında olan planlama anlayışını tercih ettikleri ve ancak bu yaklaşımla üretilen planların aktörler açısından koşulları belirli bir piyasa ortamı yaratabileceği görüşünde birleştikleri yorumu yapılabilir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken konu ne yerel yönetimin ne de inşaat firmalarının piyasa aktörleri dışında diğer paydaşların sürece dahil edilmesi konusunda görüş bildirilmemesidir. Dolayısıyla, piyasa farkındalığı yüksek mekansal planlar beklentisinden ziyade piyasacı planlama yaklaşımının temel beklenti olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Aktör görüşleri doğrultusunda Buitelaar ve Needham (2007)'ın sorduğu soru akla gelmektedir: "aktörlerin karar sürecinde etkin rol aldığı ve kuralları belirli bir kentsel gelişme ve arazi kullanış planının sağlandığı durumda, plan uygulamalarına müdahalenin en aza indirilmesi ve hem toplumsal hem

de bireysel faydanın eş zamanlı artırılması mümkün olabilir mi?" Buitelaar ve Needham (2007) kendi sorularına verdikleri cevapta planın en az müdahaleyle ve başarıyla uygulanmasının mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Plan aktör görüşleri doğrultusunda yapılandırılmış olsa da koşulları sürekli değişen piyasaya karşısında içeriği aynı kalacaktır. Aktörlerin değişen piyasa koşullarına göre değil de görüş bildirdikleri plana göre tutum takınmalarını beklemekse oldukça radikaldir. Bu durumun örneği mülakat sonuçlarına da yansımıştır:

> "*...inşaat firmaları konut inşaatı yatırımlarını imar planlarının gösterdiği gelişme alanlarından ziyade varsa kendi arazi varlıklarına göre ya da piyasa dinamiklerine göre belirliyorlar. Planlar değil de firma ve piyasa dinamikleri belirleyici olunca, belediyelere imar tadilatları ya da plan dışı bir alanın plan sınırları içine alınması gibi isteklerle geliyorlar, sürekli. Hep kendi dinamiklerine uyacak şekilde belediyelerle görüşmeler yapıyorlar ve planı istedikleri gibi değiştirmeye çalışıyorlar.*" (BŞB1)

Piyasa değişen koşullar altında kendini plan koşullarına uyumlandırmayacak, tam tersine planı kendi koşullarına göre uyumlandırmak üzere zorlayacaktır. Dolayısıyla, katılımcı planlar ötesinde, planlar yoluyla stratejik mekansal biçimlendirme ve piyasa yönetiminin nasıl yapılacağı, ortak toplumsal fayda ve çevresel değerlerin plan müdahalelerinde eşik değerin belirlenmesinde araçsallaştırılması konusu önemli sorunlar olarak belirmektedir.

Planlar yoluyla piyasanın düzenlenmesi

Aktörlere göre, piyasanın regülasyonunu bozacak şekilde öndüzenleyici planlara müdahaleyi olanaklı kılan üç temel neden şöyle sıralanabilir: 1) merkezi ve hiyerarşik yapıdaki planlama sistemi, 2) planların statik yapıda olması, 3) esneklik prensibine dayalı uygulamalar.

Buitelaar (2003, 2007)'ın vurguladığı gibi hiyerarşik planlama sistemi çok katmanlı bir piyasa yapısı yaratır ve bu yüksek belirsizlik ortamının temel nedenidir. Mülakat sonuçları benzer durumu ortaya koymuştur. Ön-düzenleyici planları zedeleyen durumlar temel olarak planlama sisteminin merkezileşmiş ve çok katmanlı hiyerarşik yapıda olmasından kaynaklanıyor görünmektedir:

> "*…plan sınırları içinde farklı bakanlıkların yetkileri bizim hareket alanımızı çok sınırlıyor… yetki doğrultusunda plana müdahaleler mevcut planların hedef ve öngörüleri dışında gelişmelerin mümkün olduğu anlamına geliyor…*" (BŞB_3)

> "*...belediye sınırlarımız içinde TOKİ tarafından geliştirilmek istenen konut projesine belediye olarak onay vermemiştik. Ancak, proje bakanlık tarafından onaylandı ve sonuç olarak da uygulandı*" (B_1)

Merkeze bağlı farklı ve çok sayıdaki kurumun planlar üstünde münferit yetki kullanımı hiyerarşik yapıdaki planlar sistemini ve yetki kullandıkları planın kararlar bütünlüğünü bozmakta, müdahalelere dönük kontrolü zayıflatmakta ve planların düzenleyici olma işlevini tamamen zedeleyebilmektedir. İlaveten, yetki kullanımına dayalı plan kararı değişiklikleri: plana güveni zedelemekte; başka plan kararlarında da değişiklik yapılabilir beklentisi yaratmakta; planlar arası karar geçişleri bozulduğunda ilgili tüm planlarda karar değişikliğine neden olmakta ve plan değişikliklerinden kaynaklanan uygulama maliyetlerini artırmaktadır.

> "*…1/25000 ölçekli metropoliten alan planını bizim belediyemiz yaptı. Ancak 1/100000 ölçekli plan ÇŞB tarafından yapıldı. Bizim geliştirdiğimiz plan kararlarından farklı olarak, bakanlık planında pek çok büyük yatırımın önü açıldı, ancak bunlar bize danışılmadan alınan kararlar. İki planın arazi kullanışları arasında büyük çelişkiler var. Biz de bu çelişkili alanlarda dava süreçlerini başlattık. Bu o alanlarda yatırımların durması demek tabi…*" (BŞB_2)

Hiyerarşik yapıda, kurumsal yetki dağılımına bağlı müdahaleler aynı zamanda ekonomik ve/veya politik gücü yüksek olan aktörlerin etkisiyle de olabilmektedir. Ekonomik ve/veya politik güçlü aktörlerin talepleri doğrultusunda plana yapılan müdahaleler sadece hiyerarşik düzendeki ön-düzenleyici planları bozmakla kalmamakta aynı zamanda çevre değerlerinin ve sosyal politikaların kişi çıkarları yönünde ihmal edilmesi anlamına da gelebilmektedir.

> "*…merkezde gücünü kullanan yatırımcılar var. Örneğin büyük şehir belediye sınırlarımız içindeki bir ilçe belediyesinde, doğal eşikler nedeniyle bizim konut gelişmesi olamaz dediğimiz bir alanda, yatırımcılar bakanlık kanalıyla ve ilçe belediyesinin de desteğiyle bu kararı değiştirdiler. Sonuç olarak çok büyük bir alan konut gelişimine açıldı… önümüze bakanlık onaylı bir plan geliyorsa yapabileceğimiz pek de bir şey yok…*" (BŞB_2)

Bu durum kaynak kullanışında ortak toplumsal değerler ve öncelikler gözetilerek değil birey yararı doğrultusunda hareket edilmesi, dolayısıyla, oluşan faydanın toplum yararına değil birey yararına tahvil edilmesi demektir. Dolayısıyla, plan kararlarını ve kullanım haklarını birey faydasını değil (utilitarian) toplumsal faydayı (public interest) önceleyerek belirlediği varsayılan planlama eylemi (Alexander, 2002b) ile çelişen bir plan uygulama süreci yaratılmaktadır.

Buitelaar vd. (2013) yasa ve yönetmelikler doğrultusunda geliştirilen planların uygulamayı belirleyip sınırladıkları oranda yerel dinamik ve işleyişin dışında kaldığını vurgulamışlardır. Diğer bir deyişle, kararlarında statik ve katı planlar, piyasanın regülasyonunda başarısız olacaklardır. Benzer bir durum özellikle 1/1000 ölçekli imar planları uygulama süreçlerinde gözlemlenmektedir. Uygulama imar planları parsel bazında karar geliştirdiklerinden özellikle inşaat firmaları açısından çok katı bulunmaktadırlar. Benzer şekilde, piyasa aktörlerinden gelen taleplere uygun çö-

zümler üretmek zorunda kalan belediyelerin bir kısmı da uygulama imar planlarının uygulama açısından sorunları çözmek yerine esaslı sorunlar yaratabildiğini belirtmişlerdir:

> "…*uygulama imar planları parsel bazında karar geliştiren planlardır. Parsel bazlı planlarla yerel dinamiklerin ve yatırımcıların beklentilerini karşılamak olanaksızdır. Çünkü piyasa dinamikleri sürekli ve hızla değişmektedir. Doğal olarak inşaat firmaları belediyeler üstünde bu kararların değiştirilmesi yönünde baskı uygulamaktadırlar...*" (İ_2)

> "*Parsel bazında geliştirilen planlar en büyük problemdir. Bir defa en büyük problem zamandır, mesela, bir plan on sene sonraki bir parsel için karar geliştiriyor. Ama on senede piyasa dinamikleri çok değişiyor. Kent çok değişebiliyor. O nedenle parsel bazında karar vermek çok sınırlayıcı. Ana planlar olmalı, şehir nereye büyüyecek göstermeli, işlevleri göstermeli, parsel uygulamaları dönemin koşullarına göre bu ana plana da uygun olarak uygulama anında belirlenmeli.*" (İ_4)

> '*İmar planlarına uygun olarak yapılan parselasyon planları çok sınırlayıcı. Örneğin son dönemde tek yapıdan ziyade site tarzı konutlar rağbet görüyor. Kullanıcılar otoparkı, sosyal tesisleri kendi parseli içinde olan konutları tercih ediyor. Bu da büyük parsel ihtiyacını doğuruyor. Belediyeye parsellerin birleştirilmesi yönünde gelen çok sayıda imar tadilatı talebi var. Belediyeye gelen bu taleplere olumlu cevap veriyoruz. Emsal değerini aşmamak esas, hmax ve çekme mesafelerinde de sınırlama getirmiyoruz, projeye bırakıyoruz*' (B_1)

Teknokratik planlama yaklaşımı ve piyasa aktörlerinin dışarıda tutulması nedeniyle parsel bazında geliştirilen plan kararlarının piyasa dinamikleriyle uyuşmadığı argümanını savunan aktörler, uygulama süreçlerinde müzakereci yaklaşıma açık olmaları yönünde yerel yönetimlere baskı uygulamaktadırlar. Uygulamada müzakereci tutumun benimsenmesi ise teknokratik planlama süreci sonunda elde edilmiş, toplum faydasını öncelediği kabul edilen ön-düzenleyici planların uygulama sürecinde bireyler lehine bozulması anlamına gelmektedir. Teorik olarak, parsel bazında geliştirilen plan kararları, dağıtımda hakçalığın ve kamu yararının gözetildiği etik bir tartışmanın sonucudur. Bu kararların verildiği doğrultuda uygulanması etik tartışmasının gereği olduğu gibi, kamu yararı ve etik kavramları aynı zamanda plan uygulamalarını değerlendirme için bir eşik teşkil eder (Alexander, 2002a, 2002b).

Piyasa aktörleri özellikle uygulama imar planlarının çok kısıtlayıcı olduğundan şikâyet etse de *esneklik* kavramı (Özkan & Türk, 2016) plan uygulama süreçleri pratiğine yıllardır yansımıştır ve uygulama bulmaktadır. Kavramın özü, plan kararlarında, kamu yararı gözetilerek, belirli kurallar doğrultusunda değişiklik yapılabileceğidir. Buradaki çelişkili durum şudur: planlama mevzuatına göre planlar ön-düzenleyici yapıdadır ve plan yapım sürecinde müzakereci yaklaşımı kullanmaz. Ancak uygulama süreçlerinde, esneklik kavramına dayanılarak, ön-düzenleyici sistemin müzakereci sistemle ikame edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla ilk ve temel sorun mevzuatla gelen teknokratik planlama süreci ve elde edilen ön-düzenleyici planın kararları ve içeriğinin uygulama sürecinde değiştirilmesidir.

Esneklik kuralı yoluyla önü açılan müzakereci uygulamaların kural ve normlara göre belirlenmiş ön-düzenleyici plan kararlarını değiştirdiği, plan bütünlüğü ve işlevler arası uyumu bozduğu ve esnekliğin sınırlarının belirsiz olduğu gözden kaçmamalıdır. Alexander (1992) diğer pek çok etkenin yanı sıra işlem maliyetlerine etkiyen en önemli faktörlerden birinin oluş sıklığı, süresi ve belirsizlik olduğunu belirtir. Buna göre, tek ve özel bir duruma ait işlem maliyeti göreli bir belirlilik ortamında oluşur, kısa dönemlidir ve işaret edilen özel duruma ait maliyettir. Takdir yetkisi ve yorumlara açılan alan genişledikçe belirsizlik ve belirsizliğin tetiklediği fırsatlar çeşitlenecek, dolayısıyla işlem maliyetleri artacaktır. Mülakatlar müzakereci yaklaşımın sınırlarının oldukça geniş ve esnetilebilir olduğunu göstermektedir:

> "*Biz belediye olarak esneklik kuralını işletiyoruz. Gelen talebi şu kritere göre değerlendiriyoruz: talep bir işlev değişikliği ise bu değişikliğin şehrimizin ekonomik büyümesine katkısı olacak mı ona bakıyoruz, bir katkı yaratacağına inanırsak değişikliği yapıyoruz.*" (B_1)

> "…*Belediyeler uygulamalarda esnek davranıyor ya da davranmak zorunda kalıyor çünkü belediyeler politik yerler. Yatırımcılar siyaset kurumundan kendi yararlarına planlarda değişiklik yapmasını bekliyor ve istiyor. Burada sorun bunun kişi(ler) yararına menfaat yaratıyor olması ve süreçten politik gücü olan aktörlerin karlı çıkması. Karşılıklılık ilişkileri bu değişimlerin büyüklüğünü belirliyor.*" (BŞB_3)

Bireysel faydalarını artıran piyasa aktörleri, ekonomik ve politik güçten yoksun, ağ ilişkilerinin dışında kalmış diğer aktörler açısından belirsizliği daha da artırmaktadır. Bu nedenle, mülakatlar, piyasa aktörlerinin, talep eden kendileri olmadıkları sürece, planın düzenli işleyişini bozan plan değişikliklerine olumsuz baktıklarını göstermiştir. Aktörlerin hiçbiri kendi dışındaki aktörlerin taleplerini önlemeye dönük eylemde bulunmasalar bile, konuşmaların genel çerçevesinden, ellerinde bu güç olsa ya da olduğunda, bunu kullanabilecekleri yönünde olmuştur (İ_1-7).

Ekonomik-politik güçlerini, sosyal-ekonomik ağ ilişkilerini kullanarak ve esneklik prensibinden destek alarak bulundukları zaman diliminde, münferit talepleri yoluyla her türlü plan değişikliğini yaptıran ve bireysel faydalarını artıran piyasa aktörlerinin yarattığı olumsuz durumlar şöyle sıralanabilir:

a. Koşulları belirsiz ve asimetrik yapıda piyasalar
"…*Belediyeler aynı politik ağ içinde oldukları firmaların faydalarını dikkate alarak plan kararlarında değişiklik yapmaktadırlar. Bu hem planlara olan güveni azaltmakta hem diğer firmaların yatırım kararlarını etkilemekte hem de o ağ ilişkileri içinde olmayan firmaları piyasanın dışına iterek haksız rekabeti tetiklemektedir.*" (İ_6)

b. Yüksek işlem maliyetleri
"...*planlar inşaat maliyetlerini artırmıyor aslında. İnşaat maliyetini artıran şeyler plan değişiklikleri. Bir plan kararı değiştirildiğinde ya da plan iptal edildiğinde, şirketlerin plana güveni kalmıyor. Belediyelerden doğru ve tam bir bilgi de alınamadığından, bir inşaat şirketi almış olduğu bir yatırım kararını ya iptal ediyor, ya bekletiliyor, ya da kararını değişen koşullara bağlı olarak tekrar gözden geçiriyor ve gerekirse yeniden projelendiriliyor. Hatta yeni duruma göre, belki plan kararı değişikliği için belediyeye başvurulabiliyor. Tüm bunlar hem zaman hem de işlem maliyetlerini beraberinde getiriyor.*" (İ_7)

c. Yüksek arazi maliyetleri
"*İster arazi sahipleri olsun ister inşaat firmaları olsun sürekli olarak plan değişikliği yönünde yerel yönetimlere baskı yapıyor. Bunu yapabiliyorlar çünkü bunun kendileri bakımından olumlu sonuçlanacağını biliyorlar. Bence arazi ve arsa fiyatlarının bu kadar yüksek olmasının temel nedeni bu. Örneğin arsa sahipleri, imarsız arazisine imar alınacağından emin olduğundan yüksek arazi fiyatı talep ediyor. İmarlı arsaysa da bu defa inşaat şirketinin emsal değerini istediği şekilde artıracağından emin, o nedenle yüksek fiyat talep ediyor.*" (GDŞ_1)

d. Ağ ilişkileri dışında kalan aktörler açısından güvenirliği düşük, ağ ilişkileri kuvvetli olan aktörler bakımındansa ekonomik getirisi yüksek bir piyasa

e. Yerel ağ ilişkileri içine girmeleri zor olduğundan yabancı yatırımcıların piyasaya girmesini sınırlayan, bu nedenle genel olarak, neoliberal söylemle çelişir şekilde, yerel karakterli bir piyasa yapısı

"*Yabancı yatırımcılar kurumsal güvenirliği yüksek piyasalar istiyor. Yerel yönetimlerin tavırları, özellikle yerel ağ ilişkilerini bilmeyen yabancı yatırımcılar için çok riskli piyasalar olarak algılanıyor. Bu nedenle piyasaya girmekten çekiniyor veya vazgeçiyorlar.*" (GDŞ_1)

Alexander (1998) plan uygulamalarının toplumun politik ve yönetim kültüründen bağımsız olmadığını hatta bu kültürün bir yansıması olduğunu belirtir. Aktörlerin olay-temelli tecrübelerine dayanan cevaplar Türkiye konteksinde de bu durumun benzer olduğunu göstermektedir. Kurumlar ve kurallarla gelen yapının karşılıklılık ilişkileri doğrultusunda kolaylıkla taleplere uyumlandırıldığı ve bu süreçte müzakere gücü olanların toplum faydası ötesinde faydalar elde edebildikleri görülmektedir. Bu örneklerden de anlaşılacağı şekilde piyasa aktörlerinin sadece plandaki temel sorunlar bağlamında talepte bulunmadıkları, bu taleplerin genellikle, kendi yatırım/girişim öncelikleri doğrultusunda biçimlendiği ve firma çıkarlarının daima kent-toplum çıkarlarının üstünde tutulduğudur. Planların düzenleyici olma işlevinin bu bağlamda işlevsizleştirildiğini söylemek mümkündür. Seçimle gelen ve oy kaygısı olan belediyelerin bu taleplere kayıtsız kalamadıkları ortadadır. Mülakatlar planla yaratılan piyasanın ekonomik bir piyasa olmaktan çok politik bir piyasa olduğunu göstermektedir. Ekonomik piyasalarda işlem maliyeti bir malın diğer bir malla değişiminden kaynaklanırken, politik temelli piyasalarda bu değişim toplu pazarlıklar ya da siyasi desteklerin karşılığında belirlenen bir değerdir. Diğer bir deyişle, aktörlerin ortak çıkarları –oy karşılığı yasal düzenleme yapılması gibi- doğrultusunda değişimin yapıldığı piyasalardır (Alexander, 1992). Sistem yapısının doğal bir sonucu olan *sürekli belirsizlik* ortamının politik temelli piyasa işletimi için uygun bir zemin hazırladığını, bu zeminin sağladığı avantajlar kullanılarak mevcut koşulların değiştirilmesinin, döngüsel olarak, *sürekli belirsizlik* ortamını tetiklediğini ve hatta ekonomik temelli piyasayı politik temelli piyasayla ikame edecek şekilde *sürekli ve kararlı belirsizlik ortamı*nın süreç içinde benimsendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Plan Uygulama Araçları ve Piyasa İşleyişi

Böylesi karmaşık, çok katmanlı ve farklı yetkilere sahip kurumların müdahalesine açık planlama sisteminin en büyük zayıflıklarından biri de uygulama süreçlerini hızlandıracak imar uygulama araçlarının sınırlı olmasıdır. Arsa üretimini düzenleyen çok sayıda yasa ve yönetmelik bulunsa da (yasalar ve yetkili kurumlar bağlamında bkz. Oğuzbir, 2012), düzenleyici planlama sisteminin en temel ve en yaygın kullanılan uygulama araçları kamulaştırma ve 18. madde uygulamasıdır. 2000 sonrası yeni düzenlemeler bu uygulama araçlarına ilave yeni araçlar tanımlamamıştır. Oysa en büyük problem özellikle arsa piyasalarında yaşanmakta, büyük arazi sahipleri planla imar parseli haline gelen arsalarıyla monopol piyasaları yaratabilmekte, arsa sahibi ve inşaat firmaları arasındaki arsa payı anlaşmaları kontrol dışına çıkabilmekte[1] ve tüm bunlar doğrudan konut fiyatlarında aşırı artışa neden olabilmektedir. İmar planları yoluyla imar arsasına dönüştürülen arazilerden sağlanan değer artışının kamuya geri dönüşü konusu pek çok ülkede de yaygın tartışma zemini bulmaktadır. Örneğin İngiltere'de bu amaçla "*planning gain*" adı altında bir düzenlemeye gidilmiş ve oluşan

[1] TUVİMER (Türkiye Veri İşleme Merkezi)'in yaptığı araştırmaya göre İstanbul'da bu oranın gelişme alanlarında %50–55'leri, merkez bölgelerde ise %75–80'leri bulduğu belirtilmektedir. Diğer örnek iller ve bölgelerdeki ortalama düzeyleri görmek için bkz. http://haber.tuvimer.com/kat-karsiligi-arsa-oranlari/ (en son 10.08.2019 tarihinde sayfaya giriş yapıldı).

değer artışından kamunun da pay almasının önü açılmıştır. Ayrıca, ileride oluşacak olası değer artışlarını düşünerek, arazi sahiplerinin kentsel gelişmeyi önleyecek şekilde imar parseli haline gelmiş arsalarını, imara açmamasının önünü kesecek vergi düzenlemeleri de mevcuttur (Crook et al., 2016). 2000 sonrasında planlama sisteminde uygulama hükümleri genel hatlarıyla aynı kalmıştır ve tüm kentlerde yüksek imar hareketinin olduğu düşünüldüğünde bu tür olası problemlerin önünü alacak yeni bir araç geliştirilmemiştir. Özellikle de, esneklik kuralı çerçevesinde, parsel bazında imar artışı sağlamak üzere yerel yönetimlerce istenen karşılıklar her türlü spekülasyona açık görünmektedir.

> "*Planlarda arazi kullanışında ve emsal değerindeki değişiklikler genellikle arsa sahibi yararınadır. Ayrıca, bu değişiklikler belediye ve arsa sahipleri arasındaki müzakereye dayandığı için şeffaf değildir. Sorgulanabilir değildir. Değer artışları arazi sahiplerinin değil kamunun yararına olmalıdır*. (İ_4)

> "*Bizde imar izni ve inşaat ruhsatı için ödenen harçlar var biliyorsunuz. İnşaat ruhsatı için ödenen harçlar 2004 yılından beri güncellenmedi. Tabi bu yerel yönetimleri şöyle bir düşünceye ve uygulamaya itiyor. İnşaat sektörünün etkinliğinin yüksek olduğu bu dönemde bu harçlar yetersizdir, dolayısıyla, inşaatın nev'ine göre kendi değerlerimizi kendimiz belirleriz. Şimdi bu inanılmaz dengesiz ödemeler doğuruyor. Kimi belediyeler gerçekten çok yüksek fiyatlar talep edebiliyorlar. Bir kere bu yasal değil, ama bu durumu kimse denetlemiyor tabi. Ayrıca bazı projelerde arazi sahibi ya da inşaat firması yararına yapılan plan değişiklikleri de bu anlamda kullanılabiliyor ve kişilerden/firmalardan bu düzenleme doğrultusunda ilave paralar alınabiliyor. Ya da bu nakdi değil ayni olabiliyor. Mesela firma plan kararı değişikliği sonrası belediyeye bir kavşak yapma sözü veriyor. Bunların kamu yararına olup olmadığı tartışılmıyor. Kamunun önceliği olup olmadığı tartışılmıyor. Kimin yararına olduğu bilinemiyor. Oysa bunlar halkla birlikte tartışılıp karara bağlanmalı*". (İ_2)

Dolayısıyla, teorik olarak kurgulanmış sistem ve uygulama araçları arasında eşgüdümün olduğunu söylemek zordur. Anlaşıldığı üzere, bu durum, şimdiye dek mülakat yapılan aktörlerin dile getirdikleri her türlü plan değişikliğinin aktörler lehine yapılabilmesi yönünde belediye tarafından bir araç olarak kullanılmaktadır. Ancak, toplumsal faydanın ihmal edilerek birey faydasının öne çıkarılması, güvenilir, şeffaf, düşük riskli ve aktörler bakımından simetrik bir piyasa yaratmanın önünde de engeldir.

Özet olarak, hiyerarşik yapıdaki planlama sistemi çok katmanlı piyasa(lar) yaratmakta, yetki ve sorumluluk dağılımları doğrultusunda bu katmanlarda, dolayısıyla piyasalarda, uygulama ve denetim olanaksız hale gelmektedir. Stratejik piyasa yönetimine olanak verecek geniş paydaş katılımlı bir planlama süreci işletilemediğinden piyasa farkındalığı yüksek planlar (piyasalar) elde edilememektedir. Ön-düzenleyici planlama anlayışı ve teknokratik yaklaşım piyasacı planlama ile sonuçlanmaktadır. Bu, planların, dolayısıyla, planların belirlediği piyasa koşullarının, aktörlerin güçleri doğrultusunda sürekli olarak değiştiği, belirsizliğin ve riskin yüksek olduğu piyasa ortamı anlamına gelmektedir. Aktörler ve yerel yönetimler arasındaki kapalı ilişkiler sadece piyasa koşullarının sürekli değişmesi ve sürekli belirsizlik ortamı yaratmakla kalmamakta, politik ve ekonomik gücü görece düşük aktörler açısından piyasayı asimetrik hale getirmektedir. Son söz olarak söylersek *sürekli ve kararlı belirsizlik* ortamı ekonomik ve politik yaptırım gücü yüksek aktörler lehine bir durum yaratmakta, toplumsal faydayı ihmal etmekte, risk ve işlem maliyetlerini ve dolayısıyla arsa ve emlak fiyatlarını artırmaktadır.

5. Genel Değerlendirme

2000'li yılların ilk 15 yılı planlama kurumsal yapılandırması ve planlama mevzuatında köklü değişikliklerin yapıldığı yıllardır. Kurumsal yapılandırma ve uzantısında gelen mevzuatlarla biçimlenmiş yeni Türk Planlama Sistemi'nin kurumsal iktisat perspektifinden analizi bu çalışmanın konusu olmuştur. Merkez eliyle yaratılan yeni kurumsal düzenin ve uzantısı kural ve normların belirlediği imar hareketleri ve yatırım ortamı, tüm bunların yerel düzeydeki uygulamalara yansıması, diğer bir deyişle, ne oranda kurumsallaştığı bu çalışmanın araştırma eksenini belirlemiştir. Doküman analizi ve temel aktörlerle yapılan derinlemesine mülakatlar konunun kavramsal tartışmalar ötesine geçilerek uygulama pratiklerine yansımasını ortaya koymuş ve tartışmaya açmıştır.

Hiyerarşik yapıdaki sistemde, farklı yetkilere sahip çok sayıdaki kurumun aynı alan üstünde farklı karar geliştirmesi mümkün olduğu gibi bir işlemin birden fazla kurum tarafından farklı biçimlerde gerçekleştirilmesi de mümkündür. Çok katmanlı hiyerarşik yapı, farklı yetki dağılımları ve farklı plan türleriyle birlikte, hantal ve kontrol edilemez bir yapı yaratmıştır.

Farklı yetki dağılımları doğrultusunda hiyerarşik yapıdaki ön-düzenleyici planlara müdahaleler olanaklıdır. Bu müdahaleler ya yetki kullanımı yoluyla ya da ekonomik-politik yaptırım gücü yüksek aktörlerin telkini doğrultusunda yetki kullanımının tetiklenmesi şeklinde olabilmektedir. Özellikle, aktörlerin telkini yoluyla yetki kullanımı temel sorunu oluşturmaktadır. Bu durum ön-düzenleyici sistem içinde müzakereci yaklaşımın (belirli) kişiler lehine kullanımını doğurmaktadır. Hem planlama sisteminin kurgusu hem de plan yapma ve uygulama süreçleri ile çelişkili bir durumdur. Ekonomik ve politik ağ ilişkileri plan uygulama süreçlerinin temel belirleyicisi olarak görülmektedir. Plan uygulama süreçlerini yürüten belediyelerin uygulamalarının meşruiyeti yönünde kontrol mekanizmasının olmaması ya da bunun bilinçli olarak ihmal edilmesi ağ ilişkile-

rinin kullanımına ivme kazandırmakta, piyasayı bu ilişkilerin dışında bulunanlar için asimetrik hale getirirken ilişkilerin içinde bulunanlar için ise, güçleri doğrultusunda, ekonomik verimli yapmaktadır. Ayrıca, hiyerarşik yapı ve doğurduğu katmanlı piyasa yapısı farklı aktörlerin güçleri doğrultusunda farklı katmanları kendileri lehine maniple etmesine olanak tanımakta özellikle sistem dışı kalan aktörler açısından kaotik, çok riskli, işlem maliyetleri çok yüksek bir piyasa ortamı yaratmaktadır. Nihayetinde en az mevcut parsel sunusu kadar müzakere yapmaya aday kişi söz konusudur. Oysa belirlilik ve esneklik arasındaki dengenin kurulması esastır. Belirlilik ve esneklik arasındaki dengenin kurulmasında, diğer bir deyişle, kamu ve ekonomik-politik yaptırım gücü yüksek aktörlerin uzlaşmasıyla oluşan ortamın meşruiyetinin sorgulanmasında, sivil toplum örgütleri proaktif rol alabilirler. Bu mevcut planlama sistemi tarafından içerilen bir durum olmasa da demokratik bir toplumun önkoşuludur. Belirlilik ve esneklik arasındaki dengenin kurulmasında sadece sunuya odaklanmayan, talep tarafını da dikkate alan nitelikte planlar etkin rol oynayabilir. Plan uygulamalarında şeffaflık ve sorgulanabilirlik belirlilik ve esneklik arasındaki dengenin kurulmasında bir diğer etkin rol oynayabilecek unsurdur. Dolayısıyla, bu üç unsurun plan uygulamalarında etkinlik derecesi önemli hale gelmektedir. Etkinlik derecesi ne oranda yüksekse, kaynak dağıtımı ve kullanımında toplumsal fayda yaratımının o oranda sorgulanabildiği, görece öngörülebilir, koşulları belirli ve riski düşük bir piyasa ortamı ve uygulama rejimi yaratılması sağlanabilir.

Piyasa aktörleri kentsel gelişme yönü ve içeriğini belirleyen nazım imar planlarının güvenilir yatırım ortamı için önemli olduğunu belirtmekte, uygulamalarda bu planların esas alınmasını önermektedirler. Parselde uygulamaların nazım imar planının çizdiği genel çerçevede kalınarak müzakereci yaklaşımla belirlenecek yapılanma koşullarına göre yapılmasının piyasaya daha uygun olduğunu belirtmektedirler. Ancak müzakere sürecinin şeffaf olması gerektiğini, aksi takdirde, diğer aktörler lehine geliştirilen kararların kendi yatırım ortamları için belirsizlik, risk, düşük ekonomik fayda ile sonuçlanacağını vurgulamaktadırlar. En geniş anlamıyla, planların, geliştirdikleri kararlar doğrultusunda doğal ve kamu kaynaklarının kimler tarafından, kimler için ve ne şekilde kullanılacağını belirleyen belgeler olduğu hatırlandığında, piyasanın bu beklentisi katılımcı planlama ve yönetim süreçlerinin pratiğe dönüşmediği, *sürekli ve kararlı belirsizliğin* hüküm sürdüğü mevcut planlama ortamında ürkütücü sonuçlar doğurabilir.

Plan uygulama araçları, özellikle arsa piyasasından kaynaklanan sorunları çözmeye yeterli değildir. İmar parseli haline gelmiş arsalardan alınan vergiler monopol piyasalarının oluşumunu engelleyemediği gibi, bir yandan da değer artışının kamuya geri dönüşünü sağlayacak vergilendirme sisteminin planlama araçları kümesinde üretilmemesi en büyük sorundur. Bu durum kamu kaynakları kullanılarak yaratılan piyasa ortamından elde edilen ekonomik getirinin kamuya geri dönüşünü sınırlamakta, belli piyasa aktörleri açısından ekonomik verimliliği yüksek piyasa koşulları yaratmaktadır. Dolaylı etkisi ise konut fiyatlarının artmasıdır ki bu da yine belli aktörler açısından karlılığı yüksek bir piyasa iken yaşayanlar için yaşam maliyetleri yüksek bir piyasa anlamına gelmektedir.

Bilgi notu: Yapılan 18 mülakat şu şekilde kodlanmıştır: devlet kurumları (D_1 / D_5); büyük şehir belediyeleri (BŞB_1 / BŞB_4); Belediye (B_1); inşaat şirketleri (İ_1 / İ_7); uluslararası gayrimenkul değerleme şirketi (UGD_1).

Destekleyen Kuruluş: Bu makale British Academy AF140121 referans numaralı ve "Construction, economic development, and planning policies: investigating the causal links" isimli araştırma projesinden üretilmiştir.

KAYNAKLAR

Adams, D, Watkins, C. & White, M. (2005). Planning, Public Policy and Property Markets, Blackwell Publishing.

Adams, D, Watkins, C. (2014). The Value of Planning, RTPI Research Report no.5, June 2014.

Adams, D., Inch, A., Harris, M. (2016). Delivering the Value of Planning, RTPI Research Report no.15 August 2016

Adams, D., Tiesdell, S. (2010). Planners as Market Actors: Rethinking State–Market Relations in Land and Property, Planning Theory & Practice, 11:2, 187-207, DOI:10.1080/14649351003759631

Alexander, E.R. (1981). If Planning Isn't Everything, Maybe Its Something, The Town Planning Review, 52(2), 131-142.

Alexander, E.R. (1992). A Transaction Cost Theory of Planning, Journal of the American Planning Association, 58(2), 190-200. DOI: 10.1080/01944369208975793

Alexander, E.R. (1994). The Non-Euclidean Mode of Planning What Is It To Be?, Journal of the American Planning Association, 60(3), 372-376.

Alexander, E.R. (1998). Planning and implementation: Coordinative planning in practice, International Planning Studies, 3(3), 303-320. DOI: 10.1080/13563479808721716

Alexander, E.R. (2001). A transaction-cost theory of land use planning and development control: Towards the Institutional Analysis of Public Planning, The Town Planning Review, 72(1), 45-75.

Alexander, E.R. (2002a). Planning Rights: Toward Normative Criteria for Evaluating Plans, International Planning Studies, 7(3), 191-212. DOI:10.1080/1356347022000001871

Alexander, E.R. (2002b). The Public Interest in Planning: From Legitimation to Substantive Plan Evaluation, Planning Theory, 1, 226-249. DOI: 10.1177/147309520200100303

Alexander, E.R. (2014). Land-property markets and planning: A special case, Land Use Policy, 41, 533-540-376. http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2014.04.009

Alkay, E., Watkins, C., Keskin, B. (2018). Explaining Spatial Variation in Housing Construction Activity in Turkey, International Journal of Strategic Property Management, 22(2), 119-130. https://doi.org/10.3846/ijspm.2018.443

Ball, M. (2006). Markets & Institutions in Real Estate & Construction, Blackwell Publishing, UK.

Buitelaar, E. (2003). Neither Market nor Government: Comparing the Performance of User Rights Regimes, The Town Planning Review, 74(3), 315-330.

Buitelaar, E. (2007). The cost of land use decisions: Applying transaction cost economics to planning & development, ISBN:1405151234, Oxford-Blackwell

Buitelaar, E. (2011). Plan-led planning systems in development-led practices: an empirical analysis into the (lack of) institutionalisation of planning law, Environment and Planning A, 43, 928-941. doi:10.1068/a43400

Buitelaar, E., Galle, M., Salet, W. (2013). Third-party appeal rights and the regulatory state: Understanding thereduction of planning appeal options, Land Use Policy, 35, 312-317. http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2013.05.011

Buitelaar, E., Needham, B. (2007). Property Rights and Private Initiatives: An Introduction, The Town Planning Review, 78(1), 1-8.

Coase, R. H. (1960). The problem of social cost, Journal of Law and Economics, 3, 1-44.

Crook, T., Henneberry, J., Whitehead, C. (2016). Planning Gain, Providing Infrastructure and Affordable Housing, Wiley-Blackwell, UK.

Duyguluer, f. (2012). Turkish spatial planning practice in the neoliberal era: over-fragmentation, Unpublished master thesis, METU, Ankara.

Ersoy, M. (2007). Kapsamlı Planlama Yaklaşımına Karşı Liberal Eleştiri: Savunmacı Planlama Anlayışı ve Çoğulculuk, 205-237, Ersoy, M. (Ed.) Kemtsel Planlama Kuramları, İmge Kitabevi.

Healey, P. (1992). An institutional model of the development process, Journal of Property Research, 9, 33-44.

Healey, P. (1997). Collaborative Planning, Shaping Places Fragmented Societies, UBC Press, Canada.

Hodgson, G.M. (1988). The Approach of Institutional Economics, Journal of Economic Literature, 36(1),166-192.

Hodgson, G.M. (2000). What Is the Essence of Institutional Economics?, Journal of Economic Issues, 34(2), 317-329. DOI: 10.1080/00213624.2000.11506269

Hodgson, G.M. (2001). Frontiers of Institutional Economics, New Political Economy, 6(2), 245-253. DOI: 10.1080/13563460123448

Hodgson, G.M. (2006). What Are Institutions?, Journal of Economic Issues, 40(1), 1-25. DOI: 10.1080/00213624.2006.11506879

Keleş, R. (2015) Anakent Yönetimlerini Yeniden Düzenleyen Yasa Ne Getirdi Ne Götürdü?, 19-25, Karaman, Z, Özer Y E, Yontar İ G and Tenikler, G (Ed.) KAYSEM 10 Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, ISBN: 978-605-62806-0-3

Keser, H. & Akoğul, A. (2013). Türkiye'de Belediye Meclisi Kararlarinin Yargisal Denetimi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(2), 105-140.

Lai, L.W.C. (1994). The economics of land-use zoning. A literature review and analysis of the work of Coase, Town Planning Review, 65, 77-98.

Molotch, H. (1976). The city as a growth machine: toward a political economy of place?, American Journal of Sociology, 82, 309-332.

Oğuzbir, M. (2012). Arsa Politikasının Mali Olmayan Amaçları ve Araçları, Denetişim, 10. 81-96.

Özkan, H.A., Türk, Ş.Ş. (2016). Emergence, formation and outcomes of flexibility in Turkish planning practice, International Development Planning Review, 38(1), 25-53, doi:10.3828/idpr.2016.2

Resmi Gazete (2011). Resmi Gazete, 4/07/2011, R.G. No: 27984

Resmi Gazete (2014). Resmi Gazete, 14/06/2014, R.G. No: 29030

Rydin, Y. (2011). The Purpose of Planning, Creating Sustainable Towns and Cities, Policy Press, UK.

Rydin, Y. (2013). The Future of Planning, Beyond Growth Dependence, Policy Press, UK

Sert (2012). Kalkinma Ajanslari ve Üst Ölçekli Planlar, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi / Journal of Academic Researches and Studies, Yıl 4 - Sayı 6 – Haziran 2012 / Year 4 - Number 6

SPO (State Planning Organisation) (2003). Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü - Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi (14 Nisan 2003 Tarihinde AB Konseyi Tarafından Kabul Edilen Nihai Metin), SPO.

Tekeli, İ. (2009). Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Ünal, Y. (2014). Türk Şehir Planlama Hukukunun Dünü-Bugünü 1985-2015, Legal Yayıncılık.

Williamson, O.E. (1998). The Instiutions of Governance, The American Economic Review, 88(2), 75-79.

Yıldız, R. & Çıracı, H. (2006). 5216 sayılı yeni Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun stratejik mekânsal planlama yaklaşımı açısından değerlendirilmesi, itüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım, Cilt:5, Sayı:2, Kısım:2, 199-208

Planlama 2020;30(2):187–197 | doi: 10.14744/planlama.2020.88942

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Ankara'da Kentlilik Bilincini Oluşturan Değişkenlerin Faktör Analizi İle Değerlendirilmesi

Evaluation of Variables Constituting Urban Consciousness in Ankara by Factor Analysis

Leyla Alkan Gökler, Sevinç Bahar Yenigül, Özge Yalçıner Ercoşkun, Ebru Vesile Öcalir Akünal

Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

ÖZ

Bu çalışma; Ankara'da yaşayanların, yaşadıkları kenti tanımaları, böylelikle kentin farkına varmaları, elde edilen farkındalık ile kentle barışık olma, Ankaralıların kentle olan sosyal ve kültürel bağlarını aktif bir biçimde kurma, bütün bu süreç sonunda oluşan aidiyet bilinci ve güçlendirilen sosyal ve kültürel bağlar ile kente sahip çıkma düzeyinin önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada; Ankara metropoliten kentinin kentlilik düzeyi ölçülerek anlamlı değişkenlerle ifade edilmesi hedeflenmektedir. Yöntem olarak, faktör analizi, veriler arasındaki ilişkilere dayanarak verilerin daha anlamlı ve özet bir biçimde benzerliklerin ölçülmesinde kullanılmıştır. Ankara metropoliten alan sınırları içerisinde merkez kent özelliği gösteren 8 ilçede (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Sincan, Yenimahalle) toplam 415 hane halkı anketinin değerlendirilmesiyle Ankara'da kentlilik bilincini açıklayan 4 faktör belirlenmiş ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Aidiyet; Ankara; faktör analizi; kentli bilinci; kentlilik.

ABSTRACT

This study, in the case of Ankara, aims to research how well the residents of a metropolitan city know about the city they live in, how conscious they are about the city and being a city resident, whether they are reconciled with the city or not, whether the state of belonging to space has been evolved or not and whether the socio-cultural ties are sufficient to protect the city or not. In this study; it is aimed to measure level of becoming urbanized in the metropolitan area of Ankara with meaningful variables. Factor analysis as the methodology was used to measure the similarities of the relationships between data in a more meaningful and summarized way. A total of 415 households surveyed in eight districts (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Sincan, Yenimahalle) in Ankara metropolitan area. Four factors explaining urban consciousness were identified and the results were interpreted.

Keywords: State of belonging; Ankara; factor analysis; urban consciousness; becoming urbanized.

Geliş tarihi: 07.01.2019 Kabul tarihi: 08.05.2020
Online yayımlanma tarihi: 29.06.2020
İletişim: Leyla Alkan Gökler
e-posta: leylaalkan@gazi.edu.tr

TMMOB Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1. Giriş

Kırdan kente göç, göçmenlerin büyük kentlerde kentsel yaşama tutunabilme aşamasında yoksulluk, yoksunluk ve dışlanmışlık duygusu ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Bu durum büyük kentlerin olumsuz etkileri olarak gösterilebilir. Bireyin toplumsal aidiyet, sorumluluk sahibi olma ve egoizmden arınma düzeyi onun toplumla bütünleşme düzeyinde etkili olan etmenlerdir. Bunun yanında büyük kentlerin özellikle göç nedenli nüfus artışı, plansız yapılaşma, altyapı yetersizliği ve eğitim, sağlık, kültür-sanat ve spor gibi kentsel donatı alanlarındaki yetersizliği, hatta bazı kentlerdeki nerede ise yokluğu en önemli olumsuzluklar arasında gösterilmektedir. Büyük kentlerin özellikle kent çeperinde yaşayanların kentle uyum sorunları, kentlerde yaşanan güvenlik sorunları ve niteliksiz göçle birlikte istihdamdaki kalifiye eleman eksikliği ve bunların sonucunda ortaya çıkan sorunlar, kent hayatında eğitimin ve kentlilik bilincinin ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Ankara'da yaşayanların kentleşme, kentlileşme ve kentlilik bilinci eğilimlerini saptamak, kenti sahiplenme düzeyini, kamusal alanlara verdikleri değeri, sosyal dayanışma ve bütünleşmeye etkileri gibi konulara bakışlarını ortaya koymaktır. Çalışmada, Ankara örneğinde, bir metropoliten kentte yaşayanların yaşadıkları kenti ne kadar tanıdıkları, kentin ve kentliliğin farkına varıp varmadıkları, kentle barışık olup olmadıkları, mekana aidiyet duygularının gelişip gelişmediği ve sosyo-kültürel bağlarının kente sahip çıkmaya yetip yetmedikleri araştırılmaktadır. Ankara'da yaşayanların kentleşme ve bilinç eğilimleri araştırılarak, kenti sahiplenmeleri, kamusal alanlara verdikleri değer, sosyal dayanışma ve bütünleşme etkileri gibi konulara bakışları irdelenmektedir.

Bu kapsamda araştırmada, Ankara metropoliten kentinin kentlilik düzeyini ölçerek anlamlı değişkenlerle ifade edilmesi hedeflenmektedir. Kentlilik bilinci konusuna özgün değer olarak katkı yapacak bu araştırmada, sosyo-ekonomik göstergeler, göç ve kentlileşme, aidiyet ve benimseme, davranışsal özellikler: çevre bilinci, toplutaşım kullanma alışkanlıkları, kent kültürü ve kentin sunduğu imkanlar gibi konu başlıklarına göre literatür taraması yapılmış, kentlilik bilinci konusunun göç, hemşehri dernekleri, kentli hakları, kent kimliği, kent kültürü ve planlamaya katılım gibi konularla birlikte ele alındığı görülmüştür. Literatürdeki çıkarımlar yardımı ile anketler hazırlanarak uygulanmış, anket sonuçları değerlendirilerek, bulgular bir çerçeveye oturtulmuştur. Anket sonuçları faktör analizi ile değerlendirilmiş, böylece değişkenler arasında karşılıklı bağımlılığın kökeni araştırılmıştır. Birbiri ile ilgili temel değişkenler birleştirilerek daha az sayıda bağımsız değişken kümeleri elde edilmiştir.

Bu bağlamda, çalışmanın devam eden bölümlerinde kentlilik bilinci kavramı tartışılmakta ve kentlilik bilinci üzerine yapılan daha önceki çalışmalar irdelenmektedir. Üçüncü bölüm araştırmanın yöntem kısmını oluşturmakta, anketlerin yorumlanması için kullanılan faktör analizini kısaca özetlemektedir. Dördüncü bölümde, faktör analizinin sonuçları sunulmakta, bulgular üzerinde tartışmalara yer verilmektedir. Yazı sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

2. Kentlilik Bilinci Kavramı ve Kentlilik Bilinci Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bireyin kentte yaşaması onun kentsel yaşam kültürüne, kentlilik bilincine erişmiş olduğu anlamına gelmemektedir. Kentlilik bilincinin oluşabilmesinde kentsel yaşam kültürü ve görgü kurallarına uyumu önem taşımaktadır. Bu kurallar ise bireye okul öncesi eğitimden başlamak üzere ilk, orta, lise ve üniversite eğitimine kadar yaygın ve örgün eğitim kurumlarında verilmelidir. Görgünün tarihi, kültürel ve evrensel boyutuna bakıldığında sevgi, saygı, hoşgörü, şefkat, merhamet, yardımlaşma, paylaşma, selamlaşma, adalet, duyarlılık ve fedakarlık gibi kavramlardan oluştuğu ve bu kavramların kent kültürünün temel taşlarını olduğu görülmektedir.

Konuyla ilgili uluslararası ve ulusal literatür incelendiğinde, kentlilik bilinci kavramının pek çok konuyla iç içe olduğu anlaşılmaktadır. Kentlilik bilinci konusunun göç, hemşehri dernekleri, kentli hakları, kent kimliği, kent kültürü ve planlamaya katılım gibi konularla birlikte ele alındığı görülmektedir.

Wirth (1938), kenti sosyolojik olarak tanımlamakta, göreceli olarak büyük, yoğun ve sosyal olarak heterojen grupların bir arada yaşadığı kalıcı bir yerleşim olarak görmektedir. Kent sadece yaşanılan bir mekân değil aynı zamanda bireyleri etkileyen ve onlardan etkilenen kültürel, toplumsal, ekonomik öğeleri bir arada toplayan bir bütün olarak da görülmektedir (Wirth, 2002). Kent sadece büyük bir nüfus yığılması olarak görülmezken, nüfus yığılmasının göçlerle geliştiği kentlerde yerel halkın, komşulukların ve konut piyasasının, bu yeni gelen kültürü nasıl karşılayacağı gibi sorunların da tartışılmasını gerektirmektedir.

Kente göç eden farklı grupların hem içine dahil oldukları yeni kültürel çevreye, hem de yeni kentsel çevreye uyum sağlamaları da zorlaşmaktadır. Kentle özdeşimin kolektif doğasına bakıldığında; kenti ve kentliliği çok farklı tarzlarda yaşayan insan gruplarının bir araya gelmesi sonucunda, tek bir kent kimliği yerine kolektif inşa edilen birden fazla kimlikliklerin oluştuğu görülmektedir. Bu durum plancıların çok-kültürlülüğe göre kimlik, farklılık, sosyal adalet ve vatandaşlık gibi faktörleri göz önüne alarak güvenli ve katılımcı planlama tekniklerinin geliştirilmesini gerektirmektedir (Karakuş vd., 2014; Sandercock, 1998). Kente yeni gelen nüfusun kente uyumunun bazı temel gereksinimlerin sağlanmasıyla mümkün olabileceği, bu uyum sürecinin öncelikle barınma, sonrasında çocukların eğitimi ve

daha sonrasında çocukların iş olanaklarına erişmeleriyle birlikte mümkün olabileceği yönünde görüşler oluşmuştur. Hulchanski (1997) yeni gelen nüfus için konuta erişimde engellerin olduğunu, bunun da kentsel yaşama uyum sürecinde önemli bir etken olduğunu belirtmektedir. Kente yeni gelenlerin barınma gereksinimini karşılayan konutların tercihinde, bu konutların aidiyet duygularını oluşturacak komşuluk birimlerinde arandığı ve bu birimlerde uyumun sağlanmasında da aynı etnik kökene sahip olmanın etkili olduğu belirtilmektedir (Murdie ve Teixeira, 2003).

Göçle gelen bir nüfusun o toplum içerisine sosyal olarak dahil olması göç ettikleri toplumdaki ekonomik, sosyal, kültürel ve politik yaşam biçimleri içerisinde tam ve eşit katılımlarıyla mümkün olmaktadır. Kent içindeki aktivitelere ve topluluklara katılım, sosyal sorumluluk bilincini ve aidiyet duygusunu artırmakta, bu durum aynı zamanda, daha sağlıklı toplumların oluşmasına neden olmaktadır (Omidvar ve Richmond, 2003; Cooper ve Cooper, 2008).

Göç konusu aynı zamanda hemşehrilik konusunun da tartışılmasına neden olmaktadır. Göçmen toplulukları aynı orijinden, aynı coğrafyadan ya da ülkeden gelen bir grup insan olarak tanımlanırken, göçmenlerin bazılarının bir takım hemşehri derneklerine üye oldukları görülmekte, derneklerin aynı yöreden gelen insanların sosyal bir ağ kurmasına yönelik çalışmalar ile aynı zamanda bir dayanışma ve kimlik oluşturma çabasında olduğu ileri sürülmektedir (Yu, 2014). Kente göç ile gelen grupların daha önce yaşadıkları yere ait kültürle, zamanla bağlarını tamamen kopardıkları düşünülürken, 1990lı yıllara gelindiğinde; bu ilişkilerin çok daha karmaşık olduğu yönünde görüşler oluşmuştur. Gielis (2009), hızlı ilerleyen teknoloji ve iletişim araçlarının, göçmenlerin daha önce yaşadıkları toplumla daha kolay ilişki kurabilmelerine olanak sağladığını belirtirken, bu durumun hem şu an yaşadıkları toplumla hem de geride bıraktıkları toplumla aynı anda sosyal ilişkilerini devam ettirmeyi başarabilen göçmen topluluklar oluşmasına neden olduğu görülmektedir.

Literatürde kentlilik bilinci çalışmalarının, kentli kavramını oluşturan ve kentli olmayı sağlayan haklar, kent kimliği ve kent kültürü konularıyla da ilişkilendirilerek ele alındığı görülmektedir. Kentli hakları konusunda önemli bir belge niteliği taşıyan Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu (1992) "Avrupa'daki yerleşimlerde yaşayan kent sakinlerinin; güvenli bir kentte, sağlıklı bir çevrede, istihdam ve ekonomik olanakları olan, yeterli, sağlıklı konutun sağlandığı, dolaşım ve ulaşım özgürlüğü olan sağlığın korunmasına yardımcı çevrenin ve koşulların olduğu spor ve dinlence imkanı veren, kültürler arası kaynaşmayı sağlayan, kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre ile tarihi yapılara duyarlı, işlevlerin uyumu ile yaşama, çalışma, seyahat işlevleri ve sosyal aktivitelerin olabildiğince birbiriyle ilintili olduğu, katılımın sağlandığı, ekonomik ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlandığı, mal ve hizmetlere erişilebilir, doğal zenginlikler ve kaynakların akıllıca yönetildiği, belediyeler arası işbirliği ile gerekli mali kaynakları bulma konusunda yerel yönetimlerin yetkili kılındığı, eşitlik ilkesi ile herkesin aynı haklardan yaralandığı kentli haklarını sağlamalı" görüşünü ortaya koymaktadır.

Kent, kentlilerin karşılıklı etkileşimlerinden oluşan ve canlılığını sürdüren bir ilişkiler demeti olarak açıklanırken, insanların birbirleriyle giriştikleri sosyal ilişkiler için yapısal olarak biçimlendirilen mekanların önemi de vurgulanmaktadır. Helle'nin deyimiyle "kentlileşmiş insan yapılamaz, kentlileşmiş insan geliştirilir" (Helle, 1996: 79) tespiti ile kentlileşmişlik ölçütü, özelin ve kamusalın ayrı eylem alanları şeklinde işlemesi olarak görülmektedir. Kentte özel alanda birey kişisel gelişimini yaşarken sosyal ilişkiler kamusal alanda gerçekleşir.

Kent kültürü çoğulcu ve demokratik bir kültürdür. Kentin heterojenliği; farklı etnik, dinsel grupları içermesi, farklı sınıf katmanlarından oluşması, ekonomik faaliyetlerin ve iş bölümünün gelişmişliği, kent kültürünün dinamiğini oluşturur. Bu kapsamda kentlerde değer ve dünya görüşünde çoğulculuk egemendir. Kırdaki tek tip ve baskın değer sistemlerinin aksine, kent kültürü çoğulcu ve hatta çatışan değerlerden oluşan bir kültürel sistemdir (Erjem, 2009: 16).

Uluslararası literatür 'kentlilik bilinci' olarak kullanılan bir terimin tam karşılığının yer almadığını göstermektedir. Kentlilik bilincinin yerine aidiyet ve kimlikle özdeşleşme kavramlarının da kullanıldığı görülmüştür (Lewicka, 2008, Knez, 2005). Bu çalışmalarda aidiyet ve özdeşleşme kavramları arasındaki ilişkiler ve farklar ortaya konulmuş, aynı zamanda bu hissiyatın ortaya çıkma dereceleri çeşitli faktörlerle araştırılmıştır. Farklı beş Avrupa kentinde nehir kenarı restorasyon projelerinin yürütülmesinde katılımcı süreçler ve mekan hissi araştırılmıştır. İsviçre, Danimarka, Almanya ve İspanya ve Hollanda'da yürütülen anket ve haritalama çalışmalarında, katılımcılar en fazla kültürel miras alanlarına, manzara noktalarına ve rekreasyon alanlarına, bisiklet yollarına dikkati çekmişlerdir (Verbrugge vd., 2019).

Kentli ve kent etkileşimine dair çalışmalar, kentlinin yaşadığı mekanları kişiselleştirme konusunda yoğunlaşmaktadır. Kentlilik bilinci, yere bağlılık konusu ile de ilişkilendirilmektedir. Brown vd.'ne (2003) göre yere bağlılık ile o alanda yaşama süresi arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. İnsanlar yaşadıkları deneyimler yoluyla mekanlarla ilişki kurmakta, onlara anlamlar atfetmekte ve içinde bulundukları bu yaşamsal çevre aracılığıyla kimliklerini oluşturmaktadırlar (Karakuş vd., 2014). Yere bağlılık, kent kimliğini fiziksel ve sosyal bileşenlerle desteklemektedir. Bireyin yaşadığı yere ilişkin bilinç "yer bilinci" olarak tanımlanmaktadır. Yer bilinci, bir yerin birey ve gruplar için taşıdığı sosyal ve fiziksel anlamları ve onların günlük aktivitelerinde o yerin rolünü anlatan çok katmanlı bir kavramdır

(Carter, 2007). Kentlinin bir yere, yer kimliğine ihtiyacı vardır. Kimlik oluşumu genelde fark yaratma ve karşıtlıklar kurma şeklinde gerçekleşir. Kentli yaşadığı mekanları kişiselleştirir, bu mekanları diğerlerinden farklılaştırır. Farklılaştırma süreci, benim evim, benim kentim şeklindeki nitelendirmelerdir. Metropollerde kentin bütünü değil sadece bir kısmı kendi yeri gibi görülür. Metropollerdeki eski gecekondu semtleri, hemşerilik bağları üzerine şekillenmiştir ve çoğulcu olmayan köylerin kente taşınmasıyla bir çokluk yaratılmıştır (Bilgin ve Göregenli, 1996).

Kentlilik bilinci konusuna yönelik yapılan çalışmalarda planlama ve özellikle katılımcı planlamanın önemi de vurgu yapılmaktadır. Plancının kent kimliğini ve onun özelliklerini yönetmek ve kontrol etmek için kullanabileceği en etkili aracın katılımcı planlama süreci olduğu savunulmaktadır (Lipovac vd. 2019).

2003 yılında Toronto'da oluşturulan Kent Zirvesi Birliği, daha güçlü toplumlar ve mahalleler oluşturma hedefiyle bir rapor yayınlamıştır (City of Toronto Strong Neighbourhoods Task Force, 2005). Rapora göre, daha güçlü mahalleler oluştururken hizmetlere erişimde mesafenin önemli bir kriter olduğu belirtilmiştir. Toplum merkezine, toplum sağlığı merkezine, belediye kreşine, ana-çocuk sağlığı merkezine, gençlik merkezine, yaşlı merkezine, iş bulma merkezine, aşevine ve pazara yakınlık önem kazanmıştır. Hizmetlere erişebilen mahallelerin aynı zamanda sosyo-ekonomik göstergelerinin yüksek olması da önemlidir. Aidiyet duygusunu geliştirmek, çeşitliliği yaratmak için sosyal donatılarda ve hizmetlerde karma kullanımı desteklemek gerekmektedir. Mahallelerde gelir çeşitliliği yaratmak için yeterli ve ucuz konut uygulamalarını desteklemek önemlidir. Ayrıca yeni gelen, yaşlı, ebeveyn, işsiz, genç, hasta ve engellilere yönelik ayrı stratejiler oluşturmak gereklidir.

Kentin sınırları içinde yaşayan bireyler kent yönetiminin varlık nedenidir ve sağlıklı, başarılı ve verimli bir yönetim sürecinin yaşanması için vatandaşların yöneticiler tarafından iyi tanınması gerekmektedir. Bu yaklaşımla paralel görüşleri paylaşan Insch (2011), kent yönetiminin, kentin mevcut ve potansiyel sakinlerinin güdülerini, beklentilerini ve ihtiyaçlarını anlaması gerekliliğine ve bu ihtiyaçların karşılanmasının sağlamasına vurgu yapmaktadır.

Halkın yönetim sürecine katkıda bulunması ve bunun için yönetim sürecine katılması, karar alma süreçlerinde yer alması, yaşadığı yer ile ilgili projelerde görüş ve isteklerini belirterek söz sahibi olması, demokratik davranışın göstergesi olmasının yanında kentlilik bilincinin de bir gereği olarak görülmektedir. Margosyan (1996), yönetime katılmayı "kentli olmanın ilk koşulu" ifadesiyle vurgulamakta ve olmazsa olmazı olarak görmektedir. Yani kentli, yaşadığı kenti yönetecekleri seçmekle kalmamalı, bir şekilde yönetimin bir parçası olmalıdır. Bu şekilde kentiyle bütünleşme ve aidiyet yaratılabilecektir. Kentini benimseme duygusu kent yönetimine katılma davranışıyla kendini göstermekte, bu durumda katılım aidiyeti, aidiyet katılımı pekiştirmekte ve bir döngü oluşturmaktadır.

Uluslararası çalışmalarda, konuya ilişkin araştırmalar bu şekilde özetlenirken, Türkiye'de kentlilik bilinci konusundaki çalışmaların akademik yazında yeni yeni yer almaya başladığı, 2000'li yıllarla birlikte farklı kentlerde çalışmalar gerçekleştirildiği görülmektedir. Kentlilik bilinci üzerine Türkiye'de Balıkesir, Bursa, Trabzon, Samsun, Adana ve Tokat kentlerinde çalışmalar yapıldığı gözlenmiştir. Bu çalışmalarda kentlilik bilincine yönelik farklı yaklaşımların ele alınmıştır.

1950'li yıllında Balıkesir kent merkezinde yer alan çarşıda çıkan yangının ardından yapılması sürecindeki katılımcı yaklaşım sosyalleşme adına kamusal alanların düzenlenmesi, kolektif bellek oluşmasına, farklı sosyal grupların bir araya gelmesine ve sosyo-kültürel yaşamın zenginleşmesine yol açacağını göstermektedir (Birol, 2008). 2005 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin kentlilik bilinci üzerine yapılan araştırmada ise Bursalıların hoşgörülü, misafirperver, saygılı oldukları ortaya çıkmıştır. Çalışmada Bursalıların kültürel etkinliklere ilgisinin az olduğu ve Bursa'ya göçün hala devam ettiği görülmüştür (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2006). Bu araştırma 2013 yılında tekrarlanmış ve kentte yaşama süresi arttıkça, hemşerilik ilişkilerinin azaldığı, bireyselliğin arttığı sonucu çıkmıştır. Kentlilik bilinci düzeyi ile memlekete gitme sıklığı, yaşanılan kentle ilgili STK üyeliği, kenti sahiplenme duygusu ve yerel medyayı takip etme arasında doğrudan bir ilişki bulunmuş, kadınların, evlilerin, eğitim düzeyi yüksek olanların ise kentlilik bilincinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Keskin vd., 2015).

Şen Beyazlı vd. (2008) Trabzon kenti üzerinde yaptıkları çalışmalarında, Trabzon kentinde kentlilik bilinci ve kentli olmayı araştırmıştır. Kentlilerin bilinç düzeyi ve kentlilik bilincinin bileşenleri, kenti oluşturan 39 mahalle için faktör analizi yapılarak çalışılmıştır. Çalışma, en yüksek kentlilik bilinci faktör değerine sahip olan mahallelerin, kentin tarihi alanları olduğunu, mekan aidiyetinin kentlilik bilincindeki önemini ortaya koymuştur.

Mutlu ve Özaydın (2011), Samsun'daki kent kültürünü, kente dışarıdan gelenlerin o kente uyum sağlamaları ve kentte yaşama alışkanlığı kazanmalarını araştırmıştır. Araştırmanın sonuçlara göre; Samsun'da göçlere bağlı heterojen yapının etkisine bağlı olarak "toplumsal bilinç geliştirme faaliyetlerine ilgi duyma", "yerel demokrasi ve katılım", "sivil toplum kuruluşlarına üyelik", "engellilere ve engelli haklarına duyarlılık" ve "kentsel sorunlara duyarlılık ve farkındalık" kapsamındaki kente özgü davranışlardan dolayı kentlilik bilincinin düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Ökesli (2014) göçmenlerin kentlilik bilinci üzerine Adana'da farklı mahallelerde ve hemşeri derneklerinde çalışma yapmış, göçmenlerin kentle etkileşiminin az olduğu, Adana'da göç-

menlerin kente uyum sağlayamadığı ve kentlileşmenin gerçekleşmediğini belirtmiştir.

Acungil (2012) çalışmasında, Tokat kentinde kentlilik bilinci göstergeleri olarak; kentsel aidiyet, kent kurumlarına katılım, kent sorunlarıyla ilgilenme olarak belirlemiştir. Araştırma sonuçlarına göre; Tokat kentinde kentlilik bilincinin oluşmadığı, bireylerin kendilerini kentin bir parçası olarak görmedikleri ve kente dair konularda harekete geçme konusunda isteksiz oldukları ortaya çıkmıştır.

Ulusal yazındaki daha sınırlı sayıdaki çalışmaların sonucunda, kentlilik bilincinin oluşmasında kamusal alanların kullanımı, eğitim durumu, mekana aidiyet duygusu, katılım, sivil toplum kuruluşlarına üyelik, kentsel sorunlara duyarlılık gibi konuların etken olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada ise, Türkiye'nin başkenti Ankara çalışma alanı olarak seçilmiştir. Ankara gerek başkent olması sebebiyle, gerekse de Cumhuriyet tarihinin kuruluşu ile şekillenmesi nedeniyle farklı süreçlerin etkisi altında kalmış, ülkenin ekonomik, sosyal ve politik durumundan ilk etkilenen kentlerinden biri olmuştur. Ankara'nın bir başkent olarak inşasının başlangıcından bugüne Ankara, hem fiziksel hem de sosyolojik olarak büyük değişimler yaşamıştır. Hızlı aldığı göç kentte yaşayan profilin çeşitlenmesine yol açmış, bu çeşitlenme mekana yansıyıp mekanı yeniden üretmeye başlamıştır. Yeniden üretilen mekan da yaşayan halkı etkilemeye devam etmiştir. Yani kentte farklı kültürlerin kesişmesi yeni gelen kültürün kentten etkilenmesini sağlarken, bir taraftan da mevcut kültürün de değişimine yol açmaktadır. Dolayısıyla kent mekanı ve kültürle birlikte, sürekli değişim gösteren bir kentlilik bilinci kavramı söz konusudur. Bu amaçla bu çalışmada Ankara'daki kentlilik bilinci eğilimleri incelenmektedir.

3. Kentlilik Bilinci Oluşturan Değişkenlerin Faktör Analizi ile Değerlendirilmesi

Bu çalışma; literatür araştırması sonucunda geldiği noktada; kentte yaşayan bireylerin yaşadıkları kentte olan aidiyet duygularını geliştirmek ve gelecek nesillere de bu duyguları aktarmak amacıyla kentlilik bilinci kapsamında kentler için ön görülen üç temel yaklaşımı ön plana çıkarmaktadır. Bu yaklaşımlar:

1. Kentin tarihi ve kültürel değerlerinin farkına varmak,
2. Kentin fiziksel, kültürel ve sosyal dönüşümünü gerçekleştirmek,
3. Kente aidiyet duygusunu hissederek, kenti sahiplenip korumak

şeklinde sıralanmaktadır.

Kentin tarihi ve kültürel değerlerinin farkına varmak: Bireylerin yaşadıkları kentteki tarihi ve kültürel değerlerin farkına varabilmeleri ve bu bilince sahip olabilmeleri için kentsel yaşam kültürünün oluşturulması gerekmektedir. Toplum yaşamının zenginliğinin yanında bireylerin kentte yaşama kültürü düzeylerindeki gelişimlerine yönelik bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Kentlilerin yaşadıkları mekanı hafızalarında ortak anı, değerler ve inanışlar çerçevesinde ortaya koyabilmelidir. Kentte ve kentlide ortak bir bilinç ve kolektif bir bellek oluşturmak adına bireylerin ilişki kuracakları, aidiyet duygularını geliştirecek ve onlara bağlanma, hatırlama ve özlem duygusunu yaşatacak mekanlara gereksinim vardır (Bilsel, 2006).

Kentin fiziksel, kültürel ve sosyal dönüşümünü gerçekleştirmek: Kentlilik bilinci düzeyinin geliştirilebilmesi için sosyal ve kültürel yaşamın geliştirilmesi ve kentlinin bu yaşama katılımının sağlanması gerekir. Sosyal ve kültürel yaşama, kentsel mekanın biçimlenmesine yönelik platformlara aktif katılım kentli yaşam için toplumsal dayanışmanın öneminin de kavranmasına neden olmaktadır.

Kente aidiyet duygusunu hissederek, kenti sahiplenip korumak: Kentsel çevrenin daha iyi düzenlenebilmesi için o kentte yaşayanların kentin yapılanma ve yönetilmesi sürecine daha aktif katılımının sağlanması gerekir (Bilsel, 2006). Kentlinin kentini benimsemesi, mekana karşı sorumluluk duyması ancak kentin projelerinde söz sahibi olabilmeleriyle mümkün olmaktadır. Bu süreçte yer almak kentli için aktif bir bilinç oluştururken, aynı zamanda demokratik değerlerini yükseltmiş olur (Sanoff, 2006).

Çalışmanın amacına yönelik olarak literatür araştırması sonucu yapılan çıkarımlar sonucu oluşan üç temel yaklaşım doğrultusunda belirlenen değişkenler ile bu çalışma Ankara metropoliten kentinin kentlilik düzeyinin ölçülerek anlamlı değişkenlerle ifade edilmesini hedeflemektedir. Bu amaçla, veriler arasındaki ilişkilere dayanarak verilerin daha anlamlı ve özet bir biçimde benzerliklerinin ölçülmesi amacıyla faktör analizi kullanılmıştır.

Faktör analizi Y_1, Y_2,…, Y_l gibi bir çok sayıdaki değişkenlerin daha az sayıdaki gözlemlenemeyen faktörlerle (F_1, F_2,…, F_k) lineer ilişkisini araştıran bir yöntemdir (Tryfos, 1997). Faktör analizi, çok sayıda değişkenin bulunduğu bir araştırmada hangi değişkenlerin bir araya gelerek küme oluşturduğunu, hangilerinin birbirleriyle korelasyon eğilimi gösterdiğini ve hangilerinin arasında korelasyon olmadığını göstermek için kullanılmaktadır. Değişkenlerden oluşan her bir küme "faktör", her bir değişkenin bu faktör ile bağlantısı ise "faktör yükü" olarak tanımlanmaktadır. Değişkenler, her faktör üzerine yüklenebilir ancak genellikle sadece bir faktör üzerinde yüksek bir yükleme oluşması beklenmektedir. Faktör yükleri değişkenin faktörle korelasyonudur ve değerleri "-1" ve "+1"arasında değişmektedir. "-1"e yakın değerler, faktörle negatif yönde çok yüksek bir ilişkiyi, "0" değeri faktör ile bir ilişki olmamasını, "+" ise faktör ile pozitif yönde çok yüksek bir korelasyonu göstermektedir (Aron ve Aron, 1997).

Faktör analizi, veriler arasındaki ilişkilere dayanarak verilerin daha anlamlı ve özet bir biçimde benzerliklerin ölçülmesinde de kullanılabilir. Değişik alanlarda faktörlerin gruplandırıldığı çalışmalar bulunmaktadır (Cengiz, 2013; Selim vd., 2014). Belirli bir coğrafya sistemindeki içyapıya ait analizler üretmeye ya da bunları onaylamaya yardımcı olur. Faktör analizi bu şekilde kent, bölge, vb. komşu alanlar arasındaki bağın aranmasını ve verinin mekânla ilişkisinin kurulmasını sağlar (Şen Beyazlı vd., 2008).

Ankara, 1923 yılında başkentlik işlevini üstlenerek hızlı bir kentleşme sürecine girmiş ve 1924 yılında belediye yönetimine kavuşmuştur. 1984 yılından sonra metropoliten kent statüsünü almış, Ankara Büyükşehir Belediyesi ve bunun sınırları içinde 5 ilçe belediyesi (Çankaya, Altındağ, Yenimahalle, Mamak, Keçiören) kurulmuştur. Daha sonraki tarihlerde (Sincan, Etimesgut ve Gölbaşı) ilçelerinin kurulmasıyla Ankara'daki ilçe belediyeleri sayısı 8'e ulaşmıştır.[1] Uzun süre 8 merkez ilçe olarak devam eden durum 2012 yılında değişmiş, 12/11/2012 Tarih ve 6360 Sayılı Kanun ile yapılan düzenlemeye göre Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları il mülki sınırları olarak değiştirilmiştir. Buna göre Büyükşehir Belediyesi sınırlarındaki ilçe sayısı 25'e yükselmiştir.[2]

Kentlilik bilinci üzerine yapılan bu çalışma içeriğinde kırsal alanlar kapsam dışında bırakılmış, büyükşehir belediye sınırları içine giren 25 ilçenin daha kentsel karaktere sahip olan 8 merkez ilçesi çalışmanın kapsamına alınmıştır. Ankara'nın 8 merkez ilçesinde yürütülen anket çalışmasında, örneklem büyüklüğü belirlenirken, 2017 TÜİK ADNKS nüfus sayımı verileri temel alınmıştır. Nüfus sayım verilerine göre, evren büyüklüğü içindeki toplam nüfus 4.573.460 kişidir. Bu evren büyüklüğünden %95 güven aralığında (0.05 örnekleme hatası) örnek büyüklüğü hesaplanmış ve böylece uygulanacak anket sayısı belirlenmiştir.

Buna göre; saha çalışması kapsamında: Anket sayısı, n= Nt2pq/d2(N-1)+t2pq bağıntısından hesaplanmıştır (n: Örnek büyüklüğü, N: Evren büyüklüğü, d: Örnekleme hatası, p: İncelenen olayın oluş sıklığı, q: İncelenen olayın olmayış sıklığı, t: Belirli bir anlamlılık düzeyinde t tablosundan bulunan teorik değer) (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004).

Araştırma kapsamında 4.729.747 evren büyüklüğü için 384 anketin yapılmasına karar verilmiş, anketlerin ilçe nüfuslarıyla orantılı olarak dağıtımı planlanmıştır. Bu dağılımda her ilçede örneklem büyüklüğünün en az "30" olması" gerektiği öngörüsü ile dağılımlarda düzenleme yapılarak örneklem büyüklüğü 415'e çıkarılmıştır (Tablo 1).

Bu durumda, en yüksek nüfusa sahip Çankaya ilçesinde 80 anket, en düşük nüfusa sahip Gölbaşı ve Altındağ ilçelerinde en az 30 koşulunu sağlama amacıyla 30'ar anket gerçekleştirilmiştir. Yapılan anket çalışmaları içerisinde, deneğin yaşı, medeni durumu, eğitim durumu, mesleği, gelir durumu, ev ve/ya araç sahipliliği durumu gibi temel sosyo-ekonomik göstergelerin yanı sıra, Ankara'da nerede yaşadıkları, nereden geldikleri, doğum yeri, memleketleriyle olan ilişkileri, Ankaralı hissetme durumları gibi sorular da sorulmuştur. Ayrıca deneklerin kentsel yaşantılarını anlayabilmek adına, ankette tiyatroya gitme, sinemaya gitme, konsere gitme gibi kültürel aktivelerde bulunma sıklıklarını (ayda birden çok, ayda bir, birkaç ayda bir, altı ayda bir, yılda bir, yılda birden seyrek, hiç gitmiyorum) içeren sorulara yer verilmiştir. Ankara'nın önemli tarihi ve kültürel alanlarına (Anıtkabir, Ankara Kalesi, Gençlik Parkı, Ulus Meydanı, Atakule, vb.) gidip gitmediklerinin de belirlenmeye çalışıldığı sorular ankette yer almaktadır. Ayrıca kapı önünde ayakkabı çıkarma, sokakta araba yıkama, halı silkeleme gibi kent kimliği ve kültürü açısından belirleyici olan sorular anketin diğer bir bölümünü oluşturmaktadır.

Tablo 1. Ankara'nın ilçeleri, nüfus büyüklükleri ve anket frekansları

İlçe	Nüfus	Frekans	Yüzde
Altındağ	371.366	30	7.2
Çankaya	921.999	80	19.3
Gölbaşı	130.363	30	7.2
Keçiören	917.759	75	18.1
Mamak	637.935	55	13.3
Yenimahalle	659.603	60	14.5
Sincan	524.222	45	10.8
Etimesgut	566.500	40	9.6
Toplam	4.729.747	415	100.0

2018 yılının yaz aylarında uygulanan anketlerde denekler basit rassal yöntemle belirlenmiştir. Tablo 2'de deneklerin sosyo-ekonomik yapılarını anlatabilecek temel özellikler özetlenmiştir. Deneklerin sosyo-ekonomik yapılarına ilişkin sorulara verdikleri yanıtların frekans dağılımlarına bakıldığında; %49,4'ünün erkek, %50,6'sının ise kadın, %65,5'inin evli olduğu izlenmektedir. Deneklerin %28,4'ü 2500–3500 gelir aralığında, %61'inin araba sahibi, genelde (%41'inin) lise mezunu oldukları ve ortalama yaşın 37 olduğu anketlerde ortaya çıkmaktadır (Tablo 2).

Faktör analizinin yürütülebilmesi için çeşitli varsayımların sağlanması gerekmektedir:
Değişkenler arasında çoklu-korelasyonun olmaması gerekmektedir. Analiz sonucunda elde edilen korelasyon matrisinin son sütununda yer alan determinant değerinin 0,00001'den büyük olması veri için çoklu-korelasyon probleminin sorun

[1] http://www.cankaya.bel.tr/pages/17/TARIHCE/.
[2] https://www.ankara.bel.tr/kurumsal/yetki-alani.

Tablo 2. Deneklerin sosyo-ekonomik özellikleri

	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Kadın	210	50.6
Erkek	205	49.4
Medeni durum		
Bekar	143	34.5
Evli	272	65.5
Gelir düzeyi		
500 TL altı	1	0.2
500–1500 TL	16	3.9
1500–2500 TL	68	16.4
2500–3500 TL	118	28.4
3500–5000 TL	110	26.5
5000–8000 TL	80	19.3
8000 TL üstü	22	5.3
Eğitim durumu		
İlkokul	34	8.2
Ortaokul	45	10.8
Lise	170	41.0
Üniversite	143	34.5
Yüksek lisans	15	3.6
Doktora	2	0.5
Okul bitirmemiş	6	1.4
Konut durumu		
Ev sahibi	277	66.7
Kiracı	132	31.8
Lojman	5	1.2
Diğer	1	0.2
Araba sahipliliği		
Evet	253	61.0
Hayır	162	39.0

yaratmadığını göstermektedir (Field, 2005). Bu çalışmada anket ile elde edilen tüm sorular faktör analizi kapsamında ele alındığında çoklu-korelasyon problemi ortaya çıkmıştır. Buna neden olan değişkenler analizden tek tek çıkarılıp bu varsayımın sağlanabildiği duruma ulaşana kadar devam edilmiştir. Bu durumda çocuk sahipliliği, çocuk sayısı, toplam hanehalkı sayısı, ev sahipliliği, araç sahipliliği, Ankara'ya geliş nedeni gibi değişkenler analizden elenmek zorunda kalmıştır.

Temel bileşenler analizi sonucunda (Principal Component Analysis) 12 faktör elde edilmiştir. Bu 12 faktör çalışma için çok anlamlı sonuçlar vermemiştir. Bu nedenle analize 19 değişken dahil edilebilmiş ve 4 faktöre indirgenmiştir. 4 faktörün ayrıştırıldığı faktör analizine ilişkin sonuçlar Tablo 3'te verilmektedir.

Faktör analizinde dikkat edilmesi gereken bir diğer test Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testleridir. KMO değeri "0" ve "1" aralığında değişmektedir. Bu değerin 0,7 ile 0,8 arasında olması test sonuçlarının iyi olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. Bu çalışmada KMO değeri 0,712 olarak bulunmuştur. Bartlett testi orijinal korelasyon matrisinin özdeş matris olduğunu kabul eden sıfır hipotezini sınamak için kullanılır. Bu nedenle faktör analizinde bu teste ait p değerinin 0,05'ten küçük olması yani testin geçerli olması beklenir (Field, 2005). Bu çalışmada da test istatistiki olarak geçerli bulunmuştur.

Tablo 3. Faktörler ve öz değerleri

Faktörler	Öz değer	Varyans (%)	Kümülatif (%)
1	3.083	16.225	16.225
2	2.373	12.487	28.712
3	1.732	9.115	37.827
4	1.552	8.168	45.995

Tablo 4. Faktör 1'e yüklenen değişkenler

Değişken	Faktör yükü
Tiyatroya gitme sıklığı	0.801
Sinemaya gitme sıklığı	0.830
Konsere gitme sıklığı	0.726

Tablo 5. Faktör 2'ye yüklenen değişkenler

Değişken	Faktör yükü
Anıtkabir'e ziyaret	0.509
Atakule'ye ziyaret	0.527
Ulus Heykel Meydanı'na ziyaret	0.577
Gençlik Parkı'na ziyaret	0.629
Ankara Kalesi'ne ziyaret	0.730

Tablo 6. Faktör 3'e yüklenen değişkenler

Değişken	Faktör yükü
Sokakta araba yıkama durumu	0.630
Evin önünde tarhana kurutma ve salça yapma	0.730
Halı silkeleme	0.594
Hoparlörü dışarı vererek mevlit okutma	0.575
Evin önüne yün atma	0.706
Kapıda ayakkabı çıkarıp bırakma	0.423

Her faktör için hangi değişkenlerin öne çıktığının bulunması ve gruplanması amacıyla 'Varimax' rotasyon tekniği ile elde edilen 'Dönüştürülmüş Bileşenler Matrisi (Rotated Component Matrix) kullanılmıştır. Bu matriste 0,25 faktör yükü üzerinde değer alan değişkenler seçilerek, her bir faktörün altındaki gruplar oluşturulmuştur. Böylece her bir faktör içinde ilişkili değişkenler belirlenip, yorumlanmıştır (Tablo 4–7).

Tablo 7. Faktör 4'e yüklenen değişkenler

Değişken	Faktör yükü	Negatif faktör yükü
Kendilerini Ankaralı hissetme durumu	0.809	
Doğum yeri	0.678	
Memlekete gidince Ankara'yı özleme durumu	0.438	
Ankara'da yaşamaktan mutlu olma durumu		-0.550
Kaç yıldır Ankara'da yaşadıkları		-0.542

Tablo 8. Faktörlerin isimlendirilmesi

Faktör	Açıklama oranı (%)	Faktör tanımı
Faktör 1	16.225	Kültürel faaliyetlere katılma isteği
Faktör 2	12.487	Kente aidiyet
Faktör 3	9.115	Kırsal faaliyetleri sürdürme
Faktör 4	8.168	Memleketle ilişkiyi devam ettirme isteği

Tabloların tek tek incelenerek hangi başlıklar altında gruplandıkları, bu grupların ne ifade ettiği bir sonraki bölümde tartışılacaktır.

4. Ankara'da Kentlilik Bilincini Oluşturan Değişkenlerin Değerlendirilmesi

Her bir faktöre yüklenen değişkenler değerlendirilerek faktörlerin isimlendirilmesi işlemi yapılmıştır (Tablo 8).

Faktör 1: Kültürel faaliyetlere katılma isteği,
Faktör 2: Kente aidiyet,
Faktör 3: Kırsal faaliyetleri sürdürme,
Faktör 4: Memleketle ilişkiyi devam ettirme isteği.

Faktörlerin isimlendirilmesi aşaması ile birlikte, kentlilik bilinci kapsamında kentler için ön görülen üç temel yaklaşımdan ikisi; (i. kentin tarihi ve kültürel değerlerinin farkına varmak ve ii. kente aidiyet duygusu hissetmek), faktörlerde karşımıza çıkmıştır (Faktör 1 ve Faktör 2). Ankara kentinde; kentin fiziksel, sosyal ve kültürel dönüşümünü gerçekleştirmek ve kenti sahiplenip korumak, faktörler arasında değildir. Bunların yerine, kırsal faaliyetleri sürdürme (Faktör 3) ve memleketle ilişkiyi devam ettirme isteği (Faktör 4) Ankara kentinde kentlilik bilincini tanımlayan faktörler olarak belirlenmiştir.

Faktör 1: Kültürel faaliyetlere katılma isteği: Faktör 1, kültürel faaliyetlerin ağırlıkta olduğu değişkenlerin yüklendiği bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Ankara kentinde yaşayanların yaşadıkları mekana ilişkin zihinlerindeki ortak anı, değer ve inanışları ortaya koyan bu faktör aynı zamanda bireylerin kültürel faaliyetlere katılma isteğini göstermektedir. Tablo 4 içerisinde sinemaya, tiyatroya ve konsere gitme sıklığı faktör yükü pozitif olan değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ankara, yeni kurulan Cumhuriyetin mekanının devletin kamusallığıyla, halkın kullanım alanlarını bir araya getiren bir kenttir (Şehir Plancıları Odası, 2016). Bu nedenle kentlilik bilincinin önemli bileşenlerinden olan kültürel aktivitelere katılım da Ankara kenti için yüksek olmuştur. Bu durum Tablo 4'te de desteklenmektedir. Günümüzde artan teknoloji gibi unsurlar sonucu insanlar kamusal alanlardan çekilmeye başlamış sinema, tiyatro, vs. gibi kültürel aktivitelerde bulunma durumları azalmıştır. Ancak Tablo 4'e bakıldığında Ankara halkının bu aktivitelere katılımlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Faktör 2: Kente aidiyet: Anıtkabir'e, Atakule'ye, Ulus Heykel Meydanı'na, Ankara Kalesi'ne ve Gençlik Parkı'na ziyaret, Faktör 2 altındaki pozitif yükü tanımlamaktadır. Ankara'da yaşayanların kenti benimsemeleri Ankara'yı temsil eden mekanlarına karşı duydukları sorumluluğu göstermektedir. Bu anlamda Ankara'da yaşayan bireylerin Ankara'nın kentsel mekanlarına sahip çıktıkları gözlenmektedir. Bu durumun Ankara'nın başkent kimliği ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Faktör 3: Kırsal faaliyetleri sürdürme: Sokakta araba yıkama, evin önüne yün atma, halı silkeleme, evin önünde tarhana kurutma ve salça yapma, hoparlörü dışarı vererek mevlit okutma ve kapıda ayakkabı çıkarıp bırakma gibi değişkenler Faktör 3 altındaki pozitif yüklü değişkenleri tanımlamaktadır. Ankara hızla göç almakta, bu durum sonucunda da kent yapısı değişmektedir. Faktör 3'ün altına yer alan değişkenlerin varlığı yeni gelen kültürün, kenti etkisi altında aldığını göstermektedir. Kente yeni gelenlerin beraberinde daha önceki yaşam alanlarındaki alışkanlıklarını da getirdiği ve bunu kent yaşamına entegre etmeye çalıştırdıkları Faktör 3 altında net olarak görülmektedir. Bir başka deyişle, kente göçle birlikte kırsalda normal olarak kabul edilebilecek ancak kentli için yadırganabilecek bazı alışkanlık ve faaliyetleri devam ettirme arzusunun da var olduğu görülmektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi,

kırsaldan gelen kesim, kendi kültürünü kent yaşantısına entegre etmeye çalışmaktadır.

Faktör 4: Memleketle ilişkiyi devam ettirme isteği: Kendilerini Ankaralı hissetme durumu, doğum yeri, memlekete gidince Ankara'yı özleme durumu bu faktörün pozitif faktör yüklü değişkenleri iken, Ankara'da yaşamaktan mutlu olma durumu ve kaç yıldır Ankara'da yaşadıkları bu faktörün negatif korelasyonda olduğu değişkenlerdir. Doğum yeri yapılan anket çalışmalarında, Ankara ve Ankara dışı olarak kodlanmıştır. Kendini Ankaralı hissetme durumu beklendiği gibi doğum yeri ile ilişkilidir. Benzer şekilde bireyin memleketinden başka bir yere göç etmesi sonucu memleketi özlemesi doğaldır. Fakat göç ettiği yerde kaldığı süre içerisinde burayı benimsemeye başlamasıyla, yeni yere olan bağı güçlenecek ve bu sefer de memleketine gittiğinde yeni yaşadığı yeri özlemeye başlayacaktır. Bu çalışmada, kendini Ankaralı hissetmeyen bireylerin memleketle ilişkilerine devam ettirme isteği daha yüksek çıkmıştır. Yine benzer şekilde, doğum yeri Ankara dışı olanların ve memlekete gidince Ankara'yı daha az özleyenlerin memleketleriyle daha ilişki içinde olduğu anlaşılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda, Ankara'da yaşamaktan mutlu olan bireylerin memleketle ilişkisini devam ettirmekte daha az istekli olduğu görülmüştür. Aynı zamanda, Ankara'da yaşama süresi ile memleketle olan ilişkiye devam ettirme isteği arasında negatif bir korelasyon olduğu gözlemlenmektedir. Ankara'da kalma süresi arttıkça memleketle olan ilişkilerinde azalma görülmüş, kendilerini Ankara'ya daha ait hissetmeye başlamışlardır.

5. Sonuç

Kentte yaşayan bireyin kente özgü davranışlar sergilemesi, kentli ve paydaş olmanın farkındalığı ve buna uygun davranış sergilemesi kentlilik bilinci olarak açıklanabilir. Bireylerin yaşadığı kentteki kişi, kurum ve kuruluşlar ile kurabildikleri sürdürülebilir, anlamlı ve güçlü bağ kurabilme ve yaşadığı kentin bir parçası olma hissi kentlilik bilinci olarak kabul edilir.

Başkent olma sürecindeki Ankara geçirdiği büyük fiziksel ve sosyolojik değişimlerin yanı sıra, aldığı hızlı göç ile de kentli profilinde büyük farklılıkları bünyesinde barındırmaktadır. Ankara metropoliten kenti özelinde yapılan bu çalışmada 8 merkez ilçede yürütülen 415 ankete göre deneklerde erkek-kadın sayısı neredeyse eşit, evli olma oranı %65'in üzerindedir. Deneklerin %28,4'ü 2500–3500 TL gelir aralığında, %61'i otomobil sahibidir. Eğitim düzeyi genelde (%41) lise mezunu ve ortalama yaşın ise 37 olduğu ortaya çıkmıştır.

Ankara'da kentlilik bilincini oluşturan değişkenler faktör analizi ile değerlendirilmiştir. Ankara'da kentlilik bilinci, değişen mekan ve kültürle birlikte sürekli bir değişim göstermektedir. Bu değişimin sonucunda bir taraftan başkent kimliğini güçlendirme diğer taraftan da kırsal faaliyetlerini sürdürme alışkanlığındaki bireylere yer bulma çelişkisi mevcut kültürün de değişimine yol açmış, Ankara'ya özgü olarak kentlilik bilinci belirli faktörlere göre yeniden tanımlanmıştır.

Ankara'nın merkez ilçelerinde yapılan anket çalışmasının değerlendirilmesi sonucu, Ankara'da kentlilik bilincini tanımlayan dört faktör (Kültürel faaliyetlere katılma isteği, kente aidiyet, kırsal faaliyetleri sürdürme ve memleketle ilişkiyi devam ettirme isteği) bulunmaktadır. Bu faktörleri tanımlayan pozitif ve negatif faktör yüklerine bakıldığında;
Kültürel faaliyetlere katılma isteği hakkında sinemaya, tiyatroya ve konsere gitme sıklığı faktör yükü pozitif olan değişkenler olarak ortaya çıkmıştır. Başkentte tiyatro seyircisi ülkede baş sıradadır, yıllık sinema seyircisi 3 milyonu geçerken, Türkiye ortalamasının bir hayli üstündedir. Başkentte düzenlenen tiyatro ve sinema festivalleri, müzik festivalleri ve diğer konser ve spor etkinlikleri sosyo-kültürel sermayeye katkı koymaktadır. Cumhuriyet'in ilanından sonra çağdaş bir toplum oluşturma çabasıyla renkli bir sosyo-kültürel yaşam yaratıldığı, kentlilerin sık sık bir araya geldiği mekanların ortaya çıktığı görülmüştür.

Kente aidiyet açısından başkentin kimliğine katkı veren önemli nirengi noktalarından Anıtkabir'e, Atakule'ye, Ulus Heykel Meydanı'na, Ankara Kalesi'ne ve Gençlik Parkı'na ziyaret, Faktör 2 altındaki pozitif yükünü sergilemiştir. Mekan aidiyeti kentlilik bilincinde önemli bir etkendir. Kentlilik bilincinin yüksek olabilmesi için bireylerin, öncelikle mekan aidiyetlerinin güçlü olması gerekir. Kentlilerin kültürel değerlerine, tarihi ve estetik tercihlerine, ayrıca kamusal mekan ihtiyaçlarına önem vermeleri kentlilik bilinci yönünden vurgulanması gereken konulardır. Kentlilerin sosyal etkileşimleri için kamusal alanların düzenlenmesiyle kolektif bellek oluşacak, farklı sosyal gruplar böylelikle kaynaşacak, sosyo-kültürel yaşam zenginleşecektir.

Sokakta araba yıkama, evin önüne yün atma, halı silkeleme, evin önünde tarhana kurutma ve salça yapma, hoparlörü dışarı vererek mevlit okutma ve kapıda ayakkabı çıkarıp bırakma gibi değişkenler Faktör 3-kırsal faaliyetleri sürdürme altındaki pozitif yüklü değişkenleri tanımlamaktadır. Kırdan kente göç eden bireylerin beraberinde getirdikleri normlar, değer ve kurallar yani kırsal alandaki yaşam biçimleri Ankara'da kent yaşamı ile bir çatışma içine girmiştir ve değişime uğramış gibi görünmemektedir. Göç eden kimse, temel bir takım değerlerini, alışkanlıklarını veya hemşerilik ilişkilerini hemen terk etmemektedir. Kökendeki kültürel kalıplarını kent ortamında da sürdürme gayreti içindedir.

Faktör 4'te memleketle ilişkiyi devam ettirme isteği kapsamında incelenmiştir. Kendilerini Ankaralı hissetme durumu, doğum yeri, memlekete gidince Ankara'yı özleme durumu bu faktörün pozitif faktör yüklü değişkenleridir. Ankara'da yaşamaktan mutlu olma durumu ve kaç yıldır Ankara'da yaşadıkları bu faktörün negatif korelasyonda olduğu değişkenler olarak

ortaya çıkmıştır. Ankara nüfusunun %48'i Ankara doğumlu değildir. Ankara, kuzeydoğusundaki komşu illerden (Çorum, Yozgat, Kırıkkale vb.) ve kırsaldan göç almaktadır. Hemşehrilik üzerinden gelişen bir kente entegrasyon söz konusudur. Kendini Ankaralı hissetmeyenler başkentte doğmamış, memleketini özleyen ve memleketle ilişkiyi devam ettirenler olarak bulunmuştur. Bu grup yazın veya sıklıkla memleketine gitmekte, erzağının bir kısmını memleketinden getirtmektedir. Hemşehriler, kentte tutunabilme, iş ve konut bulabilme, kültürel kimliklerini koruma gibi amaçlarla birbirleriyle dayanışma içerisindedirler. Bu dayanışma çoğunlukla hemşehri dernekleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Ayrıca bu dernekler, hemşehrilerin kentle bütünleşmelerinde de etkilidirler. Ankara'daki derneklerin %15'i de hemşehri dernekleridir. Ankara'da kalma süresi arttıkça memleket bağı azalmakta, mutlu olma durumu da artmaktadır. Eski Ankaralıların kentlileşme oranı yüksektir. Aidiyet arttıkça kenti ve mekanları sahiplenme, kolektif bellek oluşturma düzeyi yükseltmektedir.

Özetle; bu makalede, başkent Ankara'da yaşayanların, kentlileşme sürecinde geliştirdikleri kente sahip çıkma, kentle bütünleşme, kentlilik bilinci ve kent kimliği algısını tespit ederek, geçirdiği değişim, dört faktör üzerinden ortaya koyulmuştur. Modern ve model kent olarak tasarlanan başkent, istihdam olanakları, eğitim fırsatları ve siyasi kararlar üreten bir çekim merkezidir. Zengin bir kamusal alan sisteminin kurulması, kent sakinlerinin planlı ve nitelikli mekanlarda yaşaması, mekana olan aidiyetini güçlendirilmesi, söz sahibi olması gerekmektedir.

Teşekkür

Anketlerin uygulanmasında Gizem Müge Semen, İrem Nuhoğlu, Bünyamin Kar ve İbrahim Yıldız'a çok teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Acungil, Y. (2012). Kentleşme Sürecinde Tokat'ta Kentlilik Bilinci. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Avrupa Kentli Hakları Deklerasyonu. (1992). "Avrupa Kentli Hakları Deklerasyonu" http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=964 Son erişim tarihi: 21 Ağustos 2013.

Aron, A., & Aron, E.N. (1997). Statistics for the Behavioral and Social Sciences. Prentice Hall, ABD,

Bilgin, N. & Göregenli, M. (1996). Kentsel Katılım ve Çoğulculuk. Yıldırım, F.B. (Ed.) Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne (s.49-61). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları, WALD.

Bilsel, C. (2006). Kentsel Dönüşüm, Çözülen Kentler ve Parçalanan Kamusal Alan. Mimarlık, 327, 21-25.

Birol, G. (2008). Kentlilik Bilinci ve Balıkesir'den Yarım Asırlık Bir Örnek: Yeni Çarşı Deneyimi. Ege Mimarlık, 2008/2-65, 28-31.

Brown, B., Perkıns, D. D., Brown, G. (2003). Place Attachment in a Revitalizing Neighborhood: Individual and Block Levels of Analysis, Journal of Environmental Psychology, 23, 259–271.

Bursa Büyükşehir Belediyesi, (2006). Bursa'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Araştırması. Genar Danışmanlık, İstanbul.

Carter, J. (2007), Sense Of Place and Place-dentity,Social Cultural Geography, 8(5), 755-773.

Cengiz, T. (2013). İnsan Ayağının Bilgisayar Modelleme Tekniği ve Faktör Analizi Kullanılarak Yapılan Antropometrik Analizi. Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 25 (1),157-162.

City of Toronto Strong Neighbourhoods Task Force. "A Call to Action In A Report of The Strong Neighbourhoods Task Force 2005". www.toronto.ca/backgroundfile-45145.pdf Son erişim tarihi: 19 Şubat 2015.

Cooper, M. & Cooper, G. (2008). Overcoming Barriers to the Positive Development and Engagement of Ethno-Racial Minority Youth in Canada. http://www.eslaction.com, Son erişim tarihi: 25 Şubat 2010.

Erjem, Y. (2009), Mersin'de Göç, Kentleşme ve Sosyal Problemler, Mersin Valiliği Sosyal Araştırmalar Dizisi Yayın No:1, Güven Ofset, Mersin.

Field, D. A. (2005). C8057 (Research Methods II): Factor Analysis on SPSS. University of Sussex, İngiltere.

Gielis, R. (2009). A Global Sense of Migrant Places: Towards a Place Perspective in the Study of Migrant Transnationalism, Global Networks, 9(2): 271-287.

Helle H.J. (1996). Kentlileşmiş İnsan, Kent ve Kültürü, Cogito, s. 71-79, İstanbul: YPK Yayınları

Hulchanski, J.D. (1997). "Immigrants and Access to Housing: How Welcome are Newcomers to Canada". http://www.urbancentre.utoronto.ca Son erişim tarihi 27 Şubat 2010.

http://www.cankaya.bel.tr/pages/17/TARIHCE/

https://www.ankara.bel.tr/kurumsal/yetki-alani

Insch, A. (2011) Branding the City as an Attractive Place to Live, Keith Dinnie (Ed.), City Branding, Teory And Cases, Palgrave Macmillan Publisher.

Karakuş, K., Göregenli M., Umuroğlu, G.İ. (2014). Göç, Çok-Kültürlülük, Yer Kimliği: Yerliler ve Göçmenler Açısından Kente Bağlılığın Belirleyicileri, Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, Toplumsal Çeşitlilik: Yeni Söylem, Politikalar, Mekansal Planlama ve Uygulamalar, Bildiri Kitabı, Ankara.

Keskin, E. B., Sağocak, M., Vural Arslan, T. (2015). Kentlilik Bilinci Çalışmaları İçin Bir Model Önerisi: Bursa'da Kentlilik Bilinci Araştırması. Paradoks, 11 (1), 21-43.

Knez,,I. (2005). Attachment And Identity As Related To A Place And Its Perceived Climate, Journal of Environmental Psychology, 25: 207–218.

Lewicka, M. (2008). Place Attachment, Place Identity, And Place Memory: Restoring The Forgotten City Past", Journal of Environmental Psychology, 28: 209– 231.

Lipovac N., Nikolić G., Popović S., Gradečki N. (2019) Planning as a Function of Preserving the Identity of Place. In: Obad Šćitaroci M., Bojanić Obad Šćitaroci B., Mrđa A. (eds) Cultural Urban Heritage. The Urban Book Series. Springer.

Margosyan, M. (1996). Homo Homini Lupus. Ferzan Bayramoğlu Yıldırım (Ed.), Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, İstanbul, Vald Akademesi Yayınları.

Murdie, R. & Teixeira, C. (2003). Towards a Comfortable Neighbourhood and Appropriate Housing Immigrant Experiences in Toronto. Anisef, P., Lamphier, M. (Ed.). The World in a City Toronto Toronto (pp: 132-191): University of Toronto Press.

Mutlu, A. & Özaydın, Ö. (2011). Metropol Kent Samsun'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Raporu.

Omidvar, R. & Richmond, T. (2003). Perspectives in Social Inclusion: Immigrant Settlement and Social Inclusion in Canada. http://maytree.com/PDF_Files/SummaryImmigrantSettlementAndSocialInclusion2003.pdf Son erişim tarihi: 4 Aralık 2014.

Ökesli, D. (2014). Göçmen Kültürü ve Kentlilik Bilinci-Adana Örneği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (33), 595-607.

Sandercock, L. (1998). Towards Cosmopolis: Planning for Multicultural Cities Chichester. New York: John Wiley & Sons.

Sanoff, H. (2006). Multiple Views of Participatory Design. METU Journal of the Faculty of Architecture, 23 (2), 131-143,

Selim, H., Selim, S., Eroğlu, S. (2014). Uluslararası bir İmalat Firmasında Müşteri Memnuniyetini Belirleyen Faktörlerin Analizi. Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 26 (3), 561-573.

Şehir Plancıları Odası, (2016). Yıl: 2015 Mekan: Güvenpark Ankara'da Yitmekte Olan Kamusallıklar: Mekan, İnsan ve Kentin Tarihi, Aydan Yayıncılık sanayi ve Ticaret A.Ş. Ankara.

Şen Beyazlı, D. & Aydemir, Ş. (2008). Kentlilik Bilinci ve Mekan: Trabzon Kenti Örneği. Planlama, 2008/3, 49-60.

Tryfos, P.,(1997). Chapter 14: Factor Analysis. Methods for Business Analysis and Forecasting: Text and Case, Wiley, New York, ABD.

Verbrugge, L., Buchecker, M., Garcia, X. Gottwald, S., Müller, S. Prestholm, S. ve Olafsson, A.S. (2019) Integrating sense of place in planning and management of multifunctional river landscapes: experiences from five European case studies. Sustain Sci 14, 669–680.

Wirth, L. (1938). "Urbanism as a way of life", American Journal of Sociology, 44 (1), 1-24.

Wirth, L. (2002) "Bir yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme", 20 Yüzyıl Kenti, İmge Kitabevi, çev. Bülent Duru, Ayten Alkan, Ankara.

Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan S. (2004). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma ve Yöntem Teknikleri. Detay Yayıncılık, Ankara.

Yu, H.K. (2014). Organizing immigrants: meaning generation in the community, Work, employment and society, 28(3), 355-371.

Planlama 2020;30(2):198–220 | doi: 10.14744/planlama.2020.93695

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Planlama Perspektifinden Orman Sınırı Dışına Çıkatılan Alanlar Sorunu: İstanbul Örneği

The Issue of The Areas That are Removed Outside the Forest Boundaries From the Planning Perspective: İstanbul Case

Pelin Pınar Giritlioğlu

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı, İstanbul

ÖZ

Ülkemizde orman sınırı dışına çıkartılan alanlar sorunu giderek kronik hale gelmekte, kentleri, kentlerin doğal yaşam alanlarını, ekosistemleri ciddi biçimde tehdit etmektedir. 1980 sonrası dönemde hızlanan ve 2000 sonrası dönemde kapitalist üretim ilişkilerinin, kentsel rantın ve hızla güçlenip, siyasetin içinde de kendine yaşam alanı açan sermayenin baskı ve talepleri doğrultusunda orman sınırı dışına çıkarma ve bu alanlara herhangi bir kent toprağı olarak yaklaşmak suretiyle büyük inşaat firmalarına pazarlama politikasına dönüşen bu süreç, bu alanların etraflıca tartışılması gereksinmesini de beraberinde getirmiştir. Bu tartışmaların en tepesinde de orman sınırı dışına çıkartılan alanlarda nasıl bir planlama yaklaşımı geliştirilmesi gerektiği meselesi yer almaktadır. Sorun kronik olduğu gibi, çok boyutludur ve teknik olduğu kadar, ekonomik, sosyal, etik ve politik boyutlarıyla da tartışılmayı hak etmektedir. Bu alanlardaki el değiştirme süreçleri, mülkiyet hakları sorunu, ortaya çıkan rantın paylaşımı gibi konular, konunun geriye dönük çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, ülkemizin kamusal malları arasında en üst sıralarda yer alan orman alanlarımızda yaşanan ve gerek yasal açıdan, gerek planlama açısından kalıcı bir soruna dönüşen orman sınırı dışına çıkartılmış alanlardaki yapılaşma sürecini yasal, politik ve ekonomik geri planıyla birlikte ele alarak ve konuyu İstanbul üzerinden tartışarak, bu alanlara yönelik bir planlama yaklaşımı geliştirmektir.

Anahtar sözcükler: Orman sınırı dışına çıkartılmış alanlar; planlama; 2/B.

ABSTRACT

The issue of the areas that are removed outside the forest boundaries continue to become a chronic problem that threatens the cities, natural life spaces in the cities, and the ecosystems. Started to speed up after the 80's, in post-2000's, this process has transformed into a marketing policy of major construction firms, as removing areas outside the forest boundaries according to the demands and pressures of capitalist production relations, urban unearned incomes, and the capital that rapidly got stronger and opened up a life space for itself in the politics; and as approaching these areas as any other urban area. Eventually, this situation arose the need of an extensive discussion about the issue. One of the most important points of this discussion is the question of what kind of a planning approach must be developed for the areas that are removed outside the forest boundary. As much as it is a chronic and multi-dimensional conflict, it also deserves to be elaborated as a technical, economical, social, ethical and political issue. The transaction processes, problems of property rights, and distribution of the unearned incomes require a multi-dimensional and retrospective perspective on the issue. The purpose of this study is to elaborate the issue of construction processes conducted in the areas that are removed outside the boundaries of the forest areas, which are actually located in the top degrees amongst the public properties of our country. It aims to develop a planning approach for these construction processes, which become a chronical problem for both the planning and the legal aspects, over the Istanbul case by discussing the legal, political and economical backgrounds.

Keywords: Areas that are removed outside the forest boundaries; planning; 2/B.

Geliş tarihi: 14.04.2018 Kabul tarihi: 07.01.2020
Online yayımlanma tarihi: 08.07.2020
İletişim: Pelin Pınar Giritlioğlu
e-posta: pinozden@gmail.com

TMMOB Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1. Giriş

Ülkemizde orman sınırı dışına çıkartılmış alanlar konusuna, uzun yıllardan bu yana çözüm bulunamadığı gibi, bu alanlar politik ve ekonomik nedenlerle daha da kalıcı bir sorun haline gelmiştir. Konunun geri planının, orman alanları içindeki mülkiyet haklarıyla başladığı söylenebilir. Gülöksüz (2010), son yüz elli yılda bu araziler üzerindeki mülkiyet haklarını üç ana dönüm noktasına ayırarak incelemektedir. Ona göre birinci dönüm noktası, bireysel mülkiyet haklarının kurumsallaştığı ve özellikle kolonilerdeki tropikal ormanlarda devlet mülkiyeti ilkesinin ön plana çıktığı 19. yy ortaları, ikinci dönüm noktası, orman ekosistemlerinde mülkiyet haklarının yalnız sermaye birikiminin sürdürülebilirliği değil, aynı zamanda ekolojik dengenin sürdürülebilirliği çerçevesinde müzakere edildiği 20. yy ortaları ve üçüncü dönüm noktası ise, orman ekosistemlerinde doğal kaynağa dayalı sermaye birikim sürecinde devletin oynadığı rolün ve emeğin denetlenme biçimlerinin radikal olarak dönüştüğü 1980 sonrasıdır.

Ülkemiz ormanlarının sınırlandırılması işlemleri 6831 sayılı Orman Kanunu'nun yürürlükten kaldırdığı 8.2.1937 tarihli ve 3116 sayılı Orman Kanunu ile başlatılmıştır. Bu Kanun ile ormanların tahdidinin beş yıl içinde, orman kadastrosuna esas teşkil edecek orman haritalarının ise on yıl içinde bitirilmesi öngörülmüşse de, ormanların kadastroları tamamlanarak tapu kütüğüne tescilleri yapılamamıştır.13.7.1945 Tarihinde yürürlüğe giren 4785 sayılı Orman Kanununa Bazı Hükümler Eklenmesine Ve Bu Kanunun Birinci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun birinci maddesi ile istisnalar dışında gerçek ve tüzel kişilere ait tüm ormanlar devletleştirilmiştir. 24.3.1950 tarihli 5653 sayılı Kanunla orman kadastrosuna esas teşkil edecek orman haritalarının tamamlanmasına ilişkin on yıllık süre "en kısa süre" olarak değiştirilmiş, kamuoyundaki tepkiler üzerine devletleştirilen ormanlardan bir kısmı 24.3.1950 tarihli ve 5658 sayılı Kanunla eski maliklerine iade edilmiştir (Karaca, 2012).

Bu çalışmaların ardından mevzuattaki ilk düzenlemeler, 1961 Anayasasında görülmektedir. 1961 Anayasası'nın 131inci maddesi 1970 yılında 1255 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 131inci Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun ile değiştirilmiş,[1] buna dayanılarak 20.06.1973 tarihinde 1744 sayılı 6831 Sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna 3 Ek Madde ile bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun[2] ile 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 2. maddesi değiştirilerek 2/B uygulamalarının önü açılmıştır (Erdönmez ve diğ. 2010). 1744 sayılı Kanun ile 15.10.1961 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanları ve yerleşim yerleri ile orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen yerlerin orman sınırları dışına çıkarılması hükmü getirilmiştir.[3] Bu düzenlemelere dayanarak, orman mevzuatı içinde 2. Madde uygulamasına yönelik çalışmalar 1974 yılında başlamıştır.

1980 sonrası dönemde neoliberal politikaların, kapitalist üretimin ve bu üretimin mülkiyet ile kurduğu ilişkilerin bir uzantısı olarak Türkiye'de kısaca 2/B sorunu olarak adlandırılan[4] bir süreç kentleri tehdit etmeye başlamıştır. Bu süreç içinde, orman arazileri içinde yer alan mülkiyetlerde, belirgin biçimde artan oranda bir el değiştirme süreci baş göstermiştir. Orman

[1] 1961 Anayasası'nın 131. Maddesi şöyledir": Devlet, ormanların korunması ve ormanlık sahaların genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir. Devlet ormanları, kanuna göre Devletçe yönetilir ve işletilir. Devlet ormanlarının mülkiyeti, yönetimi ve işletilmesi özel kişilere devrolunamaz. Bu ormanlar, zaman aşımıyla mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz. Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanlar içinde veya hemen yakınında oturan halkın kalkındırılması ve ormanı koruma bakımından, gerekirse başka yere yerleştirilmesi kanunla düzenlenir. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir ve bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Orman suçları için genel af çıkarılmaz; ormanların tahribine yol açacak hiçbir siyasî propaganda yapılamaz". Söz konusu Madde, 17.4.1970 tarih ve 1255 sayılı Kanunla aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"c) Ormanların ve Orman Köylüsünün Korunması, Ormanların Geliştirilmesi

"MADDE 131.- Devlet, ormanların korunması ve ormanlık sahaların genişletilmesi ve gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir. Devlet ormanları, kanuna göre Devletçe yönetilir ve işletilir. Devlet ormanlarının mülkiyeti, yönetimi ve işletilmesi özel kişilere devrolunamaz. Bu ormanlar, zaman aşımıyla mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz. Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanlar içinde veya hemen yakınında oturan halkın kalkındırılması ve ormanı koruma bakımından, ormanın gözetilmesinde ve işletilmesinde Devletle bu halkın işbirliği yapmasını sağlayıcı tedbirler ve gereken hallerde başka yere yerleştirme kanunla düzenlenir. Anayasa'nın yürürlüğe girdiği tarihten önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar bulunan topraklarla şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında orman sınırlarında hiçbir daraltma yapılamaz. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir ve bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Ormanların tahrip edilmesine yol açan hiçbir siyasî propaganda yapılamaz".

[2] 04.07.1973 tarih ve 14584 sayılı RG.

[3] Atbaşoğlu (2003)'na göre, ormanlarda nitelik kaybı, yalnızca şu nedenlerle olabilmektedir:
•Büyük bir deprem felaketi yüzünden orman alanlarının altüst olması ve bunun bir sonucu olarak, orman alanlarında bir daha ağaç ve bitki yetişmeyecek kaya veya benzeri örtünün gelmesi,
•Küresel ısınma gibi büyük bir felaket sonucu, orman alanlarının erozyona uğrayarak çölleşmesi,
•Bir göktaşı düşmesi sonucu orman alanlarının tahrip olması ve bir daha ağaç ve bitki yetişmesi olanaklarının tümden kaybolması

[4] 2/B ifadesi 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 2. maddesinin b fıkrasından kaynaklanmaktadır. Aslında 2. maddenin a fıkrası da aynı şekilde konuyla doğrudan ilişkilidir. Bununla birlikte konu, kamuoyu önünde 2/B olarak bilinmektedir.
Madde 2 (Değişik : 5/6/1986 - 3302/1 md.))
Orman sayılan yerlerden;
A) Öncelikle oran içindeki köyler halkının kısmen veya tamamen yerleştirilmesi maksadıyla, orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen yerler ile halen orman rejimi içinde bulunan funda ve makilerle örtülü yerlerden tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen yerler,
B) 31/12/1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden; tarla, bağ, bahçe, meyvelik, zeytinlik, fındıklık, fıstıklık (antep fıstığı, çam fıstığı gibi) çeşitli tarım alanları veya otlak, kışlak, yaylak gibi hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler ile şehir, kasaba ve köy yapılarını toplu olarak bulunduğu yerleşim alanları.

kadastrosu işlemleri hemen hemen tamamlanmış, bir taraftan da orman vasfını kaybetmeleri nedeniyle mülkiyeti Hazineye ait olmak koşuluyla orman sınırı dışına çıkarılan arazilerin satışına yönelik girişimler ivme kazanmıştır. Gülöksüz (2010), bu gelişmelerin ardında, sınıflararası ilişkilerdeki dönüşümlerin şekillendirdiği devletin biçim ve işlevlerindeki dönüşümün yattığını vurgulamaktadır. Çağlar (2015)'a göre, ormancılık ülkemizde siyasal etkileri olan ve bunun yanı sıra siyasal kararlardan etkilenen bir çalışma konusudur. Nitekim 1980 sonrası dönemde devletin yeni rolü içinde belki de en çarpıcı dönüşümün sermaye ve siyaset ilişkisi çerçevesinde yaşandığı ve bu yeni rolün tüm kent mekanında olduğu gibi, kentsel rant açısından önemli bir değere sahip olan orman vasfını kaybetmiş alanlarda da giderek daha belirgin hale geldiği düşünülürse, bu tespitin son derece yerinde olduğu görülecektir. Atmış ve Günşen (2016), siyasi partilerin orman politikası konusunda yaptıkları araştırmada, 2/B konusunun diğer konulara göre partilerin gündeminde daha çok yer işgal ettiğini vurgulamış, ancak geliştirilen politikaların kamu yararı içeriğine sahip olmadığını ortaya koymuşlardır. Böylece orman alanlarının, özellikle de 2/B alanlarının kentsel rantın konusu olduğuna bir kez daha dikkat çekmişlerdir.

Giriş ve sonuç bölümlerinin dışında, beş temel bölümden oluşan bu çalışma, Gülöksüz'ün sözünü ettiği üçüncü dönüm noktası olan 1980 sonrası döneme yoğunlaşarak, ancak zaman zaman geriye doğru da giderek, orman sınırı dışına çıkartılmış alanlar sorununa yaklaşmayı hedeflemektedir.

İlk bölümde bir kamu malı olarak orman kavramı ele alınıp incelenmiş, ikinci bölümde orman sınırı dışına çıkartılmış alanlarda yer alan sorunlar tarif edilmiştir. Üçüncü bölümde orman sınırı dışına çıkarma işleminin yasal gelişim süreci kronolojik olarak aktarılmış, dördüncü bölümde orman sınırları dışına çıkartılmış alanlarda planlama sorunu, söz konusu sorunun mekanda en fazla kendini göstermekte olduğu, sermaye birikim süreçlerinin mekana en fazla baskıda bulunduğu İstanbul özelinde irdelenmiş ve son olarak beşinci bölümde orman sınırı dışına çıkartılmış alanlar için bir yaklaşım önerisi geliştirilmiştir.

1. Kamu Malı Olarak Orman

Devlet ormanları, kamu malları arasında yer alan doğal varlıklarıdır. Ormancılık faaliyetleri ülkemizde mevzuata konu olduğu ilk zamanlardan bu yana kamu hizmeti olarak kabul görmüştür. Ormanların yasal durumları, Anayasa'da ve yasalarda da yer bulmuştur. 1982 Tarihli T.C. Anayasası, devlet ormanlarının mülkiyetinin devredilemeyeceği, zaman aşımı yoluyla mülk edinilemeyeceği ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu edinilemeyeceğini tartışmaya yer bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır. Nitekim 3402 sayılı Kadastro Kanunu da bir yandan ormanları devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerler arasında tanımlarken, bir yandan da ormanların zaman aşımı yoluyla iktisap edilemeyeceğini açıkça belirtir.[5]

Konuya kamu malları üzerinde devletin sahip olduğu hakkın hukuki niteliği perspektifinden yaklaşan Ayanoğlu (1985), devletin ormanlar üzerindeki tasarruf hakkını tartışan görüşleri sıraladıktan sonra, ormanın bir kamu malı olduğu savını destekler. Bu savı destekleyen ilk yasal düzenlemelerden biri, henüzCumhuriyetin kuruluş dönemlerine rastlayan 1924 tarihli ve 504 sayılı yasadır. Söz konusu yasaya göre, "Ormanlar kimin mülkiyetinde bulunursa bulunsun, milletin müşterek malıdır. Milletçe kalkınma ve refah kaynaklarının da en önemlisidir. Varlıklarının emniyet altına alınması ve bunlardan yapılacak faydalanmanın nizamlanması için Devletin politik ve teknik murakabe ve garantisi altında bulunmaları gerekir".

Görüldüğü üzere, kamu malı olarak ormanların devlet güvencesi altında ve bir bütün olarak korunması en temel ilke olarak kabul edilmek durumundadır. Buna karşılık, uygulamada çok sık karşılaşılan Anayasa ve yasaların da olanak tanıması ile, bir yandan orman sınırı dışına çıkartılan alanlar, diğer tarafından başta vakıf üniversiteleri olmak üzere çeşitli kurumlara "kamu yararı" ya da "üstün kamu yararı" gerekçesi ile tahsis edilen, kiralanan alanlar, bu temel ilkenin kökten sarsılmasına yol açmaktadır.

Bunun bir örneğini orman arazisi içine inşa edilen Koç Üniversitesi davasında görmek mümkündür:
Orman Yasası'nda, 1987 yılında yapılan bir değişiklikle, "her türlü bina ve tesisler için" bedel karşılığında ve kırkdokuz yıla kadar izin verilmesi mümkün kılınmıştır. İstanbul'da Mavromoloz Devlet Ormanı içinde bir özel üniversitenin inşa edilmesi üzerine açılan davada, Anayasa Mahkemesi, "her türlü bina ve tesisler için" deyimine sınırlama getirmiş, yalnızca irtifak hakkı tesis edilmesiyle söz konusu bina ve tesislerin yapılabileceğini öngörmüş, verilecek izinlerin "kamu yararının bulunması ve zorunluluk hallerinde" olanaklı olduğunu açıklayarak Orman Yasası'nın 17. maddesini iptal etmiştir (Anayasa Mahkemesinin 17.12.2002 tarihli ve Esas No: 2000/75, Karar No: 2002/200 sayılı kararı).

Bunun üzerine, Orman Yasası'nın 17. maddesinde, ormanlarda özel üniversite yapımını da hukukileştirecek şekilde, 2004 tarihli ve 5192 sayılı Yasa ile değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikle, ormanlarda inşa edilecek bina ve tesislerin sayısı artırılmış ve ayrıca bu bina ve tesisler tek tek sayılmıştır. Buna göre, ormanlarda, savunma, ulaşım, enerji, haberleşme, su, atık su, petrol, doğalgaz, altyapı ve katı atık bertaraf tesislerinin; sanatoryum, baraj, gölet ve mezarlıkların; Devlete ait sağlık, eğitim ve spor tesislerinin ve bunlarla ilgili her türlü yer ve binanın "kamu yararı ve zaruret olması halinde", gerçek ve

[5] Bkz. 3402 sayılı Kadastro Kanunu'nun 16 ve 18. maddeleri.

tüzel kişilere bedeli karşılığında Çevre ve Orman Bakanlığınca izin verilebileceği kabul edilmiştir. İzin süresinin kırkdokuz yılı geçemeyeceği, ancak bazı şartların gerçekleşmesi halinde bu sürenin doksandokuz yıla kadar uzatılabileceği belirtilmiştir.

Söz konusu olayda, Sarıyer, Rumelifeneri Köyü Mevkiindeki Mavromoloz Devlet Ormanı içinde kalan 160 hektarlık arazi, Özel Üniversite Kampüsü kurulmak üzere, Bakanlar Kurulu'nun 26.04.1992 tarihli kararı ile 49 yıllığına Koç Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı 27.01.1998 tarihinde onaylanan 1/50.000 ölçekli Metropoliten İmar Planı ile Sarıyer, Rumelifeneri Mevkiindeki Mavromoloz Devlet Ormanı içinde bulunan alanı "Üniversite Alanı" olarak belirlenmiştir. Aynı alan, Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca 15.11.1995 tarihinde onanan 1/50 000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan İmar Planı'nda kısmen bölge parkı ve orman alanı olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu alan aynı zamanda İstanbul 3 no'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 15.11.1995 tarihli kararıyla Doğal Sit alanıdır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, yürürlükte olan planın "planlama genel ilkelerini, stratejilerini, hedeflerini ve üniversite alanı için getirdiği düzenlemeleri bozduğu, büyükşehir belediyesinin görüşünün alınmadığı ve yeşil alan miktarının azaltıldığı"gibi gerekçelerle Bakanlıkça yapılan İstanbul Metropoliten Alan İmar Planı'nın iptali için dava açmıştır. Konuya ilişkin Bilirkişi raporunda; "bu alanda 3 bölgede üniversite alanı ayrıldığı, yörenin güney, batı ve doğusunda yoğun orman dokusunun bulunduğu, onama sınırı içinde bulunan 426 sayılı parselin ormanda açılmış bir alan olduğu, üniversite kararı başka işlevleri de çekeceğinden, Büyük Barajı'nın uzun mesafeli koruma alanında olması nedeniyle baraj suyunun kirlenmeden korunmasının yanı sıra, yakın çevredeki orman alanlarının korunmasını da tehlikeye atacak nitelikte olduğu, üniversite alanının, plan stratejilerini, dolayısıyla Nazım Plan kararlarını bozucu nitelik taşıdığı" belirtilmiştir. Danıştay kararında orman alanlarının korunması ve geliştirilmesi sırasında ormanın korunması faaliyetinin kalkınma çabalarına olumlu ve olumsuz etkileri ile fayda ve sakıncaları dikkate almak, kısa ve uzun vadeli değerlendirmeler yapmak ve bu şekilde kamu yararı açısından dengeyi kurmak gerektiğini vurgulamıştır. Danıştay, Koç Üniversitesi kararında imar planlarının hukuka uygunluğuna ilişkin yerleşik içtihadında yer alan kriterleri genişletmiş ve imar planlarının hukuka uygun olarak nitelendirilebilmesi için üstün kamu yararı ilkesinin gözetilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Bu kapsamda Danıştay 6. Dairesi, "İmar planlarının yargısal denetimi sırasında şehircilik ilkeleri, planlama esasları ve kamu yararı kriterleri ile birlikte özelliği itibariyle imar planının bütünlüğü, genel yapısı, kapsadığı alanın nitelikleri ve çevrenin korunması gibi olguların yanı sıra "üstün kamu yararı" ilkesinin de gözetilmesi zorunludur." şeklinde karar vermiştir (Ovalıoğlu, 2015). 13.09.2000 gün ve 2000/21 sayılı Anayasa Mahkemesi kararı ile orman alanlarının vakıf üniversitelerine tahsisinin, ormanların korunması ve bütünlüğünün bozulmaması ilkesiyle bağdaşmadığı gibi, kamu yararının zorunlu kıldığı durumlar arasında da kabul edilemeyeceği karara bağlanmıştır. Bu kararla, 28.12.1999 günlü 4498 sayılı Yükseköğrenim Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un orman alanlarının vakıf üniversitelerine tahsisine ilişkin kısmı iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesinin bu iptal kararı üzerine Danıştay alanın 49 yıllığına Koç Üniversitesine verilmesine ilişkin izin ve tahsis işlemlerini iptal etmiş, davayı devlet kazanmış olsa da, düzenlenen bir protokolle Koç Üniversitesi alanı kiralamıştır. Alana üniversite kurulması amacıyla bedelli izin verilmesine ilişkin işlemin iptali istemiyle Orman Bakanlığı'na karşı açılan davada, İstanbul 2 no'lu Mahkeme, itiraz konusu kuralın Anayasa'ya aykırı olduğu kanısına vararak iptali için başvurmuştur. Bu başvuruya istinaden alınan Anayasa Mahkemesinin 17.12.2002 tarih ve E.2000/75, K.2002/200 sayılı Kararında "…*kamu yararının bulunması ve zorunluluk hallerinde Devlet ormanları üzerinde ancak irtifak hakkı tesisine olanak tanınabilir*" denilmiştir. 19 Ocak 2008 tarihli, E: 2004/67Ka: 2007/83 sayılı bir başka Anayasa Mahkemesi Kararında, bu karara atıf yapılarak, "*Burada kastedilen koşul, izin konularının sayılması olmayıp; orman ekosisteminde gerçekleştirilmek istenilen etkinliğin daha büyük kamu yararı yarattığının ortaya konulmasıdır" denilmiş ve "İptali istenen hükümlerde belirtilen zaruret halini, talep edilen faaliyetin orman ekosistemi dışında gerçekleştirilmesi imkanı bulunmaması durumu olarak anlamak gerekir*" ifadesine yer verilmiştir.

Şimşek (2010), ormanların kamu malı olması nedeniyle arazi kadastrosu esnasında şahıslar adına tescil edilen ormanların tapularının, Kadastro Kanunu'nun 12. Maddesinde yer alan 10 yıllık hak düşürücü süre geçmiş olsa bile, açılan davalar ya da kadastro uygulamaları neticesinde iptal edildiğini ve bunların Hazine adına tescil edildiğini belirtmekte ve bu konudaki Yargıtay kararlarına dikkat çekmekte; Yargıtayın istikrar kazanmış kararlarında 10 yıllık hak düşürücü sürenin kamu malı niteliğinde olan ormanlar açısından geçerli olamayacağı, bu taşınmazlar için her zaman tapu iptali davası açılmasının mümkün olduğunun vurgulandığını belirtmektedir.[6]

2. Orman Sınırı Dışına Çıkartılmış Alanlar Sorunu

Orman, yapılan tanımlamalara göre yalnızca ağaç topluluklarından ibaret bir alan değildir. 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 1. maddesi, ormanı yalnızca ağaç ve ağaççık topluluğu olarak değil, yerleri ile birlikte ele almaktadır. Keleş ve diğ. (2009), orman ekosisteminin bileşenleri olarak üç başlıktan söz ederler. Bunlar;

[6] 08.05.1987 tarihli ve E:1987/3, K:1987/4 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme kararından (aktaran. Şimşek S., 2010): "*Gerçekten Yargıtay'da yerleşmiş ve kararlılık kazanmış uygulamaya göre 35. maddede yer alan taşınmazların kişi adına tespit ve tescili halinde bu tescil aleyhine açılacak dava 31. maddedeki süreye tabi değildir. … Eşitlik ilkesi aynı durum ve koşullar altında bulunanların aynı uygulamaya tabi tutulmalarını ifade eder. Kamu taşınmazları herhangi bir nedenle zuhulen tescil edilse dahi hukuksal mahiyet ve niteliklerini kaybetmezler; yasa koyucu bu nedenlerle de 35. maddedeki sınırlandırmanın tescil mahiyetinde olmadığını hükme bağlamıştır. Bu yolda açılacak davanın dayanağını özel hukuk hükümleri oluşturmaz.*"

Tablo 1. Farklı kullanımlara göre 2/B alanlarının sınıflandırılması

Amacı	Yerleşim durumu	Yasal durumu	Müdahale durumu
Konut	Orman bütünlüğünü bozan 2/B alanları	Plan kararı ile	
	Mevcut yerleşimle bütünleşmiş 2/B alanları	Plan kararı olmadan	
Eğitim	Orman bütünlüğünü bozan 2/B alanları	Plan kararı ile	Yıkarak ormana kazandırma
	Mevcut yerleşimle bütünleşmiş 2/B alanları	Plan kararı olmadan	Rehabilitasyon
Tarım	Amacı ve kullanım türüne göre ayrılmış 2/B alanları	Plan kararı ile	Kentsel dönüşüm
		Plan kararı olmadan	
Sanayi	Amacı ve kullanım türüne göre ayrılmış 2/B alanları	Plan kararı ile	
		Plan kararı olmadan	

- Ağaç topluluğu
- Memelilerden mikroskopla görülebilecek hayvansal canlılara kadar uzanan hayvan toplulukları ve çalılardan bakterilere değin giden bitki örtüsü
- Toprak ve iklim koşulları olarak kümelenmektedirler.

Özetle, orman denildiğinde içinde çok sayıda bileşenin bulunduğu bir ekosistem bütününden söz edilmektedir. Ancak, 6831 sayılı Orman Kanunu'nun "2/B" maddesinde, 1. maddenin tam aksi bir şekilde bu yaklaşımın tersine, ormana yalnızca ağaç ve ağaççık topluluğu olarak yaklaşılmaktadır.

Ülkemiz ormanlarının en temel sorunu olan ormansızlaşma, ormanı oluşturan öğelerin bir kısmının ya da tümünün ortadan kalkması suretiyle, ormanın kendini yenileyebilir bir ekosistem olma özelliğini yitirmesi olarak tanımlanır (Keleş ve diğ., 2009). Bu durum aslında orman vasfını kaybetmiş alanlar sorununun en can alıcı noktasını oluşturmaktadır. Sorun yalnızca yapılaşmaya bağlı bir yeşil alan kaybı sorunu değildir. Bu alanların orman sınırı dışına çıkartılıp yapılaşmaya açılmasıyla tüm ekosistem tahribata uğramaktadır.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın 2010 yılı istatistik verilerine göre, ülkemiz yüzölçümünün 21.537.091hektarı, yani yaklaşık %26'sı orman alanıdır (http://web.ogm.gov.tr/Dkmanlar/istatistikler/ormancilik_ist_2010.pdf). Bunun 4.374,19 km²'si, yani yaklaşık %2,3'ünü orman sınırı dışına çıkartılmış alanlar oluşturmaktadır. 2/B alanları üzerindeki yerleşim yeri olarak tespit edilen alan ise 21.173 hektardır (Tablo 1, 2).

Sorunun teknik boyutu olduğu kadar, bir ekonomik boyutuda olduğu açıkça ortadadır. Bu durum, TMMOB(2006) tarafından şöyle ortaya konulmaktadır: "*2/B sorununun özü şudur: Orman sınırları dışına çıkarılan yerlerin "rayiç değer"den satılarak, yaklaşık 4.5 milyar m²'lik alanı kapsayan "2/B" arazilerinin başka hiçbir kaygı duyulmadan, yalnızca, serbest piyasaya dayalı "küresel pazar ekonomisi"nde alınıp satılabilir bir meta olarak değerlendirilmesidir*".

Tablo 2. Ülkemizde 2/B alanlarının mevcut kullanımları

Kullanım şekli	Miktar (ha)	Oran (%)
Köy yerleşim alanı	7.035	1.7
Belde yerleşim alanı	8.514	2
İlçe yerleşim alanı	6.624	1.6
Sera alanı	2.365	0.6
Narenciye alanı	8.041	1.9
Zeytinlik, fıstıklık, bağ, bahçe	111.115	27
Otlak, yaylak, kışlak	35.419	8.6
Diğer ekili alanlar	230.887	56.3
Toplam (yaklaşık)	410.000	100

Kaynak: http://milliemlak.gov.tr/web/guest/istatistiksel-bilgiler.

Orman içindeki değerli arazilerin orman sınırı dışına çıkartılması, bu alanlara herhangi boş bir arazi gibi yaklaşıldığının açık göstergesidir.

3. Orman Sınırı Dışına Çıkarma İşleminin Yasal Gelişim Süreci

Orman alanlarını orman sınırları dışına çıkartma ve özel orman alanları yaratma sürecinin 1920 yılında 39 sayılı Baltalık Yasası ile başlamış olduğu söylenebilir. Bu yasa ile savaş alanı halindeki Anadolu'nun yoksul köylüsüne hane başına 20 dönüm orman alanı verilmesi sağlanmıştır (Acun,1998). Ancak bu uygulamanın olumsuz sonuçlarının farkedilmesi üzerine, uygulamadan hızla vazgeçilmiş ve 1924 yılında 504 sayılı yasa ile ormanlar milli servet olarak devlet güvencesi altına alınmıştır. Bu uygulamanın bir devamı olarak, 1945 yılında çıkan 4785 sayılı, 3116 sayılı Orman Kanunu'na Bazı Hükümler Eklenmesine ve Bu Kanunun 1. Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile özel ormanların devletleştirilmesi sağlanmış ve böylelikle 1937 yılında ülke ormanlarının %92'si devlet elindeyken bu oranın daha da artırılması hedeflenmiştir.

1950 yılında yürürlüğe giren 5653 sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Mad-

deler Eklenmesine Dair Kanun ile 3116 veya 4785 sayılı Kanunların yürürlüğe girdiği tarihte orman olup da 03.04.1950 tarihine kadar bu niteliğini kaybetmiş olan yerlerin orman sayılmayacağı karara bağlanmış, bu yerlerden tapusuz olanların ise zaman aşımı yoluyla kazanılabileceği, tapulu olanları ise özel orman sayılacağı belirtilmiştir.

Özel ormanların yönetimi ve muhafazası, Devletin kontrol ve denetimi altında olmak üzere 31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Yasası'nın 55. maddesi hükümlerine göre maliklerine ait olmakla beraber, imar ve planlama faaliyetleri Orman Yasası'nın 52. maddesinde ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır.

Buna göre, özel ormanlarda;
1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan izin almak,
2. Parselin tapuda kayıtlı yatay alanının yüzde altısını (%6) geçmemek,
3. İmar planlamasına uygun olmak,

koşulları ile inşaat yapılabilecektir.

6831 sayılı Orman Yasası'nın 50, 51, 52, 53, 54, 55 ve 56. maddeleri ile düzenlenen özel ormanlarda inşaat yapılması hakkındaki kurallar, 25 Nisan 2002 tarihli (Değişiklik: 26.07.2005) Resmi Gazete'de yayımlanan, "Özel Ormanlarda ve Hükmi Şahsiyeti Haiz Amme Müesseselerine Ait Ormanlarda Yapılacak İş ve İşlemler Hakkında Yönetmelik" ile düzenlenmiştir.

31.08.1956 tarihinde 6831 sayılı Orman Kanunu yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanun, orman vasfını kaybeden alanların orman sınırı dışına çıkartılmasını düzenlemiştir. (Anbar, 2004) burada temelde iki amaç bulunduğundan sözetmektedir. Birinci amaç; gerçekte orman olmadığı halde hatalı olarak orman sınırları içine alınmış ve itirazsız olarak kesinleşmiş yerlerin orman sınırları dışına çıkartılmasıdır.

İkinci amaç ise; 3116 sayılı yasaya göre sadece devlet ormanlarının sınırlandırılmış olması, oysa 4785 sayılı yasa ile bütün orman alanlarının devletleştirilmiş olması ve işte bu bu tip yerlerin nitelik kaybından dolayı orman sınırları dışına çıkartılmasıdır. 4785 sayılı yasa ile Devlet ormanları içinde olmayan ve etrafı tarla, bağ, bahçe gibi kültür arazisi, özel orman, şehir, kasaba, köy merası ve Orman Kanunun birinci maddesine göre orman sayılmayan yerlerle çevrili olmak şartiyle Devlet ormanlarından tamamen ayrılmış bulunan köy, belediye tüzelkişiliklerine ve gerçek kişilere ait ormanlar; sahipleri veya mirasçıları istedikleri takdirde geri verilmektedir.

Ormanla ilgili politikalara daha sonra 1961 Anayasası'nda rastlanmaktadır. Anayasa ile, "kamu yararı"nı esas alan korumacı bir yaklaşım benimsenmiş ve devlet ormanlarının Devletçe yönetilip işletileceği, bu ormanların mülkiyeti, yönetimi ve işletilmesinin özel kişilere devrolunamayacağı, zamanaşımıyla mülk edinilemeyecekleri ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamayacakları açıkça belirtilmiştir.[7]

1970 yılından itibaren, 1961 Anayasası'nın benimsediği bu korumacı tutum yön değiştirmiş ve orman sınırlarında daraltma konusu Anayasa'nın 131. maddesinde değişiklik yapan 1255 sayılı Yasa ve bunun hemen ardından da 20.6.1973 tarihli, 1744 sayılı Yasa ile gündeme gelmiştir. Böylece, 1255 sayılı Yasa ile "*Anayasa'nın yürürlüğe girdiği tarihten önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar bulunan topraklarla; şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında orman sınırlarında hiçbir daraltma yapılamaz*" ifadesiyle, orman sınırları dışına çıkartılma işlemleri hayata geçirilmiştir. 1744 sayılı Yasa'nın 2. maddesinde ise, benzer şekilde,"*15.10.1961 gününden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden; a) Su ve toprak rejimine zarar vermeyen, orman bütünlüğünü bozmayan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik, fındıklık, fıstıklık (antepfıstığı) gibi çeşitli tarım alanlarında ve hayvancılıkta kullanılmasında yarar bulunan yerler ile otlak, kışlak ve yaylak haline gelmiş yerler, b) Şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim sahaları orman sınırları dışına çıkarılır.*" ifadeleri yer bulmuş ve orman sınırları dışına çıkartılma işlemleri hızlanmıştır. Yasa, orman sınırı dışına çıkartılma işlemlerinin, yasanın yürürlük tarihi olan 1973 yılından itibaren 10 yıllık süre içinde yapılmasını öngörmektedir.

1980'li yıllara gelindiğinde, orman sınırı dışına çıkartmaya yönelik yasal düzenlemelerin ivme kazanmaya başladığı söylenebilir.1982 tarihinde yürürlüğe giren yeni Anayasa, bir önceki Anayasa'nın ormanlara yönelik korumacı politikasından vazgeçmiş, orman sınırı dışına çıkartılan yerler konusu, bu dönemin sonrasında büyük bir kaosu da beraberinde getirecek şekilde öne çıkmıştır. "*Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile, 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında orman sınırlarında daraltma yapılamaz.*"[8] şeklindeki düzenlemenin ardından gelen yasal düzenlemeler, başta büyük kentler olmak üzere, tüm ülke ormanlarının yapılaşmaya açılmasının zeminini oluşturmuş, böylelikle büyük bir pazar yaratılmıştır.

1983 yılında 2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanun, 2/A maddesi kapsamındaki alanlar için yapılacak

[7] 1961 Anayasası Md. 131, fıkra 2.
[8] 1982 Anayasası md. 169., fıkra 4.

orman sınırı dışına çıkartma ile ilgili açılacak davaların bu kanuna göre yapılacak işlemleri durdurmayacağını, konuyla ilgili davalarda yürütmeyi durdurma ve ihtiyati tedbir kararı verilemeyeceğini belirtir; Kanuna göre, orman sınırı dışına çıkartılan bu yerlerde hak iddia edenlerin açtıkları davalar sonucu gerçek ve tüzel kişilere ait olduğuna karar verilen taşınmaz mallar, genel hükümlere göre kamulaştırılır.[9]

Aynı yıl yürürlüğe giren bir başka kanun, 2896 sayılı 31.8.1956 Tarihli ve 6831 Sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun'dur. Bu kanunla, orman sınırları dışına çıkartma işlemlerinin yürütülmesine ilişkin 1744 sayılı kanunda belirtilen 10 yıllık süre kaldırılmış, sürecin önü sınırsızca açılmıştır. Bunun yanı sıra, devlet ormanlarında kamu yararına her türde tesisin yapımına ve 99 yıla kadar kullanımına da izin verilmiştir.[10]

2981 sayılı Kanunun 22.5.1986 gün ve 3290 sayılı "24.2.1984 Tarih ve 2981 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun"ile değişik geçici 2. maddesinin (e) bendi uyarınca; 31.12.1981 tarihinden önce orman sınırları dışına çıkarılan alanlarda bu Kanun hükümlerine göre işlem yapılacağı hükme bağlanmıştır. Bu hüküm uyarınca, orman sınırları dışına çıkarılan alanların üzerinde bulunan yapılarla birlikte tespit edilerek mülkiyet devri ve bu mülkiyet üzerindeki yapılara yapı ruhsatı ve yapı kullanma izni verilmesi öngörülmüştür. İmar mevzuatına aykırı yapılar imar mevzuatına uygun inşa edilerek yapı kullanma izni alınmış yapılar olarak kabul edilmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesinin 27.9.1995 gününde oybirliği ile verdiği ve 28.11.2002 tarih ve 24950 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan kararda, 2981 sayılı Kanunun 3290 sayılı Kanun ile değişik 2. maddesi (e) bendi iptal edilmiştir. Anayasanın 169. ve 170. maddelerine aykırı olduğu gerekçeleri ile söz konusu madde iptal edilmiştir.

Yine 1986 yılında 3302 sayılı 31.8.1956 tarihli ve 6831 Sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanunla, Orman Kanunu'nun 2/A ve 2/B diye bilinen maddeleri yeniden düzenlenmiştir. Söz konusu kanun, özel kişiler adına orman sınırları dışına çıkartma işlemini hangi nedenle olursa olsun reddetmektedir.

1987 yılında yürürlüğe giren 3373 sayılı 6831 Sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Hükümler Eklenmesi Hakkında Kanun ile Orman Kanunu'nda değişiklik yapmış ve orman sınırları içinde ve bitişiğinde bulunan tapulu, orman sınırları dışında ise her türlü tasarruf belgeleriyle özel mülkiyette bulunan ve tarım arazisi olarak kullanılan, dağınık veya yer yer küme ve sıra halindeki her nevi ağaç ve ağaççıklarla örtülü yerler ile orman sınırları dışında olup, yüzölçümü üç hektarı aşmayan sahipli arazideki her nevi ağaç ve ağaççıklarla örtülü yerlerin orman sayılmayacağı hükme bağlanmıştır. Aynı Kanun içinde, 52. Madde "Ekim ve dikim suretiyle meydana getirilen hususi ormanlar hariç, hususi ormanlar 500 hektardan küçük parçalar teşkil edecek şekilde parçalanıp başkalarına temlik ve mirascılar arasında ifrazen taksim edilemez. Ancak, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerlerdeki hususi orman alanlarında bu Kanunun 17'nci maddesine göre izin almak ve yatay alanın yüzde altısını (%6) geçmemek üzere imar planlamasına uygun inşaat yapılabilir. İnşaatların yapılmasında orman alanlarının tabii vasıflarının korunmasına özen gösterilir" düzenlemesini getirmiş, böylelikle başta İstanbul ve Boğaziçi olmak üzere birçok toplu yerleşim bölgesinin bulunduğu hususi orman alanı yapılaşmaya açılmıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin 1989 yılında "*ne olursa olsun orman olarak sınırlandırılmış bir yer, artık ormandır*" şeklinde almış olduğu karar,[11] ormanların sınırlarında daraltma yapılamayacağına ve bazı kısımlarının orman sınırları dışına çıkarılamayacağına açık bir şekilde işaret etmektedir.

1994 tarihli Yargıtay kararı, orman sınırı dışına çıkartılan alanlarda zilyetlik yoluyla toprak kazanma olanağı olmadığını tartışmaya yer bırakmayacak şekilde ortaya koymuştur.[12]

1995 yılında ise, 4127 sayılı, 2924 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun ile 2924 sayılı Kanun'da değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikle orman sınırından çıkarılarak tarım alanına dönüştürülen yerlerin satışı konusunda düzenlemeler getirilmiştir. Kanun hükümlerinden yararlanacak kişilerin hak sahibi olabilmesi için, orman köyü nüfusuna kayıtlı olmaları ve bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren geriye yönelik en az 5 yıl müddetle o yerde ikamet etmiş bulunmaları gerektiği, 31.12.1981 tarihinden itibaren orman köyü nüfusuna kayıtlı olanlar da hak sahibi sayılacakları karara bağlanmış ve rayiç bedelin belirlenerek hak sahiplerine tebliğinden itibaren hak sahiplerince bir yıl içinde satın alınmayan yerlerin, ihale ile hak sahipliği tanımına uygun üçüncü kişilere satılmasının önü açılmıştır.

[9] Mülga 28/8/1991 – 3763/1 md.

[10] 2896 sayılı kanun hükmü: Turizm bölge, alan ve merkezleri dışında kalan Devlet ormanlarında; kamu yararına olan her türlü bina ve tesisler ile orman ürünlerini işleyeceklerin yapacakları bina ve tesisler için gerçek ve tüzelkişilere Maliye Bakanlığının görüşü alınarak Tarım ve Orman Bakanlığınca, intifa için kullanım bedeli karşılığında izin verilebilir. Bu izin üzerine tesis edilecek intifa hakkı süresi kırk dokuz yılı geçemez. Bu süre sonunda bütün bina ve tesisler bedelsiz ve eksiksiz olarak Hazineye devredilir. Ancak, işletmelerin başarılı olduğu, konusuyla ilgili bakanlıkça belgelenen hak sahiplerinin intifa hakkı Tarım ve Orman Bakanlığınca; yer, bina ve tesislerin rayiç değeri üzerinden belirlenecek yıllık bedelle doksan dokuz seneye kadar uzatılabilir. Bu durumda Hazineye devir işlemi bu uzatma sonunda yapılır. Bu suretle yapılmasına izin verilen bina ve tesislerin amaç dışı kullanılması yasaktır.

[11] 14.03.1989, E.1988/35, K.1989/13.

[12] 7.HD. (11.07.1994), E.1994/2796, K.1994/9341
ÖZET: "Öncesi orman iken 6831 sayılı Yasanın değişik 2/B maddesi uyarınca nitelik kaybı nedeniyle HAZİNE adına tahdit dışına çıkarılıp, kadastro yolu ile saptanan taşınmazlarda, dışarı çıkarıldığı tarihten sonra dahi olsa zilyetlik yoluyla toprak kazanma olanağı yoktur."

1996 tarihinde orman dışına çıkarılan yerin öncesi orman olduğundan, orman kavramına 'yerlerinin de' dahil olduğu; bitki örtüsünün kaldırılmış olmasının, o yerin orman rejimi dışına kendiliğinden çıkmasını gerektirmeyeceği İçtihadı Birleştirme Büyük Kurulu kararı ile bir kez daha vurgulanmıştır.[13]

02.07.1996 yılında yürürlüğe giren Orman ve Orman Sınırı Dışına Çıkartılan Yerlerin Tescili[14] konulu genelge, Ormanda veya 6831 sayılı Kanun'un 2/B Maddesi Uyarınca Orman Sınırları Dışına Çıkartılan Sahada Kalan Taşınmaz Malların Tasarrufu konusunu orman ve 2/B sınırları içinde kalan alanlar için ayrı ayrı düzenlemiştir. Buna göre,

Orman Alanları İçin:

- Tamamen orman sınırı içinde kalan tapulu taşınmazların tasarrufu: Kesinleşmiş orman kadastrosu sınırı içinde kalan özel mülkiyet konusu taşınmaz mallarla ilgili talepler Tapu Sicil Müdürlüğü'nce karşılanmaz.
- Kısmen orman sınırı içinde kalan tapulu taşınmazların tasarrufu: Taşınmaz ifraz edilerek orman sınırı içinde kalan kısımla ilgili talepler karşılanmaz.

2/B Alanları İçin:

- Tamamen 2/B'lik alanda kalan tapulu taşınmazların tasarrufu: Talep konusu taşınmazın 6831 sayılı Kanunun 2/B maddesine göre orman sınırı dışına çıkarılan sahada kaldığı hususunda taraflara bilgi verilerek ve bu durum resmi senede yazılarak işlem karşılanır.
- Kısmen 2/B'lik alanda kalan tapulu taşınmazların tasarrufu: Taşınmazın ifrazı yapılıp orman ve 2/B'lik alanda kalan kısım üzerine belirtme yapılır.

Orman sınırı dışına çıkarma işlemlerine yönelik olarak 1999 yılında alınmış bir diğer Yargıtay Kararı ise, bu işlemin yapılmasında çok detaylı araştırmaların gerektiğini açıkça ifade etmektedir.[15] Üstelik karar, üzerindeki orman bitki örtüsü yok edilmiş olsa bile, salt orman toprağının orman sayılan yer olduğunun düşünülmesi gerektiğini de vurgulamaktadır.

Orman Kanununun 2/A maddesi doğrultusunda orman köylülerinin orman sınırı dışına çıkartılan araziler üzerinde tasarruf edebilmeleri konusunda Yargıtay 1999 ve 2001 yıllarında iki ayrı karar almış[16] ve bu durumun koşullarını oluşturmuştur.

2/B alanlarının tümden satışını engelleyen Anayasa Mahkemesi kararları da aynı dönemlerde gelmiştir.[17]

2001 yılında gerçekleşen bir düzenleme ile, 4706 sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi Ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiş,[18] 6831 Sayılı Orman Kanunu'na göre Orman Kadastrosunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik[19] ile belde ve köylerde hükmi şahsiyeti haiz devlet ormanlarının yanı sıra, özel orman alanlarında da 2/B uygulamasını düzenlenmiş ve sahiplerinin isteği doğrultusunda kadastro komisyonlarınca bu yönde karar alınabilmesine olanak tanınmıştır.[20] Bu düzenleme

[13] YARGITAY İçtihadı Birleştirme Büyük Kurulu (23.03.1996), E.1993/5, K.1996/1.

[14] Genelge No: 1996/4 (1532).

[15] 20.HD. (14.09.1999), E.1999/6913, K.1999/7075

ÖZET:"Orman olduğu saptanan taşınmazlar üzerinde kişi veya kurumlar lehine sonuç doğurucu muhdesattan söz edilemez."

… Halen eylemli orman olmadığı belirlenerek gerçek kişi adına tescil kararı verilen diğer nizalı yerle ilgili olarak ise, taşınmazın öncesi ve zilyetlikle kazanma koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediği yönünden yapılan inceleme ve araştırma hüküm kurmaya yeterli değildir.… 3116, 4785, 5658 sayılı Yasalar karşısındaki durumu belirlenmeli, tapu ve zilyetlik yoluyla ormandan yer kazanma olanağının bulunmadığı, üzerindeki orman bitki örtüsü yok edilmiş olsa bile, salt orman toprağının orman sayılan yer olduğu düşünülmeli, …uygulama ve araştırmaya dayalı ve tüm bilirkişilerin onayını taşıyan kroki düzenlettirilmeli ve bilimsel rapor alınmalı, …….

Yapılan bu inceleme ve araştırma sonunda, taşınmazın orman sayılmayan yerlerden bulunduğu saptandığı takdirde, tarım bilirkişisi vasıtasıyla; taşınmazın toprak yapısı, bitki örtüsü, komşu hayıtlarda gösteriliş biçimi, ekonomik amacına uygun bir kullanımının var olup olmadığı, zilyetliğin süresi belirlenmeli… ortaya çıkacak sonuca göre bir karar verilmelidir.

[16] 17.HD. (30.11.1999), E.1999/5287, K.1999/5340

ÖZET: "Orman rejimi dışına çıkarılan taşınmazın kadastro tespiti sırasında, tasarruf eden kişinin beyanlar hanesinde gösterilebilmesi için, öncelikle taşınmazın köy sınırları içinde olması ve 40/100 dönüm sınırlaması göz önünde bulundurularak, tasarruf eden kişinin orman köyü nüfusuna kayıtlı olup, yasanın yürürlüğe girdiği tarihten geriye doğru en az 5 yıl süre ile o yerde oturmuş olması gerekir."

16. HD. (22.01.2001), E.2000/5536, K.2001/22

ÖZET:"Orman dışına çıkarılan yerlerde zilyedin, kütüğün beyanlar hanesinde gösterilmesi için orman köyü nüfusu kayıtlı olması ve 5 yıl süreyle bu köyde ikamet etmesi gerekir. Taşınmazın bulunduğu bölgede belediye teşkilatı bulunduğundan bu olanaklardan yararlanamaz.

Ancak; davacı yararına kazanılmış hak doğup doğmadığının tespiti için belediyenin kuruluş tarihi araştırılmalı; zilyetliğin, kütüğün beyanlar hanesinde gösterilip, gösterilmeyeceği tartışılmalıdır."

[17] Anayasa Mahkemesi Kararı, 30.03.1993, E.1992/48, K.1993/14; Anayasa Mahkemesi Kararı, 27.09.1995, E.1995/13, K.1995/51; Anayasa Mahkemesi Kararı, 23.01.2002, E.2001/382, K.2002/21.

[18] 4 Ekim 2002 RG tarihli, 24896 sayılı Anayasa Mahkemesi Kararı (Esas No. 2001/382, Karar No. 2002/21, Karar Tarihi: 23.1.2002.

[19] RG: 15.07.2004.

[20] 3402 sayılı Kadastro Kanunu'nun 4. Maddesi uyarınca, kadastro çalışma alanında orman bulunması ve 6831 sayılı Orman Kanununa göre orman kadastrosuna başlanılmamış olması halinde, orman kadastrosu ve bu ormanların içinde ve bitişiğinde her çeşit taşınmaz malların ormanlarla müşterek sınırlarının tayini ve tespiti kadastro ekibi tarafından yapılır. Orman kadastrosu kesinleşmiş yerlerde bu sınırlara aynen uyulur.

Bu yasanın 45. Maddesi ile orman içi yerleşim alanlarının kadastrosunun genel kadastro ekip ve komisyonlarınca yapılacağına dair hükümler konulmuşsa da bu hükümler Anayasa Mahkemesi kararlarıyla iptal edilmiştir. Uygulamada bu hükümlerin de etkili olamaması nedeniyle 4. Madde yeniden değiştirilerek orman içi veya bitişiğinde yapılacak çalışmaların (Bir orman mühendisi ile bir ziraat mühendisinin ekip ve komisyonlara katılması şartı ile) orman kadastrosu sayılması esası kabul edilmiştir.

Orman kadastrosunun tanımı, genel kadastro tanımından ayrı düşünülemez. Bu bağlamda orman kadastrosunu "orman alanlarının geometrik ve hukuki durumlarının tayin ve tespit edilmesi" şeklinde tanımlanabilir. Orman kadastrosunu genel kadastrodan ayıran en önemli özellik orman vasfının tayini işlemidir. Bir yerin orman niteliğinde olup olmadığının tespiti oldukça karmaşık ve uzmanlık gerektiren bir işlemdir. Bu nedenle ülkemizde orman kadastrosu işleri genel kadastrodan ayrı tutularak farklı bir komisyon ile çalışmaktadır (Gençay G.Ş., 2009). Bu iki kadastro türünün farklı dönemlerde aynı yer için yaptıkları sınırlandırmalar arasında uyumsuzluklar ortaya çıkması, birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Ancak bu çalışmanın kapsamında olmadığından bu sorunlara burada yer verilmeyecektir (Bu konuda ayrıntılı bir okuma için bkz. Gençay G.Ş., 2009).

ile 6831 sayılı Orman Kanunu'nun değişik 2/B maddesi hükümleri gereğince Hazine adına orman sınırları dışına çıkartılan yerlerin Maliye Bakanlığı uhdesine geçtiği, bu yerlerin satış işlemlerinin yapılabilmesi için yapılacak öncelikli kadastronun Maliye Bakanlığınca yaptırılacağı, imar uygulama ve mevzuatındaki kısıtlamalara tabi olmayacağı, bu yerlerin Harçlar Kanunundaki harca tabi değerinden az olmamak üzere rayiç bedeli üzerinden köylerde, varsa öncelikle kullanıcısı orman köylüsüne, belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde ise kullanıcılarına doğrudan satılabileceği gibi aynı amaçla ilgili belediyelere ve Arsa Ofisi Genel Müdürlüğüne devredilebileceğine dair hükümler yer almıştır. Bununla birlikte, 3. Madde hakkında, Kanunun 18.07.2001 tarihinde yürürlüğe girmesini takiben, dönemin Cumhurbaşkanınca yürütmenin durdurulması ve iptali talebi ile Anayasa Mahkemesinde açılan davada, mahkeme tarafından verilen ve 15.09.2001 tarih ve 24524 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 14.09.2001 tarih, 2001/382E, 2001/8 sayılı kararla öncelikle yürütmenin durdurulması kararı verilmiş, ardından 04.10.2002 tarih ve 24896 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 23.01.2002 tarih, 2001/382 E., 2002/21 sayılı kararı ile 3. madde tümden iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesi iptal gerekçesinde, "*Anayasanın 170. maddesi, orman sınırları dışına çıkartılan yerlerin, ülke nüfusunun dörtte birine yakın bölümünü teşkil eden ve orman içi ve bitişinde yaşayan orman köylüsünün kısmen veya tamamen bu yerlere yerleştirilmesi ve Devlet eliyle anılan yerlerin ihya edilerek ancak bu halkın yararlanmasına tahsis edilmesi gerektiğini Anayasa ile bu işlerin yapılması hususunun Devlete görev olarak yüklenmiş olduğunu, ülke nüfusunun dörtte birine yakın bölümünü teşkil eden, ancak sağlıksız biçimde ve düşük sosyo-ekonomik yapı içinde yaşayan orman içi veya bitişiği köyler halkına, bilim ve fen bakımından orman olarak işletilmesinde hiçbir yarar görülmeyen yerlerin Devlet eliyle ihya edilerek yararlanılmak üzere tahsis edileceği, bu nedenle orman sınırları dışına çıkarılan yerlerin yalnızca orman köyleri halkının nakli ve yerleştirilmesi amacıyla değerlendirilmesinin olanaklı olduğunu, Anayasanın bu emredici kuralı nedeniyle yasa koyucunun, bu alanların kullanıcılarına veya başkalarına, hatta orman içi köyler halkına satılmasını veya bu amaçla devredilmesini sağlayacak bir düzenleme yapmasının mümkün olmadığını, bu nedenle Hazine adına orman sınırları dışına çıkartılan yerlerin satışı ve bu amaçla devrini düzenleyen maddenin Anayasaya aykırı bulunduğunu*" belirtmiştir.

Söz konusu yönetmeliğin 16. maddesi, "*Orman kadastrosu ve 2/B madde uygulaması yapılacak il ve ilçeler, mülkiyet ihtilaflarının yoğun olduğu yerler ile Devlet yatırım alanlarına, tapu ve kadastro çalışmalarının programa alındığı yerlere öncelik verilerek Genel Müdürlüğün teklifi, Bakanlığın onayı ile belirlenir*" düzenlemesi getirmiştir. Yönetmelik, Orman Sınırları Dışına Çıkarılacak ve Çıkarılamayacak Yerleri de 33. madde ile tarif etmiştir. Buna göre, 31/12/1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden; tarla, bağ, bahçe, meyvelik, zeytinlik, fındıklık, fıstıklık (antep fıstığı, çam fıstığı) gibi çeşitli tarım alanları veya otlak, kışlak, yaylak gibi hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler ile şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim alanları, Devlet ormanı ise, Hazine adına, hükmî şahsiyeti haiz amme müesseselerine ait orman ise bu müesseseler adına, hususî orman ise sahipleri adına, orman sınırları dışına çıkarılır. Uygulama kesinleştikten sonra sahiplerinin müracaatı üzerine tapuda düzeltme ve tescil işlemleri yapılır… 6831 sayılı Kanunun 2/B maddesi hükümleri, muhafaza ormanı, millî park alanları, tabiat parkları, tabiatı koruma alanları ile izin ve irtifak hakkı tesis edilen ormanlık alanlarda ve 6831 sayılı Kanunun 3 üncü maddesi ile orman rejimi içine alınan yerlerde bu niteliklerin devamı süresince, yanan orman sahalarında ise hiçbir şekilde uygulanmaz.

15 Ocak 2009 günü kabul edilen 5831 sayılı "Tapu Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile 6831 sayılı Orman Yasası'nda ve 3402 sayılı Kadastro Yasası'nda değişiklikler yapılmış, bu değişikliklerle 2/B sorunu bir kez daha kaosa sürüklenmiştir. Kanun'un Orman Yasası'nın 7. ve 9. maddelerinde öngördüğü değişikliklerle, "… henüz orman kadastrosuna başlanılmamış yerlerde," ve "3402 sayılı Kadastro Kanununa göre kadastrosuna başlanan çalışma alanlarında,", Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'ne hem orman hem de mülkiyet kadastrosu yapma yetkisi verilmekte ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü eliyle ikinci kadastro adı altında çalışma yapılmasının önü açılmaktadır. Oysaki mevzuata göre bir yerde kadastro tamamlandıktan sonra ikinci bir kadastro yapılması olanaklı değildir. 5831 sayılı kanun ile, 3402 sayılı Kadastro Kanunu'nun, kadastrosu ilan edilerek kesinleşen yerlerde on yıl geçtikten sonra, kadastrodan önceki hukuki sebeplere dayanarak itiraz olunamayacağını ve dava açılamayacağını belirten12. maddesine bir cümle eklenerek, bu 10 yıllık hak düşürücü sürenin "*iddia ve taşınmazın niteliğine yahut Devlet veya diğer kamu tüzel kişileri dahil, tarafların sıfatına bakılmaksızın*" tüm taşınmazlar hakkında uygulanacağını hüküm altına almıştır. Yargıtay 20. Hukuk Dairesi'nin 5841 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikten sonra verdiği kararlarında[21] orman kadastrosu yapılmış bir alanda arazi kadastrosu esnasında şahıslar adına yapılan tespiti ikinci kadastro olarak nitelendirmiş ve bu kadastroların Kadastro Kanunu'nun 22/1. maddesine göre bütün sonuçlarıyla hükümsüz olduğuna, bundan dolayı bu şekilde oluşturulan tapuların hiçbir süreye bağlı olmadan iptal edilebileceğine karar vermiştir. Oysaki Kadastro Kanunu'na eklenen Ek Madde 4 ile 1967 yılında kadastrosu tamamlanmış olan İstanbul'un 2/B alanlarında, yargı kararlarına aykırı olarak

[21] Örnek karar: T.C. Yargıtay 20. Hukuk Dairesi E. 2008/16930K. 2009/1578T. 5.2.2009- ÖZET: Dava, öncesi orman olan ve kesinleşen orman kadastrosu sınırları içinde kalıp, nitelik kaybı nedeniyle Hazine adına orman rejimi dışına çıkartılan taşınmazın tapu kaydının iptali ve tescil istemine ilişkindir. Dava konusu taşınmaz, kesinleşen orman kadastrosu sınırları içinde olup, daha sonra bilim ve fen bakımından orman niteliğinin kaybı nedeniyle Hazine adına orman dışına çıkarılmıştır. Taşınmaz orman sınırları içinde olduğu halde yapılan arazi kadastrosu ile yolsuz olarak tapu kaydı oluşturulmuş ise de bu ikinci kadastro yolsuz ve geçersiz olduğundan davacıya hiçbir zaman mülkiyet hakkı kazandırmaz. Bu tür kayıtlarda iyiniyetle edinme kuralı da uygulanamaz.

ve ikinci kadastro" sayılmayarak, sınırlarında her türlü değişiklik ve düzeltmeler yapılabilmesine olanak tanıyacak şekilde yeni bir kadastro sürecinin başlatılmasına zemin hazırlanmıştır.

2/B arazilerinin satışı ile ilgili kısmi bir yasal düzenleme ise, 23.07.2010 tarihinde kabul edilen ve Torba Yasa olan 6009 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile hayata geçirilmiştir. Bu düzenleme ile,[22] Hazinenin 2/B arazilerini belediyelere devretmesi, belediyelerin de bu satışı gerçekleştirmesine olanak tanınmıştır.

2011 yılında 644 ve değişik 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuştur. Bu Bakanlığın kurulması ile, tabiat varlıkları ile ilgili yetkiler Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na devredilmiştir. Böylece, niteliğinin bozulması nedeniyle orman ve mera dışına çıkarılan alanlar dâhil kentsel ve kırsal alan ve yerleşmelerde yapılacak iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamalarında idarelerce uyulacak usul ve esasları belirlemek Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın görevleri arasına girmiştir. Söz konusu Kararname ile Bakanlık teşkilatı içinde Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuş, vasfının bozulmasından dolayı orman ve mera dışına çıkarılan alanlara ilişkin iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamaları yapma görevi bu Müdürlüğe verilmiştir. Bu suretle, 644 ve 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerle, orman sınırı dışına çıkarılan yerlerin dönüştürülerek yapılaşmaya konu olmasının Çevre ve Şehircilik Bakanlığı eliyle gerçekleştirilmesinin önü açılmıştır.

Orman sınırları dışına çıkartılan alanlarla ilgili en yakın gelişmelerden biri de, 20.04.2012 yılında yürürlüğe giren 6292 sayılı "Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi İle Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun"dur. Bu Kanunla 4706 sayılı Kanunun 3'üncü maddesinin Anayasa Mahkemesince iptali sonrasında 2/B alanlarının tasarrufuna yönelik hukuki ve idari boşluğun doldurulması hedeflenmiştir. Yasa ile 2/A alanları Orman Genel Müdürlüğü'nün, 2/B alanları ise Maliye Bakanlığı'nın tasarrufuna geçmiş; böylelikle bu alanları tek elden, bütüncül bir yaklaşımla ele alıp politika geliştirme olanağı ortadan kalkmıştır. 2/B alanlarının Maliye Bakanlığı tasarrufuna geçmiş olması, bu alanlara alınıp satılan bir meta olarak bakılmakta olduğunun açık bir göstergesidir. 3402 sayılı Kadastro Kanununun Ek 4 üncü maddesi gereğince güncelleme veya kullanım kadastrosu çalışmaları tamamlanarak Maliye Bakanlığına (Milli Emlak Genel Müdürlüğü) teslim edilen 591.631 adet 2/B taşınmazı bulunmaktadır (Torun, 2013). Kanunun önemli tanımlamalarından biri, "Proje alanı" tanımıdır. Bu tanıma göre proje alanı, 2/B alanlarını ve proje bütünlüğünü sağlamak amacıyla gerektiğinde bu alanların dışında kalan yerleri de kapsayan ve sınırları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı veya ilgili büyükşehir ya da diğer belediyelerce belirlenen ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca onaylanan gecekondu veya kentsel dönüşüm projesi uygulanacak alanlardır. Özetle, yalnızca 2/B alanlarında değil, bunların çevrelerinde de, orman bütünlüğü açısından ciddi bir tehdit oluşturacak şekilde, TOKİ ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca kentsel dönüşüm uygulamaları gerçekleştirilmesi olanaklı kılınmıştır. Bu durum ayrıca, Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın 2/B alanlarında yetkisizliğinin de bir göstergesidir. Orman ve Su İşleri Bakanlığı gibi, alanda tek yetkili olması gereken bir kurumun herhangi bir nedenle orman vasfını kaybettiği iddia edilse de, tüm yargı kararlarına göre orman sayılan alanlarda yetkisiz kılınması anlaşılır bir tutum değildir. Kanun, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nı daha da güçlendirecek ve bu alanlarda uygulama yapmalarını olanaklı kılacak şekilde, orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanına dönüştürülmesinde yarar olduğu tespit edilen yerlerden, sınırları Bakanlar Kurulunca belirlenen alanların; baraj veya gölet rezervuar alanları ile içme suyu maksatlı barajların mutlak koruma alanlarında, askeri yasak bölgelerde, deprem veya erozyon ya da heyelan tehlikesi bulunan alanlarda kalmaları sebebiyle bulundukları yerleşim yerlerinden kaldırılmaları zorunlu bulunan Devlet ormanları içinde veya bitişiğinde bulunan köy ve mahalle halkının iskânlarının temini için, orman sınırları dışına çıkartılarak tapuda Hazine adına tescil edileceğini ve bu alanların Çevre ve Şehircilik Bakanlığının tasarrufuna geçeceğini hükme bağlamıştır.

Konuya sürdürülebilirlik açısından yaklaşan Erdönmez (2013), şu eleştirileri yöneltmektedir:

- Satışa konu olan alanlar kökeninde ormandır ve satış yoluyla bir daha orman olma ihtimali bütünüyle ortadan kalkmaktadır.
- Böylelikle hem orman alanlarının hem de orman kaynaklarının niteliksel yapısının devamlılığı yara almaktadır.
- Orman kaynaklarından hemen tüm toplumsal gruplar ve tüm sektörler fayda sağlamaktadır. Orman alanlarının orman sınırları dışarısına çıkarılması ve buna neden olan sektörlere (tarım, turizm, endüstri, kentleşme vb.) satışının yapılması orman kaynaklarından beklentileri olan farklı toplumsal gruplar ve sektörler arasında adaletsizliğe yol açmaktadır.
- Bunlardan daha önemlisi ise yasadışı yöntemlerle ormanlara zarar veren gerçek ve tüzel kişilerin bu uygulamadan karlı çıkmış olmalarıdır. Böylelikle yasaların caydırıcılığı ortadan kalkmakta ve yeni orman tahriplerinin önü açılmaktadır.

[22] MADDE 35- 4706 sayılı Kanunun geçici 4'üncü maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir: "Bu madde kapsamında Hazine adına tescil edilen taşınmazlar, büyükşehirlerde öncelikle büyükşehir belediyelerine, büyükşehir belediyelerinin talebinin olmaması halinde ilgili belediyelere, diğer yerlerde ilgili belediyelere bedelsiz olarak devredilir. Bu taşınmazların yapı sahiplerine satışı ve genel hükümlere göre değerlendirilmesi bu Kanunun 5 inci maddesine göre yapılır."

6292 sayılı Kanun, 2/B alanlarının satış koşullarını da ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Buna göre, 2/B alanlarında bulunan taşınmazların 31/12/2011 tarihinden önce kullanıcısı ve/veya üzerindeki muhdesatın sahibi olan kişilerin, taşınmazların satış bedeli rayiç bedelin yüzde yetmişi olmak üzere bu taşınmazları satın alabilmelerine olanak tanınmıştır. Bunu yanı sıra, Hazineye ait tarım arazilerini; 31/12/2011 tarihi itibarıyla en az üç yıldan beri tarımsal amaçla kiralayan, kira sözleşmesi halen devam eden kiracılara veya bu arazileri aynı süreyle tarımsal amaçla kullanan ve kullanımlarının halen devam ettiği idarece belirlenen kullanıcılara ya da paydaşlara da bu arazileri bedeli karşılığında, diğerleriyle aynı koşullarla satışı olanaklı kılınmıştır.

6292 sayılı yeni yasayla zemini hazırlanan 2/B Alanlarının satışı konusu, bugün kamunun resmi internet sayfalarında "*büyük fırsat*", "*tarihi bir fırsat*" olarak nitelendirilmekte, herhangi bir ürün satışı gibi görülmekte, indirime konu edilerek, reklam ve pazarlama yoluyla satışlar cazip kılınmaya çalışılmaktadır.

2012 Yılında çıkan ve orman sorununu daha da derinleştirmek üzereyken, 2014 yılında Anayasa Mahkemesi kararıyla bazı maddeleri iptal olan bir başka kanun, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü Hakkında Kanun'dur. Kanun yürürlüğe girdiğinde, birçok Kanun ile birlikte "*6831 sayılı Orman Kanunu'nun, 6306 sayılı Kanunun uygulanmasını engelleyici hükümleri ve diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz*" şeklinde düzenlenmiş olan maddesi 2014 yılında Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal olmuş, orman alanlarını yapılaşmaya açacak çok önemli bir hatadan dönülmüştür. Aynı Kanun, ayrıca Orman Kanunu'na ek 13. Maddeyi eklemiş, bu maddeyle "*Şehrin içindeki veya yakın çevresindeki ormanlık alanların afetler öncesinde piknik alanı, mesire yeri ve afet sonrasında geçici barınma yeri olarak kullanılması için Orman Genel Müdürlüğünce veya bu Genel Müdürlüğün uygun görmesi hâlinde talepte bulunan idarelerce altyapı hizmetleri verilir.*" denilerek, yine de orman alanlarının yapılaşmaya açılabileceğini hükme bağlanmıştır.

Orman sınırları dışına çıkarılan yerler ile ilgili süreç, görüldüğü üzere oldukça uzun ve karmaşıktır. Başpınar (1999) bu durumu şöyle açıklamaktadır: Orman sınırlan dışına çıkarılan yerlerin hukuki durumunun doğru tespiti için, bu işlemin, hangi kanun döneminde yapıldığının açıkça belirtilmesi gerekir. Bu nedenle, söz konusu işlem hakkında 1744 sayılı Kanun, 2896 sayılı Kanun veya 3302 sayılı Kanun dönemi olmak üzere bir ayrım yapmak gerekir. Ona göre ayrım şu şekilde olmalıdır:

- Orman sınırı dışına çıkartma işlemi 01.01.1984'den önce yapılmışsa;

1744 sayılı Kanuna göre, Kanunun yürürlüğe girdiği 20.6.1973 tarihi ile 2896 sayılı Kanun'un yürürlük tarihi olan 01.01.1984 tarihine kadar, tapulu olup da, Orman Kanunu'nun m. 2/B uygulaması ile orman sınırları dışına çıkarılan şahıslara ait yerler, yine eski sahipleri adına tescil olunur. Buna karşılık, tarım arazisi olması nedeniyle orman sınırı dışına çıkarılan yer, tapusuz ise, çıkarma işlemi Hazine adına yapılmalıdır.

- Orman sınırı dışına çıkartma işlemi 01.01.1984'den sonra yapılmışsa;

01.01.1984 tarihinde yürürlüğe giren 2896 sayılı Kanuna göre orman sınırı dışına çıkarılan yerler, daha önce Devlet ormanı ise Hazine adına, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumuna ait orman ise söz konusu kurum adına, özel orman ise sahipleri adına tescil edilir.

Bu oldukça açık olan hukuki sınıflandırmaya rağmen, 1984 yılından çok sonra bile, orman sınırı dışına çıkartılıp lüks yerleşmelere dönüşen alanların sayısı hızla artmaya devam etmiştir. 2012 tarihli ve 6292 sayılı yasa da süregelen bu gelişme eğilimini bedeli karşılığında meşrulaştıracak ve yargı kararlarının "orman" olarak nitelendirdiği birçok alan, bundan böyle yasal yapılaşmış alanlara dönüşecektir. 2/B sorununun çözümünün, bugüne dek getirilen onlarca imar affı modelinde arandığı açıktır. Dahası, bu alanlar, proje alanı adı altında, üstelik kamu eliyle mevcut durumun da üzerinde yoğunluklarla yapılaşmaya açılacaktır.

2/B maddesine göre orman sınırları dışına çıkarılan yerlerin geometrik ve hukuki durumlarının tayin ve tespiti ile bu suretle sınırlandırılan ormanların ve orman sınırları dışına çıkartılan alanların tapu siciline tescillerini sağlamak ve orman kadastro bilgi sisteminin altlığını oluşturmak amacıyla, Orman Kadastrosu ve 2/B Uygulama Yönetmeliği 20.11.2012/ 28473 tarih ve sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Yönetmelik, bir yerin kasaba ve şehir toplu yerleşim alanı olarak orman sınırları dışına çıkarılabilmesi için 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olması ve özel iş yerlerini, kamu hizmeti gören bina ve tesisleri ihtiva eden arsa toplulukları ile bu toplulukların içinde veya kenarında yol, alan veya arsa haline dönüşmüş yerler veya bunların devamı haline gelmiş yerlerden olmasını şart koşmaktadır.

Son olarak 18.05.2018 tarihinde yürürlüğe giren Vergi Ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile 6292 sayılı Kanuna göre daha önce Maliye Bakanlığınca satılan taşınmazların rayiç bedelleri emsal alınarak satışa konu edilmesi mümkün kılınmıştır.

4. Orman Sınırları Dışına Çıkartılmış Alanlarda Planlama ve İstanbul'da 2/B Çıkmazı

Önceki bölümde kronolojik olarak aktarılmaya çalışılan mevzuattaki gelişmeler, sorunun ne derece karmaşık ve büyük olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu yasal kaos içerisinde planlama süreci de doğal olarak ciddi bir açmazla karşı karşıya bulunmaktadır. Bir tarafta yıllar boyu sistematik bir şekilde yok edilen orman alanları, diğer tarafta bu yasal kaosun lehi-

ne işlediği, hak sahipliği edinmiş ve beklenti içinde olan özel kişiler, sorunu içinden çıkılamaz bir noktaya taşımıştır. Kuşkusuz sorun yalnızca 2/B alanlarının durumundan kaynaklanmamaktadır. Planlama süreçlerinin karmaşıklığı, planlar arası hiyerarşinin sıklıkla tersten işlemesi ya da hiç olmaması, üst ölçek planların eksikliği, birbirini yok sayan, delen planlar 2/B kaosuna hep birlikte katkıda bulunmaktadır.

Bu sürecin bir başka boyutu ise, küreselleşerek yayılan kapitalizmin doğal varlıkların ekonomiye kazandırılması adına orman alanları üzerinde kurduğu baskı ile ilgilidir. Turan ve Bayram (2010), küresel kapitalizme eklemlenme sürecinde ülkemize biçilen yeni rolün gereği olarak, topraklar ve doğal varlıkların ekonomiye kazandırılması" adı altına yürütülen politikayı gündeme getirerek, bu politikanın araçlarından olan menkulleştirme tehdidine dikkat çekerler ve menkulleştirmenin yakın bir gelecekte bütün doğal varlıkların ve devlet tarafından sunulan kamusal hizmetlerin özelleştirilmesine yol açacağını öne sürerler. Ormanların yanısıra, daha birçok doğal kaynak ve altyapı hizmetinde özelleştirmelerin, bu varlıklar üzerindeki mülkiyet ve egemenlik ilişkilerini değiştireceği vurgularlar.

4.1. İstanbul'da 2/B Arazilerinin Mevcut Durumu ve 2/B Çıkmazı

İstanbul, 2/B arazileri üzerinde en fazla yerleşim alanı bulunan illerden biri olarak bu sorundan birincil derecede etkilenen bir konumdadır. İstanbul, ülkemizde 2/B alanları sıralamasında, 18.233 ha ile7. sırada yer almaktadır. Ancak 2/B arazileri üzerinde en fazla yerleşim alanı bulunan illerdendir. İlin 2/B alanları büyük ölçüde kuzey bölgesinde yoğunlaşmıştır. Başta Beykoz, ardından Sarıyer, Çatalca ve Şile olmak üzere birçok ilçe, 2/B sorunu ile karşı karşıyadır (Şekil 1).

İstanbul'da 2/B alanlarının mevcuttaki kullanım durumuna bakıldığında, 18.233 hektarlık bir alanın yerleşim yeri olarak kullanıldığı ve bu oranın 242.200 hektarlık İstanbul ormanlarının[23] %10'una yakın olduğu görülmektedir (Tablo 4).[24]

İstanbul'un, Adalar, Beykoz, Eyüp, Gaziosmanpaşa, Kağıthane, Kartal, Küçükçekmece, Maltepe, Pendik, Sarıyer, Şişli, Tuzla, Ümraniye, Üsküdar, Çatalca, Silivri, Sultanbeyli ve Şile olmak üzere toplam 18 ilçesinde 2/B arazisi bulunmaktadır. Bunların arasında ilk sırada 3379 hektarlık araziyle Beykoz gelmekte, bunu 1949 hektarlık alanla Ümraniye ve 1944 hektarlık alanla Silivri izlemektedir.

4.2. İstanbul'a Özel Düzenlemeler

Orman alanlarının orman sınırını dışına çıkartılmasını olanaklı kılan tüm bu yasal gelişmeler içerisinde, İstanbul'u doğrudan ilgilendiren birçok düzenleme, kentin orman alanlarının yapılaşmaya açılmasının zeminini de hazırlamıştır. 1980'li yıllarla birlikte başlayan bu süreç, 1990'larda hızlanarak sürmüş ve orman alanları içinde özellikle üst gelir grubuna yönelik toplu yerleşim alanları ormanların yoğun yapılaşma ve yoğun nüfus baskısı altına girmesine yol açmıştır.

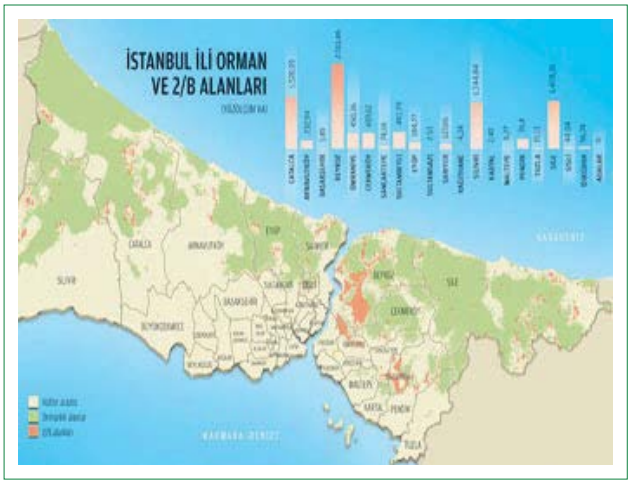

Şekil 1. İstanbul'un 2/B alanları. Kaynak: http://www.milliyet.com.tr/istanbul-un-2b-satisindan-16-2-milyar-lira-bekleniyor-ekonomi-1437940/

İstanbul'un planlama geçmişinde orman alanlarının durumuna bakıldığında, İstanbul'un 1980 tarihli ve 1/50.000 ölçekli Nazım Planı'nın, kentin kuzey bölgesinin ormanlarının, su havzaları ve tarım alanlarıyla birlikte korunmasını ve rekreasyonel amaçla kullanılmasını hedeflemiş olduğu görülmektedir. Buna karşılık, Boğaziçi Kanunu'nun da yürürlüğe girdiği 1983 yılı sonrasında, Nazım planlar ile koruma alanı olarak belirlenen bu orman alanlarının büyük bir talana konu edildiği görülmektedir.

Boğaziçi Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu'nu 47. Maddesinden gelerek yerine işlenen maddeleriyle, İstanbul'daki orman alanlarını 4. Maddesinde düzenlemektedir. Buna göre, Boğaziçi Alanı sınırları içinde Devlet ormanı statüsüne alınacak yerler, Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulunca kararlaştırılır ve kamu kurum ve kuruluşlarına ait olanlar bedelsiz olarak Hazineye devredilir. Özel mülkiyete ait olanlar ise Tarım ve Orman Bakanlığınca kamulaştırılır. Devlet ormanı statüsüne alınan bu yerler, Tarım ve Orman Bakanlığınca hazırlanacak proje ve programa göre Boğaziçi Alanının doğal yapısına uygun olarak düzenlenir, ağaçlandırılır; parklar ve mesire yerleri yapılır ve bunların bakımı, işletilmesi ve muhafazası sağlanır. Devlet ormanı statüsüne alınan bu yerlerde 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 2 nci maddesi uygulaması yapılamaz. Boğaziçi Alanı içindeki ormanlarda intifa ve irtifak hakkı tesis edilemez. Ancak bu Kanunun amacına uygun intifa ve irtifak hakkı, Boğaziçi İmar İdare Heyetinin teklifi üzerine ilgili bakanlıklarca tesis edilebilir.

[23] İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü görev alanı içinde yalnızca İstanbul iline ait kısımdır.

[24] Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası'nın 2009 yılında yaptıkları basın açıklamasında bu oran 162,67 km²; yani orman alanlarının %3.0'i olarak görülmektedir.

İstanbul'un en özel bölgelerinden biri olan Boğaziçi Alanı'nın 1974 yılında Doğal ve Tarihi Sit Alanı olarak ilan edilmesi,[25] 1983'de Öngörünüm, Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi Sit Alanları tescili,[26] bu kararların 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planlara işlenmesini sağlamış; ancak plan kararları ve ilgili Yasa'daki hükümler Boğaziçi'nde yer alan orman alanlarını korumada yeterli olamamıştır.

1985 yılında İmar Kanunu'na eklenen ve Boğaziçi Kanunu'na işlenen 47. madde gereğince birçok koru alanı yapılaşmaya açılmıştır. Erdem'in henüz 1997 yılında yayınladığı çalışması, sorunun boyutlarını ortaya koymaktadır. Çalışmaya göre, o dönemde Beşiktaş ilçesinde bulunan toplam 542.193 m²'lik koru alanının %14,6'sı 3194 sayılı Boğaziçi Yasası'nın 47. maddesiyle konuta açılmıştır. Yine toplamda 363.255 m² olan koruya katılacak alanların %20'si 47. madde uyarınca konuta açılmıştır. Sarıyer ilçesindeki koru alanlarının toplamı 2.041.700 m²'dir. 47. Madde ile konuta açılan koru alanlarının toplamı ise 278.700 m² olarak belirlenmiştir. Sarıyer'de Uygulama İmar Planı uyarınca 1.665.152 m²'lik koruya katılacak alanların 486.700 m²'si 47. madde kapsamında konuta açılmıştır. Beykoz ilçesinde yer alan toplam 1.159.988 m² koru alanının %5,6'sı 47. Madde uyarınca konuta açılmıştır. Üsküdar'da ise 136.926 m²'lik koruya katılacak alanın 10.000 m²'si 47. madde uyarınca konut alanı olarak kullanılmaktadır.

1995 yılına gelindiğinde, Beykoz ve Sarıyer ilçelerinde 1980 Nazım Planı çerçevesinde korunması gerekli doğal bölgeler olarak belirtilen alanların, Beykoz için, İstanbul Kuzey Kesimi Karadeniz Kuşağı 1 No'lu Doğal Sit Alanı ve Sarıyer için İstanbul Kuzey Kesimi Karadeniz Kuşağı 2 No'lu Doğal Sit Alanı olarak tescil edilmesi,[27] orman alanlarının koruma altına alınması konusunda çok önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır.

1926 yılında "Kasapçayırı Özel Ormanı olarak tasdik edilen Sarıyer bölgesi ormanları içinde inşa edilen Uyum Villaları, orman alanlarının yapılaşmaya açılmasının ilk örnekleri arasında yer alır. Turgut Özal hükümeti döneminde, 3194 sayılı İmar Yasası'na eklenen 47. maddeyle Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi kısmi yapılaşmaya açılmıştır. Bu kararla 1985 yılında 130 villanın inşaatına başlanmıştır. Anayasa Mahkemesi bir yıl sonra ek maddeyi İmar Yasası'na aykırı bularak iptal etmiş, ancak kararın Resmi Gazete'de yayımlandığı Nisan 1987'ye kadar 1071 blok için daha ruhsat verilmiştir. Daha sonra başlatılan hukuki süreç ise, villaların tamamının yıkılmasını sağlayamamış, yıkılan villalar metruk halde durmaya devam etmiştir.

Yine, 2700 dönüm devlet ormanının Kemer Country'ye 'golf alanı' olarak tahsis edilmesi, İstanbul'da orman alanlarının tahrip ve talanının öncü örnekleri arasında sıralanabilir. 18 Kasım 1991'de ormanlık sahada 18 delikli golf sahası, 670 yataklı otel ve bungalov tipi moteller, atlı spor tesisleri ile halka açık turistik tesis yapmak için Orman Bakanlığı'ndan, şimdi Kemer Golf & Country Club'ın oluştuğu arazi 49 yıllığına kiralanmıştır. Göktürk beldesi sınırları içerisindeki ormanlık alanın 1992'de, başkalarına da devri mümkün olmak üzere özel bir şirkete devrinin ardından, turistik tesislerin sınıfı ve yapılaşma hakları artırılmış, kamuya açık olması gereken alan, kulüp üyelerine tahsis edilmiştir. Şirket, turizm tesisi kurmak gerekçesiyle kiraladığı orman arazisine 168 lüks villa yapmıştır. 2004 yılında Eyüp Cumhuriyet Başsavcılığı'nca bir ihbar üzerine başlatılan soruşturmada, turistik amaçla tahsis edilen devlet ormanında inşa edilen villaların el değiştirdiği belirlenmiştir. 2019'da golf alanı olarak kullanılan alanların bu kez Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 4 Eylül 2018 tarihli karar ile İstanbul'un Eyüpsultan ilçesine bağlı Göktürk Mahallesi'nde Kemer Country yerleşkesindeki bazı parseller imar planı değişikliği ile yapılaşmaya açılmıştır. İdare Mahkemesi, kamuya aykırı bulmamıştır.

Bir başka gelişme olarak, Sarıyer ilçesinin mücavir alanı içinde yer alan 7 köyün Bahçeköy beldesine bağlanmasının ardından, %91'i devlet ormanı olan 81 bin dönüm Sit alanının İstanbul'un Nazım Planlarında öngörülen sit alanı sınırları dışında bırakılması gösterilebilir (Acun, 1998). Böylece dönemin Büyükşehir Belediye Yasası gereği, Büyükşehir belediyesinin her türlü planlama ilkesi ve denetimden uzak bir şekilde, belde belediyesinin yetki alanında yeralan bu alanlarda, bir vakıf üniversitesi hızla ruhsat alarak inşaata başlamıştır.

2003 yılında statüsünde olan ve getirilen kararlarla tamamı yapılaşan Acarkent projesi, dönemindeki gelişmelerin en çarpıcı örneklerinden biridir. Boğaziçi Beykoz Saip Molla Ormanı'nda yaşanan sürecin sonunda 2.291.220 m²lik alanın tamamı villalara tahsis edilmiştir.

Bu gelişmenin hemen ardından, yine Beykoz'da bir başka proje hayata geçirilmiştir. Beykoz Belediyesi'nin 10 Nisan 2003 tarihli, Özel Serdaroğlu Ormanı içerisinde yapılaşmaya izin veren yapı ruhsatının ardından hızla başlayan Acar İstanbul projesi için, büyük bir yasal karmaşayı ve çelişkili kararları içeren bir sürecin sonunda, İstanbul 3. İdare Mahkemesi'nin 2005 yılında "inşaatların durdurulmasına" ve "Beykoz Belediyesi'nin, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın kesin izni olmadan verdiği yapı ruhsatlarının iptaline" karar vermesi ve Danıştay 6. Dairesi'nin de kararı onamasıyla "yıkım" kararı kesinleşmiştir. Bununla birlikte yıkım gerçekleşmemiştir. Birçok 2/B alanı, örneklerde de görüldüğü üzere dava konusu olmuş; ancak bu davaların sonucunda, Uyum villaları ve Acar İstanbul örneğinde olduğu gibi, bu alanlar tekrar orman alanına dönüşmemiştir.

[25] GEEAYK 14.12.1974 - 8172.
[26] GEEAYK 24.06.1983 -15175.
[27] İst. III No'lu KTVKK 15.11.1995 - 7755.

İstanbul'u konu alan yakın tarihli yasal düzenleme de, geçmişte bir 2/B alanından türemiş bir ilçe olan ve sorunlar artarak devam eden Sultanbeyli İlçesinde bulunan bazı alanlarda yürütülecek iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamaları kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Maliye Bakanlığını yetkilendiren 26.09.2011 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı'dır.[28] Karar ile Sultanbeyli'de iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamaları yapılması, taşınmazların kamulaştırılması için TOKİ ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığıve üçüncü kişilere devredilmesi için, yine Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkilendirilmiştir. Uygulamalar için gerekli ödenek, Maliye Bakanlığı bütçesine konacaktır. Böylelikle Sultanbeyli ilçesinde dönüşüm uygulamalarının önü açılmış olmakta ve ormandan dönüşen bu alan kamu eliyle meşrulaştırılmaktadır.

18.05.2018 tarihinde yürürlüğe giren Vergi Ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun 2960 sayılı Boğaziçi Kanununda tanımlanan Boğaziçi Sahil Şeridi Ve Öngörünüm Bölgesi içinde ekli kroki ile listede sınır ve koordinatları gösterilen alanı kapsam dışı bırakmış olsa da, arkasından bu düzenlemeye ek olarak, Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi Ve Sahil Şeridinin imar affı düzenlemesi kapsamına alınmasını sağlayacak kanun teklifinin Meclise sunulmuştur. Kanun Teklifinde, "3194 sayılı İmar Kanunu'nun geçici 16. Maddesinin dördüncü fıkrasına "bu Kanun" ibaresinden sonra gelmek üzere "ve 2960 sayılı Kanun" ibaresi eklenmiş ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'nda tanımlanan Boğaziçi Sahil Şeridi Ve Öngörünüm Bölgesine ait kroki ile sınır ve koordinat listesi ekteki gibi değiştirilmiştir" denilmektedir. Buna göre, yapılan ek ile geçici 16. Maddenin dördüncü fıkrası "Yapı Kayıt Belgesi verilen yapılarla ilgili bu Kanun ve 2960 sayılı Kanun uyarınca alınmış yıkım kararları ile tahsil edilemeyen idari para cezaları iptal edilir." şekline gelmektedir. Bu çalışmanın tamamlandığı tarih itibariyle henüz meclisten geçmemiş olan bu düzenlemenin yasallaşması halinde, Boğaziçi sınırları içindeki ormanlık alanlardaki izinsiz yapılaşmalar da af kapsamına girecektir. Yasal sürecin daha kolay okunabilmesi için Tablo 3 düzenlenmiştir.

Görüldüğü üzere, orman sınırı dışına çıkarma süreci oldukça uzun bir zaman aralığına yayılmıştır. Süreç dönemsel bir incelemeye tabi tutulduğunda, 1970'lere kadar genel itibariyle ormanlar üzerinde daha korumacı bir politika benimsendiği, orman sınırı dışına çıkarma işlemlerinin daha çok savaş ve yokluktan etkilenen köylülerin temel ihtiyaçlarını gidermeye dayandığını, refah devleti döneminde kamu yararı kavramı vurgusunun güçlü olduğunu söylemek mümkündür. 1970'lerden sonra ve özellikle neo-liberal politikaların kamu yararı yerine özel yararı öne çıkardığı 1980'li yıllarda orman alanlarının sınırlarının giderek daraltıldığı, yapılaşmaya konu edildiğini ve yasal düzenlemelerin de bu politikayı desteklediği gözlemlenmektedir. 1982 Anayasası, yasadışı yapılaşmayı destekleyen 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı ve yeni küresel dünya düzenine ayak uydurmayı hedefleyen, neoliberal dille yazılmış kentin yeni yasaları el birliği ile orman alanlarının daraltılması ve yapılaşmaya konu edilmesinde rol oynamışlardır. 1950'lerden başlayarak 1980'lerde hızlanan popülist politikalar da sürecin önemli bir tetikleyicisi olmuştur. 2000'li yıllardan başlayarak, orman arazilerinin orman sınırı dışına çıkartılarak satışı ve dönüşümü konusunda yasal düzenlemeler hız kazanmış, finansal modellerle çözüm süreç mega projelerin orman alanlarını yok ederek gelişmesiyle daha da büyük boyutlara ulaşmıştır. Bu dönemi ormanların sadece satış ile değil, kentsel dönüşüm ve mega ulaşım projeleri ile de tahrip olunarak yok edildiği bir dönem olarak tarif etmek mümkündür. Satış ve özelleştirmelerin artırılması sonucu kamu kaynaklarının giderek tüketilmesi, elde kalan son kamu mallarının satışını son çare ekonomi modeli olarak ortaya atmış, özellikle seçim dönemleri yaklaşırken yürürlüğe konan imar afları, her geçen gün orman alanlarının rant odaklı gayrimenkul projelerine servis edilerek, daha fazla tahrip ve yok olmasına sebep olmuştur.

4.3. Planlama Sürecinde 2/B Arazileri ve İstanbul

Orman sınırları dışına çıkartılan alanlarda planlama, geçmişten bugüne çözümsüz bir sorun olarak süregelmiştir. Üst ölçekten ya da noktasal olarak gelen plan kararları, kentlerin temel doğal yaşam alanları olan orman alanlarının büyük ölçüde tahribine yol açmıştır. Yine, orman kadastrosundan kaynaklı birtakım sorunlar nedeniyle kadastro çalışmaları sürecinde orman alanlarının şahıslar adına tescil edildiği (Şimşek, 2010), böylelikle bu alanların orman sınırları dışında kaldığı ve hak sahipliğine konu olduğu bilinmektedir.

3194 sayılı İmar Kanunu ve yönetmelikleri, belediye sınırları içinde veya dışındaki tümarazilerin, yürürlükte bulunan her ölçekteki imar planı kararlarına aykırı kullanılamayacağını ve tasarruf edilemeyeceğini hükme bağlamıştır. Bu düzenlemeye bağlı olarak, orman sınırları dışına çıkartılan alanların, yerleşmeye ve konut kullanımına uygun plan kararı alınmadan satılmaları mümkün değildir. İmar planı kararlarıyla 2/B arazileri çeşitli kamu hizmetlerine tahsis edilebilmektedirler; ancak bu durumda bu arazilerin kullanıcılarına satılması planlama ilkelerine aykırıdır. Hak sahipliğinden kaynaklanan sorunlar nedeniyle yasal durumları netleştirilemeyen alanlar giderek artmış, böylelikle 2/B sorunu çözümsüzlüğe her geçen gün biraz daha yaklaşmıştır.

İstanbul, 1940'ların sonlarından başlayarak, birçok sosyo-ekonomik ve mekânsal sorunla karşı karşıya kalmıştır. Hızla artan göç, nüfus ve yapılaşma baskısı İstanbul'un temel kentleşme sorunlarının temelini oluşturmuş, neredeyse hız kesmeden bugüne dek gelmiştir. İstanbul üzerindeki yapılaşma baskısı, 2. Dünya Savaşı'nın ardından yapılan İstanbul Sanayi Planlarına koşut

[28] Karar Sayısı : 2011/2266.

Tablo 3. Orman sınırı dışına çıkarma süreci

Tarih	Mevzuat	Düzenleme
11.10.1920	39 sayılı Baltalık Kanunu	Yoksul Anadolu köylüsüne hane başına 20 dönüm orman alanı verilmesi
09.07.1945	4785 sayılı, 3116 sayılı Orman Kanunu'na Bazı Hükümler Eklenmesine ve Bu Kanunun 1. Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	Özel ormanları devletleştirilmesi
24.03.1950	5653 sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun	03.04.1950 tarihine kadar orman niteliğini kaybetmiş olan yerlerin orman sayılmaması, bu yerlerden tapusuz olanların zaman aşımı yoluyla kazanılabilmesi, tapulu olanların özel orman sayılması
31.08.1956	6831 sayılı Orman Kanunu	Orman vasfını kaybeden alanların orman sınırı dışına çıkartılması
1961	T.C. Anayasası	"Kamu yararı"nı esas alan korumacı bir yaklaşımın benimsenmesi, Devlet ormanlarının Devletçe yönetilip işletilmesi, bu ormanların mülkiyeti, yönetimi ve işletilmesinin özel kişilere devrolunamaması, zamanaşımıyla mülk edinilememesi ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaması
14.07.1970	1255 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 131'inci maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun	1961 Anayasasının 131. Maddesinin değiştirilmesi "Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar bulunan topraklarla; şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında orman sınırlarında hiçbir daraltma yapılamaz" maddesiyle orman sınırları dışına çıkartılmanın önünün açılması
20.06.1973	1744 sayılı 6831 Sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna 3 Ek Madde ile bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun	6831 sayılı Orman Kanunu'nun 2. maddesinin değiştirilmesi "15.10.1961 gününden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden; a) Su ve toprak rejimine zarar vermeyen, orman bütünlüğünü bozmayan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik, fındıklık, fıstıklık (antepfıstığı) gibi çeşitli tarım alanlarında ve hayvancılıkta kullanılmasında yarar bulunan yerler ile otlak, kışlak ve yaylak haline gelmiş yerler, b) Şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim sahaları orman sınırları dışına çıkarılır" maddesiyle 2/B uygulamalarının önünün açılması
1982	TC Anayasası	"Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile, 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında orman sınırlarında daraltma yapılamaz". Orman koruma politikasından vaz geçilmesi
23.09.1983	2896 sayılı 31/8/1956 Tarihli ve 6831 Sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun	Orman sınırları dışına çıkartma işlemlerinin yürütülmesine ilişkin 1744 sayılı kanunda belirtilen 10 yıllık sürenin kaldırılması, sürecin önünün sınırsızca açılması

Tablo 3 (devamı). Orman sınırı dışına çıkarma süreci

Tarih	Mevzuat	Düzenleme
17.10.1983	2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun	"2/A maddesi kapsamındaki alanlar için yapılacak orman sınırı dışına çıkartma ile ilgili açılacak davaların bu kanuna göre yapılacak işlemleri durdurmaması, konuyla ilgili davalarda yürütmeyi durdurma ve ihtiyati tedbir kararı verilememesi" düzenlemesiyle sınır dışına çıkarmayı hızlandırması
22.05.1986	3290 sayılı "24.2.1984 Tarih ve 2981 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun" un değişik geçici 2. maddesinin (e) bendi	Orman sınırları dışına çıkarılan alanların üzerinde bulunan yapılarla birlikte tespit edilerek mülkiyet devri ve bu mülkiyet üzerindeki yapılara yapı ruhsatı ve yapı kullanma izni verilmesi İmar mevzuatına aykırı yapıların, imar mevzuatına uygun inşa edilerek yapı kullanma izni alınmış yapılar olarak kabul edilmesi (iptal)
19.06.1987	3302 sayılı 31.8.1956 Tarihli ve 6831 Sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun	Orman Kanunu'nun 2/A ve 2/B maddelerinin yeniden düzenlenmesi ve özel kişiler adına orman sınırları dışına çıkartma işleminin mutlak olarak reddedilmesi
22.05.1987	6831 Sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Hükümler Eklenmesi Hakkında Kanun	Orman sınırları içinde ve bitişiğinde bulunan tapulu, orman sınırları dışında ise her türlü tasarruf belgeleriyle özel mülkiyette bulunan ve tarım arazisi olarak kullanılan, dağınık veya yer yer küme ve sıra halindeki her nevi ağaç ve ağaççıklarla örtülü yerler ile orman sınırları dışında olup, yüzölçümü üç hektarı aşmayan sahipli arazideki her nevi ağaç ve ağaççıklarla örtülü yerlerin orman sayılmaması, Şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerlerdeki hususi orman alanlarında yatay alanın yüzde altısını (% 6) geçmemek üzere imar planlamasına uygun inşaat yapılabilmesi
14.03.1989	Anayasa Mahkemesi Kararı	"Ne olursa olsun orman olarak sınırlandırılmış bir yer, artık ormandır".
11.07.1994	Yargıtay Kararı	"Orman sınırı dışına çıkartılan alanlarda zilyetlik yoluyla toprak kazanılamaz".
30.10.1995	4127 sayılı, 2924 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun	Orman sınırından çıkarılarak tarım alanına dönüştürülen yerlerin satışı konusunda düzenlemeler getirilmesi
02.07.1996	Orman ve Orman Sınırı Dışına Çıkartılan Yerlerin Tescili Konulu Genelge	Ormanda veya 2/B sahasında kalan taşınmaz malların tasarrufunun ayrı ayrı düzenlenmesi
15.07.2004	6831 Sayılı Orman Kanunu'na göre Orman Kadastrosunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik	Özel orman alanlarında da 2/B uygulamasının düzenlenmesi 33. madde ile orman sınırı dışına çıkarılacak yerlerin tanımlanması
15.01.2009	5831 sayılı Tapu Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	2/B alanlarında ikinci kadastronun önünün açılması
23.07.2010	6009 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	Hazinenin 2/B arazilerini belediyelere devretmesi, belediyelerin bu arazilerin satışına olanak tanınması
2011	644 ve değişik 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulması	Orman ve mera dışına çıkarılan alanlar dâhil kentsel ve kırsal alan ve yerleşmelerde yapılacak iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamalarında idarelerce uyulacak usul ve esasları belirlemek Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın (Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün) görevleri arasına girmesi

Tablo 3 (devamı). Orman sınırı dışına çıkarma süreci

Tarih	Mevzuat	Düzenleme
20.04.2012	6292 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi İle Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun	2/A alanlarının Orman Genel Müdürlüğü'nün, 2/B alanları ise Maliye Bakanlığı'nın tasarrufuna geçmesi, bütüncül orman koruma politikalarından uzaklaşılması 2/B alanlarının satışa konu edilmesi 2/B alanlarının ve çevrelerinin Proje Alanı ya da dönüşüm alanı olabilmesi
31.05.2012	6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü Hakkında Kanun	Orman alanlarını kentsel dönüşüm konusu etmesi (iptal) Orman Kanunu'na eklenen 13. maddeyle ormanların afet sonrasında geçici barınma yeri olarak kullanılması için talepte bulunan idarelerce altyapı hizmetleri verilmesi
20.11.2012	Orman Kadastrosu ve 2/B Uygulama Yönetmeliği	Bir yerin kasaba ve şehir toplu yerleşim alanı olarak orman sınırları dışına çıkarılabilmesi için gerekli koşulların tanımlanması
18.05.2018	7143 sayılı Vergi Ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (İmar Barışı)	Orman alanlarının 6292 sayılı Kanuna göre daha önce Maliye Bakanlığınca satılan taşınmazların rayiç bedelleri emsal alınarak satışa konu edilmesi

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

olarak başlamış, plan kararıyla oluşan sanayi bölgelerinin etrafı gecekondu alanlarıyla çevrilmiştir. 1954'te Avrupa yakası için hazırlanan sanayi planı, Mecidiyeköy-Levent, Mecidiyeköy-Şişli, Bomonti ve Kasımpaşa - Kâğıthane arasında kalan kesimleri sanayiye açmış; 1955'te yürürlüğe giren İstanbul Sanayi Planı ise Topkapı-Rami ve Levent'te yeni sanayi alanları belirlemiştir. Böylelikle kent, hızlı bir yayılma süreci içine girmiştir. Bu yapılaşma ve nüfus baskısını, üst ölçekli ulaşım kararları izlemiştir.1950'lerden başlayarak benimsenen karayolu politikası, kentin sınırlarının hızla genişlemesine zemin hazırlamıştır. Ankara Asfaltı'nın (E-5 Karayolu)'nun yapımı, 1973 yılında 1. Boğaz Köprüsü'nün yapımı ve hemen ardından çevre yollarının inşa edilmesi, bir yandan sanayi kuruluşlarının, bir yandan da konut alanlarının hızla bu yollar boyunca oluşmasına yol açmıştır. Boğaziçi Köprüsü ve çevre yolları, hızlı büyüme sonucunda kısa sürede kent içi ulaşım ağının omurgası haline gelmiştir. Mevcut ulaşım politikasının nüfus ve yapılaşma baskısı tetiklemesi, 1988 yılında 2. Boğaz Köprüsü'nün ve hemen ardından yeni çevre yollarının açılmasıyla mekana yansımıştır. Her iki köprünün açılması, İstanbul'un kuzeye doğru genişlemesine yol açmış Taşdemir ve Batuk (2010) böylelikle orman alanları üzerinde giderek daha büyük baskılar meydana gelmiştir (www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/5f66a7cda623915_ek.pdf) (Şekil 2).

Gerekçesi transit trafiği kentin daha kuzeyine ötelemek olan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün bağlantı yolları üzerinde ve TEM Otoyolu'nun geçtiği bölgelerde, 11.856 hektar alan orman sınırları dışına çıkartılmıştır. Sultanbeyli ve Sarıgazi gibi yerleşmelerin oluşmasının zemini 2. Köprü ve TEM otoyolu güzergahı ile hazırlanmıştır.

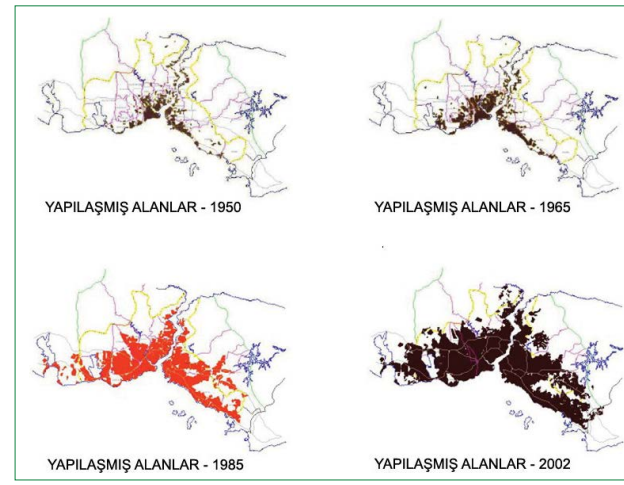

Şekil 2. 1975-2002 döneminde yapılaşmış alanlar.
Kaynak: Çalışkan Ç. O., 2011.

Bu süreç içinde TÜİK verilerine göre Sultanbeyli'nin nüfusu 1980 yılında 2431 kişi, 1980–85 arası dönemde nüfus 3.741 kişi, 1985–90 döneminde 82.000 kişi, 1985 yılında 3.700 kişi ve 1990yılında 82.300 kişi olmuştur. Bugün ise Sultanbeyli'nin nüfusu 286.622 kişiyi bulmuştur.

Aynı dönemde, birçok orman alanı, yapılaşma baskısı altında hızla orman vasfını kaybettiği gerekçesiyle orman sınırları dışına çıkartılmış; bu alanlar büyük bir rant sürecine zemin hazırlamıştır (Şekil 3).

1990'lı yıllarda birçok belde, birbiri ardına planlarla yapılaşmaya konu edilmiş, dönemin 3030 sayılı Büyükşehir Belediye

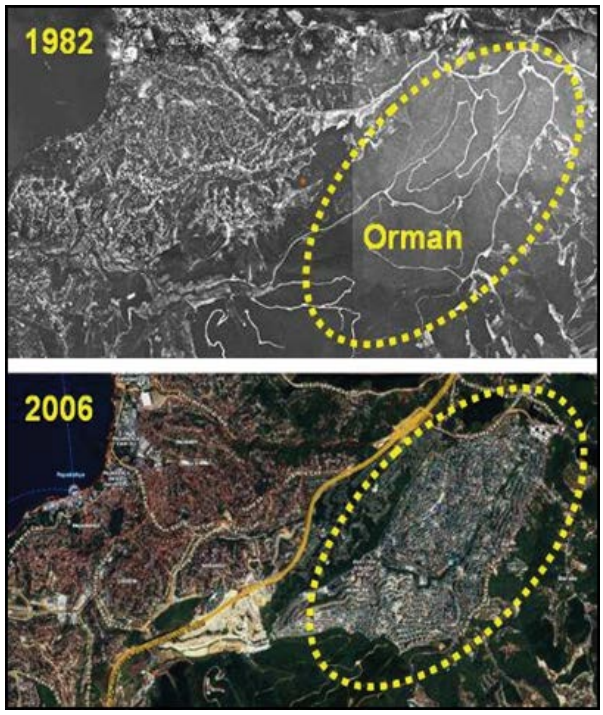

Şekil 3. Orman Alanlarının Yapılaşmış Alanlara Dönüşümü: Beykoz. Kaynak: Çalışkan Ç. O., 2011.

Kanunu'na göre, Büyükşehir Belediyesi bu planlar üzerinde söz sahibi olmadığından dolayı, süreç hızla ve sorunsuz olarak işlemiş, orman alanları hızlı bir şekilde 2/B alanlarına dönüşmüştür. Hiç kuşkusuz bu organize gelişim sürecini tetikleyen başka gelişmeler de mevcuttur. Özellikle bu bölgeleri de yakından ilgilendiren ulaşım kararları orman alanlarının hızla 2/B alanlarına dönüşmesinde büyük role sahiptirler. Bu durum, kenti içinde gerek 1. Boğaziçi Köprüsü, gerekse 2. Boğaziçi ile somut olarak ispatlanmıştır. Kuzey ormanlarının yer aldığı bölgeleri de içine alan çevre yolu bağlantıları ve yeni ulaştırma politikaları da söz konusu beldelerde yapılaşma ve nüfus baskısı yaratan kararlardır. Yine kuzey ormanlarına doğru yer değiştirerek ilerlemekte olan MİA, yeni alışveriş merkezlerinin plan kararlarıyla bu bölgelerde türemeye başlaması gibi gelişmeler de süreç üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. 15.06.2009 tarihli 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nın Açıklama Raporunda yer alan "*Kentin doğal ve tarihi yapısını bozacak ve uzun dönemde ilave ulaşım sorunları oluşturacak ulaşım kararlarından kaçınılmıştır. İstanbul'un doğusu ile batısı arasında sürekliliği karayolu ile sağlanmış bir Boğaz geçişinin İstanbul'un kentsel gelişimi açısından olumsuz sonuçları, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü geçişi sonrasında ortaya çıkan kentsel gelişme deseni ile deneyimlenmiştir. TEM Otoyolu boyunca kentin doğusu ile batısı arasında uzanan, yağ lekesi şeklinde büyüyerek doğal yapıyı tahrip eden, niteliksiz bir yapı stoku ve Sultanbeyli ve Sarıgazi gibi yerleşmeleri oluşturan süreçlerin tekrarlanmasına neden olacak gelişmelerin önüne geçilmesi hazırlanan Plan'da esas alınmıştır. Çünkü, İstanbul'un doğal eşikleri benzer bir süreci yaşamayacak derecede hasar gördüğünden, su toplama havza alanlarının ve ormanların daha fazla yok olmasına neden olacak gelişmelerden kaçınılması gerekmektedir*" ifadesi, sorunu açık olarak ortaya koymaktadır.

Özellikle 2010'lardan sonra, bölgesel ölçekte bir mega projenin parçaları olan ve İstanbul'un ekolojik açıdan hassas bölgelerinde yer alan Üçüncü Köprü, Üçüncü Havalimanı ve Kanal İstanbul gibi projeler, Kuzey ormanları üzerinde büyük etkiler yapmışlardır ve yapmaya devam etmektedirler. İstanbul'un orman alanlarının daralmasına sebep olan bu süreci destekleyen yasal düzenlemeler de yapılmıştır. Kuzey Marmara (3. Boğaz Köprüsü Dahil) Otoyolu Projesi konulu 2016/20 sayılı Başbakanlık Genelgesi bunlardan biridir. 16 maddelik Genelgenin 6. maddesi, "Projenin gerçekleştirilmesi için gerekli olan Hazinenin özel mülkiyetinde veya devletin hüküm ve tasarrufu altındaki taşınmazlar ile ormanlık alanlar ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazların KGM'nin talebi doğrultusunda tahsis, izin, irtifak, devir veya yola terkin işlemlerinin hızla yürütülebilmesi için gerekli önlemler ilgili idarelerce alınacak, bunun için gerekirse mevzuatı çerçevesinde ilgili idarelerin taşra birimleri de yetkilendirilerek gecikmeye mahal verilmeyecektir" şeklindedir. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere, Üçüncü Köprü Projesi ile ormanlık alanların tahsisi, vb. kullanım yollarının önü açılmaktadır. Bu karara dayanarak, İstanbul'da 8 ilçede bazı alanlar için acele kamulaştırma kararı alınmıştır. Benzer şekilde, Üçüncü Havalimanın için de 2014/5768 sayıl Bakanlar Kurulu kararı ile Arnavutköy İlçesi, İmrahor, Tayakadın ve Yeniköy köyleri ile Eyüp İlçesi, Ağaçlı, Akpınar ve İhsaniye köylerinde yer alan, ekli haritasında sınır ve koordinatları gösterilen alan içerisindeki taşınmazların, İstanbul 3. Havaalanı Projesi kapsamında Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından acele kamulaştırılması; Bakanlar Kurulu'nca 2/1/2014 tarihinde kararlaştırılmıştır. Kararda bahsi geçen alanların büyük bir kısmı orman alanıdır.17.01.2014 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan 'acele kamulaştırma kararı'na karşı İstanbul Barosu, Yukarı Ağaçlı köylüleri adına dava açarak TOKİ'ye acele kamulaştırma yetkisi veren Bakanlar Kurulu kararı ve dayanağı 'kamu yararı' kararının iptalini istemiştir. Danıştay 6'ncı Dairesi, 9.06.2014 tarihinde kararın yürütmesinin durdurulmasını gerektirecek telafisi güç bir durumun bulunmadığı gerekçesiyle talebin reddine karar vermiştir. İstanbul Barosu'nun ret kararına yaptığı itirazı değerlendiren Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, 22.10.2014 tarihinde acele kamulaştırma işleminin yürütmesini durdurmuştur. Kararda, ancak yurt savunması ihtiyacı veya olağanüstü hallerde 'acele kamulaştırma'nın yapılabileceği vurgulanmıştır.

Üçüncü Köprü Projesinin bir parçası olan ve 26.000 hektar alanı kapsayan Kanal İstanbul Projesi de, Avrupa'nın acil korunması gereken 100 orman alanı arasında yer alan İstanbul ormanlarını tehdit etmektedir. Kanal İstanbul proje alanının en kuzeydeki 15–20 km'lik bölümü orman alanıdır ve güzer-

gahının büyük bir kısmı Çatalca Orman İşletmesi sınırları içinde yer almaktadır. Çatalca'da 107.000 hektarlık orman alanı tahrip edilecek, Terkos-Haliç-Çekmece ekolojik koridoru söz konusu proje ile yok olma riski ile karşı karşıya kalacaktır. WWF Raporu (2015), Kanal genişliği 150 metre bile olsa -ki daha sonradan 250 metre olmasına karar verilmiştir- 300-350 hektar civarında orman alanının, yalnızca kanalın fiziki varlığı ile doğrudan ortadan kalkacağından söz etmektedir.

2/B alanlarında yer alan yapılaşmalar, birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Orman içinde kalan ya da kalmayan, orman bütünlüğünü bozan ya da bu bütünlüğün dışında yer alan, vb. birçok farklı 2/B yerleşmesi söz konusudur. İstanbul'un 2010 yılında onaylanarak yürürlüğe giren 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda, orman vasfını kaybetmiş alanlar böyle bir sınıflandırma içerisinde yer bulmuştur. Plan raporuna göre;

- Orman içerisinde kalan orman vasfını kaybetmiş alanların ekolojik olarak ormanla bütünleşmesinin sağlanması;
- Orman içerisinde olmayan, sürdürülebilirlik açısından ormanla bütünleştirilemeyen ve üzerinde yapılaşmanın olmadığı orman vasfını kaybetmiş alanların, tarım, rekreasyon ve ihtiyaç duyulan kamuya ait donatı alanları olarak değerlendirilmesi
- Orman içerisinde olmayan, sürdürülebilirlik açısından ormanla bütünleştirilemeyen ve üzerinde yapılaşmanın olduğu orman vasfını kaybetmiş alanlardaki yapılaşmanın rehabilite edilmesi gerekmektedir.

"Ormana yönelik gelişme baskısının engellenmesi" ilkesini kabul eden Plan raporunun hedefleri arasında, "*kentin mekânsal anlamda kontrolsüz yayılmasını öngören, tarım topraklarını, su havzalarını, orman alanlarını tehdit eden planların çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri göz önünde bulundurularak revize edilmesi*" yer almaktadır. Planda, İstanbul'un donatı ihtiyacının karşılanması için yerleşme içinde kalan orman vasfını kaybettiği için orman sınırı dışına çıkartılan alanların değerlendirilmesi öngörülmektedir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere, orman ile yerleşim yerleri arasında yer alan bu nitelikteki alanların, yerleşim alanlarının ormana olan baskısını azaltacak şekilde, ya ağaçlandırılarak ekolojik olarak ormanla bütünleştirilmesi ya da kentlinin ihtiyacını karşılayacak sosyal donatı alanı olarak planlanması hedeflenmektedir.

5. Orman Sınırı Dışına Çıkartılmış Alanlar İçin Bir Yaklaşım Önerisi

Orman sınırları dışına çıkartılmış alanlar sorunu, kentlerimizin birçoğunda olduğu gibi, İstanbul için de bir kronikleşmiş bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Hiçbir siyasi irade bugüne dek sorunu gerçek anlamda çözme yolunda kalıcı adımlar atamamış, 2012 yılında İstanbul'da bunun ilk adımlarından biri atılsa da, çözüm, basit bir imar affının ötesine götürülmemiştir. Sorunun bugüne dek çözümlenememesinin ardındaki en büyük neden, orman sınırı dışına çıkartılan alanların tümüne aynı bakış açısıyla yaklaşarak sorunu bir bütün olarak çözmeye çalışmak olmuştur. Oysaki, kaotik gelişim süreci içinde bu alanların birbirinden farklı özelliklerle geliştiği, zeminlerini oluşturan planlama ve kurul kararlarına bağlı ya da tümüyle yasadışı olarak farklı koşullarla ortaya çıktığı bilinmektedir.

Bu nedenle, 2/B sorununu çok boyutlu olarak ele almak, sınıflandırmak ve bu sınıflandırmanın şekillendirdiği planlama yaklaşımlarına ve çözümlere gitmek gerekmektedir. 2/B alanlarını, amaç ve kullanım türlerine, orman ve kent ile ilişkisine, yasal durumlarına ve planlama kararlarındaki konumlarına bakarak sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür (Tablo 2):

- **Amaç ve kullanım türlerine göre**; 2/B alanları kullanım amacına göre konut, eğitim, tarım, sanayi gibi başlıklar altında sınıflandırılabilir. Bu alanlar içinde en fazla konut ve tarım alanları bulunmasına karşın, zaman zaman özel eğitim kurumları ve sanayi alanlarının da yer aldığı görülmektedir.
- **Orman ve kent ile olan ilişkisine göre**; 2/B alanlarının kent ile olan ilişkisi, yapılacak sınıflandırmada önem taşımaktadır. Alanın kentin ve ormanın hangi bölgesinde yer aldığı ve planlama sistemi içerisinde bu ilişkinin ne şekilde kurgulandığı saptanmalıdır.
- **Orman bütünlüğünü bozan 2/B alanları**: Orman alanının içinde, münferit olarak oluşmuş ve orman bütünlüğünü açık bir şekilde bozan, zedeleyen yerleşim alanlarının, ivedilikle ortadan kaldırılması ve bu alanların ormana geri kazandırılması sağlanmalıdır (Şekil 4, 5).
- **Mevcut yerleşimle bütünleşmiş 2/B alanları**: Kronik hale gelmiş 2/B alanlarıdırlar. Bu alanlar zaman içinde büyüyüp yayılmış, kentsel sistemin bir parçası haline gelmişlerdir. Yayılmanın boyutları büyüktür ve nüfus yoğunluğu bir orman yerleşmesinde bulunması olanaksız olan boyutlardadır. Bu alanların kentle güçlü ilişkileri mevcuttur ve alanın üzerinde yer alan yapı yoğunluğu ve nüfusun tekrar orman alanına dönüşmesi hemen hemen mümkün değildir (Şekil 6, 7).
- **Amacı ve kullanım türüne göre (tarım gibi) ayrılmış 2/B alanları**: Orman alanları içinde, konut alanları dışında farklı kullanım türleri de mevcuttur. Maden ocakları, eğitim kurumları, bazı sanayi işletmeleri, tarım alanları, vb. birçok kullanım türü, orman alanlarının içinde faaliyetlerini aktif olarak sürdürmektedirler (Şekil 8, 9).

2/B alanlarının konumuna, kent ile ilişkisine, planlama kararlarına bakarak, üç temel müdahale yönteminden söz etmek mümkündür:

- **Yıkarak ormana kazandırma**: Plan kararı ile oluşsun ya da oluşmasın, orman bütünlüğünü tehlikeye atan münferit 2/B alanlarıyla ilgili olarak yapılması gereken, bu alanları ivedi olarak yıkıp, ormana geri kazandırmaktır. Bu müdahale yönteminde yapılacak işlerin bütçesi, plansız alanlar için mülk sahiplerinden, planlı alanlarda ise kamu tarafından karşılanmalıdır.

Şekil 4. Dere yatağı üzerindeki orman içi yerleşmeler (Kaynak: http://www.sehiremlak.com/emlak-haberleri/2b-arazi-nedir-2b-arazilerinin-satisi.htmlme alanı).

Şekil 5. Orman bütünlüğünü bozan yoğun yapılaşmış alanlar (Kaynak: http://www.mimdap.org/?p=1006).

- **Rehabilitasyon**: Plan kararı ile oluşmuş ve mevcut yerleşimle bütünleşmiş alanların mevcut koşullar gözönüne alınmak suretiyle rehabilite edilmesi gerekmektedir. Bu tür alanlarda, rehabilitasyon bütçesi, bir ortaklık modeliyle oluşturulabilir. Bu alanlar içerisinde orman alanına katılabilecek kısımlar varsa tespit edilmeli, gerekirse bir ayıklama ve temizleme yönteminden de yararlanılmalıdır. Geri kalan alanların ise, planlama bütünlüğü içindeki yeri belirlenmeli, orman sınırlarını daha fazla daraltacak, yapı ve nüfus baskısı oluşturması muhtemel plan kararları gözden geçirilmeli, uzun vadede bu alanların yeniden orman alanına dönüşmesine olanak tanıyacak ve kademeli bir şekilde yapı ve nüfus yoğunluğunu azaltacak plan kararları getirilmelidir. Orman sınırlarına çok yakın olması nedeniyle orman alanları için bir tehdit oluşturabilecek kullanım türleri kısa vadede sınırlandırılmalı ve daha uzun vadede ise plan kararı ile ortadan kaldırılmalıdır. Böylece, bir etaplama yapmak suretiyle, gerek konut alanları, gerekse diğer kullanım türleri için yumuşak bir geçiş süreci üretilmeli ve süreç içindeki adımlar, zamana yayılarak, plan kararları içinde absorbe edilmelidir.

Şekil 6. Sultanbeyli'de 2/B alanları (Fotoğraf: Anonim).

Şekil 7. Kentle bütünleşen yapılaşmış alanlar (Fotoğraf: Anonim).

- **Kentsel Dönüşüm**: Plan kararı ile oluşmamış, kent ile bütünleşmiş, sağlıksız bir üretim süreci ile oluşmuş ve boyutları, yapı ve nüfus yoğunluğu itibariyle ormana geri dönüşümü mümkün olmayan alanlar için kentsel dönüşüm yöntemine başvurulmalıdır. Bu durumda, kamu ve özel sektör işbirliği ile üretilecek bir dönüşüm modeline ihtiyaç bulunmaktadır. Dönüşüm modeli, piyasa aktörlerine bir pazar açma yaklaşımı ile oluşturulmamalı, gerçek anlamda katılım mekanizmalarının işler kılındığı, kar amacının asgari düzeyde tutulduğu ve temel amacın, "orman alanları üzerindeki daha fazla yapı ve nüfus baskısını ortadan kaldırmak" olduğu bir yaklaşım ile üretilmelidir. Bu alanların herhangi bir gecekondu dönüşüm alanı olmadığı ve sorunun bu bakış açısıyla çözülemeyeceği gerçeği en temel kabul olarak alınmalıdır.

Bu perspektiften bir yaklaşımla sorunu basit bir şekilde şematize ederek şöylece tanımlamak mümkündür:

Bu basit şematik rehberin izlenmesi ile, atılacak adımların büyük ölçüde "yıkarak geri kazandırma" yolunu işaret ettiği

Şekil 8. Beykoz ormanları içinde 2/B arazisinde özel bir eğitim kurumu (Fotoğraf: Anonim).

görülmektedir. Bununla birlikte, rehabilitasyon gibi ikincil müdahale yöntemi ya da kentsel dönüşüm gibi sınırlı durumda başvurulması gerekli yöntemlerin, bu alanların büyüklüğü ve yoğunluğu dikkate alındığında çok daha geniş kapsamlı ve uzun vadeli işlemler olduğunu gözden kaçırmamak gerekmektedir. Birinci yol teknik olarak belki de en kolay yoldur. Ancak rehabilitasyon ve dönüşüm yolları, gerek ekonomik, gerek sosyal, gerekse fiziksel anlamda önemli ve karmaşık sorunları da beraberinde getirecektir. Dolayısıyla yasal sorunlar da sürecin önemli bir adımını oluşturacaktır.

Bu anlamda, 2/B alanları için geliştirilecek önerileri birkaç başlık altında sıralamak mümkündür:

5.1. Yasal Açıdan

En önemli konu, uzun vadede yeni Anayasal ve yasal düzenlemelerle 2/B alanı kavramına son verilmesidir. Orman tanımından yola çıkarak, ormanın "vasfını gerçekte kaybetmeyen bir varlık" olduğu gerçeğine odaklanarak, bozulan orman arazilerinin hızla eski vasfına geri kazandırılması yasal düzenlemelerde yerini almalıdır.

Farklı yasalarla 2/B sorununu daha da derinleştirecek istisnaların getirilmesi engellenmelidir.

5.2. Yönetsel Açıdan

Orman alanlarına yönelik yetkiler, farklı kurumların görev ve yetki alanları içinde tanımlanmamalıdır. Bu şekildeki bir yetki paylaşımı, bütüncül bir koruma anlayışının benimsenmesi yerine, eşgüdümsüz ve parçacıl uygulamaları teşvik etmektedir.

Tablo 4. İstanbul ilçelerinde 2/B alanları

İlçe	2/B arazisi (m^2)
Beykoz	26.700.000
Şile	18.400.000
Çatalca	16.870.000
Silivri	14.700.000
Sultanbeyli	4.937.000
Ümraniye	4.515.000
Çekmeköy	4.756.000
Pendik	3.215.000
Arnavutköy	2.900.000
Eyüp	1.985.000
Sarıyer	1.908.000
Sancaktepe	763.500
Üsküdar	550.000
Şişli	535.000
Tuzla	212.000
Maltepe	110.000
Kağıthane	85.000
Kartal	35.000

Kaynak: İstanbul deftarlığı koordinasyonunda Tapu Kadastro ve Milli Emlak Bölge Müdürlükleri çalışma grubu verileri. http://www.abgazetesi.net/haber/3814/-2b-arazilerde-son-durum.html

5.3. Planlama Açısından

Üst ölçekli plan kararlarının uygulanması ve bu kararların orman alanları için de işletilmesinin sağlanması, büyük önem taşımaktadır. Farklı mevzuat kapsamında üst ölçekli plan kararlarının delinmesi yeni bir konu değildir ancak orman alanları gibi

Şekil 9. Kaz Dağlarındaki madencilik faallyetleri (Kaynak: https://kuzeyormanlari.org/2019/08/04/nurol-holding-kaz-daglarindaki-altin-madeniyle-ilgili-riskleri-yerli-cedde-gizledi-avrupa-bankasina-verdigi-cedde-yazdi/).

kentlerin temel doğal yaşam alanları olan bölgeler açısından hayati önem arz etmektedir.

2/B alanlarının zaman içinde geldiği farklı noktalara dayanarak yapılacak bir sınıflandırma ile, her birine özel planlama kararları geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Sonuç ve Değerlendirme

Orman sınırları dışına çıkartılmış alanlar sorunu, çok başlı ve çok boyutlu bir süreci beraberinde getirmektedir. Söz konusu alanların birbirinden farklılığı, sorunu daha da kapsamlı hale getirmekte, çözüme ulaşmayı güçleştirmektedir. Bu çözümsüzlükler yumağı içinde,

- Sorunu çözme adına ardı ardına gelen ve daha fazla kaos yaratan yasal düzenlemeler,
- Sorunun farklı boyutlarının bir arada ele alınmaması ve konuya bütüncül bir çerçevedenve geniş bir perspektiften yaklaşılmaması,
- Planlama kararlarının bu tür alanları bir öncelik olarak ele almaması,
- Kent, planlama, ulaşım ve orman ilişkisinin kurulamaması,
- Sorunun çok boyutlu alt başlıklarının içlerinin yeterli sayıda uzman ile doldurulamaması,

sorunu içinden çıkılmaz bir noktaya taşımıştır. Bununla birlikte, bu alanların çözümsüzlüğe bırakılması da beklenemez. Dolayısıyla, yapılması gereken, sorunu öncelikle özel koşulları çerçevesinde parçalara ayırıp her parça için geniş katılımlı çözüm arayışların geliştirmek, daha sonra bu parçaları, en tepedeki "orman alanlarını koşulsuz olarak koruma ve sürdürülebilir kılma" hedefi çerçevesinde bir araya getirip uyumlaştırma olmalıdır. Aksi takdirde, orman sınırları dışına çıkartılan alanlardaki fiziksel, sosyo-ekonomik ve yasal sorunların büyüyerek artması kaçınılmaz olacaktır.

Daha önce de belirtildiği üzere, Anayasa'nın 169. Maddesine göre, devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez. Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanların tahrip edilmesine yol açan siyasî propaganda yapılamaz; münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz. Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınamaz. Bununla birlikte, Anayasaya ve Anayasa Mahkemesi kararlarına aykırı oldukları bilinmesine karşın, 2/B alanlarının, orman sınırları dışına çıkarıldıkları tarihteki fiili kullanım durumlarına göre ifraz edilerek, üzerinde yapısı bulunanlara satılması için birçok yasa çıkarılmıştır (Köktürkve Köktürk, 2004).

Özellikle de İstanbul gibi, 2/B alanları üzerinde yapılaşma baskısının çok büyük olduğu kentlerde sorunun daha da ivedilikle ele alınması, üst ölçekli planlarda bu konuda temel yaklaşımların geliştirilmesi ve yasal açıdan güçlü yaptırımlar getirilmesi kentler için kaçınılmaz bir önceliktir.

Bu çerçevede;

- Kısa vadede: Sürdürülebilir bir orman politikası oluşturmak ve ilkeler belirlemek üzere ilgili disiplinlerle eşgüdümlü, disiplinler arası çalışmalar yürütülmesi, müdahalelere yönelik yeni ortaklık ve bütçe modellerinin belirlenmesi
- Orta vadede: ormanların satış, kapsamın daraltılması, tahsis, kirama gibi yollarla yapılaşmaya açılmasına izin vermeyecek şekilde ilgili yasalarda düzenlemeye gidilmesi, orman alanlarının 2/B alanına dönüştürülmemesi amacıyla en başından itibaren tedbir alınması, denetim yapılması
- Uzun vadede: Geri dönüş imkanı olan alanların tekrar ormana kazandırılması için gerekli planların ve yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi yönünde adımlar atılmalıdır.

Orman politikasının ve uygulamalarının merkezi ve yerel yönetimlerin ortak sorumluluğunda ve işbirliğinde yürütülmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Acun E., Ormanın Kara Kitabı, İBB İstaç Yay., 4, İstanbul, 1998

Anbar Ö. A., Orman Tahdit Haritaları Doğrultusunda Tapu ve Kadastro İşlemleri, Orman Kadastrosu ve 2/B Sorunu Sempozyumu 17-18 Eylül 2004, Bildiriler ve Panel Kitabı, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Yay., İstanbul, 2004, s. 17-28

Atbaşoğlu F., Orman Kanununun 2/B Maddesinin Uygulanması ve Değerlendirilmesindeki Sorunlar Paneli, TMMOB Orman Mühendisleri Odası, Ankara Şubesi, Ankara, 2003.

Atmış E., Günşen H. B., Political parties and forestry relations in Turkey's general elections in 2015, Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University 2016, 66(2): 587-599

Ayanoğlu S., Hukuksal Açıdan Orman Emlakı ve Orman Mülkiyetinin Temelleri, İ.Ü., FBE., Doktora Tezi, 1985

Başpınar V., Orman Sınırının Dışına ÇıkarılanYerlerin Hukuki DurumuAnkara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 48 Sayı: 1 Yayın Tarihi: 1999, s. 187-212

Çağlar, Y., 2015. Siyasal Partiler Ormancılığımız ile Ormanlarımızda da Havanda Su Dövüyor, Ormanlar ve Ormancılık Üzerine Sessiz Tartışmalar Serisi.

Erdönmez, C., Atmış, E., Özden, S. 2010. Türkiye'de Ormancılık Politikası, Ormancılık Politikası, Türkiye Ormancılar Derneği Eğitim Dizisi Yayın No. 6, 102-146.

Erdönmez, C., 2/B Alanlarının Satışının Türkiye Ulusal Ormancılık Programı Açısından İrdelenmesi Kastamonu Üniversitesi., Orman Fakültesi Dergisi, 2013, 13 (2): 307-324

Gençay G. Ş., Genel Kadastro-Orman Kadastrosu İlişkileri Konusundaki Son Düzenlemelerin Hukuksal Açıdan Değerlendirilmesi, I. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi 19-21 Şubat 2009, SDÜ, Isparta, 412-421

Gülöksüz E., Doğal Kaynağa Dayalı Sermaye Birikimi ve Orman Sayılan Alanlarda Mülkiyet Hakları, Memleket Siyaset Yönetim, C: 5, Sa: 12, 2010/12, s. 70-89

Keleş R., Hamamcı C., Çoban A., Çevre Politikası, Geliştirilmiş 6. Baskı, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2009

Köktürk E., Köktürk E., Orman Kadastrosu Ve "2/B" Gerçeği, Orman Kadastrosu Ve 2/B Sorunu Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Oditoryumu, İstanbul 17 - 18 Eylül 2004, 90-120

Ovalıoğlu S., Danıştay Kararları Işığında Üstün Kamu Yararı, Memleket Siyaset Yönetim (MSY), Cilt 10, Sayı 24, Temmuz 2015, s. 124-146.

Şimşek S., Ormanlar Üzerindeki Bazı Mülkiyet Uyuşmazlıkları ve Bunlara İlişkin Çözüm Önerileri, Sayıştay Dergisi Sa: 79, Ekim - Aralık 2012, s. 127-156

Torun S., 2/B Yasası Beklentileri Karşıladı mı?, Denetişim 2013/12, 80-83

Turan M., ve Bayram M., Toprağın Menkulleştirilmesi, Memleket Siyaset Yönetim, C: 5, Sa: 12, 2010/12, s. 90-101

Teknik Raporlar ve Basın Açıklamaları:

Çalışkan Ç. O.,3. Boğaz Köprüsü Değerlendirme Sunumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, Aralık 2011

2/B Sorunu: Gerçekler, Öneriler, TMMOB Yay. Nisan Ankara, 2006

İstanbul 1/100 000 Ölçekli Çevre Düzeni Plan Raporu

"Orman Alanları İmar Affıyla Satılıyor", TMMOB Harita Ve Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu Basın Açıklaması, 2009

Ya Kanal Ya İstanbul, Kanal İstanbul Projesinin Ekolojik, Sosyal ve Ekonomik Değerlendirmesi, WWF, 2015

İnternet Kaynakları

Ormancılık İstatistikleri 2010, orman ve Su İşleri Bakanlığı Resmi İstatistik Programı Yayını, http://web.ogm.gov.tr/Dkmanlar/istatistikler/ormancilik_ist_2010.pdf (Erişim tarihi: 15 Haziran 2012)

http://www.milliemlak.gov.tr/web/guest/istatistiksel-bilgiler (Erişim tarihi: 09 Haziran 2012)

İstanbul Defterdarlığı koordinasyonunda Tapu Kadastro ve Milli Emlak Bölge Müdürlükleri çalışma grubu verileri. http://www.abgazetesi.net/haber/3814-2b-arazilerde-son-durum.html (Erişim tarihi: 05Temmuz 2012)

Karaca M, 2/B Sorunu ve 6292 Sayılı Kanunla Getirilen Düzenlemeler, Maliye Uzmanlar Der., 78-87 (erişim tarihi: 07 Ocak 2017)

Taşdemir İ., Batuk F., Boğaz Geçişlerinin İstanbul'un Mekansal Gelişimine Etkileri, 2010, http://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/5f66a7cda623915_ek.pdf (Erişim tarihi: 05 Ocak 2017)

Planlama 2020;30(2):221–241 | doi: 10.14744/planlama.2020.74046

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Adramytteion Antik Kenti Bütüncül Koruma Planı

Adramytteion Ancient City Comprehensive Heritage Preservation Plan

Seher Başlık,[1] Mehmet Rıfat Akbulut[2]

[1]Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Enformatik Bölümü, Enformatik Anabilim Dalı, İstanbul

[2]Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Kentsel Koruma ve Yenileme Bilim Dalı, İstanbul

ÖZ

Balıkesir İli, Burhaniye İlçesi, Ören Mahallesi Adramytteion Antik Kenti Arkeolojik Sit Alanı Türkiye'de birçok örneğine rastlanan farklı dönemlere ait kültür izlerinin tabakalaştığı yerleşme alanlarından biridir. Yerleşim sürekliliği gösteren bu tür arkeolojik sitlerde kültürel mirasın korunması ve bilimsel arkeolojik araştırma faaliyetlerinin yürütülmesi daha zor ve çok çeşitli koruma bileşenini değerlendirmeyi gerektirir. Ayrıca, 21. yüzyılda uluslararası düzeyde yeniden şekillenen koruma bakış açısı ile tanımlanan yeni ilkeler ve kavramlar, tarihi, doğal ve kültürel çevrelerin bütüncül şekilde ele alınmasıyla çağdaş gelişmenin miras değerlerine karşıt olmadığı vurgulanmakta, kentsel mirasın koruma hedefleri ile toplumsal ve ekonomik hedeflerini bütünleştirmektedir. Farklı dönemlere ait kültür izlerinin tabakalaştığı yerleşme alanları için önemli açılımlar getiren uluslararası düzeyde koruma anlayışındaki yeni ilke ve kavramlar makalede, Adramytteion Antik Kenti Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı amaç ve ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Makale kapsamında Ören/Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı ve yakın çevresinde kültür mirası ile günümüz yaşamının bütünsel olarak ele alan, gerek arkeolojik araştırma ve kültür mirasının, gerekse yerleşmedeki mevcut yaşamın sürekliliğini yani sürdürülebilirliğini benimseyen koruma planlaması deneyimi paylaşılmakta ve bir örnek olması amacıyla tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Adramytteion; arkeolojik sit alanları; koruma planlaması; kültürel miras.

ABSTRACT

Adramytteion Ancient City is situated at the Gulf of Edremit in North Aegean, on the shoreline of Ören neighbourhood of the town of Burhaniye of Balıkesir Province. Adramytteion/Ören is one of archaeological sites and settlements where various cultures and civilisations from different historical periods are layered. Preservation of cultural heritage and permanence of archaeologic researches in such places with a continuum of habitation is highly difficult and necessities consideration of a variety of planning component. On the other hand, due to new approaches to preservation of cultural heritage in 21st century on international level and new principles and concepts particularly accentuate a comprehensive assessment of environments with historical, natural and cultural heritage values. Therefore, modern development is not always contradictory to preservation while these approaches integrates preservation of urban heritages with social and economical objectives. Here, new principles and concepts emerged from fresh approaches on international scale which brings important opportunities for places where a multitude of past cultures physically layered are tackled and discussed around the case of Adramytteion Ancient City Preservation Master Plan's objectives and principles. This plan is discussed here in order to provide a case of its own with almost considerable differences of mainstream preservation planning in Turkey since it seeks sustainability of archaeologic researches and cultural heritages as well as existing life of present neighbourhood.

Keywords: Adramytteion; archaeological sites; preservation planning; cultural heritage.

Geliş tarihi: 10.01.2019 Kabul tarihi: 25.02.2020
Online yayımlanma tarihi: 25.06.2020
İletişim: Seher Başlık
e-posta: seher.baslik@msgsu.edu.tr

TMMOB Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

"Bizlere düşen, iyi, güzel ve doğru bildiklerimizi bizden sonraki kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarmaktır. Gelecek kuşakların değerleri, öncelikleri, anlayışları bizlerinkinden farklı olabilir; bizim değer verdiklerimiz onlar için değerini yitirebilir. Yine de görev ve sorumluluğumuz değerli bildiklerimizi bizden sonrakilere olabildiğince sağlam ve doğru bir şekilde aktarmaktır." (2. yazar, 2014)

Balıkesir İli, Burhaniye İlçesi, Ören Mahallesi Adramytteion Antik Kenti Arkeolojik Sit Alanı ve yakın çevresinde gecikmiş bir yasal gereklilik ve zorunluluk olarak başlayan koruma plan çalışması, Türkiye'deki genel koruma anlayışı ve koruma planlaması yaklaşımlarından farklılaşan bir örnek olarak biçimlendikten sonra, hazırlık ve onay sürecinde giderek çekişmeli bir koruma maratonuna dönüşür. Adramytteion antik kenti Arkeolojik Sit Alanı, günümüz yerleşmesiyle bütünleşmiş, farklı dönemlere ait kültür izlerinin tabakalaştığı yerleşme alanlarındandır ve Arkeolojik Sit Alanı'nda yer alan korunması gerekli değerlerin nitelik, durum ve ölçek açısından sunduğu çeşitlilik, korumada 21. yüzyılda yeniden şekillenen yaklaşımları, çeşitli önlemleri bir arada değerlendirmeyi ve farklı duyarlıkları yansıtan plan kararlarını gerektiren özellikleri içerir. Bu sebeple makalenin amacı, Türkiye'de birçok örneğine rastlanan, farklı dönemlere ait kültür izlerinin tabakalaştığı yerleşme alanlarında bir koruma planlaması deneyimini paylaşmak ve bu koruma yaklaşımını bir öneri olarak tartışmaktır.

Antik kentler ile aynı konumda bulunan kırsal veya kentsel yerleşmeler, yani farklı dönemlere ait kültür izlerinin tabakalaştığı yerleşme alanları, ortak bir ifade ile çok katmanlı kentler olarak nitelendirilerek incelenmiştir (Bilgin Altınöz, 2002; Belge, 2005; Karabağ; 2008; Çırak, 2010; Binan, 2013;). Yaşam sürekliliği gösteren günümüzde de kullanılan bu kentler kültürel, sosyal, ekonomik, teknik olarak birçok dönemin değerlerinin öğrenilerek yaşamın bir parçası haline gelmesini sağlar; insanlık tarihine ilişkin büyük bilgi birikiminin devamlılığına imkân verir. Bu noktada bir süreç içinde birbirine eklemlenerek bir yaşam zenginliği yaratan yerleşimlerin nasıl korunacağı hangi kültürel mirasın daha üstün bir değere sahip olduğu önem kazanmaktadır. Kimi zaman kentleşme baskısı ve büyük projelerle kültürel dokular tahrip olurken kimi zaman da farklı kültür dokuları arasında yeni, eski ve daha eski tercihleri bütünsel yapıya zarar vermektedir. Bu yapıya bir de doğal peyzaj ögeleri dahil edildiğinde korunacak değerlerin kapsamı daha da genişlemektedir. Ayrıca yerleşim sürekliliği gösteren arkeolojik sitlerde bilimsel araştırma, kazı ve koruma çalışmaları daha zor ve maliyetlidir. Mevcut yerleşik yaşam ile arkeolojik bilimsel araştırma ve kazı çalışmaları için gerekli şartların sağlanması, çıkan eserlerin koruma altına alınarak sergilenmesi ve tarihsel bilgiyi toplum ile paylaşmak için gerekli mekânsal düzenlemelerin düşünülerek kent yaşamına dahil edilmesi gerekir. Diğer bir deyişle gerek arkeolojik araştırma ve kültür mirasının, gerekse yerleşmedeki mevcut yaşamın sürekliliği yani sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Çok katmanlı kentlerde kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanması için ulusal yasal yönetsel sistemin, uluslararası, sözleşme ve tüzükleri gözeterek geliştirilmesine de ihtiyaç vardır. Bu sebeple ülkemizde arkeolojik sit alanlarında görülen çelişkiler makale kapsamında bir koruma plan uygulaması üzerinden tartışılarak, değerlendirilmektedir.

Farklı Dönemlere Ait Kültür İzlerinin Tabakalaştığı Yerleşme Alanlarında Koruma

1983 tarihli 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu halihazırda ülkemizde kültür mirasının koruma altına alınması ve değerlendirilerek toplum yaşamına kazandırılmasında uygulamanın yasal çerçevesini belirlemektedir. 2863 sayılı kanun ile kültür mirası, yapılan tespitlere bağlı olarak koruma bölge kurulu kararı ile tescillenmekte ve tescillenen kültür mirası için koruma esasları ve kullanım şartları Koruma Kurulları tarafından belirlenmektedir (KTB, 1983). 2863 sayılı kanunun 17. maddesine göre tescillenen kültür mirası bir alan ise sit alanı olarak ilan edilir. Bir alanın koruma bölge kurulunca sit olarak ilanı, her ölçekteki plan uygulamasını durdurur ve 3 yıl içinde koruma amaçlı imar planı yapılması zorunluluğu gelir. Sit alanlarında koruma ve kullanma ilke ve esaslarını belirleyen koruma kurulları sit alanları için hazırlanan plan ve projeleri inceleyerek onaylar. Böylece koruma kurulu ilke ve esaslarına ve koruma amaçlı imar planı yapım yönetmeliğine uygun yapılan planlara bağlı olarak sit alanlarının koruma ve kullanma kararları belirlenmiş olur. Her ne kadar kanun, ilke ve yönetmelikler kültür varlıklarının korunmasına dair olsa da kentleşme oranlarında yükseliş, yeni ihtiyaçlar ile şekillenen yatırımlar ve turizm alanlarının büyüme talepleri gibi güncel yaşamın mekân gereksinimleri sebebiyle tarihi dokuların ve kültür varlıklarının tahrip olduğu görülmektedir. Kimi zaman da tarihi dokular günümüz kentsel yaşamından tamamen ayrıştırılarak, bakım ve onarımları yapılamamakta ve kentle bağlantısı koparak tahrip olmaktadır. Bu açıdan kültür varlıklarının içinde bulunduğu doğal, yapılı ve sosyal çevrenin önemi oldukça büyüktür. Kültür varlığının bulunduğu çevrenin geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir yaşam alanı olması ve tarihi kültür mirasının günümüz yerleşmesinin bir parçası haline gelmesi koruma ve kullanma şartlarını etkileyen önemli bir unsurdur. Kültürel çevre alanları sürekli olarak karmaşıklaşma derecesi artarak zenginleşir, evrimsel bir gelişme dinamiği göstererek gelişir, bu sebeple fiziksel yaşam çevresinin de buna bağlı olarak geçmişte donması değil, geçmişteki ögeleri koruyarak zenginleşmesi ve gelişeceğinin buna bağlı öngörülmesi gerekir (Tekeli, 1989). Kültür mirası ülkemizde birçok alanda günümüz yaşamıyla çakışmakta; bu durum kimi zaman büyük bir kentin merkezinde kimi zaman çeperlerinde kimi zaman da ulaşım, baraj gibi altyapı projelerinde görülmektedir. Her durumda kendine özgü şartları ile değerlendirilerek kültür mirasının za-

rar görmemesi için gerekli önlemlerin alınması doğru olacaktır. Bu aynı zamanda günümüz yaşamıyla kültür varlıklarının birlikteliğini, bu birlikteliğin nasıl değerlendirildiğinin, günümüz ve geçmişin aynı mekânda varlıklarını devam ettirmesi için nasıl bir bakış açısına gerek duyulduğunun irdelenmesidir. Farklı dönemlere ait kültür izlerinin tabakalaştığı yerleşme alanlarında korunmaya değer olanın ne olduğu ve nasıl korunacağı sorusu yani sadece kültür varlığının kendisi mi, yoksa bir yerleşim ve yaşam kültürü olarak çağdaş yaşamı da içeren çevresiyle bir bütün olarak mı değerlendirileceği düşünülmelidir. Ayrıca kültür varlığının kentsel alanın kimliğine katkıda bulunan çok önemli bir değer olduğu da görülmelidir. Bu soruların cevapları bakış açısına ve nasıl bir koruma anlayışının benimsendiğine bağlı olarak değişmekte ve koruma planlarında yer almaktadır. Nitekim bu farklılıklar ülkemizde hem koruma imar planlarında hem de uygulama aşamalarında görülmektedir. Uluslararası düzeyde koruma anlayışında yaşanan gelişmelere bakıldığında ise kentsel mirasın birbirinin ardılı olan ve yaşayan kültürlerin ürettiği değerlerin tarihsel bir katmanı tarafından belirlenen insanlık için sosyal, kültürel ve ekonomik birer değer olduğunu ve kendi çeşitliliği içinde kabul görmüş gelenek ve deneyimleri içerdiği dile getirilmektedir (UNESCO, 2011). Farklı dönemlere ait kültür izlerinin tabakalaştığı yerleşme alanlarında Kentsel Arkeoloji, Tarihi Kentsel Peyzaj gibi kavramların koruma anlayışına dahil edildiği ve özellikle 2000'li yıllardan sonra koruma anlayışının tekrar şekillenerek, korumanın geleneksel ayrımların kaybolduğu bütüncül bakış açısı ve sürdürülebilir kalkınmanın bir bileşeni olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple koruma planlarında amaç ve hedeflerin tespiti ve planın koruma anlayışının belirlenmesinde güncel bakış açılarının, yasa, tüzük, sözleşme ve tavsiye kararlarını da içerecek şekilde incelenmesi önemli olacaktır.

Venedik Tüzüğü 3. maddesinde (1964) "Anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihi belge olarak da korumaktır." ifadesi, tarihi eserin insanlık tarihi için önemli bilgi içerdiğini ve eser veya eserlerin çevresiyle bir bütün içinde ve sadece bir eser olarak değil, bilgi kaynağı olarak da korunması gerektiğini belirtmektedir. Bu maddede, kültürel mirasın sahip olduğu insanlık tarihine dair bilginin önemi vurgulanarak anıtsal eserlerin yanı sıra belge niteliği taşıyan tüm eserlerin koruma kapsamına alınması dile getirilmektedir. Kültür varlıklarının içerdiği bilginin ortaya çıkartılması, topluma ve bilim dünyasına kazandırılması için belgelemeye ve araştırmaya yönelik konuların önemini vurgulayan Özdoğan (2006), "kültür varlığı" tanımının üç ana bileşeni olduğunu ve bunlardan ilki ve en önemlisinin "bilgi" olduğunu dile getirir ve konuyu şöyle açıklar: "Kültür varlıkları geçmişten günümüze nasıl gelindiğini gösteren bilgi bankalarıdır, … Kültür varlıklarına sahip olmanın getirdiği en önemli sorumluluk, bunların içerdiği bilgiyi ortaya çıkartmak ve böylelikle tüm insanlığın yararına sunmaktır." (Özdoğan, 2006). Kültür mirasının değerinin öncelikli temel ve objektif belirleyicisi kendisini ortaya çıkaran zaman ve süreçlere ilişkin barındırdığı bilgi miktarı ve bilginin niteliğidir. Kültür mirasının anlam, estetik, nadirlik v.b. özelliklerinin tümü aslında kültür mirasının özgün durumu ve varlığında içsel olarak yer alan kendisine ilişkin bilginin niteliğidir. Kültür mirasının içerdiği bilginin mutlaka korunması gerekliliği ve tarihi bilgi bankalarının çevresiyle bir bütün olarak koruma altına alınmasının anlayışı, Venedik Tüzüğünün bir devamı olarak 1975 Amsterdam Bildirgesi ve 1976 Nairobi Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolleri Konusunda Tavsiye Kararları'nda ve Nara Özgünlük Belgesi'nde ayrıntılandırılmıştır. Nairobi Tavsiye kararlarında, "tarihi miras alanları ve çevreleri yerine konulamaz evrensel mirası oluşturan değerler olarak ele almakta ve her tarihi alan ve çevresi, özel karakterleri ve dengesi onu oluşturan parçaların birbiriyle kaynaşmasına bağlı olan yapılar, mekânsal organizasyon ve çevresi kadar insan faaliyetlerini de içeren bir bütün olarak görülmesi gerektiğini dile getirmektedir" (Ahunbay, 2017). Nairobi tavsiye kararları tekil miras ögesinin sanatsal veya anıtsal değerinin ötesinde bütüncül tutarlı bir miras sistemi olarak görme gereğini vurguladığından önemli bir atılım olarak değerlendirilmektedir (Bandarin, 2019). 1987 Washington Tüzüğü, bütüncül koruma anlayışının bir devamıdır ve koruma, bakım ve onarım dışında tarihi kentlerin geliştirilmeleri ve çağdaş yaşama katılmaları için uygulama araçlarını kapsaması gerektiğini belirtir. Ayrıca Koruma planlarının tarihi kent bölgeleri ile bütün kent arasında uyumun sağlanması gerekliliğini vurgular (Ahunbay, 2017). 1990 ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, arkeolojik mirasın hassas ve yenilenemeyen bir kültürel kaynak olduğunu vurgular. Arkeolojik mirasın korunması için arazi kullanım kararlarının denetlenmesi gerekliliğini ve koruma için ilgili politikaların, gelişme ve planlama kadar kültürel, çevresel ve eğitim politikalarıyla da desteklenmesini dile getirir. Arkeolojik mirasın korunmasında uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki planlama politikalarıyla bütünleştirilmesinin önemi belirtilmektedir (ICOMOS, 1990). Ülkemizde henüz bu yönde yasal bir düzenleme yoktur. Fakat gerekliliği çok açıktır.

1992 Malta-Valetta'da imzalanan "Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, kültür mirası ile ilgili olarak ortaya çıkan yeni oluşum, tanım ve kavramları yansıtır ve 21. yüzyılın başlarına damgasını vuracak olan yaklaşımların ipuçlarını verir (Özdoğan,2006). Arkeolojik miras, insanlığın ortak mirası olarak değerlendirilmekte ve arkeolojik mirası koruma sorumluluğunun yalnızca doğrudan ilgili devlete ait olmadığının, bozulma tehlikesinin azaltılması ve uzman ve deneyim değişimi suretiyle korumanın gerçekleştirilmesi bakımından sorumluluğun Avrupa ülkelerinin tümüne ait bulunduğunun altı çizilmektedir (TBMM,1999). 1970'lerden itibaren özellikle UNESCO'nun girişimleriyle ortaya konan "Dünya Kültür ve Doğal Mirası" kavramıyla arkeolojik mirasın korunmasında da tüm insanlığın ortak sorumluluğu olduğu anlayışı yerleşmeye başlamıştır. 1999 yılında ülkemizde de kabul edilen

Valetta sözleşmesi, arkeolojik mirasın tanımı, miras kimliğinin saptanması ve koruma önlemleri, bilimsel bilginin toplanması ve yayılması, kamuoyunun bilinçlendirilmesi gibi birçok konuya değinmektedir (TBMM, 1999). Yeni kavram ve bakış açılarında arkeoloji bilim dalının kapsamı genişlemiş, insanlığı bugüne taşıyan ortak değerlerin göstergesi olmak ve bu bileşimi oluşturan yerel kimliklerin korunmasını sağlama hedefleri yanı sıra, arkeolojik mirastan sadece uzman değil tüm toplumun yararlanması gerektiği ortaya konulmuştur (Özdoğan, 2006).

2000'li yıllarda Budapeşte Deklarasyonu ile koruma sürecinde güvenirlik, kapasite geliştirme ve iletişim gibi kavramların önemine işaret edilirken, Faro Sözleşmesi ise, korumanın kapsamını kültürel çeşitliliği içerecek şekilde genişletmiştir (Dinçer, 2013). Faro Sözleşmesi, kültürel mirasın toplumla ilişkisine odaklanır. Nesne ve yerlerin tek başına kültürel miras olarak önemli olmadığını ancak insanların onlara atfettikleri anlam, kullanım ve temsil ettikleri değerler ile önem kazandığını dile getirir (Council of Europe, 2005). Faro Sözleşmesi sivil girişim ve toplulukların karar verme kapasitelerini geliştirmelerini ve kalkınma süreçlerini yönetmelerini sağlayarak, mirasın toplulukların sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklerine katkıda bulunmasını teşvik eder (Council of Europe, 2005). Yine 2000'li yılların önemli gelişmelerinden olan 2003 Dünya Mirası ve Çağdaş Mimari Uluslararası Konferansı sonucu olan Viyana Memorandumu ile geleneksel terimler olan "tarihi merkezler", "topluluklar" veya "çevre" terimleri yerine daha geniş içerik ve mekânı kapsayan peyzaj bağlamını içerecek tarihi kentsel peyzaj kavramı açıklanır (UNESCO, 2005). 2011 UNESCO Paris genel konferansında kabul edilen Tarihi Kentsel Peyzaj'a ilişkin tavsiye kararı, kavramı açıklayarak uygulama araçlarını, yönlendirici politikaları, kapasite geliştirme ve iletişim gibi konuları içerir (UNESCO, 2011). Bu kararda, tarihi kentsel peyzaj, sitin topografyası, jeomorfolojisi, hidrolojisini kapsayan doğal özellikleri, hem tarihi hem de çağdaş yapılı çevreyi, altyapı, açık alanlar ve bahçeleri, arazi kullanım düzeni, algı ve görsel ilişkileri de içeren kentsel dokunun diğer tüm unsurları ile sosyal ve kültürel değerleri, ekonomik süreçleri ve toplumsal çeşitlilik ve kimliği oluşturan somut olmayan mirasın da tüm boyutlarını içine alan geniş bir içerik ile tanımlanır (UNESCO, 2011). Bu geniş tanım kültürel mirasın bu bağlamı içinde nasıl sürdürülebilir olacağını ve olması için iyi bir şekilde organize edilmesi gerekliğini ve araçlarını de belirtmektedir. Kültürel mirasın, Birleşmiş Milletlerin sürdürülebilir kalkınma hedefinin bir parçası haline getirilerek Yeni Kentsel Gündem'e uyarlanması (Habitat III) ile Tarihi Kentsel Peyzaj uygulamasının kentsel koruma politikalarının yeniden şekillendirilmesinde belirleyici olacağı görülmektedir (Fayad ve Bucklet, 2019).

Yukarıda yer alan kültürel mirasın korunmasında kültür, doğal, çağdaş yaşam, yapılı çevre ve somut olmayan kültür ögelerinin hepsinin bir bütün olduğu ve bu bütünün içinde yer alan her bir ögenin birbiri ile ilişkilerinin anlaşılması ve iyi değerlendirilerek bu ilişkiler ile korunup sürdürülebilirliğinin sağlanması ve güncel yaşamın bir parçası haline getirilmesi ifade edilmektedir. Kentler geçmişte olduğu gibi gelecekte de zenginleşmek için değişmeye ve gelişmeye devam edecektir. Bu durum, geçmişi korunması ve gelecek kentsel ihtiyaçların karşılanması arasında bir denge kurulması gerektiği anlamına gelir (Council of Europe, 2000). Kültürel mirasın korunması artık sadece kendine has karaktere sahip olan bir bölgenin "dondurulması" değil, kentsel alanların kimliklerini güçlendirme ve daha geniş süreçte kentsel kalkınma için model oluşturma imkanı verir (Bandarin, 2019). Bunu sağlamanın yolu ise geçmiş ve geleceği aynı duyarlılıkta gözeten iyi bir planlama ile mümkündür. İyi bir planlamanın yapılabilmesi ise, bu plana esas olacak kültür envanterinin varlığına bağlıdır (Özdoğan, 2006). Hem yerel hem de ülke ölçeğinde bu anlayışın benimsenmesi, yerel ölçekte kentin büyüme ihtiyaçları ile ülke çapında büyük yatırımlar bu kapsamda düşünülerek, bütünsel bir envanter bilgi sistemine bağlı olarak kültür varlıklarının korunması ülke ölçeğinde stratejik plan ile başlamalıdır. Ancak bu bakış açısıyla Özdoğan'ın da (2006) belirtiği gibi; kültürel miras ile çağdaş gelişme, birbirlerinin uzlaşmaz karşıtları haline gelmez, birbirlerini tamamlayarak, zenginleştirirler.

Farklı Dönemlere Ait Kültür İzlerinin Tabakalaştığı Yerleşmelerde Planlama Sorunları

Ülkemizde 2018 sonu itibariyle 17.958 arkeolojik sit alanı tespit edilerek koruma altına alınmıştır. Bunlardan 65 arkeolojik sit alanı, kentsel ve tarihi sit alanlarıyla çakışarak karma sitleri oluşturmakta ayrıca 34 kentsel arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. (KTB, 2018). Tam olarak sayısı bilinmemekle birlikte günümüz modern yerleşimleriyle çakışan arkeolojik sit alanlarının sayısı da hayli fazladır. Farklı dönemlere ait kültür izlerinin tabakalaştığı yerleşme alanları diğer ifade ile çok katmanlı kentler, yukarıda yer alan sayılardan da anlaşıldığı üzere birbirinden faklı sit alanları olarak tanımlanarak tescillenmişlerdir. Bir kısmı "kentsel sit + arkeolojik sit" alanıyken, bir kısmı "kentsel arkeolojik sit" alanıdır, diğer bir kısmı ise sadece "arkeolojik sit" alanıdır ama günümüz yerleşimiyle çakışmaktadır. Sit alanı farklılıklarına bağlı olarak da koruma ve kullanma şartları birbirinden farklılaşmaktadır. Fakat aslında hepsi çok katmanlı kentlerdir. Söz konusu sit alanları, farklı kültür katmanlarının bütüncül olarak korunmasını sağlarken kentle bütünleşmesini içerecek çözüm önerileri sunan koruma planları ve bunlara erişmek için yararlanılacak yasal, yönetimsel araçların güçlendirilmesine ihtiyaç duyar. Bu noktada yasal sistemdeki, kentsel arkeolojik sit alanı ile arkeolojik sit alanı koruma ve kullanma koşullarını hatırlayarak sorun alanlarına daha ayrıntılı ele almak gerekir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanla-

rının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisini kültür ve tabiat varlıkları koruma bölge kurullarına verir ve sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik karar almak Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde gerçekleştirilir (KTB, 1983). Bu kapsamda "Kentsel Arkeolojik Sit Alanı", Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu 1993 tarihli 338 sayılı ilke kararı ile tanımlanır. Daha sonra değişen bu ilke kararının güncel hali 2005 tarihli 702 sayılı ilke kararıdır ve "Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları" nı tanımlar. İlke kararında, "…..Arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar kentsel arkeolojik sit alanları" olarak belirtilir. Bu alanlarda arkeolojik değerlerin bilimsel yöntemlerle açığa çıkarılması, onarılması ve sergilenmesi işlemlerinin sağlıklı ve kapsamlı arkeolojik envanter temeline dayalı yapılması gerekliliği ilke kararında ifade edilir. Kentsel Arkeolojik Sit tanımının yasal sistemde yer alması bu alanların korunması, yönetilmesi ve planlamasında var olan sorunlar için önemli bir adımdır. Fakat kentsel arkeolojinin ülkemizde yeni bir kavram olması, arkeoloji disiplin alanına yeni bir bakış açısı sunması ve mimarlık ve kent planlama gibi diğer ilişkili disiplinlerle ortak araştırma ve uygulama ihtiyacı bu alanın yeterli gelişmişlik düzeyine ulaşmasını zorlaştırmaktadır. İlke kararında da yeterli açıklama ve yönlendirici ilkeler yer almamaktadır. Kentsel arkeoloji tanımı bile hala farklı algılamalara sebep olabilmektedir. Kentsel arkeoloji alanının öncülerinden Bart Salwen (Rothschild ve Wall, 2008), kent arkeolojisinin iki farklı şekilde algılandığını belirterek şöyle açıklar; kentteki arkeoloji ve kentin arkeolojisi. Kentlerdeki arkeoloji, günümüz kentlerinde yer alan arkeolojik kazı ve bilimsel araştırma faaliyetleridir. Fakat söz konusu bu faaliyetlerde kentin kuruluşundan günümüze kadar olan gelişiminin nasıl evrildiğinin önemi yoktur. Kendi içinde ilerleyen ve dönemine ışık tutan bir çalışmadır. Kentin arkeolojisi ise bunun aksine yerleşim alanını habitat olanı olarak kentin tarihi süreç içerisinde gelişim ve değişiminin araştırılmasını içerir. Yer'in ilk yerleşim izlerinden günümüze kentleşme sürecini nasıl gelişip, değiştiğini araştırır (Rothschild ve Wall, 2008). Kentsel arkeoloji, kenti bir eser olarak görür (Rothschild ve Wall, 2008). Bu eserin antik dönemden günümüze kadar süregelen yaşam kültürünü, içerdiği bilgiyi ve manevi deneyimlerin bütünsel olarak korunmasını amaçlar. Kalıntıların yerlerinde korunmasıyla kentin geçmişine ışık tutan özel mekanların ortaya çıkmasını sağlar (Ahunbay, 2010). Kent arkeolojisi, kentin herhangi bir yerinde bir yapıyı ortaya çıkartmak, ya da tabakalanma almak için yapılan bir sondaj değil, bütüncül bir planın parçası olarak düşünülmekte ve böylelikle kentteki kültürel varlıkların yaşamı engelleyici olmadan çekiciliği sağlanmaktadır (Özdoğan, 2006). Kentsel arkeolojide yoğun karmaşık kent dokusunun çözümlenmesi yeni yöntem ihtiyacını da beraberinde getirir ve yöntem içeriğinde günümüz bilişim teknolojilerinin yer aldığı kapsamlı bir envanter ve dokümantasyon çalışmasını içerir. Arkeolojik envanter ve söz konusu bu envanter ile birlikte arkeolojik sitin topografyasının çıkarılması da önemlidir. Kentsel birikimin tüm unsurları tarihi, doğal ve kültürel değerler kapsamlı olarak değerlendirilmelidir. Bu çalışma arkeolog ve plancılarla birlikte yürütülecek bir çalışmadır ve sitin korunması ve planlanmasında bu işbirliğinin gerekliliği uluslararası sözleşmelerde de vurgulanmaktadır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu 658 sayılı ilke kararına göre 1. derece arkeolojik sit alanları, sadece korumaya yönelik bilimsel çalışmaların yapılacağı, korunacak ve yapılaşma yasağı olan sit alanlarıdır. 2. derece arkeolojik sit alanları, koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenen ve korumaya yönelik bilimsel çalışmaların yapılacağı, korunacak sit alanlarıdır. Bu alanlarda yeni yapılaşmaya izin verilmemektedir, alan içinde bulunan ve kullanılmakta olan tescilsiz yapıların basit onarımlarının yürürlükteki ilke kararı doğrultusunda yani koruma kurulları izni ile yapılabileceği belirtilmektedir. 3. derece arkeolojik sit alanları ise koruma kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlardır. Müze denetiminde sondaj sonuçlarına ilişkin rapora bağlı olarak inşaat yapılabilecek alanlardır. Mevcut bir yerleşmeyle çakışan arkeolojik sit alanları en fazla sorun yaşanan sitlerdir. Diğer bir deyişle gerek arkeolojik araştırma ve kültür mirasının, gerekse yerleşmedeki mevcut yaşamın sürekliliği yani sürdürülebilirliği plan ve uygulama da sağlanamamaktadır. Nitekim söz konusu bu alanlardaki koruma amaçlı imar planlarında genel anlayış, 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanının tamamının "yapılaşma yasağı olan arkeolojik sit alanı olarak" gösterilerek mevcut yerleşmenin yok sayılması ve bunun sonucu mevcut yerleşme ve buradaki yaşamın sürdürülebilirliğine dair sağlıklı bir karar üretilememesidir. Antik kent ve günümüz yerleşmesinin koruma kapsamında birlikte ele alındığı koruma planları ise genel olarak alışılmadık ve sıradışı görüldüğünden koruma kurullarında uzun süre bekleyerek, yerleşik ve sübjektif koruma anlayışlarından kaynaklanan kararsızlıklar ve ikna çabaları arasında geçen onay süreci büyük zaman kayıplarına sebep olmaktadır. Halbuki hem mevcut yerleşimin hem de arkeolojik ve bilimsel çalışmaların yapılacağı alanların birlikte düşünülerek planlanması mümkündür, mümkün olduğu gelişen günümüz koruma yaklaşımında ve kentsel arkeoloji kavramının içinde yer almaktadır. Günümüz yerleşmeleriyle çakışan arkeolojik sit alanları için yapılan koruma imar planlarında, kültür varlıklarının korunması ve arkeolojik bilimsel çalışmaların devamı önceliğinde ve yeni yapılaşma yasağına bağlı kalarak, mevcut yerleşimin devamı ve var olan yapı stokunun geleceğinin planlanmasına imkân vermelidir. Arkeolojik mirasın korunması ve arkeolojik bilimsel çalışmaların devamı önceliğinde yapılacak iyileştirme ve işlevsel düzenlemeler düşünülmeli, bu değişiklikler bir plan bütünlüğünde ele alınarak değerlendirilmelidir. Aksi takdirde plan yerine çevre düzenleme projeleri veya basit onarımlar ile sorunlara çözüm aranmakta ya da yapılan müdahalelere du-

yarsız kalınmaktadır. Bu durum bütünsel koruma anlayışı ve bu anlayışa bağlı oluşturulmuş amaç ve hedeflerin uygulanmasına imkân vermemektedir.

Bu yüzden Türkiye'deki mevcut deneyim ve uygulamalar içinde gerek tarihsel kültür mirasının korunması gerekse günümüz yerleşmesi ve yaşamının sürekliliğinin sağlanmasında bir anlamda koruma denkleminin her iki tarafını doğru bir eşitlikle bir araya getirmiş örneklerden bahsetmek mümkün değildir. Kimi uygulamalarda turizm gibi yüksek gelir getirici faaliyetler ve yapılaşma baskısı gibi karşı konulması zor etkiler altında güncel yaşamın ihtiyaç ve gerekleri arkeolojik ve tarihsel kültür mirası karşısında öncelik kazanırken, kimi bazı örneklerde de arkeolojik değerlerden yana kesin tercihler, güncel yerleşme ve yaşamın tasfiyesine neden olmuştur. Oysa, mekânsal planlamada arkeolojinin planlama süreçlerinin önemli bir parçası olduğu anlaşılmalıdır (Savrum Kortanoğlu, 2014). Zira, Türkiye gibi çok sayıda ve farklı kültür ve dönemlerden fazlasıyla zengin çeşitlilikte kültür mirasına sahip olan bir ülkede bu bir zorunluluktur.

Örneğin, Afrodisias-Geyre deneyiminin başarılı bir arkeolojik araştırma ve restorasyon çalışmasına karşılık kamu kesimi ve gönüllülerin önemli desteğine rağmen aynı ölçüde başarılı olamamış bir koruma örneğini oluşturduğu söylenebilir. Aydın'daki Afrodisias antik kentinde arkeolojik araştırmalar ve kazı çalışmaları için kalıntıların üzerinde bulunan Geyre Köyü istimlak edilerek sit alanı dışına taşınmıştır.[1] Kuşkusuz, Afrodisias antik kenti ve Geyre Köyü'nün ilişkisi Türkiye'de farklı dönemlere ilişkin aynı mekânı paylaşan kültür mirası değerlerinin korunmasında yöntem ve tercihler açısından üzerinde durulması gereken öğretici bir deneyimdir. Burada antik kentin öngörülen ve beklenen görkemi karşısında arkeolojik mirasın ortaya çıkarılması ve korunması, üzerinde yer alan mevcut köy yerleşmesinin görece daha genç ve benzerlerine daha sık rastlanabilecek olduğu kabul edildiğinden, diğer bir ifadeyle nadirlik değerinin daha az olduğu kabul edilen kültürel miras değerlerine tercih edilmiştir. Afrodisias antik kentinin bugün görülebilen etkileyici ve görkemli kalıntıları karşısında doğru bir karar olarak görülebilir. Ancak, Afrodisias gibi sıra dışı değerdeki bir tekil örnekte kendini haklı çıkarabilecek böyle bir tercih ne ölçüde genelleştirilebilir? Bu soru kritik önemdedir.

Muğla, Milas İlçesi'ne bağlı, Bafa Gölü kıyısındaki Herakleia antik kentinde ise farklı bir uygulama gerçekleşmiştir. 1989 yılında Herakleia antik kenti, arkeolojik sit alanı olarak ilan edilerek Kapıkırı Köyü'ne kesin inşaat yasağı getirilmiştir. Herakleia antik kentinde sit ilanı ile inşaat faaliyetleri azalmış fakat tamamen durdurulamamıştır. Köy halkının zaman içinde ortaya çıkan ihtiyaçlarının karşılanması veya yeni yerleşim alanı için önerilerin belirlenmesi göz ardı edilemez bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu sorun çerçevesinde Kapıkırı köyünün başka bir yere taşınması fikri yerine Kapıkırı Köyü halkının Herakleia antik kentinde yaşamaya devam etmelerine olanak tanıyacak şekilde, bütünsel bir plan yapılması fikri Latmos bölgesinde uzun yıllar arkeolojik araştırmalar yapan Anneliese Peschlow-Bindokat'nın önerileriyle gündeme gelmiştir (Distelrath, 2011). Bindokat (Distelrath, 2011), "Herakleia'nın daha fazla tahribinin önlenmesi ve eski ile yeninin bir arada, uyum içerisinde düzenlenebilmesi için, köyün yeni imar planının oluşturulması, ayrıca geleneksel tarzdaki konutlara ve bölgeye uyan yeni yapılar ile ilgili öneriler üretilmesi gerekliliğini" dile getirir. Benzer koşullara sahip ve benzer sorunları olan diğer antik kentler içinde örnek bir planlama modeli olması amacıyla 2011 yılında Albert Distelrath tarafından "Kapıkırı Köyü halkı, antik kenti tahrip etmeden burada yaşamaya nasıl devam edebilir?" sorusu çerçevesinde bütüncül plan modeli çalışması gerçekleştirilir (Distelrath, 2011). Bu plan çalışması günün şartlarında imar planı için tavsiye niteliğinde hazırlanır. Fakat tavsiye plan bir imar planına dönüşmemiş günümüzde Herakleia antik kenti arkeolojik sit alanı koruma amaçlı imar planı hala yapılmamıştır.

Burhaniye ilçesinin bir mahallesi olan Ören, Burhaniye kent merkezinden kopuk, seyrek yoğunluklu bir günümüz yerleşmesidir ve yazlık konut taleplerinin baskısından sit alanı ilan edildikten sonra kurtulmuş nadir yerlerdendir. Yaşam döngüsü içinde kentsel ihtiyaçları olan bir yerleşim alanıdır. Sit alanı olması bir yandan yapılaşma baskısını engellemiş fakat diğer yandan yerleşme, mekân kalitesini zaman içinde kaybederek, ekonomik olduğu kadar güncel yaşam açısından da kaderine bırakılmıştır. Yerleşim özellikleri ve arkeolojik sit alanı koruma sorunları açısından Geyre ve Kapıkırı köylerine benzemektedir. Bu üç alan da 1 ve 2 inci derece arkeolojik sit alanında yer alan mevcut bir yerleşmeyi içerir ve ülkemiz için önemli koruma planı çalışmaları örnekleridir.

Ören Mahallesi Adramytteıon Antik Kenti Sit Alanı

Ören, Türkiye'nin kuzeybatısında, Edremit Körfezi'nin güney kıyısında, Balıkesir İli, Burhaniye İlçe merkezinin yaklaşık 4 km. batısında bir sahil yerleşmesi ve 1960 yılından beri Burhaniye

[1] 1961 yılında Kenan Erim başkanlığında kazıların yeniden başlamasıyla, Afrodisias antik kenti üzerinde yer alan Geyre Köyü'nün de taşınması gündeme gelir. Bölgenin depremselliği ve 1955'de Aydın'da Söke-Balat, 1957'de Muğla Köyceğiz ve 1969 Manisa, Alaşehir'de meydana gelen depremlerin etkisi ve yarattığı tahribat yerleşmenin taşınması için güçlü bir neden yaratır ve deprem riski de gerekçe gösterilerek 1960'lı yıllarda köy kısmen ilk olarak antik kent surlarının 600 m batısına taşınır. 1976 yılında antik şehir surlarının bir kilometre kadar çevresi birinci derece arkeolojik sit alanı ilan edilir. Böylece Yeni Geyre Afrodisias kent surlarının doğusunda kurulur. Ancak, taşınma sorunları çözmez. Yeni Geyre'nin bir kısmı yine arkeolojik sit alanı içinde kalır. Yeni Geyre'nin güneydoğu yönünde gelişmesi kararlaştırılır; fakat mülk sahipleri bu alanda arsa fiyatlarını arttırınca yapılaşma antik şehir surlarıyla Yeni Geyre arasına yönelir (Güçer, 2004; 98). Ancak artan yapılaşma baskısı karşısında Belediye 1996'da hazırlanan ama Koruma Kurulu tarafından onaylanmayan bir imar planıyla gelişme taleplerine cevap vermeye çalışır (Güçer, 2004; 112). 2002 yılında ilgili Koruma Kurulu tarafından onaylanan koruma amaçlı imar planı ise, temelde 1996 tarihli onaylanmayan planla önemli benzerlikler gösterir.

Şekil 1. Ören/Adramytteion Antik Kenti'nin konumu.

şehrinin bir mahallesidir (Şekil 1). Ören günümüzde çoğunlukla yazlıklardan oluşan bir sayfiye karakterine sahiptir.

Ören'de ve yakın çevresinde 10 m'ye kadar inen delgi sondajlarda elde edilen bulgular günümüzden 6000 yıl kadar önce anakaya üzerine gelen transgresif bir deniz ilerlemesiyle başlayıp, giderek derinleşen bir su ortamına doğru değişimi göstermektedir. Bu sığ deniz ortamı zamanla önce lagün daha sonra tatlı su gölüne dönüşmüştür. Bu tatlı su gölü, zaman içerisinde kuzey ve güneyden gelen taşkın materyalleri ile dolmuş ve bir bataklık halini almıştır. Bu bataklık ortamın, Erken Bizans Dönemi veya sonrasında büyük ölçüde dolmuş olduğu tahmin edilmektedir. Özellikle kuzeydeki Havran Çayı ve güneydeki Karınca Deresi'nin zamanla uzaklaşan yataklarına bağlı olarak alan, bugünkü ova yüzeyine dönüşmüştür. Buna göre, Örentepe, ilk yerleşimlerin başladığı tarih öncesi dönemde ince bir kıstakla anakaraya bağlanan bir yarımada niteliğindedir ve bugünkü Burhaniye şehri ile Ören arasında yer alan düzlük iki bin yıldan daha genç bir oluşumdur (Özgen, 2016; 24).

Adramytteion adına ilk kez ünlü tarihçi Herodotos'un eserinde rastlanmaktadır. Herodotos, Pers Kralı Kserkses'in Yunanlar'a karşı MÖ 480 yılında yaptığı seferin anlatımında Pers Ordusu'nun Adramytteion kentini geçerek Thebe ovasına (bugün Burhaniye ve Edremit arasındaki ova düzlüğü) indiğinden bahsetmektedir. Ksenephon komutasındaki Yunanlar da M.Ö. 401'de Adramytteion'un yanından geçerler. Adramytteion'un M.Ö. 4. yy'dan itibaren, özerk bir şehir devleti olduğu, kendi sikkelerini darp ettiği ve bir şehir meclisine sahip olduğu bilinmektedir (Stauber, 1996). Adramytteion, Romalı meşhur hatip Ksenokles'in memleketi olarak da bilinmektedir. Ksenokles, Roma senatosu önünde şehrin ve Asia Eyaleti'nin temsilcisi olarak bölgenin kaderini belirleyecek bir savunma yapmıştır. Zira söylenene göre; Adramytteion halkı, Roma hâkimiyetine olan kinlerinin etkisiyle M.Ö. 88'deki genel bir başkaldırıya katılmıştır. Kent, Roma İmparatorluğu zamanında, bir "conventus" merkezi, yani Asia Eyaleti'nin dokuz mahkeme bölgesinden birinin merkezidir (Çapar, 1995). Roma döneminde Adramytteion'un adı, Apameia, Laodikeia ve Pergamon gibi Anadolu'daki büyük kentlerle birlikte geçmektedir. Adramytteion denize açık konumu ve doğal zenginlikleri sayesinde, çevresinin potansiyelini her daim ticarete yansıtmış bir kent olmuştur. Kaz ve Madra Dağları'ndan elde edilen kereste, bakır ve demir madenleri, kenti özellikle denizcilikte

ve gemi yapımında da önemli bir konuma getirmiştir. Hatta Yeni Ahit'te anlatıldığı üzere, Aziz Paulus Filistin'den Roma'ya bir Adramytteion gemisiyle seyahat etmiştir. (Özgen, 2013b).

Arkeolojik bulgulara ve yazılı kaynaklara göre, Adramytteion şehri Ortaçağ'da, en geç XIV. yüzyıl başlarında nihai olarak terk edilmiştir. Buradaki nüfus da önceleri muhtemelen Burhaniye yakınlarındaki Taylıeli Köyü, Edremit şehri ve civardaki diğer yerleşmelere dağılmış olmalıdır. Adramytteion şehri terk edilmiş olmasına karşın XIV-XVI. yüzyıl portolan haritalarına ve Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye (1525) adlı eserine göre iyi bir demirleme yeri olan ve tatlı su temin edilebilecek sahile yakın bir kaynağın bulunduğu antik limanın mendirek ve rıhtımı bu dönemde hala kullanılabilir durumdadır (Piri Reis, 1988). Piri Reis'in sözünü ettiği tatlı su kaynağı, günümüzde Ören merkezinden kabaca bir kilometre kadar kuzeybatıda yer alan ve doğal sit statüsünde olan Ayaklı Mesiresi'ndeki pınar olmalıdır. XV. yüzyıl başlarına ait Parma-Magliabecchi Portolanı'nda Landermiti isimli bir körfez (Edremit Körfezi) gösterilmiştir (Kretschmer, 1909, 326). Bartolomeo da li Sonetti'nin 1485 tarihli, Venedik'te basılmış olan Isolario adlı eserinde Edremit Körfezi'nde "Landimitri" kenti gösterilmiştir. Her ne kadar haritada kentin konumu Edremit gibi gösterilmiş olsa da, yerleşim kıyıda konumlandırılmıştır. Buradan hareketle Adramytteion'un liman olarak o dönemde halen faal olduğu anlaşılmaktadır (Bartolomeo da li Sonetti, 1485, 96). Yine, 1490'da Venedik'te basılmış olan Bernardino Rizo da Novaria'nın hazırlamış olduğu portolana göre, Andremiti, Sancta Maria Burnu'ndan (Baba Burnu) önce doğu, sonra da güneydoğu yönünde 40 mil (~60 km) mesafede kalmaktadır. Bu esere göre, Andremiti bir kent olup iyi bir limanı vardır. Girişi güney ve güneydoğu yönündendir. Limanın dip kısmında irili ufaklı birçok kurumuş porsuk ağacı bulunmaktadır (Kretschmer, 1909, 520).

Adramytteion kenti terk edilmiş olsa da bölgenin denizci kimliği ve gemi inşa geleneğinin Osmanlı döneminde de devam ettiği görülmektedir. Ancak, yerleşmenin ağırlığı daha güneye bugünkü İskele Mahallesi'nin olduğu yere kaymıştır. XVI. ve XVII. yüzyıllarda İskele civarındaki tersanelerde Osmanlı donanması için gemiler inşa edilmektedir (Bostan, 1992, 113-114). Yörenin denizcilik geleneği XIX. yüzyılda sona ermiş görünse de İskele mevki bir ticaret ve ikmal iskelesi olarak varlığını sürdürür. XIX. yüzyılda bugünkü İskele Mahallesi'nin olduğu yerde kurulan gümrük, iskelenin dış ticarette de önem kazandığını göstermektedir. XIX. yüzyıl sonlarında antik Adramytteion yerel halk tarafından ören yeri olarak bilinmektedir. 1894'de yöreden geçen bir Osmanlı hükümet Tabibi Şerafeddin Mağmumi, Adramytteion harabelerini şöyle anlatır: "…Sonra yarım saat kuzeye giderek deniz kenarında ve üç tepeden ibaret ve yerli halkın "yapı" dedikleri eski Edremit kenti harabesini gezdik. Kale bedeni gibi duvarlara, çok büyük küplere, çanak çömlek kırıntılarına bakılınca o zamanlar denizin daha içerilere kadar uzandığı ve daha sonra sellerin, çayların dağlardan indirdiği çöküntülerle yerin dolarak denizin çekildiği anlaşılıyordu. Harabe arazisi ahalinin mülkiyetinde olup, bir çok palamut ağacı yetiştirilmiş ve gereğinde inşaat için de taşları götürülmüştür. Bu kadar kazı yapıldığı halde yazılı bir taş ve değerli madde çıkmamıştır." (Mağmumi, 2008, 136).

Arkeolojik bulgulara ve yazılı kaynaklara göre, Adramytteion şehri Ortaçağ'da, en geç XIV. yüzyıl başlarında nihai olarak terk edilmiştir. Buradaki nüfus da önceleri muhtemelen Burhaniye yakınlarındaki Taylıeli Köyü, Edremit şehri ve civardaki diğer yerleşmelere dağılmış olmalıdır. Ören'de 2001, yılında Engin Beksaç, 2003-2006 arasında Tülin Çoruhlu tarafından Geç Antik Çağ odağında yürütülen (Özgen, 2013b) ve 2012 yılından bu yana Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden H. Murat Özgen bilimsel danışmanlığında gerçekleştirilen arkeolojik kazı ve araştırmalarda yerleşmenin içinde çeşitli yerlere dağılmış dört açma ve 58 sondajda Adramytteion antik kentine dair Kalkolitik dönemden XIV. yüzyıl başlarına kadar oldukça kesintisiz şekilde devam eden kültür katmanları tespit edilmiş ve Adramytteion antik kentinin farklı dönemlerine ait çok sayıda buluntu ve mimari eserler ortaya çıkarılmıştır. Bu çerçevede Ören Tepe'nin kuzeyinde yer alan ve tarih öncesi dönemde denize doğru uzanan kayalık bir yarımada olduğu anlaşılan ve halihazırda üzerinde iskan bulunmayan Bergaztepe üzerinde Kalkolitik Dönem'den Geç Antik Çağ'a uzanan kesintisiz kültür katmanları tespit edilmiştir (Özgen, 2013b). Arkeolojik kazılarda A Bölgesi olarak tanımlanan Ören Meydanı'nda gerçekleştirilen kazıda ise, keramik buluntularla kabaca Orta-Geç Bizans Dönemi'nde (7-12. Yy) kullanım gördüğü anlaşılan çok evreli bir depo yapısı ortaya çıkarılmıştır (Şekil 2) (Özgen, 2013b). Sit alanı içinde yer alan ve mevcut inşai özellikleriyle M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen Adramytteion antik kentine ait antik liman mendireği de Ören kumsalının hemen açığında belirgin şekilde görülebilmektedir (Özgen, 2013b). Yazılı kaynaklar mendireğin 15. yüzyılda da kullanım gördüğüne işret etmektedir (Şekil 2). Ören yerleşmesi içinde oldukça merkezi bir diğer konumda yer alan ve D Bölgesi olarak adlandırılan alanda en geç M.S. 12.- 13. yy.'larda kullanım gören mekânlara ait çok evreli bir mimari açığa çıkarılmıştır. Büyük oranda mutfak ve sofra kapları buluntuları D bölgesindeki mekânların işlevlerinin günlük hayata ilişkin olabileceğini göstermektedir (Şekil 3) (Özgen, 2014). M.S. 12-13. yy.'lara tarihlendirilen Ortaçağ tabakasının altından daha erken dönem mimarisine ait, farklı yöneliş gösteren duvarlarla erken dönem bir Bizans yapısı izine ulaşılmıştır (Özgen, 2014). Ören Meydanı'na yakın bir noktada sel afetzedeleri için 1950'lerin sonlarında inşa edilmiş olan halen Burhaniye Belediyesi'nin mülkiyetindeki Seylap Evleri'nden iki tanesinin arka bahçesinde açığa çıkarılan yapı izlerinin yer aldığı E Bölgesi'nde de çok evreli bir yapıya ulaşılmıştır (Şekil 3). Kısmen temeline kadar açığa çıkarılmış durumdaki yapı, batıda, liman yönüne bakan bir girişe sahiptir (Özgen, 2014). Yapının tonozlu girişinin ardında mozaik tabanlı bir avlu ile güneyinde bağlantılı bir mekân

Şekil 2. Ören/Adramytteion Antik Kenti A bölgesi kazı alanı ve antik liman B bölgesi (Kaynak: H. Murat Özgen, 2019.).

kısmen açığa çıkarılmıştır (Özgen, 2014). Alanda üst kotlarda Erken Bizans Dönemi malzemenin yoğunluk kazanması kronolojik olarak alanın kullanımında D bölgesi ile benzerlikler olduğunu göstermektedir. (Özgen, 2014). "E Yapısı" M.S. 2. ya da 3. Yy Roma Dönemi'nde olasılıkla hamam olan nitelikli bir kamu yapısına dair somut veriler sunmaktadır (Özgen, 2018).

2000-2006 arasında Geç Antik Çağ ve Bizans Dönemi odağında sürdürülen kazı çalışmalarının gerçekleştirildiği ve son evresi M.S. 12-13. yy'a tarihlenen bir kilise, Erken Bizans Dönemi'nde kullanılmış bir seramik fırını ve Geç Antik Dönem mezarlarının tespit edildiği ve Adramytteion antik kentinin başlıca yükseltilerinden birini oluşturan, Adramytteion Kazı Evi'nin de yer aldığı arazi içindeki kazı alanı, yeni dönem kazılarında "C Bölgesi" olarak adlandırılmıştır.[2] Yeni dönem kazılarında bu bölgede apsisli bir duvar ile karşılaşılmıştır. Böylelikle, Erken ila Orta Bizans Dönemi'ne ait yeni bir kilise yapısı tespit edilip, çalışmalar kapsamında "Kuzey Kilise" olarak adlandırılmıştır. Büyük apsisin M.S. 8. yy.'da inşa edildiği ve M.S. 11. yy'da tadilat geçirdiği görülmüştür. Yapı, daraltılmış apsisle mezar şapel niteliği kazandırılarak yeniden düzenlenmiştir. Yapının pişmiş toprak zemini altına uzun süre gömü yapıldığı görülmüştür. Alan geneliyle birlikte düşünüldüğünde, tespiti yeni yapılan erken kilisenin bir tahrip veya yıkım nedeniyle M.S. 11. yy'da mezar şapeli olarak daraltılıp düzenlendiği, devamında ise kazısı 2000'li yıllarda yapılan kilisenin kullanıma girdiği anlaşılmaktadır. M.S. 11 yy'ın, Bizans Dönemi Adramytteion'u için önemi göz önüne alındığında bu durum Adramytteion için son bir nefes olan M.S. 12 ila 13. yy'lardaki yoğun iskânının bir diğer kanıtı olarak yorumlanmıştır (Özgen, 2018).

Adramytteion (Ören) Antik Çağ'da önemli bir kentsel merkez olduktan sonra bir anlamda uzunca süren bir dinlenme dönemine girmiştir. Bu uzun uykudan gözlerini açması ve yeniden bir yerleşmeye dönüşmesi ise 20. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşecektir. Ören ve çevresi seyrek dokulu bir kırsal yerleşme iken, 1950'lerde deniz kıyısındaki palamut meşesi ağaçlarıyla kaplı tepe üzerinde bir iskan girişimi başlamış ve

[2] Bu bölgede 2000-2006 yılları arasında yapılan çalışmalar içi bkz. : Beksaç 2003, 85-94; Beksaç 2004, 327-338; Çoruhlu 2006, 229-240; Çoruhlu 2007, 479-500; Çoruhlu 2008, 525-540.

Şekil 3. Ören/Adramytteion Antik Kenti C, D ve E bölgesi kazı alanı (Kaynak: H. Murat Özgen, 2019.).

çoğunlukla bahçeli sayfiye evlerinden oluşan düşük yoğunluklu bir yazlık yerleşme ortaya çıkmıştır. Bugünkü Ören yerleşmesi 1954–1960 yılları arasında Burhaniye'de kaymakamlık yapan Hüseyin Öğütçen öncülüğünde 1955–1960 arasında Burhaniye Belediye Başkanlığı yapmış olan Avni Meço işbirliği ile ortaya çıkmış ve biçimlenmiştir (2. Yazar, 2013a).

Arkeolojik Sit Alanı Koruma Kapsamı

Kırsal ve kentsel sitlerin korunmasıyla ilgili kararların alınması 1964 Venedik Tüzüğü ile gerçekleşmiş, sadece anıtın korunması değil çevresinin de korunmasına dair yasalar geliştirilmiştir. Venedik Tüzüğü ülkemizde o dönem koruma uygulamalarını yönlendiren bilimsel kuruluş Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından benimsenmekle birlikte, ilkelerini hemen ve tam olarak uygulamaya koymak mümkün olmamıştır (Ahunbay, 2017). Tarihi kentlerdeki kültür varlıkları bu dönemde ancak tek tek tescil edilerek koruma altına alınmıştır (Ahunbay, 2017). 1973 Temmuz ayında koruma açısından önemli bir yenilik ve aşama olan "sit" kavramını getiren 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun yasalaşması ile korunması gerekli "eser" kavramı tek yapı ölçeğinin dışına çıkmış, yapıların bir araya gelerek oluşturdukları arazi parçalarını da koruma konusu olduğu benimsenmiştir (Madran, 1987). Adramytteion antik kentinin yerleşime açılması da 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'ndan önce 1958 ile 1960 yılları arasında henüz sit ilan edilmediği dönemde gerçekleşmiş, Adramytteion şehrine ait izler tahrip olmuş ve antik şehir, mevcut yerleşmenin altında kalmıştır. Dönemin bakış açısını ortaya koyan Özdoğan'nın (2006) sözleri şöyledir; "1970'li yıllarda hiçbir yerel yönetim kendi bölgesindeki kültür varlığını ön plana çıkartmayı düşünmezdi; düşünmek bir yana, onlardan kurtulmak isterdi. Yine 1970'li yıllarda, ne kadar ön plana çıkartıp vurgulamaya çalışsak da en önemli kültür varlığının tahribi bile toplumda duyarlılık uyandıramamaktaydı". Söz konusu bu anlayış, Adramytteion antik kentinde bir yerleşim alanı projesi için yasal ve toplumsal bir destek sağlamış ve arkeolojik mirasın bir kısmının geri döndürülemez düzeyde zarar görmesine sebep olmuştur. Ören ve çevresinde yapılaşma başlamadan önce yüzeyde görülen ve inşaatlar sırasında bulunan çeşitli tarihi eserler toplanarak bugün Ören Meydanı'nda açık hava sergisi şeklinde teşhir edilmektedir. Yöre halkı ve dönemin belediye çalışanlarından alınan bilgilerde eserlerin hepsinin sergilenemediği bir kısmının da tahrip edildiği dile getirilmektedir.

Şekil 4. Ören/Adramytteion Antik Kenti 1. ve 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı ve etkileşim geçiş sahası sınırları.

Ayrıca 1960'ların başlarında da Ören sakinleri tarafından bu eserlerin toplanarak yörede bir müze talebinde bulunulduğu ve dönemin mülki amirlerinin de yörede bulunan arkeolojik eserlerin sergileneceği bir müze kurulması konusunda vaatte bulundukları döneme ait gazete haberlerinden izlenebilmektedir.[3] 1973 tarihli 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun kabul edilmesinden iki yıl sonra 1975 yılında Ören Adramytteion antik kenti sit alanı olarak tescillenmiştir. Bu karar kapsamında Ören'de oluşturulan Tarihsel Sit Alanı bugünkü Arkeolojik Sit Alanı'ndan daha geniş şekilde, kabaca Ören Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı onama sınırlarına yakın bir alanı kapsamaktadır. 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesini izleyen yıllarda sit alanının tekrar gündeme geldiği ve sit sınırlarının değiştirildiği görülmektedir. Adramytteion yerleşme alanı Bursa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun

Tablo 1. Ören, Adramytteion Arkeolojik alanlarının yüzölçümleri

1. derece arkeolojik sit alanı	7.19 ha.
2. derece arkeolojik sit alanı	39.02 ha.
Toplam arkeolojik sit alanı	46.21ha.
Etkilenme/geçiş bölgesi	61.24 ha.
Toplam planlama alanı	107.45 ha.

Kaynak: 2. Yazar, 2013b: 57.

1989 ve 1990 yıllarındaki kararlarıyla 2. ve 1. derece "arkeolojik sit alanı" ilan edilmiştir (Şekil 4).

Adramytteion antik kentinin sit ilanından sonra alanda yeni yerleşim alanları açılmamış mevcut yerleşim, çevresinde yer alan yazlık konut talebine karşı kendini koruyabilmiş ve sit alanı geçiş dönemi ilkeleri uygulanmıştır. Hiç kuşkusuz ki bir antik kentin yerleşime açılmış olması kabul edilemez ve tüm dönemler için yanlış bir karardır. Sit alanı ilan edildikten sonra korunması ve tahribatın durması ise aynı ölçüde olumlu bir durumdur. Bugün karşı karşıya kalınan durum ise arkeolojik miras ile 20. yüzyıl yerleşim alanın üst üste çakıştığı bir yaşam alanıdır ve arkeolojik mirasın korunması, arkeolojik bilginin ortaya çıkarılması, toplum ile paylaşılması yapısal ve doğal çevre ile korunan değerlerin bütünleştirilmesi gerekliliği de çok açık bir şekilde görülmektedir. Bu kentsel yaşam alanında koruma amaçlı imar planının yapılması bu açıdan büyük önem arz etmektedir.

Ören/Adramytteion 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanları 46,2 hektardır ve sit alanlarının çevresinde 61,2 hektar etkileşim-geçiş sahası tanımlanmıştır (Tablo 1, Şekil 4). 1990 sit kararları ardından sit alanında imar hakları dondurulmuş ve bu alanda her ölçekteki plân geçerliliğini yitirmiştir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla koruma amaçlı imar planı yapılması gerekli kılınmıştır. 1990 yılından 2012 yılına kadar bu bölge için koruma amaçlı imar planı yapılmamış geçiş dönemi koruma esasları geçerliliğini sürdürmüştür. 2012 yılında H. Murat Özgen danışmanlığında kazı çalışmalarının başlamasıyla koruma amaçlı imar planı yapımı gündeme gelmiş ve plan çalışmalarının kazı ekibi danışmanlığında yapılmasına karar verilmiştir. Ören/Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı Plan ekibi[4] ve arkeolojik araştırma eki-

[3] Ören'de yapılaşmanın başladığı ilk yıllarda yerel basında yöre halkının Ören'de arkeolojik eserler için bir müze talebinde bulunduğu ve çevreden toplanan çeşitli eserlerin o dönemlerde geçici olarak Burhaniye'de bir eczane vitrininde sergilendiğine dair haberler yerel basında yer alır. Bu istek ve taleplere karşı o yıllarda Kaymakamlık tarafından da Ören'de bir müze kurulması sözü verilir. Bu konuda dönemin Kaymakamı yerel gazetede "müzenin müsveddesinin tesis edildiğini, önce çıkartılan eserlerin toplanması gerektiğini, vatandaşların bir kısmının bu tarihi eşyaları Belediye'ye teslim ettiklerini ve bunların Çakıroğlu Eczanesi vitrininde teşhir edildiğini bildirerek, ellerinde bu türden eşya bulunanlardan makbuz karşılığı eserlerin Belediye'ye teslim edilmesini" ister (Burhaniye Devrim gazetesi, 18, 19 Ekim 1962).

[4] Koruma Amaçli İmar Planlari ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazirlanmasi, Gösterimi, Uygulamasi, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik'in 17. Maddesine göre, koruma amaçlı imar planlarının müellifi, şehir plancısı veya şehir ve bölge plancısı veya kent plancısıdır. Planlama ekibinde alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak mimar, restorasyon konusunda yüksek lisans yapmış mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından yeterli sayıda uzman görev alır. Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı, Plan ekibinde şehir plancısı (5 kişi), mimar (1 kişi), restorasyon konusunda yüksek lisans yapmış mimar (3 kişi), arkeolog (3 kişi) ve sosyolog (1 kişi) görev almıştır.

Şekil 5. Ören/Adramytteion Antik Kenti Arkeolojik Sit Alanı korunması gerekli miras ögelerinin harita üzerinde gösterimi.

binin birlikte çalışma imkanı makalenin temel sorusu olan korunması gerekli doğal ve kültür mirasının kapsam ve koruma yöntemi üzerinde birlikte karar vermeyi sağlamış ve uzun soluklu bir çalışma yürütülmüştür.

Ören/Adramytteion Koruma Amaçlı İmar Planı'nda bilgi temelli bir koruma anlayışı benimsenmiştir. Miras değerlerinin korunmasının temel varlık nedeni bilginin korunması olmalıdır. Bilginin korunması ise, ancak tam anlamıyla bilginin ait olduğu, o bilginin taşıyıcısı olan nesnenin korunması ile mümkündür. Herhangi bir nesnenin resim, fotoğraf, çizim, anlatım gibi farklı ortamlardaki temsilleri hiçbir zaman nesnenin varlığının bir parçası olan, özünde yer alan bilgiyi tam olarak taşıyamaz, aktaramaz. Bundan dolayı, nesne özgün varlığıyla korunduğu oranda, nesneye ait bilgi de korunmuş olacaktır. Bir diğer unsur ise, kültür mirasının bir parçası olarak bulunduğu doğal ve yapılı çevre ögeleri yani bir anlamda arkeolojik sitin güncel topografyası incelenerek korunacak değerler çevresiyle bütünsel ilişkisi içinde değerlendirilmiştir. Koruma amaçlı imar planı amaç ve kararlarını aşağıda maddeler halinde sıralanan uluslararası sözleşme ve tüzük ilkeleri yönlendirmiştir.

Venedik Tüzüğü;

- "Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar." (Venedik Tüzüğü, 1964).

Nairobi Tavsiyeleri;

- "Her tarihi alan ve çevresi, özel karakteri ve dengesi, onu oluşturan parçaların birbiriyle kaynaşmasına bağlı olan ve yapılar, mekânsal organizasyon ve çevresi kadar, insan faaliyetlerini de içeren tutarlı bir bütün olarak görülmelidir." (UNESCO,1976).

Valetta Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi;

- "Korunması ve incelenmesinin, insanlığın ve doğal çevre ile ilişkilerinin tarihindeki gelişimin saptanmasının sağlayacağı;
- Başlıca bilgi edinme yollarının kazı ve keşiflerden olduğu kadar insanlığı ve çevresini ilgilendiren diğer araştırma yöntemlerinden oluştuğu;
- Tarafların yetkisi altındaki her çeşit mekânda bulunan, tüm kalıntılar, varlıklar ve insanlığın geçmiş varlığının diğer izleri arkeolojik mirasın ögeleri kabul edilirler.
- Yapılar, inşaatlar, mimarî eser grupları, açılmış sit alanları,

Şekil 6. Ören/Adramytteion Antik Kenti 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nda bulunan 20. yüzyıl yapıları (2. Yazar, 2012, 2013).

taşınır varlıklar, diğer tür anıtlar ve bunların çevresi, ister toprakta ister su altında bulunsunlar, arkeolojik mirasa dahildirler." (TBMM, 1999).

Valetta İlkeleri;

- "Tarihi kentler, kentsel alanlar ve çevreleri bir bütün olarak ele alınmalıdır. Dengeleri ve özellikleri onları oluşturan parçalara bağlıdır." (ICOMOS, 2011).

Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı;

- "Tarihi kentsel peyzaj yaklaşımı, fiziki çevrenin korunmasının ötesine geçerek, somut ve somut olmayan tüm nitelikleri de dahil olmak üzere, insanın yaşadığı çevrenin bütününe odaklanmaktadır. Bu yaklaşım mevcut yapılı çevre, somut olmayan kültürel miras, kültürel çeşitlilik, sosyo-ekonomik ve çevresel etmenlerin yanı sıra yerel toplumsal değerlerini de hesaba katarak, planlamanın ve tasarım müdahalelerinin sürdürülebilirliğini artırmayı amaçlamaktadır." (UNESCO, 2011).

İlk olarak korumanın kapsamı tespit edilmiş, planlama alanında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının ayrıntılı bir envanteri oluşturulmuştur. Sit alanı, arkeolojik mirasın korunması önceliğinde yer altı ve yerüstünde çok katmanlı bir kültürel yapı sergilemekte, aynı zamanda Ören halkıyla yaşayan, canlı bir yerleşme içermektedir. Yapılan gözlem ve tespitler sonucunda Ören'de korunması gerekli eserler ve çevrenin sadece arkeolojik mirasla sınırlı olmadığı anlaşılmıştır. Yeraltında, mevcut arkeolojik kazı bulguları ışığında en üstte Bizans döneminden başlayarak, Roma, Yunan, Arkaik dönem, Bronz çağı ve yer yer Kalkolitik döneme uzanan arkeolojik buluntulara oldukça düzenli bir stratigrafi halinde rastlanılmıştır (Özgen, 2013a) (Şekil 5). Mevcut yerleşme yapısı da 20. yüzyıla ilişkin özgün ve nitelikli bir yapılaşma örneği oluşturmaktadır. Antik kent üzerinde yer alan Ören yerleşim alanı ve yapı varlığının bir kısmı 1950'ler ve 1960'lı yıllarda inşa edilmiş afet konutları (Seylap Evleri), kooperatif evleri ya da münferit çeşitli yapılar gibi dönemlerinin yapı ve tasarım özelliklerini yansıtan diğer bir ifadeyle dönemlerinin nitelikli ve "karakterli" yapılarıdır (Şekil 6).

Şekil 7. Ören/Adramytteion Antik Kenti Arkeolojik Sit Alanı, meşe ağaçları ve yeşil doku bütünlüğü (2. Yazar, 2017).

Arkeolojik mirasın korunması, değerlendirilmesi ve arkeolojik bilimsel araştırma faaliyetlerinin sürdürülmesi öncelikli temel koruma değeridir. Aynı zamanda mevcut yerleşme düzenlerinin de kültürel mirasın bir parçası olarak korunması gerekmektedir. Her ne kadar yapılaşma sürecinde Adramytteion antik kentine ait arkeolojik izlere zarar vermiş olsa da Ören'de 1960'larda oluşmuş sayfiye karakterli ve nitelikli yapılı çevre, sahip olduğu döneminin Türkiye'deki mimarlık ve şehircilik anlayışını yansıtan ve günümüzde örnekleri azalmış olan yapı ve yerleşme dokusu ile korunması gerekli bir kültürel miras olarak değerlendirilmeyi haketmektedir. Bunlara ek olarak, mevcut yerleşme ve yakın çevresindeki yeşil örtü de koruma kapsamında değerlendirilmiştir. Yöreye özgü ve 1003 adedi tescilli toplam 1443 Palamut Meşesi yanı sıra, başta Servi, Çam, Zakkum ve Akasya olmak üzere çeşitli ağaçlardan oluşan yoğun bitki örtüsü ve bakımlı bahçeler de korunması gerekli varlıklar olarak kabul edilmişlerdir (Şekil 7).

Ören yerleşmesinin uzun kumsalı ve kıyı şeridi de korunması gerekli miras ögeleri arasında yer almaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Ören Kumsalı, güney yönünden bakış (2. Yazar, 2013).

Şekil 9. Ören/Adramytteion Antik Kenti Arkeolojik Sit Alanı'nın denizden görünümü (2. Yazar, 2013).

Şekil 10. Ören/Adramytteion Antik Kenti Arkeolojik Sit Alanı'nı silüeti (2. Yazar, 2012).

Şüphesiz bunlara Ören'in özgün ve yeşil dokuyla bütünleşmiş servilerin vurguladığı silueti de eklenmelidir (Şekil 9, 10). Dolayısıyla, Ören'de korunması gerekli miras ögeleri çok katmanlı ve çeşitli bir yapı sergilemektedir. Ören'de plan kapsamında değerlendirilen ve mevcut hali ile korunması gereken miras ögeleri şu şekilde tanımlanmıştır:

- Adramytteion antik kenti ve diğer dönemlere ait arkeolojik eserler,
- Ören 20. yüzyıl modernist mimarlık mirası: Kooperatif Sayfiye Evleri ve Seylap Evleri ile yerleşme dokuları ve bazı tekil yapılar,
- Ören Tepe ve yakın çevresinin doğal bitki örtüsünün önemli bir parçası olarak Palamut Meşesi ağaçları,
- Ören'de 1960'lardan sonra yapılaşma süreci içinde oluşturulmuş ağaçlandırma ve yeşil doku
- Ören'in yoğun yeşil dokuyla bütünleşmiş ve gerek denizden gerek kara yönünden son derece belirgin silueti
- Ören sahili ve kumsalı

(Günal, Balcı, 2. Yazar, 1. Yazar, Özgen, Kutlutan, Karakulak, 2014).

Yukarıda belirtilen ve planlama ekibi tarafından Ören'de koruma kapsamına dahil edilen miras ögelerinin birçoğu yasalarla korunmamaktadır. Yapılan ayrıntılı analiz, gözlem, tespit ve sahada bilimsel kazı ekibiyle yürütülen ortak çalışmalar sonucunda bölgenin arkeolojik eserler dışında da gerek tekil varlık ve yapı gerekse doku ölçeğinde çeşitlilik gösteren korunması gerekli değerlerinin koruma planı yoluyla kendi kategorilerinde korunmasının sağlanması düşünülmüştür. Plan kapsamında antik kentin korunması sağlanırken tespit edilen söz konusu değerlerin de korunması ve aynı zamanda Ören halkının yaşam alanı olan bu bölgede mevcut yaşamın da sürekliliğinin sağlanması için gerekli düzenlemeler planın amaç ve hedeflerine dahil edilmiştir.

Arkeolojik Sit Alanı Koruma Planı Amaç ve İlkeleri

Ören halkının yaşadığı bu yerin aynı zamanda kazıların devam ettiği bir arkeolojik sit alanı olması özgün yanlarından birisidir. Planın amacı da Ören'in bu özelliği çerçevesinde biçimlenmiştir. Plan arkeolojik kazıların devamı ve sonrasında kazı ve araştırma alanları ile mimari buluntuların miras değeri olarak koruma altına alınması temelinde çevre standartlarının yükseltilerek yerleşmedeki mevcut yaşamın devamının sağlanmasını amaçlamıştır. Diğer bir deyişle plan en genel anlamıyla gerek arkeolojik araştırma ve kültür mirasının, gerekse yerleşmede-

ki mevcut yaşamın sürekliliğini yani sürdürülebilirliğini amaç edinmiştir. Bu ilkeler çerçevesinde planın genel vizyonu, "arkeolojik araştırma ve mevcut fiziksel çevre ile buradaki dingin yaşamın sürdürülmesi" amaç ve ilkesine dayalı olarak "kültür mirasıyla bütünleşmiş örnek bir çevrenin oluşmasına ve biçimlenmesine katkıda bulunmaktır" (Günal, Balcı, 2. Yazar, 1. Yazar, Özgen, Kutlutan, Karakulak, 2014). Günümüzde kültürel ve doğal mirasın korunması sadece bir imge, turizm, pazarlama, ekonomik yarar meselesi değildir ve yalnızca bunlarla ilişkilendirilemez. Bahsi geçen bu nedenlerin önemini göz ardı etmemekle birlikte kültürel ve doğal mirasın korunmasında, bu mirasa ait ve bu mirasın temsil ettiği özgün bilginin korunması da son derece değerlidir. Bu açıdan planlama alanında yer alan kültürel ve doğal miras ögelerinin yeniden değerlendirilmesi, plan anlayışına göre ancak yetkin ve doğru koruma yaklaşımları ile anlamlı olacaktır. Sadece belirli bir imge yaratılması ve bunun pazarlanmasını öne çıkaran bir yaklaşımın eksik olacağı açıktır. Plan, bu açıdan öncelikle kültürel ve doğal miras niteliğindeki varlıkların doğru şekilde yani özgün durumlarının olabildiğince korunması ve mevcut fiziksel çevrenin iyileştirilerek, sürdürülmesi ilkesini benimsemiştir.

Geçmişin iz ve birikimlerinin katmanlar halinde tarihsel bir yerleşme sürekliliği oluşturması Ören'e özgü bir durum olmayıp, özellikle Anadolu gibi on binlerce yıldır aralıksız insan varlığı, faaliyetleri ve yerleşmelerine sahne olmuş bir coğrafyada genel bir olgudur. Bu çerçevede, Ören için hazırlanacak bir Koruma Amaçlı İmar Planı kültürel mirasın korunması açısından genel olduğu kadar Ören ve Adramytteion yerleşmelerinin bugünkü durumlarına özgün ilke duyarlılıkları da mutlaka göz önünde bulundurmalıdır. Plan kapsamında Ören için şu koruma ilkeleri esas alınmıştır:

1. Tarihsel ve yerel bilginin geliştirilmesi, paylaşılması, sürdürülebilirliğinin sağlanması
2. Tarihsel kültür mirasının korunması, değer kazandırılması
3. Kültürel mirasın yaşam ve mekânsal deneyimi zenginleştirmesi
4. Kültürel mirasın bütünlük ve zamansal süreklilik içinde ele alınması
5. Yerele özgü çözümler geliştirilmesi

1. Tarihsel ve Yerel Bilginin Geliştirilmesi, Paylaşılması, Sürdürülebilirliğinin Sağlanması

Adramytteion antik kentinin başlıca yapı ve izlerinin ortaya çıkarılması ve bunların uygun şekilde ve yerinde sergilenmesinin sağlanması bu çerçevede son derece önemli ve önceliklidir. Arkeolojik kazılar ve antik Adramytteion kentinin izlerinin ortaya çıkarılarak, buraya ait yeni bilgilerin ortaya konulması, tarih bilinci ve genel olduğu kadar yerele özgü bilginin çoğaltılması ve korunması açısından vazgeçilmezdir. Kültür varlıkları ve bunların içerdiği bilgi, mutlaka topluma kazandırılmalıdır; aksi takdirde anlamsızlaşır (Özdoğan, 2006). Bilginin herkese açık, kullanılabilir bir bilgiye dönüşmesi gerekir. Kültür varlıklarından üretilen bilgi, konunun uzmanı olmayan sıradan kişilerden, yerel, ulusal ve evrensel kimliğe kadar her düzeye, onların anlayacağı, ilgisini çekecek biçimde "erişilebilir bilgiye" dönüştürülmelidir (Özdoğan, 2006).

Kültürel miras sadece fiziksel varlığıyla değil, taşıdığı ve sahip olduğu bilgiyle de önemlidir. Özgünlüğünü yitiren ya da yok olan bir kültürel mirasın kendisiyle birlikte kimi değerli bilgilerin de yok olması anlamına geldiği unutulmamalıdır.

2. Tarihsel Kültür Mirasının Korunması, Değer Kazandırılması

Tarihsel kültürel mirasın korunması, bakımı ve kamuoyuyla paylaşılması kadar bu koruma ve paylaşımın nasıl yapıldığı da önem taşımaktadır. Tarihsel kültürel mirasın yerinde korunarak sergilenmesi önemi büyüktür. Seçilecek düzenleme ve tasarımların yerinde koruma ve sergilemeyi destekleyecek yönde olmalı, sitin arkeolojik ve bilimsel niteliğine zarar vermemelidir. Kültürel mirasın sergilendiği fiziksel ortam, korunan mirasın da değerini arttırabilir.

3. Kültürel Mirasın Yaşam ve Mekânsal Deneyimi Zenginleştirmesi

Yerleşmelerin işlevsel olduğu kadar yaşayanların gündelik yaşam ve mekâna ilişkin duygu ve deneyimlerini zenginleştirici şekilde düzenlenmesi, planlanması ve tasarımında kültürel mirasın ölçülemez bir değeri vardır. Dünyada Anadolu ölçüsünde zengin ve çeşitli bir kültürel miras zenginliği nadirdir. Bu özgün kültürel miras, ortaya çıkarılma, geri kazanılma, koruma ve değerlendirilme aşamasında kentsel planlama ve tasarımın aktif bir unsuru olarak bireylerin yaşam ve mekân deneyimlerini zenginleştirecek şekilde ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Müze anlayışı içinde çevresindeki yaşamdan arındırılmış ve bir anlamda sterilize edilmiş bir arkeolojik sit ve ören yeri düzenlemesi yerine mevcut yerleşme ve yaşamla birlikte varlığını sürdüren ve bir parçası olduğu yerleşmenin günümüzdeki yaşamına katılan, mevcut yerleşme ve yaşamın doğal, ayrılmaz ve zenginleştirici bir parçası olan bir kültür mirası ve koruma anlayışı benimsenmiştir. Böylesine bir yaklaşım kültürel mirasın kamuoyunca benimsenmesine de değerli katkılarda bulunacaktır.

4. Kültürel Mirasın Bütünlük ve Zamansal Süreklilik İçinde Ele Alınması

1964 Venedik Tüzüğü'nde de belirtildiği gibi, Ören yerleşmesi Adramytteion antik kentine ait iz ve eserler olduğu kadar, XX. yüzyılda bunun üzerinde inşa edilmiş nitelikli yerleşme yapısı ve yapı stoku ile bir bütün olarak görülmüş, bu yönde değerlendirilmiştir. Sadece belirli bir döneme ya da kültüre ait izleri

Tablo 2. Planlama süreci başlangıcında Ören'de mevcut arazi kullanımı

İşlev	Arkeolojik sit alanı (hektar)	Oran %
Konut, ticaret, hizmet, konaklama alanları	13.84	29.94
Donatı alanları (eğitim, cami)	0.85	1.85
Yol, otopark ve altyapı tesisleri	8.37	18.11
Yeşil alan ve boş araziler	21.2	45.87
Arkeolojik çalışma alanı (kazı) ve taş bahçesi (sergi)	0.72	1.54
Kamp alanı, çocuk oyun alanı, spor alanı, açık hava tiyatrosu	1.24	2.69

Kaynak: 1. Yazar, 2013: 118

arayıp, ortaya çıkarmaya çalışmak ve bunu yaparken önceki ya da sonraki dönem ve kültürlere ait eser ve izlere zarar verici bir kültürel miras anlayışı günümüzde geçerliğini yitirdiği gibi, bilimsel yöntem ve etik açısından da doğru değildir.

5. Yerele Özgü Çözümler

Ören'in özgün yapısını dikkate alan, bu yapıya duyarlı özgün çözümler geliştirmek de temel koruma ilkeleri arasında yer almaktadır. Ören, belirtildiği gibi yerleşme alanını antik bir şehirle paylaşan yaşayan bir yerleşmedir. Dolayısıyla hem mevcut yerleşme ve buradaki yaşamı ortadan kaldırmayacak, hem de arkeolojik kültürel mirasın ortaya çıkarılması, korunması ve değerlendirilmesini sağlayacak mekâna ve duruma özel çözümler üretilmesi gereği vardır ve koruma imar planında bu yönde bir yaklaşım benimsenmiştir (Günal, Balcı, 2. Yazar, 1. Yazar, Özgen, Kutlutan, Karakulak, 2014:8, 9).

Arkeolojik Sit Alanı Koruma Planı Stratejileri ve Kararları

1. ve 2. derece arkeolojik sit alanı içinde yeni yapı yapılması mümkün değildir (KTVKYK 658 sayılı ilke kararı). Var olan yapılar kullanılmaya elverişli olduğu süre varlıklarını devam ettirecekler, yıkıldıkları veya yaşanamaz derecede yıprandıklarında yerine yenisi yapılamayacaktır. 1. derece arkeolojik sit alanı 7,19 hektardır ve üzerinde herhangi bir yapı yoktur tamamı boş arazilerden oluşur. 2. derece arkeolojik sit alanı 39,02 hektardır ve bu alan üzerinde 310 yapı bulunmaktadır. Bu yapılar 2. derece arkeolojik sit alanının %52,6'sını kaplar ve konut, konaklama, ticaret ve donatı başta olmak üzere farklı kullanımlara sahiptirler. Alanın diğer %46'si ise yeşil (park, ağaçlık alan vb.) ve boş alanlar yer alır (Tablo 2).

Arkeolojik bilimsel araştırmaların kentsel doku ile birlikte nasıl bir düzen içerisinde devam edeceği üzerine kazı ekibi ile birlikte temel bazı kararlara ulaşılmıştır. Bu noktada 1956 yılında Yeni Delhi'de yapılan UNESCO Genel Konferansında "Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler Tavsiye Kararı" nı incelemekte fayda vardır. Tavsiye kararı 33 maddeden oluşmaktadır. 9. Madde'ye göre insanlık tarihi ile ilgili bilgiler sağlayan arkeolojik mirasın korunmasında her döneme ait arkeolojik sitlerden örnekler seçilerek, bu alanların bir kısmının veya tümünün gelecek için rezerv arkeolojik kaynaklar olarak dokunulmadan saklanması ve gelecekte daha ileri arkeolojik bilgi birikimi, yöntemi ve teknoloji ile araştırma yapılması imkânı sağlanması istenmektedir. Arkeolojik araştırmaların amacının sadece toprak altındaki eserlerin ortaya çıkarılması olmadığı, insanlık tarihini şekillendirecek bilginin elde edilmesinin asıl amaç olduğu vurgulanmaktadır. En önemlisi de bu madde ile "rezerv arkeolojik alanlar" kavramı ortaya çıkmaktadır. 1990 ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde, Arkeolojik rezerv alanlarının yaratılması kültürel mirasın koruma politikalarının bir parçası olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu konuda politikalar üretmek için rezerv arkeolojik alanlar koruma imar planları kapsamında düşünülerek, rezerv alanlar planlarda gösterilmelidir. Bu durumda arkeolojik bilimsel çalışma alanları da kendi içinde sınıflandırılarak koruma planlarıyla bu alanlar için özellikli kararlar üretilmesi sağlanabilir. Nitekim Adramytteion arkeolojik sit alanında 58 sondaj yapılmış ve kazı ve sondaj alanında elde edilen bulgular haritalara işlenerek yapılan kapsamlı envanter çalışması ile birlikte coğrafi bilgi sistemleri ortamında arkeolojik sitin topografyası elde edilmeye çalışılmıştır. Arkeolojik bilimsel araştırma ekibi araştırma ve plancılar ile yürütülen bu çalışmalar koruma planına aktarılmış 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanında yer alan arkeolojik bilimsel araştırmaların yürütüldüğü kazı alanları, yakın gelecekte araştırma faaliyetlerinin devam edeceği alanlar ve bunların dışındaki kalan rezerv arkeolojik alanlar olarak belirlenmiştir. Böylesi bir sınıflandırmanın mevzuata göre koruma planlarında gösterilmesi mümkün değildir, fakat aslında korunan sitteki arkeolojik bilimsel çalışmaların geleceğinin planlaması olarak değerlendirilmelidir. Bu çalışmanın sonuçları mevzuatın el verdiği ölçüde Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planına aktarılmıştır.

Arkeolojik kazı çalışmaları ile ortaya çıkan buluntuların, kazı alanlarının düzenlenerek korunması, topluma kazandırılması ve yaşayan kent ile bütünleştirilmesi Adramytteion arkeolojik

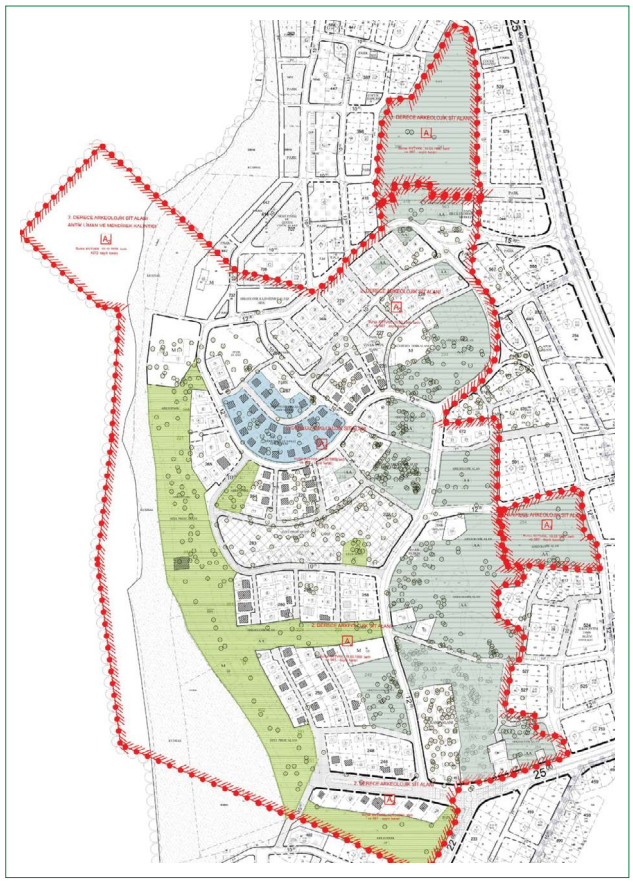

Şekil 11. Adramytteion Antik Kenti Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı'ndan bir örnek, 2014. Bu plan örneğinde arkeolojik rezerv alanları (koyu yeşil boyalı alanlar), arkeopark alanı (açık yeşil boyalı alanlar), arkeoloji ve sanat atölyeleri (mavi boyalı alan), tescil önerisinde bulunan 20. yüzyıl yapıları (içi çapraz taralı yapılar) ve tescil önerisinde bulunan ağaçlar (yuvarlak semboller) yer almaktadır. Parsel numarasıyla gösterilen yapılar ise mevcut yapılar ile yıkıldığında yerine bir daha yapı yapılamayacak parselleri göstermektedir.

sit alanı koruma amaçlı imar planı hedeflerindendir. Bu hedef doğrultusunda antik kentin ve arkeolojik kazıların yöreye kazandırdığı tarihsel ve arkeolojik kimliğe uygun ve uyumlu olarak Ören'e arkeoloji temelli ve temalı bir kamusal yeşil alan kazandırma fikri yani arkeolojik park önerisi uygun görülmüştür. Arkeopark, tarihsel değerler ve kent kullanıcılarının rekreasyonel faaliyetlerini karşılama unsurlarını taşıyan kültürel ve arkeolojik miras yönetimi ile kentsel rekreasyonel faaliyetlerin birlikte sunulduğu kent içinde yeni bir yorumlama merkezidir (Tuna ve Erdoğan, 2016). Ören /Adramytteion Arkeolojik Parkı, kazı alanlarını ve Ören kıyı aksını içerir (Şekil 11). Halihazırda Ören'de kıyı aksı boyunca uzanan yaya alanı hemen hemen tümüyle gezinti ve yeme-içme ihtiyaçlarına hitap etmektedir. Bu yanlış olmasa da arkeolojik açıdan böylesine kıymetli bir alan ve değerli konum için önemli eksiklikler içeren bir kullanımdır. Bu sebeple kıyı aksının koruma planında arkeopark alanı olarak kentsel tasarım projeleriyle düzenlenmesi öngörülmüştür.

Şekil 12. 1957 yılında Abdullah Ardalı ve Nihat Güner tarafından yapılan Ören Vaziyet Planı (Kaynak: Burhaniye Belediyesi).

Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar arazi kullanımı, gelişme ve planlama kadar kültürel, çevresel ve eğitim politikalarının önemli bir bileşeni olmalıdır (ICOMOS, 1990). Arkeolojik mirasın korunmasında halkın katılımı sağlanmalı, halka arkeolojik bilimsel çalışmalar ve tarihsel bilginin söyleşi, seminer ve halk toplantıları ile aktarılması katılımın başlangıç aşaması olarak değerlendirilmelidir. Koruma planları da bu yönde geliştirilen politikaların bir parçasıdır ve bu faaliyetlerin yürütüleceği mekanların kentsel hizmet alanları olarak belirlenmesine imkân verir. Nitekim Ören'de halihazırda var olan yapı stoku bu tür faaliyetleri karşılayacak niteliktedir. Geniş bahçeli tek katlı yapılardan oluşan kamu mülkiyetindeki Seylap Evleri'nin bir kısmı bu amaçla "Arkeoloji Atölyeleri", buna komşu alan da "Sanat Atölyeleri" olarak planda ayrılmıştır (Şekil 11). Arkeolojik bilimsel araştırmalar için gerekli olan kazı evi, depolar ve konaklama gibi ihtiyaçların karşılanması amacıyla arkeolojik hizmet alanı yine sit alanı içinde planlanmıştır.

Ören mevcut yerleşme düzeni ve ilk yapı stoku, 1957 yılında Mimar-Şehir Plancısı Abdullah Ardalı ve Mimar Nihat Güner

tarafından hazırlanan 1/1000 ölçekli Ören Vaziyet Planı uygulamasıyla gerçekleşmiştir. Söz konusu yerleşme alansal büyüklük ve konut sayısı açısından küçük boyutlu sayılabilecek bir uygulama olmasına karşın Ankara Bahçelievler, Yenimahalle, İstanbul Levent, Koşuyolu v.b. "bahçeşehir" anlayışının Türkiye'deki iyi ve nitelikli örneklerinden biri olmuştur (Şekil 12).

Bu nitelikli kentsel dokunun ve yapıların koruma altına alınabilmesi için yasalarla da korunuyor olması doğal afet veya bireysel tercihlerle yıkılıp terk edilmesine karşı önlem alınması gerekmektedir. Fakat ülkemizde 20. yüzyıl modern yapı ve dokuları için tescil ve sit alanı olarak koruma altına alınması alışık olunmayan bir durumdur. Mevcut mevzuat bu yapıların da korunmasına imkân vermesine rağmen koruma kurulları bu konuya her zaman anlayışla bakmamaktadır. "İnsanlar bir modern binanın kültürel değerini kavramakta zorlanmakta; bazı kurul üyeleri yakın tarihli projelerin değeri konusunda yeterli birikime sahip bulunmamaktadır" (Ahunbay, 2018). 20. yüzyıl mimarlığı için değer tanımları ve koruma ölçütleri henüz gelişmemiştir. (Madran, 2006). 20. yüzyıl mimarlığının, planlı yerleşmelerinin tescili için, tarihî öneme sahip olmaları, estetik değer taşımaları, içinde bulundukları tarihî yerleşmenin gelişimine katkıları olması, belli bir dönemin kent yaşamı, planlaması hakkında veri sağlamaları, özel bir tasarıma, taşıyıcı sisteme, tipolojiye sahip olmaları, ünlü bir mimarla ilişkili olmaları gibi ölçütler aranmaktadır. Bu özelliklere sahip olan yapılar veya yerleşmeler tescil edilerek yasal koruma altına alınmaktadır (Ahunbay, 2018). Adramytteion Sit Alanı Koruma Planı Analitik Etüd çalışmaları sırasında söz konusu bu değerler açısından Kooperatif ve Seylap Evleri MSGSU Mimarlık Fakültesi Restorasyon Bilim Dalı öğretim üyeleri tarafından sahada incelenmiştir. Bu konuda sundukları raporda; "Arkeolojik sit alanı üzerinde yer alan ve 20. yüzyılın modern planlama ve tasarım anlayışında inşa edilmiş, 52 Evler olarak bilinen kooperatif alanı ile Seylap/Afet Evleri yeni bir sosyal strateji barındırması ve 20. yüzyılda değişen yaşam biçimini yansıtması sebebiyle sosyal değere sahip olduğu tespit edilmiştir" (Kaptı, Kıraç, Çoşkun, 2014[5]). "1955 yılında Gömeç-Yayaköy'deki sel felaketi sonrası evleri yıkılan 51 aileye, devletçe Ören Tepe'de inşa edilen 55 adet afet evinden oluşan Seylap/Afet Evleri 20. yüzyılın sosyal konut projelerinin ilk örneklerinden olması bakımından hem sosyal hem de referans olma değerine sahiptir" (Kaptı, Kıraç, Çoşkun, 2014). Bu sebeple, Kooperatif ve Afet Evleri (Seylap Evleri) yerleşimlerinin deprem bölgesinde oldukları göz önünde tutularak ve yerleşimler sahip oldukları değerler de dikkate alınarak "modern mimarlık mirası" olarak tescil edilmeleri uygun olacağı belirtilmektedir" (Kaptı, Kıraç, Çoşkun, 2014).

2012 yılından beri her yıl yapılan gözlem incelemeler sonucu Belediye mülkiyetinde olan Seylap Evleri başta olmak üzere çarşı, park ve rekreasyon alanlarında yıpranma ve bozulmaların zamanla artığı, Seylap Evleri'nin ucuz konaklama imkanı veren pansiyonlar olarak belediye tarafından kiraya verilmesinin bu yapılarda fiziksel yıpranmayı hızlandırdığı ve herhangi bir bakım çalışması yapılmadığı görülmüştür. Ören yaz aylarında kumsal, deniz, meşe palamutlarının oluşturduğu yeşil doku ve sahilde geniş park alanları sebebiyle yoğun talep görmekte, talebi karşılamak üzere niteliksiz çay bahçeleri ve yeme-içme, eğlence mekanları her geçen yıl genişleyerek çevresine doğru yayılmaktadır. Belediye ve Ören halkı ise mekân kalitesinin büyük yatırımcılarla düzeleceğini düşünerek komşu ilçesi Ayvalık'a özenmektedir.

Koruma planı bu sorunların üstesinden gelmek mekân kalitesinin koruma anlayışı çerçevesinde iyileştirilmesini sağlayabilmek için söz konusu kentsel dokunun ve binaların koruma altına alınması ve kültür mirasına dahil edilmesini plan kararı önerisi olarak getirmiştir. Tescilli ve henüz tescillenmemiş olan 440 palamut ağacının da tescil önerisi planda yer almaktadır (Şekil 11). Arkeolojik araştırma ve mevcut fiziksel çevre ile buradaki dingin yaşamın sürdürülmesi, kültür mirasıyla bütünleşmiş örnek bir çevrenin oluşması için Ören sayfiye yerleşmesi kimliğinin arkeoloji ve sanat kimliğiyle yer değiştirmesinin doğru olacağı görülmüştür. Koruma planı stratejisi olarak planlama alanında başlıca altı farklı müdahale biçimi öngörmüştür. Bunlar; koruma, işlevsel dönüşüm, iyileştirme, tasfiye, dondurma ve yapılaşmadır.

- Koruma: Koruma kapsamındaki alanlar, kültürel miras niteliğinde olan, mevcut ya da gelecekteki (rezerv) arkeolojik kazı ve araştırmalara ayrılmış "Arkeolojik Alan" statüsündeki alanlar,

Koruma: Ören'deki modern yerleşmenin başlangıcını oluşturan 20. yüzyıl kültür mirası niteliğindeki Kooperatif Evleri ile Seylap Evleri ve dönemlerinin çizgilerini yansıtan bazı tekil yapılar.

Bu alanlarda mevcut yerleşme, doğal doku ve yeraltındaki potansiyel arkeolojik varlıklar koruma kapsamında değerlendirilmişlerdir.

- İşlevsel Dönüşüm: Planlama alanında fiziksel çevresi korunurken, içinde barındırdığı işlevlerin dönüşümü önerilen alanları kapsamaktadır. Seylap Evleri'nde mevcut fiziksel çevre ve yerleşme yapısı korunurken, mevcut turizm işlevinin arkeoloji ve eğitim; "Arkeoloji Atölyeleri" ve "Sanat Atölyeleri"nde ise, alanın sanat amaçlı dönüşümü öngörülmüştür.
- İyileştirme: Planlama alanında mevcut konum ve işlevleri korunarak, iki yerde iyileştirme öngörülmüştür. Kıyı boyunca uzanan yaya bölgesinden oluşan "Arkeoloji Parkı-Arkeopark" alanı ile mevcut ticaret faaliyetleri hediyelik eşya ve yeme içmeye birimlerini içeren "Çarşı" alanıdır. Bu

[5] Kaptı, Kıraç ve Çoşkun tarafından yapılan saha çalışmaları sonrasında hazırlanan rapor, "Kültür Mirası Olarak Ören Yerleşme Dokusu" adıyla Burhaniye / Ören Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Analitik Etüd'ünde yer almaktadır. Bu rapor, yayınlanmamış bir rapordur.

alanlarda ayrıca hazırlanacak kentsel tasarım projeleriyle mevcut işlevlerin ve yer aldıkları fiziksel çevrelerin iyileştirilmesi ve Arkeoloji Parkı-Arkeopark örneğinde olduğu gibi, ticaret alanında da yeni bir tema ile zenginleştirilmesi önerilmiştir.

- Tasfiye: Sınırlı ölçüde mevcut işlev ve/veya fiziksel çevre/yapıların tasfiyesinin öngörüldüğü alanları kapsamaktadır. Bunlar, aynı zamanda Kıyı Kanunu'nun, kıyı kenar çizginden itibaren ilk 50 ve ilk 100 m. mesafe içinde kalan, çoğunlukla turizm ya da konut amaçlı yapıların yer aldığı alanlardır. Bu alanlarda öngörülen tasfiye de ancak mevcut yapıların zaman içinde doğal nedenlerle tahribi ya da yıkılması ile gerçekleşebileceğinden burada tasfiye zamana yayılmış bir uygulamayı oluşturmaktadır.
- Dondurma: 2. Derece Sit Alanı içinde yer alan yapı ve kullanımlar sit kararlarında olduğu gibi plan kapsamında da dondurulmuştur. Bu durumdaki yapı ve parseller için herhangi bir imar/yapılaşma hakkı öngörülmemiş, ancak, mevcut yerlerinde, mevcut fiziksel durumlarıyla kullanımlarının devamı öngörülmüştür.
- Yapılaşma: Etkilenme/Geçiş Bölgesi'nde müze denetimli temel kazısı şartıyla, arkeolojik sit alanı ile uyumlu düşük yoğunluklu alanlar olarak planlanmıştır.

Sonuç

Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı, Ören halkının yaşadığı ve aynı zamanda arkeolojik bilimsel faaliyetlerin devam ettiği bir alan olması nedeniyle koruma imar planının benimsediği amaç, ilke ve plan kararları ile ülkemiz için önemli bir örnek oluşturma özelliği taşımaktadır. Planın hem kültür mirasının korunmasına ve değerlendirilmesine, hem de yerleşmedeki mevcut yaşamın sürekliliğini yani sürdürülebilirliğini amaç edinmesi antik kentin günümüz yaşamıyla tekrar buluşmasına ve Ören'in kültür varlıklarıyla değer kazanmasına imkân verecektir. Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Bursa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu ile başlayan plan onama sürecinde 3 yıl bekledikten sonra onaylanıp, 2015 yılında idari olarak kurulup, 2017 yılında faaliyete geçen Balıkesir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'na devredilmiştir. Her iki kurulun üyelerinin de koruma planını amaç ve ilkelerini benimsemekte zorluk çektikleri söylenebilir. Bursa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu 20. yüzyıl kültür değerlerinin imar planında tescillenerek korunması önerisini anlamlı bulmamış ve planı bu yöndeki koruma kararını kaldırıp onaylayarak, dağıtım amacıyla Balıkesir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'na sevk etmiştir. Balıkesir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından tekrar onay süreci başlatılan Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı şu an kurul onay aşamasındadır. Fakat bu değişiklik ile planın bütünsel koruma amacı zarar görmüş, planın koruma ilkelerinden birisi ortadan kaldırılmıştır. Bununla birlikte Bursa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu planı onaylarken, mevcut yerleşme dokusunun korunmasını da sağlıyormuş gibi, sit alanları ve etkileşim-geçiş sahası için "Kentsel Tasarım Rehberi" ve "Mimari Tipoloji Envanteri" gibi iyi niyetli ancak, henüz yasal mevzuatımızda yer almayan iki çalışma daha yapılması kararı almıştır. Burhaniye Belediyesi'nin o dönemde bu konudaki isteksizliği nedeniyle gerçekleşmeyen bu çalışmaların uygulamada ancak referans nitelikli olabileceği, koruma açısından tescil kararı gibi bir yasal yaptırıma sahip olamayacağı açıktır.

Sonuç olarak, Adramytteion Arkeolojik Sit Alanında olduğu gibi günümüz yerleşmesiyle çakışan arkeolojik sitlerde modern yaşam ile korunan kültür mirasının birlikteliği bir zenginlik, yerin kimliğini oluşturan bir değer ve yerin sürdürülebilir kalkınmasında bir fırsat olarak görülmelidir. Korunan kültür mirası ile günümüz yaşamının bütünsel olarak değerlendirilerek, mirasın korunması ve gelecek yaşamın gereklerinin dengelendiği, mekânsal kaliteyi artırarak ekonomik ve sosyal yaşamı kültürel zenginliğin odağında geliştiren koruma plan ve politikalarının benimsenmesi gerekmektedir. Söz konusu bu anlayışta değerlendirilen koruma amaçlı plan ve politikaları, yerin bugün yaşayan sahiplerinin yerin tarihsel kimliğini sahiplenmesine, kültürel mirasın içerdiği bilginin gelecek nesillere aktarılmasına ve toplumda koruma bilincinin oluşmasına da imkân verecektir. Farklı dönemlere ait kültür izlerinin anlaşılması ve değerlendirilmesi amacıyla plan çalışmalarında arkeolog, kent plancısı, mimar gibi çok disiplinli bir ekip ile kapsamlı kültür envanteri çalışmasının yürütülmesi ve yerleşimin arkeolojik-mimari ve doğal topografyasının haritalandırılması diğer bir anlatımla tarihi, doğal ve yapıl çevreyi bütünsel olarak ele alan bir çalışma plan kararlarının bu yönde alınmasını sağlayacaktır.

Ayrıca, kültür mirasın korunmasında uluslararası düzeyde 21. yüzyılda sözleşme, tüzük ve tavsiye kararlarında yeniden şekillenen tanım, kavram ve koruma anlayışının ülkemiz yasal sistemine daha hızlı aktarılarak uyumu sağlanmalıdır. Kültürel mirasın korunmasında güncel bakış açılarını içeren koruma planlarının yapılabilmesi ve bu konuda yaşanan sorunların çözüme kavuşmasında bu uyum oldukça önemlidir.

KAYNAKLAR

Yazar (2013). "Fiziki Mekan Araştırmaları", Burhaniye / Ören Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı. Analitik Etüdler. Cilt II. Planlama Alanına İlişkin Araştırmalar. (Yayınlanmamış rapor). Promer Planlama, s.115-151.

2. Yazar (2013a). Ören: Tarih ve Mekansal Gelişim", Burhaniye / Ören Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı. Analitik Etüdler. Cilt II. Planlama Alanına İlişkin Araştırmalar. (Yayınlanmamış rapor). Promer Planlama, s.40-54.

Yazar (2013b). "Korumaya İlişkin Veriler", Burhaniye / Ören Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı. Analitik Etüdler. Cilt II. Planlama Alanına İlişkin Araştırmalar. (Yayınlanmamış rapor). Promer Planlama, s.55-64.

Ahunbay, Z. (2010). Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme. Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi (TÜBA-KED), 8, 103-118. http://tubaked.tuba.gov.tr/index.php/tubaked [14 Aralık 2018]

Ahunbay, Z. (2017). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul: Yem Yayınları.

Ahunbay, Z. (2018). 20. Yüzyıl Mimarlığının Korunması ve AKM. Mimarlık, 399, Mimarlar Odası, Ankara. http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=413&RecID=4347# [20 Temmuz 2019]

Bandarin, F. (2019) Resahaping Urban Conservation. Roders, A. P., Bandarin, F. (Ed.), Reshaping Urban Conservation, The Historic Urban Landscape Approach in Action. İçinde (s. 3-20). Singapur: Springer.

Bartolomeo, S. (1485). Isolario. Venedik.

Beksaç, E. (2002). 2000 Yılı Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye ve Edremit İlçelerinde Pre ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması. 19. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 2.

Beksaç, E. (2003). 2002 Yılı Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye ve Edremit İlçelerinde Pre ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması. 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı.

Beksaç, E. (2004). Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Prehistorik ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 2002. 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt 1.

Bostan, İ. (1992). Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire. Ankara: TTK Basımevi

Çoruhlu, T. (2006). Ören (Adramytteion Antik Kenti) 2005 Yılı Kazı Çalışması, 28. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt.

Çoruhlu, T. (2007). Ören (Adramytteion Antik Kenti) 2005 Yılı Kazı Çalışması, 29. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt.

Council of Europe, Cultural Heritage Committee, (2000). A European Code of Good Practice: "Archaeology and the urban project". http://www.izenpe.eus/s154812/es/contenidos/informacion/manifiestos_patrimonio/es_8658/adjuntos/DOC67.pdf [23Temmuz 2019]

Council of Europe, Cultural Heritage Committee, (2005). Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, Faro Convention. https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention, [20 Eylül 2019]

Çapar, Ö. (1995). "Roma'nın Asia Eyaletinde Conventus (Diocesis) Sistemi", DTCF Dergisi. Nol. 37. s. 731-755.

Department for Communities and Local Government. (1990). Planning Policy Guidance 16: Archaeology and planning. http://www.communities.gov.uk, [20 Eylül 2019]

Dinçer, İ. (2013). Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: "Tarihi Kentsel Peyzaj" Kavramının Sunduğu Olanaklar. International Journal of Architecture and Planning Volume 1, (1), s.22-40.

Distelrath, A. (2011). Miras 1, Yerleşim ve Yaşam Alanı Olarak Ören Yeri, Herakleia (Latmos) için bir Koruma Konsepti. İstanbul: Ege Yayınları.

Güçer, E. (2004). Archaeology and Urban Planning A Consensus between Conservation and Development: Geyre and Aphrodisias. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir: İzmir Teknoloji Enstitüsü

Günal, İ., Balcı, S., 2. Yazar, 1. Yazar, Özgen, H. M., Kutlutan, R., Karakulak, Y. S. (2014). Burhaniye Ören/Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı 1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Açıklama Raporu ve Plan Notları. (Yayınlanmamış rapor). Promer Planlama.

ICOMOS, (1990). Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_084486100135367008 3.pdf, [2 Kasım 2018].

ICOMOS, (2011). Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf, [20 Temmuz 2019]

Kaptı, M., Kıraç, B., Çoşkun, S. (2013). "Kültür Mirası Olarak Ören Yerleşme Dokusu", Burhaniye / Ören Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı. Analitik Etüdler. Cilt II. Planlama Alanına İlişkin Araştırmalar. (Yayınlanmamış rapor). Promer Planlama, s.163-177.

Kretschmer, K. (1909). Die italienischen Portolane des Mittelalters: ein Beitrag zur Geschichte der Kartographie und Nautik. Berlin: E. S. Mittler und Sohn.

Kültür ve Turizm Bakanliği, (1983). 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf [5 Kasım 2018].

Kültür ve Turizm Bakanliği, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, (1999). 658 nolu İlke Kararı, Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları. https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44305/kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-yuksek-kurulu-ilke-.html, [5 Kasım 2018].

Kültür ve Turizm Bakanliği, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, (2005). 702 nolu İlke Kararı, Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları. https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44305/kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-yuksek-kurulu-ilke-.html, [5 Kasım 2018].

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2018). Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Türkiye Geneli Sit Alanları İstatistikleri. http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44973/turkiye-geneli-sit-alanlari-istatistikleri.html, [10 Temmuz 2019].

Madran, E. (1989). Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler. Tarihi Kentlerde Planlama /Düzenleme Sorunları, Türkiye'de 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 6-8 Kasım 1987, Trakya Üniversitesi, Edirne, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı.

Madran, E. (2006). Modern Mimarlık Ürünlerinin Belgelenmesi ve Korunması Süreci için Bazı Notlar. Mimarlık, 332 /Kasım-Aralık. http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=50&RecID=1207

Mağmumi, Dr. Ş. (2008). Bir Osmanlı Doktorunun Seyahat Anıları: Yüzyıl Önce Anadolu ve Suriye. (Yay. Haz. C. Kayra). İstanbul: Boyut Yayınları.

Özdoğan, M. (2006). Arkeolojinin Politikasi ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özgen, H. M. (2018). "Adramytteion'dan Ioannes VIII (Xiphilinos) Konstantinopolis Patriklik Mührü Buluntusu ve "E Yapısı" İkincil Kullanımı", Ege Dünyası Liman Kentleri, Sikke Mühür ve Ağırlıkları / Port Cities of the Aegean World Coins, Seals and Weights, Manisa, 243-255.

Özgen, H. M. (2016). "Adramytteion (Ören) 2015 Çalışmaları'nın Ardından". Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler.. No.41. (Ocak 2016). s. 22-25.

Özgen, H. M. (2014). "Adramytteion (Ören) Kazı ve Onarım Çalışmaları-2013". Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler. No. 37. (Ocak 2014). s. 23-28.

Özgen, H. M. (2013a) "Ören Arkeolojik Sit Alanına İlişkin Araştırmalar ve Kazı Sonuçları", Burhaniye / Ören Adramytteion Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı. Analitik Etüdler. Cilt II. Planlama Alanına İlişkin Araştırmalar. (Yayınlanmamış rapor). Promer Planlama, 15-39.

Özgen, H. M. (2013b) "Adramytteion (Ören) Kazıları'na Başlarken". Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler. No. 36. (Mayıs 2013). s. 4-13.

Pickard, R. (2001). Policy and Law in Heritage Conservation. Taylor & Francis, Vol. 1.

Pirî Reis. (1988). Kitab-ı Bahriye. (Yay. Haz.:Ökte, E. Z.). 1. Cilt. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı. İstanbul: İstanbul Araştırma Merkezi.

Rothschild, A. ve Wall, D. (2008). Urban Archaeology. Pearsall, Deborah M, (Ed). Encyclopedia of Archaeology içinde. Elsevier.

Savrum Kortanoğlu, M. (2014). "Arkeolojik Alanlarda Organizasyonel Bir Kavram Olarak Koruma". Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler. No. 37. (Ocak 2014). s. 5-13.

Fayad, S., Bucklet, K. (2019). The transformational power of the HUL approach: Lessons from Ballarat, Australia, 2012–2017. Roders, P. A., Bandarin, F. (Ed). Reshaping UrbanConservation, The Historic Urban Landscape Approach in Action içinde (s.123-148). Singapur: Springer.

Stauber, J. (1996). Die Bucht von Adramytteion. IGSK 50, Bonn.

TBMM, (1999). 4434 Sayılı Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Gözden Geçirilmiş)'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun. http://web.shgm.gov.tr/umevzuat/noneu/uygunbulma/belarus.pdf. [5 Eylül 2019]

Tekeli, İ. (1989). Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler. Tarihi Kentlerde Planlama /Düzenleme Sorunları, Türkiye'de 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu. 6-8 Kasım 1987. Trakya Üniversitesi, Edirne, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 27-32.

Tuna, A., Erdoğan, E. (2016). Arkeolojik Sitlerin Sürdürülebilirliği Kapsamında Arkeolojik Parklar. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 13. (2) s. 110-122.

UNESCO, (1956). Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı. http://www.unesco.org.tr/Pages/159/176/, [2 Kasım 2018].

UNESCO tavsiye kararı, (1976). Tarihî Alanların Korunması ve Çağdaş Rolleri Konusunda Tavsiye Kararı. http://www.unesco.org.tr/Pages/590/176, [20 Temmuz 2019]

UNESCO, (2005) Viyana Memorandumu. https://whc.unesco.org/en/documents/5965, [20 Eylül 2019]

UNESCO, (2011) Tarihi Kent Peyzajı Tavsiye Kararı. file:///C:/Users/admin/Documents/Makale_2018/Koruma%20%C4%B0mar%20Plan%C4%B1/Literat%C3%BCr/HUL.pdf, [20 Eylül 2019]

Venedik Tüzüğü, (1964). www.icomos.org.tr › Dosyalar › ICOMOSTR_tr0243603001536681730, [2 Kasım 2018]

Planlama 2020;30(2):00–00 | doi: 10.14744/planlama.2020.63625

ARAŞTIRMA / ARTICLE

2002 Sonrası Milli Parklar Kanunu Kapsamında İlan Edilen Doğa Koruma Alanlarına Eleştirel Bir Bakış

Critical Outlook on Nature Protection Areas Which Announced According to 2873 National Park Law After 2002

Gencay Serter

Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara

ÖZ

Neoliberal politikalar, birçok alanda olduğu gibi doğa koruma alanında da yıkım yaratan bir süreci ortaya çıkarmışlardır. Ancak bu sonuçlar toplumun değişik kesimleri tarafından birbirinden farklı biçimde algılanmış ve yorumlanmıştır. Türkiye'de de neoliberal politikaların en katıksız ve sert uygulandığı dönem olarak 2002 sonrası süreçte; doğa koruma alanında yapılan uygulamalar, siyasi temsilciler ve ortaya çıkan politikaların uygulayıcıları bürokratlar tarafından farklı biçimde yorumlanırken; doğa koruma alanında faaliyet gösteren STK'lar, meslek odaları ve bir kısım sivil halk tarafından tam tersi şekilde açıklanmış ve yoğun şekilde eleştiriye tabi tutulmuştur. Makale kapsamında bu farklılıkları nesnel ve objektif bir şekilde ortaya koymak için korunan alanların 2002 sonrasında hem nicel hem de nitel açıdan değişimi incelenmiştir. Bu kapsamda 2002 sonraki süreçte 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu uyarınca ilan edilen korunan alanlarda (Tabiatı Koruma Alanı, Milli Park, Tabiat Parkı ve Tabiat Anıtı) ortaya çıkan niceliksel değişimlerin, korunan alanlarla ilgili olarak kabul görmüş uluslararası kıstaslar çerçevesinde nitelik açısından gerçekten ne ifade ettiği ve nasıl bir sonuç ortaya koyduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu şekilde 2002 sonraki süreçte korunan alanlarla ilgili olarak çoğu zaman basit bir istatistik veri olarak ele alınan ve tartışmalara yol açan değişimlerin, Türkiye özelinde doğa koruma açısından gerçek anlamda nasıl bir sonuç yarattığı nesnel bir çerçevede ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Korunan alan; milli park, tabiat anıtı; tabiat parkı; tabiatı koruma alanı.

ABSTRACT

Neoliberal politics revealed the process which creates the destruction in nature protection area just like in the orher areas. However, these consequences are perceived and interpreted differently by the people from different parts of the society. Although practices in the nature conservation sector were interpreted by political actors and beurocrats as the practitioners of these politics in different way; but NGO's, proffesional chambers and some of the civil society interpreted these politics in the exact opposite way and criticised intensively in post-2002 period which is the period contains pure neoliberal practices. In this article, in order to evaluate differences in practical and objective way, quantitative changes related conservation areas evaluated together with qualitative changes. With in this scope, quantitative changes according to international criterias evaluated with qualitatif changes about declarated conservation areas according to 2873 National Park Act (National Park, Nature Conservation Areas, Nature Park, Nature Monumet). After 2002, changes about protected areas usually evaluated as a simple statistical data. But actually data about conservation areas are always controversial in Turkey. By this way, consequences of these changes to Turkey evaluated in this article from the point of nature protection.

Keywords: Protected area; national park; nature monument; nature park; nature conservation area.

Geliş tarihi: 16.06.2019 Kabul tarihi: 14.01.2020
Online yayımlanma tarihi: 22.06.2020
İletişim: Gencay Serter
e-posta: sertergencay@yahoo.com

TMMOB Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1. Giriş

İnsan faaliyetleri neticesinde ekolojik bir yıkıma doğru ilerleyen dünyamızda doğa koruma her geçen gün üzerine daha çok vurgu yapılan ve öne çıkan kavram haline gelmiştir. Dünyanın geldiği bu kritik eşikte korunan alanlar, türleri ve biyoçeşitliliği korumak açısından en önemli ve etkili araçlardan biri olarak görülürken (Bruner vd., 2001; Mace, 1998) diğer taraftan da bu alanların kültürel, jeolojik, tarihi ve peyzaj değerlerin korunmasında büyük katkı sağladıklarının altı çizilmektedir (Gülez, 1992; Eagle vd., 2002). Bu özellikleri sebebiyle tüm bu değerleri korumak anlamında korunan alanların sayıca ve alansal olarak artırılmasının birincil strateji olması gerektiği genel kabul gören bir önermedir (Liu vd., 2010).

Ancak korunan alanlardaki sayısal artışın aynı zamanda nitelik açısından bir artış anlamına gelip gelmediği tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bir tartışma konusudur. Bu noktada neoliberal politikaların en katıksız ve sert uygulandığı dönem olarak 2002 sonrası doğa koruma alanında yapılan uygulamalar siyasi iktidar tarafından "devrim", "atılım" gibi sıfatlarla tanımlanırken; içerisinde bazı yerel halk, STK'lar ve meslek odalarının bulunduğu kesimler tarafından ise bu süreç tam tersi şekilde tanımlanmış ve yoğun biçimde eleştiriye tabi tutulmuştur.

Bu makale tam da bu noktada doğa koruma alanları özelinde yaşanan değişim ve dönüşüm sürecinin nesnel verilere bağlı kalarak objektif bir değerlendirmesini yapmayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda 2002–2018 arasındaki süreçte 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu uyarınca belirlenen korunan alanlarda yaşanan sayısal artışın doğa koruma hedefi açısından nitelikli bir artış yaratıp yaratmadığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın Hipotezi

Neoliberalizm kurgusu gereği sermayenin birikim ve dolaşım hızını artırmayı amaçlayan bir ideoloji olarak, özel mülkiyet ağının yaygınlaştırılmasını; buna karşılık kamusal kullanım ve alanların oranının ise sürekli azaltılmasını amaçlamaktadır. Bu çerçevede neoliberalizm serbest piyasa işleyişinin en üst seviyede hayata geçirilmesi için her şeyin piyasalaştırılmasını ve metalaştırılmasını hedeflemektedir. Bu kurgu içerisinde sermayenin birikim döngüsünde en önemli bileşenlerden biri olarak doğanın, bu işleyişten ari kalacağını düşünmek gerçekçi bir yaklaşım olmayıp, eşyanın doğasına aykırıdır.

Türkiye'de de neoliberal politikaların en katıksız biçimde uygulandığı 2002–2018 arası süreçte; elde ettiği tek başına iktidar yetkisiyle sürecin yürütücüsü olan Adalet ve Kalkınma Partisi yöneticileri tarafından, 2002 sonrasında korunan alanların miktarının arttığı, korunan alanlarda önceki süreçlerle kıyaslandığında büyük atılımların gerçekleştiği kamuoyunda sürekli biçimde ifade edilmiştir. Ancak, ekonomik kalkınmayı politikalarının en başat unsuru haline getiren; hatta ekonomik kalkınma senaryoları içerisinde en yıkıcı olanlarından biri olarak inşaata dayalı gelişme senaryosunu seçen; siyasi popülizmi etkin şekilde kullanan parti olarak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin bu söylemlerinin gerçeği ne kadar yansıttığı test edilmeye muhtaçtır.

Bu anlamda çalışma, iddia edilenin aksine doğal karakterinden ötürü ilan edilen korunan alanlardaki niceliksel artışın belirtildiği kadar yüksek olmadığı ve koruma statülerinin değiştirilmesi suretiyle korunan alanlarda niteliksel anlamda bir düşüşün yaşandığı hipotezine dayanmaktadır.

Çalışmada bu hipotez uluslararası ve ulusal ölçekte belirlenen kriterler çerçevesinde yapılan değerlendirmelerle test edilmiştir. Ayrıca hipotezin daha geniş ölçekte geçerliliğini doğrulamak için çalışmanın zamansal sınırını oluşturan 2002–2018 arasındaki süreç içerisinde, Türkiye'de doğa koruma alanında ortaya çıkan gelişmeler, Avrupa ülkeleri ile niceliksel anlamda karşılaştırmalı şekilde ortaya konulmuştur.

Çalışma Alanı ve Sınırlılıklar

Korunan alan tanımı oldukça geniş bir çerçeveye sahiptir. Bu geniş alana ilişkin olarak ülkemizde korunan alanlarla ilgili iş ve işlemler birçok bakanlığın idari sorumluluğu altında ve geniş bir mevzuat çerçevesinde yürütülmektedir. Korunan alanlar içerisinde bir alt dal olarak tanımlayabileceğimiz doğal nitelikli korunan alanlar da benzer biçimde oldukça geniş bir fiziki coğrafyayla birlikte karmaşık kamusal yapı ve işleyişi içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla bu tür alanlara ilişkin bir değerlendirme yapabilmek için belirsizlik yaratan değişkenlerin sınırlandırılması gerekmektedir. Bu çalışma dâhilinde de tarihsel, mekânsal ve idari anlamda bir sınırlandırma yapmak zorunlu hale gelmiştir.

Doğal karakterinden ötürü ilan edilen korunan alanlar içerisinde en fazla yüzölçümüne sahip olan statü doğal sit alanlarıdır. Sit alanlarının hepsi 2002 tarihinde tek bir bakanlığın yetkisi altındayken daha sonrasında bu alanlara ilişkin yetki iki kuruma dağıtılmış; arkeolojik, tarihi ve kentsel sitler Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, doğal sitler ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yetkisi altına girmiştir. İdari anlamda köklü değişikliklerin yapıldığı sit alanları, hem sayısal olarak belirli istatistiklerin tutulmasının zor olması, hem de içerisinde doğal alan olarak değerlendirilemeyecek kullanımlara (akaryakıt istasyonu, madencilik faaliyeti, sanayi tesisleri, katı atık depolama üniteleri vb.) izin verilmesi sebebi ile çalışma alanı dışında tutulmuştur.

Ancak 2873 sayılı kanunda sayılan tabiatı koruma alanı, milli park, tabiat parkı ve tabiat anıtları 11.08.1983 tarihinden bu zamana aynı kanunla yönetilen ve diğer korunan alan türleri ile kıyaslandığında yasal ve idari değişikliklerden en az etki-

lenmiş; doğal karakteri daha yüksek olan korunan alanlardır. Dolayısıyla niteliksel ve niceliksel kıyaslamaları net şekilde ortaya koymak için idari ve hukuki çerçevede en az değişikliğe uğramış; doğa koruma hedefi diğer korunan alanlarla kıyaslandığında daha üst ölçekte ele alınan 2873 sayılı kanun dâhilindeki korunan alanlar bu çalışmada değerlendirmeye alınmıştır. Zamansal olarak ise Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidarda olduğu 2002–2018 yılları arası dönem zamansal sınırı oluştururken, mekânsal anlamda ise çalışma verileri tüm Türkiye genelinden toplanmıştır.

2. Dünyada ve Türkiye'de Doğa Koruma Alanlarının Gelişimi

Doğa korumaya yönelik girişimlerin geçmişi insanlık tarihi kadar eskiye gitmektedir. İnsan-doğa ilişkisinin günümüzdeki kadar yıkıcı olmadığı, doğa karşısında günümüzle kıyaslandığında kendini daha edilgen hissettiği çağlarda, insanlar doğaya kutsallık addetmişler ve ilk doğa koruma alanları kutsal alanlar olarak ortaya çıkmışlardır. Bu anlamda Güney Hindistan'daki, kutsal kabul edilen Tamil Nadu koruluklarının korunmasının yontma taş ve cilalı taş devirlerindeki ilk koruma olayı olduğu düşünülmektedir (Krishna ve Sankar, 1997). Dünya Doğayı Koruma Vakfı da 2005 raporunda kutsal yerlerin bugün bildiğimiz anlamda kurumsal ve resmi olarak tanımlanan korunan alanlardan önce insanlık tarafından ilk kez koruma altına alınan ve bugün için gezegen üzerinde birçok örneklerine rastlanabilen habitat koruma alanları olduklarının altını çizmiştir (Wild ve Leod, 2008).

Doğa koruma alanında, doğaya addedilen kutsallıklar çerçevesinde biçimlenen birinci aşamadan sonra ikinci aşama tür koruma üzerinden şekillenmiştir. Bu anlamda 1250 yılında İngiltere'de ilk kez kartal, doğan, atmaca ve balıkçıl kuşlarının korunması yönünde çabalar gündeme gelmiştir (Ant ve Stipprowet, 1985). Tür korumadan öte alan korumasına yönelik kapsamlı ilk uygulama ise Hollanda'da ortaya çıkmıştır. Peyzaj güzelliği, flora ve fauna zenginliği ve halkın belirli süre dahilinde yararlanması amacıyla Hollanda'da 1576 yılında Prens ve Vali, Lahey ormanının korunması konusunda anlaşmışlardır. Yine İngiltere'de 18. ve 19. yy'larda soylu sınıfın statü göstergesi olarak gördüğü ve avcılık faaliyetlerini sürdürdükleri belirli ormanlık alanlar koruma altına alınmışlardır (Kurdoğlu, 2007: 61).

Benzer biçimde Amerika'da da soylu sınıfın ayrıcalıklı şekilde kullanımına ayrılmış, halkın girişinin kısıtlandığı 2500 hektardan küçük 500 kadar yaban hayatı koruma alanı ayrılmıştır. Ancak kendisi yazar ve ressam olan George Catlin, sadece soylu sınıfının kullanımına yönelik eleştiriyi gündeme getirmiş ve Yellowstone ve Missorui nehrinin kesiştiği bölgedeki güzellikten etkilenerek "bu yerin tüm tazeliği, doğallığı, insan ve tüm canlılarıyla birlikte ulusun parkı (nation's park)" olarak ilan edilmesini teklif etmiştir (Kurdoğlu, 2007: 61). Akabinde Yellowstone Milli Parkı (1872) tüm halkın ortak gönenci ve faydalanabilmesi amacıyla ilan edilen ilk milli park olmuştur.

Geniş coğrafyaların korunan alan olarak ilan edilerek korunması fikri daha çok yine ağırlıkla Amerika kıtasında ve Avustralya'da yaygınlaşmıştır. Daha sonra Avrupa kıtasına yayılan bu anlayış neticesinde; 1909 yılında İsveç, 1914 yılında da İsviçre'de ilk milli parklar ilan edilmişlerdir. Ancak ilan edilen korunan alanların kullanım amaçları ve kurguları ülkelerin kendi özgün koşullarına göre oldukça farklılaşmıştır. Korunan alan düşüncesi Kuzey Amerika'da sıkı koruma güdüsü ile gündeme gelirken, Afrika'da oyun parkları, Avrupa'da ise peyzaj koruma alanları biçiminde ortaya çıkmıştır (Phillips, 2017: 12). Amerika'da milli park anlayışı büyük doğal alanların ziyaretçilere kapatılarak korunması üzerine kurgulanmışken, Avrupa da ise bambaşka bir ekol çerçevesinde milli parklar insan-doğa ilişkisinin ön plana alındığı; bilimsel araştırmaların yanında, ziyaretçilerin doğaya zarar vermeden turistik amaçlı kullanımına olanak verecek alanlar biçimde ele alınmışlardır (Yücel ve Babuş, 2005:7).

Tüm dünya üzerinde hızla yaygınlaşan korunan alanlar farklı amaçlar ve yöntemler doğrultusunda ilan edilirken; bu alanların sınıflandırılması ve belirli kriterlere bağlı olan tanımlanmaları ihtiyaç haline gelmiştir. Bu ihtiyaç doğrultusunda Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) 1948 tarihinde kamusal ve sivil toplum niteliğindeki birlik olarak kurulmuştur. 1972 yılında 2. Dünya Parklar Kongresi'nde IUCN "değişik amaçlar için ayrılmış korunan alanlarla ilgili olarak standartlar ve terminolojiyi geliştirmek" için göreve çağrılmış (Elliot, 1974) ve IUCN'in hazırladığı rapor sonucunda korunan alanlara ilişkin 1978 tarihinde 5 temel kategoriye (Bilimsel Rezerv, Milli Park, Tabiat Anıtı/ Ulusal Simge (Landmark), Tabiatı Koruma Rezervi, Peyzaj Koruma Alanı) dayanan sistematik geliştirilmiştir. Sürekli yenilenen bu sınıflandırma sistemi en son IUCN'in 1994 yılında Buenos Aires'te düzenlenen Genel Kurulu'nda bugün için de hala geçerli olan ve en geniş anlamda kabul gören 6 sınıftan oluşan sistematiğe dönüşmüştür (Jongman, 2004).

Ülkemizde ise doğa koruma anlamında büyük ölçekli korunan alan ilan süreci 1958 yılında Yozgat Çamlığı Milli Parkı ile başlamıştır. O tarihten itibaren dünyadaki gelişmelere paralel biçimde koruma ihtiyacını yönlendiren farklı ihtiyaçlara göre birçok kurum tarafından ve farklı statülerle doğa korumaya yönelik alanlar ilan edilmiş ve bu alanlara yönelik mevzuatlar oluşturulmuştur. Günümüzde doğal alanlarla ilgili olarak sit alanları ve özel çevre koruma bölgeleri Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yetkisindeyken; 2873 sayılı kanun uyarınca ilan edilen tabiatı koruma alanı, milli park, tabiat parkı ve tabiat anıtları ise Tarım ve Orman Bakanlığı'nın yetkisinde bulunmaktadır. Bu alanların yanında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından muhafaza ormanı, gen koruma ormanı, kent ormanları ve tohum mesçereleri gibi sahalar da korunan alan olarak değerlendirilmektedir. Oysa korunan alan olarak sayılan bu

alanların birçoğu ilan ve yönetim amacı açısından korunan alan anlayışıyla uyuşmayan alanlardır.

Bu çerçevede incelendiğinde kent ormanları birçok zaman, plantasyon uygulamaları ile ağaçlandırma sonucu oluşturulan sahalar olup, bu alanlar da temel hedef korumadan çok; halkın günübirlik rekreasyon ihtiyaçlarını karşılamaktır. Muhafaza ormanları ise esasen başka bir yapıyı korumak, ülke güveliğini sağlamak veya belirli bir doğa olayına engel olmak amacıyla korunan ormanlık alanlar olarak ilgili mevzuat içerisinde tanımlanmıştır (http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6831.pdf, Erişim Tarihi: 23.07.2018). Dolayısıyla bir alan muhafaza ormanı olarak belirlenirken temel gaye esasen muhafaza ormanının kendisinden öte koruduğu alan veya engel olmaya çalışılan bir doğa olayıdır. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından korunan alan olarak sayılan gen koruma ormanları ve tohum mesçerelerinde ise, ana hedef habitatın korunmasından öte, genetik açıdan uygun ağaçların ekolojik hâkimiyet kurmasına yardımcı olmaktır.

Görüldüğü üzere Türkiye'de doğa koruma anlamında idari alanda çok başlılık, tanımlamalarda ise belirsizlik mevcuttur. İdari makamlarca birçok statü ve saha, korunan alan olarak değerlendiriliyor olsa da; bu statülerin birçoğunda öncelikli hedefin salt doğa koruma olmadığı; korunan alan olarak kabul edilen statülere ilişkin yapılan tanımlama ve sınıflandırmaların belirli bir standardı ve rasyonaliteyi yansıtmadığı görülmektedir. Bu kapsamda öncelikle bu sayısal çoğunluk içerisinde Türkiye'de korunan alan olarak belirlenen sahaların uluslararası standartlara göre gerçek anlamda bir koruma statüsü olup olmadığının veya koruma statülerinin, derecelerinin uluslararası standartlar çerçevesinde belirlenmesi gerekmektedir. Ancak bu önemli soruna ilişkin değerlendirme makalede belirlenen çalışma alanının dışında olup daha kapsamlı bir çalışmayı gerektirmektedir.

Seçilen sorunsal çerçevesinde makale kapsamında korunan alanlara ilişkin değerlendirme 2873 sayılı kanun uyarınca ilan edilen korunan alanlar esas alınarak yapılmıştır. Bu değerlendirme hem ulusal mevzuata uyum anlamında, hem de korunan alanlarla ilgili olarak en yaygın ve kabul görmüş standart sistemi olarak kabul edilen IUCN'in tanımladığı sistematik çerçevesinde yapılacaktır. Bu şekilde korunan alanlarda meydana gelen sayısal değişimlerin nitelik anlamında nasıl bir sonuç ortaya koyduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

3. IUCN Kriterleri Doğrultusunda 2873 Sayılı Kanun Kapsamında Belirlenen Korunan Alanlarının Koruma Önceliklerinin Değerlendirilmesi

Doğa koruma alanında teknik ve kapasite geliştirmeye yönelik faaliyet gösteren ve bilimsel çalışmalar yapan IUCN (https://www.iucn.org/about, 23.07.2018) "doğanın ve ilişkili ekosistem hizmetleri ve kültürel değerlerin uzun vadeli korunması amacıyla açıkça tanımlanmış coğrafi sınırları olan, tanınmış, adanmışlık içeren ve yasal veya diğer etkin yöntemlerle yönetilen alan" biçiminde tanımladığı korunan alanları (Dudley, 2013: 8) 6 kategori içerisinde değerlendirmiştir. Bu kategorik sınıflandırma, temelde koruma önceliği, alan büyüklüğü ve korunacak varlığın (ekosistem, biyolojik çeşitlilik, alan vb.) yapısına göre biçimlenmiştir.

IUCN'in ortaya koyduğu sınıflandırma içerisinde koruma amacının en üst seviyede (mutlak koruma) olduğu kategoriden, doğal kaynak kullanımının göz önüne alındığı alanlara kadar kullanım amaç ve hedefinin farklılaştığı birçok ölçekte korunan alan kategorisi belirlenmiş ve koruma kullanma ilkeleri genel anlamda ortaya konulmuştur. Oldukça kapsamlı olan bu sınıflandırma sistemi, makalenin seçtiği sorunsal çerçevesinde kolayca anlaşılabilmesi için Tablo 1 içerisinde özetlenmiştir.

IUCN'in ortaya koyduğu bu sınıflandırma sistemi içerisinde değerlendirildiğinde, "Bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçaları" biçiminde tanımlanan tabiatı koruma alanının, 2873 sayılı kanun kapsamındaki en üst seviyedeki koruma hedefine (mutlak koruma) sahip korunan alan olduğu görülmektedir. Bu alanlar nadir ve kırılgan ekosistemlerin bulunduğu alanlar olmaları sebebiyle, mutlak koruma hedefi doğrultusunda sadece eğitim ve bilimsel amaçlı kullanımlara izin verilen sahalar olup IUCN sınıflandırmasına göre Kategori 1(a) içerisine girmektedir.

Milli parklar ise enderlik ve nadirliği barındıran kaynak değerlere sahip olan; diğer taraftan da "dinlenme ve turizm" gibi rekreatif kullanımlara olanak sağlayan alanlar olarak 2873 sayılı kanun içerisinde tanımlanmışlardır. Tabiatı koruma alanından farklı olarak, milli park alanlarında kaynak değerlerin kaybolma ve zarar görme riski (kırılganlık), tabiatı koruma alanları kadar yüksek değildir. Dolayısıyla bu alanlarda bulunan kaynak değerlerin rekreatif kullanımına, bu statüde olanak sağlanmıştır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde milli parkların IUCN Kategori sistemi içerisinde ekolojik süreçlerle birlikte tür ve ekosistemlerin korunduğu, bilimsel çalışmalarla birlikte ziyaretçilerin rekreasyonel kullanımlarına olanak sağlayan Kategori 2 içerisinde değerlendirildiği görülmektedir.

2873 sayılı kanun içerisinde sayılan diğer bir korunan alan olarak tabiat anıtı ise ilgili kanun içerisinde "Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dâhilinde korunan tabiat parçaları" biçiminde tanımlanmıştır. Belirli bir coğrafyada tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği doğa parçalarına referans vermesi sebebiyle bu alanlar, IUCN korunan alan sınıflandırma sis-

Tablo 1. IUCN korunan alan kategori listesi

Kategori	Tanım	Amaç ve koruma kullanma ilkeleri
Kategori 1(A)	**Tabiatı Mutlak Koruma Rezervi (Strict Nature Reserve)** Biyolojik çeşitliliği, jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri korumak için ayrılan, ziyaretlerin, kullanım ve etkilerin sıkı bir biçimde kontrol edildiği, kaynak değerlerinin korunmasını garanti eden korunan alanlardır. Bu tür korunan alanlar bilimsel araştırmalar ve izleme faaliyetleri için vazgeçilmez alanlardır.	• Alanı insan müdahalesinden mutlak şekilde uzak tutmak/korumak • Ekosistemlerin, türlerin ve jeolojik özelliklerin bozulmasını engellemek ve mümkün olduğunca insan faaliyetlerinin etkisinden korumak, • Tüm önlenebilir erişimlerin dışında doğal çevre ile ilgili bilimsel çalışmalar, çevresel izleme ve eğitim için örnek bir alan sunmak, • Doğa ile ilişkili kültürel ve dini değerleri korumak, • Bölgesel, ulusal ya da küresel ölçekteki ekosistemleri, türleri ve jeolojik özellikleri korumak.
Kategori 1(B)	**Yabanıl Saha (Wilderness Area)** Değişime uğramamış ya da çok az değişime uğramış, doğal özelliklerini muhafaza eden, insan yerleşimlerinin olmadığı ve doğal koşulları korumak amacıyla yönetilen korunan alanlardır.	• Yerel halkın yabanıllık temelli yaşam biçimlerinin ve geleneklerinin sürdürülebilmesi için koruma hedefleriyle uyumlu olacak şekilde mevcut kaynakların düşük yoğunlukta kullanılmasını sağlamak, • Yerel ya da yerel olmayan halka ıssızlık, gizlilik, atalara saygı gibi maddi olmayan yararlar sağlanması için ilgili kültürel ve dini değerleri korumak, • Yabanıl alanların dışında yürütülemeyen eğitim ve bilimsel araştırmalara izin vermek.
Kategori 2	**Milli Park (National Park)** Büyük ölçekteki ekolojik süreçlerle birlikte barındırdığı türlerin ve ekosistemlerin, çevresel ve kültürel değerlerin korunduğu; bilimsel araştırmalara, eğitim çalışmalarına, rekreasyonel faaliyetlere ve ziyaretçilere olanaklar sağlayan büyük oranda doğal ya da doğala yakın alanlardır.	• Fizyocoğrafik bölgeleri temsil eden örneklerin bulunduğu, biyotik topluluklar, genetik kaynaklar ve bozulmamış doğal süreçleri içeren alanların mümkün olduğunca doğal bir halde kalmasını sağlamak, • Geniş ölçekteki türler, bölgesel ekolojik süreçler ve göç yollarının korunmasına katkı sağlamak, • Doğal kaynakların biyolojik ve ekolojik açıdan bozulmalarına neden olmayacak seviyede kültürel, eğitim, rekreasyonel faaliyetleri düzenlemek için ziyaretçi yönetimini gerçekleştirmek. • Yerli ve yerel halkın ihtiyaçlarını temel yönetim amaçlarıyla ters düşmeyecek bir biçimde düzenlemek, • Turizm aracılığı ile yerel ekonomiye katkı sağlamak,
Kategori 3	**Tabiat Anıtı (Nature Monumet or Feature)** Bir arazi biçimi, denizel bir dağ, deniz altı mağarası, mağara ya da tarihi ağaçlık gibi özel tabiat anıtlarını korumak için ayrılan alanlardır. Bu tip korunan alanlar yüksek ziyaretçi değerine sahip ve genellikle küçük olan alanlardır.	• Temsili, eşsiz, manevi ve doğal değerleri bulunan alanların, çarpıcı doğal özelliklerinin sonsuza dek korunmasını sağlamak • Alanın özelliğiyle zıtlık oluşturan ve alanda önemli değişikliğe uğramış karasal ve denizel peyzajlarda biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlamak, • Biyolojik çeşitlilik değerine sahip dini, kültürel değerleri içeren özel doğal alanları korumak, • Alanın geleneksel dini ve kültürel değerlerini korumak.
Kategori 4	**Habitat/Tür Yönetim Alanı (Habitat/ Species Management Area)** Belirli türleri ve habitatları korumak amacıyla yönetilen alanlardır. Bu kategoride yer alan korunan alanlar, kategorinin bir gerekliliği olmamasına rağmen belirli türlerin ya da habitatların devamlılığını sağlayan düzenli etkin yönetim müdahalelerine ihtiyaç duyar.	• Türleri ve habitatları koruyarak devamlılığını sağlamak, • Geleneksel yönetim yaklaşımları ile vejetasyon elemanlarını ya da diğer biyolojik özellikleri korumak, • Karasal ya da denizel peyzaj koruma stratejisinin bir parçası olarak habitat parçalarını korumak, • Kamusal eğitim, ilgili tür ve habitatları geliştirmek, • Doğayla düzenli etkileşim sağlayan şehir yerleşimleri sağlamak.

Tablo 1 (devamı). IUCN korunan alan kategori listesi

Kategori	Tanım	Amaç ve koruma kullanma ilkeleri
Kategori 5	**Peyzaj Koruma Alanı (Protected Landscape/Seascape Area)** İnsan ve doğa etkileşiminin olduğu, önemli ekolojik, biyolojik, kültürel ve manzara değeri taşıyan alanlardır. Doğa koruma ve diğer değerlerle ilişkili olan unsurların korunarak alanın sürdürülebilirliğini sağlama konusunda insan ve doğa etkileşiminin bütünlüğünü sağlanması bakımından önemli alanlardır.	• Karasal ve denizel peyzajları ve ilgili geleneksel yönetim yaklaşımları, toplumlar, kültürler ve dini değerleri koruyarak doğa ve kültürel değerler arasında dengeli bir etkileşim sağlamak ve halkın aktif katılımını destekleyecek bir sistem oluşturmak • Türler ve ilgili kültürel peyzajları, koruma fırsatları sağlayarak geniş ölçekli bir koruma sağlamak. • Rekreasyon ve turizm gibi eğlence, refah ve sosyo-ekonomik faaliyetler konusunda imkânlar yaratmak. • Doğal ürünler ve ekosistem hizmetleri sağlamak. • Tarımsal ve sucul biyolojik çeşitliliğin korunmasına destek olmak.
Kategori 6	**Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımına Yönelik Alanlar (Protected Area With Sustainable Use of Natural Resources)** Ekosistem ve habitatlarla ilişkili kültürel değerler, geleneksel kaynak yönetim sistemleri ile yönetilen ve genellikle büyük boyutlardaki korunan alanlardır. Alanın büyük bir bölümünde doğal şartlar hâkimken diğer bölümünde doğa koruma ile uyumlu bir biçimde düşük seviyede endüstriyel olmayan doğal kaynak kullanımı gerçekleşmektedir.	• Ekonomik, sosyal ve ekolojik boyutları da göz önünde bulundurularak sürdürülebilir kullanımı desteklemek. • Doğa koruma ile bağlantılı olan sosyal ve kültürel yaklaşımlarla diğer kültürel yaklaşımları, inanç sistemlerini ve dünya görüşlerinin bütünleştirilmesini sağlamak. • Ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamak (özellikle korunan alandaki doğal kaynaklara bağlı olan yerli ve yerel halk). • Doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili olarak bilimsel araştırma ve çevresel izleme olanakları yaratmak, • Küçük ölçekli turizm ve rekreasyon imkanları yaratılmasına olanak tanımak.

Tablo, IUCN https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-area-categories ve Thomas L. (2006) Türkiye Korunan Alan Yönetiminde IUCN Kategori Sistemi kitabından derlenerek hazırlanmıştır.

temi çerçevesinde "özel tabiat anıtlarını korumak için ayrılan yüksek ziyaretçi değerine sahip" doğa parçalarını tanımlamak için kullanılan Kategori 3 içerisinde aynı adla tanımlanmıştır.

Tabiat parkları ise 2873 sayılı kanun içerisinde sayılan korunan alan statüleri içerisinde; koruma hedefinin en alt seviyede tutulduğu korunan alan statüsü olarak yer almıştır. 2873 sayılı kanun çerçevesinde "Bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçaları" biçiminde tanımlanan tabiat parklarında esas hedefin korumadan öte rekreasyonel kullanım olduğu açıktır. Bu sebeple korunan alanlara dair ortaya konulan sınıflandırma sistemlerinde tabiat parklarının yerini diğer statüler kadar net şekilde belirlemek kolay değildir. Çünkü tabiat parkları ile ilgili olarak ortaya çıkan temel problem, bu alanların rekreasyon öncelikli kullanımı sebebiyle korunan alanlarla ilgili bir sınıflandırma tablosu içerisinde yerinin netleşememesinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışma içerisinde tanımı ve kullanım amacı doğrultusunda tabiat parkları, IUCN kategori sistemi içerisinde biyolojik çeşitlilik ve ekosistem zenginliğinden öte peyzaj değerlerine vurgu yapan ve "halkın aktif kullanımı" ile birlikte "rekreasyon ve turizm gibi eğlence, refah ve sosyo-ekonomik faaliyetlere" olanak sağlayan kategori 5 içerisinde değerlendirilmiştir.

Görüldüğü üzere Türkiye'de 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu uyarınca ilan edilen korunan alanların her birinin koruma önceliği ve koruma hedefleri birbirinden oldukça farklıdır. Dolayısıyla korunan alanlara ilişkin değerlendirmelerin salt sayısal veriler üzerinden ve toptancı şekilde yapılmasının doğa koruma hedefi açısından eksik ve yanlış sonuçlara yol açacağı kesindir. Türkiye özelinde de gerçek anlamda bir değerlendirme yapabilmek için nicel değişimlerin nitel olarak ne anlama geldiğinin, standartlar çerçevesinde ortaya konulması gerekmektedir.

4. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Uyarınca İlan Edilen Korunan Alanların 2002–2018 Arası Değişimi

Bu bölüm içerisinde IUCN sınıflandırmasına göre koruma öncelikleri belirlenen tabiatı koruma alanı, milli park, tabiat parkı ve tabiat anıtlarının 2002–2018 arası değişimi incelene-

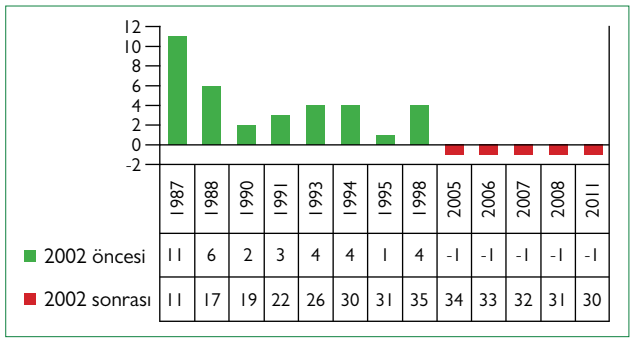

Şekil 1. Yıllar itibari ile ilan ve iptal edilen TKA sayıları (Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı arşivi.

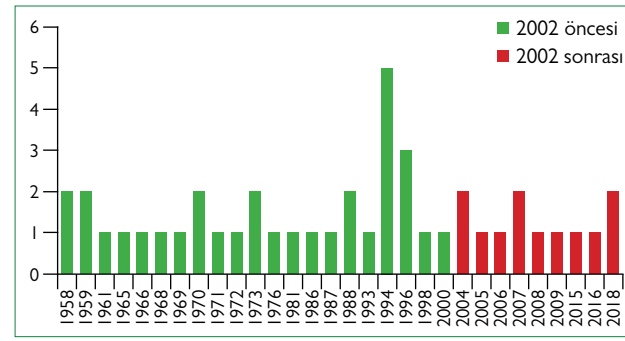

Şekil 2. Yıllara göre milli park ilan sayıları (Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı arşivi.

cektir. Bu değerlendirme içerisinde ilgili korunan alanların sayısal değişimi ile beraber, IUCN kategori sitemi çerçevesinde bu sayısal değişimin, toplamda koruma hedefi doğrultusunda gerçekten nitelikli bir artışa işaret edip etmediği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu amaçla korunan alanlar belirlenirken göz önünde bulundurulan öncelikli kriterler olarak ortalama alan büyüklükleri, kaynak değer ve ekosistem zenginliği gibi değişkenler üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır.

4.1. 2002–2018 Arası Tabiatı Koruma Alanlarının Değişimi

Önceki bölümde aktarıldığı üzere ulusal mevzuattaki tanımı ile örtüşür biçimde IUCN kategori sistemi içerisinde koruma önceliği en yüksek olan ve bu doğrultuda insan kullanımının en üst düzeyde kısıtlamaya tabi tutulduğu alan tabiatı koruma alanıdır. Bu kapsamda ele alındığında 2002–2018 arasında yeni tabiatı koruma alanının (TKA) ilan edilmediği, hatta bazı tabiatı koruma alanlarının iptal edilerek statüsünün düşürüldüğü görülmektedir. Toplam tabiatı koruma alanı sayısı 2002 yılında 35 İken 2018 yılında bu sayı 30'a düşmüştür (Şekil 1).

Statüsü iptal edilen Saka Gölü Longozu Tabiatı Koruma Alanı, İstanbul'a su temini amacıyla hayata geçirilmesi düşünülen Türkiye-Bulgaristan sınırını oluşturan Rezve deresinden su temini projesinin güzergâhı içerisinde kaldığı için statüsü milli parka çevrilerek koruma önceliği düşürülmüş ve altyapı projelerinin önü açılmıştır. Statüsü düşürülen diğer alan olarak Yumurtalık Lagünü Tabiatı Koruma Alanı ise içerisinde ekolojik açıdan olduğu kadar ekonomik açıdan da önem arz eden lagün yapısını barındıran bir saha olması ve bu sahanın yöre balıkçıları tarafından yoğun biçimde kullanılması sebebiyle statüsü milli parka çevrilmiştir. Benzer şekilde Sultan Sazlığı Tabiatı Koruma Alanı; sahada sürdürülen kamış üretimi, Gala Gölü Tabiatı Koruma Alanı ise sahadaki çeltikçilik ve balıkçılık faaliyetleri sebebi ile statüsü düşürülerek milli parka dönüştürülmüştür. Bolu Sülüklü Göl Tabiatı Koruma Alanı ise yoğun rekreatif kullanımlar neticesinde statüsü iptal edilerek 2011 yılında tabiat parkına çevrilmiştir. Bu durum IUCN sınıflandırması düşünüldüğünde oldukça radikal bir dönüşümü ifade etmektedir. Oldukça kırılgan habitat ve tür varlığını barındıran bir alan olarak Sülüklü Göl'ün tamamen rekreatif kullanımların öncelendiği tabiat parkına dönüştürülmesi koruma önceliğinin ne kadar göz ardı edildiğini göstermesi açısından çarpıcı bir örnektir.

4.2. 2002–2018 Arası Milli Parkların Değişimi

IUCN sistematiği esas alındığında TKA'lardan sonra ikinci üst düzey koruma statüsü olarak tanımlayabileceğimiz milli parkların sayısı 2002–2018 arası süreç sonunda 32'den 44'e çıkmıştır (Şekil 2). Niceliksel olarak bu artış yaklaşık %38'lik bir büyümeye tekabül etmektedir. Ancak niceliksel olarak milli parklarda yaşanan bu artış niteliksel olarak da bir artış anlamına gelmemektedir. Çünkü 2002–2018 arası yeni ilan edilen milli parklar incelendiğinde, yaşanan hızlı niceliksel artışın büyük oranda bir önceki bölümde aktarıldığı üzere tabiatı koruma alanlarının milli parka dönüştürülmesinden kaynaklandığı görülmektedir. Bu anlamda milli park sayısında artış olarak görülen bu durum, esas itibari ile IUCN kategorileri düşünüldüğünde koruma niteliğinde ve hedefinde ciddi bir düşüşe işaret etmektedir.

Milli Park ilanları nitelik olarak incelenirken ikinci olarak ele alınması gereken husus, yeni ilan edilen milli parkların ana kaynak değerleridir. 2002–2018 arası ilan edilen 12 adet milli parkın 6 adedinin tarihi milli park olarak ilan edildiği; yani temeldeki ilan gerekçesinin doğal yapı ve karakterden çok, ortak geçmişimizde yer alan tarihi bir olay olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Milli park tanımı incelendiğinde 2873 sayılı kanun içerisinde "milli ve milletlerarası ender bulunan tabii kültürel kaynak değerlerine" vurgu yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla milli park ilan süreci açısından kültürel kaynak değerlere referans vererek milli park ilan edilmesinin ulusal mevzuat açısından herhangi bir sakıncası yoktur. Ancak 16 yıllık bir süre boyunca 12 adet milli park ilanından sadece Ağrı Dağı Milli Parkı ve Tek Tek Dağları Milli Parkı'nın doğal kaynak değerlerine referansla gerçekleştiği düşünüldüğünde, doğa koruma alanındaki politik hassasiyetin ve kaygının ne kadar azaldığı net olarak görülmektedir. Bu iki milli park içerisinde yer alan Tek Tek Dağları Milli

Tablo 2. 2002–2018 arası ilan edilen milli parklar ve kaynak değerleri tablosu

Milli parkın adı	İlan tarihi	Kaynak değer	Yeni ilan/Statü değişikliği
Sarıkamış Allahu Ekber Dağları Milli Parkı	19.10.2004	Tarihi ve doğal	Yeni ilan
Ağrı Dağı Milli Parkı	17.11.2004	Doğal	Yeni ilan
Gala Gölü Milli Parkı	05.03.2005	Doğal	TKA iptali
Sultan Sazlığı Milli Parkı	17.03.2006	Doğal	TKA iptali
Tek Tek Dağları Milli Parkı	29.05.2007	Doğal	Yeni ilan
İğneada Longoz Ormanları Milli Parkı	13.11.2007	Doğal	TKA iptali
Yumurtalık Lagünü Milli Parkı	06.12.2008	Doğal	TKA iptali
Nene Hatun Tarihi Milli Parkı	06.06.2009	Tarihi	Yeni ilan
Sakarya Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parkı	08.02.2015	Tarihi	Yeni ilan
Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı	15.11.2016	Tarihi	Yeni ilan
Malazgirt Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parkı	17.03.2018	Tarihi	Yeni ilan
İstiklal Yolu Tarihi Milli Parkı Tarihi Milli Parkı	02.11.2018	Tarihi	Yeni ilan

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı Arşivi.

Şekil 3. Malazgirt Tarihi Milli Parkı miting alanı ve protokol ünitesi.

Parkı'nın ise barındırdığı kaynak değerlerin azlığı göz önüne alındığında milli park olabilecek bir saha olmadığı rahatlıkla tespit edilebilmektedir. Bu tespiti ispatlar biçimde alana ilişkin hazırlanan plan paftasında koruma hedefi en yüksek iki bölge olan mutlak koruma ve hassas koruma bölgesinin bulunmadığı görülmektedir. Benzer doğrultuda hazırlanan plan raporu içerisinde de "Tek Tek Dağları Milli Parkı bu özellikleri ile korunan alanlar tanımlarına uymamaktadır. Bu nedenle, Tek Tek Dağları Milli Parkı'nın milli park statüsünün kaldırılması önerilmektedir" (UDGP, s.36) ifadesi bulunmaktadır. Korunan alan olarak ilan edilen bir sahanın bu saha özelinde hazırlanan plan içerisinde statüsünün iptal edilmesinin önerilmesi, ilan edilen sahanın niteliksizliğini göstermesi açısından çarpıcı bir örnektir.

Milli parklardaki nitelik açısından değişimi gözlemleyebileceğimiz üçüncü kriter ise alan büyüklüğüdür. 2002 öncesinde ilan edilen 32 adet milli parkın alan büyüklükleri ortalaması 20.142 hektar iken, 2002 sonrası ilan edilen 12 milli parkın alan ortalaması 16.791 hektar olarak gerçekleşmiştir. Ortalama alan büyüklüklerinde radikal bir düşüş yokmuş gibi görünse de tarihi özelliğinden dolayı ilan edilen milli parkların alan büyüklükleri ciddi seviyede azalmıştır. Örneğin Nene Hatun Tarihi Milli Parkı 387,42 hektar, Malazgirt Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parkı 238,83 hektar, İstiklal Yolu Tarihi Milli Parkı ise 235,7 hektar gibi bir milli park için oldukça düşük sayılabilecek yüzölçümüne sahip alanlar dâhilinde ilan edilmişlerdir. Bunun yanında bu üç saha ulusal harp tarihi açısından belirli bir harekâtı anlayabilmemize olanak veremeyecek düzeyde az tarihi kalıntıyı içerisinde barındırmaktadır. Örneğin Nenehatun Tarihi Milli Parkı sınırları içerisinde sadece 2 adet topçu tabyası ve bonetler mevcut iken; Malazgirt Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parkı sınırları dâhilinde ise herhangi bir tarihi kalıntıya rastlamak mümkün değildir. Bu milli park içerisinde toplanma mekânı olarak meydan, protokol için helikopter pistleri ve dinlenme üniteleri gibi tamamen yapay ve sadece tek bir gün için kullanıma odaklanmış yapılar inşa edilmiştir (Şekil 3).

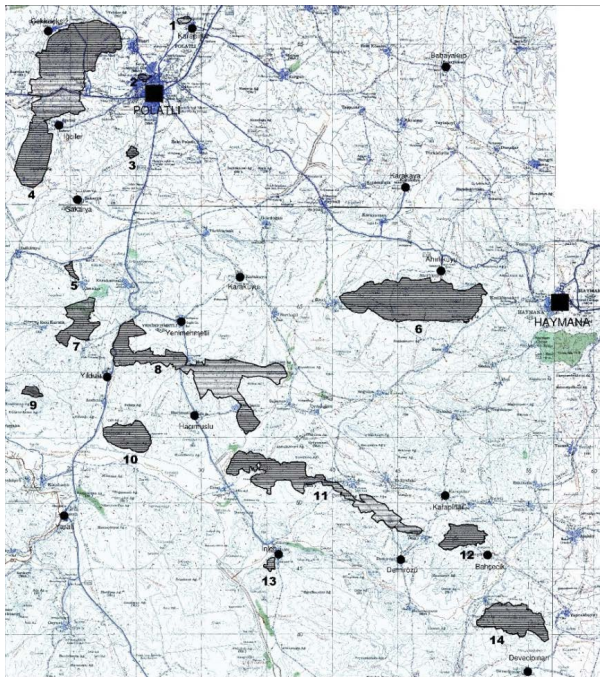

Şekil 4. Sakarya Muharebesi Tarihi Milli Parkı sınırları.

Aynı şekilde Kurtuluş Savaşı mücadelesi içerisinde oldukça önemli bir yeri ve tarihi anlamı olan İnebolu Limanı ile Ankara arasındaki silah sevkiyatının yapıldığı yaklaşık 60 km'lik hat İstiklal Yolu Tarihi Milli Parkı olarak ilan edilmiştir. İlan edilen bu milli park, çoğunluğu 20 metre genişliğinde uzanan yol güzergâhından oluşmaktadır. Bu hat her ne kadar ulusal kurtuluş savaşımız açısından önemli bir güzergâhı belirtse de gerek tarihi kalıntıların azlığı, gerekse fiziki büyüklük ve alan bütünlüğü anlamında milli park kriterlerinden oldukça uzak bir sahadır. Oysa 2002 öncesi ilan edilen Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı (33439 ha.) ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı (34.833 ha) hem alan büyüklükleri hem de alanda mevcut bulunan siper, mevzi, batarya, silah, tarihi kalıntılar sayesinde dönemin koşullarını ve harp tarihini anlamamıza olanak sağlayan sahalardır.

İlan edilen diğer tarihi milli park olarak Sakarya Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parkı ise bugüne kadar en parçalı şekilde ilan edilmiş milli park sahası olmuştur. Harp tarihimiz ve ulusal kurtuluş mücadelemiz açısından çok büyük önem arz eden bu geniş alanda mevzi ve şehitliklerin olduğu kısımları içine alacak şekilde 14 parçadan oluşan alan milli park olarak ilan edilmiştir. Milli park sahalarının ilan sürecinde, özel mülkiyet harici alanlarda ilan edilmesi gibi bir yasal zorunluluk yokken, ulusal kurtuluş savaşımızın en önemli dönemeçlerinden birinin yaşandığı ve kültürel olarak birçok izin hala görülebildiği bu alan, özel mülkiyetleri milli park sınırı dışında bırakmak ve ilan sahasını minimum düzeyde tutmak için parçalı şekilde ilan edilmiştir (Şekil 4). Ancak bu kadar parçalı bir yapının milli park sahasında yönetim sorunu yaratması beklenen bir durumdur.

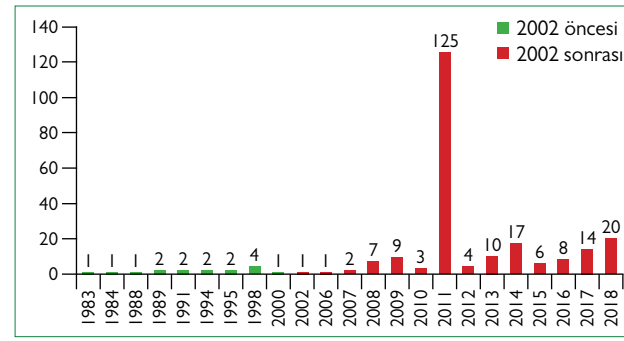

Şekil 5. Yıllara göre tabiat parkı ilan sayıları (Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı arşivi.

Görüleceği üzere 2002–2018 yılları arasında ilan edilen milli parklar incelendiğinde sayısal olarak ciddi bir artışın olduğu; ortalama alan büyüklüklerinde ise 2002 öncesi ortalamalarına yakın bir büyüklüğün ilan süreçlerinde korunduğu tespit edilmiştir. Ancak ilan edilen sahalar nitelik olarak incelendiğinde doğal kaynak varlığından ötürü ilan edilen milli park sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Tarihi milli parkların ise alan büyüklükleri ile beraber parçalı yapılarının ve arazide tarihe referans veren çok az sayıda kültürel varlığı barındırmaları sebebiyle gerçek anlamda bir tarihi milli park olma özelliğini yansıtmadıkları açıktır.

4.3. 2002–2018 Arası Tabiat Parklarının Değişimi

Diğer korunan alanlarla kıyaslandığında insan kullanımına en üst düzeyde olanak sağlayan tabiat parkları; 2002–2018 arası süreçte, hem niteliksel hem de niceliksel anlamda en dramatik değişime uğramış korunan alan statüsü olmuşlardır. Niceliksel açıdan incelendiğinde, tabiat parkları ile ilgili olarak en radikal değişikliğin 2011 yılında gerçekleştiği görülmektedir. 2011 yılında Bakan Olur'u ile mesire yeri olarak kullanılan, 15 adedi sonradan iptal edilen 139 sahanın tamamı tabiat parkı haline getirilmiştir (Şekil 5). İdari açıdan bu düzenleme nitelik açısından yeni ilan edilecek tabiat parklarında radikal bir kırılma yaratmıştır. Öncesinde klasik anlamda insanların yeme-içme (piknik) ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak kurgulanan mesire yerlerinden farklı bir rekreasyon anlayışının temsil edildiği tabiat parkları, bu farklılıklarını yaratan özelliklerini yitirmişler, tabiat parkı anlayışı ile mesire yeri anlayışı birbirine karışır hale gelmiştir.

İlgili yönetmelik içerisinde mesire yeri "toplumun çeşitli dinlenme, eğlenme ve spor ihtiyaçlarını karşılamak, yurdun güzelliğine katkı sağlamak ve turistik hareketlere imkân vermek maksadıyla, gerekli yapı, tesis ve donatılarla kullanıma ayrılan, halkın günübirlik veya geceleme ihtiyaçlarını karşılayan, rekreasyonel ve estetik kaynak değerlerine sahip orman rejimine tabi sahalar" biçiminde tanımlanmıştır (Mesire Yerleri Yönetmeliği, RG. Tarih: 05.03.2013, RG Sayı: 28578). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere mesire yerleri, tabiat parkları ile karşılaştırıl-

Tablo 3. 2002 öncesi ilan edilen tabiat parklarının ekosistem yapısı ve kaynak değerleri

İli	İlçesi	Adı	Büyüklük (Ha)	Ekosistem yapısı ve kaynak değer
Muğla	Fethiye	Ölüdeniz Kıdrak	24.58	Deniz, orman, kumul
Çorum	Merkez	Çatak	379.16	Orman
Bolu	Mudurnu	Abant Gölü	1262.23	Göl ve orman
Isparta	Sütçüler	Yazılı Kanyon	599.87	Kanyon, orman, arkeolojik sit
Trabzon	Çaykara	Uzungöl	1642.01	Göl, orman
Antalya	Aksu	Kurşunlu Şelalesi	596.54	Şelale
Isparta	Merkez	Isparta Gölcük	5888.05	Göl ve orman
Aydın	Söke	Bafa Gölü	11842.07	Göl, arkeolojik sit
İstanbul	Beykoz	Polonezköy	2931.31	Orman, kültürel yapı
Balıkesir	Ayvalık	Ayvalık adaları	19624.26	Arkeolojik ve tarihi sit, deniz, orman (maki vejetasyonu)
Kocaeli	Gebze	Ballıkayalar	1602.97	Orman, kanyon
Kocaeli	Merkez	Beşkayalar	1099.82	Orman, kanyon
İstanbul	Sarıyer	Türkmenbaşı	6.39	Orman
Konya	Seydişehir	Kocakoru Ormanı	330.79	Orman
Gümüşhane	Torul	Artabel Gölleri	5819.86	Buzul gölleri ve alpin çayırlıklar
Denizli	Çivril	Akdağ	14692.33	Orman, kanyon
Artvin	Borçka	Borçka Karagöl	368.20	Göl ve orman

dığında tek bir ekosistemin (orman) hâkim olduğu ve bu ekosistemin koruma hedefinden daha çok halkın dinlenme ve eğlence faaliyetlerine yönelik olarak kullanıma açıldığı alanlardır. Bu çerçevede tabiat parkları hem tanım hem de ziyaretçiler tarafından kullanım ve algılanış biçimleri bakımından mesire yerlerinden oldukça farklı mekânsal kurguya sahip alanlardır.

Milli Parklar Kanunu'ndaki tabiat parkı tanımını geliştirecek biçimde tabiat parklarına ilişkin kriterler Milli Parklar Yönetmeliği'nin 6. Maddesi içerisinde şu şekilde açıklanmıştır:

"1- Milli veya bölge seviyesinde üstün tabii fizyocoğrafik yapıya, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliklerine ve manzara güzellikleri ile rekreasyon potansiyeline sahip olma[k]
2- Kaynak ve manzara bütünlüğünü sağlayacak yeterli büyüklükte olma[k]
3- Bilhassa açık hava rekreasyonu yönünden farklı ve zengin bir potansiyele sahip olma[k]
4- Mahalli örf ve adetlerin, geleneksel arazi kullanma düzeninin ve kültürel manzaraların ilgi çeken örneklerini de ihtiva edebilme
5- Devletin mülkiyetinde olma[k]" (RG tarih 12.12.1986, Sayı: 19309)

Yukarıda görüldüğü üzere, tabiat parkını mesire yerinden ayırt eden temel özellik ilgili yönetmeliğin 6. maddesinin, 3 numaralı bendinde açık olarak belirtilmiştir. Yönetmeliğin bu maddesinde altı çizilen farklı ve zengin rekreasyon olanağını sağlayabilmek için 2002 öncesinde büyük ölçüde ulusal mevzuat ve IUCN kriterleri ile uyumlu şekilde ilan edilen tabiat parkları, mesire yerlerinden farklı olarak sadece ormanlık alanlar dâhilinde değil; denizel alanlar, kanyon yapıları, göl vb. gibi farklı ekosistem parçaları ve peyzaj unsurlarını barındıracak biçimde ilan edilmişlerdir (Tablo 3). Dolayısıyla tabiat parklarındaki peyzaj ve ekosistem zenginliği ve buna bağlı olarak bu alanlardaki rekreasyonel kullanımlar mesire yerlerinde sürdürülen rekreasyon kullanımından farklılaşmıştır. Tabiat parkları bu özellikleri ile mesire yerlerinde olduğu gibi sadece günübirlik yeme içme ve dinlenme ihtiyacının karşılandığı alanlar olmamış, kanyoning, rafting, kuş gözlem gibi doğa ile daha yakın ve içsel kullanım ilişkisinin kurulduğu alanlar olmuşlardır.

Farklı ve nitelikli biçimde daha çok doğayı içselleştirmeye ve deneyimlemeye yönelik ilan edilen tabiat parkları; 2002 öncesinde en az sayıya sahip (17 adet) korunan alan statüsü iken, 2018 yılı itibariyle 243'e varan sayısal büyüklüğüyle en yüksek sayıya sahip korunan alan statüsü haline gelmişlerdir. Ancak mesire yerlerinden dönüşüm neticesinde oluşan tabiat parklarının bu hızlı sayısal artışında büyük oranda alansal olarak oldukça küçük yüzölçümüne sahip mesire yerlerinin tabiat parkı olarak ilan edilmesi etkili olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde ortalama alan büyüklükleri öylesine radikal şekilde düşmüştür ki 2002 öncesi ortalama tabiat parkı büyüklüğü 4041 hektar iken, 2002 sonrasında bu oran 167 hektara kadar gerilemiştir. Bu yaklaşık olarak 25 kat bir küçülme anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu

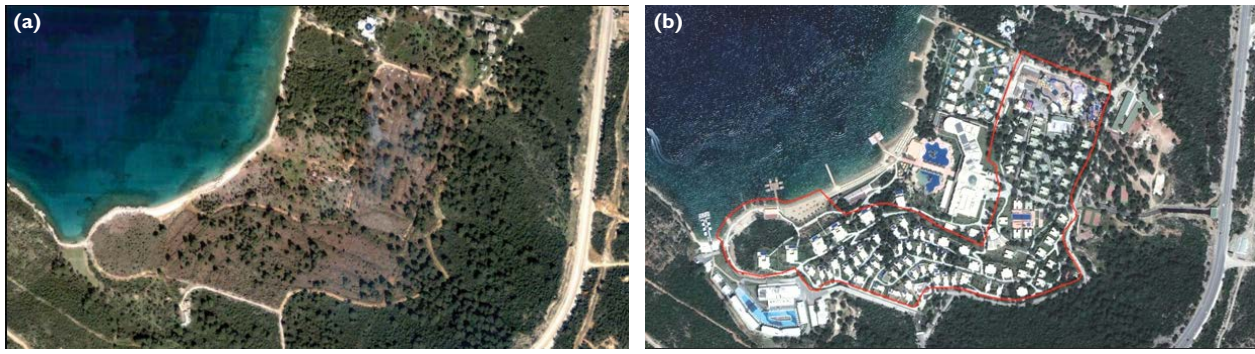

Şekil 6. Usurluk Tabiat Parkı ilan öncesi ve sonrası durum (Muğla, Bodrum).

Şekil 7. Isırlık Tabiat Parkı peyzaj düzenlemesi (Rize, Merkez).

süreç içerisinde Milli Parklar Yönetmeliği'nin 6. maddesi içerisinde altı çizilen "kaynak ve manzara bütünlüğünü sağlayacak yeterli alan büyüklüğü" kriteri bu süreçte açık şekilde göz ardı edilmiş; alansal yüzölçümü kimi zaman metrekarelerle ölçülebilen sahalar tabiat parkı olarak ilan edilmeye başlanmıştır.

2002 öncesinde 100 hektardan küçük sadece 1 adet tabiat parkı (İstanbul, Türkmenbaşı Tabiat Parkı) mevcutken, 2002'den sonra ilan edilen tabiat parklarının 143 adedinin 100 hektardan küçük olduğu görülmektedir. Detaylı olarak incelendiğinde de bu tabiat parklarından 8 adedinin 5 hektardan küçük, 19 adedinin 5–10 hektar arasında, 35 adedinin 10–20 hektar arasında olduğu tespit edilmektedir. Bu kadar küçük alanlar içerisinde ilan edilen tabiat parklarının IUCN kriterleri ile uyumlu ve Milli Parklar Yönetmeliği'nde belirtilen alternatif açık hava rekreasyon faaliyetlerine olanak sağlayacak belirli bir manzara bütünlüğüne sahip alanlar olamayacakları açıktır.

Yeni ilan edilen sahaların küçüklüğünün doğal sonucu olarak ekosistem ve rekreasyonel kullanım çeşitliliği ve niteliği azalmıştır. Bu süreç sonunda yeni ilan edilen tabiat parkları; mesire yerleri gibi tek tip bir ekosisteme (orman) bağlı olarak, dar bir sahada yeme-içme ağırlıklı rekreasyonel kullanımların gerçekleştiği, doğa ile içsel ve derin ilişkilerin kurulmasına olanak sağlayamayacak sahalar haline dönüşmüşlerdir.

Ayrıca hem ulusal mevzuat hem de IUCN'in yaptığı tanım ve kullanım önerileri doğrultusunda karasal ve denizel peyzajları korumanın ana hedef olarak belirlendiği ve manzara bütünlüğünün rekreasyonel kullanım anlamında da en önemli kaynak değer olarak altının çizildiği bu alanlarda, 2002 sonrasındaki uygulamalarla koruma hedefinden ve belirlenen rekreasyonel kullanım hedeflerinden radikal şekilde uzaklaşılmıştır. Kimi tabiat parkları; alanın yapısı, üst ölçek uygulamalarla getirilen yoğun yapılaşma kararları neticesinde tüm doğallığını kaybederken (Şekil 6), kimi tabiat parklarında ise yapılan alt ölçekli peyzaj düzenlemeleriyle alanın özgün peyzaj değeri yok edilmiştir (Şekil 7).

4.4. 2002–2018 Arası Tabiat Anıtlarının Değişimi

2873 sayılı kanun içerisinde "tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dâhilinde korunan tabiat parçaları" olarak tanımlanan tabiat anıtı statüsü hem IUCN, hem de ulusal mevzuat çerçevesinde incelendiğinde; bu statünün esas itibariyle tabiat olayları (jeolojik, jeomorfolojik, hidrojeolojik, iklim değişimi vb) neticesinde oluşmuş alansal büyüklüğe sahip tabiat parçalarını tanımlamak için kullanıldığı görülmektedir. Ancak 2002–2018 arası dönemde tabiat anıtı olarak ilan edilen 112 yerin 96'sının anıtsal nitelikteki ağaçlardan oluştuğu görülmektedir. 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu içerisinde bu statüye ilişkin olarak yapılan tanıma bakıldığında tabiat anıtlarının milli park esasları

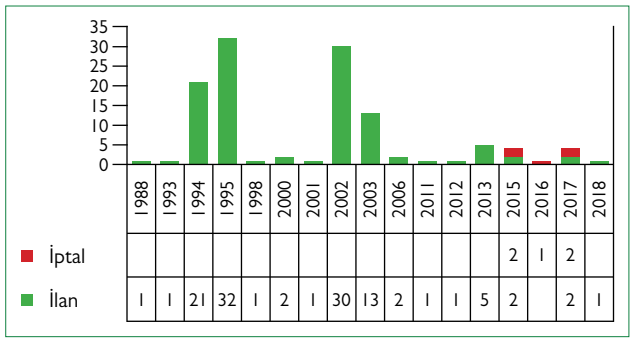

Şekil 8. Yıllar itibariyle tabiat anıtı ilan ve iptal sayıları (Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı arşivi.

dâhilinde korunması gereken sahalar olarak tarif edildiği görülmektedir. Dolayısıyla tabiat anıtlarında noktasal bir varlıktan öte alansal bir oluşuma referans verildiği açıktır.

Bu anlamda tescil edilen tabiat anıtları özellikleri açısından incelendiğinde, 2003 sonrasında bu statüye ilişkin radikal bir dönüşümün yaşandığı görülmektedir. Çünkü alansal büyüklüğe sahip 16 adet tabiat anıtının 11'i 2003 sonrasında ilan edilmiştir (Şekil 8).

İlan edilen bu sahalar içerisinde Nemrut Kalderası (4804 ha) gibi hem büyüklüğüyle hem de barındırdığı doğal oluşumlar nedeniyle nadir ve anıtsal özelliğe sahip alanların yanında, Zeytintaşı ve Gilindire Mağaraları gibi hem büyüklükleri hem de mağara içi oluşumlarının özgünlüğüyle dikkat çeken sahalar bulunmaktadır. İlan edilen tüm bu sahalar hem ulusal mevzuat hem de IUCN kriterleri açısından nitelikli sahalar olup; 2002 sonrası süreçte tabiat anıtlarının tesciliyle ilgili olarak olumlu bir dönüşümün gerçekleştiğinin somut örnekleridirler.

5. 2873 Sayılı Kanun Uyarınca İlan Edilen Korunan Alanların 2002 Sonrası Süreçteki Değişiminin Avrupa Ülke Örnekleri İle Karşılaştırması

2002 sonrası süreç Türkiye'de korunan alanlar noktasında kırılmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönem içerisinde Türkiye'de yaşanan dönüşümlerin rastlantısal olmadığını ispat etmek için Türkiye'de yaşanan pratikler, diğer ülkelerdeki örnekleriyle kıyaslanmıştır. Bu çerçevede 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'na göre makale kapsamında değişimi incelenen korunan alanlarla, bu korunan alan statüleri ile eşleşen diğer ülkelere ait koruma statülerinin oransal artış miktarları, minimum ve ortalama alan büyüklükleri karşılaştırılmıştır.

Makale kapsamında ülkeler seçilirken koruma statülerinin benzer özellik ve nitelik göstermesine dikkat edilmiştir. Seçilmeyen Avrupa ülkelerinin bir kısmını istatistik olarak düzenli veri oluşturmayan ya da raporlama yapmayan ülkeler oluştururken; diğer kısmını ise koruma statülerindeki farklılıklar nedeniyle Türkiye ile kıyaslamaya olanak sağlamayan ülkeler oluşturmuşlardır.

Bu kapsamda Tablo 4 içerisinde Avrupa Çevre Ajansı'na üye konumda bulunan Yunanistan, İspanya, Bulgaristan, Hırvatistan, İrlanda, İtalya, Macaristan ve Slovenya'nın Avrupa Çevre Ajansı Korunan Alanlar Ortak Veri Tabanına (Common Database Designated Areas, CDDA) işledikleri veriler ile Türkiye'de korunan alanlarda 2002 sonrası süreçte meydana gelen sayısal değişimler karşılaştırılmalı olarak verilmiştir.

Ülkelerin Avrupa Çevre Ajansı'na 2002–2018 arası döneme ilişkin sundukları veriler doğrultusunda yapılan karşılaştırma neticesinde aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir.

1. 2002–2018 arası süreçte TKA sayısında ülkelerin birçoğunda değişim yaşanmamıştır. Artışın yaşandığı ülkeler arasındaki sıralamada ise Yunanistan %85'lik artış oranı ile birinci, Macaristan %23'lük artış oranı ile ikinci, %6'lık artış oranı ile İtalya ise üçüncü ülke konumuna erişmiştir. Avrupa ölçeğinde kıyaslandığı zaman TKA statüsü eşdeğerindeki korunan alanlarda azalışın yaşandığı tek ülke ise %14 gibi yüksek bir oranla Türkiye olmuştur.
2. Milli park statüsüne eşdeğer koruma statülerinde yapılan karşılaştırmada ise Türkiye'nin %38'lik artışla Yunanistan'dan (%240) sonra ikinci konumda olduğu görülmektedir.[1] Ancak minimum alan büyüklüğü üzerinden yapılan karşılaştırmada, Türkiye'nin 235.70 hektar büyüklük ile Avrupa'daki en küçük yüzölçümlü milli park sahasının bulunduğu ülke olduğu görülmektedir. Bu tek bir örnek üzerinden yapılan istatistiki bir değerlendirme değildir. Çünkü Avrupa'daki en küçük milli park sahası büyüklüğü 1439.13 hektar ile Yunanistan'da iken Türkiye'de 2002 sonrası ilan edilen milli parkların 3 tanesi 400 hektardan küçüktür.
3. Tabiat parklarında ise en fazla sayısal artış %37 ve %40'lık artış oranlarıyla Bulgaristan ve İspanya'da gerçekleşmişken, Türkiye'de 2002 sonrası artış %1320 gibi spekülatif bir orana ulaşmıştır. Tabiat parkları ile ilgili olarak minimum alan büyüklüğü açısından bir değerlendirme yapıldığında Avrupa ölçeğinde en küçük alan büyüklüğüne sahip ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir.
4. Tabiat anıtları özelinde bir kıyaslama yapıldığında ise Türkiye, 2002 sonrasında Avrupa ülkelerine benzer bir artış oranı sergilemiştir. 2002 yılından sonra ilan edilen tabiat anıtları, Avrupa'daki örneklerine benzer nitelikte alansal

[1] Yunanistan'ın korunan alan sayısındaki bu hızlı artışın doğa koruma hedefinden öte siyasi bir içeriğe sahip olma ihtimali yüksektir. Çünkü Yunanistan son yıllarda "Egemenliği Anlaşmalarla Yunanistan'a Devredilmemiş Ada, Adacık ve Kayalıklar" kapsamında bulunan birçok adada korunan alan ilan ederek belirli adalar üzerinde bu statüler aracılığıyla hak iddia etme yoluna gitmiştir. Bu girişimlere ilişkin Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından nota verilmiş ve Yunanistan AB Çevre Programını istismar etmekle suçlanmıştır (http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ankaradan-yunanistana-natura-2000-uyarisi-40790567; https://www.timeturk.com/yunanistan-dan-ege-yi-isitacak-hamle/haber-875464, http://www.milliyet.com.tr/yunanistan-in-sinsi-kardak-plani-gundem-2639372/, Erişim tarihi: 24.12.2018).

Tablo 4. Avrupa ülkelerinde korunan alanların sayısal verilerine ilişkin tablo

Ülke	Korunan alan	Korunan alanın bulunduğu ülkedeki resmi tanımı	Ortalama büyüklük	Minimum büyüklük	Sayı		Artış (%)
					2012	2018	
Yunanistan	TKA	Nature Reserve Area, Absolute Nature Reserve Area	2840.42	49.22	7	13	85
	MP	National Park National Marine Park	56728	1439.13	5	17	240
	TP		–	–	–	–	–
	TA	Naturel Monuments and Landmark		–	51	51	0
İspanya	TKA	Nature Reserve (Special, Wildlife, Parcial, Integral)	–	–	–	–	–
	MP	National Park	25443.03	3010.61	12	15	25
	TP	Natural Park	27258.23	51.08	93	131	40
	TA	Nature Monument, Nature Monument (National Interest)	344.91	–	154	250	62
Bulgaristan	TKA	Strict Nature Reserve	1402.21	27.58	55	55	0
	MP	National Park	64474	40356	3	3	0
	TP	Nature Park	25085.9	1324.7	8	11	37
	TA	Nature Monument	52.19	0.01	333	349	4
Hırvatistan	TKA	Strict Reserve, Special Reserve	537.09	1.57	79	79	0
	MP	National Park	12245.39	3400.49	8	8	0
	TP	Nature Park	39277.13	5748.99	10	11	10
	TA	Naturel Monument	2.79	–	74	81	9
İrlanda	TKA	National Nature Reserve (State Ownership) National Nature Reserve (Private Ownership)	286.48	4.07	73	73	0
	MP	National Park	10192.96	1996.31	6	6	0
	TP	Special Amenity Order	–	–	–	–	–
	TA	Nature Heritage Area	388.8	21.42	–	155	
İtalya	TKA	State Nature Reserve, Regional/ Provincial Nature Reserve	692	–	479	512	6
	MP	National Park	64062.2	3860	21	24	14
	TP	Interregional Nature Park Regional/ Provincial Nature Park	9661.61	7	105	134	27
	TA	Naturel Monument	–	–	–	–	–
Macaristan	TKA	Nature Conservation Area, Local Nature Conservation area	182.99	0.4	138	171	23
	MP	National Park	48262.2	20200	9	10	11
	TP	Nature Park	69714.5	10177	–	8	
	TA	Naturel Monument	1.37	0.03	64	88	37

Avrupa Çevre Ajansı CDDA (Common Database Designated Areas) veritabanı, 2018.

büyüklüğe sahip sahalar olmuşlardır. Örneğin Nemrut Kalderası Tabiat Anıtı büyüklük ve nitelik açısından Avrupa'daki birçok ülkedeki örnekten büyük bir saha konumundadır. Görüleceği üzere Türkiye'de 2002 tarihini esas alarak yapılan değerlendirmelerin tamamı Avrupa ülkeleri esas alınarak yapılan kıyaslamalarda da doğrulanmış ve her bir statü için

Türkiye özelinde yapılan değerlendirmelerin benzeri sonuçlar ortaya çıkmıştır.

6. Sonuç

Korunan alanlar bir yanıyla ülkeler açısından saygınlık (prestij) alanları olarak görülürken, diğer taraftan da barındırdıkları ekonomik ve ekolojik faydalar dolayısıyla büyük önem arz eden sahalar olmuşlardır. Dünya ölçeğinde de ekolojik yıkımın en önemli gündem olduğu günümüzde korunan alanlar bu gidişatı yavaşlatmanın en önemli araçlarından biri olarak görülmektedirler. Ancak korunan alanların sayısal ve alansal olarak artışının hangi ölçüde doğa koruma hedefine hizmet ettiği tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de tartışılan bir konudur. Bu anlamda Türkiye'de değişik çevrelerce doğa koruma alanında 2002–2018 arası sürece ilişkin neredeyse birbirinin taban tabana zıttı değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu makale içerisinde nesnel verilere bağlı kalarak yapılan değerlendirmeler neticesinde 2002–2018 arası süreçte korunan alanlarda IUCN kriterleri uyarınca koruma hedefi en yüksekte olan alanlarda hızlı bir azalışın meydana geldiği, koruma hedefi daha düşük statülü alanlarda ise hızlı bir sayısal artışın olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla korunan alanlarda toplamda sayısal artış yüksek gibi görünse de esas itibariyle bu artışın nitelikli bir artış olmadığı net olarak görülmüştür.

Ayrıca Türkiye'de korunan alanlarla ilgili en temelde tanım ve kabullerde belirsizliklerin olduğu açıktır. Bakanlıkların resmi olarak ilan ettikleri korunan alan statülerinden birçoğunda koruma hedefinin öncelenmediği, yabanıllığı ve nadirliği düşük seviyedeki alanlar içerisinde, IUCN kriterlerine uygun olmayan statüler dâhilinde korunan alanların ilan edildiği; ya da korunan alan statülerinin iptal edilerek birbirlerine dönüştürüldüğü ve mesire alanı gibi kullanımların tabiat parkı statüsüne çevrildiği bir sürecin yaşandığı görülmüştür. Yaşanan bu süreç kaçınılmaz olarak korunan alan statülerinin çoğunda koruma hedefinde bir gerileme ve muğlaklık yaratmıştır. Örneğin tabiatı koruma alanlarında kullanım baskısı nedeniyle iptaller yaşanırken, yeni milli park ilanlarında büyük oranda tarihi alanlara öncelik verilmiş; doğal nitelikli alanlar oldukça sınırlı kalmıştır. Tabiat parkları başta olmak üzere birçok korunan alanda ise koruma hedefiyle bağdaşmayan ilanlar ve buna koşut uygulamalar görülmeye başlanmıştır.

Bugün korunan alanlarda görülen bu durum esas itibariyle sermayenin birçok kentsel alanda uyguladığı önce muğlaklaştırıp, sonra itibarsızlaştırıp sonra piyasalaştırması sürecinin doğal alanlarda da yaşanmaya başladığını göstermektedir. Bu noktada korunan alanlarda toptan ve büyük ölçekli bir yıkım yaratma ihtimali yüksek olan böyle bir sürecin önüne geçebilmenin yegâne yolu, etkin bir korunan alan ağı ve yönetimini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda korunan alan ilan ve tanımlarındaki muğlaklıkların giderilmesi en öncelikli olarak gerçekleştirilmesi gereken hedef olmalıdır.

Bu anlamda öncelikli olarak yapılması gereken mevcut statüler açısından uyumsuzluk teşkil eden sahaların tespit edilip bu alanlara ilişkin yeniden bir değerlendirme yapılmasıdır. Bu noktada IUCN'nin belirlediği korunan alan sınıfları içerisinde var olan ancak ülkemiz mevzuatında yer almayan "Tür ve Habitat Koruma Alanı"nın korunan alanlarla ilgili mevzuat içerisine alınması büyük önem arz etmektedir. Çünkü sadece belirli bir tür ve habitata yönelik korunan alan ilan edilmesi mümkün olmadığından, belirli bir habitat veya tür nedeniyle öne çıkan alanlar günümüzde IUCN sisteminde bambaşka amaçlar ve nitelikler nedeniyle ilan edilmesi gereken alanlar altında değerlendirilmek zorunda kalınmıştır.

Mevzuattaki bu eksikliğin yanında ilan edilen alanların statülerinin, bilimsel gerekçelerden uzak salt ekonomik kullanımlar gözetilerek değiştirilmesi korunan alan yönetimi açısından uygun bir yöntem değildir. Çünkü bir korunan alanın ilanında en önemli etkenler alanın biyoçeşitlilik, ekosistem ve jeomorfolojik çeşitliliği-özgünlüğü iken bu yapılarda köklü bir değişim olmaksızın; sadece belirli kullanımların önünü açabilmek amacıyla yapılan statü değişiklikleri ya da iptaller korunan alanlarla ilgili muğlaklığı artırmakta ve etkin bir yönetimi engellemektedir.

Belirlenen bu hususlar doğrultusunda gerekli adımlar atılmaz ve korunan alanlardaki süreç bu şekilde devam ederse korunan alanlarda yaşanacak itibar ve değer kaybı neticesinde bugün için birkaç örnekte meydana gelen yıkıcı uygulamaların tüm korunan alanlara yayılması ihtimalinin güçlü şekilde kendini göstereceği açıktır.

KAYNAKLAR

Ant, H., Stipprowit, A. (1985). Natur-und Umweltschutz- ein uraltes Problem. LöflMitteilungen, 10, Heft 3, 24-26, Landwirtschaftsverlag GmbH, Münster- Hiltrup.

Bruner A. G., Gullison R., E., Rice R., E. & Fonseca Gustavo, A.B. (2001). Effectiveness of parks in protecting tropical biodiversity. Science 291

Dudley, N. (Ed.) (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. (Best Practice Protected Area Guidelines Series No.21) Gland: IUCN.

Eagles, PaulF.J., McCool, Stephen F. And Haynes, Christopher D.A. (2002). Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge

Elliott, H.B. (Ed.) (1974). Second World Conference on National Parks. Proceedings. Morges: IUCN.

Gülez, S. (1992). A Method for Evaluating Areas for National Park Status. Environmental Management, 16, 811-818.

Holdgate, M. (1999). The Green Web. London: Earthscan.

Jongman, R.H.G. (2004). The Context and Concept of Ecological Networks. R.H.G. Jongman and G. Pungetti (eds.), Ecological Networks and Greenways Concept, Design and Implementation, Cambridge University Press, Cambridge

Krishna, N., Sankar, V. B. (1997). Ekolojik Mirasın Korunması: Tamil Nadu'nun Kutsal Ağaçları. XXI. Yüzyıla Doğru Sürdürülebilir Kalkınma İçin Ormancılık, XI. Dünya Ormancılık Kongresi Bildirileri, Cilt 2, Syf.67-72.

Kurdoğlu, O. (2007). Dünyada Doğayı Koruma Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Güncel Boyutu, Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8 (1), 59-76.

Liu, J., Ouyang, Z., Miao, H. (2010). Environmental Attitudes of Stakeholders and Their Perceptions Regarding Protected Area-Community Conflicts: A Case Study in China. Elsevier, Journal of Environmental Management 91, 2254-2262.

Mace, G.M., Balmford, A., Ginsberg, J.R. (1998). Conservation in a Changing World. Cambridge University Press: Cambridge, UK.

Mesire Yerleri Yönetmeliği, Resmi Gazete 05.03.2013 tarih ve 28578 sayı.

Mulongoy, K.J.,Chape, S.P. (Eds) (2004). Protected Areas and Biodiversity: an overview of key issues.CBD Secreriat, Montreal Canada and UNEP-WCMC, UK: Cambridge.

Milli Parklar Yönetmeliği, Resmi Gazete 12.12.1986 tarih ve 19309 sayı.

Philips, A. (2007). Short History of the International System of Protected Areas Manageent Categories Defining protected areas: an international conference in

Almeria, Spain. Gland: IUCN.

Thomas L. (2006). Türkiye Korunan Alan Yönetiminde IUCN Kategori Sistemi, Ankara: Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2012). Tek Tek Dağları Uzun Devreli Gelişme Planı Raporu, Ankara

Yücel M., Babuş D. (2005). Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye'deki Gelişmeler, Doğu Akdeniz Orman Araştırma Müdürlüğü (DOA) Dergisi (Journal of DOA), Sayı: 11, s: 151 – 175.

WWF (2008), Etkin Korunan Alan Sistemlerine Doğru. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Korunan Alanlar İş Programı Uygulama Kılavuzu. (Çev. Sedat Kalem), İstanbul.

Avrupa Çevre Ajansı CDDA (Common Database Designated Areas) Veritabanı, 2018

Wild,R., Mc Leod, C. (2008). Sacred Natural Site: Guidelines for Protected Area Managers. Gland: IUCN.

İnternet Kaynakları

https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-area-categories

https://www.iucn.org/about

http://webdosya.csb.gov.tr/dosyalar/images/file/728_nolu_ilke_karari.pdf

http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6831.pdf

http://googleearth.com

http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ankaradan-yunanistana-natura-2000-uyarisi-40790567;

https://www.timeturk.com/yunanistan-dan-ege-yi-isitacak-hamle/haber-875464,

http://www.milliyet.com.tr/yunanistan-in-sinsi-kardak-plani-gundem-2639372/

Planlama 2020;30(2):00–00 | doi: 10.14744/planlama.2020.26023

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kentsel Adaptasyon Planlaması: Türkiye'de Adaptasyon Odaklı Kentsel Politika ve Uygulamaların İncelenmesi

Adaptive Planning: Examining Adaptation Based Urban Policies and Practices in Turkey

İrem İnce Keller, Nursen Kaya Erol

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir

ÖZ

Kentlerde meydana gelen doğal ve insan kaynaklı değişiklikler, kentlerin sosyal, ekonomik ve çevresel yapılarını habitat kaybı, kirlilik, yoksulluk, toplulukların yerinden edilmesi ve işsizlik gibi sorunlar ile ciddi bir şekilde etkilemektedir. Günümüzde, bu değişimlerin etkisi kentlerin sınırlarının çok ötesinde görülebilmektedir. Kentsel planlama alanıyla ilişkili bilim insanları ve karar vericiler dış baskılar, tehlikeler, riskler oluşturan kentsel değişimler ile başa çıkmak için adaptasyon kavramına odaklanmaya başlamışlardır (Yamu ve ark., 2016; Raco ve ark., 2012; Rauws ve ark., 2016; Wendt, 2015; Jabareen, 2013; De Roo, 2015; Ahern, 2011). Planlama literatüründe "bir kentin değişen koşullara cevap verme kapasitesini destekleyen kalkınma koşullarını yaratmak" olarak tanımlanan adaptasyon planları giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır (Rauws ve ark., 2016: 1). Ulusal ve uluslararası platformlarda iklim değişikliğine bağlı çevre krizleri, doğal afetler veya savaş sonucu gerçekleşen uluslararası göç gibi öngörülen ve öngörülemeyen kentsel değişimlerin mevcut ya da beklenmeyen etkilerine karşılık kentsel adaptasyon planları kapsamında politikalar üretilmiş ve kentlerin adaptasyon kapasitesinin artırılması hedeflenmiştir. Kentsel adaptasyon planları sürecinde kentsel değişim türüne bağlı olarak farklı yaklaşımlar izlenmiş ve adaptasyonu sağlayan modelleme, izleme, simülasyon ve öğrenme gibi çeşitli etmenlere odaklanılmıştır. Bu çalışmada Türkiye'de kentsel adaptasyon konusunun nasıl ele alındığının ortaya koyulması ve bu kapsamda yapılan projelere yönelik bir ilk izlenim oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaçla Türkiye'deki kentsel adaptasyon planları araştırılarak tespit edilen 48 proje kentsel değişim türüne bağlı olarak analitik bir çerçevede incelenmiştir. Projelerin adaptasyon konuları, ilgili aktörler ve iş birlikleri, yararlandıkları hibe programları araştırılmış ve projelerin adaptasyon temelli planlama yaklaşımları, süreçleri ve odaklandıkları adaptasyon etmenleri ortaya konmuştur.

Anahtar sözcükler: Adaptasyon planlaması; doğal afetler; göç; iklim değişikliği; kentsel değişim.

ABSTRACT

Natural and manmade urban changes often have negative impacts on social, economic and environmental structure of the cities, such as habitat loss, pollution, loss of common property resources, poverty, displacement of communities and unemployment. Nowadays, the impacts of urban changes have started to be seen far beyond the borders of the cities. Within this context, many scholars and decision makers interested in urban planning have started to focus on the term of adaptability to cope with urban changes that create external stresses, dangers and risks (Yamu et al, 2015; Raco et al., 2012; Rauws et al, 2016; Wendt, 2015; Jabareen, 2013; De Roo, 2015; Ahern, 2011). In this context, adaptive planning, which is defined as "creating conditions for development which support a city's capacity to respond to changing circumstances", is increasingly acknowledged in the planning literature (Rauws et al., 2016: 1). At national and international platforms, in order to cope with the current or unexpected impacts of urban changes such as environmental crisis linked to climate change, natural disasters and international migration flow due to the war, policies were developed in terms of adaptive planning and the adaptative capacity of the cities was aimed to be increased. In adaptive planning process different approaches are used based on the type of urban changes and to provide urban adaptation they focused on various key elements such as modelling, monitoring, simulation, learning. In this study, how the subject of urban adaptation was approached in Turkey was explained and the projects based on adaptive planning were evaluated with the aim of providing a first impression to this field. With this aim 48 projects, which are determined through searching the urban adaptive plans in Turkey, were examined in an analytical framework. Adaptation subjects, related actors and their collaboration and funding programs of the projects were examined and their adaptive planning approaches, processes and key elements that they focused on were demonstrated.

Keywords: Adaptive planning; natural disaster; migration; climate change; urban change.

Geliş tarihi: 11.06.2019 Kabul tarihi: 16.01.2020
Online yayımlanma tarihi: 24.06.2020
İletişim: İrem İnce Keller
e-posta: iremince2@gmail.com

TMMOB Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Adaptasyon temelli planlama yaklaşımı (adaptive planning) dirençlilik düşüncesinin (resilience thinking) bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Kentsel planlamada dirençlilik düşüncesi çerçevesindeki tartışmalar küresel ölçekte yaşanan çevresel değişimler ve bu değişimlerin sonucu kentlerde artan sosyal, ekonomik ve mekânsal kırılganlıklara dayanarak son yıllarda artış göstermiştir. Adaptasyon planları ile kentlerin değişen koşullara karşı kapasitesini arttırmaya yönelik kentsel gelişmeye olanak sağlayan şartların yaratılması amaçlanmaktadır. Ahern (2011) adaptasyon planlarını kentleri belirsizliklere karşı daha duyarlı hale getirmek için planlama kararlarının bu kapsamda yeniden düzenlenmesi ve etkin hale getirilmesi olarak tanımlamıştır.

Dirençlilik düşüncesinin ve bağlantılı olarak adaptasyon temelli planlama yaklaşımı kavramının ana bileşenleri adaptasyon (adaptation), kırılganlık (vulnerability) ve direnç (resilience) olarak ortaya çıkmaktadır. Adaptasyon kavramı dirençlilik düşüncesi içerisinde değişen sistem için yapılan düzenleme olarak tanımlanmaktadır. Direnç kavramı değişime uyum sağlama kapasitesini temsil ederken, kırılganlık kavramı ise bir tehlike veya stres nedeniyle zarar görmesi muhtemel bir sistemin derecesi olarak tanımlanmaktadır (Folke ve ark., 2002). Bu kapsamda kentsel değişimlerin potansiyel risklerini azaltabilmek ve bu değişimlere kentlerin uyum sağlayabilmeleri için sistemin kapasitesini (direncini) ve sistemin iç özelliklerini gösteren kırılganlığını anlamak esastır (Engle, 2011). Özellikle adaptasyon planlarında kentsel risk alanları belirledikten sonra, bu alanlarda kırılganlığı azaltmak ve adaptasyon kapasitesini artırmak amaçlanmaktadır.

Adaptasyon kavramı üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde; bu çalışmaların küresel ve çevresel değişim, iklim değişikliği ve iklim değişikliğine bağlı küresel çevre krizleri, doğal afetler ve afet riskinin azaltılması, savaş sonucu gerçekleşen uluslararası göçler veya yeni küresel ekonomiye bağlı olarak gerçekleşen öngörülen ve öngörülemeyen değişimlere odaklandıkları görülmektedir (Gallopin, 2006; Thomalla ve ark., 2006; Adger, 1999; Adger ve ark., 2003; Downing ve ark., 2003; Huq ve ark., 2004; Brooks ve ark., 2005, Eraydın, 2013; Raco ve ark., 2012).

Adaptasyon planları özellikle iklim değişikliği çalışmaları ile önem kazanmıştır. Dünyada iklim değişikliği problemini öne çıkaran çalışmalar 1980'li yıllarda uluslararası düzeyde başlatılmıştır. 1990'lı yılların ortalarında ise iklim değişikliğinin etkileri sadece ulusal ve uluslararası bir problem değil, kentsel bir problem olarak ele alınmış ve kentler iklim değişikliği ile ilgili çalışmalara dâhil olmaya başlamıştır. İklim değişikliğine adaptasyona yönelik yapılan çalışmalarda iklim değişikliğinin sebep olduğu aşırı sıcaklık artışları, kuvvetli fırtına olayları, sel ve kuraklıkların artması, su ve hava kirliliği gibi sorunlar ele alınıp, kentlerin bu sürece uyum sağlaması ve iklim değişikliğinin kentsel alanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması amaçlanmıştır (Balaban, 2011).

Özellikle son on yılda, uluslararası göçün hızlı bir şekilde artış göstermesi, göç ve adaptasyon konusunda akademik tartışmaları da öne çıkartmıştır (Özbabacan, 2009; Allen ve ark., 2017; Juzwiak ve ark., 2014; Delvino, 2017). Hızlı göçün getirdiği su kıtlığı, işsizlik, eşitsizlik ve şiddet gibi sorunlar kentsel ekosistem üzerinde risk oluşturmakta ve kentsel kırılganlığı artırmaktadır (O'Reilly, 2013). Ayrıca hızlı veya yavaş kentsel değişimler (iklim değişikliği, savaş, doğal tehlikeler gibi) sonucu gerçekleşen göç, kentsel adaptasyon bağlamında önemli bir stres faktörü olarak ortaya çıkmaktadır. Göçün getirdiği zorlukların ve risklerin üstesinden gelmek için yürütülen çalışmalar, genel olarak kentlerdeki yönetişim mekanizmasının adaptasyonu veya göçmenlerin göçe adaptasyonu olarak iki kapsamda ele alınmaktadır (Özbabacan, 2009; Allen ve ark., 2017). Bunların yansıra, iklim değişikliğinin sonucu olarak göçü ele alan çalışmalar yer almakta ve bu çalışmalar göçü iklim değişikliğine karşı gerçekleşen bir adaptasyon stratejisi olarak tanımlamaktadır (Jha ve ark., 2018; Warner ve ark., 2009; Neupane ve ark., 2016).

Adaptasyon konusunda öne çıkan bir diğer çalışma alanı ise doğal afetler ve kentsel dirençlilik üzerine yürütülen çalışmalardır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar sel ve deprem gibi hızlı gerçekleşen kentsel değişimleri göz önünde bulundurarak yürütülen risk azaltma ve sakınım planı çalışmaları olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışma "Adaptasyon konusu Türkiye'de kentsel planlama alanında nasıl ele alınmakta ve bu çerçevede ne nitelikte çalışmalar yapılmaktadır?" sorusundan yola çıkılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle dünya literatüründeki adaptasyon temelli planlama yaklaşımlarının incelenmesi, sonrasında Türkiye'de olası kentsel değişimlere cevap verebilmek üzere yürütülen projelerin ortaya konulması ve söz konusu projelerin adaptasyon planlaması literatüründeki yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma bulgularıyla Türkiye adaptasyon pratiğine dair genel bir izlenim sunularak adaptasyon planlaması çalışmaları için zemin oluşturulması beklenmektedir. Bu araştırmada yer alan kurum ve kuruluşlar daha detaylı incelenerek konuya ilişkin daha çok projeye ve projelerle ilgili daha kapsamlı bilgiye ulaşılabilir. Daha genelde ise kentsel planlama sürecine katkı sağlayacak bazı ipuçlarının ortaya konması hedeflenmektedir.

Adaptasyon Temelli Planlama Yaklaşımı

Adaptasyon temelli planlama yaklaşımı, yalnızca kentsel değişimin olası risk ve tehditlerini temel alan değil, aynı zamanda

sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için değişimin yararlarını ve olanaklarını kavramakla ilgili olan bir süreç, eylem ya da değişiklileri kontrol etme becerisi olarak tanımlanmıştır (Wikström, 2013; Lei ve ark., 2014: Smit ve ark., 2006). Bu planlama yaklaşımında kentsel adaptasyon iki farklı şekilde ele alınmaktadır. İlkinde adaptasyon iklim değişikliği ve doğal afetler gibi öngörülen ve öngörülemeyen kentsel değişimlere karşı risk azaltımı bağlamında ele alınmaktadır. İkincisinde ise adaptasyon kavramı gerçekleşen kentsel değişimlerin etkilerine yönelik yapılan iyileştirme kapsamında ele alınmıştır. İnsan yapımı felaketlerden biri olan savaş sonucu gerçekleşen kitlesel göçün etkilerine yönelik yürütülen adaptasyon planları ikinci yaklaşımın en önemli örneklerinden biridir.

Genel olarak kentsel adaptasyon planları, değişimlerin etkilerine yönelik yapılan düzenlemeler ile ön plana çıkmaktadır. Bu tür planların izlediği süreç ve yöntemler kentsel değişim türüne ve adaptasyon planlama yaklaşımlarına göre farklılık göstermektedir. Bu yaklaşımlar aşağıda belirtildiği gibi 5 başlık altında ele alınabilir:

- İzleme ve öğrenmeyi benimseyen adaptasyon yönetim ve yönetişimi (Adaptive management and governance)
- Senaryo üretimi kapsamında geliştirilen adaptasyon politikaları (Adaptive policies)
- Simülasyon ve dinamik modelleme kapsamında ele alınan kompleks adaptasyon modeli (Adaptive complex model)
- Kentsel direnç planlaması (Resilience planning)
- İndikatörler ile bağlantılı olan adaptasyon planlaması (Indicator based adaptive planning)

Adaptasyon yönetimi ve yönetişim yaklaşımı, dirençlilik düşüncesinden sonra kaynak yönetimi kapsamında Holling (1978) tarafından ortaya konmuştur. Bu kapsamda, yaparak öğrenme olarak tanımlanan adaptasyon yönetimi belirsizlikleri azaltmak için deneysel yönetim modelleri uygularken, adaptasyon yönetişimi ise resmi ve resmi olamayan grupların ve bireylerin yönetişimine odaklanarak öğrenmeye ve izlemeye bağlı bu süreci yönetmeyi amaçlamaktadır (Allen ve ark., 2010). Adaptasyon yönetimi ve yönetişim süreci temel olarak altı adımda tanımlanmaktadır. Bu adımlar; problem tanımı, mevcut bilgi birikiminin sunulması, belirsizliklerin belirlenmesi, öğrenmeye dayalı eylemlerin ortaya konulması, izleme yöntemi ile etkilerinin ortaya çıkarılması ve değerlendirmedir (Walters, 1986). Adaptasyon yönetimi ve yönetişimi kapsamında yapılan çalışmalar genel olarak su yönetimi, sel riski, su kaynak yönetimi ve enerji planlaması alanlarında yapılmıştır (Mirfenderesk ve ark., 2009; Kato ve ark., 2008; Garmestani ve ark., 2013).

Adaptasyon politikaları değişimleri ve karar verme sürecini analitik bir çerçevede ele alarak senaryo üretimine odaklanmaktadır. Bu yaklaşımın süreci ise; belirsizliklerin belirlenmesi, kırılganlığın ve olanakların senaryo üretimi ile belirlenmesi, eylemlerin belirlenmesi, eylemlere bağlı olarak adaptasyon yol geçişlerinin (pathways) ve haritasının oluşturulması, uygun adaptasyon yolunun seçilmesi, planın uygulanması ve izlemedir (Haasnoot ve ark., 2013). Hollanda'da yürütülen birçok sel riski yönetimi projesinde ve Rhine deltasının su yönetiminde, Hindistan'da iklime bağlı değişimlere yönelik tarım alanlarında ve su kaynaklarında adaptasyon politikaları kullanılmıştır (Taneja ve ark., 2010; Haasnoot ve ark., 2013; Walker ve ark., 2013; Swanson ve ark., 2006).

Kompleks adaptasyon modeli yaklaşımı ise kentlerin dinamik yapısı üzerine odaklanır. Bu bağlamda belirsizlikler kentsel adaptasyonun bir parçası olarak tanımlanır (De Roo, 2015). Kentlerin kompleks yapısının çözümlenebilmesi ve kentsel adaptasyonun sağlanabilmesi için gereken kentsel koşulların geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu gerekli koşulların sağlanabilmesi için bazı bilim insanları dinamik modelleme ve simülasyon metotları üzerinde odaklanırken, diğer bir grup ise kentlerde kendi kendine organize olma (self-organization) sürecini ön plana çıkarmışlardır (Marshall, 2012; Rauws ve ark., 2016; Yamu ve ark., 2016; De Roo, 2015; Portugali, 2012). Bu süreç dört adımda tanımlanmıştır. Bunlar (1) ortaya çıkan simetrik oluşumun kırılması (değişim sonucu), (2) kritik bir noktaya ulaşma, (3) doğrusal olmayan süreç içerisinde bağımsız aktörler tarafından yapılan düzenlemelerin takip edilmesi ve bunun sonucunda, (4) belirli zamanlarda kendiliğinden örüntünün ortaya çıkması ve tüm aktörler tarafından birbirini tamamlayıcı eylemler üretilmesidir (De Roo, 2015). Bu kapsamda kendi kendine organize olma sürecini kentsel sistemlere entegre edebilmek için üç farklı strateji ön plana çıkmaktadır. Bunlar, (1) yaratıcı strateji ve vizyon sahibi aktörleri harekete geçirme ve bir araya getirme, (2) kurumsal çerçeveyi ve mekansal planlamayı küçük ölçekli projeleri destekleyecek şekilde yeniden düzenleme ve (3) kentte yaşayanları yönetişim sürecine dahil ederek kentin gelişimine yön verecek düzenlemelere katkı sağlamasını sağlama olarak tanımlanmıştır (Alfasi ve ark., 2004; 2007). Hollanda'da mevcut planlama sistemin alternatif olarak geliştirilen ve Oosterworld kentinde uygulanan organik gelişme stratejileri, kendi kendine organize olma etmenini kullanarak kentsel adaptasyonu sağlamayı amaçlayan önemli örneklerden biridir (Rauws ve ark., 2016).

Kentsel direnç planlaması adaptasyon planlamasının bir diğer yaklaşımıdır. Kentsel direnç planları, kentin karşılaştığı kritik meselelere karşı ortaklaşa karar verme sürecine ve parçacı rasyonelliğe odaklanmaktadır (Raco ve ark., 2012; Wikström, 2013; Stead ve ark., 2013). Bu kapsamda kentsel direnç planlama yaklaşımını Eraydın (2013) iletişimsel planlama ve parçacı planlamanın birleşimi olarak tanımlamakta ve teknik bilgiyi üreten interdisipliner gruplar, bireyler ve diğer interaktif grupların etkileşimlerinin adaptasyon açısından önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşımın sürecinde kırılganlık analizi, sakınım yöntemlerinin geliştirilmesi ve kentsel yönetişim gibi etmenler öne çıkmaktadır. Doğal afetlere karşı adaptasyonu

Tablo 1. Adaptasyon planı yaklaşımları ve ilgili adaptasyon etmenleri

Adaptasyon planı yaklaşımları		Adaptasyonu sağlayan etmenler
1. Adaptasyon yönetim ve yönetişimi	→	Teknik bilgi, yaparak öğrenme, izleme
2. Adaptasyon politikaları	→	Teknik bilgi, modelleme, izleme
3. Kompleks adaptasyon modeli	→	Modelleme, simülasyon, kendi kendine organize olma
4. Kentsel direnç planları	→	Teknik bilgi, uzman olmayan insanların bilgisi ve rolü
5. İndikatör bağlantılı adaptasyon planları	→	Teknik bilgi, izleme

sağlamak amacı ile yürütülen sakınım ve risk azaltma planları kentsel direnç planlaması yaklaşımı ile birlikte ele alınmıştır.

Son olarak, **indikatörler bazlı adaptasyon planı yaklaşımında** ise ilgili kentsel değişime bağlı özellikli indikatörlerin belirlenmesi, izlenmesi ve risk tanımı gerçekleştikten sonra ilgili adaptasyon stratejilerinin oluşturulması hedeflenmektedir. Süreçteki adımlar (1) dönemsel olarak risk tanımı yapılması, (2) belirlenen risk tanımına yönelik indikatörlerin belirlenmesi ve eşik değerlerinin saptanması, (3) indikatörlerin izlenmesi ve eşik değerlerinin aşımı durumundaki olası sonuçların saptanması ve (4) olası sonuçlara yönelik adaptasyon stratejileri getirilerek etkilenen planlar için yeni düzenlemeler önerilmesi olarak belirlenmiştir (Wendt, 2015). Bu yaklaşım Türkiye'de adaptasyon planları kapsamında yürütülen projelerde öne çıkmaktadır.

Yukarıda belirtilen yaklaşımlardaki süreç önerilerinin yanısıra, bu yaklaşımlar ve ilgili teorik çalışmalar kent sistemlerinin değişimi özümseyebilmesi ve kendini yenileyebilmesi için farklı etmenlere odaklanmaktadırlar. Bu çerçevede özellikle "yaparak öğrenme", "izleme", "modelleme"," simülasyon", "inovasyon", "kentsel iç sistemin dış etkiler ile kendi kendine organizasyon olması", "yeniden organizasyon için çeşitlilik", "kaynak kullanımı", "teknik bilgi", "uzman olmayan insanların bilgisi ve rolü", "kültürel tanınırlık" gibi kilit etmenler kentsel değişimlere uyum sağlama sürecinde öne çıkmaktadır (Mackinnon ve ark., 2013; Folke ve ark., 2002). Bu etmenler kentsel değişimlerin olumsuz etkilerine karşı kentin sosyal yapısı, ekonomik yapısı, doğal çevresi ve yönetim mekanizmasında adaptasyon kapasitesini artırmaktadır. Tablo 1'de adaptasyon planı yaklaşımları ve bu yaklaşımların odaklandığı etmenler gösterilmektedir.

Türkiye'deki Kentsel Adaptasyon Projeleri

Türkiye'de kentsel adaptasyon kapsamında yürütülen projeler, uluslararası çalışmalarda olduğu gibi iklim değişikliğine uyum kapsamında yürütülen projeler ile birlikte önem kazanmış ve 2000'li yılların başında öne çıkmıştır. Bu bölümde Türkiye'deki kentsel adaptasyon planları kapsamında üretilen projeler tespit edilmiş ve analitik bir çerçevede incelenmiştir.

Yöntem

Çalışmanın araştırma sorusu kapsamında adaptasyon planlamasına ilişkin Türkiye'de ne nitelikte çalışmalar yapıldığını ortaya koyabilmek için ilk olarak Türkiye'de adaptasyon planlaması çerçevesinde yürütülen projelerin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Dünya örnekleri incelendiğinde kentsel adaptasyon konusu altında yapılan çalışmalar tek bir kurum veya kuruluşun ilgi ve yetki alanı altında olmadığı, konuya ilişkin ulusal ve uluslararası ölçekte birçok farklı kurum veya kuruluş tarafından projeler gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada araştırmanın süresi de göz önünde bulundurularak tek tek kurumsal inceleme yapılması yerine medya taraması aracılığı ile Türkiye'ye dair genel bir izlenim elde edilmesi yoluna gidilmiştir.

Medya taraması için kullanılacak anahtar kelimelerin belirlenmesi için yine dünya örneklerine bakılmış ve çalışmaların çoğunluğunda "adaptasyon", "uyum" ve "direnç" olmak üzere üç anahtar kelimenin kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlamda, Türkiye'deki adaptasyon konulu çalışmaları tespit etmek için Eylül–Aralık 2018 döneminde "adaptasyon", "uyum" ve "direnç" anahtar kelimeleri kullanılarak bir tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda Türkiye'de kamuya açık ve adaptasyon konusunda öne çıkan 48 projeye ulaşılmıştır. Projelerin başlığında veya içeriğinde bulunan terimler incelendiğinde, 10 proje adaptasyon terimine, 18 proje ise uyum terimine yer vermiştir. Adaptasyon ve uyum kavramlarına yer vermeyen projeler ise iklim değişikliği eylem planı, enerji eylem planları ve risk azaltma planları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu planlar kentsel değişimlere ve belirsizliklere karşı risk azaltmayı amaçlamakta ve kentlerin değişime uyum sağlayabilmesi için kentlerde kapasite artırımının yönelik adaptasyon stratejilerini üretmektedir.

Proje isimleri belirlendikten sonra proje verileri ilgili belediyelerin proje raporlarından, meslek odası raporlarından, gazetelerden ve basın bültenlerinden toplanmış ve içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. İnceleme projelerin kentsel değişim türü, konusu, amacı, konumu, proje başlangıç zamanı, süresi, faaliyet alanları, hibe durumu ve ilgili aktörler kategorilerinde incelenmiş ve değerlendirme yapılmıştır. Tablo 2'de genel özellikleri verilmiş olan kentsel adaptasyon planlaması kapsamında Türkiye'de yürütülen projeler yer almaktadır.

Tablo 2. Türkiye'deki kentsel adaptasyon projeleri

Terimler	Proje adı	Kentsel değişim			Yer	Yıl
		Hızı	Türü	Konusu		
İsminde adaptasyon terimini içeren	İklim Değişikliğine Adaptasyon Kapasite Oluşturma Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Elazığ	2018
	Trakya Bölgesinde İklim Değişikliği ile Mücadele ve Adaptasyon için Kapasite Artırım Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Trakya Bölgesi	2018
	Antalya'nın Deniz ve Kıyılarının İklim Değişikliğine Adaptasyonu	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Antalya	2017
	Tarım, Orman ve Balıkçılık Sektörlerinin İklim Değişikliğine Adaptasyonunda Kapasite Oluşturma Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli	2017
	Kadıköy Belediyesi İklim Adaptasyon Planı	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	İstanbul	2018
	Ardahan Kent Adaptasyonu Projesi	Yavaş	Nüfus gelişimi	Göç	Ardahan	2015
	Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yaşayan Suriyeli Kadınların Sosyal ve Ekonomik Yaşama Adaptasyon Projesi	Hızlı	İnsan yapımı felaket	Savaş sonucu göç	Gaziantep, Kilis, Mardin ve Şanlıurfa	2017
	Kentsel Mültecilerin Adaptasyon ve Uyum Süreçlerine Yeni Nesil bir Bakış Açısı: Kapsayıcı Kent İnşası Amaçlı Sosyal İnovasyon Modeli Projesi	Hızlı	İnsan yapımı felaket	Savaş sonucu göç	İstanbul, İzmir, Hatay	2018
İsminde uyum terimini içeren	Tarımda İklim Değişikliği Farkındalığı ve İklim Değişikliğine Uyum Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Türkiye	2015
	Büyük Şehirler için İklim Değişikliği Uyum ve Azaltma Oyunu Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	İstanbul	2017
	Samsun'da İklim Değişikliğine Uyum Süreci Kapsamında Kızılırmak Delta Projesinin Su Yönetimi Modellemesi Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Samsun	2018
	Yağmur Hasadı Yoluyla İklim Değişikliğine Uyum Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Ankara	2016
	MUYU bir Uyum Projesi	Hızlı	İnsan yapımı felaket	Savaş sonucu göç	Hatay	2017
	Mültecilerin Uyumu Projesi	Hızlı	İnsan yapımı felaket	Savaş sonucu göç	İstanbul, Sakarya, Şanlıurfa ve Kayseri	2017
	Kilis Sosyal Uyum Projesi	Hızlı	İnsan yapımı felaket	Savaş sonucu göç	Kilis	2017
	Mersin Sosyal Uyum Projesi	Hızlı	İnsan yapımı felaket	Savaş sonucu göç	Mersin	2017
	"Düş Bahçesi" Mültecilere Sosyal Uyum Projesi	Hızlı	İnsan yapımı felaket	Savaş sonucu göç	Samsun	2018

Tablo 2 (devamı). Türkiye'deki kentsel adaptasyon projeleri

Terimler	Proje adı	Kentsel değişim			Yer	Yıl
		Hızı	Türü	Konusu		
	KADEM Mülteci Kadınlar Sosyoekonomik Araştırmalar ve Uyum Projesi	Hızlı	İnsan yapımı felaket	Savaş sonucu göç	Türkiye	2018
	Kadınlar Göç Yolunda Projesi (Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yönelik ekonomik ve sosyal uyum projesi kapsamında)	Hızlı	İnsan yapımı felaket	Savaş sonucu göç	Türkiye	2018
	Mülteciler için uyum projesi: Mülteci ve Göçmen Toplulukları için Hoşgörü Projesi	Hızlı	İnsan yapımı felaket	Savaş sonucu göç	Antalya	2017
	Gaziantep'te Gençlik ve Sosyal Uyum Projesi	Hızlı	İnsan yapımı felaket	Savaş sonucu göç	Gaziantep	2018
İçeriğinde adaptasyon terimini içeren	İklim Değişikliğine Karşı Çıkın Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Mersin	2017
	Sürdürülebilir Eğitim Modeli ile Niğde ilindeki Lise Öğrencilerinin İklim Değişikliği Mücadelesi için Bilgi Kapasitesi ve Farkındalığının Arttırılması Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Niğde	2017
İçeriğinde uyum terimini içeren	İklim Hareketi İçin Değişime Güç Ver Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Denizi	2017
	İstanbul'da İklim Değişikliği Farkındalığının ve Çalışmaların Geliştirilmesi Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	İstanbul	2017
	Hatay için Sürdürülebilir bir Gelecek Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Hatay, Ankara	2017
	İklim Değişikliği Alanında Geliştirilmiş Kapasite ve Farkındalık ile Daha İyi Geleceklere Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Bilecik	2017
	Dirençli Kentler için Bir Çerçeve: Yeşil Odaklı Uyarlama	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	İzmir	2017
Diğer	Kadıköy Belediyesi Bütünlükçü ve Katılımcı İklim Eylem Planı Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	İstanbul	2017
	İklim Değişikliği Azaltımı Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Muğla	2017
	Akçadağ'daki Sera Gazı Emisyonunun Azaltılması Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Malatya	2017
	Türkiye'de Tarım Sektörünün İklim Değişikliğine Karşı Hassasiyeti Üzerine Kapasite Geliştirme Projesi	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Türkiye	2017
	Kadıköy Belediyesi İklim Eylem Planı	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	İstanbul	2018
	Bursa Büyükşehir Belediyesi İklim Eylem Planı	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Bursa	2015
	Gaziantep İklim Değişikliği Eylem Planı	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Gaziantep	2011
	Bursa Sürdürülebilir Enerji ve İklim Degişikligi Uyum Planı BUSECAP 2017	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Bursa	2015
	Doğa Esaslı Çözümlerle Kentlerin Yeniden Doğallaştırılması için Yeni Stratejiler	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	İzmir	2017

Tablo 2 (devamı). Türkiye'deki kentsel adaptasyon projeleri

Terimler	Proje adı	Kentsel değişim			Yer	Yıl
		Hızı	Türü	Konusu		
	Akıllı Kentsel Dönüşümün Hızlandırılması için Yenileme Modeli	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	Eskişehir	2015
	Türkiye Enerji Eylem Planları	Yavaş	Çevresel	İklim değişikliği	İzmir, Eskişehir, Bursa, Kadıköy, K.Maraş, Antalya, Seferihisar, Bornova	2014
	Kocaeli'ye İç Göç ve Entegrasyon (KOGET)	Yavaş	Nüfus gelişimi	Göç	Kocaeli	2014
	Sel Risk Azaltma Planları	Hızlı	Çevresel	Doğal afetler	Türkiye	2017
	Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP)	Hızlı	Çevresel	Doğal afetler	Türkiye	2017
	Afet Kapsamında Kentsel Dönüşüm Projeleri	Hızlı	Çevresel	Doğal afetler	Türkiye	2013
	Adana Afet Risk Yönetimi ve Sakınım Planı	Hızlı	Çevresel	Doğal afetler	Adana	2017
	Samsun Afet Risk Azaltma Planı	Hızlı	Çevresel	Doğal afetler	Samsun	2016
	Bursa Afet Risk Azaltma Planı	Hızlı	Çevresel	Doğal afetler	Bursa	2014
	İstanbul Deprem Master Planı	Hızlı	Çevresel	Doğal afetler	İstanbul	2003
	İstanbul Deprem Riski Azaltma ve Acil Durum Hazırlık Projesi	Hızlı	Çevresel	Doğal afetler	İstanbul	2006

Bulgular

Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular kentsel değişim türleri, adaptasyon konuları, ilgili aktörler ve iş birlikleri, hibeler ve adaptasyon etmenleri ve planlama yaklaşımı alt başlıkları altında bu bölümde ortaya konacaktır.

Kentsel Değişim Türleri

Türkiye'de gerçekleştirilen adaptasyon projeleri temelde üç kentsel değişime odaklanmaktadır. Bunlar, yavaş kentsel değişim türü olan iklim değişikliği, yavaş ve hızlı kentsel değişim sonucu gerçekleşen göç ve hızlı kentsel değişim kapsamında doğal afetler olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentsel adaptasyon planlaması kapsamında gerçekleştirilen ilk projeler, doğal afetler konularını içermektedir (Şekil 1). Bu projeler her ne kadar kentsel adaptasyon planı olarak tanımlanmasa da doğal afetlere karşı arazi kullanım, ulaşım, altyapı, bina ve toplumsal konulara yönelik kentsel direnci arttırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede öne çıkan başlıca plan türleri ise deprem master planları, sel riski azaltma planları, il afet riski azaltma planları ve afet kapsamında kentsel dönüşüm projeleridir. Bu projeler özellikle 1999 Marmara depreminde sonra ortaya çıktığı, 2011 Van depreminden sonra ise ülke genelinde yürütülen afet kapsamında kentsel dönüşüm projeleri ile artış gösterdiği görülmektedir.

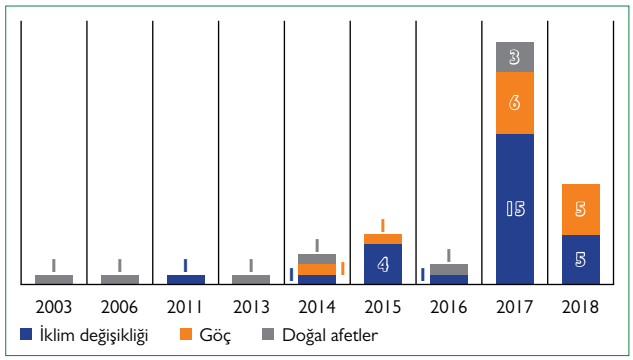

Şekil 1. Yıllara göre kentsel adaptasyon projeleri.

İkinci değişim türü olarak ortaya çıkan iklim değişikliği projeleri, Türkiye'de ilk olarak iklim eylem planları kapsamında üretilmeye başlanmıştır. Son iki yılda iklim değişikliği kapsamında ise adaptasyon planları üretilmiş ve birçok proje iklim adaptasyon planı olarak adlandırılmıştır. İklim değişikliğine adaptasyon kapsamında üretilen projeler Türkiye'de özellikle 2016 yılında imzalanan Paris İklim antlaşması ile artış gösterdiği görülmüştür.

Üçüncü değişim türü olarak nüfus gelişimi veya savaş sonucu gerçekleşen göç ile ilgili yapılan çalışmalar iki farklı nitelikte ortaya çıkmıştır. Yürütülen çalışmaların bir bölümü nüfus gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan göçe, diğer bölümü ise savaş sonrası ortaya çıkan göçe odaklanmaktadır. Araştırmada tespit edilen projelerin büyük bir kısmı özellikle Suriye'deki savaş nedeni ile 2011 yılında Türkiye'de gerçekleşen kitlesel göç üzerine çalışmalarını gerçekleştirilmiştir. Projeler, mültecilerin uyumu, sosyal uyum projesi, sosyal ve ekonomik uyum projesi olarak ortaya çıkmaktadır. Projeler ile birlikte mültecilerin adaptasyon sürecinde yaşadıkları problemler ele alınarak, kente ekonomik, sosyal ve kültürel entegrasyonlarının sağlanması amaçlanmıştır.

Adaptasyon Konuları

Adaptasyon konuları, özellikle kentsel değişimin negatif etkilerini azaltmak ve değişime uyum sağlayabilmek için kentsel politika ve stratejilerin üretildiği alanlardır. Bu alanlarda üretilen politika ve stratejiler ile adaptasyon kapasitesinin artırılması hedeflenmiştir. Araştırma sonucunda, 22 farklı adaptasyon konusu ortaya çıkmış ve bu konular kentsel değişim türüne göre farklılık göstermiştir.

Şekil 2'de belirtildiği üzere iklim değişikliği alanında ortaya çıkan konular, atık, ulaşım, altyapı, bina ve tarım başta olmak üzere balıkçılık, sanayi, turizm, kıyı alanları, hayvancılık, hizmet, eğitim, enerji, su, ormandır. Kentlerin iklim değişikliğinin etkilerine adaptasyonunu sağlamak için bu alanlar üzerine, kısa, orta ve uzun vadeli stratejiler geliştirilmiştir. Bölgesel veya kentsel ölçekte sera gazı emisyonunu azaltarak, iklim değişikliğine karşı düşük karbonlu kalkınmayı sağlamayı hedef-

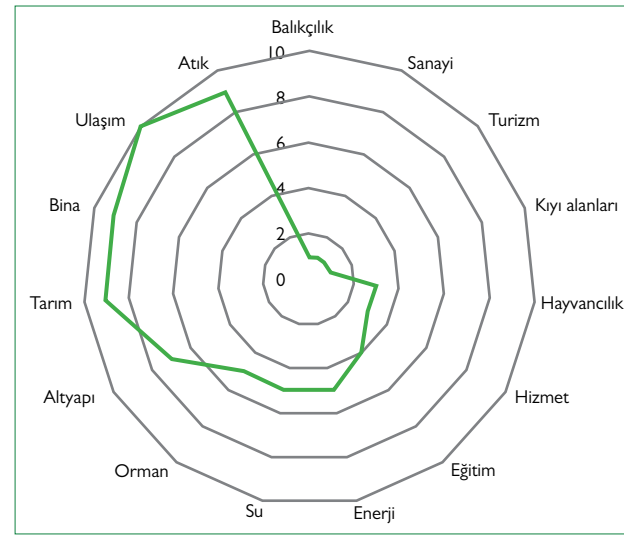

Şekil 2. İklim değişikliğine ait adaptasyon konuları.

lemişlerdir. Kentsel ölçekte bina, ulaşım, altyapı, atık ve enerji alanları ön plana çıkmaktadır. Binalara yönelik geliştirilen stratejilerde yenilenebilir enerji kullanımı ve enerji verimliliği amaçlanmıştır. Ulaşım alanındaki ana stratejiler yaya ve bisiklet dostu kentsel çevre oluşturulması, sıfır emisyonlu toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi, raylı sistemlerin güçlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Atık alanında ortaya çıkan girişimler ise daha çok geri dönüşüm ve yeniden kullanmanın artırılması ve katı ve sıvı atıkların ayrıştırılması olarak ortaya çıkmaktadır. Enerji alanında üretilen stratejiler yenilebilir ve etkin enerji kullanımı kapsamında güneş ve rüzgar enerjilerinin kullanımı ve özellikle kentsel alanlarda güneş enerjisinin kullanımının artırılmasıdır. Altyapı alanında projeler yeşil alt yapı sistemleri üzerine yoğunlaşarak ilgili stratejileri geliştirmişlerdir. Örneğin, Ankara kentinde "Yağmur Hasadı Yoluyla İklim Değişikliğine Uyum Projesi" gerçekleştirilmiş ve Çankaya ilçesi sınırları içerisinde su tutma peyzajı uygulamaları ile kentsel ve kırsal alanlarda yağmur hasadı projeleri geliştirilmiştir (Tokuş ve ark., 2017). Bölgesel ölçekteki çalışmalarda sürdürülebilir arazi kullanım stratejileri üzerine odaklanılmış ve tarım, sanayi, kıyı alanları, turizm gibi alanlarda iklim değişikliğinin etkilerine adaptasyon tedbirleri getirilmiştir.

Doğal afetler alanında odaklanılan konular bina, ulaşım, altyapı yoğunlukta olmak üzere toprak, su ve atık olarak ortaya çıkmıştır (Şekil 3). Doğal afetlerin olası etkilerine karşı uyum sağlayabilmek ve adaptasyon kapasitesini yükseltebilmek için "risk azaltma planları" ve "afet acil durum hazırlık projeleri" olmak üzere iki kapsamda stratejiler geliştirilmiştir. Yol ve altyapı alanlarında risk azaltmaya yönelik üretilen stratejiler, doğal önlemlerin yetersiz kaldığı alanlarda ıslah çalışmalarının yürütülmesi (heyelan önleme bentleri, dere ıslah çalışmaları vb.), riskli alanlarda yol ve altyapı hizmetlerinin sınırlandırılarak gelişmenin teşvik edilmemesi ve risk azaltıcı altyapı sistemlerin kurulması olarak belirlenmiştir. Örneğin, Samsun'da il afet

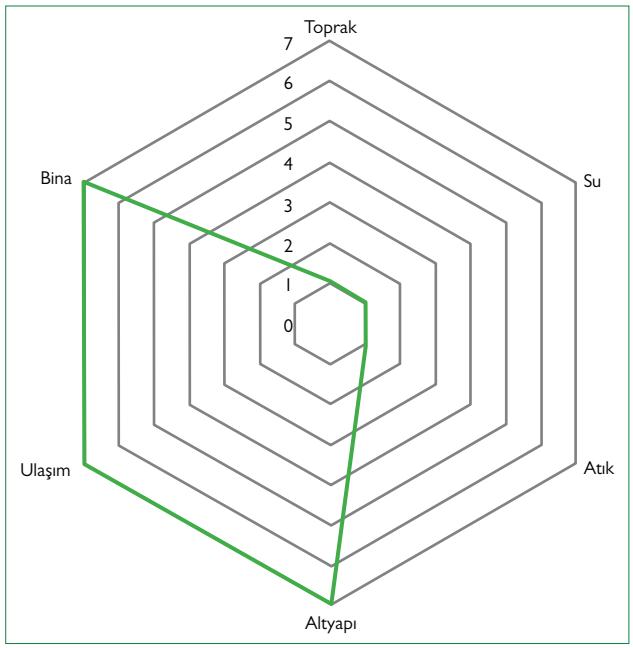

Şekil 3. Doğal afetlere ait adaptasyon konuları.

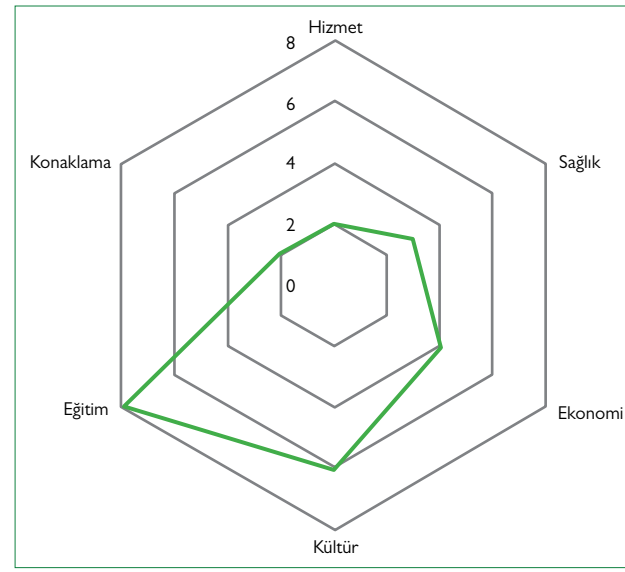

Şekil 4. Göçe ait adaptasyon konuları.

risk azaltma planı ile deprem, yangın, su baskını, yer kayması veya kaya düşmesi gibi kentsel hayatı tehlikeye sokacak risklere karşı zarar görmesi muhtemel yerlerde planlama ve etüt çalışmalarına başlanmış ve imar uygulamalarının risk bölgelerine uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır (DHA, 2016). Yol ve altyapı alanlarına yönelik "afet acil durum hazırlık projeleri" kapsamında hazırlanılan senaryolarda acil ulaşım altyapısı üzerine odaklanılmış ve doğal afet anında kara, deniz ve havayolu ulaşım sistemi önerileri geliştirilmiştir. Bina alanında üretilen stratejilerde yapılarda güçlendirme ve mikro yenilemeler yapılmasına odaklanılmıştır. Bunun ile birlikte riskli yapılarda tahliye, yenileme, dönüşüm, sağlıklaştırmayı içeren güçlendirme ve/veya yenileme projeleri temel araçlar olarak kullanılarak afet riskinin azaltılması amaçlanmıştır. "6306 sayılı afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi kanunu" ile oluşturulan kentsel dönüşüm projeleri bu kapsamda öne çıkan örneklerdendir.

Son olarak, göç konusunda eğitim, kültür, ekonomi, hizmet, sağlık, konaklama alanlarında çalışmalar yürütülmüş ve özellikle mültecilerin kente uyumunu sağlamak amacı ile eğitim, kültür ve ekonomi alanlarına odaklanılmıştır (Şekil 4). Projelerde genel olarak Suriye'de gerçekleşen savaş sonucu Türkiye'ye göç eden mültecilerin kente adaptasyonunu sağlamak için her iki topluma yönelik sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenmiş ve çeşitli alanlarda mültecilere eğitimler verilmiştir. Kentsel adaptasyonun sağlanmasına yönelik farklı stratejiler üreten projeler de yer almaktadır. Örneğin, "Kentsel Mültecilerin Adaptasyon ve Uyum Süreçlerine Yeni Nesil bir Bakış Açısı: Kapsayıcı Kent İnşası Amaçlı Sosyal İnovasyon Modeli Projesi'nde" Suriyeli göçmenler ve yerel topluluklar arasında

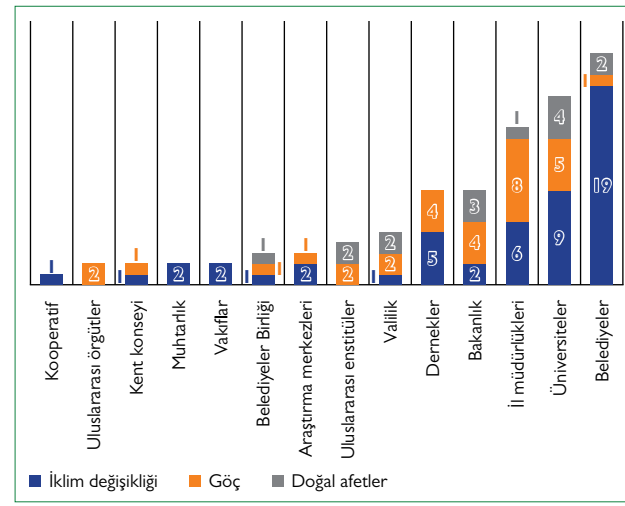

Şekil 5. Kentsel değişim türlerine göre aktörler.

"yaşayan laboratuvar-living lab" yöntemi ile kültürel bir etkileşim sağlanması hedeflenmiştir.[1] Ekonomik alanda da göçmenlerin kente adaptasyonunun gerçekleşmesi için istihdamın sağlanmasına ve artırılmasına yönelik stratejiler üretilmiştir. Örnek olarak, "KADEM Mülteci Kadınlar Sosyoekonomik Araştırmalar ve Uyum Projesi'nde" mülteci kadınlara yönelik el işi ve terzilik gibi mesleki eğitimler verilmiş ve kadınlara yetkinlik kazandırılması amaçlanmıştır.

İlgili Aktörler ve İş Birlikleri

Şekil 5 ve Tablo 3'te görüldüğü üzere yürütülen projelerde öne çıkan aktör grupları ve iş birlikleri kentsel değişim tür-

[1] https://www.pot-a.org/yayinlar.

Tablo 3. Aktörlerin iş birlikleri

Proje konusu	Proje yürütücüleri	Ortaklar	Ortaklar
İklim değişikliği	Bakanlık	Üniversite, araştırma enstitüsü	Avrupa Birliği
	Valilik	İl müdürlükleri, üniversite, dernek, belediye	Avrupa Birliği
	Belediye	Üniversite, Belediyeler Birliği, il müdürlükleri	Avrupa Birliği
		Bakanlık, dernek	Avrupa Birliği
		Bakanlık, kent konseyi	Avrupa Birliği
		Araştırma enstitüsü	Avrupa Birliği
		Dernek	Avrupa Birliği
		Vakıf	Avrupa Birliği
		Üniversite	Avrupa Birliği veya Uluslararası Kalkınma Ajansı
		–	Avrupa Birliği veya Belediye
	Üniversite	Dernek	Avrupa Birliği
		Araştırma enstitüsü	Avrupa Birliği
		Muhtarlık	Avrupa Birliği
		–	Avrupa Birliği
	Dernek	Kooperatif, dernek	–
Göç	Bakanlık	–	Birleşmiş Milletler
	Valilik	Üniversite, il müdürlüğü	Bölgesel Kalkınma Ajansı
		–	Bakanlık
	Üniversite	Valilik, bakanlık, uluslararası örgüt	Ulusal Araştırma Kurumu
		Belediye, müdürlük, dernek	Avrupa Birliği
	İl müdürlüğü	–	Birleşmiş Milletler veya Kızılay Örgütü
	Kent konseyi	–	–
	Dernek	Bakanlık, dernek	–
		Dernek	Avrupa Birliği
	Uluslararası örgüt	–	–
	Araştırma merkezi	Uluslararası enstitü	Avrupa Birliği
Doğal afetler	Bakanlık	Belediye	–
	Valilik	Bakanlık	Uluslararası İş Birliği Ajansı
	Belediye	Üniversite	–
		–	Kalkınma Bankası

lerine göre farklılık göstermektedir. İklim değişikliğine bağlı yürütülen projelerde belediyeler, üniversiteler, dernekler ve il müdürlükleri büyük rol oynamaktadır. Özellikle belediyeler iklim değişikliğine bağlı projelerin yüzde yetmişinde yer alarak ve süreç içerisinde en baskın rol oynayan aktör olarak öne çıkmaktadır. Bunun dışında valilik, araştırma enstitüleri, kent konseyi, muhtarlık, vakıflar ve kooperatifler iklim değişikliği çalışmalarında öne çıkan diğer aktörlerdir. Bu süreçte yapılan iş birliklerinde, üniversite ve belediyelerin çeşitli aktör grupları içerisinde yer aldığı görülmektedir. Örneğin, "Trakya Bölgesinde İklim Değişikliği ile Mücadele ve Adaptasyon için Kapasite Artırım Projesi'nde" bölgedeki 3 üniversite, 40 belediye ve ilgili kamu kurumları iş birliği yapılmış iklim değişikliğinin olası etkilerini azaltmak için alınacak önlemler konusunda çalışma yürütmüşlerdir.[2]

Göç kapsamında yürütülen adaptasyon projelerinde valilikler, il müdürlükleri, üniversiteler, bakanlık ve derneklerin aktif rol oynadığı ve proje süreçlerinde yerel yönetim katılımının az olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda özellikle bakanlıkların sağladıkları hibe destekleri farklı nitelikte iş birliklerini ortaya çıkarmıştır. Örneğin Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından yürütülen Sivil Toplum Diyaloğu Programında Türkiye'den dernekler ve vakıflar ile AB üyesi ülkelerden kâr

[2] http://iklimdegisikligi.tekirdag.bel.tr/file/E_B%C3%BClten_02.pdf.

Tablo 4. Projelerin bütçeleri ve finans kaynakları

Konusu	Proje adı	Bütçe	Finans kaynağı	Fon adı
İklim değişikliği	Trakya Bölgesinde İklim Değişikliği ile Mücadele ve Adaptasyon için Kapasite Artırım Projesi	174.495,60 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	Antalya'nın Deniz ve Kıyılarının İklim Değişikliğine Adaptasyonu	165.282,04 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	Tarım, Orman ve Balıkçılık Sektörlerinin İklim Değişikliğine Adaptasyonunda Kapasite Oluşturma Projesi	45.799,87 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	Büyük Şehirler için İklim Değişikliği Uyum ve Azaltma Oyunu Projesi	49.408,32 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	Samsun'da İklim Değişikliğine Uyum Süreci Kapsamında Kızılırmak Delta Projesinin Su Yönetimi Modellemesi Projesi	197.997,61 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	Yağmur Hasadı Yoluyla İklim Değişikliğine Uyum Projesi	143.332,6 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye Sivil Toplum Diyaloğu Fonu
	İklim Değişikliğine Karşı Çıkın Projesi	189.807,30 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	Sürdürülebilir Eğitim Modeli ile Niğde ilindeki Lise Öğrencilerinin İklim Değişikliği Mücadelesi için Bilgi Kapasitesi ve Farkındalığının Arttırılması Projesi	47.000,00 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	İklim Hareketi İçin Değişime Güç Ver Projesi	167.649,56 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	İstanbul'da İklim Değişikliği Farkındalığının ve Çalışmaların Geliştirilmesi Projesi	180.274.00 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	Hatay için Sürdürülebilir bir Gelecek Projesi	197.713,53 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	İklim Değişikliği Alanında Geliştirilmiş Kapasite ve Farkındalık ile Daha İyi Geleceklere Projesi	44.132,58 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	Dirençli Kentler için Bir Çerçeve: Yeşil Odaklı Uyarlama	130.836,27 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	Kadıköy Belediyesi Bütünlükçü ve	149.888,20 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında

Tablo 4 (devamı). Projelerin bütçeleri ve finans kaynakları

Konusu	Proje adı	Bütçe	Finans kaynağı	Fon adı
	Katılımcı İklim Eylem Planı Projesi			Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	İklim Değişikliği Azaltımı Projesi	146.610,00 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	Akçadağ'daki Sera Gazı Emisyonunun Azaltılması Projesi	30.319,26 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	Türkiye'de Tarım Sektörünün İklim Değişikliğine Karşı Hassasiyeti Üzerine Kapasite Geliştirme Projesi	49.999,25 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı
	Doğa Esaslı Çözümlerle Kentlerin Yeniden Doğallaştırılması için Yeni Stratejiler	14.000.000 Avro	Avrupa Birliği	Ufuk2020 Çevre ve Hammaddeler
	Akıllı Kentsel Dönüşümün Hızlandırılması için Yenileme Modeli	23.700.000 Avro	Avrupa Birliği	Ufuk2020 Programı
Göç	Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yaşayan Suriyeli Kadınların Sosyal ve Ekonomik Yaşama Adaptasyon Projesi	250.000 Dolar	Birleşmiş Milletler	Kuveyt Hükümeti Fonu
	Kadınlar Göç Yolunda Projesi (Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yönelik ekonomik ve sosyal uyum projesi kapsamında)	164.968,86 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye Sivil Toplum Diyaloğu Fonu
	Kentsel Mültecilerin Adaptasyon ve Uyum Süreçlerine Yeni Nesil bir Bakış Açısı: Kapsayıcı Kent İnşası Amaçlı Sosyal İnovasyon Modeli Projesi	1.037.562 Türk Lirası	TUBİTAK	Öncelikli Alanlar AR-GE Projeleri Destek Programı (1003)
	Kocaeli'ye İç Göç ve Entegrasyon (KOGET)	68.611,00 Türk Lirası	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	
	Mültecilerin Uyumu Projesi	142.941,3 Avro	Avrupa Birliği	Türkiye Sivil Toplum Diyaloğu Fonu
Doğal afetler	İstanbul Deprem Riski Azaltma ve Acil Durum Hazırlık Projesi	300.000.000 Dolar (Kredi) 150.000.000 Dolar (Finansman)	Dünya Bankası + İlave finansmanlar	

amacı gütmeyen kuruluşların ortaklaşa geliştirecekleri projelere hibe desteği sağlanmıştır. Bu hibe desteği kapsamda Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM), İtalya'dan EUROCULTURA ve Türkiye'den Uluslararası Mülteci Hakları Derneği (UMHD) ortaklığı ile "Kadınlar Göç Yolunda Projesi" yürütülmüş, Suriyeli kadınların ekonomik ve sosyal uyumuna yönelik proje hazırlanmıştır.[3]

Son olarak doğal afetler kapsamındaki projelerde, merkezi yönetim ve uluslararası nitelikteki aktörlerin iş birliği ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda yürütülen ve Türkiye'de uygulanan ilk risk azaltma projesi olan "İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Kapasitesinin Arttırılması Projesi'nde (İSMEP)" Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası, İslam Kalkınma Bankası ve Alman

[3] http://kadem.org.tr/projeler/kadinlar-goc-yolunda-projesi/.

Kalkınma Bankası hibe desteği sağlamış ve İstanbul Valiliği ile İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (İPKB) uygulama aşamasında yer almıştır (Kaya, 2017). Kentlerin olası doğal afet riskine karşı güçlendirilmesi ve yeniden inşasının sağlanması ve buna bağlı olarak proje ölçeğinin artırılması için, doğal afetlere yönelik projelerde uluslararası finansal kurumların desteği ön plana çıkmıştır.

Hibeler

Adaptasyon planı kapsamında yürütülen projelerin %75'i hibe desteği ile yürütülmektedir. Bu kapsamda açılan hibe programlarına bağlı olarak proje sayıları 2017 yılında hızlı bir artış göstermiştir. Öne çıkan hibe programları, Ufuk2020 hibesi, Avrupa Birliği Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı (2017–2020), Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP) kapsamında Japonya-Türkiye ortaklığı ile 'Etkin Risk Değerlendirmesine Yönelik Kapasite Geliştirilme Projesi' Hibesi (2017–2018), Avrupa Birliği Sivil Toplum Diyaloğu Programı Fonu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Fonu (2008-)'dur. Hibelerin finansman kaynakları incelendiğinde ulusüssü nitelikli örgüt olarak tanımlanan "Avrupa Birliği", evrensel uluslararası örgüt olarak tanımlanan "Birleşmiş Milletler", uluslararası kalkınma ajansları ve çeşitli uluslararası örgütler temel finans kaynakları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu finans kaynaklarına ek olarak çeşitli hükümetler ve devlet dışı aktörler fon desteği sağlayarak özellikle küçük ölçekte yürütülen projelere destek olmuşlardır. Tablo 4'te hibe miktarlarına ulaşılan projelere ve ilgili finans kaynaklarına yer verilmiştir.

Finans kaynakları ve kentsel değişim türleri arasındaki bağlantı incelendiğinde iklim değişimi alanında yürütülen projelerde Avrupa Birliği fonları finans kaynağı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu kapsamda "Ufuk2020 hibesi", "Avrupa Birliği Türkiye'de İklim Değişikliği Alanında Kapasitenin Geliştirilmesi Hibe Programı (2017–2020)", "Avrupa Birliği Sivil Toplum Diyaloğu Programı Fonu", kullanılan fonlar arasındadır. Genel olarak hibe miktarlarına bakıldığında ise iklim değişikliği alanında yürütülen çalışmalara proje ölçeğine göre 30.000 ile 200.000 avro arasında değişen hibe desteği sağlanmıştır. Ufuk2020 hibesi ile yürütülen çalışmalarda bu miktar farklılık göstermekte 23 milyon Avro'ya kadar çıkan hibe miktarları görülmektedir. Hibe programına başvuru yapan kurumlar ise belediye ve üniversite çoğunlukta olmak üzere, valilik, bakanlık gibi diğer kurumlar ile birlikte çeşitlilik göstermektedir.

Göç alanında yapılan çalışmalarda finans kaynağı olarak Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, çeşitli hükümetler, devlet ve devlet dışı aktörlere ait fon kaynaklarından yararlanılmıştır. Göç kapsamında yürütülen projelerde Avrupa Birliği 'ne bağlı olarak "Sivil Toplum Diyaloğu Programı Fonu" ve "Erasmus+ Programı Fonu" kullanılırken, Birleşmiş Milletlere bağlı kaynaklarda ise "Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Fonu", "Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)" ve "Kuveyt Hükümet Fonu" gibi çeşitli fonlardan yararlanılmıştır. TUBİTAK, Türk Kızılayı, Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM), Alman İş Birliği Örgütü (GIZ), Doğu Marmara Kalkınma Ajansı ve İçişleri Bakanlığı ise göç alanında hibe sağlayan diğer kurum ve kuruluşlar olarak ortaya çıkmaktadır. Hibe miktarları ise farklı nitelikle finans kaynaklarından yararlanıldığı için değişiklik göstermektedir. Belirtilen fonlara başvuran aktörler incelendiğinde üniversite, araştırma merkezleri, dernekler, müdürlükler, bakanlıklar ve valilikler öne çıkmaktadır.

Doğal afetlere yönelik hazırlanan projelerde Japonya Uluslararası İş birliği Ajansı (JICA) ve Dünya Bankası temel finans kaynakları olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle JICA ve Türkiye ortaklığı ile 'Etkin Risk Değerlendirmesine Yönelik Kapasite Geliştirilme Projesi' Hibesi kapsamında afet risk azaltma planlarına destek sağlanmıştır. Bu alanda yapılan hibe başvuruları ise Valilikler ve Büyükşehir Belediyeleri tarafından yapılmıştır.

Adaptasyon Etmenleri ve Planlama Yaklaşımı

İncelenen projelerin süreçleri, yaklaşımları ve kentsel adaptasyonu sağlamak amacı ile odaklandıkları etmenler farklılık göstermektedir.

İklim değişikliğine uyum veya iklim değişikliğinin etkilerine karşı adaptasyon kapasitesinin artırılmasına yönelik projelerde ilk olarak belirlenen alanlarda risk tanımı, kırılganlık analizi, karbon ayak izi ya da su ayak izine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonraki aşamalarda ise risk tanımı yapılarak, atık, ulaşım veya bina gibi belirlenen alanlarda adaptasyon stratejileri geliştirilmiştir. Süreç içerisinde "modelleme", "teknik bilgi kullanımı", "öğrenme", "izleme", "inovasyon" ve "uzman olmayan insanların bilgisi ve rolü" kentsel adaptasyonu sağlayan temel etmenler olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda yapılan projeler incelendiğinde "uzman olmayan insanların bilgisi ve rolü" sık kullanılan bir etmen olarak ortaya çıkmamıştır. Kadıköy Belediyesi Bütünlükçü ve Katılımcı İklim Eylem Planı Projesi' "uzman olmayan insanların bilgisi ve rolü" üzerine odaklanan projeler arasında yer almaktadır. Söz konusu proje kapsamında "İklim Elçileri" çağrısı ile yurttaşların bilgisinin sisteme entegre edilmesi amaçlanmıştır. İklim değişikliği kapsamında projelerde kullanılan yaklaşımlar ise "Adaptasyon yönetim ve yönetişimi", "Adaptasyon politikaları", "Kentsel direnç planları", "İndikatör bağlantılı adaptasyon planları" olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin bazı projelerde iklim değişikliğinin olası etkilerini anlayabilmek için senaryolar geliştirilip adaptasyon politikaları üretilirken, kimi projelerde ilgili indikatörler belirlenip eşik değerleri izlenerek aşılması durumuna bağlı olarak stratejiler geliştirilmiştir.

Göç kapsamında yapılan projelerde ise özellikle kente savaş sonucunda gelen Suriyeli mültecilerin kente entegrasyonunu

sağlamak amacı ile adaptasyon kapasitesi ölçülmüştür. Kentsel adaptasyon kapasitesi için yasal, kültürel, politik ve sosyal alanda indikatörler belirlenerek ölçümler yapılmıştır. Kapasitenin belirlenmesinden sonra ise göçmenlerin kente entegrasyon seviyesini artırmak için özellikle kültürel, yasal ve sosyal alanlarda adaptasyon stratejileri geliştirilmiştir. Özellikle küçük ölçekli projelerde, adaptasyon kapasitesi hesaplanmadan stratejiler üretilmiştir. Kentsel adaptasyonu sağlamak için süreç içerisinde odaklandıkları etmenler ise "kültürel tanınırlık", "öğrenme" ve "izleme" olarak ortaya çıkmıştır. Planlama yaklaşımı olarak "İndikatör bağlantılı adaptasyon planları" yaklaşımının kullanıldığı görülmüştür.

Son olarak kentlerin doğal afetlere karşı adaptasyonunu sağlamak amacı ile yapılan çalışmalarda ise, risk tanımı ve risk haritalarının oluşturulması, belirlenen riskli alanlara yönelik risk azaltma stratejilerin geliştirilmesi öngörülen temel süreç olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmalarda "bilgiye dayalı öğrenme", "yaparak öğrenme", "inovasyon", "teknik bilgi", "modelleme" ve "izleme" süreç içerisine dahil edilen adaptasyon etmenleridir. Doğal afetler kapsamındaki çalışmalarda kentsel direnç planları temel yaklaşım olarak kullanılmaktadır. "Adaptasyon yönetim ve yönetişimi", "Adaptasyon politikaları", ve "İndikatör bağlantılı adaptasyon planları" yaklaşımlarına da doğal afetlere yönelik çalışmalarda yer verilmiştir.

Uluslararası çalışmalar incelendiğinde ise kentsel adaptasyonu artırmak için öne çıkan "kendi kendine organize olma" etmeni dahilinde kentlerde mekânsal stratejiler geliştirilmiş ve uygulamalar yapılmıştır. Türkiye'deki farklı kentsel değişim türlerine yönelik çalışmalarda ise "kendi kendine organize olma" etmenine rastlanmamıştır.

Tartışma ve Sonuç

Adaptasyon planları bir kentin değişen koşullara cevap verme kapasitesini destekleyerek ve kentsel değişimlere bağlı olarak ortaya çıkan risklerin azaltılmasını sağlayarak sürdürülebilir kalkınma koşullarını yaratmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda üretilen politikalar ile kentsel değişikliklerin kontrol edilmesi veya kentsel belirsizliklere karşı adaptasyon kapasitesinin artırılması hedeflenmiştir. Kentsel adaptasyon politikaları özellikle ulusal ve uluslararası platformlarda öngörülen ve öngörülemeyen kentsel değişimlerin etkileri göz önünde bulundurularak üretilmiştir. Planlama süreci açısından ele alındığında ise adaptasyon planları kapsamında farklı yaklaşımların ortaya çıktığı ve bu yaklaşımlarda kentsel adaptasyonu sağlayan öğrenme, izleme, modelleme gibi çeşitli etmenler ile birlikte farklı süreç önerilerinin getirildiği görülmüştür.

Bu çalışmada Türkiye'de kentsel adaptasyon konusunun nasıl ele alındığı ortaya koyularak bu kapsamda yapılan projelere yönelik bir ilk izlenim oluşturulması ve analitik bir çerçevede incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 48 proje incelenerek, kentsel değişim türleri, adaptasyon konuları, ilgili aktörler ve iş birlikleri, hibeler ve adaptasyon etmenleri ve planlama yaklaşımları açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda:

- Projelerde (1) iklim değişikliği, (2) doğal afetler ve (3) savaş veya nüfus gelişimi sonucu gerçekleşen göç olmak üzere üç farklı kentsel değişim türü ortaya çıkmıştır. Bu kentsel değişim türlerine bağlı olarak adaptasyon konuları, aktörler, iş birlikleri ve hibe programları farklılık göstermiştir.
- İklim değişikliği ve doğal afetler ile ilgili projelerde kentsel adaptasyon yaklaşımları ve odaklanılan adaptasyon etmenleri çeşitlilik gösterirken, göç ile ilgili yürütülen çalışmalarda kullanılan yaklaşımlar ve etmenler sınırlıdır. Kullanılan ortak adaptasyon etmenlerinin "öğrenme" ve "izleme" olduğu görülmüştür. Çalışmaların bir kısmında adaptasyon etmenleri sınırlılık göstermiş ve üretilen adaptasyon stratejileri sadece "öğrenme" kapsamında oluşturulmuştur. Örneğin, iklim değişikliğine yönelik bazı çalışmalarda sadece iklim değişikliğinin etkilerine karşı farkındalık yaratılması amaçlanmış ve buna yönelik eğitimler ve kentsel aktiviteler düzenlenmiştir. Göç ile ilgili çalışmalarda göçmenlerin kente adaptasyonunun sağlanması için eğitimler verilerek kente entegre olmaları amaçlanmıştır. Doğal afetlere yönelik çalışmalarda ise halkın afetlere ve acil durumlara karşı bilinçlendirilmesine yönelik eğitimler düzenlenmiştir. Uluslararası çalışmalarda ise bu etmenler çeşitlilik göstermekte ve bu etmenlere yönelik adaptasyon planları dahilinde mekânsal stratejiler üretilmektedir.
- Aktörler, ilgili iş birlikleri ve varsa bağlı oldukları hibe programlarının kentsel adaptasyona yönelik projelerin kapsamını ve ölçeğini belirleyen önemli faktörler olduğu görülmüştür.
- Adaptasyon planları kapsamında yürütülen projelerin gerçekleşmesinde finans kaynakları ana itici güç konumundadır. Bu bağlamda ortaya çıkan projeler kentsel değişimlere karşı adaptasyon kapasitesini arttırmaya yönelik çözüm önerileri getirmeyi amaçlamış ve bu çözüm önerilerinde özellikle devlet dışı aktörlerin farkındalık ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmuştur.
- Hibe programları kapsamında birçok projede devlet dışı aktörler ile çalışılmasına rağmen sadece farkındalık yaratılması üzerine odaklanılmıştır. Kentsel adaptasyon kapasitesinin artırılması için önemli bir etken olarak çıkan "uzman olmayan insanların bilgisi ve rolü" üzerine yeterince odaklanılmamıştır. Uzman olmayan insanların bilgisine odaklanan ve elde ettikleri bilgileri, uzman ekip ile düzenlenen toplantılarda değerlendirilerek eylem planlarına dahil etmeyi amaçlayan projeler sınırlı sayıdadır. Adaptasyon planları kapsamında yapılan çalışmaların genellikle hibe programlarına bağlı olarak yürütülmesi ve sürelerinin genellikle 12 veya 24 ay ile sınırlı olması engelleyici bir

unsurdur. Özellikle süreç içerisinde kentsel değişimlerin olası risklerini azaltmak ve değişimin olanaklarından yaralanabilmek için planlama süreci içerisinde kendi kendine organize olmayı etkin kılan dinamik yapıya sahip olmak önem taşımaktadır. Söz konusu programlar dahilinde belirlenen iş paketleri özellikle aktörlerin değişen koşullara cevap verme kapasitesini, yaratıcı ve esnek çözüm üretebilmelerini, değişime cevap verebilmek için çeşitli ve farklı türde deneysel bilgi kullanmalarını sınırlandırmaktadır.

Sonuç olarak, özellikle son yirmi yılda Türkiye'de kentsel adaptasyon bağlamında çok çeşitli çalışmalar yürütüldüğü ve bu çalışmaların daha çok değişimin olası ve mevcut zararlarını azaltılmasına odaklandığı ve değişim türüne bağlı olarak kentsel politikalar ve uygulamalar geliştirdiği görülmüştür. Türkiye'de yürütülen çalışmalarda kentsel adaptasyonu arttırmak için odaklanılan etmenlerin çeşitlilik göstermesi ve buna yönelik kapsamlı politika ve uygulamaların getirilmesi gerekmektedir. Bu etmenler kentsel risklerin azaltılması ve uzun vadede sürdürülebilir bir gelişme sağlanması açısından önem göstermekledir. Odaklanılan etmenler genişletilerek kentsel değişimlerin etkilerine karşı yalnızca dirençli bir toplum değil, aynı zamanda değişimlere adapte olabilen bir kentsel ekosistem oluşturulmalıdır.

Bu çalışma sonucunda sonraki araştırmalarda adaptasyon projelerinin herbirinin derinlemesine incelenmesi ve kentsel planlama süreci ile doğrudan nasıl ilişkilenebileceğinie dair ipuçları elde edilmesinin gerekli olduğu görülmüştür. Ayrıca adaptasyon konusunda yapılmakta olan çalışmaların tek bir kentsel değişim türüne odaklandığı görülmüştür. Oysa kentlerin kompleks yapısı ele alındığında birden fazla kentsel değişim türünün göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu kapsamda farklı kentsel değişim türlerine eş zamanlı odaklanılarak kentsel adaptasyon konusunun kentsel planlama süreci içerisinde nasıl yer alabileceğinin ortaya konulması önem taşımaktadır.

Teşekkür

Doktora sürecinde yürütülen bu çalışmaya yönelik değerli katkılarından dolayı Doç. Dr. Koray Velibeyoğlu ve Doç. Dr. Şebnem Gökçen'e teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

Adger, W. N. (1999). Social vulnerability to climate change and extremes in coastal Vietnam. World development, 27(2), 249-269.

Adger, W. N., Huq, S., Brown, K., Conway, D., & Hulme, M. (2003). Adaptation to climate change in the developing world. Progress in development studies, 3(3), 179-195.

Ahern, J. (2011). From fail-safe to safe-to-fail: Sustainability and resilience in the new urban world. Landscape and urban Planning, 100(4), 341-343.

Alfasi, N., & Portugali, J. (2004). Planning just-in-time versus planning just-in-case. Cities, 21(1), 29-39.

Alfasi, N., & Portugali, J. (2007). Planning rules for a self-planned city. Planning theory, 6(2), 164-182.

Allen, C. D., Macalady, A. K., Chenchouni, H., Bachelet, D., McDowell, N., Vennetier, M., ... & Gonzalez, P. (2010). A global overview of drought and heat-induced tree mortality reveals emerging climate change risks for forests. Forest ecology and management, 259(4), 660-684.

Allen, R., & Slotterback, C. S. (2017). Building immigrant engagement practice in urban planning: The case of Somali refugees in the Twin Cities. Journal of Urban Affairs, 1-16.

Balaban, O. (2011). Developing an indicator-based approach to evaluate the effectiveness of urban regeneration for climate change mitigation and adaptation.

Brooks, N., Adger, W. N., & Kelly, P. M. (2005). The determinants of vulnerability and adaptive capacity at the national level and the implications for adaptation. Global environmental change, 15(2), 151-163.

De Roo, G. (2015). Going for Plan B–conditioning adaptive planning: about urban planning and institutional design in a non-linear, complex world. Handbook on Complexity and Public Policy, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 349-368.

Delvino, N. (2017). European Cities and Migrants with Irregular Status: Municipal initiatives for the inclusion of irregular migrants in the provision of services.

DHA, (2016). Samsun, "İl Afet Risk Azaltma Planı" çalışmalarında pilot il oldu. http://www.hurriyet.com.tr/samsun-il-afet-risk-azaltma-planicalismalar-40295693

Downing, T. E., & Patwardhan, A. (2003). Vulnerability Assessment for Climate Adaptation: APF Technical Paper 3. New York: United Nations Development Programme.

Engle, N. L. (2011). Adaptive capacity and its assessment. Global environmental change, 21(2), 647-656.

Eraydin, A. (2013). "Resilience Thinking" for Planning. In Resilience thinking in urban planning (pp. 17-37). Springer, Dordrecht.

Folke, C., Carpenter, S., Elmqvist, T., Gunderson, L., Holling, C. S., & Walker, B. (2002). Resilience and sustainable development: building adaptive capacity in a world of transformations. AMBIO: A journal of the human environment, 31(5), 437-441.

Gallopín, G. C. (2006). Linkages between vulnerability, resilience, and adaptive capacity. Global environmental change, 16(3), 293-303.

Garmestani, A. S., & Benson, M. H. (2013). A framework for resilience-based governance of social-ecological systems. Ecology and Society, 18(1), 9.

Haasnoot, M., Kwakkel, J. H., Walker, W. E., & ter Maat, J. (2013). Dynamic adaptive policy pathways: A method for crafting robust decisions for a deeply uncertain world. Global environmental change, 23(2), 485-498.

Holling, C. S. (1978). Myth of Ecological Stability: Resilience and the Problem of Failure. Studies on crisis management, 4.

Huq, S., & Reid, H. (2004). Mainstreaming adaptation in development.

Jabareen, Y. (2013). Planning the resilient city: Concepts and strategies for coping with climate change and environmental risk. Cities, 31, 220-229.

Jha, C. K., Gupta, V., Chattopadhyay, U., & Amarayil Sreeraman, B. (2018). Migration as adaptation strategy to cope with climate change: A study of farmers' migration in rural India. International Journal of Climate Chan-

ge Strategies and Management, 10(1), 121-141.

Juzwiak, T., McGregor, E., & Siegel, M. (2014). Migrant and refugee integration in global cities: The role of cities and businesses. Hague Process on Refugees and Migration.

Kato, S., & Ahern, J. (2008). 'Learning by doing': adaptive planning as a strategy to address uncertainty in planning. Journal of Environmental Planning and Management, 51(4), 543-559.

Kaya Y., (2017). İstanbul deprem Riski Azaltma ve Acil Durum Hazırlık Projesi. http://file.atuder.org.tr/_atuder.org/fileUpload/Q2RflPoQVHJs.pdf

Lei, Y., Yue, Y., Zhou, H., & Yin, W. (2014). Rethinking the relationships of vulnerability, resilience, and adaptation from a disaster risk perspective. Natural hazards, 70(1), 609-627.

MacKinnon, D., & Derickson, K. D. (2013). From resilience to resourcefulness: A critique of resilience policy and activism. Progress in Human Geography, 37(2), 253-270.

Marshall, S. (2012). Planning, design and the complexity of cities. In Complexity theories of cities have come of age (pp. 191-205). Springer, Berlin, Heidelberg.

Mirfenderesk, H., & Corkill, D. (2009). The need for adaptive strategic planning: Sustainable management of risks associated with climate change. International Journal of Climate Change Strategies and Management, 1(2), 146-159.

Neupane, K. W., Rubinyi, L., Sivappha, T., & Wang, Y. (2016, May). Climate migrants and urban adaptation in India and China. In Workshop in International Public Affairs.

O'Reilly, K. (2013). International migration and social theory. The encyclopedia of global human migration.

Özbabacan, A. (2009). Immigrant Integration at the Local Level: Comparison Between Stuttgart and Selected US Cities.

Portugali, J. (2012). Self-organization and the city. Springer Science & Business Media.

Raco, M., & Street, E. (2012). Resilience planning, economic change and the politics of post-recession development in London and Hong Kong. Urban studies, 49(5), 1065-1087.

Rauws, W., & De Roo, G. (2016). Adaptive planning: Generating conditions for urban adaptability. Lessons from Dutch organic development strategies. Environment and Planning B: Planning and Design, 43(6), 1052-1074.

Smit, B., & Wandel, J. (2006). Adaptation, adaptive capacity and vulnerability. Global environmental change, 16(3), 282-292.

Stead, D., & Taşan-Kok, T. (2013). Urban resilience, climate change and land-use planning in Rotterdam. In Resilience Thinking in Urban Planning (pp. 211-227). Springer, Dordrecht.

Swanson, D., & Kelkar, U. (2006). Designing policies in a world of uncertainty, change and surprise: adaptive policy-making for agriculture and water resources in the face of climate change; phase I research report–executive summary.

Taneja, P., Walker, W. E., Ligteringen, H., Van Schuylenburg, M., & Van Der Plas, R. (2010). Implications of an uncertain future for port planning. Maritime Policy & Management, 37(3), 221-245.

Thomalla, F., Downing, T., Spanger-Siegfried, E., Han, G., & Rockström, J. (2006). Reducing hazard vulnerability: towards a common approach between disaster risk reduction and climate adaptation. Disasters, 30(1), 39-48.

Tokuş, C. M. ve Özdemir, G. (2017). Yağmur Hasadı Uygulamalarına Giriş Rehberi: İklim Değişikliğine Uyum Kapsamında Bir Çözüm Önerisi, Peyzaj Araştırmaları Derneği, Ankara. ISBN: 978-605-84032-1-5

Walker, W., Haasnoot, M., & Kwakkel, J. (2013). Adapt or perish: a review of planning approaches for adaptation under deep uncertainty. Sustainability, 5(3), 955-979.

Walters, C. J. (1986). Adaptive management of renewable resources. Macmillan Publishers Ltd.

Warner, K., Ehrhart, C., Sherbinin, A. D., Adamo, S., & Chai-Onn, T. (2009). In search of shelter: Mapping the effects of climate change on human migration and displacement. In search of shelter: mapping the effects of climate change on human migration and displacement.

Wendt, W. Adaptive Planning-Needs and strategies for indicator based adaptive planning.

Wikström, A. (2013). The Challenge of Change: Planning for social urban resilience.: An analysis of contemporary planning aims and practices.

Yamu, C., De Roo, G., & Frankhauser, P. (2016). Assuming it is all about conditions. Framing a simulation model for complex, adaptive urban space. Environment and Planning B: Planning and Design, 43(6), 1019-1039.

Planlama 2020;30(2):00–00 | doi: 10.14744/planlama.2020.08379

ARTICLE / ARAŞTIRMA

Being Able to Exist in the City In Defiance of Planning: An Examination on a Woman-Friendly City in İzmir – Konak

Planlamaya Rağmen Kentte Var Olabilmek: İzmir Konak'ta Bir Kadın Dostu Kent İncelemesi

Mercan Efe Güney, Senem Tezcan, Ceren Ağın

Department of City and Regional Planning, Dokuz Eylül University Faculty of Architecture, İzmir, Turkey

ABSTRACT

Today, the world is discussing gender mainstreaming. Solutions to ensure women's equality are being sought to address male social, economic, cultural, and spatial sovereignty. However, although primary texts including treatises and legislation advocating the equal rights and freedoms of men and women have recently been composed by experts around in the world in fields such as criminal and civil law and occupational safety, or something to this effect (e.g., the European Convention on Human Rights and the United Nations Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women), sufficient provision for gender mainstreaming in the context of transformations arising from socio-cultural structure have not yet been made. This is also the situation in Turkey, where women cannot experience gender mainstreaming due to social gender roles. However, since urban planning literally builds the future drawing upon social values, it has been unable to modify cities according to women's needs and priorities. Accordingly, this paper discusses how urban planning ignores women and explains how this issue can be addressed utilizing the Women-friendly Cities Program, which is a type of objection to this patriarchal structure. This paper then analyzes whether Konak, the central town in İzmir (known to be a "women-friendly" city), is truly women-friendly by performing a field study in one of Konak's most-used areas. In other words, this paper reveals the fact that urban spaces ignore women while explaining the spatial provisions of the "women-friendly" city as well as ways in which urban planning negatively affects women.

Keywords: City; women; women friendly city; planning.

ÖZ

Bugün Dünya toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmaları yapmaktadır. Bu tartışmalarda erkeğin sosyal, ekonomik, kültürel, mekânsal vb. egemenliği yerine kadının da erkekle eşitlenebilmesini sağlayacak çözüm yolları aranmaktadır. Ancak Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) gibi kadın ve erkeğe eşit hak ve özgürlükleri sağlamaya yönelik temel metinler dahi ülkelerin ceza hukuku, medeni hukuk ve iş güvenliği gibi alanlarında görülmeye başlansa da sosyo-kültürel yapıdan kaynaklı dönüşümler konusunda doğrudan toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için henüz yeterli karşılık bulunamamıştır. Durum Türkiye için de geçerlidir. Çünkü Türkiye'de de kadın toplumsal cinsiyet rolleri gereği toplumsal cinsiyet eşitliğini yaşayamamaktadır. Planlama ise toplumsal değerlerden beslenerek gelecek kurgusu yaptığından kentleri kadının gerek ve önceliklerine göre mekansallaştıramamaktadır. Metin öncelikle planlamanın kadınla kurduğu ilişkiyi açıklayabilmek için planlamanın kadını görmezden geldiği noktaları tartışacak, ardından bu yapıya bir tür karşı çıkış olan kadın dostu kentler programı üzerinden bir kadın dostu kent olan İzmir kentinin merkez ilçesi sayılan Konak'ın en çok kullanılan alanlarından birinde yaptığı alan araştırmasıyla alanın kadın dostu olup olmadığını analiz edecektir. Bir başka deyişle metin, planlamanın kadın için sorun yarattığı konuları ve kadın dostu bir kentin mekânsal karşılıklarının ne olduğunu aktarırken kentin kadını görmezden geldiğini ortaya koyacaktır.

Anahtar sözcükler: Kent; kadın; kadın dostu kent; planlama.

Received: 29.05.2018 Accepted: 05.05.2020
Available online date: 30.06.2020
Correspondence: Mercan Efe Güney
e-mail: mercan.efe@deu.edu.tr

TMMOB Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Introduction

Geography, like other scientific disciplines, has experienced the influences and effects social justice since the end of the 1960s (Shakooee, 2007). Urban planning also immediately absorbed influences from social justice movements and began to analyze how these concepts related to urban spaces. As a result, investigations of gender inequality with a goal to eliminate it in modern geography have discussed different perspectives on public life and urban space (Blunt & Wills, 2006). In this context, when considering the establishment of a new city, women's relationships with that city in light of justice and urban rights becomes an important part of urban planners' research.

In today's society, women produce, nourish, and educate (manage) multiple generations of their families by performing domestic activities and caring for elderly and sick relatives (Kirk, 2010; Larsson & Schlyter, 1994; Tummers, 2013). If a woman is employed, she must fulfill all these familial duties in addition to her job due to the nature of the patriarchal structure. Thus, while women must be considered, not only as consumers but also as producers factor while justice, woman and city issues are discussed (Ziari, 2011). Instead of being appreciated, women are disadvantaged in the urban landscape because of social gender inequality.

Planning all of the elements in a city with women's concerns in mind and ensuring that women circulate among these elements is only one means of removing this disadvantage; other approaches must be created and applied within the bounds of safe urban planning. Because women's rights also fall within the scope of urban rights, women should be able to be present in every area of a city without worrying about their safety no matter their perceived characteristics or roles (e.g., citizen, voter, employee, mother, elder, person with a disability, etc.); in other words, they should be able to exist in the city without experiencing "urban deprivation." Thus, a city must be "woman-friendly" and planned not just for men but also for women. This statement is more than a recommendation, it is an obligation; as many studies have shown, women's happiness is a criterion for society's overall wealth and happiness levels (Kirk, 2010).

In addition, if public spaces, parks, streets, and shopping centers are not safe for one minority, they are not safe for others. In cities and urban areas where violence related to gender apartheid is occurring, it is a common and ordinary experience to see intolerant behaviors that affect a much wider population. A city that can protect the security of its all minorities can protect all of its citizens (Doan, 2007, p. 70). Therefore, women's lack of security stems from interconnected factors that can be resolved by approaching the city as a single social unit: namely, by taking all social groups into account (Moser, 2012, p. 439).[1] Therefore, there are two parallel problems that need to be solved together. The first is to ensure gender equality while the second is to eliminate the urban deprivation that prevents women from existing in the city due to their identified roles. First, ideologies related to the patriarchal structure are fed by cultural structure and politics. While the elimination of urban deprivation and the right to exist in urban spaces are issues that fall within the scope of the struggle against the patriarchal structure, city planning has the ability to solve these problems. For this reason, this paper will first examine the relationship between urban planning and women. Then, suggestions will be made according to the field of study examined in Konak within the "women-friendly city" framework.

Urban Planning and Women

To explore how to resolve the disadvantaged experience of women in the city, this paper will first determine the factors causing this problem. Defective points in urban planning will be examined in this sub-sections.

Gender Blindness in Planning: Urban planning functions as "a conscious effort to achieve the goals of social processes" (S. S. Fainstein & N. I. Fainstein, 1996). In other words, city planning is a social project. Yiftachel (1998) emphasizes "mind" in this process and considers planning to be a process of social control, arguing that planning has "the dark side of pressure," which applies to people across class, race, gender, and sexual orientation. In this context, planning moves toward its aim fed by the current situation by means of adjustments, regulations and laws.

The current situation is based on the male-centered division of labor because the male is the owner of "rational mental abilities." This idea demonstrates how widespread male domination is (Bourdieu, 2014). City-centered urban planning is gender-blind when it comes to women (Fenster, 2005): it is male-oriented. Consequently, cities are constructed by adjusting uses of space and time for men and women in a similar way, rather than gender-sensitive (Bondi, 1991/1998; Çakır, 2009; Çamur & Özuduru, 2017). Hence, planning is biased toward a particular gender-oriented order (Greed, 1994; Van Der Berg, 2013, p. 531) and ignores women (Kurtarır & Ökten, 2014; Soltani et al., 2013). While urban planners are responsible for the good and efficient use of successful developments that benefit all citizens (Ziari, 2011), they generally do not respect women's perspectives and tendencies. In comprehensive plans, it has become the norm to consult with different segments of society. However, if the results of the studies contradict

[1] For example, the UN-sponsored Change for Partnership project aims to change the patriarchal and "macho" attitudes of men (UN-Habitat, 2008).

women's interests, actors ignore women's social and spatial requirements rather than working toward a mutually beneficial resolution of the conflict (Woodsworth, 2005).

As has already been stated, planning denotes a spatial provision of the patriarchal social structure. The spatial organization of the city is a reflection of the ideals of the sovereign gender (Efe, Güney, & Tezcan, 2017; Şentürk, 2009; Zengin, 2009). Spatial organization confirms and establishes the dominant gender norms and makes certain gendered practices possible.[2] According to this understanding, nature is also an area that has to be "tamed," civilized, and managed by men (Dümpelmann, 2015; Hooper, 1998/2002). When socio-economic resources are controlled by a particular group or gender, a social stratum or hierarchy is created. This increases the power of groups in control as well as the social gaps between the genders (Bakhtiarnejhad, 2003). Gender influences the structure of the urban area with all its sub-elements (Shurmer-Smith, 2002); consequently, urban areas do not attract as many women as men because they are viewed by the former as "foreign" and "scary." This situation can generally be observed in the behavior and movement patterns of women in the city (Madanipour, 1996; Soltani et al, 2014), including in Turkey. In its recommendations for the Turkish government, the Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) committee has underlined concerns about women's policy due to the increase in the power of the patriarchal structure (Tokman, 2017). A woman cannot exist in a city without being protected (i.e., she may be sexually assaulted or attacked), receiving assistance (e.g., she cannot carry her stroller up and down stairs or get on the bus alone), and embodying the characteristics of "being a woman" (e.g., pavement heights and floors are not designed for high-heeled shoes).

Therefore, in the planning stage, urban planners should bear in mind the following concerns (Sam, Oh, et al., 2016):

- Who can provide appropriate information to ensure gender equality?
- Where and when certain can information be created for women's rights?
- During actors' (e.g. feminist) policy-making process, strategies should be considered according to whether they effectively generate knowledge.

These three issues are important for eliminating gender blindness in urban planning and should be considered as imperatives for Turkey. Therefore, increasing representation of women in both central and local authorities and including women in competent groups during the planning stages of a city's development are requirements for creating women-friendly cities in Turkey (Atauz, 2004; Efe, Güney, & Kahraman, 2018; Kaypak, 2014).[3] In this context, elected officials, public officials (bureaucrats), community-based groups (e.g., NGOs), and researchers must work together.[4]

Undoubtedly, the social and spatial requirements of women and men in society are different, and this fact should be considered during city planning (Alkan, 1999; Soltani et al., 2013, p. 161). Gender Impact Assessment (GIA) is also an important stage for transitioning to gender-blind planning (see Tummers, 2013). Other stages include defining current gender relations and the identifying the possible positive and negative effects of planning on social gender relations.

Sense of Non-belonging: The provision of space for individual and group identities and visibility in these spaces are important for women as well as men. Visibility, therefore, can be attributed to "empirical recognition, in or out of spaces"; the basis of this recognition is "knowing that the person is in a place where it should be," and, consequently, making claims about the spaces (Skeggs, 1999, p. 220–221). This relationship can also be seen in Knopp's (1992) study in which he highlights the relationship between spatial design, sexual practices, and sexual identity formation. Places are coded as "masculine" or "feminine" and "hetero-" or "homosexual." Thus, spaces promote a social road map by determining the limits and parameters of certain behaviors; that is, they encourage some movements while deterring or suppressing others (Alkan, 2009; Hammers, 2009). Space is a "process and social product" formed by conditions and social relations (Visser, 2008, p. 1345). The physical formation of space is an extension of pre-existing norms (i.e., social, economic, political, cultural) and social hierarchy (Desai, 2007; Phadke et al., 2011; Zengin; 2009). Traditional social and private space discrimination not only affects the designs of both but also defines the "sense of belonging" for different individuals based on their attributes such as gender, caste, religion, and age (Yon & Nadimpalli, 2017, p. 35). In Turkey, women in public spaces do not feel this sense of belonging. Rather, they use such spaces as mandatory transition areas, nor can they appear in these spaces as their unrestricted selves. The concept of protectionism, which is offered to keep women safe, upholds behavior norms (walk, talk, dress, move, etc.) and influences the way women perceive and access space. Security and accessibility issues make daily life and mobility more complicated for women and other disadvantaged groups (Ökten & Kurtarır, 2014; Yon & Nadimpalli, 2017, p. 35). Cities have been formed according to the

[2] Living and working areas are separate in modern planning. If childcare facilities are not located near a family's residence or workplace, the woman is often prevented from working and taking care of her children at the same time (Van Der Berg, 2013, p. 531).

[3] This is a good example of the arrangement of street landscapes in North American cities (see Dümpelmann, 2015).

[4] Whitzman et al. (2014) called it "four legs."

effects of the patriarchal structure and continue to be fed by it (Efe, Güney, & Tezcan, 2017; Oğuz, 2016; Zengin, 2009). Under such conditions, women in Turkey cannot experience the three "stages" of space: sense of belonging, binding, and taking responsibility (see Shamai, 1991).

Unsafe Areas: In the cities of the world, citizens' safety and insecurity are related to the processes of exclusion and separation. As a result of the patriarchal structure's power over the city, there has been an increase in the levels of violence in recent years, which has led to the common perception that urban spaces are unsafe and insecure places, especially for women (Efe Güney, et al., 2018; Kılınç, 2016; McIlwaine & Moser, 2004). This perception affects women's daily lives, prevents their personal liberty, and limits their entry into public and private areas including work, health, education, and recreational activities (Alkan, 1999; Altındal, 2007; Atauz, 2004; Çakır, 2009; Efe Güney, etc., 2018; Kayın, 2013; Kaypak, 2014; Mackenzie, 2002; Şentürk, 2009). Women, who have limited use of the city during the daytime, are increasingly avoiding the city at night. Since women are considered "provocative," they avoid the streets at night out of fear of rape (Griffin, 1986). However, women's safety is not a separate "women's issue." The problem arises from the fiction of the city; in other words, the problem has to do with who wants the situation to be this way and why.

The solution concerns the right to the city, which includes everyone's access to urban resources and their equal participation (i.e., taking part fairly) in the city (see Lefebvre, 1991). The right to the city is undermined by violence (Whitzman et al., 2013), poverty (United Nations High Commissioner for Refugees [UNCHR], 2003) and structural barriers that affect total participation in urban life as a result of asymmetric power relations (UNCHR, 2003). In general, researchers and practitioners have reached a consensus that, in particular, there is a need to develop interventions to combat the safety and security problems faced by women in cities (Mehrotra, 2010; Moser, 2012). Ultimately, there is a need for initiatives to promote "safer cities," women-friendly cities, "safe community," and "community security." These moves are encouraged by organizations such as the UN-Habitat and World Health Organization (WHO), national governments, international non-governmental organizations (NGOs). A woman with a sense of security is a woman who actively improves her physical environment by taking advantage of all public services and municipal facilities and becoming involved with local public issues (Women in Cities International [WICI], 2008). Women's security thus serves not only to end violence and fear within the scope of the right to the city but also to ensure elements that promote welfare and gender mainstreaming. These include "wandering" in public areas (i.e., loitering; see Phadke et al., 2011), living, making decisions regarding public resources, access to means of living, and active participation in all areas of public life (Whitzman et al., 2014, p. 445).

The right to the city and women-friendly urban practices should be included in all planning processes to enable the existence of this kind of socially engaged woman. In this context, a sustainable planning process is needed in which women's experiences are evaluated at every stage by providing all the policies, programs, and plans as a focus of women's security with gender mainstreaming as the main objective (United Nations Economic and Social Council [UN ECOSOC], 1997). To facilitate this process, gender mainstreaming should begin in planning education; but even this is not enough.

First, sustainability should be ensured because it participates in equality concerns, enables bottom-up decision making, tries to recognize and respect differences, meets local community needs, and prevents crime (Kelly et al., 2005; Narayanan, 2012).

Second, women's knowledge and experience should be considered. "As a result of their higher levels of fear of crime, women are generally more aware of those aspects of the built environment that can offer opportunities for crime and criminals and more sensitive to risks and insecurity. For this reason, utilizing women's perceptions and experiences in urban design and planning can greatly enhance overall community safety" (United Nations Human Settlements Programme [UN-Habitat], 2007, p. 3). Accordingly, UN-Habitat has developed the concept of "Women's Safety Audits" to understand the public's perception of security in local areas with the Safer Cities Program (SCP): *and is also working with SCP's predecessor to ensure the safety of these spaces for all women* (UN-Habitat, 2007). The safety audit is a powerful tool for change that brings the community together. Urban planners cannot theorize about the causes of crime unless they have a correct understanding of the victims' perceptions and experiences. Nor can politicians prioritize strategic policies (Narayanan, 2012, p. 9).

Third, women's safety should be prioritized in all areas. The concept of women's safety has been defined as strategies, practices, and policies to reduce gender-based violence and women's fear of insecurity and crime (WICI & Jagori, 2010). Both the Montreal Declaration on Women's Safety (2002) and the Bogota Declaration on Women's Safety (2004) stated that international organizations, national governments, local governments, the private sector, researchers NGOs, community-based organizations, and law enforcement should encourage women's security (Moser, 2012, p. 438). For women, the right to live, work, and travel in a city depends on their right to security (Viswanath, Kalpana, & Surabhi Mehrotra, 2008, p. 24). While there is a consensus that women's safety is a "city right," violence prevention depends on local authori-

ties working with women's organizations (Shaw, et al., 2013). Because it cannot be insisted that women should find their own solutions to violence, such as carrying pepper spray or learning to defend themselves, solutions need to be found through consultative processes where all voices, especially those of vulnerable populations, are heard. Only then can women have full access to their right to be urban citizens.

Fourthly, urban setup must be intervened in. Since cities are produced with a modern approach, they prioritize aesthetic appearance, high-rise construction, and free-flow hierarchical vehicle traffic (UN-Habitat, 2007). As one of the leading programs in urban development and gender, the SCP states that this urban concept does not meet the needs of groups such as women; therefore, equality cannot be ensured because a city that is not safe for women is not safe for everyone.

Finally, the urban area should be improved. In order to resolve various forms of violence, including sexual abuse, a strong relationship between violence levels, crime, and inadequate infrastructure should be recognized, and strategies to address these issues should be developed.[5] For instance, if traffic regulation does not exist or seem to exist, if there is no police surveillance and no action is taken without a complaint, if there are no streetlights, if the pavement is broken, if there are billboards in the middle of the sidewalks, it is arguably harder for perpetrators to resist engaging in sexual harassment (Baxi, 2003)—nor does such a scenario lend a general sense of security. Therefore, planning should consider adequate lighting, public telephone systems, internal public transport, safe walkways, and toilets. Rape crisis centers and counseling centers should also be established (Moser, 2012, p. 445–447). Dilapidated or abandoned facades should not be allowed to remain, and socio-cultural equipment should be used to prevent unwanted communication on the street.[6] In this way, natural surveillance (Newman, 1996) can be provided via a constant density of population day and night. In other words, the presence of a permanent population can establish "eyes on the street" (Jacobs, 1961). These kinds of strategies and regulations contribute to the evolution of public spaces and public good by promoting gender mainstreaming in addition to tackling issues that affect women's feelings about their security[7] (Whitzman et al., 2014, p. 454). Therefore, the planning system should be reconstructed to implement such tools (Firidin, 2004).

Intersectional Blindness: Urban planning should respect citizens' right to the city; but identifying that this right exists is just a starting point (Purcell, 2002, p. 99). It is necessary to acknowledge the intersectionality of multiple social identities (see Crenshaw, 1989). In other words, the right to the city fails to redress the multiplicity of disadvantages and discriminations that exist in urban society. Because diverse citizens are displayed together on a single axis (e.g., regardless of their sex, race, age, or ability) rather than multiple axes, the right to the city is hampered. This lack of recognition of the multidimensional features of identity and discrimination not only constitutes a violation of human rights but also undermines a woman's right to the city (Yon & Nadimpalli, 2017).

The "intersection point" offers an analytical tool with great potential for more inclusive and safer women's cities because it extends current thinking about women's safety from a dualistic analysis of gender to a broader framework that considers the simultaneous, multiple, and relational positioning of women in society (Whitzman et al., 2013). At the same time, the intersection point objects to gender inequalities and hierarchies and strengthens the right to the city. Ultimately, the intersection point is an important step for an inclusive approach to local planning (Yon & Nadimpalli, 2017, p. 38) because neither women's safety nor inability to use the city are matters of concern only for women. In other words, intersectionalities exist in different identities, including in various problem areas. For example, in present-day cities, levels of violence and abuse are high, and safe ways for women with disabilities to escape from these events are limited (Healey, 2013; Healey et al., 2013). In other words, women with disabilities are at a double disadvantage because of the intersection of gender and disability. Therefore, it is necessary to recognize the intersections of these differences while noticing social differences; intersections can facilitate an inclusive and integrated approach to identify an urban policy that provides better access and participation (Yon & Nadimpalli, 2017). This issue becomes more pressing in countries with patriarchal structures, such as Turkey. Due to Islam's principles of privacy and honor, gender discrimination is spatialized, and space is reserved for men (Alizadeh, 2007; Oğuz, 2016). Consequently, incidences of violence against women, including murder, are increasing day by day.[8] In this context, political practices and discourse are also important.[9]

[5] For example, see Moser, 2012: Khayelitsha Township, Cape Town, South Africa. Violence Prevention Through Urban Upgrading Project.

[6] Research has shown that the lack of cultural and recreational areas in addition to lifeless and rough facades in some parts of a city does not allow women to participate in social-civil relations and that the rate of depression and other emotional ailments in women is higher than in men. (Soltani, 2014, p. 43).

[7] In this context, a new cross-sectoral approach to urban renewal and improvement is a good example of Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED; Moser, 2012, p. 445).

[8] There should be emergency buttons on the streets as well as in homes, and this protocol should be enacted as a matter of policy. Women can push this button in case of emergency; only a woman who can escape assault can be saved. An article about the topic with the headline "No such brutality is seen: he closed her mouth with socks" was published in the Sözcü Newspaper on January 19, 2018. Accessed from: http://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/boyle-vahset-gorulmedi-agzini-corapla-kapatti-2180445/.

[9] The conservative structure that has been in power for the last 15 years in Turkey expresses and even emphasizes the requirement of women to give birth and how many children she should have; the same structure also speaks about how women should behave in the street depending on whether she is pregnant or not.

First, it is essential to address otherized individuals via inclusive planning. However, the space may have been planned rather than repressed (Frisch, 2002, p. 254–255). One approach is to divide work and family responsibilities between women and men equally and live in gender-equal cities, which was considered the ideal at the beginning of the twenty-first century. Instead of separating production and reproduction, there are cities which have "gender-equal" areas such as child care facilities, playgrounds, and bicycle paths. Such areas make cities equal and accessible through a combination of work and care areas (Van Der Berg, 2013). *In this context, to address gender blindness in planning, the women-friendly city is discussed below as a possible solution and a case in point was evaluated through an analysis of the women-friendly city of İzmir.*

Eliminating Blindness in Planning: The Women-Friendly Cities Program

The Women Friendly Cities Programme has become the foremost of the six projects conducted globally in the field of human rights. Its sustainable and human rights-based approach is the result of an assessment made by the UN Population Fund on the occasion of the 60th anniversary of the adoption of the Declaration of Human Rights, and it was the first organization to submit gender equality studies to local governments in Turkey (Şener & Demirdirek, 2014). The program states that women are not considered in urban planning led by men, and that cities are dangerous for women (kadindostukentler.org), agreeing with the work of feminist scientists (e.g., Valentine, 1989; Pain, 1991; Peake, 1993; Day, 1999, cited by Efe Güney and Demircioğlu, 2015). The Women Friendly Cities Programme's recommendations for solutions to the planning problems mentioned above take the form of a guide for a city where women can live.

The spatial recommendations of the Women-friendly City Programme are listed as follows (Baykan, 2015; Kadin Dostu Kentler, 2014):

- Proper illumination of public places (squares, overpasses, bus stops, etc.) and monitoring by paying attention to national and international rules.
- Do not create dead-ends, curved roads, and deaf façades.
- Implementation of emergency call points in public places and identification sheets that are easily perceived or clearly visible.
- Conducting asylum and gathering places.
- Bus service to the farthest points of the city and offering the possibility of alighting at night at one's desired location, even if there is no bus stop.
- Allocation of a affordable haousing quota from the Prime Ministry Housing Development Administration (TOKI) or municipal housing.
- Supporting gathering places (parks, marketplaces, etc.) with public transport and positioning them on pedestrian axles.
- Designing streets in a way that allows activities.
- Designing streets and pedestrian walkways that pay attention to the needs of individuals such as women, children, the elderly, people with disabilities, cyclists, and so forth.

Several additional elements should also be mentioned, such as the establishment of suitable facilities for elderly women (e.g., cultural activity areas, nursing homes, etc.), provision of social communication with the multimedia campaigns on the macro scale and in-family communication on the micro scale, consideration of the differences in working conditions according to gender and the establishment of a business information center, an increase in the number of security patrols as well as the number of means of illumination, creation of shopping areas for women and the elderly, and the provision of signage (see. Sam, Oh, et al., 2016).

A women-friendly city must support all the features of life that women may wish to establish, including living alone[10] and being married with or without children—in other words, family friendly. It should also prevent discrimination against women in terms of race and religious denomination or sect. Residential areas, working areas, public spaces, and roads should be appropriate for use. For example, residences should be constructed for the people who live in them; they should include sports areas, parks, playgrounds, and traffic safety. Workplaces and service areas should be moved closer to living areas; this is the approach of "urbanism of proximity" (see Irschik, 2008), which aims to bring the elderly women, children, and young families to the city.[11]

To establish cities in this way, a design guide is required. Such guides must be different for every city, as the nature and needs of the inhabitants of every city differ.[12] For this reason, strategies should not be developed from top to bottom, but from bottom to top (Berglund, 2007). It has been agreed that the right to the city is a powerful tool for building safer and more inclusive cities through "participation from bottom to top" (i.e., from below) approach (Fenster, 2005; Whitzman et al., 2013). In this context, gathering information is an important step. The transformation of women's experiences into

[10] TOKI (Housing Development Administration), which builds cheap houses under the direction of the government and reports to the prime ministry, decided not to build any studio apartments.

[11] For a similar application, see Kreditanstalt für Wiederaufbau/ Cape Town City 2002 [Moser, 2012, p. 445] in Khayelitsha County [Khayelitsha Township] in Cape Town, South Africa [Moser, 2012, p. 445]).

[12] For example, in Toronto, Canada, a *Women's Safety Audit Guide* was developed in 1989 by the Metropolitan Toronto Action Committee on Violence Against Women (METRAC), a non-profit organization that is operated by the government (Whitzman, 2014, p. 446).

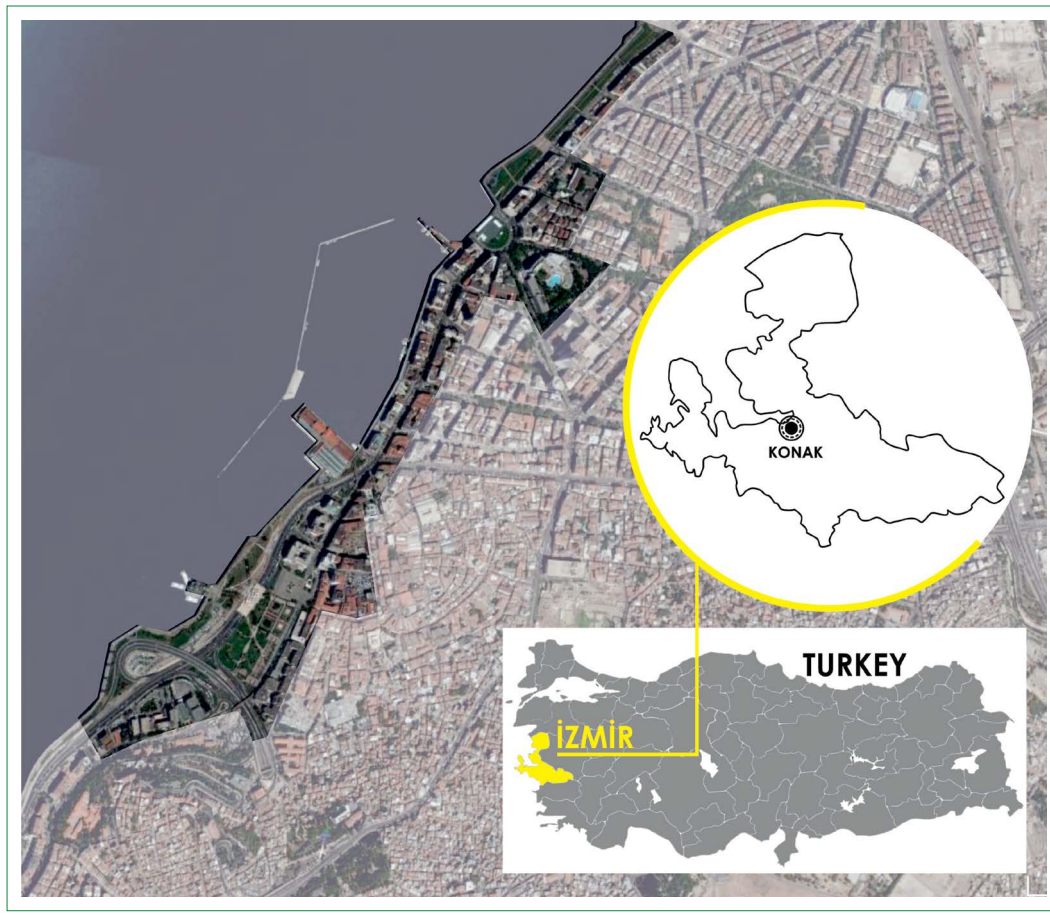

Figure 1. Location of case study (Google Earth, 2018).

advocacy, acknowledging local experiences, public disclosure, creating social learning through sharing experiences, and creating opportunities for interaction should be included among the information gathered as experiential knowledge. Such information should include gender-specific data and analytical information. In other words, the information should include gender-sensitive monitoring and evaluation systems and tools[13] (Whitzman et al., 2014).

Materials and Methods – A Field Study

When discussing whether cities in Turkey are "women-friendly" or not, considering the blindness of planning and in addition to the insensitivity of Turkish planning legislation and the conditions of Islam and its patriarchal nature, it can be concluded that cities in Turkey are not women-friendly. However, since 2010, in 13 out of 81 provinces in Turkey, women-friendly city practices have been carried out.[14] A part of the Konak District in İzmir was studied to discuss the suitability of these practices for the program (Figure 1). İzmir was selected as the location for the field of study, which was also a practical choice because the authors of this article live there. Additionally, since a state of emergency is now in effect in Turkey, field study in İzmir was less complicated since the city is known as the "most comfortable city of Turkey" or the "Aegean Pearl." Since it is the third biggest metropolitan city in Turkey with the third largest population, it was also more straightforward to carry out the study.

Additionally, İzmir is in the first process, which was completed in 2010 in Turkey by the women-friendly city studies carried out within the scope of the "Women Friendly Cities United Nations Joint Program" (United Nations Women Friendly Cities, n.d). To this end, İzmir has prepared a "Local Equality Action Plan." Additionally, the city has ratified Articles 10 and 90 of as the Turkish constitution, the CEDAW treaty in Turkey was signed in 2010, and the European Municipalities and Regions Council's (CEMR) European Charter for

[13] For example, Sam, Oh et al. (2016) argue and defend actor network theory in order to provide job opportunities to women as well as representing women in terms of "gathering information."

[14] Women-friendly city applications are carried out in 13 provinces of Turkey including Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Kars, Malatya, Mardin, Nevşehir, Samsun, Şanlıurfa, Trabzon ve Van, in addition to İzmir.

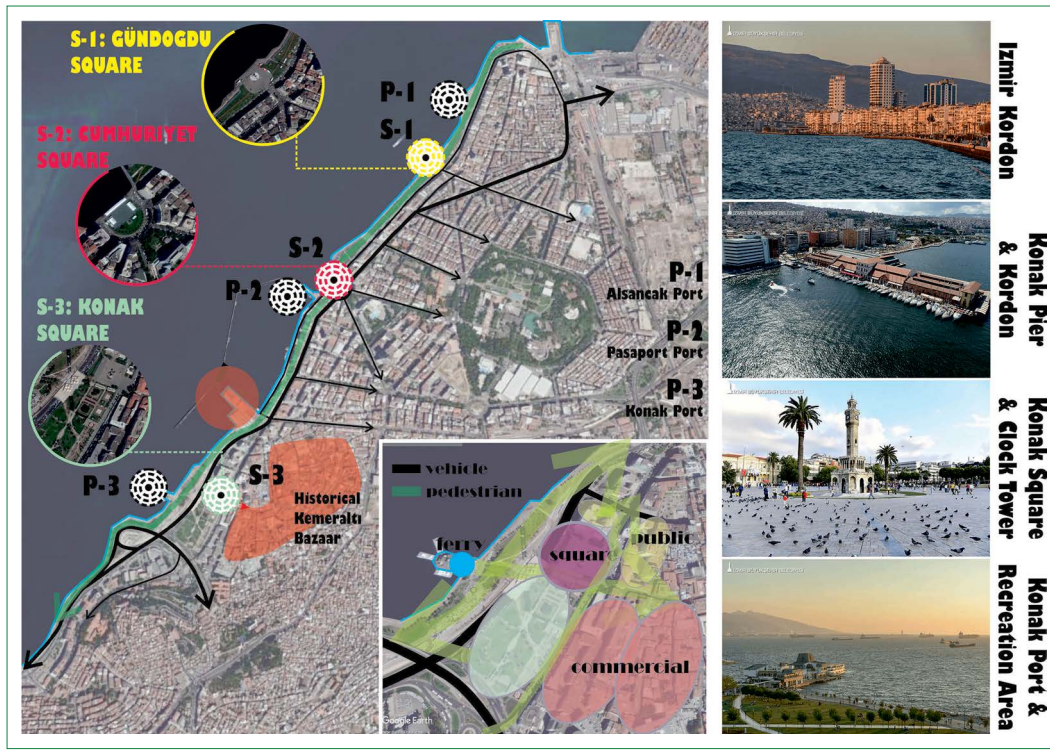

Figure 2. Images from the case study (Google Eart, 2018; IMM, 2018).

Equality of Women and Men in Local Life was signed into law by the İzmir Metropolitan Municipality in 2013 (İzmir Local Equality Strategic Plan, 2013–2017, 2014). According to the plan, there are six intervention areas: Women and Education Services, Women and Health Services, Women's Participation in Economic Life, Combating Violence against Women, Participation of Women in Decision Making Mechanisms, and Women and Urban Services. The target for the area of women and urban services intervention is "to make İzmir a woman-friendly city."

The main reason for locating this study in the Konak District in İzmir was that Konak is the district which has been selected as the pilot region for many of the studies carried out by the İzmir City Council Women's Council, which is part of the İzmir City Council and comprises the following women's "working groups": mother and mother candidates' awareness, natural disasters, entrepreneurship and employment, politics, culture, art, health and environment, and gender equality (İzmir City Council, 2015). Furthermore, Konak is one of five districts (the others are Buca, Çiğli, Güzelbahçe, and Karşıyaka) that have set up the "Commission on Equality Between Woman and Man" in the municipal councils during the preparation of the İzmir Local Equality Action Plan.

İzmir has a population of 4,279,677, according address based population registration system' (in Turkish ADNKS) 2017 data: 51% of the population is female (2,146,129) and 49% is male (2,133,548). Konak is home to 9% of İzmir's population and has the third largest population of all the districts in the city. The district's total population is 363,181: 51% is female (185,642) and 49% (177,539) is male. It is not incorrect to say that this province has the largest population. While İzmir's Karabağlar District was once a suburb of Konak, it was converted into a separate district by the 2008 enactment of "Law No. 5747 on the Establishment of a District within the Borders of the Metropolitan Municipality and Amendment of Certain Laws." This change in district lines did not affect the daily urban practices of Karabağlar's residents carried out within the Konak District.

The boundaries of this study area were determined to be the recreation area of Konak Square and Republic Square (Figure 2). The study area was approximately 60 ha and was chosen because it had a recreational area that served not only Konak but also all of İzmir. In this respect, a recreation area serving both the province and the total population of the district was important for studying the appropriateness of use by women, who comprise half of the population in the province and district. In addition, since Konak is a business and commercial area, this area is also used as a venue for various activities and is also part of many citizens' daily commute. In this context, we will discuss whether this area was created as a specially-designed recreation area within the recommendations of a women-friendly city as well as whether or not it is an appropriate space for urban citizens within the scope of the right to the city.

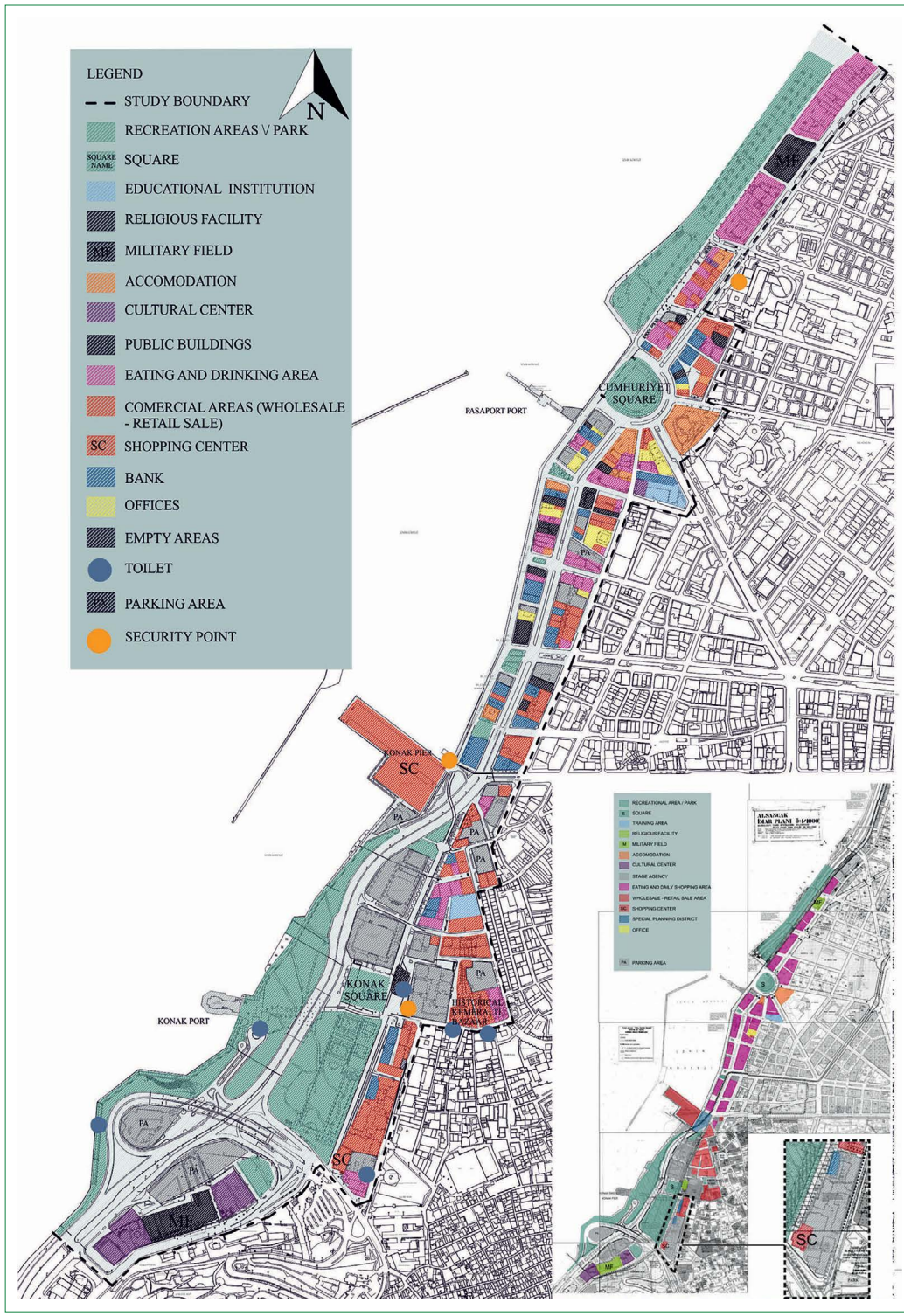

Figure 3. Ground floor land use analysis and development plan.

The study area, which was examined between July and November 2017, included both the triangulation point and recreation area of İzmir. As can be seen in the land use map (Figure 3), the study area also included Konak Square, Republic Square, and the areas of both squares where pedestrian interaction occurs. The study area included many types of land use, such as the shopping center, cafés, and official institutions as well as a recreation area. On the one hand, the area serves as a recreation

area for the district and city; on the other hand, it is an urban service area. To discuss the suitability of this service for use by women, who make up the half of the city and district population, during both the day and night, analysis was conducted on the basis of the on-site examination and research detailed below. Some attempts to interview users were made in the field, but no response could be obtained; thus, the researchers abandoned those attempts. Users did not want to participate in the conversation for reasons which appeared to relate directly to the state of emergency in Turkey, even though, during the time of the study, this situation was suspended.

Findings

Use of Land: The Konak District is considered the central district due to its historical characteristics, and the field of study was accessible by bus, metro, and ferry. In addition to these features, the intensification of the service sector, such as recreational use and food and beverage areas, ensured continuity of day- and nightlife. In particular, the presence of the historical Kemeralti bazaar within the boundaries intensifies the daytime use of the space. In the implementary development plan which used a 1/1000 scale model of Izmir and was approved in 1985 the ground floor use in the city block where YKM (it is the name's a shopping center) is included, which is located in the south part of Konak Square, is the official institution; today, planning has transformed the official use of this space into trading. Although some of the trading functions mentioned above remain in the passage (passage here is referring to a physical space, like an alleyway), this change has made the area more secure because these spaces with trade functions remain open late.

In a surrounding area that includes Konak Square, which is included in the field of study, a design project was conceived in 2002 and implemented in 2003 (Gürsel et al., 2004). In the area between Cumhuriyet Square and Konak Pier, which is approximately 700-meters, some of the cafés on the shore that extended toward the pedestrian walkway have been removed to build a permanent access road for pedestrians and cyclists (İzmir Metropolitan Municipality [IMM], 2018). Also, the area between Kordon and Passport (i.e., Kordon, Konak Square, and Cumhuriyet Square, which are also included in the field of study) was registered as a Historical Protected Site in 1994 and 1998. The area of Kemeraltı, which is also located in the study area, was registered as an "Urban + Grade 3 Archeological Site" in 2002 (IMM, 2015). The field of study also contained an area visited by local and foreign tourists.

Considering the three squares together with the recreational areas, Konak Square stands out as the most important location in the field of study. However, the square's connection to the sea is cut off by a fast track lane, and its junction was set up using a single **access**, which has created an access deficiency (Figures 2, 3). Republic and Gündoğdu squares, which are in contact with the shore, are the focus of the pedestrian route; they can thus be deemed as an integral part of the whole plan.

Illumination: When the adequacy and effectiveness of the illumination for night use was examined (Figure 4), it was observed that each illumination pole was designed to illuminate an area with a diameter of 25–30 meters. In this context, it was observed that the lighting was insufficient and not in compliance with the setup for building entrances in the blocks near the Kemeraltı's entrance, the capillary roads serving these blocks, and the illumination of the recreation area between the Konak metro station exit and Konak Square. However, in the area designated as "Area A" in Figure 4, another type of illumination, such as stool illumination, was used. However, since users can easily break this kind of lighting, while these areas can be said to have infrastructure, they cannot guarantee illumination. In other words, it is a bright area but unsafe. Photographs taken at the points numbered 1, 2, 3, and 4 in Figure 4 indicate some examples of bright areas and their appearance.

Access and Transportation to the Area and Transport in the Area: Since it is a coastal district located on the metro route, there are many options for transportation to the area including metro, ferry (two piers), and bus. In addition, it was seen that, with the arrangement of the "Kordonboyu" recreation area of the İzmir Metropolitan Municipality, a bicycle network was added to the area for both entertainment and transport. The Smart Bike Rental System (BİSİM), which allows everyone to use the bicycle network, had many access points within the borders of the study area (Figure 5). Although interrupted in some places, it can be said that the field of study has a strong pedestrian axis connected with focal points such as squares along the coastline in the north-south direction. Sidewalks tried to provide pedestrian **access**, rather than pedestrian roads leading into the area. In other words, in the interior part of the area that parallels the sea, the second-degree vehicle road, which is adjacent to the sea via the first-degree motorway, stands out preminantly. No continuity of the pedestrian path was observed; in some places, these roads were interrupted by vehicle routes. In addition, the stairs in some parts of the area restricted the use of children's strollers (which is also a disadvantage for people with disabilities and the elderly). Since the area is suitable for pedestrian use and is located on sloping terrain, though highway access roads pass around Konak Square, interchange overpasses are used for pedestrian access. Although they have a negative feature in terms of length, they were designed with a slope that does not tire the pedestrian. The overpass, which is approximately 135 meters long, connects Konak Pier and Konak Square

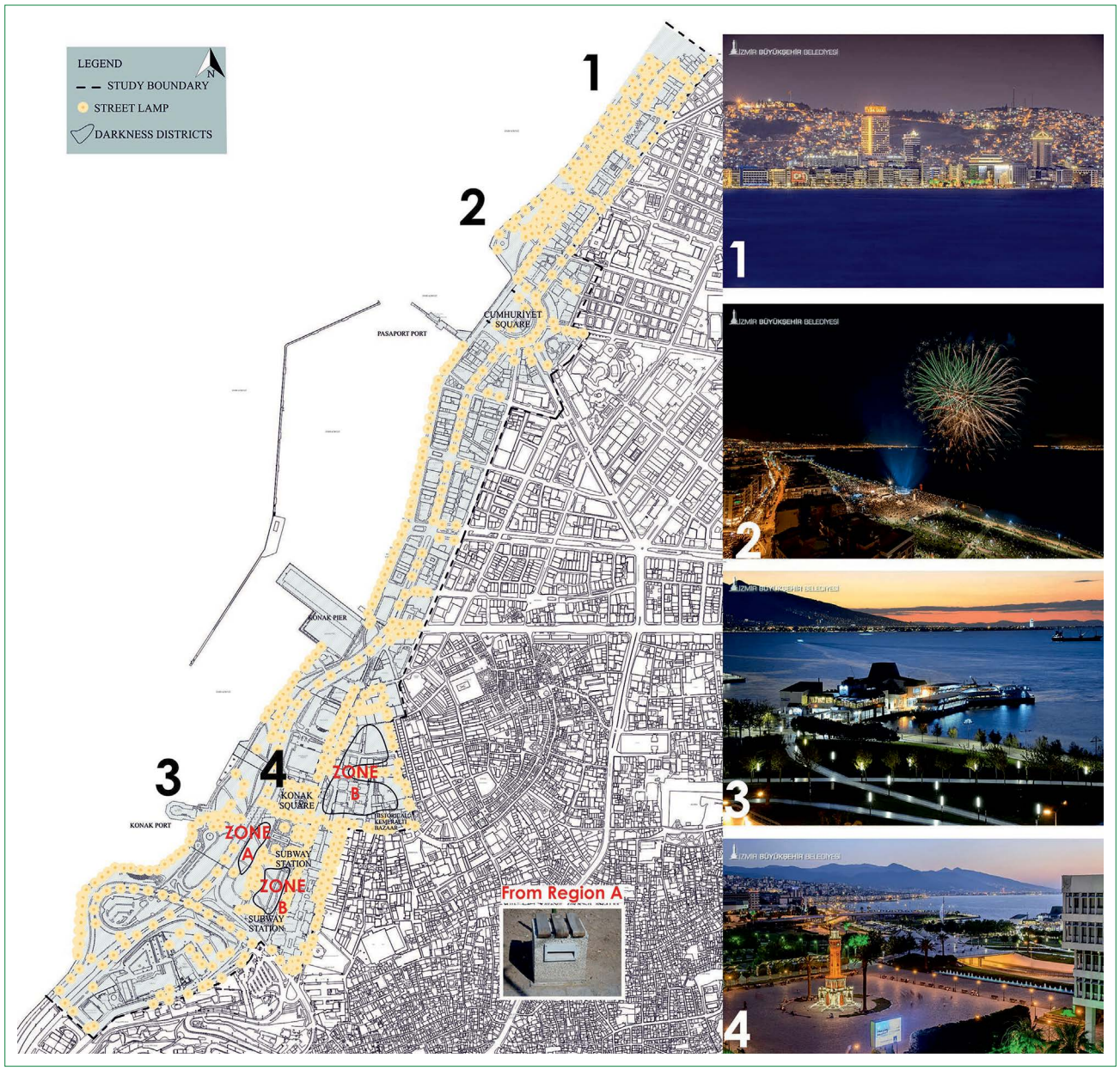

Figure 4. Analysis of illumination elements (IMM, 2018).

and was built in 2003 (Zengel, 2007). Another overpass, which was completed in 2016 and connects Bahri Baba Park and Konak Square, is 160 meters long (Konak pedestrian overpass, 2016).

Since three of the ten stations, two of which are ferry waiting points, are not enclosed areas, they are not useful for anyone in rainy or very sunny weather, nor are they useful for women (especially women with children). Other stations are protected from the rain but cannot be protected from the sun. However, in terms of buses, women can alight at any time at any location (outside the station) between the hours of 22.00–06.00.

Pavement plays an important role in preventing vehicles from driving at a speed exceeding the legal limit. Accordingly, a large part of the study area was covered with cobblestones, preventing vehicles from speeding and providing a safer environment for pedestrians. In the field of study, we observed that other service roads, except the main road, used stone paving. These roads often allow pedestrians to cross the street using pedestrian crossings.

In the field of study, differentiated floor coverings were used to prevent design uniformity and resolve the unattractive appearance of the old channel grids. However, this pavement used on the roads is not suitable for women who wear high

Figure 5. State of transportation.

heels or use baby strollers, two features of the condition of being a woman (Figure 6).

Routers (Signs) and Other Security Elements: Routers (signs) and security elements are important components

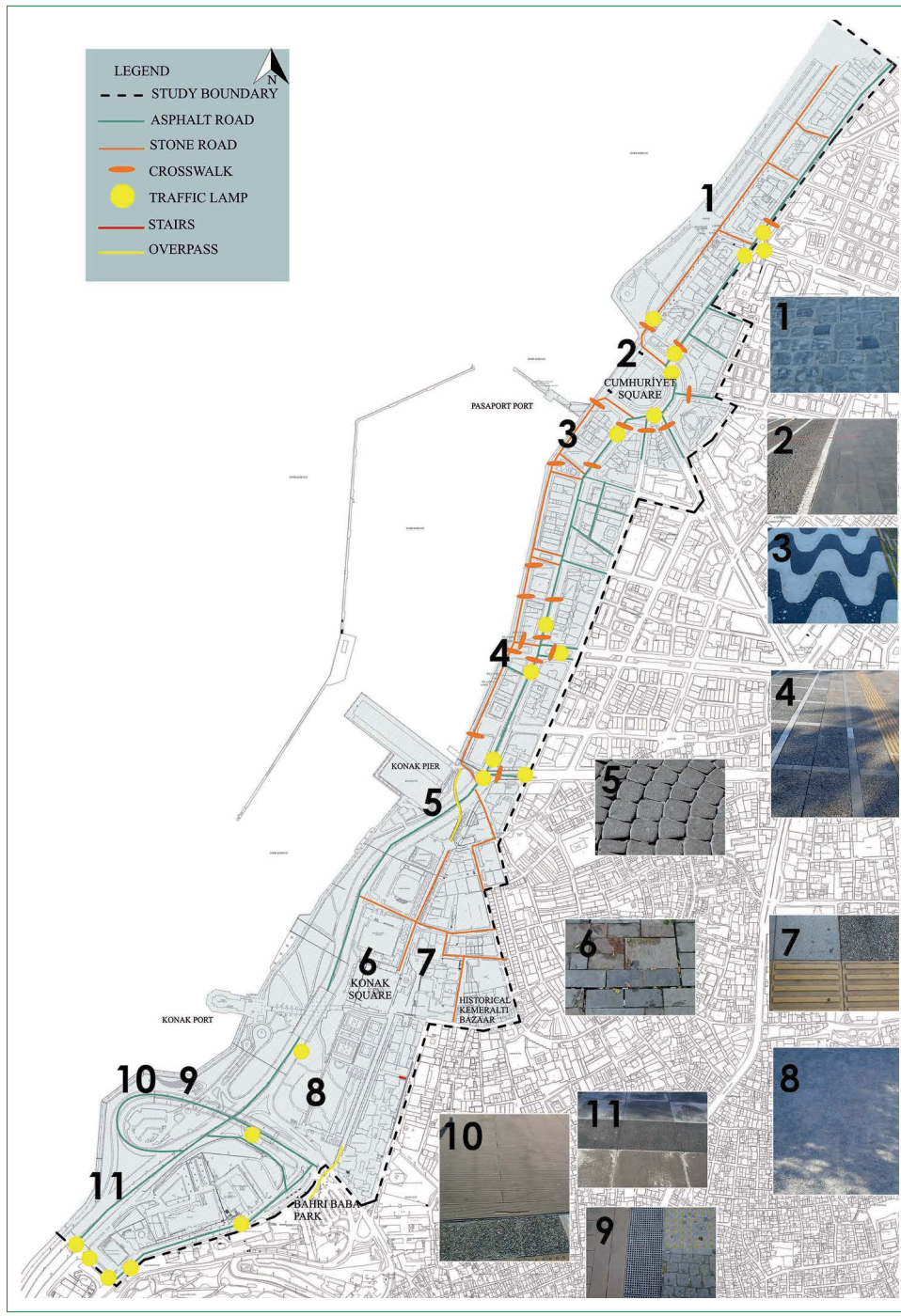

Figure 6. Crossing the street.

of the women-friendly city. Cameras on the street offer one way for residents to feel safe. Accordingly, when the distribution of security cameras was examined, MOBESE (like a camera in traffic) cameras were determined to be located around the area as well as other cameras belonging to private individuals or private or official institutions. MOBESE cameras were found mostly in squares and open common areas or on the main road, while other cameras (i.e., military, police, offices, educational institutions, public institutions, cafés, banks, stores, etc.) were seen to be distributed more widely across the inner parts of the area. A few dead-end streets were observed in the area located in Kemeralti, the traditional shopping center.

In addition to the cameras, in the field of study, three security points, including the police department and a taxi button,

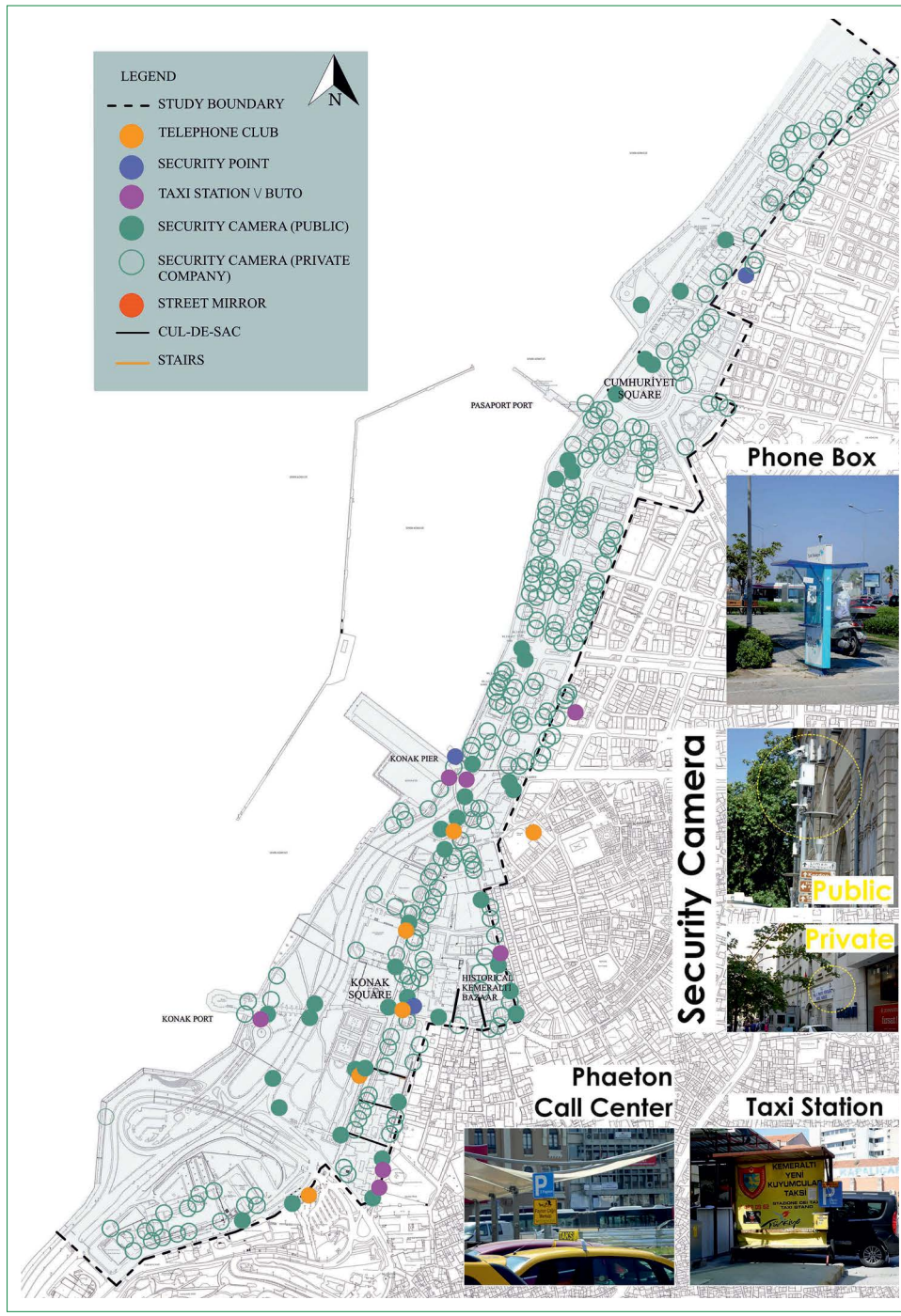

Figure 7. Situations that ensure and threaten safety.

were observed. While these features allow women in the area to feel more secure, the lack of an emergency button stood out as an important deficiency for an area which has just been completed with an aim towards realizing a woman-friendly city (Figure 7).

More routers were observed in the northern side of the area than in the southern side, and these routers show the parking points in the north. These parking lots are located near the Alsancak region, which is full of cafés, and provide a partial solution to the problems of people who come to this area for recreational purposes.

No public toilets were observed in the northern area. In the southern area, there were six toilets; however, since they did not have a specific, systematic design and concentrated in one

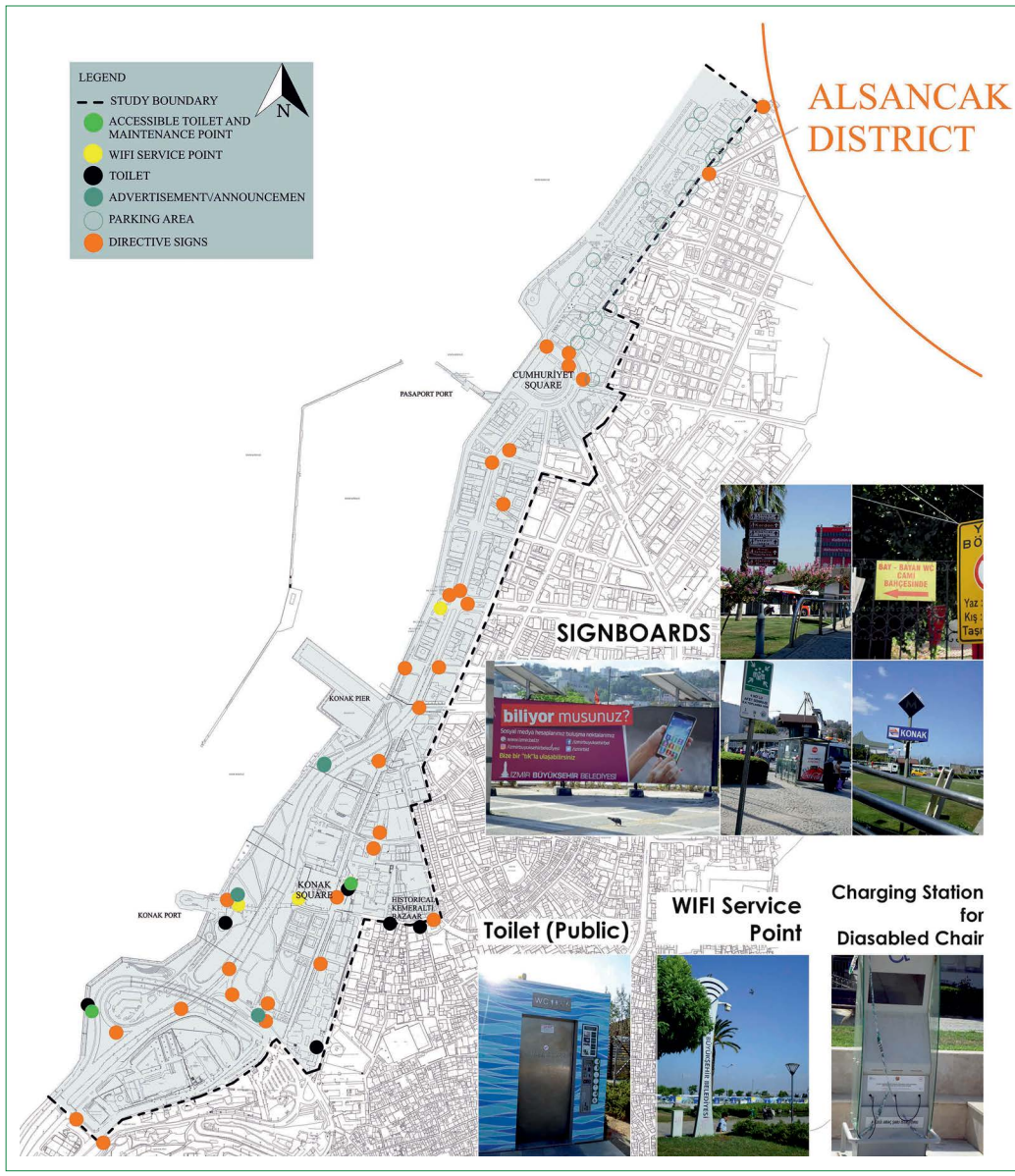

Figure 8. Routing adequacy and some uses.

place, the absence of toilets in the northern area stood out. Furthermore, no discriminations were made within these toilets, such as breastfeeding or child care rooms. In the southern region of the study area, only one **unisex** handicapped bathroom facility was observed, which brought to mind questions concerning women with disabilities. This oversight demonstrated that the spatial requirements were ignored. In other words, this facility was not constructed specifically for women with disabilities but for people with disabilities more generally, regardless of gender (Figure 8).

The field of study comprised an area whose design had just been completed and which was created through planning interventions. While security in Gündoğdu and Cumhuriyet squares, which are part of Kordonboyu, can be partially provided in a manner that is in line with the measurements mentioned above, it is not possible to confirm total success in Konak Square. While a considerable number of residential buildings were observed in this area, due to the large number of public buildings that occupy a significant portion of the space which are not used outside working hours, they were "dead" at night and unable to provide natural surveillance.

While the placement of the plants used in landscaping the area enhances its aesthetic appearance during the day, it also creates blind spots at night. Some of the lighting units have been designed using a similar aesthetic approach, but since

Figure 9. State of the landscape.

the illuminance of these units has a length of less than 1 meter and the intertwined seating function was broken, we observed that the area was insecure; this damage made the area dark and unsafe. Since this area is not used at night and is not safe for women, it is not safe for anyone (Figure 9). In addition, the position of the seating areas in the landscape cannot be immediately comprehended; thus, those who need to rest or want to spend time in the recreational area may notice this lack of seating. In addition, since there is a lack of comprehension regarding the issue mentioned above, people who pass through the area can frighten visitors who are sitting there. In other words, those who are unfamiliar with the area, including domestic and foreign tourists, and who are unsure whether these units comprise the public seating areas within the landscape have to ask someone or go into a café.

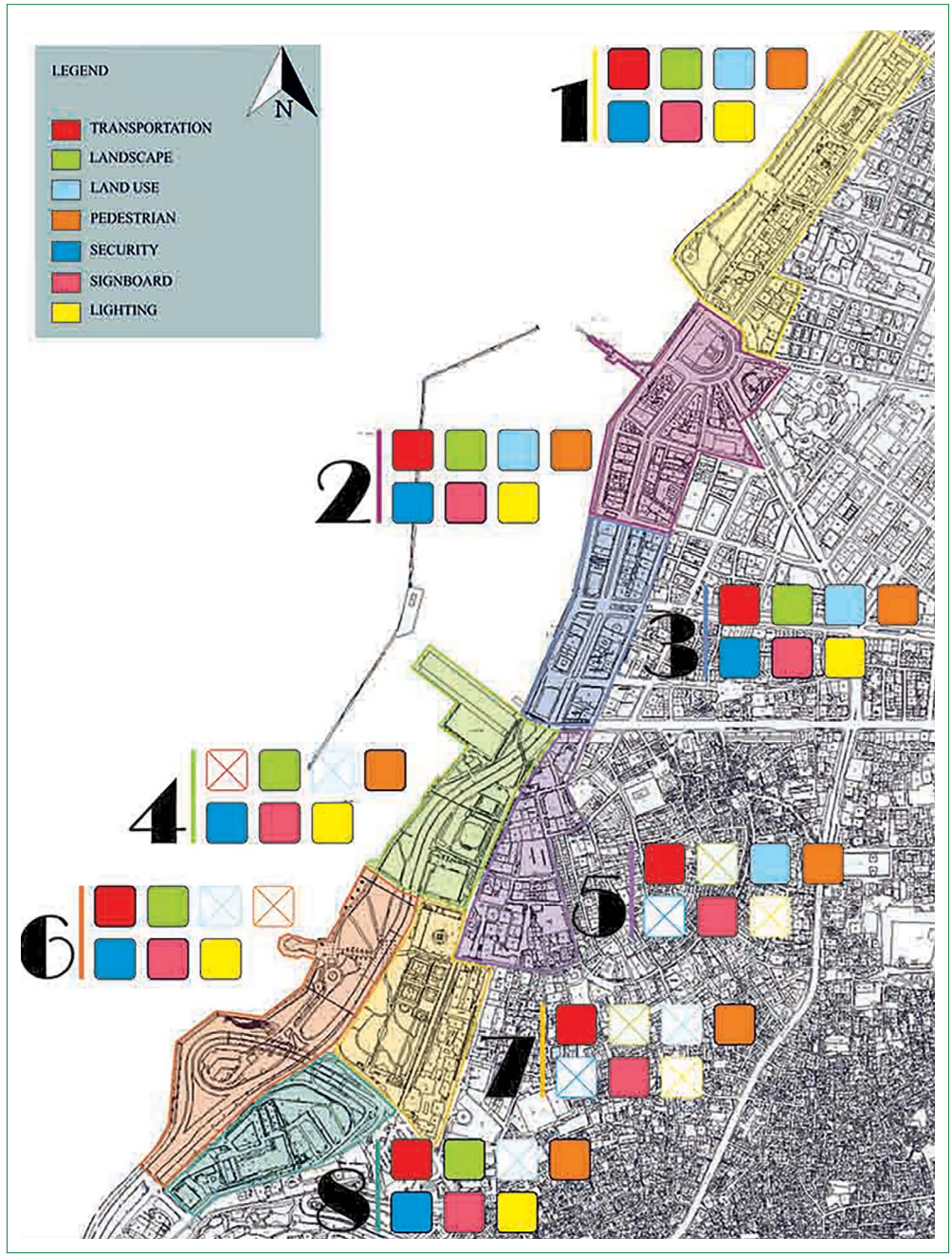

Figure 10. General assessment in the field of study.

Discussion and Conclusions

The analyses that were conducted to investigate whether the field of study was women-friendly or not showed that planning could not solve the design flaws and problems in this newly-designed area in the women-friendly city of İzmir, including gender blindness, feeling of intolerance, creating unsafe areas, and intersection blindness. In other words, planning will continue to construct spaces with the same design flaws unless the perspective of planning as a field of science and occupation changes through norms and laws.

The area under consideration is an important example of the situation. The study area was arranged in the design of Konak Square and its surroundings in 2003; then, it was reconsidered as part of the coastal project [Strengthening the Relationship of Izmirers with the Sea Project (İzmirlilerin Denizle İlişkisini Güçlendirme Projesi)] prepared by Izmir Metropolitan Municipality in 2011. The principles of the first project are historical memory, meeting the needs for the future, not constructing a new building, sustainable and flexible space design, public space definition, peace of the city with the sea, perception of the old trade center and new areas, and connecting

transportation networks (Gürsel et al., 2004). In the studies conducted, this project was found has no principle or concern related to the women-friendly urban planning principles.

In 2011, a questionnaire and a forum were held within the scope of the project carried out. However in the whole process, no sentence was added in the strategy report on women other than "especially the way women establish a relationship in society is different from the women who are closed inward in Central Anatolia. In Izmir, women are not closed to home, and have connection with the society" (IMM, 2012, pp. 16). In addition, in the survey study conducted for the project, only 21% of the participants are women and the survey results were not evaluated based on the distribution of women and men, that is, by gender. Like the project in 2003, this project was also not planned according to the women-friendly urban planning principles.

To emphasize the important points of this analysis and understand these properties more clearly, the land use situation in similar areas in eight different regions were also examined (Figure 10).

While the coastline and the interior areas are separated, the regions are subdivided by taking into account their land use functions and important points. While the first, second, third, fourth, and sixth regions constitute the shoreline, Konak Pier, Cumhuriyet Square, and Konak Pier are thought to be the breaking points on the line that separate the regions from each other. The fifth, seventh, and eighth regions in the interior part of the area are differentiated from the shore and from each other. The fifth region contains the historical Kemeraltı bazaar, while the seventh region represents another region, including Konak Square, supported by a recreational area. Finally, the eighth region differs from the others by a large street, but also by land use.

As can be seen in Figure 10, analyses were evaluated separately for each region and a negative (X) sign was written in the box in case of a negative evaluation.

In this context, the general characteristics of regions 1, 2, and 3 can be said to be women-friendly. These areas have several functions in terms of land use and include residences whose upper floors are in use, thus ensuring a certain amount of activity during the day and night as well as natural surveillance. These regions come close to satisfying the criteria for a women-friendly city in terms of lighting, security, landscape status, transportation, direction, and signs. However, since the two bus stops in the first region do not have enclosed areas, they are not protected against rain and sun.

Regions numbered 1, 2 and 3 are suitable for a woman-friendly design compared to the entire study area; in other words, only some of the sub-regions of a single project area appears to be women-friendly because the whole project is not planned in accordance with female-friendly city criteria. Therefore, due to the positive results of the analyzes (illumination, transportation, routers, security elements, etc.) made within the scope of women friendly city planning principles, some of the study area has been described as women friendly.

Although the fourth and sixth regions are a continuation of the shoreline, they are not as women-friendly as the other three regions. Both areas contain only a recreation area, so they lack safe use at night. In this respect, they are "dead areas" at night. None of the bus stops in the fourth region were found to be suitable for rainy or sunny weather. In the sixth region, a disconnection in pedestrian transportation was observed, largely because of Cumhuriyet Boulevard, which separates the coastline from the interior.

When the regions in the interior part were examined, the fifth region (which contains a part of the historical Kemeraltı market) was found to have a serious security problem at night due to the "dead area" that occurs after a particular time following the close of trade. There are also some dead-end roads in this region, and the lack of illumination indicated additional security problems at night. The lack of landscaping, blind areas, and the presence of dead zones due to the passage of passages in the seventh region, which includes Konak Square, revealed that the landscape, lighting, and security features of the area are insufficient. In addition, the lack of land use properties and the fact that most of the area was designed for recreational purposes demonstrate that this region's design reflects distrust and the inadequacy of daytime usage as well as greater security risks at night.

Finally, we found that the eighth district was women-friendly in many ways. However, the cultural center, which requires a larger area of use and is not used after a certain time at night, can give the impression that the area is unsafe, particularly in the evening and at night, due to its use as a parking lot after hours, or something to this effect.

Per the analysis headings under which the characteristics of women-friendly cities are analyzed we observed that the coastal area in the northern part of the field of study was more women-friendly than the coastal area in the southern part. As the area most widely used by İzmir residents within our field of study, it was determined that the lighting in the areas around the Konak metro station, Konak Square, and Kemeraltı was insufficient.

While examining the transportation situation, no pedestrian axle was found among vehicular traffic, and it was observed that the pavement was not laid with consideration for women

walking with a stroller or in high-heeled shoes. Such pavement is also not suitable for women running away from danger. Pedestrian continuity is provided by the overpass, pedestrian crossings, and traffic lights.

When examining the security personnel present in the area, areas with cameras, telephone booths, or taxi buttons were considered to be "safer areas," while dead-ends were found to be "unsafe." According to the findings, the area where Konak Square and Kemeraltı are located was determined to be unsafe.

Direction elements are important criteria because they enable people to travel in an area while feeling safe. As a result of our analysis, the field of study was found to be poor in comparison with the other regions in the orientation of the shore line. However, since the shoreline was observed visually, we found no need to improve the orientation of the regions in this line of sight; there were also sufficient orientation elements in the interior areas, provided this suitably conveys your intended meaning. When we examined the landscaping situation, we noted that there are areas where the view is blocked. As a result, the area between the Konak metro station and Konak Square was found to be unsafe due to its landscaping elements.

The study area is widely used, however, there are only six toilets in the northern part. The direction signs for these toilets are insufficient, and the mandatory facilities for parents and children, such as childcare and nursing rooms, were not taken into consideration. There are also no emergency help buttons.

As was observed, this region, which was designed as a recreation area with a special plan and is one of the most-used areas of İzmir (a women-friendly city), has not yet fully fulfilled the requirements for women-friendliness. The women-friendly city is a good starting point for addressing problematic areas in planning. However, to emphasize the importance of user intersectionality, first of all, areas that are defective in terms of planning as listed above should be addressed within the scope of the norms and legislation of planning, and such planning should be implemented using women-friendly design guides.

Note: A tram project in the study area, which was only on the agenda at the time of this article's analysis, began around the time when the discussion and conclusion sections were written. Therefore, it is inevitable that the scope of this project will establish new interventions related to roads, traffic signs, flooring, routers, and so forth. In this respect, this article only presents an analysis of the study area until the implementation date of the tram project; on the other hand, it nevertheless offers a data set for studies that want to evaluate post-tram developments.

References

Alizadeh, H. (2007). Changes Conceptions Of Women's Public Space In The Kurdish City. Cities, 24(6), 410–421.

Alkan, A. (1999). Özel Alan –Kamusal Alan Ayrımının Feminist Eleştiri Çerçevesinde Kentsel Mekan [Urban Space and "Private - Public Space" Distinction: A Feminist Critique]. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Tartışma Metinleri. No: 16, Ankara.

Alkan, A. (2009). Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekanın İzini Sürmek. In A. Alkan (Eds.), Cins Cins Mekan (pp.7-35). İstanbul: Varlık Yayınları.

Altındal, Y. (2017). Mış Gibi Politikalarla Kamusalda Görünmezliği 'Korunan' Sessiz Yığınlar: Kadınlar. Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan. In TMMOB Şehir Plancıları Odası Kadın Komisyonu Sempozyum Bildirileri Kitabı, (pp.6-25), Ankara.

Atauz, A. (2004). Toplumsal Cinsiyet, Mekan ve Kentler. Mimarist. 2004/4. 54-58.

Bakhtiarnejhad, P. (2003). Self-İnflicted Burn Female. Tehran: Samadieh Publication.

Baykan, D.A. (2015). Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması Ve Tasarım İlkeleri Kitabı. Ankara: Uzerler Matbaacılık Sanayi Ltd. Şti.

Baxi, P. (November 01, 2003). Rape and Delhi's urban environment [Article]. Retrieved from http://www.indiatogether.org/2003/nov/wom-delhienv.htm.

Berglund, E. K. (2007). Doing Things Differently: Women's Design Service At 20. London: Women's Design Service.

Blunt, A., & Wills, J. (2000). Dissident Geographies: An Introduction To Radical Ideas And Practice. Londra: Routledge

Bondi, L. (1991). Gender Divisions And Gentrification: A Critique. Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, 16(2), 190–198.

Bondi, L. (1998). Sexing The City. In R. Fincher & J. M. Jacobs (Eds.), Cities of difference (pp. 177-200). New York: Guilford.

Bourdieu, P. (2014). Eril Tahakküm [Masculine Domination]. (B. Yılmaz, Trans.). İstanbul: Bağlam Kitabevi.

Çakır, S. (2009). Osmanlı'da Kadınların Mekanı, Sınırlar ve İhlaller. In A. Alkan (Eds.), Cins Cins Mekan (pp.76-101). İstanbul: Varlık Yayınları.

Cihangir Çamur, K. & Özüduru, B. (2017). Kentsel Mekan, Planlama ve Kadın: Ankara Üzerinden Bir Değerlendirme. In TMMOB Şehir Plancıları Odası Kadın Komisyonu Sempozyum Bildirileri Kitabı (Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan), (pp. 239-254), Ankara.

Desai, M. (2007). Introduction. In M. Desai (Eds.), Gender and the built environment in India (pp. 1-29). New Delhi: Zubaan.

Doan, P. L. (2007). Queers in the American City: Transgendered Perceptions of Urban Space. Gender, Place and Culture, 14(1), 57–74.

Dümpelmann, S. (2015). Designing the 'Shapely City': Women, Trees, and the City. Journal of Landscape Architecture, 10(2), 6-17. doi: 10.1080/18626033.2015.1058560.

Efe Güney, M. & Demircioğlu, F. (2015). LGBTT Bireylerin Buluşma Noktası Olarak Kullandıkları Mekânların Şehir Planlama Kapsamında İncelenmesi. Planlama, 25(2): 147-157.

Efe Güney, M., Ağın, C. & Tezcan, S. (2018). Kadın ve Kent İlişkisi: Öyle Ya Da Böyle Yaşamak. In 2. Uluslararası Kadın Kongresi Bildiri Kitabı, (pp. 469-484), İzmir.

Efe Güney & Kahraman, E.D. (2018). Türkiye'de Ötekileştiren Planlama-Siyaset İlişkisi ve Kadın Temsiliyeti. In 2. Uluslararası Kadın Kongresi Bildiri Kitabı, (pp. 441-468), İzmir.

Efe Güney, M. & Tezcan, S. (2017). Şehir Planlama Mevzuatında Kadına Verilen Yer ve Değer. Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan. In TMMOB Şehir Plancıları Odası Kadın Komisyonu Sempozyum Bildirileri Kitabı, (pp.38-70), Ankara.

Fainstein, S. S., & N. I. Fainstein. (1996). City planning and political values: An updated view. InReadings in planning theory, edited by S. Campbell and S. Fainstein, 265-87. Malden, MA: Blackwell.

Fenster, T. (2005). The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday Life. Journal of Gender Studies, 14(3), 217–231. doi:10.1080/09589230500264109.

Firidin, E. (2004). Uygulama Alanları: Amerika ve Türkiye'de Kentsel Tasarım. Mimarist. 2004/4, 93-98.

Frisch, M. (2002). Planning as a Heterosexist Project. Journal of Planning Education and Research 21(3), 254-266.

Greed, C.H. (1994). Women and Planning. Creating Gendered Realities, Londra: Routledge.

Griffin, S. (1986). Rape: The Politics of Consciousness. San Francisco: Harper & Row Limited.

Gürsel, E., Erar, H., Birkan, G., Erar, O. & Keskintaş, N. (2004). Konak Meydanı Ve Çevresi Düzenleme Projesi Konak Meydanı Denizle Yeniden Buluşuyor [Konak Square And Surroundings Arrangement Project Konak Square Re-Meets The Sea]. Ege Mimarlık, 50, 44 - 53.

Hammers, C. (2009). An Examination of Lesbian/Queer Bathhouse Culture and the Social Organization Of (im)Personal Sex. Journal of Contemporary Ethnography, 38(3), 308-335.

Healey, L. (2013). Voices Against Violence Paper 2: Current Issues in Understanding and Responding to Violence Against Women With Disabilities. Melbourne: Women with Disabilities Victoria.

Healey, L., C. Humphreys, and K. Howe. (2013). Inclusive Domestic Violence Standards: Strategies to Improve Interventions For Women With Disabilities?. Violence and Victims, 28(1), 50–68. doi: 10.1891/0886-6708.28.1.50.

Hooper, B. (1998), The Poem of Male Desires: Female Bodies, Modernity, and "Paris, Capital of the Nineteenth Century". In L. Sandercock (Eds.), Making the Invisible Visible (pp. 227–254). Berkeley: University of California Press.

Hooper, B. (2002). Urban Space, Modernity, and Masculinist Desire. In A. Bingaman, L. Sanders, & R. Zorach (Eds.), Embodied Utopias (pp. 55–78). London and New York: Routledge.

Irschik E. (2008). Fair Shared City: Gender Mainstreaming Planning Strategy in Vienna, in City of Seoul (ed.) Gender and Urban Policies. Strategies for Gender Mainstreaming and Local Governance, pp. 43 - 66.

Izmir City Council (2015). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Grubu [Gender Equality Study Group]. Retrieved from http://www.izmirkentkonseyi.org.tr/CalismaGruplari/2/57.

Izmir Metropolitan Municipality [IMM] (April 11, 2008). Konak Pasaport Kıyı Düzenlemesi [Konak Passport Coastal Arrangement]. Retrieved from http://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/konak-pasaport-kiyi-duzenlemesi/1545/4.

Izmir Metropolitan Municipality [IMM] (2012). İzmirlilerin Denizle İlişkisini Güçlendirme Projesi Tasarım Stratejisi Raporu [Strategy Report of Project for Strengthening the Relationship of Izmirites with the Sea]. Retrieved from http://www.izmirdeniz.com/CKYuklenen/dokumanlar/kiyi_tasarim_tasarim_stratejisi.pdf.

Izmir Metropolitan Municipality [IMM] (2015). Konak 1. Etap (Alsancak-Kahramanlarbölgesi) Nazım İmar Planı Raporu 1/5000 [Konak Phase 1 (Alsancak-Kahramanlar Region) Master Plan Report 1/5000 Scale]. Retrieved from http://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/NazimPlanlari/15373_930.pdf.

Izmir Metropolitan Municipality [IMM] (2018). İzmir Fotoğrafları [Photograpfs of İzmir]. Retrieved from https://www.izmir.bel.tr/tr/FotografGalerisi/221.

Kadın Dostu Kentler (2014). Retrieved from kadindostukentler.com.

Kayın, E. (2013). Kentsel Mekan-Kadın İlişkisinde Gündelik Haklar ve TMMOB İzmir İKK Kadın Çalışma Grubunun "Koltuğuma Oturma Projesi" . In 2. Uluslararası Kadın Kongresi Bildiri Kitabı, (pp. 815-820), İzmir.

Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(1), 344-357.

Kelly, K.D., T. Caputo & W. Jamieson (2005). Reconsidering Sustainability: Some Implications for Community-Based Crime Prevention. Critical Social Policy, 25(3), 306–24.

Kılınç, A. (2016). Kentsel Alanda Mekansal Düzenleme ve Kadının Kent Kullanım Hakkı: Hopa Örneği. Karadeniz Araştırmaları, 52, 95-117.

Kirk, D. (2010). Women friendly Seoul Project. Retrieved from http://www.biztechreport.com/story/423-women-friendly-seoul.

Knopp, L. (1992). Sexuality and the Spatial Dynamics of Capitalism. Environment and Planning D: Society and Space, 10(6), 651-669.

Konak Yaya Üst Geçiti Açıldı [Konak Pedestrian Overpass Opened] (2016, June 06). Hürriyet. Retrieved from http://www.hurriyet.com.tr/konak-yaya-ust-geciti-acildi-37297723.

Kreditanstalt für Wiederaufbau [KfW] & City of Cape Town (2002). Violence Prevention Through Urban Upgrading: Feasibility Study. Cape Town: Kreditanstalt fü r Wiederaufbau.

Kurtarır, E. & Ökten, A.N. (2014). Çeşitlenen Kentlerde Körleşen Planlama. In 5. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu Bildiri Kitabı, (pp. 431-448), Ankara.

Larsson, A., & Schlyter, A. (1994). Gender Contracts and Housing Conflict in Southern Africa. Gavle: The National Institute for Building Research.

Mackenzie, S. (2002). Kentte Kadınlar. In A. Alkan & B. Duru (Eds.&Trans), 20. Yüzyıl Kenti (pp. 269-283). Ankara: İmge Yayınevi.

Madanipour, A. (1996). Design of Urban Space: An Inquiry into a Socio-Spatial Process. New Jersey: John Wiley & Sons Publication.

Mehrotra, S.T. (2010). A Handbook on Women's Safety Audits in Low-Income Urban Neighbourhoods: A Focus on Essential Services. New Delhi: Jagori.

Moser, C. (2012). Mainstreaming Women's Safety in Cities into Gender-Based Policy and Programmes. Gender & Development, 20(3), 435-452. doi: 10.1080/13552074.2012.731742.

McIlwaine, C., & Moser, C. (2004). Encounters with violence in Latin America. London: Routledge.

Narayanan, Y. (2012). Violence Against Women in Delhi: A Sustainability Problematic. Journal of South Asian Development, 7(1), 1–22.

Newman, O. (1996). Creating Defensible Space, Institute for Community Design Analysis, Office of Planning and Development Research (PDR). Washington, DC: US Department of Housing and Urban Development (HUD).

Oğuz, M. (2016). Kent Politikası ve Toplumsal Cinsiyet. In F. Saygılıgül (Eds.), Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları, (pp.153-164). Ankara: Dipnot Yayınları.

Phadke, S., Khan, S., & Ranade, S. (2011). Why Loiter?: Women & Risk On Mumbai Streets. New Delhi: Penguin Books.

Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: The Right to the City And its Urban Politics Of the Inhabitant. GeoJournal, 58(2-3), 99–108.

Sam Oh, Y., Nam, S., & Kim, Y. (2016) Discovering the Knowledge Creation Process of An Expert Group İn Women-Friendly Policy: The Policy Case of Seoul City. Journal of Women & Aging, 28(3), 192-202. doi: 10.1080/08952841.2014.950516.

Shakooee, H. (2007). New trends in philosophy of geography. Tehran: Gitashenasi Publications.

Shaw, M., Andrew, C., Whitzman, C., Klodawsky, F., Viswanath, K., & Legacy, C. (2013). Introduction: Challenges, Opportunities and Tools. In C. Whitzman, C. Legacy, C. Andrew, F Klodawsky, M Shaw and K Viswanath (Eds.), Building Inclusive Cities: Women's Safety and the Right to the City (1-16). New York: Routledge.

Shurmer-Smith, P. (2002). Doing Cultural Geography. London: Sage Publications.

Soltani, L., Zangiabadi, A., & Nastaran, M. (2013). The Quarter: An Effective Pattern For Satisfying Women's Sense of Place in The City of Isfahan. Cities, 30, 161–174.

Skeggs, B. (1999). Matter Out of Place: Visibility and Sexualities in Leisure Spaces. Leisure Studies, 18(3), 213-232. doi: https://doi.org/10.1080/026143699374934.

Şener, Ü. & Demirdirek, H. (2014). 81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet

Eşitliği Karnesi. Retrieved from https://www.tepav.org.tr/upload/files/13950514583.81_Il_Icin_Toplumsal_Cinsiyet_Esitligi_Karnesi.pdf.

Şentürk, L. (2009). Eril Kente Dönüş. In A. Alkan (Eds.), Cins Cins Mekan (pp.36-62). İstanbul: Varlık Yayınları.

Yıldız Tokman (2017). Kent ve Kadın diye Diye. In TMMOB Şehir Plancıları Odası Kadın Komisyonu Sempozyum Bildirileri Kitabı (Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan), (pp. 3-5), Ankara.

Tummers, L. (2013). Urbanism of Proximity: Gender-Expertise or Short-sighted Strategy? Re-introducing Gender Impact Assessments in spatial planning. TRIA - Territorio della Ricerca su Insediamenti e Ambiente, 10(1), 213-218.

United Nations Committee on the Rights of Persons with Disabilities [UN CRPD]. (2015). General Comment On Article 6: Women With Disabilities. Retrieved from www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/GC/Women/CRPD.C.14.R.1-ENG.doc.

United Nations Economic and Social Council [UN ECOSOC] (1997). Report of The Economic And Social Council For 1997. Retrieved from www.un.org/documents/ga/docs/52/plenary/a52-3.htm.

United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR] (2003). The Global Report 2002. Retrieved from https://www.unhcr.org/publications/fundraising/4a0c24cf6/global-report-2002.html.

United Nations Human Settlements Programme [UN-HABITAT] (2007). Women's Safety Audits for a Safer Urban Design. Retrieved from http://mirror.unhabitat.org/downloads/docs/5544_32059_WSA%20Centrum%20report.pdf.

Visser, G. (2008). The Homornormalisation of White Heterosexual Leisure Spaces in Bloemfontein, South Africe. Geoforum 39(3), 1345-1361.

Whitzman, C., Legacy, C., Andrew, C., Klodawsky, F., Shaw, M., & Viswanath, K. (Eds.) (2013). Building Inclusive Cities: Women's Safety And The Right To The City. New York: Routledge.

Whitzman, C., Andrew, C., & Viswanath, K. (2014). Partnerships for Women's Safety in The City: "Four Legs For A Good Table". Environment & Urbanization, 26(2), 443–456. doi: 10.1177/0956247814537580.

Women in Cities International [WICI] (2008). Women's Safety Audits: What Works And Where?. Nairobi, Kenya: UN-Habitat Safer Cities Program.

Women in Cities International [WICI] & Jagori (2010, November). Third International Conference On Women's Safety: Building Inclusive Cities. Conference Background Paper. Retrieved from https://issuu.com/femmesetvilles/docs/final_conference_background.

Woodsworth, C. E. (2005). Making Space For Women İn Cities. Focus on Space (Winter 2005) Vancouver, B.C: Newletter produced by the Social Planning and Research Council of B.C.

Yiftachel, O. (1998). Planning and Social Control: Exploring The Dark Side. Journal of Planning Literature 12(4), 395-420.

Yon, A. & Nadimpalli, S. (2017). Cities For Whom? Re-Examining İdentity, to Reclaim The Right to The City For Women. Australian Planner, 54(1), 33-40. doi: 10.1080/07293682.2017.1297317.

Van Den Berg, M. (2013). City children and genderfied neighbourhoods: The new generation as urban regeneration strategy. International Journal of Urban and Regional Research, 37(2), 523–536. doi: 10.1111/j.1468-2427.2012.01172.x.

Zengel, R. (2007). "Dönüştürülmüş" Bir Meydan: İzmir Konak Meydanı'na Analitik Bir Yaklaşım [A "Converted" Square: An Analytical Approach To İzmir Konak Square]. Mimarlık 334 (March-April, 2007). Retrieved from http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=52&RecID=1290.

Zengin, A. (2009). Devletin Cinsel Kıyıları: İstanbul'da Fuhşun Mekanları. In A. Alkan (Eds.), Cins Cins Mekan (pp.264-283). İstanbul: Varlık Yayınları.

Ziari, K. (2011). Schools, Theories And Models Of Plan & Regional Planning. YU Persian: Yazd University Publications.

Planlama 2020;30(2):00–00 | doi: 10.14744/planlama.2020.04934

ARAŞTIRMA / ARTICLE

İklim Duyarlı Kentsel Tasarım İlkeleri: Erzurum Kenti Örneği

Climate Sensitive Urban Design Principles: The Case of Erzurum City

Merve Yavaş,[1] Sevgi Yılmaz[2]

[1]Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Erzurum

[2]Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum

ÖZ

Ülkemizde son yıllarda iklime duyarlı ve sürdürülebilir kentsel gelişmeye yönelik farkındalığın artmasına rağmen, bu süreci kararlı, esnek ve yerel ölçekte yöneten çok az sayıda strateji bulunmaktadır. İklim koşullarına duyarlı bir planlama yaklaşımı, diğer iklim tiplerinde olduğu gibi soğuk iklim bölgeleri için de tasarım sürecine iklim bilgisinin etkili bir şekilde dâhil edilmesini gerektirmektedir. Soğuk iklim bölgelerindeki kış koşulları, açık alan tasarımı ve dış mekân konforu açısından oldukça zorlayıcı durumlar yaratmaktadır. Bu zorlayıcı koşullar kış kentleri olarak adlandırabileceğimiz kentler için iklim duyarlı tasarım ilkelerini ve diğer uygulama araçlarını zorunlu kılmaktadır. Soğuk iklim koşulları altındaki kentsel alanlarda yaşam kalitesi, bu tür bir planlama yaklaşımının geliştirilip geliştirilmemesine bağlı olarak olumlu veya olumsuz etkilenebilmektedir. Bu bilgiler ışığında çalışmada Türkiye'nin en soğuk iklimlerinden birine sahip olan Erzurum kentinde, kentsel planlama pratiklerinin mikro iklimi nasıl etkilediği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda seçilmiş bir kentsel doku üzerinden yürütülen çalışmada, 2018–2019 yıllarında kentte 2 metreden kaydedilen meteorolojik verilerle toplam 32 iklim simülasyonu yapılmış ve mikro ölçekte kentin termal konfor durumu değerlendirilmiştir. Simülasyonlar ve termal konfor hesaplamaları için son yıllarda tercih edilen ENVI-met mikro iklim modeli kullanılmıştır. Oluşturulan varyasyonlar ile kış döneminde hava ve yüzey sıcaklıkları üzerindeki değişim incelenmiştir. Bulgular kentin özellikle kış döneminde aşırı soğuk stres altında olduğunu göstermiştir. Simülasyonlara dayalı olarak oluşturulan yere özgü iklim duyarlı tasarım ilkeleri ve yazından elde edilen teorik bilgilerin bütüncül olarak kullanımıyla, dış mekân konforunu kış aylarında 2°C'ye kadar arttırılabileceği tespit edilmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar yerel yönetimlerin ve tasarımcıların gelecekte benzer mahallelerde simüle edilmiş önlemlerin etkisini tahmin etmelerini sağlayarak iklim duyarlı planlama alanındaki bilgi birikimlerine katkıda bulunacaktır.

Anahtar sözcükler: ENVI-met; Erzurum; kent mikro iklimi; soğuk iklim; termal konfor.

ABSTRACT

In the last decade, the awareness of climate sensitive and sustainable urban development is increased in Turkey. However, there are very few strategies managing this process at a stable, flexible and local scale. A climate-sensitive urban planning approach is the main strategy in this process requiring the effective integration of climate information into the design process especially for cold climate conditions as for all other climate zones. Since, the harsh winter conditions of cold climate cities create very challenging conditions in terms of outdoor design and outdoor comfort. It also directly affects the quality of life. These challenging conditions make cold climate-sensitive urban design principles and other application tools essential for winter cities. By this way, it is possible to positively change the effects of weather on the quality of life. In the light of this information, the effects of urban planning practices on microclimate of Erzurum as one of the coldest climate cities in Turkey are explained within the scope of this study. Accordingly, the analyses are conducted on four selected settlement patterns in the city within 2018–2019. The meteorological data of these settlements was obtained from the record taken from approximately 2 meters high from ground. Then, 32 climate simulations were made for these four different study areas. Additionally, thermal comfort level of the city was also evaluated at micro-scale, through these case areas. For the simulations and evaluations of thermal comfort, ENVI-met micro climatic model was used. Changes on air and surface temperatures during the winter period were investigated within the variations of design parameters. The findings show that the city is under extreme cold stress, especially in winter. It has been confirmed that urban design projects can increase outdoor comfort up to 2°C in winter. The design principles used in the projects are based on the principle of location-specific climate-sensitive urban design principles produced within the results of simulations and theoretical knowledge obtained from literature. The results of this study will contribute to the knowledge of local governments and designers. It enables them to predict the impacts of simulated design parameters in similar districts.

Keywords: ENVI-met; Erzurum; cold climate; thermal comfort; urban micro climate.

Geliş tarihi: 03.07.2019 Kabul tarihi: 14.01.2020
Online yayımlanma tarihi: 23.06.2020
İletişim: Merve Yavaş
e-posta: merveyvs@gmail.com

TMMOB Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1. Giriş

Açık alan tasarımında dış mekânların konforu, soğuk iklimler için önemli fakat zor bir hedeftir. Her iklim tipi gibi soğuk iklim koşullarına duyarlı bir kentsel tasarım yaklaşımı da gerekli olmakla birlikte, bu durum kentsel iklim bilgisinin kentsel tasarıma etkili bir şekilde dâhil edilmesini gerektirmektedir.

Yerel iklim koşullarının göz ardı edilmesi sonucu konforsuz ve düşük yaşam kalitesine sahip kentlerin oluştuğu bilim adamları tarafından da ifade edilmektedir. Geleneksel yerleşim tipolojilerinde iklim faktörünün büyük ölçüde dikkate alındığı görünürken, bugün ki mekânsal uygulamalarda iklim konusu ihmal edilmektedir. Modern çağda, kentsel tasarım uygulamalarında çoğunlukla yerel özellikler görmezden gelinmektedir. Bu durum bir yandan kentsel yaşam konforunu olumsuz etkilerken bir yandan doğal kaynakların aşırı tüketimine ve iklim değişikliklerine yol açarak doğaya zarar vermektedir.

İklim ve planlama ilişkisi dendiğinde akla gelen durum dış mekânlar da termal konforun yani yaşam kalitesinin artırılması olmaktadır (Ebrahimabadi, 2012). Bu doğrultuda iklimle ilişkili yapılan çalışmalarda, kentsel mekânda konfor düzeyini belirleyen tanımlayıcı analizler yapılırken kentleşme problemlerinden bahsedilmemektedir. Kış ve soğuk iklim koşulları özelinde yapılan çalışmalara baktığımızda ise yağışın kar şeklinde olduğu ve çok sık don olaylarının yaşandığı bölgelerde insanların gündelik hayatlarında çok kısıtlayıcı durumların ortaya çıktığı ve iyi tasarlanmamış çevrelerin de bu şartlara eklenmesiyle yaşam kalitesinin düştüğü görülmektedir (Pressman, 2004).

Sonuç olarak, iklim şartlarını dikkate alan ve iklim duyarlı tasarım kriterlerini kullanarak bu açıkları kapatacak bir kentsel tasarım modeline ihtiyaç olduğu görülmektedir. Araştırmacılar, iklim ile başa çıkmak için tasarım rehberleri ile birlikte mevcut iklim bilgisinin yorumlanması gerektiğini vurgulamaktadırlar (Golany, 1996; Scherer, Fehrenbach, Beha, & Parlow, 1999; Pressman, 1995b; Mills, 1999). Tüm dünyada bütün yerleşimler tarafından uyarlanacak ve genel ölçütleri sağlayacak kurallar yerine bir kentsel alana ve iklim özelliklerine özgü ilkelerin oluşturulması gerekliliği açıktır.

Ülkemizde bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar artmaktadır. Ancak iklim duyarlılığı ile ilgili araştırma ve tasarım projeleri çoğunlukla bina ölçeği ile sınırlı kalmaktadır. Kentsel açık alana ve termal konfora odaklanan çalışmalar hem teorikte hem de pratikte sınırlı sayıdadır. Soğuk iklime duyarlı kentsel tasarım araştırmaları ile ilgili olarak detaylı bilgilere ise özellikle Kuzey Amerika, Kanada ve İskandinav ülkelerindeki çalışmalarda rastlanmaktadır.

Kar ve kış, Erzurum kenti kimliğinin merkezindeki iki kavramdır ve kentin bugünkü gelişim çizgisinde düşünülmek zorundadır. Kentsel aktiviteleri sürdürebilmenin soğuk iklim koşulları nedeniyle çok zor olduğu Erzurum'da, kış güneşini alan kamusal alanları tasarlayabilmek, soğuk rüzgârlardan bu toplanma alanlarını koruyabilmek, kenti yaya-bisiklet ve araç için keyifli ve güvenli olarak ulaşılabilir kılmak en temel zorunluluklardır (Dursun & Yavas, 2016). Ülkemizin en soğuk kentlerinden birisi olan yerleşimde, sıcaklık kış aylarında -30°C'nin altına düşebilmektedir. Kış ikliminin yaklaşık altı aya yakın sürdüğü kentte yapılı çevrenin oluşumu ve kentleşme süreçleri bu durumdan bağımsız olarak gerçekleşmekte ve sonuçta kentsel yaşam kalitesi düşmektedir.

Bu süreçte uyumsuzlukların azaltılması, kış koşullarının yarattığı stresi azaltıcı önlemler ve faydalanma yönünde yaratıcı çözümlerin üretilmesi gerektiği açıktır (Pressman, 2004). Bu doğrultuda iklim duyarlı tasarım ilkeleri ve diğer uygulama araçları; kentsel açık alanda konforu arttırmak, dünya kaynaklarının tüketimini azaltmak ve aynı zamanda kentsel proje maliyetlerini en aza indirmek için önemli bir araçtır.

Çalışmanın amacı, soğuk iklimlerde açık hava konforuna odaklanarak mikro iklim duyarlı kentsel tasarım bilgisine katkıda bulunmak, soğuk ve uzun kış ikliminin hâkim olduğu Erzurum'da mikro iklim ve kentsel tasarım ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Çalışma basamakları, soğuk iklimlerde çevresel konforu arttırmak için özellikle şu konular üzerinden yürütülmüştür;

- Rüzgârdan korunmak
- Güneşe erişimi arttırmak
- Açık alanda karı yönetmek

Bu araştırma, tasarım ilkeleri ve mikro iklim konularına yönelik analitik yöntemlerin daha dengeli bir şekilde uygulanmasının gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Açık hedef tanımlama, teori oluşturma ve araştırma ile uygulama arasındaki ilişkiyi iyileştirme de dâhil olmak üzere açık hava konforunun uygulanma biçiminde bir değişiklik yaratma önerileri sunulmaktadır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyalini Erzurum kenti oluştururken, soğuk iklim koşulları kentin çalışma alanı olarak seçilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu çalışmanın verileri Yavaş (2019)'un doktora tezi kapsamında yapılmıştır (Şekil 1).

Bu çalışma, Erzurum'da yaygın olarak kullanılan belirli bir kentsel tipolojinin mikro iklim üzerindeki etkilerinin bir bölümünü bildirmektedir. Yıldızkent, daha önce yapılan çalışmalarda yer seçimi ve tasarım çözümleri bağlamında iklim açısından en uygun yerleşim olarak tespit edilmiştir (Dursun ve Yavas 2015, 2018). Bu doğrultuda çalışmada Yıldızkent semti üzerinden oluşturulan varyasyonlarla iklim simülasyonları oluşturulmuştur. Çalışmanın yapıldığı alanın gelişimi 2000'li yılların başına

Şekil 1. Kışın Erzurum kent merkezi ve konut alanları, 2019.

dayanmaktadır. Çoğunlukla 5 katlı yapıların hakim olduğu bölgenin konut tipolojisi daha çok küme tasarımı şeklindedir (Şekil 2). Yerleşimde kamusal alan tasarımı, mekân organizasyonları ve açık-yeşil alan dengesinin sağlandığı görülmektedir.

Soğuk iklim özelinde çalışma alanı değerlendirildiğinde, sokak yönlenmesi ve kent geometrisi kriterlerinin uygun olduğu görülmektedir. Binaların genel olarak, diğer binaları gölgede bırakmayacak yükseklikte ve aralıkta konumlandırılması, güneşe erişimde önemli avantajlar sağlamıştır. Tüm çalışma alanlarında olduğu gibi kar depolama alanlarının olmayışı, kışın araba park yeri ve yaya ulaşımında önemli sorunları beraberinde getirmektedir.

Çalışma alanının fiziksel özellikleri ile birlikte kentin meteorolojik verileri de araştırmanın ana materyalini oluşturmaktadır. Kullanılacak iklim verilerinin ve temsili bir simülasyon tarihinin seçilmesi getirilecek tasarım önerilerinde büyük öneme sahiptir.

Çalışma alanı içinde kış dönemi için Şubat 2018 ve Şubat 2019 tarihlerinde saatlik sıcaklık ölçümleri dijital ısı ve nem ölçer FINEST-345 model cihazı ile kaydedilmiştir. Ayrıca Erzurum Meteoroloji Bölge Müdürlüğü'nden aynı günlerin rüzgâr hızı, rüzgâr yönü ve bağıl nem verileri saatlik olarak alınmıştır. Çalışma alanının mikro iklim özelliğini daha iyi anlamak için sıcaklık verilerini kaydeden mobil ölçüm cihazları, ortalama 2 metre yükseklikte konumlandırılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan araştırma yöntemleri, oluşturulan varyasyonlar ve bunlar arasındaki ilişkiler bu bölümde açıklanmış ve Şekil 3'te şematik olarak sunulmuştur.

Yöntem, araştırma alanında hava sıcaklığı (°C), bağıl nem (g/m^3), ortalama yansıyan sıcaklık (°C), yüzey sıcaklıkları, gökyüzü görüş faktörü (GGO), rüzgar hızı (m/s), bulutluluk (%) ve yönü dâhil olmak üzere alınan ve hesaplanan veriler ile oluşturulan 8 çeşit varyasyon sonucunda simülasyon haritaları ve yerel mikro iklim saha araştırmalarını içermektedir. Çalışmada, kentsel alanların genel mikro iklim simülasyonu ENVI-met programı ile elde edilmiştir. Ayrıca program ile birlikte termal konfor indekslerinden biri olan PMV (Predicted Mean Vote) değeri hesaplanmıştır (Tablo 1).

2.1. ENVI-met Modelinin Tanıtımı

Araştırmacılar arasında kentsel iklimi tahmin etmek için üç metodoloji oldukça popülerdir. Birincisi, geçmişte toplanan iklim verilerinin istatistiksel olarak analizine dayanmaktadır. İkincisi, uydu görüntülerinden elde edilen verilerin CBS ile analiz edilmesidir. Üçüncüsü ise kentsel yerleşimin yazılımda modellenmesi ve kent unsurlarının çeşitli parametrelerini değiştirerek etkilerinin sayısal simülasyon modeli ile değerlendirilmesidir (De & Mukherjee, 2016). Bu doğrultuda son yıllarda mikro iklimlendirme analizi için en yaygın kullanılan dinamik simülasyon araçlarından biri, Rurh Bochum Üniversitesi'nde

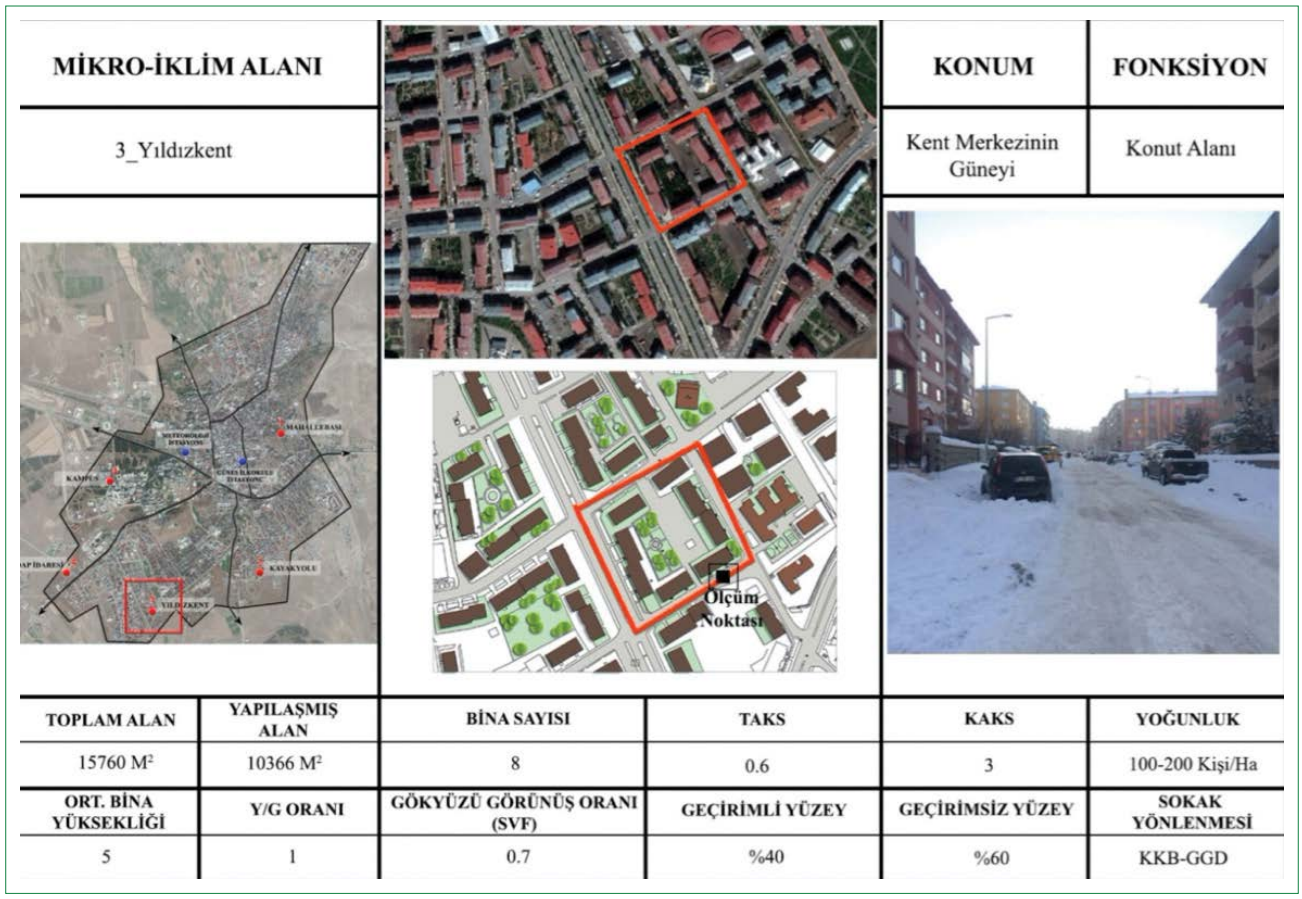

MİKRO-İKLİM ALANI	KONUM	FONKSİYON
3_Yıldızkent	Kent Merkezinin Güneyi	Konut Alanı

TOPLAM ALAN	YAPILAŞMIŞ ALAN	BİNA SAYISI	TAKS	KAKS	YOĞUNLUK
15760 M²	10366 M²	8	0.6	3	100-200 Kişi/Ha
ORT. BİNA YÜKSEKLİĞİ	**Y/G ORANI**	**GÖKYÜZÜ GÖRÜNÜŞ ORANI (SVF)**	**GEÇİRİMLİ YÜZEY**	**GEÇİRİMSİZ YÜZEY**	**SOKAK YÖNLENMESİ**
5	1	0.7	%40	%60	KKB-GGD

Şekil 2. Yıldızkent semti fiziksel analizi.

Michael Bruse tarafından geliştirilen ENVI-met modelidir (Bruse & Fleer, 1998; Bruse 2018). Modelin ilk resmi sürümü 1998 yılında ortaya çıkmış ve 2017 yılına kadar dünya genelinde 1900'den fazla kayıtlı kullanıcı mikro iklimlendirme araştırması için kullanmıştır. Ayrıca, ENVI-met çalışmalarının toplam sayısının %77'si son beş yılda yayınlanmıştır. Mevcut çalışmaların çoğunda, model yalnızca araştırma için kullanılmamış, aynı zamanda uygulanmıştır (Tsoka et al., 2018).

ENVI-met, kentsel alanlardaki iklim değişkenlerini hesaplamak ve simüle etmek için geliştirilmiş, üç boyutlu ve 0,5–10 metrelik grid çözünürlüğü olan, non-hidrostatik bir mikro iklim modelidir. Model, toplam radyasyonu (yani doğrudan, yansıyan ve dağınık güneş radyasyonu ve uzun dalga radyasyonu) göz önüne almaktadır. Akışkanlar dinamiği ve termodinamiğin yasalarını kullanarak, gün içinde iklim değişkenlerinin evrimini modellemektedir. ENVI-met modeli, binaların, bitki örtüsünün, yüzey özelliklerinin, toprakların ve iklimsel koşullarının etkisini birleştirerek atmosferin durumunu hesaplamaktadır (Bruse & Fleer, 1998).

Bugüne kadar geliştirilen birçok sayısal model arasında ENVI-met, kullanımı kolay olması ve güvenirlik sebebiyle bu çalışmada tercih edilmiştir. Ayrıca bu model, kentsel mikro iklimsel değişiklikleri termal konfor (PMV) ve ortalama radyasyon sıcaklığı (T_{MRT}) ile ölçebilmektedir. Bu da dış mekân termal konforunu değerlendirmektedir. ENVI-met, özellikle farklı kentsel tasarım seçeneklerinin dış mekân termal çevreye olan etkileri olmak üzere farklı amaçlar için yoğun bir şekilde kullanılmış ve test edilmiştir (Ali-Toudert & Mayer, 2007; Chow, Pope, Martin, & Brazel, 2011; Krüger, Minella, & Rasia, 2011; Ng, Chen, Wang, & Yuan, 2012; Maggiotto, Buccolieri, Santo, Leo, & Di Sabatino, 2014; Taleghani et al., 2015; Tsoka, Tsikaloudaki, & Theodosiou, 2018; Yilmaz et al., 2018). Kentsel mikro iklim koşullarını hesaplamak için diğer model ve yöntemlerle karşılaştırıldığında, ENVI-met modeli, sokak seviyesinde insan termal konforunun hesaplanması için en uygun olanıdır. Model üzerinde çalışmalar halen devam etmektedir.

ENVI-met için temel girdi parametrelerini, meteorolojik veriler, başlangıçtaki toprak yapısı ve sıcaklık profilleri, zemin yüzeylerinin yapısı ve özellikleri, bitki örtüsü unsurları ve binalar oluşturmaktadır. Simülasyonu çalıştırmak için kullanıcı tarafından oluşturulan iki dosya gerekmektedir. Birincisi, * .INX formatında olan ve simüle edilecek alanın gerekli tüm fiziksel bilgilerini tutan bir alan giriş dosyasıdır. Dosya, simülasyonun

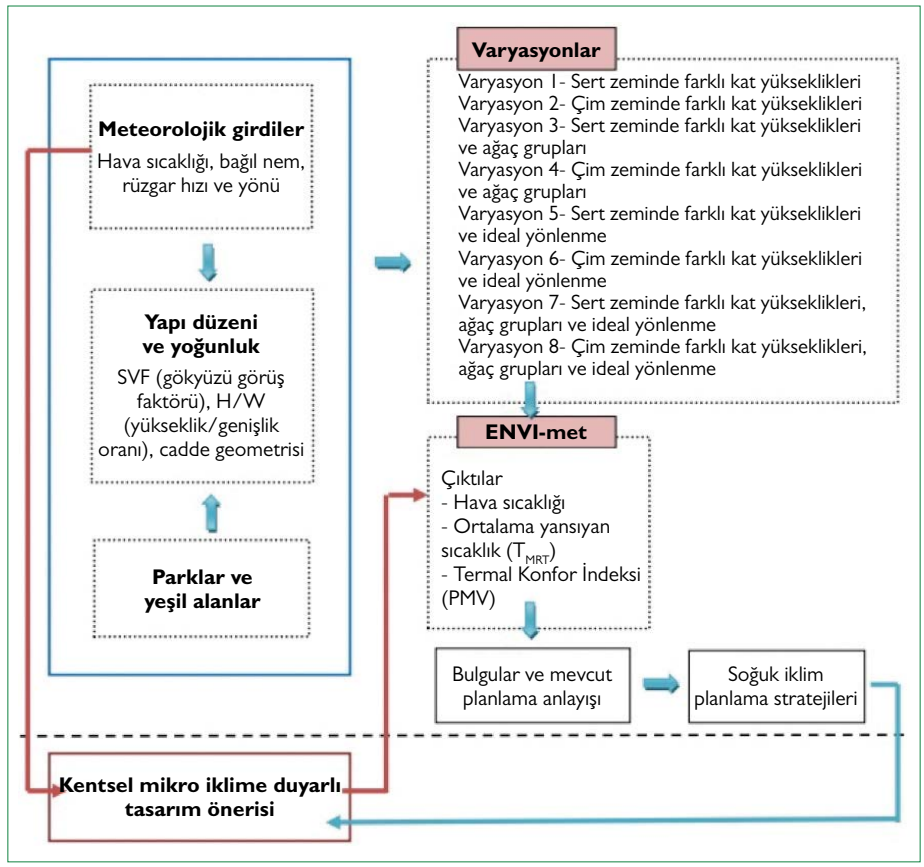

Şekil 3. Çalışmanın metodolojik çerçevesi.

Tablo 1. PMV indeksine ait termal his ve stres seviyeleri (Matzarakis et al. 1999)

PMV (C°)	İnsan termal hissi	Termal stres seviyesi
>-3.5	Çok soğuk	Aşırı soğuk stresi
(-3.4)–(-2.5)	Soğuk	Güçlü soğuk stresi
(-2.4)–(-1.5)	Serin	Orta soğuk stresi
(-1.4)–(-0.5)	Hafif serin	Hafif soğuk stresi
(-0.4)–0.5	Konforlu	Termal stres yok
0.6–1.5	Hafif ılıman	Hafif sıcaklık stresi
1.6–2.5	Ilıman	Orta sıcaklık stresi
2.6–3.5	Sıcak	Güçlü sıcaklık stresi
3.5 +	Çok sıcak	Aşırı sıcaklık stresi

boyutları, binaların büyüklüğü ve yerleşimi, çeşitli yüzeylerin malzemeleri, yol, bitki örtüsü vb. hakkında bilgi içermektedir. İkincisi, * .SIM dosyası simülasyonun başlangıç noktasında iklim verilerini içeren ve zaman çizelgesinde sonuçları gösteren çıktı dosyasıdır. Mobil olarak ölçülen veya sabit bir meteoroloji istasyonundan alınan iklim verileri (sıcaklık, nem, rüzgar hızı ve yönü), ENVI-met programında bir simülasyon başlatmak için gerekmekte ve bir * .SIM dosyasında saklanmaktadır. Bu dosya aynı zamanda simülasyon çalıştırmasında alan giriş dosyası (* .INX), toprak veri tabanı ve bitki veri tabanı ile ilişkilendirilmektedir. Ayrıca, modelde simülasyonun başlama tarihi ve zamanı, toplam simülasyon çalışma zamanı, sonuçların çıktı aralığı, çıktı klasörünün konumu ve yolu, simülasyonun zaman aşımı aralığı, simülasyon başlangıç noktası meteorolojik parametreleri, radyasyon düzeltme ve model zamanlaması da belirtilmektedir.

Meteorolojik veriler mobil ölçüm cihazı ile 30 saat boyunca çalışma alanında kaydedilmiştir. Kış dönemi için 2 yıl içerisinde aynı tarihlerde ölçüm yapılmış ve bu tarihlerdeki ortalama sıcaklık simülasyonun başlangıç sıcaklığını oluşturmuştur. Bağıl nem, bulutluluk, rüzgar yönü ve rüzgar hızı verileri için ise Erzurum 12. Meteoroloji Bölge Müdürlüğü'nden saatlik veriler alınmıştır (Tablo 2).

2.2. Kentle İlgili Varyasyonların Oluşturulması

Bu çalışmada kentsel tasarım ve meteoroloji parametrelerinin seçimi temel olarak ENVI-met simülasyon programının kapasitesine ve kentsel gelişim için sahip oldukları uygulanabilir değerlere dayanmaktadır. Bir dizi değişken, hava sıcaklığı ve termal konfordaki karşılıklı farklılıklara göre analiz edilmiştir. Bu çalışma için seçilen simülasyon varyasyonlarının sayısı zaman

Tablo 2. Yıldızkent semti simülasyon başlangıç verileri

Yer	Yıldızkent	
Ölçüm dönemi	**Yaz dönemi**	**Kış dönemi**
Simülasyon başlangıcı ve özellikleri		
Simülasyon başlangıç günü	23 temmuz	15 şubat
Simülasyon başlangıç saati	00:00	00:00
Toplam simülasyon saati	30	30
Izgara hücresi (x, y, z)	100x100x20	100x100x20
Izgara boyutu (metre) (x, y, z)	1x1x2	1x1x2
Model rotasyon	0	0
Meteorolojik koşullar		
Rüzgar hızı (m/s)	0.5	2.6
Rüzgar yönü (0: N, 90: E, 180: S, 270: W)	150°	280°
Referans noktasındaki pürüzlülük (m)	0.1	0.1
Başlangıç Sıcaklığı (°C)	23.5	-0.7
Özgül Nem (2500 m) (g su/kg hava)	7.0	7.0
Bağıl Nem (2 m) (%)	62	94

nedeniyle ve analizi yönetilebilir hale getirmek için sınırlı tutulmuştur. Ayrıca kış iklimi özelinde yapılan çalışmada, seçilen tasarım parametreleri soğuk iklim bölgelerinde aranan konut alanı tasarım kriterleri ile ilişkilendirilmiştir. Bu kriterler temel olarak; kompakt kent formu, en iyi güneş oryantasyonu için 12° güneydoğu yönlenmesi (Victor, 1963), soğuk rüzgârların etkisinden korunmak için kuzeybatı tarafında yoğun iğne yapraklı bitki örtüsü varlığı, karma kullanımlar, rüzgârın etkisini azaltacak ve güneşten maksimum fayda sağlayacak küme tasarımlardır. Bu doğrultuda oluşturan yöntem, ENVI-met simülasyon modeli ile soğuk iklim tasarım kriterlerinin kesişimi ile 5 başlık altında toplanmış ve bu başlıklar altında 8 varyasyon oluşturulmuştur (Şekil 4). Mikro iklimi etkileyen çok fazla sayıda etken faktör olmasına rağmen, simülasyonların uzun zaman alması nedeni ile alanın özellikleri doğrultusunda sınırlandırılmıştır. Literatür analizlerinde en yüksek etki gösteren faktörler kriter olarak alınmıştır. Bu çalışmada, kat yükseklikleri, bitkilendirme, zemin yüzeyi, açı/yönlenme ve yerleşim dokusu modeli dikkate alınarak hazırlanan 8 varyasyonun özellikleri şu şekilde belirlenmiştir (Şekil 5):

Varyasyon 1- Sert zeminde farklı kat yükseklikleri
Varyasyon 2- Çim zeminde farklı kat yükseklikleri
Varyasyon 3- Sert zeminde farklı kat yükseklikleri ve ağaç grupları
Varyasyon 4- Çim zeminde farklı kat yükseklikleri ve ağaç grupları
Varyasyon 5- Sert zeminde farklı kat yükseklikleri ve ideal yönlenme
Varyasyon 6- Çim zeminde farklı kat yükseklikleri ve ideal yönlenme
Varyasyon 7- Sert zeminde farklı kat yükseklikleri, ideal yönlenme ve ağaç grupları
Varyasyon 8- Çim zeminde farklı kat yükseklikleri, ideal yönlenme ve ağaç grupları (Şekil 4)

Ayrıca çalışma alanında oluşturulan her varyasyonun kendi içinde 4 karşılaştırması yapılmıştır. Yıldızkent semtinde kış dönemi için toplam 32 simülasyon gerçekleştirilmiştir.

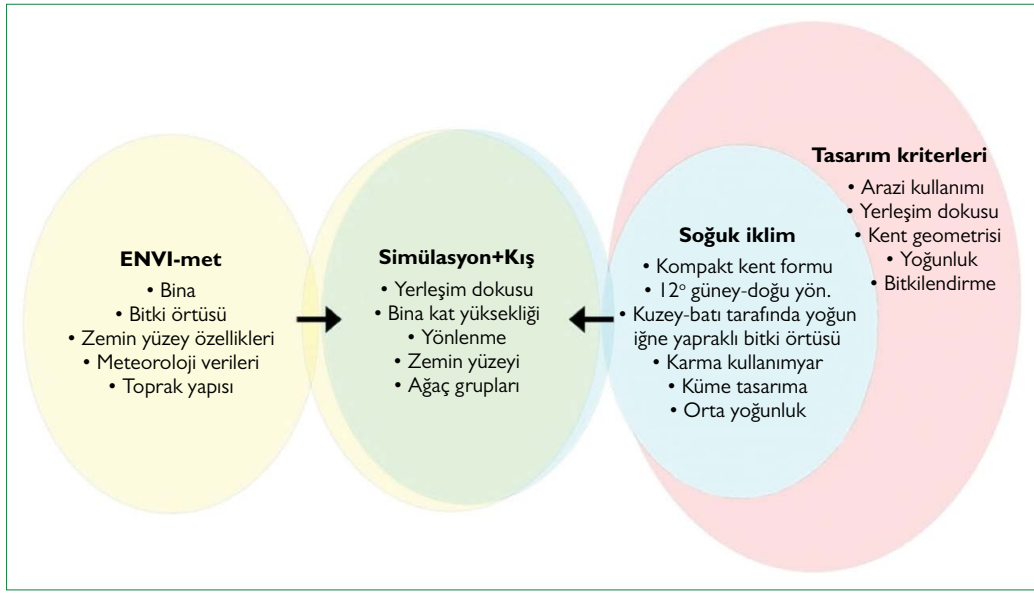

Şekil 4. Değişkenlerin tanımlanması.

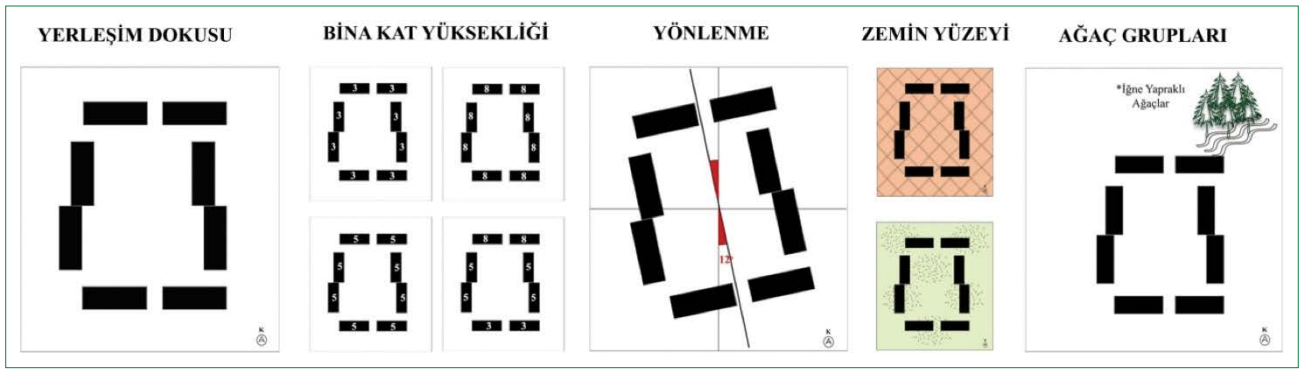

Şekil 5. Varyasyon kriterleri.

Tablo 3. Şubat 2018–2019 dönemi kaydedilen saatlik sıcaklık ölçümleri (°C)

Zaman	Şubat–2018	Şubat–2019
11:00	10.6	-1.7
12:00	9.8	-1.5
13:00	10.4	-1.4
14:00	10.9	-0.2
15:00	10.3	-1.8

3. Araştırma Alanına Ait Bulgular

Varyasyon çalışmasında değiştirilen parametrelere bağlı olarak hava sıcaklığı, ortalama radyan sıcaklık ve termal konfor indeksi olan PMV değeri analiz edilmiştir. Simülasyon sonuçları literatürde bulunan sonuçlarla karşılaştırılmış, ayrıca alan ölçümleri ile ENVI-met sonuçları doğrulanmıştır. Haritalar, kış döneminde oluşturulmuş ve sonuçlar belirlenen referans noktaları üzerindeki değişimlerle grafikler üzerinden karşılaştırmalı olarak aktarılmıştır.

3.1. Araştırma Alanı Mikro Klimatik Veri Analizleri

Araştırma alanına ait olan ve saatlik olarak kaydedilen meteorolojik veriler analiz edilmiştir. Literatüre göre, öğle saatlerinin kentsel alanda daha fazla ısı birikimine neden olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle termal konfor değer aralıkları öğle saatlerinde artış göstermektedir. Dolayısıyla geniş aralık daha fazla ayrıntı göstereceğinden ve değişkenler arasında daha kesin bir karşılaştırma sağlayacağından sonuçlar genellikle saat 13:00'teki değerlere göre kıyaslanmaktadır. Ayrıca insanların öğle arası hareketliliği nedeni ile dış mekanları yoğun olarak kullandığı saat olarak 13:00 kabul edilmiştir (Tablo 3).

3.2 Araştırmada Kurgulanan Varyasyonların Simülasyon Sonuçları

Bu çalışma kapsamında 8 farklı varyasyon kurgusu yapılmıştır. Varyasyonların analizi ENVI-met modeline göre simüle edilmiştir. Varyasyonlarda 3 kat, 5 kat, 8 kat ve farklı kat yüksekliklerinin bir arada olduğu 4 farklı alt parametre oluşturulmuştur. Örneğin varyasyon 1 için binaların 3 kat olduğu alt varyasyon 1–1, 5 kat olduğu alt varyasyon 1–2, 8 kat oluğu alt varyasyon 1–3 ve farklı kat yüksekliklerinin bir arada olduğu alt varyasyon 1–4 olarak isimlendirilmiştir. Sert zeminin sabit tutulduğu 1–3–5–7 varyasyonlarında granit kaplama kullanılırken, varyasyon 2–4–6–8'de sabit tutulan çim zemin, ENVI-met model yazılımında bulunan orta yoğunlukta ve 15 cm yükseklikte seçilmiştir. Ayrıca varyasyon 3–4 ve 7–8'de kuzeydoğu yönünde her mevsim yeşil ve rüzgârdan koruyucu özellikte olan iğne yapraklı ağaç grupları ve yoğun çalı grubu konumlandırılmıştır. Ağaç grupları ENVI-met model yazılımında bulunan 15 m yükseklikte konik ibreli ağaçlardan seçilmiştir. Ek olarak, varyasyon 5–6–7 ve 8'de binaların konumu ayarlanırken 12°'lik bir açıyla güneydoğu yönlendirmesinin etkisi test edilmiştir.

3.2.1. Varyasyon-1 Sert Zeminde Farklı Kat Yüksekliklerinin Mikro İklime Etkisi

Simülasyon sonuçları referans noktaları bazında değerlendirildiğinde, kat yüksekliği ve simülasyon günü batıdan esen rüzgar yönüne bağlı olarak hava sıcaklığında değişimler görülmüştür (Şekil 6). Özellikle bina kat yüksekliğinin 8 kat olduğu alt varyasyonda (1–3) 8.5°C ile en düşük hava sıcaklığı saptanmıştır. Kış döneminde varyasyon 1'de PMV değeri -3.0°C ile -1.6°C arasında değişim göstermiştir. Alt varyasyonlarda bina kat yüksekliğine bağlı değişime bakıldığında kış döneminde bina gölge boylarının uzunluğu dikkat çekmektedir. Özellikle alt varyasyon 1–3'te 8 kat bina yüksekliğine bağlı olarak orta avluda PMV değerinin -2.8°C'ye kadar düştüğü tespit edilmiştir. Alan termal stres seviyesinde "orta ve güçlü soğuk stres seviyesi" nin etkisindedir. Ortalama yansıyan sıcaklık (T_{MRT}) değeri, alan genelinde aynı olmakla birlikte alt varyasyonlarda kat yüksekliği artışına bağlı olarak bu değerin 23.0°C'ye kadar düştüğü görülmüştür. Gölgede kalan referans noktalarında ise T_{MRT} değerinin 23.0°C'nin altında kaldığı tespit edilmiştir.

3.2.2. Varyasyon-2 Çim Zeminde Farklı Kat Yüksekliklerinin Mikro İklime Etkisi

Varyasyon 2'de çim zemin sabit tutularak bina kat yükseklikle-

Varyasyon 1- Sert zeminde farklı kat yükseklikleri

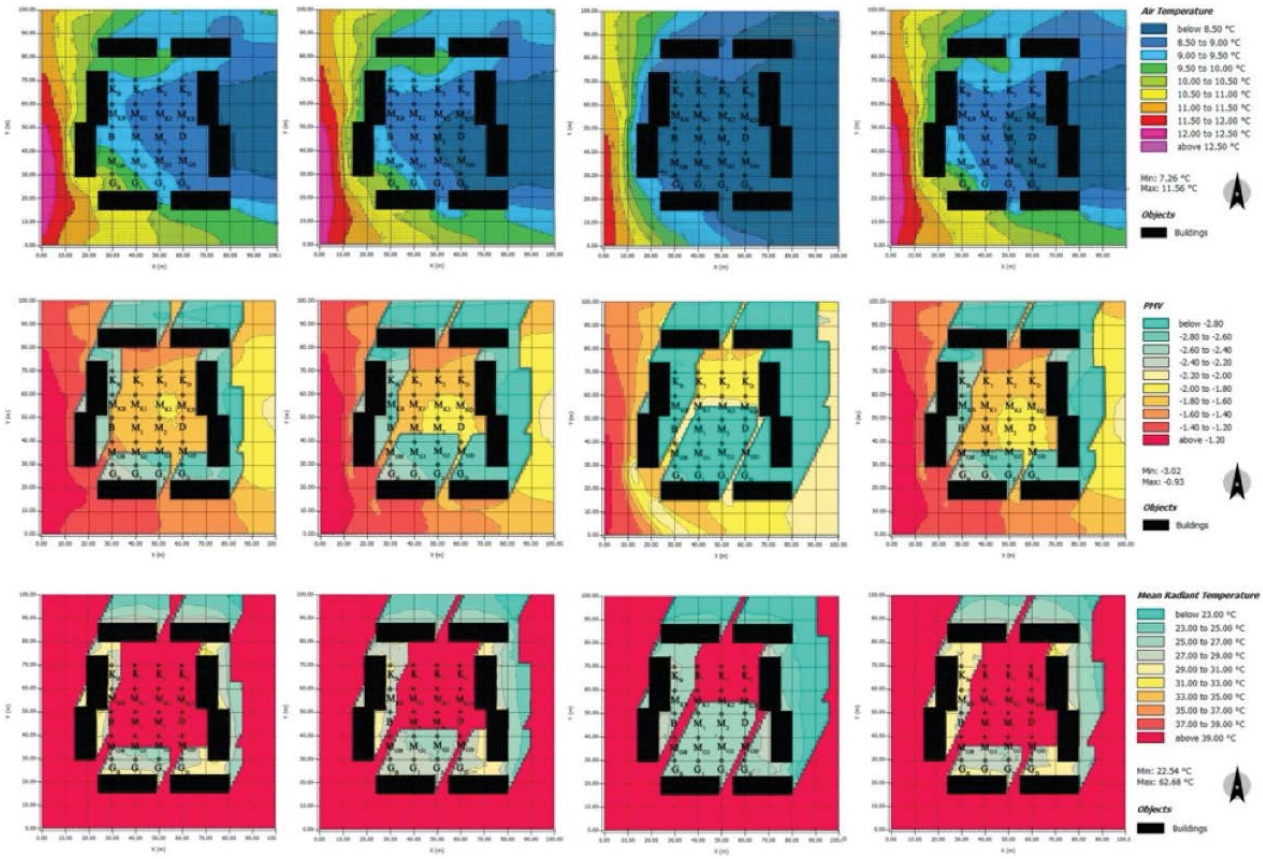

Şekil 6. Varyasyon-1 hava sıcaklığı, PMV, T_{MRT} değeri simülasyon sonuçları.

rinin değiştirilmesi sonucu oluşan sıcaklık farklılıkları incelenmiştir (Şekil 7). Kış döneminde baskın bir etki oluşturan çim zemin kullanımı, tüm referans noktalarında sıcaklığın 8.5°C'nin altında kalmasına neden olmuştur. Varyasyon 2'de PMV değeri -3.0°C ile -2.2°C arasında değişim göstermiştir. Alt varyasyonlarda bina kat yüksekliğine bağlı değişimin yanında çim zemin kullanımının PMV değerini ortalama 0.2°C düşürdüğünü göstermektedir. Alan termal stres seviyesi "güçlü soğuk stres seviyesi" nin etkisindedir. Ortalama yansıyan sıcaklık (T_{MRT}) değeri, alan genelinde aynı olmakla birlikte 39.0°C ve üzerindedir. Gölgede kalan referans noktalarında ise sert zeminden farklı olarak tamamında T_{MRT} değerinin 23.0°C'nin altında kaldığı tespit edilmiştir.

3.2.3. Varyasyon-3 Sert Zeminde Farklı Kat Yükseklikleri ve Ağaç Gruplarının Mikro İklime Etkisi

Varyasyon 3'te özellikle bina kat yüksekliğinin 8 kat olduğu alt varyasyonda (1–3) 8.5°C ile en düşük hava sıcaklığı saptanırken, ağaç gruplarının bu alt varyasyon hariç bulundukları alanda hava sıcaklığını arttırdıkları tespit edilmiştir (Şekil 8). Ağaç gruplarının rüzgâr kesmeleri ve yerden yansıyan uzun dalga radyasyonunu hapsetmelerinin çevrelerindeki sıcaklığı arttırdığı tahmin edilmektedir. PMV değeri ise -3.0°C ile -1.8°C arasında değişim göstermiştir. Varyasyon 1 ile karşılaştırıldığında ortam genelinde PMV değerinin çok değişmediği görülürken, sadece ağaç gruplarının etrafında 0.2°C'lik bir artış tespit edilmiştir. Alan termal stres seviyesi "orta ve güçlü soğuk stres seviyesi" nin etkisindedir. T_{MRT} değeri, alan genelinde aynı olmakla birlikte 39.0°C ve üzerindedir. Ağaç gruplarının ve binaların gölgesinde kalan alanlarda T_{MRT} değeri 23.0°C–29.0°C aralığında değişim göstermiştir.

3.2.4 Varyasyon-4 Çim Zeminde Farklı Kat Yükseklikleri ve Ağaç Gruplarının Mikro İklime Etkisi

Varyasyon 4'te çim zemin sabit tutularak ve ağaç grupları eklenerek oluşan sıcaklık farklılıkları incelenmiştir (Şekil 9). Ancak kış döneminde baskın bir etki oluşturan çim zemin kullanımı bina kat yüksekliği değişikliğinden ve ağaçların eklenmesinden etkilenmemiş, tüm referans noktalarında sıcaklığın 8.5°C'nin altında kalmasına neden olmuştur. Varyasyon 4'te PMV değeri -3.0°C ile -2.2°C arasında değişim göstererek varyasyon 2 ile aynı değer aralığında tespit edilmiştir. Çim zemine ağaç gruplarının eklenmesi ortamdaki PMV değerinde herhangi bir değişikliğe yol açmazken, sadece ağaç gruplarının etrafında değer artışına neden olmuşlardır. T_{MRT} değeri, alan genelinde 39.0°C ve üzerindedir.

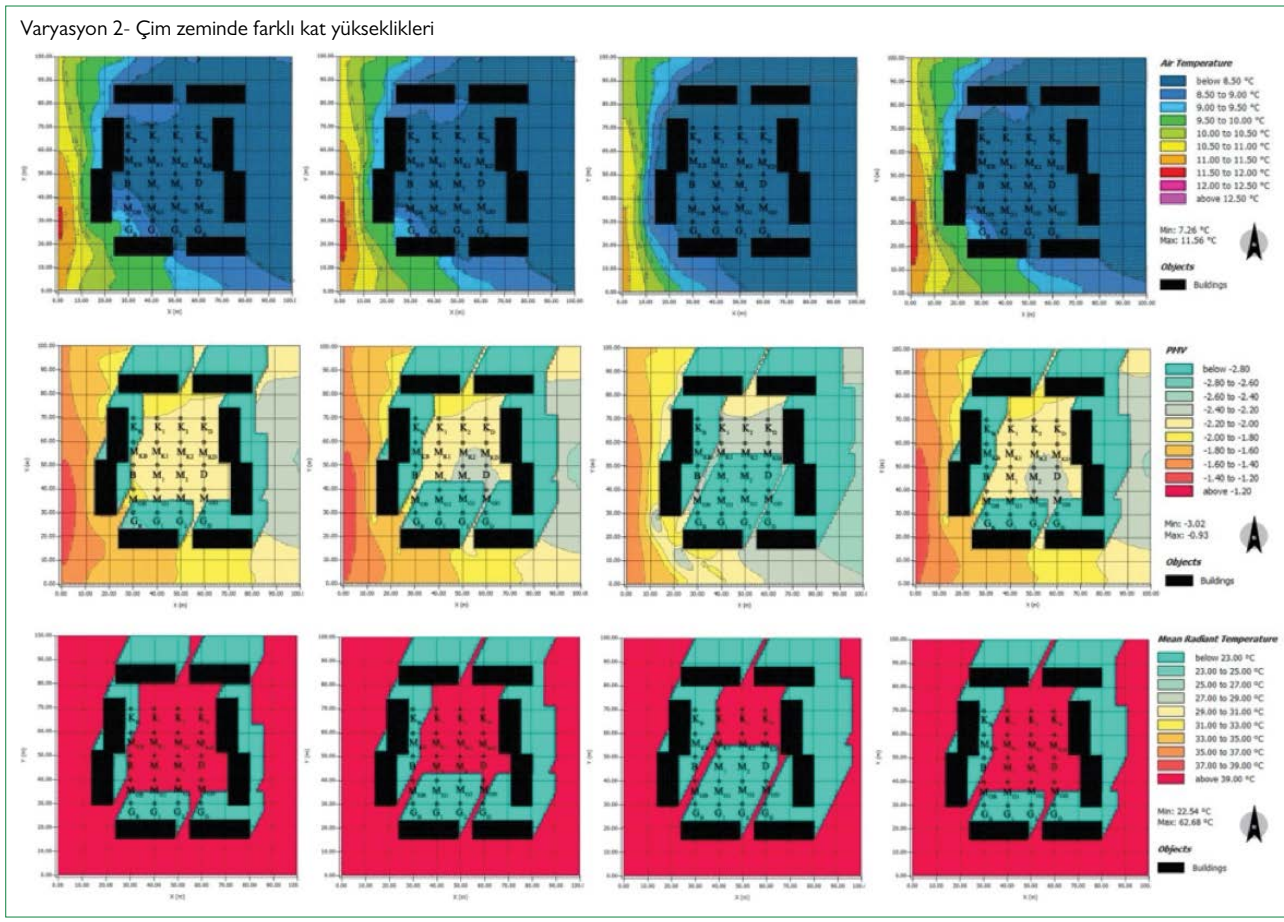

Şekil 7. Varyasyon-2 hava sıcaklığı, PMV, T_{MRT} değeri simülasyon sonuçları.

3.2.5. Varyasyon-5 Sert Zeminde Farklı Kat Yükseklikleri ve İdeal Yönlenmenin Mikro İklime Etkisi

Özellikle yönlenmenin ve bina kat yüksekliğinin etkisinin test edildiği varyasyon 5'te, kat yüksekliğinin 8 kat olduğu alt varyasyonda (1–3) 8.5°C ile en düşük hava sıcaklığı saptanmıştır. Yönlenme sonucu alt varyasyon 1–3 hariç, diğer varyasyonların referans noktalarında sıcaklık artışı tespit edilmiştir (Şekil 10). Kış dönemi için varyasyon 5'te PMV değeri -3.0°C ile -1.8°C arasında değişim göstermiştir. Alt varyasyonlarda bina kat yüksekliğine bağlı değişime bakıldığında kış döneminde bina gölge boylarının uzunluğu dikkat çekerken, yönlenmenin gölge düşen referans noktaları üzerinden olumlu etkisi olduğu görülmüştür. Alan termal stres seviyesinde "orta ve güçlü soğuk stres seviyesi"nin etkisindedir. Ortalama yansıyan sıcaklık (T_{MRT}) değeri, alan genelinde aynı olmakla birlikte alt varyasyonlarda kat yüksekliği artışına bağlı olarak bu değerin 23.0°C'ye kadar düştüğü görülmüştür. Gölgede kalan referans noktalarında ise T_{MRT} değerinin 23.0°C'nin altında kaldığı tespit edilmiştir.

3.2.6. Varyasyon-6 Çim Zeminde Farklı Kat Yükseklikleri ve İdeal Yönlenmenin Mikro İklime Etkisi

Varyasyon 6'da çim zemin sabit tutularak ve 12° güneydoğu yönlendirmesinin etkisi test edilerek bina kat yükseklikleri arasında değişen sıcaklık farklılıkları incelenmiştir (Şekil 11). Kış döneminde baskın bir soğutma etkisi oluşturan çim zeminin etkisi, yönlenme sonucu da değişmemiş ve ortamdaki sıcaklık 8.5°C'nin altında kalmıştır. Varyasyon 6'da PMV değeri -3.0°C ile -2.2°C arasında değişim göstermiştir. Alan termal stres seviyesi "güçlü soğuk stres seviyesi" nin etkisindedir. Ortalama yansıyan sıcaklık (T_{MRT}) değeri, alan genelinde aynı olmakla birlikte 39.0°C ve üzerindedir. Gölgede kalan referans noktalarında ise sert zeminden farklı olarak tamamında T_{MRT} değerinin 23.0°C'nin altında kaldığı tespit edilmiştir.

3.2.7. Varyasyon-7 Sert Zeminde Farklı Kat Yükseklikleri, İdeal Yönlenme ve Ağaç Gruplarının Mikro İklime Etkisi

Varyasyon 7'de sert zeminde yönlenmenin ve ağaç gruplarının etkisi test edilmiştir (Şekil 12). Simülasyonlarda en dikkat çekici nokta, ağaç gruplarının bulundukları alanda 0.5°C hava sıcaklığını arttırmış olmalarıdır. PMV değeri -2.8°C ile -1.6°C arasında değişim göstermiştir. Alt varyasyon 1–3 hariç, diğer varyasyonlarda ağaç gruplarının gölgedeki PMV değerini 0.2°C yükselttiği tespit edilmiştir. T_{MRT} değeri, alan genelinde aynı olmakla birlikte alt varyasyonlarda kat yüksekliği artışına bağlı olarak bina gölgeleri sebebiyle bu değerin 23.0°C'ye kadar

Varyasyon 3- Sert zeminde farklı kat yükseklikleri ve ağaç grupları

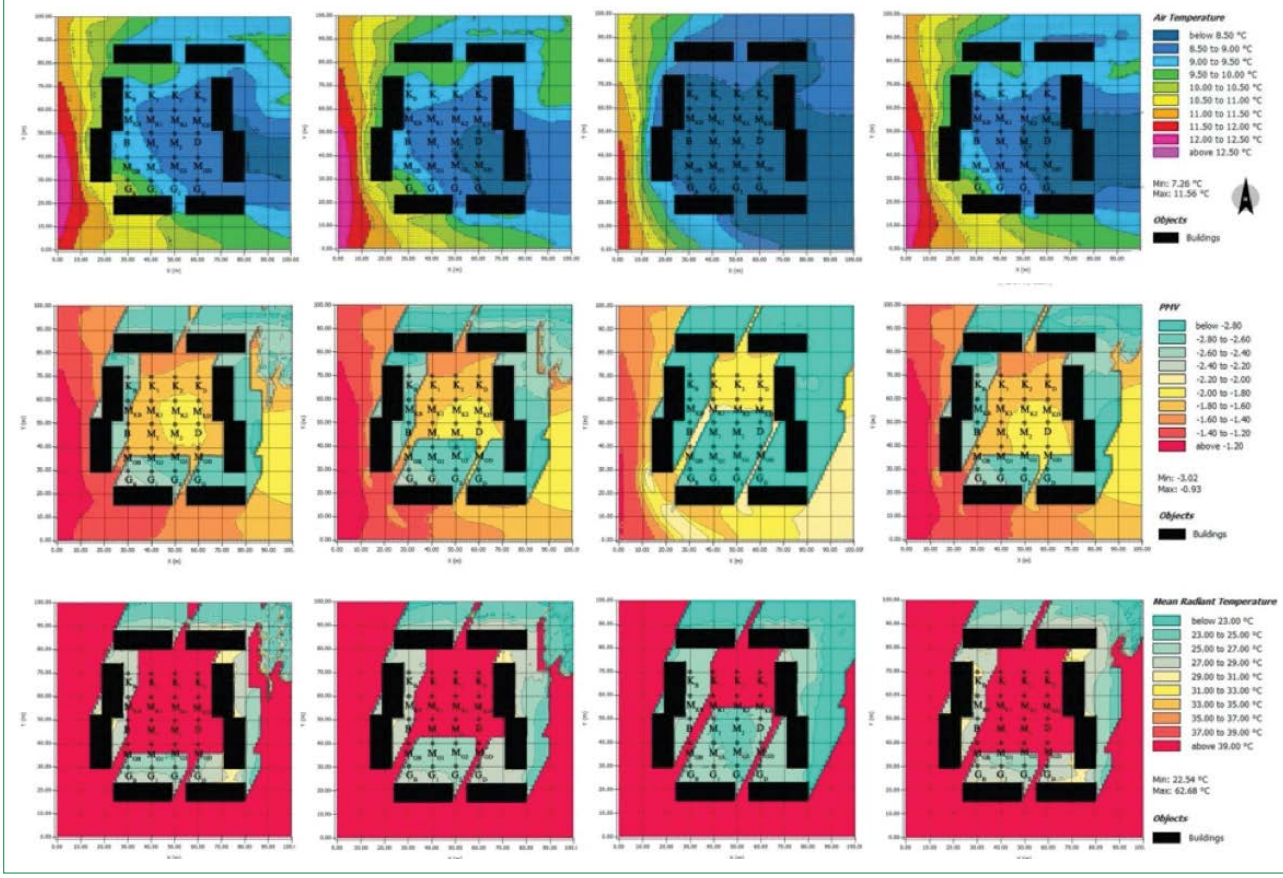

Şekil 8. Varyasyon-3 hava sıcaklığı, PMV, T_{MRT} değeri simülasyon sonuçları.

düştüğü görülmüştür. Ağaç gruplarının bulundukları alanda da gölge oluşumu T_{MRT} değerinin düşmesine neden olmuştur.

3.2.8. Varyasyon-8 Çim Zeminde Farklı Kat Yükseklikleri, İdeal Yönlenme ve Ağaç Gruplarının Mikro İklime Etkisi

Varyasyon 8'de çim zeminde 12° güneydoğu yönlendirmesinin ve ağaç gruplarının etkisi test edilerek bina kat yükseklikleri arasında değişen sıcaklık farklılıkları incelenmiştir (Şekil 13). Kış döneminde baskın bir soğutma etkisi oluşturan çim zeminin etkisi, yönlenme ve ağaç grupları sonucu da değişmemiş ve ortamdaki sıcaklık 8.5°C'nin altında kalmıştır. Varyasyon 8'de PMV değeri -3.0°C ile -2.2°C arasında değişim göstermiştir. Alan termal stres seviyesi "güçlü soğuk stres seviyesi" nin etkisindedir. T_{MRT} değeri, alan genelinde aynı olmakla birlikte 39.0°C ve üzerindedir. Bina ve ağaç gölgesinde alanlarda ise T_{MRT} değerinin 23.0°C'nin altında kaldığı tespit edilmiştir.

3.3. Varyasyonların Termal Konfor Değerlendirmesi

Yıldızkent semtinde yapılan simülasyonlar sonucu referans noktaları için ortalama Hava Sıcaklığı, PMV ve T_{MRT} değerlerinin karşılaştırması yapılmıştır. Yaz dönemi için yapılan simülasyon analizleri makalede belirtilmese de sonuçların karşılaştırılmasında kullanılmıştır. En yüksek değere sahip varyasyonlar turuncu ile en düşük değere sahip varyasyonlar ise mavi ile gösterilmiştir (Tablo 4–6).

Ortalama hava sıcaklığı değerleri, yaz dönemi için alt varyasyonlarla birlikte en yüksek varyasyon 5'te ölçülmüştür. Kış döneminde ise tüm sert ve çim zemin varyasyonları benzer sonuçlar verdiğinden 1–3–5–7 varyasyonlarında en yüksek, 2–4–6–8 varyasyonlarında en düşük değerler ölçülmüştür. Ancak alt varyasyon 1–3'te yüksek kat kullanımının sert zeminde sıcaklık düşüşü yarattığı da görülmüştür. Yaz dönemi için en düşük değerler ise varyasyon 3 ve 4'te ölçülmüştür (Şekil 14).

Ortalama PMV değerleri karşılaştırıldığında yaz dönemi için en yüksek değerler, varyasyon 1 ve 5'te ölçülürken, en düşük değerler varyasyon 2 ve 4'te ölçülmüştür. Kış döneminde ortalama PMV değerleri ise hava sıcaklığı değerleri ile doğru orantılı olarak yaz döneminde 1–3–5–7 varyasyonları en yüksek (alt varyasyon 1–3 hariç), 2–4–6–8 varyasyonları en düşük değerleri almıştır (Şekil 15).

Ortalama T_{MRT} değerleri, yaz dönemi için en yüksek varyasyon 1 ve 3'te, en düşük ise varyasyon 8'de ölçülmüştür. Kış döne-

Varyasyon 4- Çim zeminde farklı kat yükseklikleri ve ağaç grupları

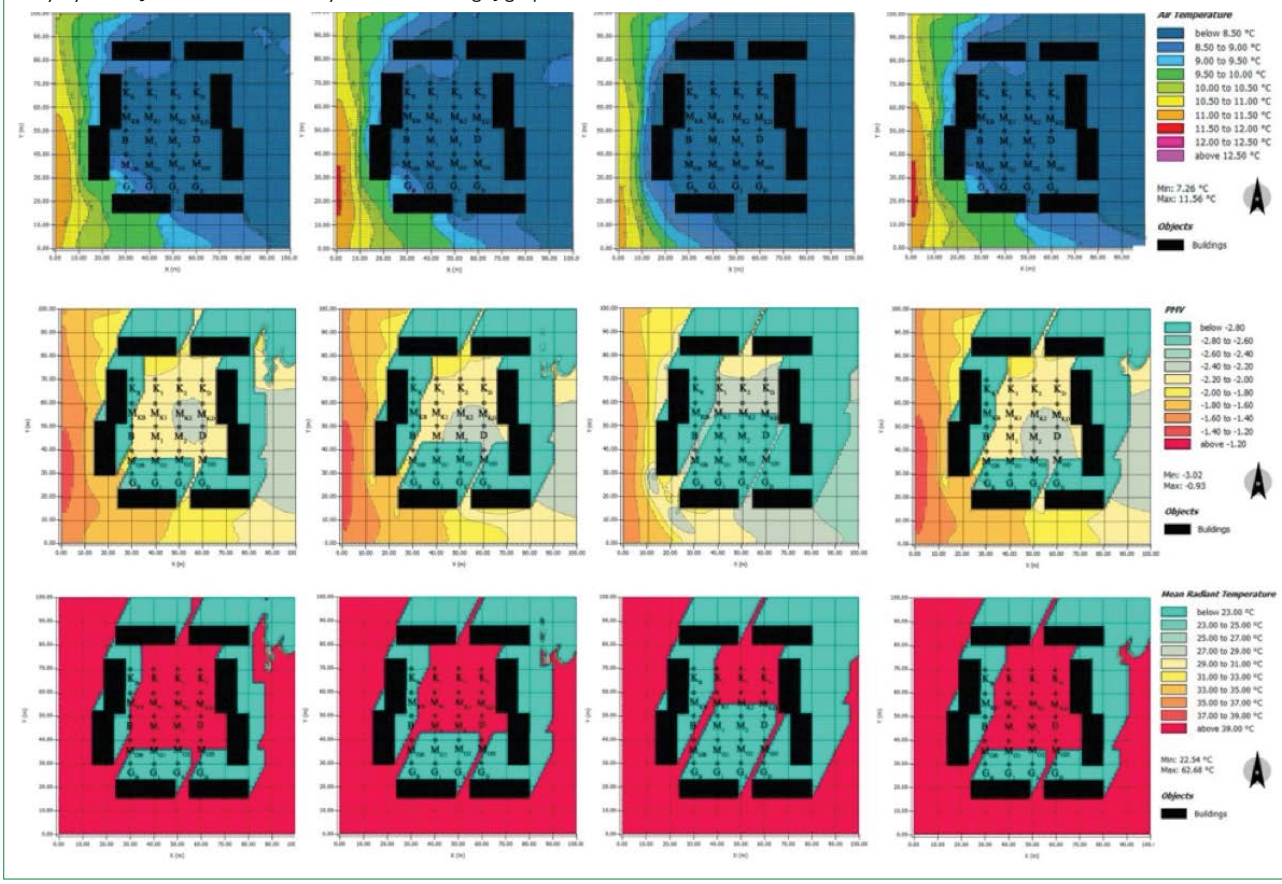

Şekil 9. Varyasyon-4 hava sıcaklığı, PMV, T_{MRT} değeri simülasyon sonuçları.

minde varyasyon 1 en yüksek T_{MRT} değerini gösterirken (gölge etkisi sebebiyle alt varyasyon 1–3 hariç), varyasyon 6 ve 8 ise en düşük değerleri göstermiştir (Şekil 16).

Sonuç olarak, Yıldızkent semtinde referans noktalarından alınan sonuçlar değerlendirildiğinde, diğer çalışma alanlarında olduğu gibi çim zemin kullanımının olduğu varyasyonlarda en düşük değerler ölçülmüştür. Kış döneminde zemin kullanımı baskın bir etki oluşturarak sert zemin için varyasyon 1, 3, 5, 7 ve çim zemin için 2 ,4, 6 ve 8'de benzer sonuçların görülmesine neden olmuştur.

4. Tartışma ve Sonuç

Çalışma öncesinde soğuk iklimde kent planlaması ile ilgili literatürün ve araştırmacı çeşitliliğinin sınırlı olduğu görülmüştür. Teoride, soğuk iklimde kentsel tasarıma yön verecek ve daha termal konforlu bir mikro iklimlendirme sağlayacak bazı kılavuzlara ulaşılmıştır. Yapılan bu çalışma sonuçları ile bu kılavuzlar kıyaslanmıştır. Tüm araştırmalarda güneş enerjisine erişim, soğuk ve hakim rüzgardan kaçınmak gibi ortak ve genel ilkelerin paylaşıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada da kentsel mekanlarda termal konforu etkileyen önemli faktör olarak sıcaklık ve rüzgar olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan araştırmacılar arasında ortak bir mikro iklim tanımının olmadığı görülmüştür. Örneğin, Pressman and Zepic (1986) çalışmalarında mikro ölçeği binalar ve binalarda kullanılan malzemeler olarak tanımlarken, Borve (1987) yaptığı çalışmada açık kamusal alan tanımını mikro ölçek ile birlikte kullanmıştır. Ancak, hepsinin planlamada iklim faktörlerinin dikkate alınması gerektiği konusunda hemfikir olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada da mobil ölçüm aleti ile kentsel mekan içinden 1.5–2 m'den veriler alınmış ve kaydedilmiştir. Diğer yandan Pressman'ın soğuk iklimde şehir planlaması konusunda yazdığı ilkelerin, kuzey kutbuna yakın iklim bölgeleri (subarctic) için daha uygun olduğu bilinmektedir. Erzurum'da meteorolojik veriler ve simülasyon sonuçları ise subarctic iklim bölgelerinin tersine rüzgar hızının az, güneşlenme süresinin daha fazla olduğunu göstermiştir. Bu araştırmanın sonucu olarak, Pressman'ın bahsettiği stratejilerin genel anlamda soğuk iklim bölgeleri için uygulanabilir olmakla birlikte, yerele özgü verilerle birleştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

Yapılan simülasyon sonuçlarına göre soğutma ve ısıtmanın sadece bitki örtüsünün ve yüzey malzemelerinin bir fonksiyonu olmadığı, aynı zamanda kentsel özelliklerin biçim ve mekânsal

Varyasyon 5- Sert zeminde farklı kat yükseklikleri ve ideal yönlenme

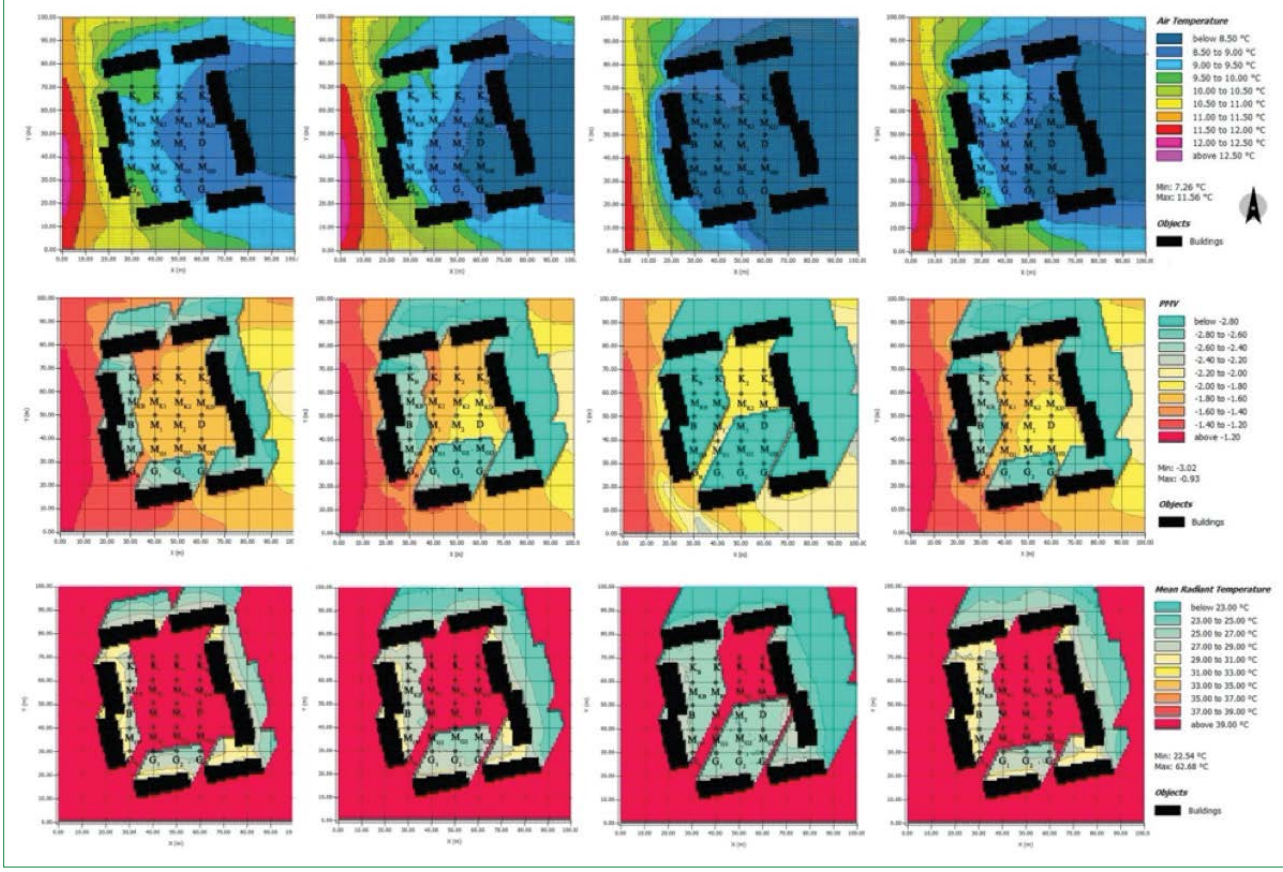

Şekil 10. Varyasyon-5 hava sıcaklığı, PMV, T_{MRT} değeri simülasyon sonuçları.

düzenlemesine de bağlı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada yapılan simülasyonlar, Erzurum'da yapılan çalışmanın literatür verisine göre 450 açı ile yerleştirilmiştir. Simülasyonların analizinde güneydoğu-kuzeybatı aksındaki yerleşimlerin daha ideal olduğu görülmüştür. Literatür verisi olarak kullanılan, Mutlu et al. (2018) tarafından yapılan çalışmada da, 45o açıda, güneydoğu-kuzeybatı aksındaki bulunan yapı bloklarının soğuk bölgeler için en iyi sonuçları verdiği tespit edilmiş. Ayrıca; Yılmaz et. al (2018a) tarafından Erzurum'un belirli caddelerinde yapılan çalışmada ise ideal sokak yönü kuzeydoğu-güneybatı olarak saptanmıştır. Burada her çalışma alanının kendi kriterleri ile değerlendirilmesi gerektiği görülmüştür.

Bu araştırmada yapılan simülasyon sonuçlarında bitki örtüsünün hava sıcaklığını 0.5°C–1.0°C aralığında değiştirdiği belirlenmiştir. Nitekim benzer sonuçlar diğer çalışmalarda da elde edilmiştir (Guhathakurta and Gober 2010; Middel et al. 2012; Middel et al. 2014). Yilmaz et al. (2018b), tarafından Erzurum'da botanik bahçe, oto sanayi bölgesi, şehir merkezi ve kırsal açık alanda olası senaryolar oluşturmak için bitki örtüsü özellikleri ile birlikte meteorolojik parametreler analiz edilmiştir. Simülasyon sonuçları ile doğru orantılı olarak, yaz aylarında botanik bahçesinin bitkisel simülasyonlarının ortalaması, şehir merkezindeki mevcut durumun ortalamasından yaklaşık 2.2°C daha soğuk olduğu tespit edilmiştir. Tüm istasyonların ortalamasına bağlı olarak ise kışın her iki ormanlık alanın simülasyonun da sıcaklığın 1.4°C arttığı belirlenmiştir. Simülasyonlarla benzer şekilde olan ve incelenen tüm çalışmalarda, yazın kitle yeşil alanların güneşli alanlarda daha serin olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada yapılan simülasyon sonuçlarından kış kentleri için sert zemin ve çim zemin arasında dengeli bir dağılım yapılması gerektiği anlaşılmıştır. Literatürde incelenen çalışmaların büyük çoğunluğunun yaz döneminde yapılmış ve simülasyonlarda bu avantajın soğuk iklim bölgeleri için dezavantaja dönüşebileceği fark edilmiştir. Literatürde bitki örtüsü olan ve olmayan alanlar arasındaki sıcaklık ve termal konfor farklılıklarının temel nedenleri; (Johansson et al. 2013; Müller et al. 2014) açık nemli toprağın yüzeyindeki net radyasyonun bir kısmının gizli ısıya dönüşmesi, yaprakların ve orta büyüklükteki yeşil alanların gölge oluşturmaları ve her çeşit bitki örtüsünün evapotranspirasyon etkisi sebebiyle açıklanmaktadır (O'Malley et al. 2015). Vejetasyon tipinin karşılaştırılması ile ilgili yapılan çalışmalar ise hem ortalama radyan sıcaklık (T_{MRT}) hem de hava sıcaklığı değerleri için ağaç örtüsünün çim

Varyasyon 6- Çim zeminde farklı kat yükseklikleri ve ideal yönlenme

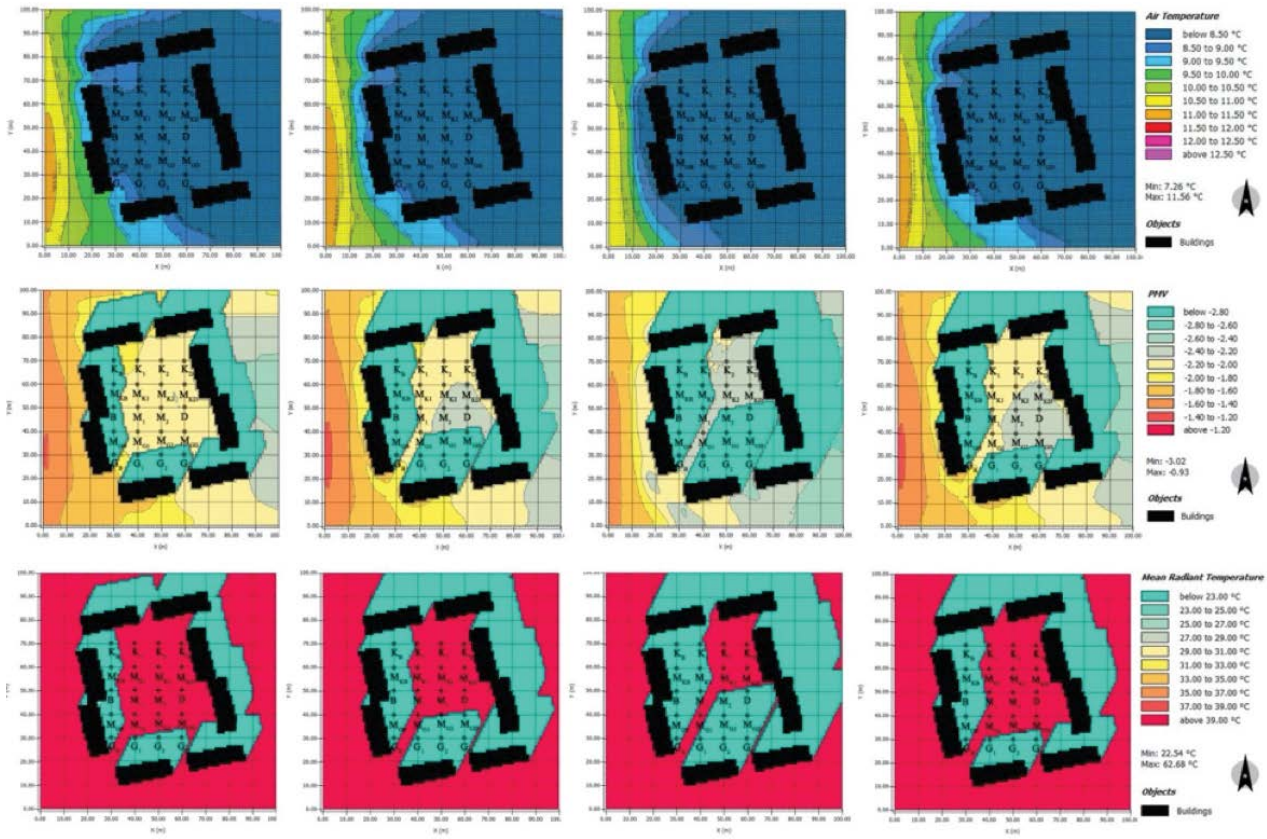

Şekil 11. Varyasyon-6 hava Sıcaklığı, PMV, T_{MRT} değeri simülasyon sonuçları.

örtüsünden daha iyi olduğu konusunda hemfikirdir (Toy et al. 2007; Yang et al. 2011; Cohen et al. 2012; Yahia and Johansson 2013). Araştırmalar, çim alanı ile ağaç alanı arasındaki en büyük sıcaklık farklılıklarının, çim zeminin asfalt karelere benzer şekilde ölçüldüğü gündüz öğle saatlerinde meydana geldiğini göstermiştir. Çimlerin en büyük avantajı, yaz aylarında ve geceleri olarak tespit edilmiştir (Andreou and Axarli 2012; Johansson et al. 2013).

Simülasyon sonuçlarında bina kat yüksekliklerinin çoğunlukla gölgelemenin önemli olduğu doğu-batı yönündeki kanyonları etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca yapılan simülasyonlarda kuzey-güney kanyonlarında bölgesel hava sıcaklıkları ile hemen hemen aynı değerler görülürken, doğu-batı kanyonlarında sıcaklığın yükseklik/genişlik oranına göre 0.5°C–1.0°C arasında değiştiği tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalar da, kentsel dokuda yüksekliğin artmasının her yönelimde daha fazla gölgelenmeye neden olarak hava sıcaklığını 3.0°C'ye kadar düşürdüğünü göstermektedir (Johansson and Emmanuel 2006; Cohen et al. 2012).

Simülasyon sonuçlarında kış aylarında, bir katlı binaların bile önemli gölge uzunluğu verdiği tespit edilmiş, bu nedenle rüzgarı azaltmak ve ideal mikro iklime ulaşmak için alternatif çözümler bulunması gerektiği belirlenmiştir. Örneğin, fiziksel engellerin veya bitki örtüsünün rüzgar hızları üzerindeki etkisini hafife almamak gerektiği tespit edilmiştir. Pressman'a göre (1995; 2004), iç avluya sahip dört veya beş katlı bloklardan oluşan mahalleler, İskandinav koşullarında mikro klimayı iyileştirmek için idealdir. Erzurum için de simülasyonlar bu ifadeyi desteklemiştir.

Simülasyonlarda, yapı malzemesi olarak beton kullanılmıştır. Teoriye göre, farklı renkler ve malzemeler farklı özelliklere sahiptir. Bu, çalışma alanlarında mikro iklimlerde sıcaklık ve rüzgar ile ilgili değişikliklere neden olabilmektedir. Ayrıca simülasyonlarda bina yüksekliği/arsa oranı dikkate alınmamıştır. Bu çalışmanın amacı, farklı bina yüksekliklerinin çalışma alanlarında mikro iklimi nasıl etkilediğinin anlaşılmasını sağlamak olmuş ve farklı kat yüksekliğinde varyasyonlar oluşturularak termal konfor durumları test edilmiştir.

Doğrudan güneş ışığını yakalamak ve rüzgarı engellemek, açık kamusal alanların 10.0°C'ye kadar sıcak olmasını sağlayabilmektedir (Winter City of Edmonton 2013). Bu nedenle soğuk iklimlerde binaların daha iyi bir mikro iklimlendirme ve daha

Varyasyon 7- Sert zeminde farklı kat yükseklikleri, ideal yönlenme ve ağaç grupları

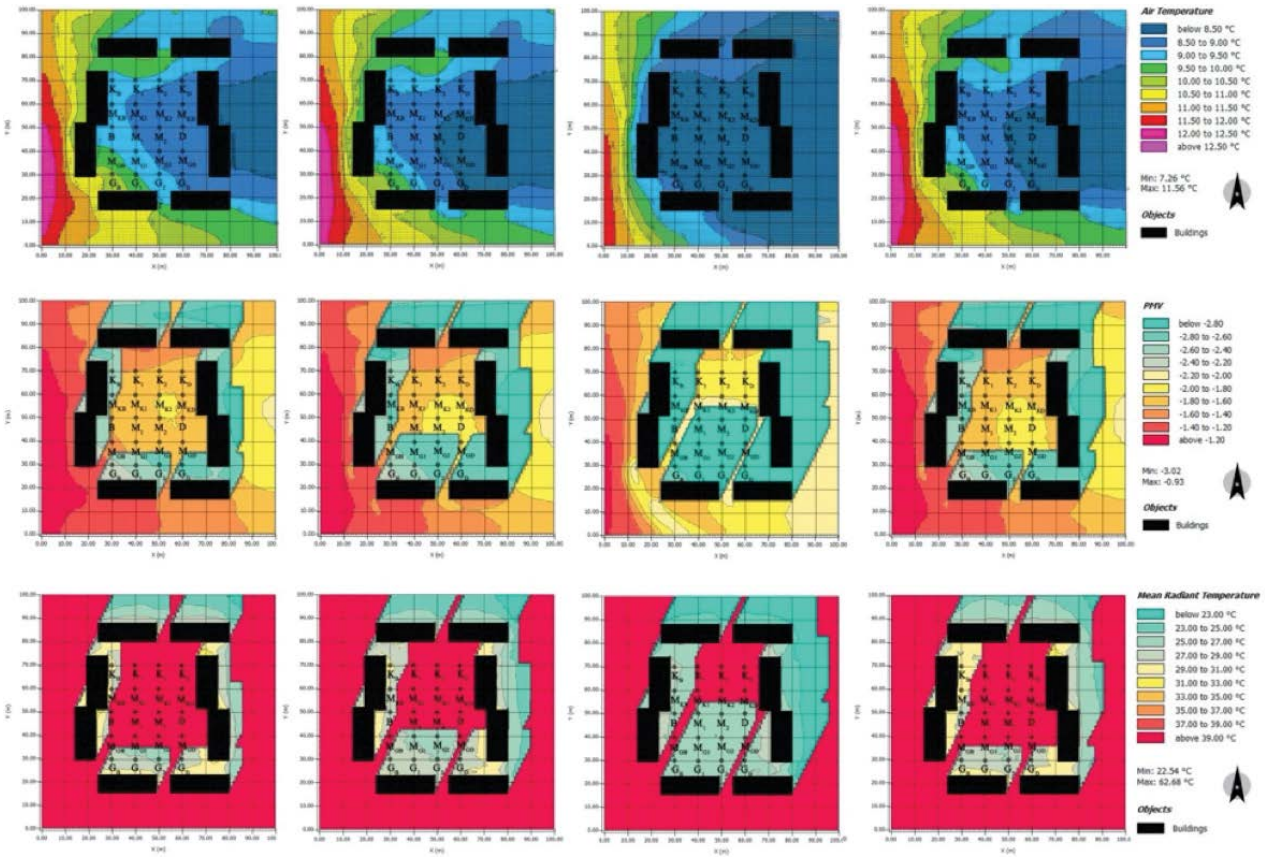

Şekil 12. Varyasyon-7 hava sıcaklığı, PMV, T_{MRT} değeri simülasyon sonuçları.

canlı bir kamu alanı oluşturmak için tasarlanması ve organize edilmesi gerekmektedir. Ancak bir kış kenti tasarım sürecinde bir yandan güneşe erişim, aşırı kar yağışı, buzlanma ve kar depolama gibi temel faktörler göz önünde bulundurulurken diğer yandan yere özgü tasarım stratejilerinin de oluşturulması gerekmektedir.

Erzurum kent kimliğinin bir parçası olan kış iklimi, kent gelişirken göz önünde bulundurulması gereken bir özelliktir. Bu doğrultuda analiz ve simülasyonlar sonucunda geliştirilen iklim duyarlı tasarım kriterleri, Erzurum'u sürdürülebilir bir kış kenti yapmanın ilk basamağını oluşturmaktadır. Tasarım kriterleri, kategorize edilmiş mikro iklim çözümleri ile genel sonuçlara girdi oluşturmuştur. Bu kriterlerin gelecekteki gelişim kararlarına rehberlik etmesi ve kış odaklı kentsel tasarım çözümlerinin uygulama sürecinde yol gösterici olması amaçlanmıştır. Çünkü simülasyonlara dayalı olarak oluşturulan yere özgü iklim duyarlı tasarım ilkeleri ve yazından elde edilen teorik bilgilerin bütüncül olarak kullanımıyla, dış mekân termal konforunu kış aylarında 2.0°C'ye kadar arttırılabileceği tespit edilmiştir.

Bu araştırmada, Erzurum için soğuk iklim tasarım kriterleri analiz edilmiş ve aşağıdaki şekilde detaylandırılmıştır. Tasarım kriterlerini etkileyen birçok faktör bulunmasına rağmen, simülasyon sonuçlarına göre çalışma alanında en etkili olan kent geometrisi, malzeme ve bitki örtüsü kriterleri üzerinde durulmuştur.

Kent Geometrisi

Yapılı çevre, kentin doğrudan güneş radyasyonu, gölgeleme ve hava akımı ile ilişkisini tanımlamaktadır. Ek olarak hacim/yüzey ilişkisi ve ısı birikimi de kent geometrisi ile yakından ilgilidir. Aşağıda bu kavramlar çerçevesinde ve çıkan simülasyon sonuçlarına göre Erzurum özelinde tasarım ilkeleri belirlenmiştir;

- Erzurum'da ilk tasarım hedefi, konut tasarımlarında binaların ve açık alanların tek tek güneşe erişmesi, diğer binalara ve açık alanlara gölge düşmemesi olmalıdır.
- Simülasyon sonuçlarında yükseklik/genişlik oranının yani gölgeleme etkisinin fazla olması yaz aylarında avantaj sağlarken, kış aylarında soğuk stres yarattığı tespit edilmiştir. Bu nedenle kışın diğer binalara gölge düşmesini engellemek ve güneş kazancını en üst seviyeye çıkarmak için geniş cadde ve sokakların önerilmesi gerekmektedir. Çünkü rüzgar faktörü kış aylarında Erzurum'da etkin değildir.
- Sonuçlarda özellikle kış döneminde kat yüksekliği arttıkça uzayan gölge boyları nedeniyle kamusal alanların ve diğer

Varyasyon 8- Çim zeminde farklı kat yükseklikleri, ideal yönlenme ve ağaç grupları

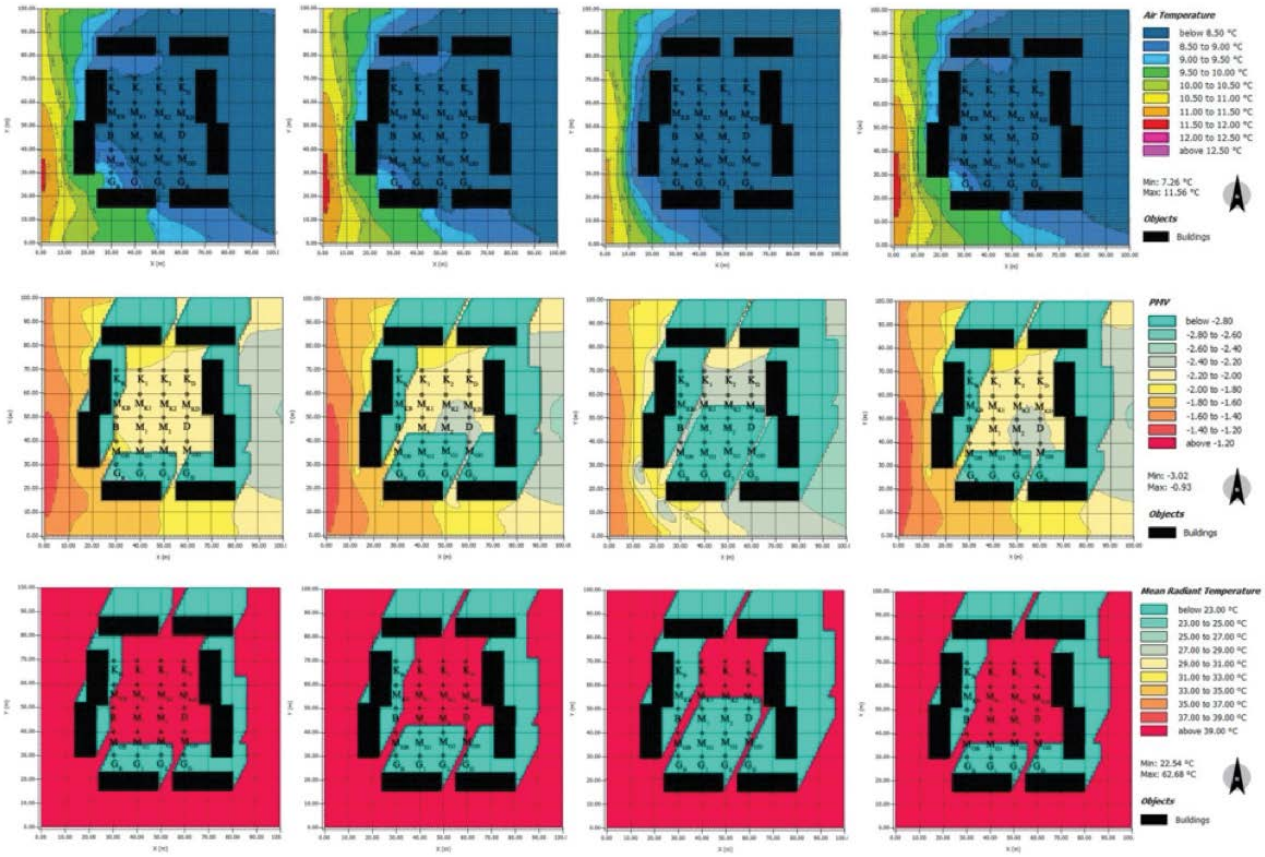

Şekil 13. Varyasyon-8 hava sıcaklığı, PMV, T_{MRT} değeri simülasyon sonuçları.

binaların gölgede kaldığı tespit edilmiştir (alt varyasyonlar 1–3). Emmanuel (2005), hem yaz aylarında minimal ısıyı yakalamak hem de kışın güneşe erişimi arttırmak amacıyla ideal yükseklik/genişlik oranını 0.4–0.6 aralığında önermektedir. Ancak Erzurum özelinde bu oranın mümkün olduğunca düşük tutulması gerekmektedir.

- Simülasyonlarda kaldırımlar, teraslar ve dış mekânlarda aşırı gölgelenmeyi önlemek için sokakların kuzey tarafına daha yüksek yapıların tasarlanması gerektiği görülmüştür (alt varyasyonlar 1–4).
- Simülasyon sonuçları, analizi yapılan dört kentsel form üzerinde kapalı kentsel blokların (avlu) en yüksek termal konfor koşullarını sağladığını göstermiştir. Direkt güneşlenme ve T_{MRT} (ortalama radyan sıcaklık) süresi termal konfor koşullarını etkileyen iki önemli faktördür (Taleghani et al. 2015).
- Cadde ve sokak yönlenmesine bağlı olarak da değişen güneş radyasyonu, simülasyonlarda 12° güneydoğu yönlenmesi ile test edilmiştir. Sonuçlar, özellikle yüksek katlı doğu-batı formundaki binaların kuzey cephelerinde yönlenme sonucu sıcaklık artışı olduğunu göstermiş, kış döneminde yönlenmenin ortam sıcaklığını ortalama 0.5°C arttırdığı tespit edilmiştir.
- Simülasyon sonuçlarında Erzurum'da doğu-batı yöneliminde kışın kuzey cephelerin önemli bir kısmının gölgede kalması sebebiyle kesinlikle tercih edilmemesi gerektiği görülmüştür.
- Kuzey-güney yönelimli caddelerde ise binalar arası mesafelere dikkat edilmeli, mümkünse güneydoğu yönünde açılı yönlendirmeler yapılmalıdır.
- Soğuk iklimin hakim olduğu kentte sokak yönleri kuzey rüzgarlarının etkisini en aza indirecek şekilde rüzgar yönüne dik olarak tasarlanmalıdır. Ayrıca kışın önemli bir hava kirliliği problemi yaşayan Erzurum kenti için makro ölçekte kontrollü olarak güneybatı yönündeki hakim rüzgar yönüne paralel hava koridorlarının açılması gerekmektedir.

Malzeme

Kentsel alanlarda buharlaşma miktarı sızdırmaz yüzeyler, geçirgen olmayan malzemeler ve kırsal alanlara göre daha az bitki örtüsü nedeniyle azalmaktadır. Sonuç olarak, daha fazla enerji algılanabilir ısıya ve daha az enerji de gizli ısıya dönüşmektedir. Geçirgen malzemeler buharlaşma yoluyla soğumaya izin verirken, sert malzemeler ısı biriktirmektedir. Bu doğrultuda sert zemin ve çim zemin ayırımı yapılarak test edilen simülasyon sonuçlarına göre aşağıda Erzurum özelinde tasarım kriterleri belirlenmiştir;

Tablo 4. Yıldızkent semti ortalama hava sıcaklığı değerlerinin karşılaştırılması

	Yaz				Kış			
	3 kat (I_1)	5 kat (I_2)	8 kat (I_3)	Karma (I_4)	3 kat (I_1)	5 kat (I_2)	8 kat (I_3)	Karma (I_4)
Varyasyon 1	30.6	30.3	30.1	30.1	8.8	8.5	8	8.5
Varyasyon 2	30.8	30.5	30.1	30	8	8	8	8
Varyasyon 3	30.1	30	29.7	30	8.8	8.6.6	8	8.5
Varyasyon 4	30.1	29.9	29.3	29.6	8	8	8	8
Varyasyon 5	30.8	30.8	30.6	30.2	8.8	8.6	8	8.4
Varyasyon 6	30.9	30.7	30.4	30	8	8	8	8
Varyasyon 7	30.4	30.2	30.3	30	8.8	8.6	8	8.5
Varyasyon 8	30.6	30.4	30.3	29.6	8	8	8	8

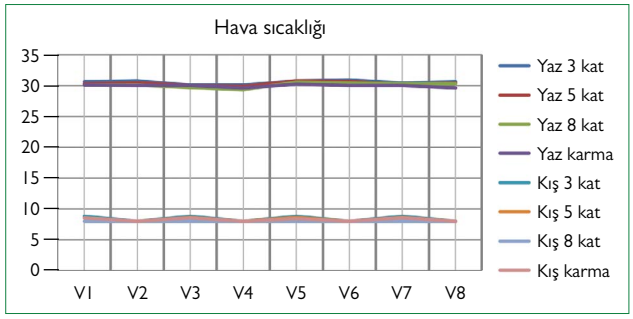

Şekil 14. Varyasyon bazında Yıldızkent semti ortalama hava sıcaklığı değerleri grafiği.

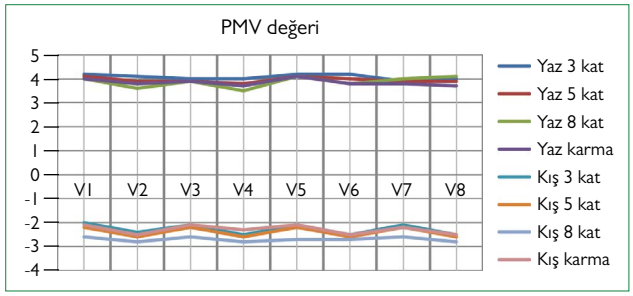

Şekil 15. Varyasyon bazında Yıldızkent semti ortalama PMV değerleri grafiği.

- Simülasyon sonuçlarında çim zemin kullanımın hem yaz hem kış döneminde soğutucu etki yarattığı tespit edilmiştir. Ancak tamamı çim ile kaplı bir yüzeyin yaz mevsimi için avantaj oluştururken kış mevsiminde termal konfor seviyesini düşürdüğü görülmüştür.
- Erzurum'da çim zeminin güneş erişimi açık olan kamusal alanlarda tercih edilmesi gerekirken, binaların kuzey cephelerinde tercih edilmemelidir.
- Park alanları veya özel yollar gibi düşük kullanım oranlı alanların döşenmesinde daha yüksek bir geçirgenliğe izin vermek için çim derzli döşemelerin kullanımı tercih edilmelidir.

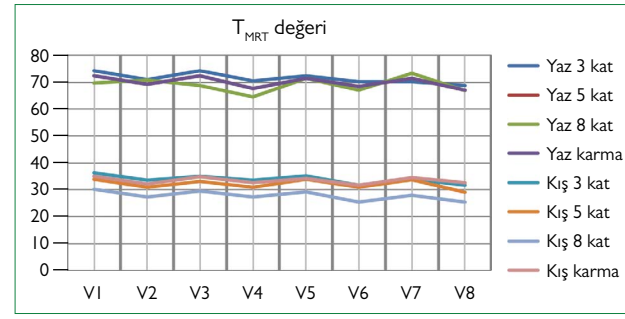

Şekil 16. Varyasyon bazında Yıldızkent semti ortalama T_{MRT} değerleri grafiği.

- Yaz döneminde sert zemin ve geçirimsiz yüzey fazlalığı dolayısı ile sıcaklık artışını engellemek ve aşırı sıcaklık termal stres seviyesini düşürmek için özellikle güneş erişimi olan alanlarda tasarlanacak toprak ve çim zemin ile homojen bir dağılım sağlanmalıdır.
- Erzurum'da özellikle taşıt ve yaya yollarında donma-çözünme döngüsüne dayanacak ve enerji tasarrufu sağlayacak yüksek kaliteli malzemeler kullanılması gerekmektedir.

Bitki Örtüsü

Bitki örtüsü, buharlaşma ve terleme (evapotransporasyon) yoluyla, hem de kısa dalga radyasyonunu absorbe edecek yüzeyleri gölgede bırakarak çevreyi soğutmaktadır. Ancak bitki örtüsü her zaman çevresindeki ortamdan daha serin/soğuk değildir. Özellikle ağaçlar kışın rüzgar hızını kırarak ve zeminden yansıyan uzun dalga radyasyonunu engelleyerek atmosfere ısı kaybını yavaşlatmaktadır (Kleerekoper 2016). Nitekim, ibreli bitki varyasyonunun kullanıldığı simülasyonlarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Kentsel alanlarda farklı bitki örtüsü uygulamaları olmakla birlikte, simülasyonlarda özellikle konut kümelerinin kuzeydoğusuna yerleştirilmiş ibreli ağaçların etkisi test edilmiştir. Sonuçlara göre Erzurum için belirlenen tasarım kriterleri aşağıda sıralanmıştır;

- Yapılan simülasyon sonuçlarına göre, ağaçların ortalama 0.5°C–1.0°C aralığında bir değişim oluşturarak, yazın so-

Tablo 5. Yıldızkent semti ortalama PMV değerlerinin karşılaştırılması

	Yaz				Kış			
	3 kat (I_1)	**5 kat (I_2)**	**8 kat (I_3)**	**Karma (I_4)**	**3 kat (I_1)**	**5 kat (I_2)**	**8 kat (I_3)**	**Karma (I_4)**
Varyasyon 1	4.2	4.1	4	4	-2	-2.2	-2.6	-2.1
Varyasyon 2	4.1	3.9	3.6	3.8	-2.4	-2.6	-2.8	-2.5
Varyasyon 3	4	3.9	3.9	3.9	-2.1	-2.2	-2.6	-2.1
Varyasyon 4	4	3.8	3.5	3.7	-2.5	-2.6	-2.8	-2.3
Varyasyon 5	4.2	4.1	4.1	4.1	-2.1	-2.2	-2.7	-2.1
Varyasyon 6	4.2	4	3.8	3.8	-2.5	-2.6	-2.7	-2.5
Varyasyon 7	3.9	3.9	4	3.8	-2.1	-2.2	-2.6	-2.2
Varyasyon 8	4	3.9	4.1	3.7	-2.5	-2.6	-2.8	-2.5

Tablo 6. Yıldızkent semti ortalama T_{MRT} değerlerinin karşılaştırılması

	Yaz				Kış			
	3 kat (I_1)	**5 kat (I_2)**	**8 kat (I_3)**	**Karma (I_4)**	**3 kat (I_1)**	**5 kat (I_2)**	**8 kat (I_3)**	**Karma (I_4)**
Varyasyon 1	74.2	72.4	69.7	72.4	36.3	33.9	30.1	35
Varyasyon 2	71	69.2	70.8	69.2	33.6	30.9	27.3	32.2
Varyasyon 3	74.2	72.4	68.7	72.4	35	33.1	29.6	34.8
Varyasyon 4	70.5	67.6	64.5	67.6	33.6	30.9	27.3	32.7
Varyasyon 5	72.4	71.5	71.5	71.5	35.2	33.9	29.2	34.3
Varyasyon 6	70.2	68.5	67.1	68.5	31.8	30.9	25.5	31.8
Varyasyon 7	70.1	71.5	73.3	71.5	33.9	33.8	28	34.5
Varyasyon 8	68.8	67	66.8	67	31.8	29.1	25.5	32.7

ğutma kışın ise ısıtma etkisi yarattığı tespit edilmiştir.

- Genel olarak Erzurum'da bir binanın veya açık alanın güney yüzünde yaprak döken ağaçlar tercih edilirken, açık alanların kuzey ve batı taraflarında iğne yapraklı bitki örtüsü tercih edilerek bölge hakim kış rüzgarlarından korunmalıdır.
- Geniş caddelerde ağaçlandırma yapılmalıdır.
- Seçilecek bitki örtüsü kar yüklerine, rüzgâra dayanabilmeli ve yıl boyunca az bakım gerektirmelidir. Ayrıca Erzurum'da binaları çevreleyen peyzaj alanlarının çatılardan düşen kar ve buza dayanıklı olmasına dikkat edilmelidir.
- Erzurum'da kışın önemli bir hava kirliliği problemi olduğundan, ağaçların yer seçiminde güneybatıdan esen hakim rüzgar yönünü kesmemesine dikkat edilmelidir.

Son olarak ifade edilebilir ki, bu tip çalışmaların soruları ve çözümü karmaşık ve çeşitli faktörlere bağlılık göstermektedir. Pek çok faktör mikro iklimi etkilemekle birlikte bu sorular da kentsel formun neden olduğu mikro iklim üzerindeki etkileri tam anlamıyla kapsamamaktadır. Çalışmayı yürütmek için seçilen yöntem, simülasyon için kullanılan yazılımdaki sınırlı seçenekler nedeniyle sorgulanmaya açıktır. Ancak simülasyon uygulamaları uzun zaman aldığından ve simülasyonlarda göz ardı edilmiş meteorolojik faktörler bulunduğundan sonuçların kesin ve anlık verilere karşılık gelmediği bilinmelidir. Çünkü bu bilgisayar modellerinde hem alanın uzun yıllar iklim verilerinin ortalamaları hem de saatlik veri kullanımı söz konusudur. Oldukça güncel olan bu model üzerinde güncellemeler de devam etmektedir. Bu nedenle makalenin sonuçları bir anahtar olarak değil, bir kılavuz olarak kabul edilmelidir.

Sonuç olarak, iyi bir tasarım tüm yaş gruplarındaki kişilerin, özellikle çocukların, yaşlıların ve fiziksel engeli olan kişilerin, toplum içerisinde daha bağımsız ve güvenli bir şekilde var olmalarını sağlamak demektir. Hizmetlere erişilebilirliği ve evrensel olarak erişilebilir tasarımın kullanılmasını sağlamak, yüksek kalitede kentsel tasarımın kilit unsurlarıdır (Winter City of Edmonton, 2013).

Soğuk iklim tasarımında yüksek kalite ise, yıl boyunca daha yüksek düzeyde termal konfor, mekana erişim, enerji verimli

kullanımlar sağlanırken, dış mekanın kullanımı mümkün olduğu kadar artırılmalı ve süresi uzatılmalıdır. Bu çalışmanın sonuçları, doğru tasarım ilkeleri ile dış mekân termal konforunu kış aylarında 2.0°C'ye kadar arttırılabileceğini göstermiştir. Dolayısıyla kış odaklı kentsel tasarım çözümlerinin amacı yerele özgü bu tasarım stratejileriyle birlikte sezonun zorluklarını iklimin sunduğu tüm olanaklardan yararlanarak fırsata dönüştürmek olmalıdır.

Teşekkür

Bu çalışma, Merve Yavaş'ın doktora tezi kapsamında hazırlanmış olup, projeyi destekleyen 2016/2388 numaralı Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne (BAP), Bursiyeri olduğu 215O627 Numaralı TÜBİTAK 1001 Projesi'ne ve Erzurum 12. Meteoroloji Bölge Müdürlüğü'ne veri paylaşımından dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Ali-Toudert, F., & Mayer, H. (2007). Effects of asymmetry, galleries, overhanging façades and vegetation on thermal comfort in urban street canyons. Solar Energy, (81), 742–754. https://doi.org/10.1016/j.solener.2006.10.007

Bruse, M., & Fleer, H. (1998). Simulating surface-plant-air interactions inside urban environments with a three dimensional numerical model. Environmental Modelling and Software, 13, 373–384. https://doi.org/10.1016/S1364-8152(98)00042-5

Chow, W. T. L., Pope, R. L., Martin, C. A., & Brazel, A. J. (2011). Observing and modeling the nocturnal park cool island of an arid city: horizontal and vertical impacts. Theoretical and Applied Climatology, 103(1), 197–211. https://doi.org/10.1007/s00704-010-0293-8

De, B., & Mukherjee, M. (2016). Impact of Canyon Design on Thermal Comfort in Warm Humid Cities: A Case of Rajarhat- Newtown, Kolkata. Fourth International Conference on Countermeasure to Urban Heat Island, 2016, (June), 30–31.

Dursun, D., & Yavas, M. (2016). Urbanization and the Use of Climate Knowledge in Erzurum, Turkey. Procedia Engineering, 169. https://doi.org/10.1016/j.proeng.2016.10.040

Ebrahimabadi, S. (2012). Improvements in Addressing Cold Climate Factors in Urban Planning and Design. Lulea University of Technology.

Emmanuel, R. (2005). Thermal comfort implications of urbanization in a warm-humid city: the Colombo Metropolitan Region (CMR), Sri Lanka. Building and Environment, 40(12), 1591–1601. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2004.12.004

Golany, G. S. (1996). Urban design morphology and thermal performance. Atmospheric Environment, 30(3), 455–465. https://doi.org/10.1016/1352-2310(95)00266-9

Kleerekoper, L. (2016). Urban climate design: Improving thermal comfort in Dutch neighbourhoods (Delft University of Technology; Vol. 11). https://doi.org/10.7480/abe.2016.11

Krüger, E. L., Minella, F. O., & Rasia, F. (2011). Impact of urban geometry on outdoor thermal comfort and air quality from field measurements in Curitiba, Brazil. Building and Environment, 46, 621–634. https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2010.09.006

Maggiotto, G., Buccolieri, R., Santo, M. A., Leo, L. S., & Di Sabatino, S. (2014). Study of the Urban Heat Island in Lecce (Italy) by means of ADMS and ENVI-MET. International Journal of Environment and Pollution.

Mills, G. (1999). Urban climatology and urban design. ICB-ICUC, 99, 15th.

Mutlu, E., Yılmaz, S., Yılmaz, H., & Mutlu, B. (2018). Analysis of Urban Settlement Unit By Envi-Met According To Different Aspects In Cold Regions. 6th Annual International Conference on Architecture and Civil Engineering, 519. Singapore.

Ng, E., Chen, L., Wang, Y., & Yuan, C. (2012). A study on the cooling effects of greening in a high-density city: An experience from Hong Kong. Building and Environment, 47, 256–271. https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2011.07.014

Pressman, N. (1995). Urban design: The northern dimension. In C. Charette (Ed.), Issues in Canadian Urban Design (pp. 221–267). Institute of Urban Studies.

Pressman, N. (2004). Shaping Cities for Winter. Climatic Comfort and Sustainable Design. Prince George, Winter Cities Associatio (ISBN 0-9698761-1-4). In Cahiers de géographie du Québec (Vol. 48). https://doi.org/10.7202/011810ar

Scherer, D., Fehrenbach, U., Beha, H. D., & Parlow, E. (1999). Improved concepts and methods in analysis and evaluation of the urban climate for optimizing urban planning processes. Atmospheric Environment, 33 (24–25), 4185–4193. https://doi.org/10.1016/S1352-2310(99)00161-2.

Taleghani, M., Kleerekoper, L., Tenpierik, M., & Van Den Dobbelsteen, A. (2015). Outdoor thermal comfort within five different urban forms in the Netherlands. Building and Environment, 83, 65–78.

Toy S., Yilmaz S. and Yilmaz, H. (2007). Determination of bioclimatic comfort in three different land uses in the city of Erzurum, Turkey, Building and Environment, 42(3),1315-1318.

Tsoka, S., Tsikaloudaki, A., & Theodosiou, T. (2018). Analyzing the ENVI-met microclimate model's performance and assessing cool materials and urban vegetation applications–A review. Sustainable Cities and Society, 43, 55–76. https://doi.org/10.1016/j.scs.2018.08.009.

Victor,O. (1963). Design with climate: Bioclimatic approach to architectural regionalism. In Climate Responsive Building. New Jersey: Princeton University Press.

Winter City of Edmonton. (2013). For the love of winter: WinterCity Strategy implementationplan.1–52.Retrievedfrom https://www.edmonton.ca/city_government/initiatives_innovation/wintercity-strategy.aspx

Yavaş, M. (2019). İklim Duyarlı Kent Planlama Stratejileri: Erzurum Kenti Örneği. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yilmaz, S., Mutlu, E., & Yilmaz, H. (2018). Alternative scenarios for ecological urbanizations using ENVI-met model. Environmental Science and Pollution Research, 25 (26), 26307–26321. https://doi.org/10.1007/s11356-018-2590-1.

Yilmaz S.,Mutlu E.,Yılmaz H., (2018a). Quantification of thermal comfort based on different street orientation in winter months of urban city Dadaşkent. DOİ: 10.17660/ActaHortic.2018.1215.12, EdsG. Pennisi, L. Cremonini, T. Georgiadis, F. Orsini, G.P. Gianquinto, ISBN: 978-94-62612-12-9, ISSN: 0567-7572 (print) 2406-6168 (electronic), Acta Horticulturae, 1215: 67-72

Yılmaz, S. vd: (2018b). Soğuk Kentlerde İklim Parametrelerinin Termal Konfora Etkisi: Erzurum Kenti. TÜBİTAK Projesi 215O627, 4 Ekim 2018 tamamlandı, Erzurum.

Planlama 2020;30(2):00–00 | doi: 10.14744/planlama.2020.41275

ARTICLE / ARAŞTIRMA

Bicycle Route Infrastructure Planning Using GIS in an Urban Area: The Case of İzmir

Kentsel Alanda CBS Kullanarak Bisiklet Altyapısı Rota Planlaması: İzmir Örneği

Sevim Pelin Özkan,[1] Fatma Şenol,[2] Zeynep Özçam[2]

[1]Department of Architecture and Urban Planning, Muğla Sıtkı Koçman University, Yatağan Vocational School, Muğla, Turkey
[2]Department of City and Regional Planning, İzmir Institute of Technology Faculty of Architecture, İzmir, Turkey

ABSTRACT

As a case study about İzmir (the third biggest metropolitan city in Turkey), this paper focuses on how to determine bicycle routes in already developed built environments of densely populated cities. To do so, it identifies how to deploy certain geographic information system (GIS) tools for analyzing multilayered spatial data not only at the city but also at the neighborhood level. When interrelating multiple characteristics of majorly topography, land use and population with each other, the study deploys mainly the overlay analysis and also network analysis as complementary to each other respectively at the city level and the neighborhood level. The results confirms that the use of these GIS tools for analyzing socio-spatial data especially at multiple spatial scales can support policy-makers' decision-makings about route choices in the immediate future of their city even in a "data-poor" context," such as Turkey.

Keywords: Bicycle route planning; geographic information systems; multi-criteria analysis; sustainable transportation.

ÖZ

İzmir (Türkiye'nin üçüncü büyük metropol kenti) hakkında bir örnek olay incelemesi olarak gelişen bu makale, yoğun nüfuslu şehirlerin hali hazırda gelişmiş yapılı çevrelerinde, bisiklet rotalarının nasıl belirleneceğine odaklanmaktadır. Bunu yapmak için, sadece şehirde değil mahalle düzeyinde çok katmanlı mekansal verilerin analizi için, birtakım coğrafi bilgi sistemi (GIS) araçlarının nasıl kullanılacağını açıklamaktadır. Çalışma, büyük ölçüde topoğrafya, arazi kullanımı ve nüfusun özelliklerini birbirleriyle ilişkilendirirken, temel olarak şehir düzeyinde çakıştırma (overlay) analizi ve ve mahalle düzeyinde tamamlayacı olarak ağ analizini uygular. Sonuçlar, bu CBS araçlarının Türkiye gibi "veri yetersiz" bağlamlarda, sosyo-mekansal verileri çoklu mekansal ölçeklerde analiz etmek için kullanılmasının, mekansal politika üretiminde, özellikle ulaşım-rota planlaması konusunda, destekleyici mekanizmalar olduğunu doğrulamaktadır.

Anahtar sözcükler: Bisiklet rota planlaması; coğrafi bilgi sistemleri; çok kriterli analiz; sürdürülebilir ulaşım.

Received: 09.01.2019 Accepted: 19.02.2020
Available online date: 08.07.2020
Correspondence: Sevim Pelin Özkan
e-mail: pelinozkan@mu.edu.tr

TMMOB Şehir Plancıları Odası

OPEN ACCESS This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Introduction

As part of the efforts related to sustainable development, carbon-free and non-motorized transportation and "healthy" cities, many researches and policy initiatives in most countries promote bicycle use in daily life. While some of these policies and researches encourage the changes in lifestyles and habits of physical activities (e.g., Wendel-Vos et al. 2004), others focus majorly on new understandings for planning and design of built environment and of different transportation systems, including how to determine bicycle roads in settlements (e.g., Huang and Ye 1995, Rodriguez and Joo 2004, Blečić et al. 2015). Among the latter deploying various tools of geographic information systems (GIS), most studies are about planning bicycle routes in newly developing settlements (e.g., Huang and Ye 1995, Milakis and Athanasopoulos 2014). However, as part of the urban development efforts concerning healthy and carbon-free environments, there is a need for investigation about how to determine bicycle routes in already developed built environments of densely populated cities. Relying on GIS tools, a few studies (e.g., Huang and Ye 1995, Rybarczyk and Wu 2010, Milakis and Athanasopoulos 2014) contributes to this aim. Meanwhile, some major world cities insist on car-free mobility (e.g., London, Paris, and Seoul) and diesel-free cars (e.g., Germany) policies to decrease air pollutants, while others (e.g., Oslo, Bogotá, and Hamburg) invest in bike lanes and bike "superhighways" by converting their boulevards into pedestrian plazas. Thus, next to banning policies, redesigning cities for creating public transit options and bike lanes too are important to cope with current environmental crisis (Barber 2018).

While deploying GIS tools, this study hopes to contribute to the discussion about how to determine bicycle routes in already developed built environments. Its case study area, İzmir is the third biggest metropolitan area of Turkey, whereas its central area is densely populated with limited infrastructure for bicycle use. Relying on multiple available GIS tools for its socio-spatial analysis, the study aims to build a bicycle suitable assessment (Emery et al. 2003) of the city of İzmir, and thus to determine the potential bicycle routes for this city's immediate future. We assume that the preferences for bicycling and other environment-friendly modes of transportation will increase among current dwellers, only if contemporary built environment is redesigned with adequate and suitable infrastructure for non-motorized transportation. Also, when determining the contemporary settlements' suitability for bicycle routes, GIS tools can be used as complementary to each other for analyzing various socio-spatial data at multiple spatial scales, even though the data on detailed demographic characteristics, users' preferences and physical infrastructure for bicycling might be limited, as in the case of Turkey. Exemplifying how to deploy multiple GIS tools as complementary to each other for analyzing the data at the city and neighborhood scales, this case study aims at providing policy-makers and community organizers certain basic tools for decision-making about determining bicycle routes as part of the efforts to redesign of their city.

At our analysis, we consider the interplays of, rather than separately, the city's physical and demographic characteristics as significant for determining the bicycle routes. Identifying these multi-layered socio-spatial characteristics as demand- and supply-side data determinants of bicycle routes, this investigation uses majorly available public data (without any user preferences) and focuses on both the city and the neighborhood level. At the first step of GIS analyses, our data at the city scale of İzmir metropolitan area (with total 30 municipal districts) include both supply-side data with environmental attributes (e.g., characteristics of parks and recreational areas and of slope) and demand-side data on the spatial distribution of age groups. We interrelate both groups of data through the overlay analysis to determine relatively the most, moderate and less suitable areas for cycling routes across the city. At the second step, the study examines the case of Bostanlı neighborhood area, one of the most suitable areas for the route, and analyses the available data at neighborhood level by using network analysis between determined stops by taking into account the proximity and continuity at street network. Moreover, the analyses pay attention to the purposes of cycling for recreation and for commuting to determine "the most efficient" bicycle route at the neighborhood level.

While determining the most suitable cycling routes, we surely need more data on, for instance, the volume of the existing cycling routes and vehicle routes, the crime statistics, safety indicators and comfort features of the street network and further demand survey of citizens. This study did not have access to such data. Still, the results of the study with the analysis of available data by GIS implementation (for instance, with overlay analysis) present relatively more and less bike-able city districts in respect to their physical and demographic characteristics. Moreover, the network analysis at the neighborhood level provides an easy management of determining the cycling route along with the selection of cycling purposes and also local land-uses as the (major) origin-destination of cycle trips. When investing in new cycling routes and stops, both results can guide the policymakers working in data-poor contexts to simulate their choices of city districts and land-uses.

How to Determine Bicycle Routes?

Studies about how to determine bicycle routes in cities emerge in various fields (e.g., urban geography, transportation, urban planning and urban design) and pay attention on the concerns about health and physical activity, healthy living,

sustainable transportation and non-motorized transportation (e.g., Saelens et al. 2003, Huang and Ye 1995, Wendel-Vos et al. 2004, Segadilha and da Penha Sanches 2014, Blečić et al. 2015). Deploying GIS tools, the researchers about bicycle network planning emphasize the route choice criteria for bicycling in relation to the physical, infrastructural and natural characteristics of settlements (e.g., Rybarczyk and Wu 2010) and to the modelling of bicyclists' route preferences by GPS records as well as to cycling demand of population in terms of transport distance and quality of route utilities (e.g, Skov-Petersen et al. 2018).

Using GIS tools, the studies dealing with the data on the physical factors of settlements include the characteristics of roadways and cycling routes, automobile traffic volume, availability of public transportation, and physical characteristics of built and natural environment (Aultman-Hall et al. 1997, Rodriguez and Joo 2004, Segadilha and da Penha Sanches 2014, Milakis and Athanasopoulos 2014). Affecting individuals' physical effort for cycling, the characteristics of natural environment and especially of topography too, are considered as important determinants for bicycle route planning (Rodriguez and Joo 2004). Accordingly, it is expected that the bicycle trips tend to increase when these physical conditions are suitable for cycling. These conditions include a "slight" topography, improved street connectivity, direct routes without interruption and safe separation from motorized traffic (Aultman-Hall et al. 1997, Rodriguez and Joo 2004). These "ideal" physical conditions for cycling have measurable values. For instance, while the appropriate median trip length for commuting by bicycle is indicated as about 5 km by Ministry of Environment and Urbanization (2017) and the most suitable slope range for cycling is suggested between 0–2% (Ministry of Environment and Urbanization, 2017).

Moreover, it is expected that the location of areas with high number of employees and dwellers and also with schools, parks and recreational areas and public transportation hubs affect the origin and destination points of cycling routes. It is expected that the areas with these land-uses as well as mixed uses attract more bike trips (Wendel-Wos et al. 2004, Saelens et al. 2003, Rodriguez and Joo 2004, Rybarczyk and Wu 2010). All these determinants can also be re-categorized as demand-based and supply-based criteria for bicycle route planning. As part of the demand-based determinants, we can consider business districts, commercial areas, schools and parks and recreational areas. The supply-based determinants can include the data on demographics, level of safety, characteristics of public transportation, road characteristics and existing bicycle routes as these provide available conditions for cycling (Rybarczyk and Wu 2010). Sense of safety, for instance, can also relate to characteristics of the built environment in terms of crime rates, street network lighting and separation of routes from motorized traffic (Allen-Munley et al. 2004, Parkin et al. 2007).

When interrelating demand- and supply-side determinants to each other to determine bicycle routes, there are studies proposing separation based on the purposes for cycling in daily life (Heesch et al. 2015, Handy and Xing 2011, Rodriguez and Joe 2004). These purposes are majorly cycling for transport or commuting and cycling for recreation (Heesch et al. 2015) and are expected to associate with different determinants (Handy and Xing 2011, Heesch et al. 2015). Certain demographic characteristics (e.g., number of working population and children) and certain land-uses (such as with workplaces, schools, business districts and public spaces) create demand for cycling for transport, including daily commuting (Rodriguez and Joe 2004, Handy and Xing 2011). The recreational cycling is associated usually with high population density, rather than with particular age groups, since the recreational activity can be performed by all age groups and also with certain environmental assets, such as topographical features and green and recreational areas and their connection to residential areas (Heesch et al. 2015). However, these separation approach of bike trip purpose may result in neglection of important share of trips and travel patterns.

All these mentioned studies offer various determinants for bicycle network planning, but usually stay short in answering how to determine the location of bicycle routes within already developed built environments lacking well-connected bicycle networks. Only a few studies apply comprehensive methodologies with the consideration of simultaneously many different factors to determine bicycle routes within a city (e.g., Huang and Ye 1995, Rybarczyk and Wu 2010, Milakis and Athanasopoulos 2014). Even though there are some studies for coarse networks, some studies mainly consider transportation networks, rather than bicycle networks (Kibambe Lubamba et al. 2012). Additionally, as bicycle route planning requires many factors to consider, GIS technology with its tools provides an excellent opportunity to process all available data for bicycle route selection in the contemporary cities. However, a small number of studies apply GIS for planning bicycle routes in already developed built environment (e.g., Huang and Ye 1995, Rybarczyk and Wu 2010, Milakis and Athanasopoulos 2014). The studies using GIS as an analysis tool are mainly counted in the field of transportation planning and management that considers travel time modelling by network analysis and creating citywide travel-time surfaces (Kibambe Lubamba et al. 2012), travel behaviour (Biljecki et al. 2012) and accessibility of existing transportation networks (Blečić et al. 2015).

With the help of GIS based spatial analyses, the study underlines how to deal with different dimensions of demand and supply-side data both at the city and the neighborhood scale.

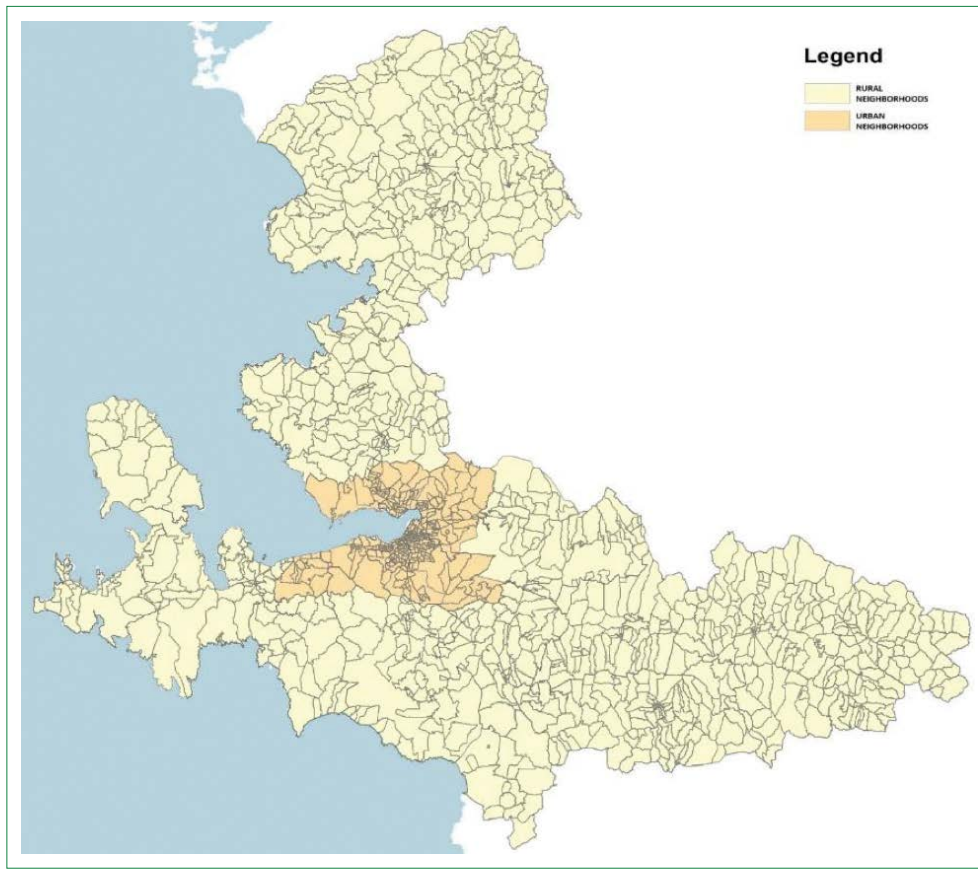

Figure 1. İzmir's central and peripheral districts.

In order to determine the most suitable location to build a bicycle route in the city of İzmir, this study aims to propose a multi-criteria spatial decision process at city scale considering available data about the characteristics of both natural and built environment as well as the demographic features of the population. While performing multi-criteria spatial decision analysis, the data are categorized as supply and demand side (Heesch et al. 2015, Handy and Xing 2011, Rodriguez and Joe 2004); where data about natural/built environment are mentioned as supply side and demographic data are mentioned as demand side. Apart from the interrelating various demand and supply-side data at city scale, our study also aim to include varied purposes of trip such as recreational, commuting, business and shopping at neighborhood scale. Considering various purpose of trips, the proposed route is integrated with the existing route, further it is supposed to pass through important land uses. These land uses can be classified as working places, commercial areas, important transportation hubs and recreational areas. Although the length of the route is not limited, break-way stops per 5 km is proposed during the route. Due to the high management budget to extend narrow existing roads between dwellings, the existing main arterial roads with 8–15m are preferred to provide separated bicycle line.

Study Site and Methodology

Study Site

Study site is the İzmir Province. İzmir, the third biggest metropolitan area of Turkey with a population near 5 million with a mild Mediterranean climate during the year, was chosen as the study area for this study. In the year of 2017, İzmir's annual population growth rate is higher than the average growth rate for Turkey (respectively, ‰13.2 and ‰12.4) (TurkStat 2017). With one of the country's densest urban population, İzmir province has 30 municipal districts, whereas 62% of the total population lives at the12 central municipal districts surrounding the bay (Fig. 1).

Of the provincial population, the most populated age groups are between 15–65 years old (69.84%), followed by the groups between 3–13 (or children with 9.64%) and 65 years old and over (or the elderly with 10.54%) (TurkStat 2017). The population is high especially in some of the central districts (Fig. 2), majorly Bornova and Karşıyaka followed by Karabağlar and Gaziemir holding neighborhoods with the population between 21.681 and 34.467 people, whereas in Konak - İzmir's central business district and port area, peripheral neighborhoods have low number of dwellers. However,

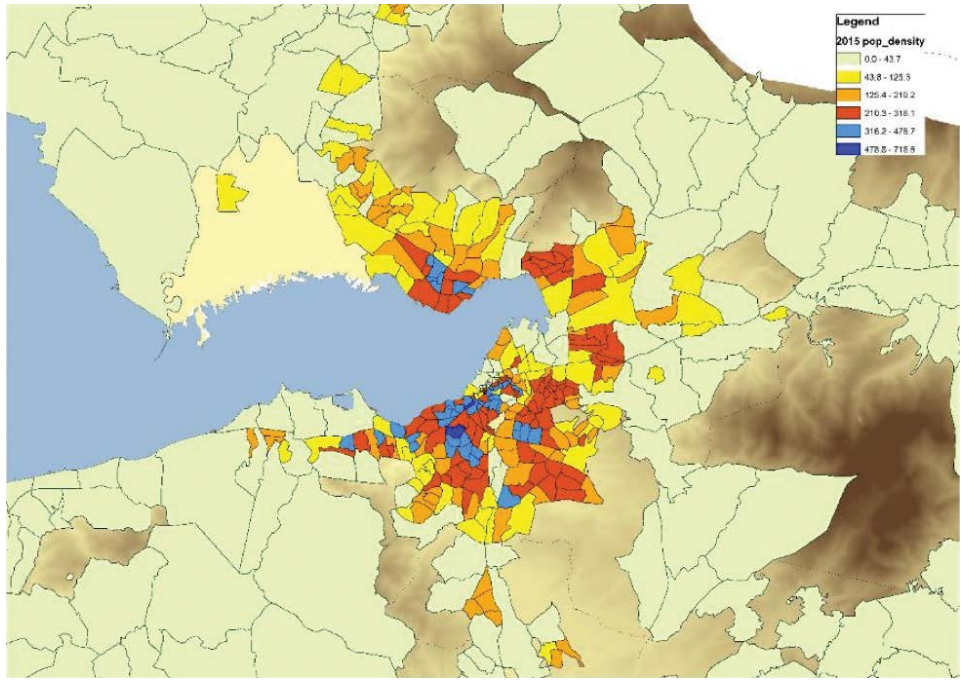

Figure 2. Gross population density of neighbourhoods in the central districts of İzmir.

Figure 3. Mediterranean Eurovelo Route and İzmir network.

the population density is high in Konak's inner neighborhoods as well as in Karabağlar and Karşıyaka, in contrast to low density in Güzelbahçe and also at some neighborhoods of Karşıyaka and Bornova (Fig. 2).

İzmir has varied modes of public transportation ranging from light rail and tram to ferry. The subway line runs through the central districts, a sub-urban light rail line runs through rural-urban districts, and a tramline runs along the bay area and sea ferries. Majorly for recreational purposes, there is also a cycling route and many public rent a bike points called as 'BISIM' along the bay area. However, it is inadequate for the size of built area and population of İzmir. In recent years, the Metropolitan Municipality of İzmir has been making efforts for turning İzmir into a cycling city and a member of European cycle route network (EUROVELO) (Fig. 3). With the campaigns of the cycling supporters and the efforts of local people, the city became the winner of The European Cycling Challenge 2017 – ECC2017 with 972678.3 km with various road types within the city (Fig. 4) (İzmir Metropolitan Municipality 2016). Within the context of worldwide contest of "One World Cities' organized by

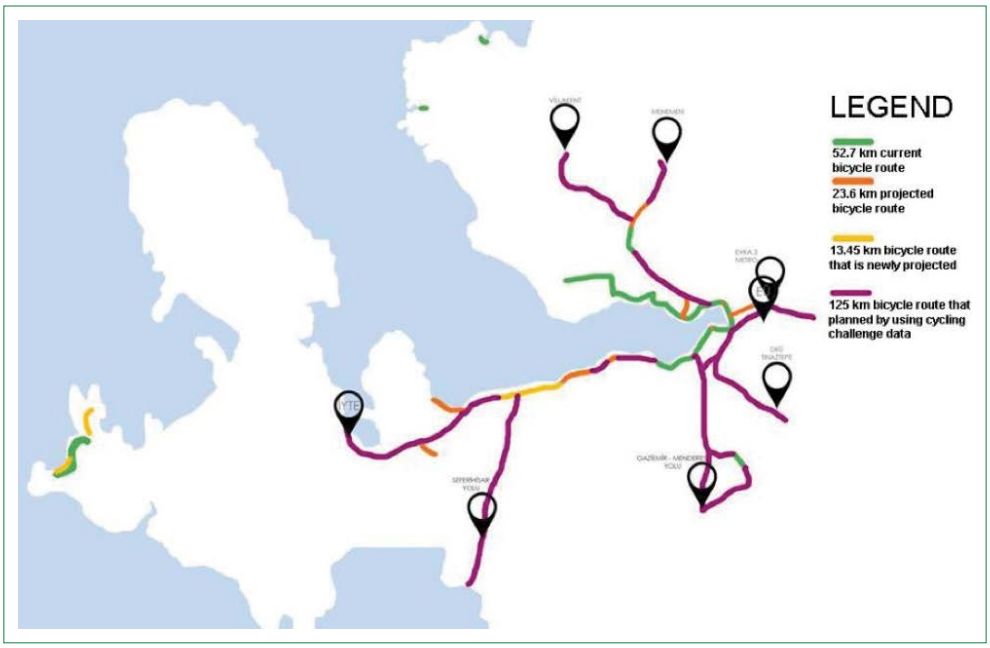

Figure 4. Present and projected bicycle routes in the central districts of İzmir.

WWF, İzmir became a national champion of environment in Turkey. İzmir Metropolitan Municipality aims to reduce greenhouse gas emissions by 20% by 2020 in order to cope with the climate change. Many energy efficiency targets are determined such as achieving extensive use of public transportation, promoting the use of electrical vehicles and buses, and increasing the share of pedestrian and cycling infrastructure (WWF 2018).

Study Method

This study develops a comprehensive bicycle route suitability assessment. It considers GIS procedure as a spatial decision support system via multiple criteria analyses with spatially referenced datasets for detecting suitable areas for the allocation of bicycle routes. For this investigation, we consider the significance of both the interplays of demand- and supply-side determinants as well as the analysis at city- and neighborhood-scale (Fig. 5).

We develop our analysis at two main steps, as exemplified in the next section. First, with the help of overlay analysis, we interrelate the supply- and demand-side data at the city scale, following the preparation of the existing data on demographic (basically, age-related) characteristics, natural (e.g., slope characteristics) and build environment attributes including street network, variety of modes of transportation and major types of land uses. Then, in the case of a selected neighborhood (Bostanlı) by the help of overlay mapping, we focus on the detection of the route at neighborhood scale by using network analyses.

Determination of Bicycle Routes at City and Neighborhood Scale

Available Data

For this study, the available data are geo-raster of population distribution of age groups, total population density, locations of parks and schools, and the slope levels of streets and the distribution of major land uses across the city. These data are sub-categorized as demand and supply side, where population size is used as demand-side and the size of green area as supply-side data. We identify the supply-side data in relation to the attributes of natural and built environment of İzmir. These are the maps of slope levels (Fig. 6), the seashore parks and recreational areas (Fig. 7), the schools weighted by their number of students (Fig. 8), and the street network, tram - metro network, existing bicycle route and stops (BISIM stops), transportation hubs of ferry and tramway stops (Fig. 9).

Moreover, we associate the demand-based data with the age characteristics of population and the major land uses (workplaces, housing and schools) to determine the potential characteristics of both users and the destination points (Huber 2003, Wigan et al. 1998). Population density of particular age groups and workplaces as a land-use provide an estimation of potential demand for bicycle facilities (Huber 2003, Allen-Munley et al. 2004). For the major land-uses, the spatial data are about the distribution of schools weighted by their student numbers, commercial areas, residential areas, public facilities, the locations of public bicycle stores and public transport interchange stops (Fig. 10, 9). For population char-

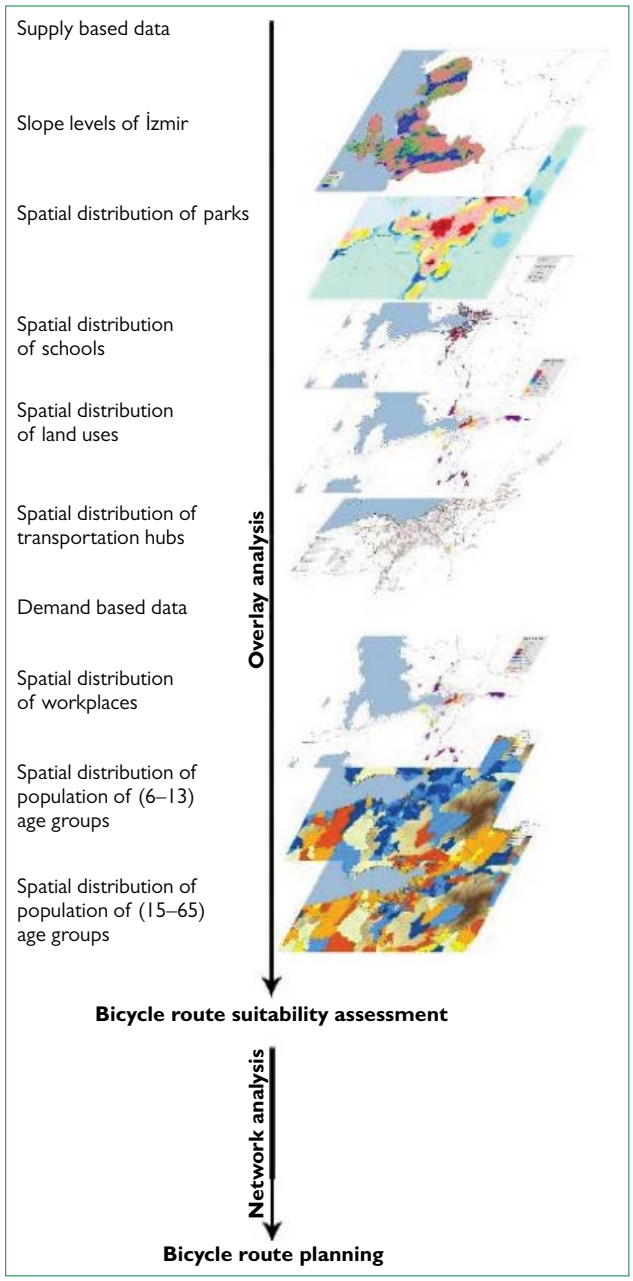

Figure 5. The flow chart of GIS procedure.

acteristics, we use the spatial distribution of age groups' populations (6–13 and 15–65 neighborhood ratios) (Fig. 11, 12).

Data Preparation for GIS-based Spatial Analysis

In order to make spatial decisions by using multi-criteria in GIS, it is required to make spatial data identical. The spatial data are reclassified into three intervals in the form of thematic map. Reclassification of numeric data is performed based on the k-means algorithm and this classification labelled as "not suitable," "moderately suitable" and "most suitable" for cycling.

Within the supply side, the data on slope is re-categorized based on the expert knowledge on cycling comfort. For the slope levels, we consider "the most suitable" areas with the slope level of 2% and below, whereas the areas with the slope level 7% and above is considered as "not suitable" (the intervals for slope: 0–2, 3–7, 7+) (Fig. 13). Similarly, the bigger park areas are accepted as more attractive for cycling. Thus, the park areas bigger than 8000 m^2 are mentioned as "most suitable", because of sustaining adequate wide and length for bicycle route and bicycle stops (the intervals for parks: 8000, 16000, 30000+) (Fig. 13). Moreover, the street data of İzmir is transformed into network dataset including tram and ferry stops and public bicycle stores (BISIM stops).

Within the demand side, the data on the spatial distribution of population and the land use characteristics are used. The population data is categorized based on the k-means algorithm calculation of the total population. The "most suitable" areas in terms of population are determined as the "most" populated areas with 12.058 people and above (Fig. 13), and with the "highest" children population. On the other hand, it is assumed that the areas with highest density of non-residential uses including business districts, commercial and schools creates more demand for cycling as destination points (Fig. 13).

GIS-Based Analysis at City Scale

This part explains the process of multi-criteria spatial decision using reclassified demand and supply-side data at city scale. In order to detect most suitable areas to build bicycle route, we perform overlay analysis using city-scaled thematic maps in GIS. The overlay map detects the most suitable areas by summing the highest level of suitability of each data for bicycle route across the city.

The results reflect the areas with the highest level of suitability for cycling (in red in Fig. 14), where with low degree of slope, highest level of park size, certain land uses and by relatively with high number of total and children population. Moreover, these "most suitable" areas are spatially clustered in the city at certain districts, especially in Karşıyaka, Bornova and Buca (Fig. 14).

GIS-Based Analysis at Neighborhood Scale

According to suitability assessment analysis at city scale, the "most suitable" areas for cycling of İzmir correspond to Karşıyaka, Bornova and Buca central districts, shown also in "red" in Fig. 14 respectively from north to south. Due to the availability of large-scale public green areas and existing bicycle route along the seashore and high population, Bostanlı neighborhood of Karşıyaka district is chosen to perform network analyses for building a bicycle route at neighborhood

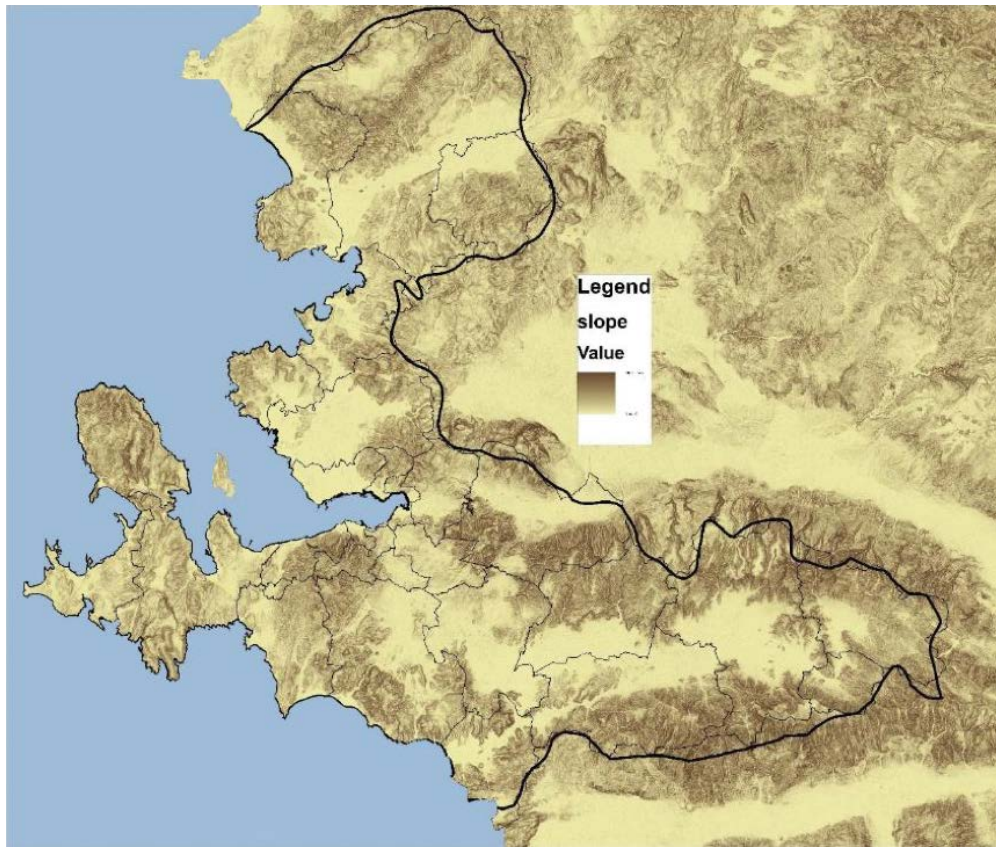

Figure 6. The slope levels across İzmir province.

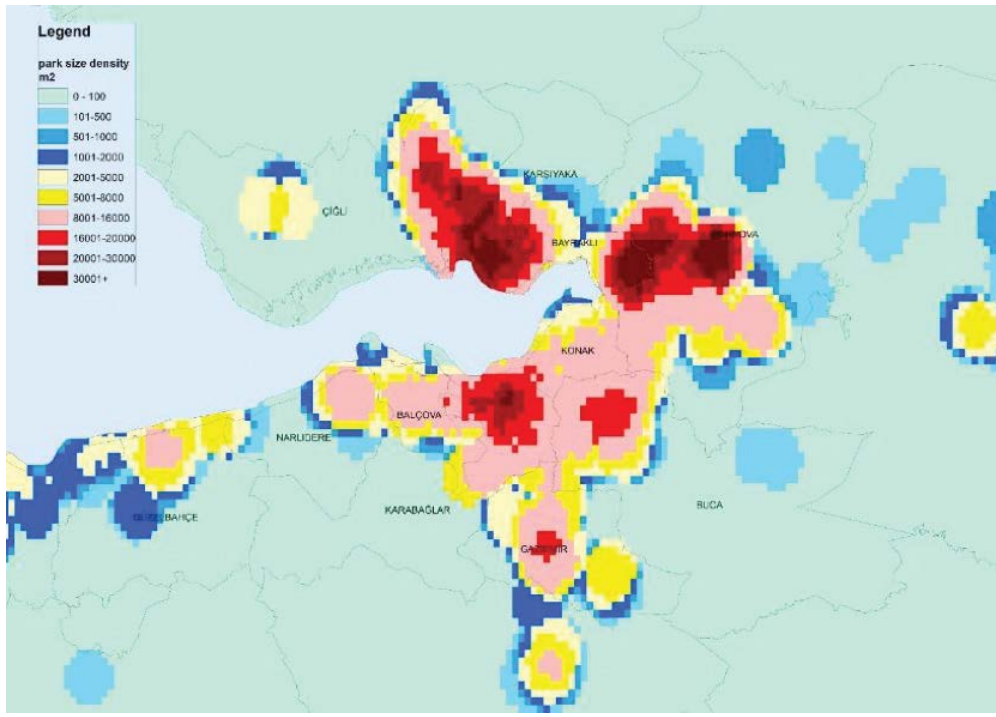

Figure 7. Distribution of the park density in the central districts of İzmir by point-density analysis.

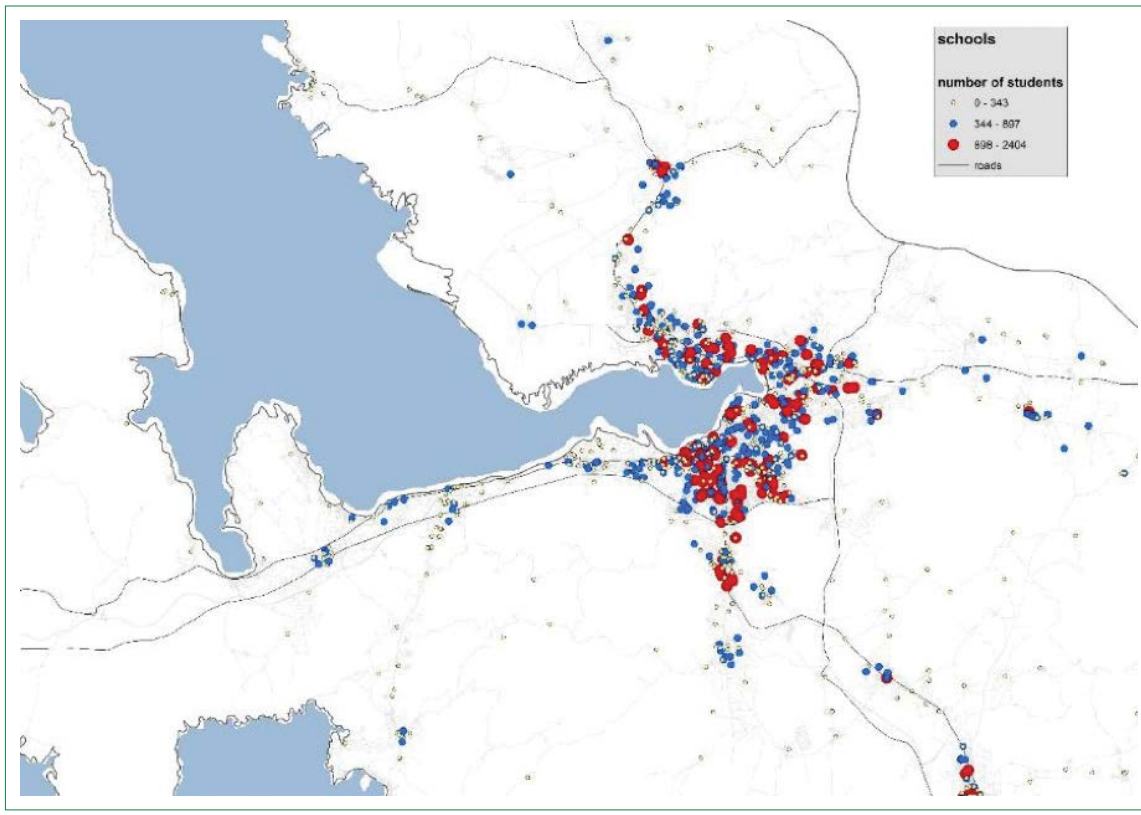

Figure 8. Distribution of the schools in terms of their number of students.

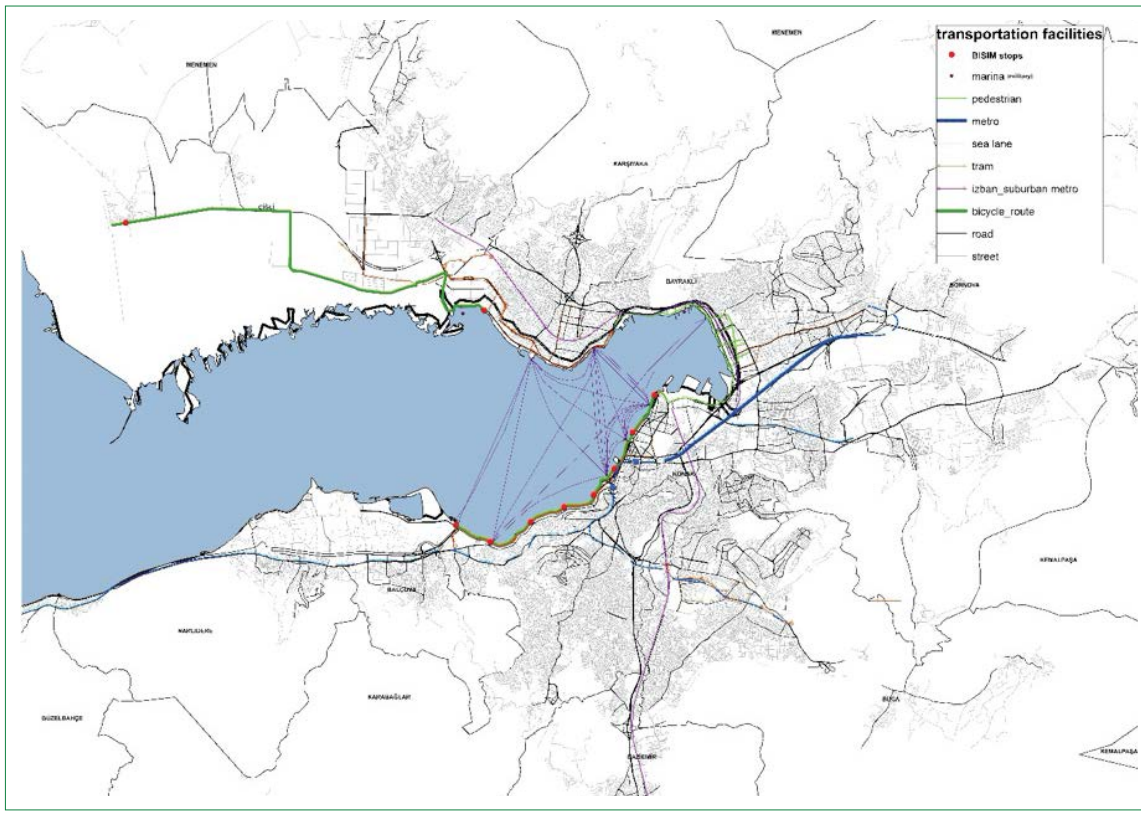

Figure 9. The street network and major transportation facilities in the central districts of İzmir.

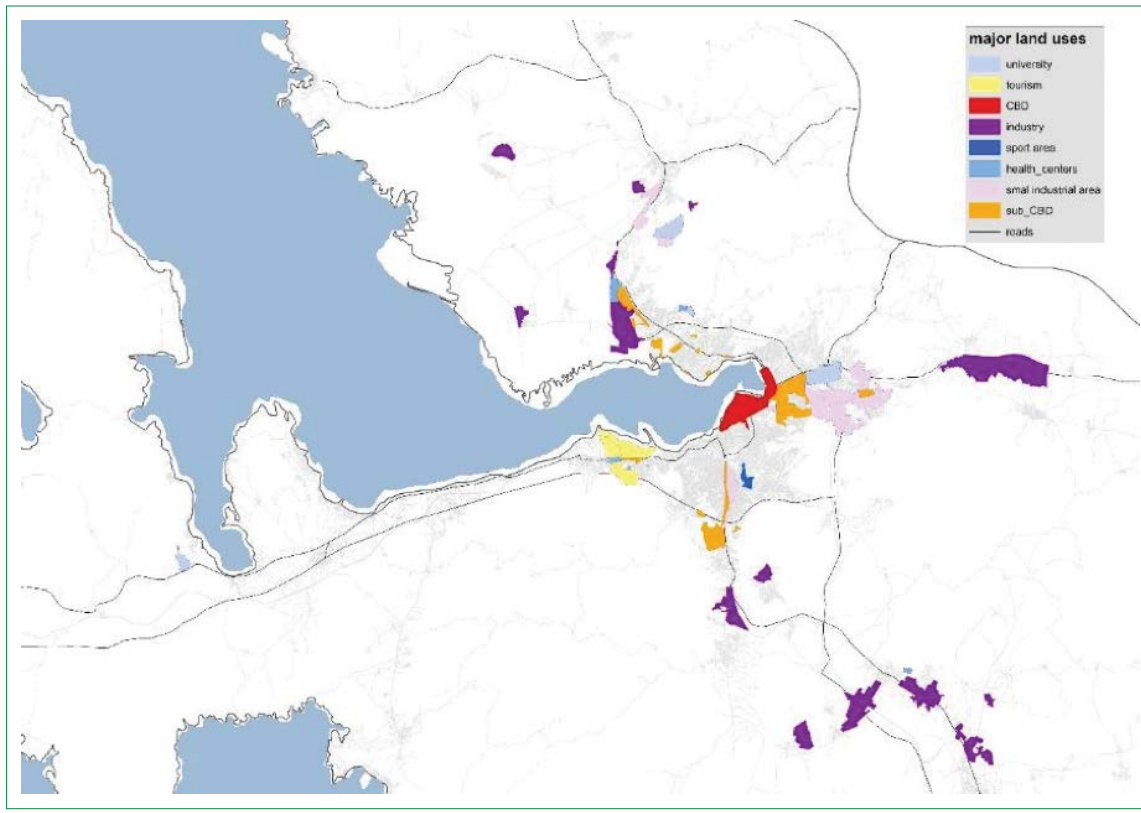

Figure 10. Distribution of the major land uses in the central districts of İzmir.

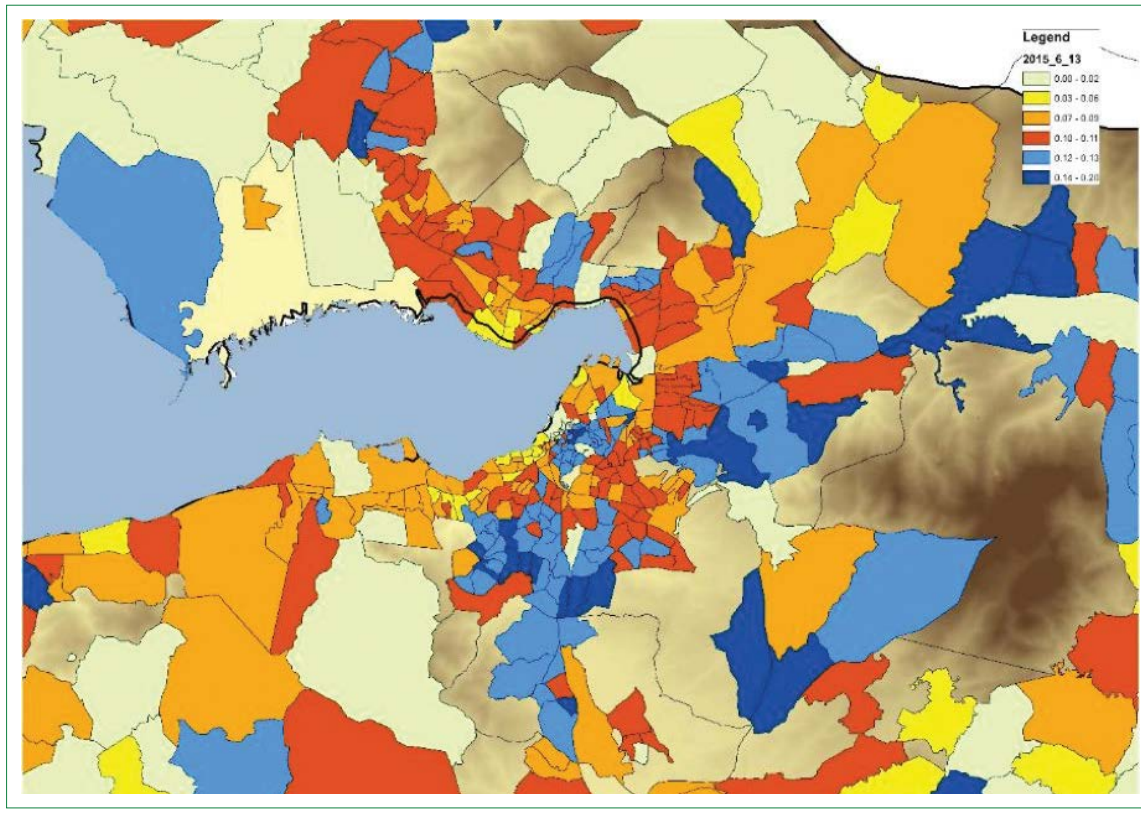

Figure 11. Distribution of the neighbourhood ratio of the 6–13 age groups' density in the central districts of İzmir.

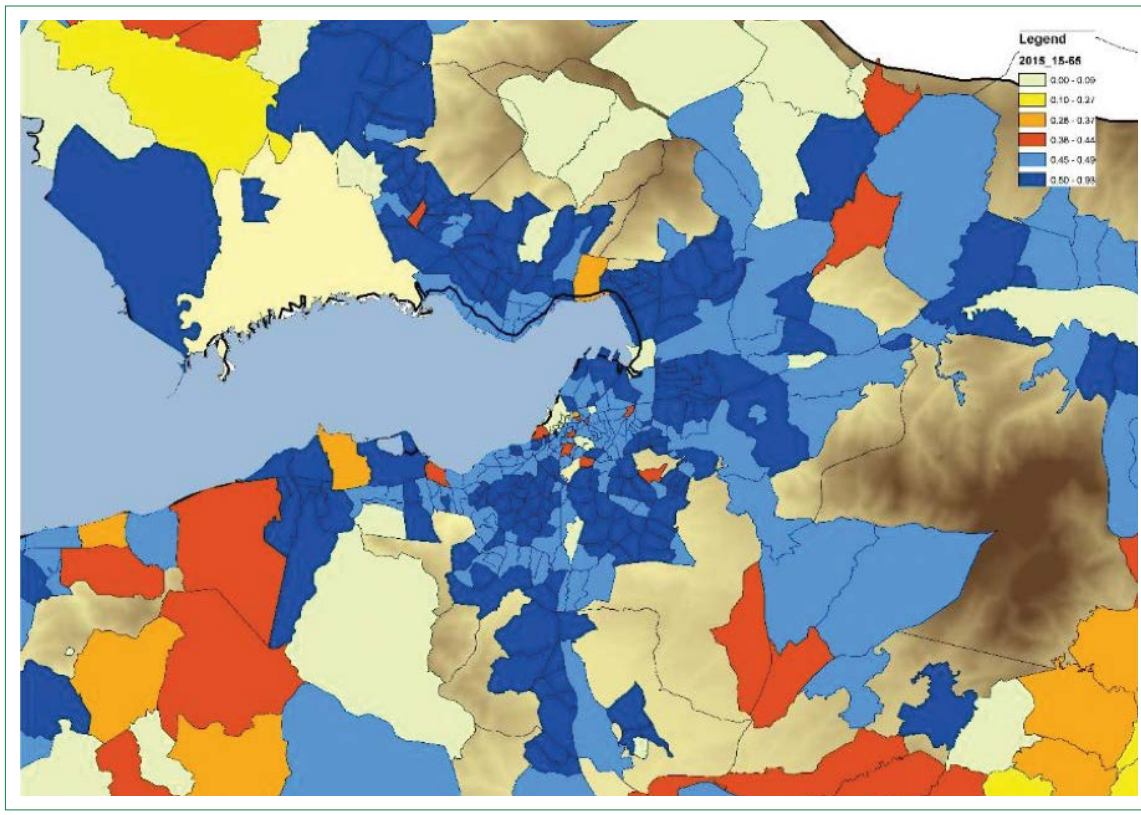

Figure 12. Distribution of the neighbourhood ratio of the 15–65 age groups' density in the central districts of İzmir.

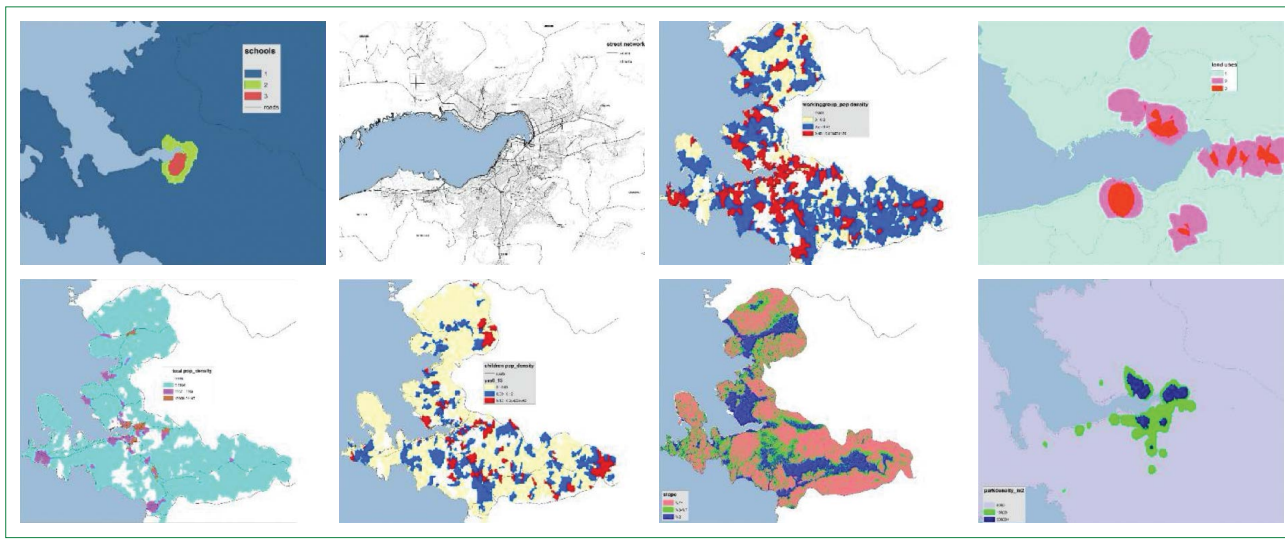

Figure 13. Reclassification of the thematic maps and network datas.

scale. The total population of Karşıyaka is 309790 people and the district is the 5th populated district of İzmir. Karşıyaka is located at the northern part of İzmir's central city and has 11 km seashore along İzmir Bay. Bostanlı, one of the neighborhoods in Karşıyaka, is one of the most populated neighborhoods of İzmir with 33.078 (2017) dwellers, of which 23% is children, 21% is elderly and 46% is working age population. The urban area – The central core of the neighborhood has various land uses including residential, commercial, university, parks, schools, shopping malls, natural conservation areas, and organized industry area and the core is also fed by various types of public transportation modes of ferry, bus, tram and existing cycling routes. The high density of varied land uses and high population of potential bicycle users in Bostanlı

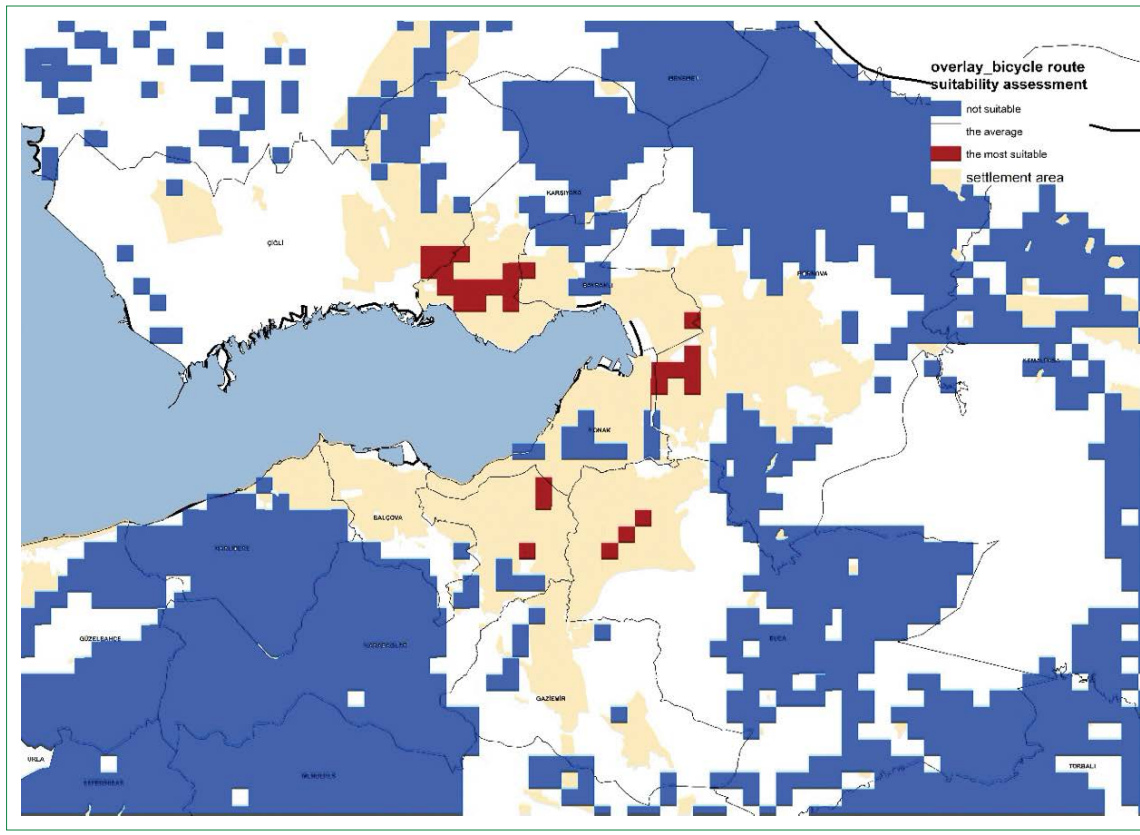

Figure 14. The most suitable areas of cycling within the built environment of the central districts of İzmir.

neighborhood are considered as important dimensions to choose this neighborhood as a potential suitable area to establish a bicycle route at neighborhood scale.

At this scale, we deploy Network Analysis to determine the route for cycling, by using major streets and the geographical locations of major land uses including working places, ferry-tramway stops, BISIM stops, commercial areas with shops and shopping malls. Not only these local nodes but also the existing street network are the basic units of Network Analysis. Each land use type and each mode of public transportation (Tram and Ferry) are similarly weighted in network analysis to achieve the aim of serving for different trip purposes.

Moreover, we propose a bicycle route with a purpose of strengthening the connection between inner parts and the seashore of the Bostanlı neighborhood, that would strengthen integrated and multi-modal transportation system of İzmir. According to the network/new route analysis, the proposed bicycle route passes through the schools, industrial area, the university and shopping malls, commercial areas and locations of public bicycle stores (BISIMs) towards the ferry station which is the main origin/destination point that provide connection to the other parts of the city. These important land uses along the route are called as points of attraction in the Figure 15. In order to sustain safety, the seashore parks and existing arterial roads with 8–15m are prioritized in the analysis to build the bicycle route. A single lane is proposed for traffic ways and double lanes is proposed for pedestrian way at the seashore. The minimum width is proposed as 1.3 m at single lane with 60 cm separator from the traffic way (Fig. 16). The route is designed to pass over the major traffic junctions as pointed in the Figure 15. The total length is proposed as 73 km for the total route, which starts from Ulukent IZBAN (suburban train) Station and goes to Naldöken IZBAN Station towards Bayraklı seashore, having bike and ride stops per 5km along with it (Fig. 15).

Conclusion

Providing bicycle road infrastructure have significance for the purposes of creating non-carbonized and sustainable mode of transportation as a part of the efforts to achieve healthy cities and well-being of people. This attempt also becomes essential not only in new settlements but also – and especially, in already-developed built environments and populated cities. As an important metropolitan city of Turkey, İzmir is trying to become a bicycle-friendly city with the efforts of local policy-makers, despite of its dense and already-developed built environment with inadequate bicycle road infrastructure. This study aims at contributing similar targets of policy-makers in

Figure 15. Bicycle route planning in Bostanlı neighbourhood.

Figure 16. Road section of bicycle route.

cities working with limited data on physical and social characteristics of their cities. The study also seeks to provide a case with a methodology using digital analyzing techniques for determining new bicycle networks within dense built environments. To do so, the study tries to integrate different digital analyzing techniques and use them as complementary to each other in analyzing the data with differing features both at the city and the neighborhood scales.

The study determines the "most suitable area" for bicycle route using multi-criteria decision analysis GIS environment. As bicycle route planning requires dealing with many different spatial data at the same time, GIS provides a versatile environment to analyze all these data simultaneously and interrelatedly, even though the data on demographic characteristics, users' preferences and physical infrastructure for bicycling are limited, as in the case of Turkey. We produced all spatial data in the case of İzmir to perform suitability assessment at GIS. While city scale analyses are performed by using overlay method, it is required to use network analyses to manage detailed data of built-environment at neighborhood scale. Spatial distribution of major land uses, green areas, schools population, total population, population of age groups and slope level are summed by overlay method to detect most suitable area at city scale. After detection of the site, the network of the bicycle route is developed by Network Analysis using the detailed data of street network and points of tram and ferry stations, BISIM stops, work places, green areas and commercial areas. The geo-referenced point-data are used as points of attractions affecting the direction of the bicycle route (Fig. 15). The other determinant of the direction is the width of existing roads. Considering all spatial determinants in the Network Analysis, the bicycle route and bike and ride stops per 5 km in the Figure 15 are proposed. In further development decisions, the proposed bicycle route should be extend towards Alsancak seashore passing through Bayraklı in order to continuously connect with existing bicycle route.

This case study aims to provide certain basic tools to policymakers and community organizers to manage spatial deci-

sion-making process in the case of bicycle route. The study findings suggest that the overlay analysis can be applied to investigate various big data in relation to each other at the city scale, while the network analysis can be performed to detect potential routes and to model spatial relations of local nodes at neighborhood and lower spatial scales. The results of this study with the overlay analysis present relatively the most, moderate and less bike-able urban areas at city scale in respect to their physical and demographic characteristics. Also, the network analysis at the neighborhood level provides an easy management of determining the cycling route along with the local land-uses as the major points of attractions for bicycle trips. Both results can guide local policymakers, especially in data-poor contexts to simulate and strengthen complex spatial decisions and location detection for new development projects on a city in varied spatial scales.

Acknowledgements

This study is developed in relation to the data of a research project (''Evaluation of Existing Neighbourhood Parks based on Need-Based Equity'') (Project no: 215K239) supported by the Scientific and Technological Research Council of Turkey.

References

Allen-Munley, C., Daniel, J., Dhar, S., 2004. Logistic model for rating urban bicycle route safety. Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board, (1878), pp.107-115.

Aultman-Hall, L., Hall, F., Baetz, B., 1997. Analysis of bicycle commuter routes using geographic information systems: implications for bicycle planning. Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board, (1578), pp.102-110.

Barber, M., 2018. 15 cities tackling pollution by curbing cars: From banning diesels to pedestrianizing downtowns, here's how cities are fighting cars [Online]. Available online at: https://www.curbed.com/2017/4/10/15207926/car-ban-cities-pollution-traffic-paris-london-mexico-city [Accessed August 2018]

Biljeckia, F., Ledouxb, H., Oosteromb, P., 2013. Transportation mode-based segmentation and classification of movement trajectories. International Journal of Geographical Information Science, 27(2), pp.385–407.

Blečić, I., Cecchini, A., Congiu, T., Fancello, G., Trunfio, G.A., 2015. Evaluating walkability: a capability-wise planning and design support system. International Journal of Geographical Information Science, 29(8), pp.1350-1374.

Emery, J., Crump, C., Bors, P., 2003. Reliability and validity of two instruments designed to assess the walking and bicycling suitability of sidewalks and roads. American Journal of Health Promotion, 18(1), pp.38-46.

Governorship of İzmir (2017). Seçilmiş Göstergelerle Türkiye-İzmir (İzmir-Turkey with Selected Indicators). Governorship of İzmir Official Website. Available at: http://www.İzmir.gov.tr/istatistiklerle-İzmir [Accessed May 2017]

Handy, S.L. and Xing, Y., 2011. Factors correlated with bicycle commuting: A study in six small US cities. International Journal of Sustainable Transportation, 5(2), pp.91-110.

Heesch, K.C., Giles-Corti, B., Turrell, G., 2015. Cycling for transport and recreation: associations with the socio-economic, natural and built environment. Health & place, 36, pp.152-161.

Huang, Y. and Ye, G., 1995. Selecting bicycle commuting routes using GIS. Berkeley Planning Journal, 10(1).

Huber, T., 2003. Wisconsin bicycle planning guidance, guidelines for metropolitan planning organizations & communities in planning & developing bicycle facilities. Madison: Wisconsin Department of Transportation, pp.1–64.

İzmir Metropolitan Municipality, 2016. İzmir Transportation Master Plan (TMP) Revision. İzmir Metropolitan Municipality Official Website.

İzmir Metropolitan Municipality, 2017. Hedef 2030 (Target 2030). İzmir Metropolitan Municipality Official Website. Available online at: https://www.İzmir.bel.tr/HaberDetay/22192/tr, [Accessed May 2017]

Kibambe Lubamba, J.P., Radoux, J., Defourny, P., 2013. Multimodal accessibility modelling from coarse transportation networks in Africa. International Journal of Geographical Information Science, 27(5), pp.1005-1022.

Malczewski, J., 2006. GIS-based multi-criteria decision analysis: a survey of the literature. International Journal of Geographical Information Science, 20(7), pp.703-726

Martens, K., 2007. Promoting bike-and-ride: The Dutch experience. Transportation Research Part A 41, pp.326–338.

Milakis, D. and Athanasopoulos, K., 2014. What about people in cycle network planning? Applying participative multi-criteria GIS analysis in the case of the Athens metropolitan cycle network. Journal of Transport Geography, 35, pp.120-129.

Ministry of Environment and Urbanization, 2017. Şehir İçi Bisiklet Yolları Klavuzu (Urban Bicycle Route Guide). Turkey: MEU. Available online at: http://www.cevresehirkutuphanesi.com [Accessed February 2018].

Parkin, J., Wardman, M., Page, M., 2007. Models of perceived cycling risk and

route acceptability. Accident Analysis & Prevention, 39(2), pp.364-371.

Rodriguez, D. A. and Joo, J., 2004. The relationship between non-motorized mode choice and the local physical environment. Transportation Research Part D: Transport and Environment, 9(2), pp.151-173.

Rybarczyk, G. and Wu, C., 2010. Bicycle facility planning using GIS and multi-criteria decision analysis. Applied Geography, 30(2), 282-293.

Saelens, B.E., Sallis, J.F., Frank, L.D., 2003. Environmental correlates of walking and cycling: findings from the transportation, urban design, and planning literatures. Annals of behavioral medicine, 25(2), pp.80-91.

Segadilha, A.B.P. and da Penha Sanches, S., 2014. Analysis of bicycle Commuter Routes using GPSs and GIS. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 162, pp.198-207.

Skov-Petersen, H., Barkow, B., Lundhede, T., Jacobsen, J.B., 2018. How do cyclists make their way? A GPS-based revealed preference study in Copenhagen. International Journal of Geographical Information Science, 32(7), pp.1469-1484.7

TurkStat; Turkish Statistical Institute, 2017. Main statistics; Population and Demography. Turkish Statistical Institute Official Website. Available online at: http://www.tuik.gov.tr/, [Accessed May 2017].

Wendel-Vos, G.C., Schuit, A.J., De Niet, R., Boshuizen, H.C., Saris, W.H., Kromhout, D.A.A.N. 2004. Factors of the physical environment associated with walking and bicycling. Medicine and science in sports and exercise, 36(4), pp.725-730.

Wigan, M., Richardson, A.J., Brunton, P., 1998. Simplified estimation of demand for non-motorized trails using geographic information systems. Transportation Research Record, 1636(1), pp.47–55.

WWF; World Wild Fund, 2018. WWF "Tek Dünya Kentleri" yarışmasında Türkiye'den üç kent finalde! (Three cities from Turkey are in finals at WWF "One World Cities" contest!) [Online]. Available online at: https://www.wwf.org.tr/?7701/wwf-tek-dnuya-kentleri-yarismasinda-turkiyeden-3-kent-finalde, [Accessed June 2018].